ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΤΑ

ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

ORIGENIS

OPERA OMNIA

QUAE

GRAECE VEL LATINE TANTUM EXSTANT

ET

EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR.

Ex variis Editionibus et Codicibus manu exaratis, Gallicanis, Italicis, Germanicis et Anglicis collecta, recensita atque annotationibus illustrata, cum vita Auctoris et multis Dissertationibus

Ediderunt

CAROLUS ET CAROL. VINCENT. DE LA RUE
Presbyteri et Monachi Benedictini e Congregatione S. Mauri.

Denuo Recensuit Emendavit Castigavit

Carol. Henric. Eduard. Lommatzsch
Philos. Dr. Theolog. Licent. ejusdemq. in Seminar. Viteberg. Professor.

TOMUS XII.

Berolini 1841.
Sumtibus Haude et Spener.
(S. J. Joseephy.)

ORIGENIS

Selectorum in Psalmos

Pars II.

Ex
Nova Editionum Parisiensium
Recognitione
Cum
Integro
Utriusque Ruaei Commentario
Selectis Huetii Aliorumque Virorum Observationibus
Edidit

Carol. Henric. Eduard. Lommatzsch
Philos. Dr. Theolog. Licent. ejusdemq. in Seminar. Viteberg.
Professor.

Berolini 1841.
Sumtibus Haude et Spener.
(S. J. Joseephy.)

ΕΚ ΤΩΝ ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΙΣ ΨΑΛΜΟΥΣ.

Ψαλμὸς πέμπτος.

„Τὰ¹) ῥήματά μου ἐνώτισαι, κύριε, σύνες τῆς κραυγῆς μου. Πρόσχες τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου, ὁ βασιλεύς μου καὶ ὁ θεός μου," κ. τ. ε. Χρὴ²) ἡμᾶς ἐννοεῖν, ὁποῖον μέγεθος νοητῆς φωνῆς ἔχειν δεῖ, ἐφ' ᾧ καλέσωμεν τὴν σύνεσιν τοῦ θεοῦ· καὶ τοιαῦτα ῥήματα ἁρμόζοντα ὡς τῷ κυρίῳ, καὶ φωνὴν δεήσεως θαῤῥοῦσαν καὶ ἐπὶ τῇ προσοχῇ τοῦ δεσπότου. Οὐδεὶς δὲ ὑπὸ ἁμαρτίας βασιλευόμενος, ἐρεῖ τῷ θεῷ· „ὁ βασιλεύς μου·" καὶ ὧν θεὸς ἡ κοιλία, οὐκ ἐροῦσι· „θεός μου·" τῷ θεῷ.

„Τὸ³) πρωῒ εἰσακούσῃ τῆς φωνῆς μου," κ. τ. ε. Ὁ⁴) ἀποθέμενος τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσάμενος τὰ ὅπλα τοῦ φωτὸς, ταῦτα λεγέτω τὰ ῥήματα.

„Τὸ⁵) πρωῒ παραστήσομαί σοι, καὶ ἐπόψομαι, ὅτι οὐχὶ θεὸς θέλων ἀνομίαν σὺ εἶ, οὐδὲ παροικήσει σοι πονηρευόμενος, οὐδὲ διαμενοῦσι παράνομοι κατέναντι τῶν ὀφθαλμῶν σου," κ. τ. ε. Ἅμα⁶) τῷ ἀνατεῖλαι

¹) Psalm. V, 1. 2.

²) Ruaeus in notis: Barbarus, Corderius, et schedae Mss. Ernesti Grabii.

³) Psalm. V, 3.

⁴) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.

⁵) Psalm. V, 3. 4. 5.

⁶) Ruaeus in notis: Corderius, Barbarus, Codd. Roe, Baroccianus, et schedae Combefisii.

τὸν ἥλιον. παραστήσομαι σοί καὶ ἐν θεωρίᾳ ἔσομαι τοῦ μὴ εἶναί σε θέλοντα[1]) ἀνομίαν θεὸν, μηδὲ παροικήσει σοι πονηρὸς, οὐδὲ „διαμενοῦσι παράνομοι κατέναντι τῶν ὀφθαλμῶν σου.“ Ὡς γὰρ οὐδὲ διαμένει νοσῶν ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ δυναμένου θεραπεῦσαι αὐτὸν ἰατροῦ, οὕτως οὐδὲ διαμενοῦσι παράνομοι ἐναντίον τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ θεοῦ.

„Ἐμίσησας[2]) πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν· ἀπολεῖς πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος“ κ. τ. ε. Τοὺς[3]) μὲν ἐν τῇ πολιτείᾳ πταίοντας, ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν ὠνόμασεν. Τούτους δὲ μισεῖ ὁ θεός. Τοὺς δὲ ἀποπεσόντας τῆς ἀληθείας, ἑτεροδόξους, λαλοῦντας τὸ ψεῦδος εἶπεν, οὓς ἀπολεῖ ὁ θεός. Καὶ τήρει διαφορὰν τοῦ „ἐμίσησας“[4]) καὶ „ἀπολεῖς·“[5]) πρῶτον μὲν, εἰ χεῖρον τοῦ „ἀπολεῖς“ τὸ „ἐμίσησας·“ δεύτερον δὲ, διὰ τί τὸ μὲν εἰς τὸν παρεληλυθότα ἐνέκλινε χρόνον, τὸ δὲ εἰς τὸν μέλλοντα. „Ἀπολεῖς[6]) πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος·“ οὐ τοὺς λαλήσαντας, ἀλλὰ τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος. Εἰ δὲ τούτους ἀπόλλυσι κύριος, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύστης, πάντας ἀπόλλυσιν ὁ θεὸς, ἵνα τὸ εἶναι ἄνθρωποι ἀποθέμενοι, γίνωνται θεοὶ, ἐπεὶ καὶ θεοὶ γεγονότες, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες, γεγόνασιν ἄνθρωποι. Τοὺς ἑτεροδόξους οὖν ἀπολεῖ ὁ θεὸς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι.

„Ἄνδρα[7]) αἱμάτων καὶ δόλιον βδελύσσεται κύριος,“ κ. τ. ε. Ἀνὴρ[8]) αἱμάτων ὁ ἐξ αἱμάτων γεγεννημένος, ἢ ὁ φονικός.

„Ἐγὼ[9]) δὲ ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἐλέους σου εἰσελεύ-

---

1) Psalm. V, 4. 5. 2) Psalm. V, 5. 6.

3) R. in notis: Daniel Barbarus, schedae Combefisii, et Codd. Anglicani.

4) Psalm. V, 5. 5) Psalm. V, 6.

6) Psalm. V, 6. 7) Psalm. V, 6.

8) Ruaeus in notis: Schedae Mss Grabii, Barbarus.

9) Psalm. V, 7.

σομαι εἰς τὸν οἶκόν σου· προσκυνήσω πρὸς ναὸν ἅγιόν σου ἐν φόβῳ σου,“ κ. τ. ε. Τῶν[1]) πονηρευομένων καὶ παρανόμων οὐ παροικούντων σοι, οὐδὲ διαμενόντων ὑπὸ τὴν θεωρίαν σου, ἐγὼ ἐλέῳ τῷ σῷ εἰσελεύσομαι εἰς τὸν οἶκόν σου. Οὕτω γὰρ καὶ εἰπεῖν δυνήσομαι· „τὸ[2]) πρωῒ παραστήσομαί σοι, καὶ ἐπόψει με.“ Καὶ ἐπεὶ οὐκ ἄλλως ἢ ἐλέῳ τῷ σῷ εἰσελεύσομαι εἰς τὸν οἶκόν σου, σὺν εὐλαβείᾳ πολλῇ ὀνομαζομένῃ φόβῳ σου, προσκυνήσω σοι πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, ἐλθὼν πρὸς τὸν ἅγιόν σου ναόν. Ναὸς δὲ καὶ οἶκος θεοῦ, ἡ ἁγία καὶ ἐνάρετος κατάστασις, ἣν οἱ ἔχοντες μετὰ παῤῥησίας φασίν. Χριστὸς δὲ ὡς υἱὸς ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, οὗ οἶκός ἐσμεν ἡμεῖς. Ἀλλὰ καὶ προσφωνοῦσιν ἑτέροις πιστοῖς γράφοντες· „ναὸς[3]) ἅγιός ἐστε, καὶ τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἁγίου πνεύματός ἐστιν, οὗ ἔχετε ὑπὸ θεοῦ.“ Πῶς γὰρ οὐκ οἶκος καὶ ναὸς θεοῦ, ὁ τηρῶν τὸν Ἰησοῦ λόγον, πρὸς ὃν ὁ υἱὸς καὶ ὁ πατὴρ μονὴν ποιοῦνται; Δυνατὸν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γνώμην καὶ διδασκαλίαν, οἶκον κυρίου φάναι καὶ ναὸν αὐτοῦ. Δηλοῦται τοῦτο ἐκ τῶν γραφομένων Τιμοθέῳ· „ἵνα[4]) εἰδῇς, πῶς δεῖ σε ἐν οἴκῳ κυρίου ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία θεοῦ ζῶντος.“ Κατ᾽ ἀμφοτέρας θεωρίας εἰσέρχεταί τις εἰς τὸν οἶκον, καὶ προσκυνεῖ πρὸς ναὸν τὸν ἅγιον κυρίου ἐλέῳ θεοῦ μᾶλλον ἢ οἰκείᾳ πολιτείᾳ καὶ φρονήσει.

„Κρίνον[5]) αὐτοὺς ὁ θεός· ἀποπεσάτωσαν ἀπὸ τῶν διαβουλίων αὐτῶν. Κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀσεβειῶν αὐτῶν ἔξωσον αὐτούς, ὅτι παρεπίκρανάν σε, κύριε,“ κ. τ. ε.

---

[1]) R. in notis: Corderius, Barbarus, schedae Combefisii, et Codd. Anglicani.

[2]) Cfr. Psalm. V, 3.

[3]) Cfr. I Cor. VI, 19.

[4]) I Tim. III, 15.

[5]) Psalm. V, 10. — Ed. Ruaei constanter: „διαβουλιῶν.“

Τῷ [1]) ἁμαρτάνοντι λυσιτελεῖ μᾶλλον ὑπὸ θεοῦ κριθῆναι, ἢ ἔξω εἶναι τῆς κρίσεως. Καὶ τὸ ἀπὸ μοχθηρῶν διαβουλίων ἀποπεσεῖν οὐ κακὸν τῷ ἀποπίπτοντι, οὐκ ἐρχομένῳ ἐπὶ τὸ μοχθηρὸν αὐτῶν τέλος· ὡς οὐ καλὸν τῶν κρειττόνων μὴ ἐπὶ τέλος ἐλθεῖν. Πάνυ δὲ χαρίεν, πῶς οὐκ εἴρηκε, πόθεν ἔξωσεν, ἵνα μὴ τοῖς πολλοῖς σαφὲς ᾖ. Οἶμαι δὲ, ὅτι ἀπὸ τῶν ἀσεβειῶν αὐτῶν, κατὰ τὸ πλῆθος αὐτῶν. Οὐ γὰρ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ἐξωθεῖ ὁ θεός τινας. „Οἱ [2]) γὰρ μακρύνοντες, φησὶν, ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ, ἀπολοῦνται.“

„Κύριε, [3]) ὁδήγησόν με ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ἕνεκα τῶν ἐχθρῶν μου, κατεύθυνον ἐνώπιόν σου τὴν ὁδόν μου,“ κ. τ. ε. Ὁ [4]) προτιθέμενος ὀρθῶς φρονεῖν καὶ πράττειν, πολλοὺς ἐναντίους ἔχει. Εἰσὶ γὰρ καὶ ἄνθρωποι καὶ δαίμονες φθονεροὶ, λυπούμενοι ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς τῶν κατορθούντων. Τοῦτο δὲ θεωρήσας καὶ ὁ προκείμενος, οὐ τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει δέδωκε τὸ ἀπομάχεσθαι τοῖς ἐπικειμένοις κατ᾽ αὐτοῦ, ἀλλὰ παρεκάλεσε τὸν θεὸν χεῖρα αὐτῷ ὀρέξαι, σκεπάζουσαν αὐτὸν ἀβλαβῆ ἀπὸ τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων πολεμίων, φάσκων· αὐτὸς ὦ δέσποτα ὁδήγησόν με ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου· οὕτω γὰρ κατορθωθείη τὸ τὴν ὁδόν μου ἐνώπιόν σου κατευθυνθῆναι.

„Ὅτι [5]) οὐκ ἔστιν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν ἀλήθεια· ἡ καρδία αὐτῶν ματαία. Τάφος ἀνεῳγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν· ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐδολιοῦσαν,“ κ. τ. ε. Ἐχθρῶν [6]) ἐμποδιζόντων τὴν ὁδόν σου φανερωθῆναι ἐν ὀφθαλμοῖς μου, σὺ κατεύθυνον αὐτὴν ἐνώπιόν μου.

---

[1]) Ruaeus in notis: Corderius, Barbarus.

[2]) Psalm. LXXIII, 27. (LXXII.)

[3]) Psalm. V, 8.

[4]) Ruaeus in notis: Codd. Roe et Baroccianus.

[5]) Psalm. V, 9.

[6]) Ruaeus in notis: Codd. Roe et Baroccianus.

Οἶδα γὰρ αὐτοὺς ἐν οἷς περὶ ὁδοῦ ἐπαγγέλλονται, μὴ ἀληθεύοντας, τῷ μὴ εἶναι ἐν τῷ στόματι αὐτῶν ἀλήθειαν, καὶ ματαίαν εἶναι αὐτῶν τὴν καρδίαν. Πάντα δὲ τὰ ἐκφωνούμενα ἐν τῷ λάρυγγι αὐτῶν νεκρά ἐστι, τῷ εἶναι αὐτὸν τάφον ἀνεῳγότα. Ἀλλὰ καὶ λελογισμένοι σόφισμά τινές εἰσιν οἱ λόγοι αὐτῶν.

„Εἰς [1]) αἰῶνα ἀγαλλιάσονται, καὶ κατασκηνώσεις ἐν αὐτοῖς,“ κ. τ. ε. „Αἰὼν [2]) ἐστι σύστημα φυσικὸν, ἐκ σωμάτων ποικίλων λογικὰς διαφορὰς περιέχον τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως ἕνεκεν.“ „Εἰς [3]) αἰῶνα, φησὶν, ἀγαλλιάσονται,“ ὅτι καὶ αἰώνιος ἑαυτοῖς κατασκήνωσις.

„Καὶ [4]) καυχήσονται ἐπὶ σοὶ πάντες οἱ ἀγαπῶντες τὸ ὄνομά σου· ὅτι σὺ εὐλογήσεις δίκαιον, κύριε,“ κ. τ. ε. Εἰ [5]) κρείττους οἱ ἀγαπῶντες τῶν φοβουμένων, τὸ καυχᾶσθαι μᾶλλον τῶν ἀγαπώντων ἐστίν. Εἰ δέ ἐστί τις εὔλογος καύχησις καὶ ἐν φόβῳ κυρίου, ἐλάττων ἐστὶν αὐτὴ τοῦ· „καυχήσονται ἐν σοί.“ Εὐλογεῖ δὲ Νῶε τὸν Σὴμ, καὶ τὸν Ἰάφεθ, εὐλογεῖ Μελχισεδὲκ τὸν Ἀβραὰμ, καὶ ὁ Ἰσαὰκ τὸν Ἰακὼβ, καὶ ὁ Ἰακὼβ τοὺς δώδεκα, καὶ ὁ Μωσῆς τὰς φυλάς· ἀλλὰ ὑπὲρ πάντα ταῦτα καὶ μετὰ ταῦτα αὐτὸς ὁ κύριος εὐλογήσει τὸν δίκαιον, ἀνάλογον τῷ· „αὐτὸς [6]) ὁ λαλῶν πάρειμι·“ καὶ τῷ· „μὴ [7]) αὐτὸς συμπορεύσῃ.“

„Ὡς [8]) ὅπλῳ εὐδοκίας ἐστεφάνωσας ἡμᾶς,“ κ. τ. ε. Ταὐτόν [9]) ἐστι τῶν δικαίων ὅπλον καὶ στέφανος· ὡς τὸν ὁπλισάμενον ἐστεφανοῦσθαι, καὶ τὸν στεφανούμενον ὡπλίσθαι. Ἔχει δὲ τοῦτό τι ὅμοιον τῷ· „στε-

---

[1]) Psalm. V, 11.

[2]) Ruaeus in notis: Schedae Grabii, Barbarus.

[3]) Psalm. V, 11. [4]) Psalm. V, 11. 12.

[5]) Ruaeus in notis: Corderius, Codd. Roe et Baroccianus.

[6]) Jesai. LII, 6. [7]) Exod. XXXIII, 15.

[8]) Psalm. V, 12.

[9]) Ruaeus in notis: Corderius, partimque Barbarus.

φάνῳ[1]) δὲ τρυφῆς ὑπερασπίσει σε.“ Ἡ γνῶσις οὖν τοῦ θεοῦ, εἰ μὲν ἀμύνεται τοὺς πολεμίους, ὅπλον ἐστὶν εὐδοκίας· εἰ δὲ βασιλεύειν ποιεῖ τινα τῶν παθῶν, στέφανος ὀνομάζεται. Τέμνεται δὲ ἡ τοῦ θεοῦ γνῶσις εἰς δύο, εἰς πρᾶξιν καὶ θεωρίαν. Καὶ τῆς μὲν πράξεως ὅπλον τῆς εὐδοκίας ἐστὶ, τῆς δὲ θεωρίας ὁ στέφανος. Τετήρηται δὲ καὶ ἡ τάξις. Πρὸ γὰρ τοῦ στεφάνου τὸ ὅπλον, ἐπειδὴ καὶ πρὸ τῆς θεωρίας ἡ πρᾶξις.

Ψαλμὸς ἕκτος.

„Εἰς[2]) τὸ τέλος, ἐν ὕμνοις ὑπὲρ τῆς ὀγδόης, ψαλμὸς τῷ Δαυίδ,“ κ. τ. ε. Ὑπὲρ[3]) τῆς ὀγδόης καὶ ὁ ἑνδέκατος.[4]) Διαφέρουσι δὲ αἱ ἐπιγραφαὶ τούτου καὶ τοῦ ἑνδεκάτου, ὅτι οὗτος μέν ἐστιν· „εἰς[5]) τὸ τέλος, ἐν ὕμνοις ὑπὲρ τῆς ὀγδόης, ψαλμὸς τῷ Δαυίδ·“ ἐκεῖνος δέ· „εἰς[6]) τὸ τέλος, ὑπὲρ τῆς ὀγδόης, ψαλμὸς τῷ Δαυίδ.“ Τῇ δὲ ὀγδόῃ, οἶμαι, θυμὸς ἐλέγχει καὶ ὀργὴ παιδεύει.

„Κύριε,[7]) μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με,“ κ. τ. ε. Θυμός[8]) ἐστιν ὁρμὴ ἐπιθυμίας ἡμέρου ψυχῆς κατ' ἐξοχὴν ἀμύνης. Λέγει οὖν· εἰ καὶ ὀξύτερον ὁ θυμὸς ἐλέγχει, καὶ ὀργὴ τάχιον παιδεύει, ἐγὼ διὰ τὴν ἀσθένειάν μου δέομαι τοῦ ἐλέους σου, δι' ἄλλης ἐλεγχθῆναι καὶ παιδευθῆναι θεραπείας, οὐ τηλικοῦτον προσαγούσης τὸν πόνον.

„Ἴασαί[9]) με, κύριε, ὅτι ἐταράχθη τὰ ὀστᾶ μου, καὶ

---

1) Prov. IV, 9. 2) Psalm. VI.
3) R. in notis: Cod. Coislinianus.
4) Cfr. Psalm. XII. 5) Psalm. VI.
6) Psalm. XII. 7) Psalm. VI, 1.
8) R. in notis: Corderius, partimque Barbarus.
9) Psalm. VI, 2. 3.

ἡ ψυχή μου ἐταράχθη σφόδρα,“ κ. τ. ε. Νοσοῦντά[1]) με τὴν ψυχὴν ἴασαι· καὶ γὰρ τεταραγμέναι εἰσὶ τῶν ὀστῶν αὐτῆς αἱ ἁρμονίαι, καὶ αὐτὴ δὲ σφόδρα τετάρακται.

„Καὶ[2]) σὺ, κύριε, ἕως πότε;“ κ. τ. ε. Τοῦτο[3]) ἐλλειπτικῶς εἴρηται, ἀντὶ τοῦ· ἕως πότε οὐ ῥύῃ τὴν ψυχήν μου, οὐδὲ σώζεις με κατὰ τὸν ἔλεόν σου, οὐδὲ ἐπιστρέφεις με; Ὁ μὴ θαῤῥῶν δὲ ἐπὶ ἔργοις σωθῆναι, ἐρεῖ· „σῶσόν[4]) με ἕνεκεν τοῦ ἐλέους σου.“ Μετὰ τὸ ἀκοῦσαι, ὅτι κύριος ἀφεῖλε τὸ ἁμάρτημα αὐτοῦ, πειρασμοῖς καὶ θλίψεσι παλαίων ὁ Δαυὶδ, καὶ[5]) φαρμάκων . . . . γευόμενος, περὶ τῆς τῶν φαρμάκων ἀπαλλαγῆς παρακαλεῖ τὸν ἰατρόν.

„Ἐπίστρεψον,[6]) κύριε, ῥῦσαι τὴν ψυχήν μου· σῶσόν με ἕνεκεν τοῦ ἐλέους σου,“ κ. τ. ε. Δύο[7]) τίθησιν ἐνταῦθα, τὸ ἐπιστρέψαι, καὶ ῥύσασθαι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Τὸ γὰρ μάλιστα τοῖς δικαίοις ἦν περισπούδαστον. „Ἐπίστρεψον,“ οἷον, εἰς τὴν οἰκειότητα ἀποκατάστησον. Ἀλλὰ καὶ „ῥῦσαι“ ἐν πολεμίοις αὐτὴν οὖσαν. „Ἀπεστράφης διὰ τὰς ἁμαρτίας μου, ἐπίστρεψον διὰ τὴν φιλανθρωπίαν σου, καὶ πρὸς παίδευσιν ἐνδούς με τοῖς πειρασμοῖς.

„Ὅτι[8]) οὐκ ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων σου, ἐν δὲ τῷ ᾅδῃ τίς ἐξομολογήσεταί σοι;“ κ. τ. ε. Ὁ[9])

---

[1]) R. in notis: Cod. Coislinianus, Barbarus.

[2]) Psalm. VI, 3.

[3]) R. in notis: Cod. Coislinianus, Barbarus, partimque Corderius.

[4]) Psalm. VI, 4.

[5]) Legendum, ut videtur: καὶ φαρμάκων πικρῶν γευόμενος, κτλ.

[6]) Psalm. VI, 4.

[7]) R. in notis: Schedae Ernesti Grabii, partimque Corderius.

[8]) Psalm. VI, 5.

[9]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.

μνημονεύων θεοῦ τοῦ λέγοντος· „ἐγώ[1]) εἰμι ἡ ζωή·“ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ. Οὐκ ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ, τῷ ἐσχάτῳ ἐχθρῷ θεοῦ τυγχάνοντι, μεμνῆσθαί σου. Διὸ ῥῦσαί με ἀπ᾽ αὐτοῦ, ἵνα πάλιν μνημονεύω σου. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ πρὸ θανάτου ἁμαρτάνοντες οὐ μέμνηνται τοῦ θεοῦ. Ἤτοι ἐν ᾅδῃ οὐδεὶς ἐξομολογήσεται, ἢ πάνυ ὀλίγοι. Τοῦτο γὰρ ἐμφαίνει ἀπὸ ταύτης, καὶ μήποτε διὰ τό· „ἐλθέτω[2]) δὴ θάνατος ἐπ᾽ αὐτοὺς, καὶ καταβήτωσαν εἰς ᾅδου ζῶντες.“ Οἱ ζῶντες εἰς ᾅδου καταβαίνοντες, μεμνῆσθαι δύνανται τοῦ θεοῦ ὡς οὐκ ὄντες ἐν τῷ θανάτῳ, καὶ ἐξομολογεῖσθαι αὐτῷ.

„Ἐκοπίασα[3]) ἐν τῷ στεναγμῷ μου,“ κ. τ. ε. Τοιοῦτον[4]) στεναγμὸν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ στενάξαντες ἐν Αἰγύπτῳ, εἰσηκούσθησαν. Καὶ Παῦλος δὲ λέγων· „οἱ[5]) ὄντες ἐν τῷ σκήνει στενάζομεν·“ τὸ ὅμοιον ποιεῖ. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τό· „ὠρυόμην[6]) ἀπὸ στεναγμοῦ τῆς καρδίας μου.“ Καὶ οὐκ ἀρκεῖ στενάξαι, ἀλλ᾽ ὥστε κοπιάσαι δεῖ. Χαριέντως δὲ εἰς προτροπὴν ἁγνείας χρησόμεθα τῷ λόγῳ τούτῳ· „λούσω[7]) καθ᾽ ἑκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου·“ ὑπὸ μόνων τῶν ἀεὶ καθαρευόντων ἀπὸ μίξεως φάσκοντες καλῶς λέγεσθαι τό· „λούσω καθ᾽ ἑκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου.“ Οὗτοι δὲ καὶ σχολάζοντες τῇ προσευχῇ, ἐν δάκρυσι βρέχουσιν ἑαυτῶν ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις πάλαι τὴν στρωμνήν. Διὰ τοῦτο εἶπε· „μακάριοι[8]) οἱ κλαίοντες νῦν.“

„Ἐταράχθη[9]) ἀπὸ θυμοῦ ὁ ὀφθαλμός μου, ἐπαλαιώθην ἐν πᾶσι τοῖς ἐχθροῖς μου,“ κ. τ. ε. Οὐδὲν[10])

---

[1]) Ev. Joann. XIV, 6.

[2]) Psalm. LV, 15. (LIV.) [3]) Psalm. VI, 6.

[4]) R. in notis: Corderius, Cod. Coislinianus, Barbarus.

[5]) II Cor. V, 4.

[6]) Psalm. XXXVIII, 8. (XXXVII.)

[7]) Psalm. VI, 6. [8]) Luc. VI, 21.

[9]) Psalm. VI, 7.

[10]) R. in notis: Corderius, Cod. Coislinianus, Barbarus.

οὕτω τυφλοῖ νοῦν ὡς θυμὸς ταρασσόμενος. Διὰ ταύτην τὴν τοῦ ὀφθαλμοῦ ταραχὴν οὐ καθαρῶς, ἀλλὰ συγκεχυμένως ὁρᾷ καὶ ὁ βλέπειν τὰ νοητὰ δοκῶν. Τὸ δέ· „ἐπαλαιώθην·“ οἷον παλαιὸς καὶ πολυχρόνιος γέγονα, ἐν αὐτοῖς διατρίβων ἐν τῷ βίῳ, ὅπου εἰσίν· ἢ τὸν παλαιὸν παρ' αὐτοῖς ἀνέλαβον ἄνθρωπον, σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, τὸν [1]) „φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης.“

„Ἀπόστητε [2]) ἀπ' ἐμοῦ πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν,“ κ. τ. ε. Δαιμόνων [3]) τὸ διὰ παντὸς τὴν ἀνομίαν ἐργάζεσθαι· ἀνθρώπων τὸ μὴ διὰ παντός· ἀγγέλων τὸ μηδέποτε.

„Ὅτι [4]) εἰσήκουσε κύριος τῆς φωνῆς τοῦ κλαυθμοῦ μου. Εἰσήκουσε κύριος τῆς δεήσεώς μου, κύριος τὴν προσευχήν μου προσεδέξατο,“ κ. τ. ε. Ὁ [5]) τῶν κλαιόντων μακαρισμὸν συνιεὶς, καὶ κλαίων, ταῦτα ἐρεῖ πᾶσι τοῖς παροῦσιν αὐτῷ ἐργαζομένοις τὴν ἀνομίαν, ὁρατοῖς, ἀοράτοις. Πρῶτον δὲ ὁ θεὸς φωνῆς καὶ κλαυθμοῦ ἀκούει, εἶτα δεήσεως, εἶτα τὴν προσευχὴν προσδέχεται.

„Αἰσχυνθείησαν [6]) καὶ ταραχθείησαν σφόδρα πάντες οἱ ἐχθροί μου,“ κ. τ. ε. Ἡ [7]) αἰσχύνη εἰς συναίσθησιν ἄγει τὸν ἁμαρτάνοντα. Παύσασθε, φησὶν, ἐμοὶ τὰ ὀνείδη προσφέροντες· τὰ οἰκεῖα δὲ κακὰ λογιζόμενοι, αἰσχύνης καὶ ταραχῆς ἀναπλήσθητε. Δίκαιον γὰρ καὶ φοβερὸν τὸ θεῖον κριτήριον.

„Ἐπιστραφείησαν [8]) καὶ αἰσχυνθείησαν σφόδρα διὰ τάχους,“ κ. τ. ε. Ἐὰν [9]) νικήσωμεν, τὰ ἀντιπαλαίοντα

---

[1]) Cfr. Ephes. IV, 22. [2]) Psalm. VI, 8.
[3]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.
[4]) Psalm. VI, 8. 9.
[5]) R. in notis: Corderius.
[6]) Psalm. VI, 10.
[7]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.
[8]) Psalm. VI, 10.
[9]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.

καταισχύνονται, μάλιστα ὅτε τις ὁ ἄνθρωπος τούτων κρείττων εὑρίσκεται, καὶ συγχέων ταράσσει αὐτὰ τῇ ἑαυτοῦ σοφίᾳ. Τάχα δὲ καὶ ἐπιστρέφει αὐτὰ αἰσχυνθέντα, καὶ ταχέως ὁ ἅγιος τοῦτο ποιεῖ.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Νοήσεις [1]) ταῦτα λέγεσθαι καὶ πρὸς τοὺς τὴν κατασκευὴν αὐτῷ κατεργασαμένους ἀοράτους ἐχθροὺς, διαφθονουμένους τῇ κατὰ θεὸν αὐτοῦ προκοπῇ, καὶ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐπιβαίνοντας, ἐν οἷς ἔλεγον· „οὐκ [2]) ἔστι σωτηρία αὐτῷ ἐν τῷ θεῷ αὐτοῦ.“

EX COMMENTARIIS ORIGENIS IN PSALMUM VI.

Possibile [3]) est considerare ex his maxime doloribus, quos in hoc corpore positi sentimus, qui, quamvis magni sint, brevis certe sunt temporis, pro eo, quod si paulo vehementiores exstiterint, continuo etiam vitae celerem inferunt finem. Denique multi, si res poposcerit, pro pietatis confessione in ipsis tormentis animam reddunt: alii vero in ipso jam coronae aditu positi denegant fidem, quam usque ad mortem proposuerant confiteri. Et hoc non utique diminutione propositi patiuntur, sed vi doloris nimia et intolerabili superati. Si ergo in hac praesenti vita tam intolerabiles sunt poenarum dolores, quid putandum est, cum non jam crassiori anima utetur indumento, sed cum id spirituale effectum ex resurrectione recipiet, et eo vehementius utique, quo subtilius est, sentiet vim doloris? Puto enim, quod quanta differentia est in praesenti saeculo nudum verberari, quam vestitum, ad persentiendum scilicet cruciatum, eo quod vehementius

---

[1]) Cfr. pag. 9. not. 9. [2]) Psalm. III, 2.

[3]) Desumtum est hoc fragmentum ex Apologia Pamphili Martyris pro Origene. R.

nudum corpus crucient verbera, quam vestitum: tantum puto futuram differentiam doloris, cum corpus humanum crassitudinis hujus indumento deposito velut nudum corpus coeperit sustinere tormenta.

Ψαλμὸς ἕβδομος.

„Κύριε,[1]) ὁ θεός μου, ἐπὶ σοὶ ἤλπισα, σῶσόν με ἐκ πάντων τῶν διωκόντων με, καὶ ῥῦσαί με, μήποτε ἁρπάσῃ ὡς λέων τὴν ψυχήν μου," κ. τ. ε. Καθ'[2]) ἕκαστον τῶν ἐπὶ ἁμαρτίᾳ ἐρεθισμῶν διωκόμεθα ὑπὸ τοῦ ἐνεργοῦντος τὸ ἐρεθίζον. Διόπερ ἐκ τούτου νόει, ὅσοι διώκουσι τὸν ἄνθρωπον, ἐξ ὧν ὁ προφήτης ῥυσθῆναι εὔχεται, εἰ μὴ ῥυσθείη, τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ὡς ὑπὸ λέοντος ἁρπασθησομένης.

„Κύριε,[3]) ὁ θεός μου, εἰ ἐποίησα τοῦτο, εἰ ἔστιν ἀδικία ἐν χερσί μου," κ. τ. ε. Πρὸς[4]) ἀμνησικακίαν χρήσιμον τὸ ῥητόν. Εἰ ἐποίησα, φησὶ, τοῦτο ὃ πάσχω, εἰ ἐπανέστην τῷ πατρὶ, ἢ παρενόμησα. Προβάλλεται γὰρ τὸ ἀμνησίκακον, τὸν τοῦ θεοῦ ἔλεον ἐκκαλούμενος.

„Εἰ[5]) ἀνταπέδωκα τοῖς ἀνταποδιδοῦσί μοι κακὰ, ἀποπέσοιμι ἄρα ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν μου κενός," κ. τ. ε. Εἰ[6]) ὁ παιδαγωγὸς νόμος συγχωρεῖ ἀνταποδιδόναι κακὰ, ὡς νηπίοις τοῖς παιδαγωγουμένοις ἔτι, οὗτος οὐκ ἔτι νήπιος ἦν ἐν Χριστῷ, ἀλλ' ἔκτοτε εὐαγγελικός τις. „Ἀποπέσοιμι[7]) ἄρα." Ὁ μὲν δίκαιος νικήσας, πλήρης ἀπὸ

---

[1]) Psalm. VII, 1. 2.
[2]) R. in notis: Codex Roe.
[3]) Psalm. VII, 3.
[4]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.
[5]) Psalm. VII, 4.
[6]) R. in notis: Schedae Mss. Grabii, et Barbarus
[7]) Psalm. VII, 4.

τῶν ἐχθρῶν ἐξέρχεται· ὁ δὲ φαῦλος ὡς νικηθεὶς ἀποπίπτει αὐτῶν κενὸς, καὶ οὐδὲν ἔχων πληρώματος.

„Τοῦ[1]) αὐτοῦ.“ Κενός ἐστιν ὁ μὴ λέγων· „καὶ[2]) ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν.“ Οἱ δὲ τοιοῦτοι καὶ κάλαμοι λέγονται τρέφοντες ἐν ἑαυτοῖς θηρία, περὶ ὧν εἴρηται· „ἐπιτίμησον[3]) τοῖς θηρίοις καλάμου.“ Καὶ ὁ διάβολος δὲ „παρὰ[4]) πάπυρον κοιμᾶται, φησὶν ὁ Ἰὰβ, καὶ βούτομον, καὶ κάλαμον.“ Αὐτὸς γάρ ἐστι βασιλεὺς τῶν ἐν τοῖς ὕδασι.

„Καταδιώξαι[5]) ἄρα ὁ ἐχθρὸς τὴν ψυχήν μου, καὶ καταλάβοι, καὶ καταπατήσαι εἰς γῆν τὴν ζωήν μου, καὶ τὴν δόξαν μου εἰς χοῦν κατασκηνώσαι,“ κ. τ. ε. Ἡ[6]) ζωὴ τοῦ ἔτι τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ φοροῦντος, καταπεπάτηται ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ εἰς γῆν· οὗτος δὲ κἂν δοξάζεσθαί ποτε δοκῇ, κατεσκήνωσεν αὐτοῦ ἡ δόξα εἰς χοῦν, ὡς τῶν ποιούντων τι διὰ δόξαν καὶ τὸν παρὰ πολλῶν ἔπαινον, ἢ τὴν παρ' αὐτῶν ἀποδοχήν.

„Ἀνάστηθι[7]) κύριε ἐν ὀργῇ σου, ὑψώθητι ἐν τοῖς πέρασι τῶν ἐχθρῶν μου,“ κ. τ. ε. Οὐ[8]) σωματικῶς νοητέον τὸ ἀναστῆναι, ἀλλὰ τὸ τιμωρητικὸν, καὶ ἀναλωτικόν.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Εἰ[9]) ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ παιδεύει τοὺς μὴ λόγῳ παιδευθῆναι θελήσαντας αὐτοῦ, ὁ ταῦτα λέγων, παιδευθῆναί τινας εὔχεται. Ὅταν δὲ τέλος καὶ πέρας λάβῃ ἡ ἔχθρα, τῶν ἐχθρῶν τοῦ Χριστοῦ καταργουμένων, ὑψοῦται ἐν αὐτοῖς τοῖς πέρασι τῶν ἐχθρῶν

---

1) Cfr. pag. 11. notae 5. et 6.
2) Ev. Joann. 1, 16.
3) Psalm. LXVIII, 30. (LXVII.)
4) Job. XL, 21. — Ed. Ruaei: βούτουμον.
5) Psalm. VII, 5.
6) R. in notis: Schedae Mss. Grabii, et Barbarus.
7) Psalm. VII, 6.
8) R. in notis: Schedae Grabii.
9) R. in notis: Corderius.

ὁ κύριος, καὶ καθ' ἕκαστον τῶν διὰ κακίας ἐχθρῶν Χριστοῦ ὑψοῦται ὁ κύριος, πέρας λαβούσης τῆς ἔχθρας, καὶ ἀρχὴν ἐχούσης τῆς καταλλαγῆς καὶ φιλίας. Τὸ δὲ ὅμοιον ἐρεῖς καὶ περὶ τῶν ἐχθρῶν τοῦ δικαίου.

„Ἐξεγέρθητι,[1]) κύριε ὁ θεός μου, ἐν προστάγματι ᾧ ἐνετείλω, καὶ συναγωγὴ λαῶν κυκλώσει σε,“ κ. τ. ε. Ἀντὶ[2]) τοῦ· μεθ' οὗ ἐνετείλω προστάγματος ἐξεγέρθητι, προστάσσων αὐτὸ δυνάμεσι συνεργούσαις τῇ κυκλούσῃ σε συναγωγῇ λαῶν.

„Καὶ[3]) ὑπὲρ ταύτης εἰς ὕψος ἐπίστρεψον. Κύριος κρινεῖ λαούς,“ κ. τ. ε. Εἰς[4]) τὸ ὕψος, ὅθεν καταβέβηκας, ἐπίστρεψον μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

„Τοῦ[5]) αὐτοῦ·‘ „Ὅταν[6]) ὑψωθῶ, φησὶ, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν.“

„Συντελεσθήτω[7]) δὴ πονηρία ἁμαρτωλῶν,“ κ. τ. ε. Ὅταν[8]) οὐκέτι ἁμαρτάνῃ τις, συντελεῖται αὐτοῦ ἡ πονηρία· ἢ πονηρία τῶν ἁμαρτωλῶν ὁ διάβολός ἐστι.

„Ἐὰν[9]) μὴ ἐπιστραφῆτε,“ ἕως τοῦ· „καταβήσεται,“ κ. τ. ε. Μήποτε[10]) παρασεσιωπημένως ταῦτα περὶ τοῦ διαβόλου εἴρηται. Οὗτος γὰρ πρὸ τούτοις καὶ ὠδίνησεν ἀδικίαν, καὶ τὰ ἑξῆς, ὀργὴ τυγχάνων. Ὁ πατὴρ δὲ τοῦ εἰπόντος· „ἐγώ[11]) εἰμι ἡ ζωή·“ οὐχ ἑτοιμάζει ἐν τῷ τόξῳ αὐτοῦ σκεύη θανάτου· τίθησι γοῦν τὸ τόξον αὐτοῦ ἐν τῇ νεφέλῃ, ἵνα μὴ ἐπαγάγῃ ὕδωρ κατακλυσμοῦ ἐπὶ τὴν γῆν. Διὸ περὶ τοῦ διαβόλου ταῦτα λέγεσθαι

---

1) Psalm. VII, 6. 7.
2) R. in notis: Schedae Mss. Grabii.
3) Psalm. VII, 7. 8.
4) R. in notis: Schedae Mss. Grabii.
5) Cfr. pag. huj. notae 3. et 4.
6) Cfr. ev. Joann. XII, 32. 7) Psalm. VII, 9.
8) R. in notis: Corderius, Barbarus.
9) Psalm. VII, 12. coll. 16. 17.
10) R. in notis: Cod. Coislinianus.
11) Ev. Joann. XIV, 6.

νομιστέον. Καὶ πεπυρωμένα τοῦ πονηροῦ ἐστιν, ἃ ἐξειργάσατο τοῖς καιομένοις καὶ πυρουμένοις ὑπὸ παθῶν.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τό· „καὶ[1]) ἐν αὐτῷ ἡτοίμασε σκεύη θανάτου,“ κ. τ. ε. Σκεύη[2]) θανάτου εἰσὶν ἀκάθαρτα λογικὰ, ἢ αἱ τὸν θάνατον ἔχουσαι ψυχαί· ὡς σκεύη ζωῆς αἱ τὴν ζωὴν ἔχουσαι ψυχαί. Οὕτω γὰρ καὶ Παῦλον σκεῦος ἐκλογῆς ὠνόμασεν ὁ κύριος.

„Ἰδοὺ,[3]) ὠδίνησεν ἀδικίαν, συνέλαβε πόνον, καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν,“ κ. τ. ε. Ὁ[4]) φιλόθεος, ἀλλὰ φιλήδονος, ἀνάλογον αἷς δουλεύει ἡδοναῖς συλλαμβάνει πόνον ἕνα συνημμένον, καὶ μὴ ἔχοντα μεταξὺ διάλειμμα, καὶ ὠδίνει ἀδικίαν, καὶ τίκτει ἀνομίαν. Ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων, ὁ μὴ φιλήδονος, ἀλλὰ φιλόθεος, ἀνάλογον οἷς ἀναδέχεται δι᾽ ἀρετὴν πόνοις, συλλαμβάνει εὐπάθειαν, τὴν χαρὰν, μίαν συνημμένην, καὶ μὴ ἔχουσαν μεταξὺ διάλειμμα, καὶ ὠδίνει δικαιοσύνην, καὶ τίκτει εὐνομίαν· καὶ οὕτως τέκνον γίνεται εὐνομίας, ἀνομίαν ἑκάστην μισῶν.

Τοῦ[5]) αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτό. Ἔτεκεν[6]) ἀνομίαν, ἐπειδὴ συνέλαβε πόνον, καὶ ὠδίνησεν ἀδικίαν. Αὕτη γάρ ἐστιν ἀκολουθία φύσεως. Ὠδίνησεν Ἀχιτόφελ τὴν πονηρὰν εἰσηγησάμενος γνώμην.

„Λάκκον[7]) ὤρυξε, καὶ ἀνέσκαψεν αὐτὸν, καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον, ὃν εἰργάσατο. Ἐπισρέψει ὁ πόνος αὐτοῦ εἰς κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ κορυφὴν αὐτοῦ ἡ ἀδικία αὐτοῦ καταβήσεται,“ κ. τ. ε. Μήποτε[8]) ὁ λάκκος χωρίον κολάσεώς ἐστιν, εἰς ὃν προνοίᾳ θεοῦ αὐτὸς

---

[1]) Psalm. VII, 13.

[2]) R. in notis: Schedae Grabii.

[3]) Psalm. VII, 14.

[4]) R. in notis: Cod. Coislinianus, et Corderius.

[5]) Cfr. pag. huj. not. 3.

[6]) R. in notis: Schedae Grabii.

[7]) Psalm. VII, 15. 16.

[8]) R. in notis: Schedae Mss. Grabii.

ὀρύξας ἐμπεσεῖται. Ἰσόπεδος δέ ἐστιν αὐτοῦ ἡ κορυφὴ τῷ λοιπῷ σώματι. Οὐδὲν γὰρ αὐτοῦ ἄνω. Διὸ καὶ δράκων που λέγεται. Εἰκότως οὖν ἡ ἐπαρθεῖσα καὶ ὑψωθεῖσα κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ ἀδικία αὐτοῦ, καθαιρουμένη ἐπὶ τὴν κορυφὴν αὐτοῦ καταβήσεται.

Ψαλμὸς ὄγδοος.

„Εἰς[1]) τὸ τέλος, ὑπὲρ τῶν ληνῶν, ψαλμος τῷ Δαυίδ,“ κ. τ. ε. Καὶ[2]) ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ[3]) καὶ ὀγδοηκοστῷ[4]) τρίτῳ ψαλμῷ τὴν „ὑπὲρ τῶν ληνῶν“ εὑρήσεις ἐπιγραφήν. Πρὸς δὲ ταῦτα λάβωμεν τὰ περὶ Νῶε[5]) φυτεύοντος ἄμπελον, τήν τε περὶ τοῦ Ἰούδα παρὰ Ἰακὼβ εὐλογίαν· „δεσμεύων[6]) πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ·“ καὶ τὴν Ἰσσάχαρ, ὃς „ἰδὼν[7]) τὴν ἀνάπαυσιν ὅτι καλὴ, καὶ τὴν γῆν ὅτι πίων, ὑπέθηκε τὸν ὦμον εἰς τὸ πονεῖν, καὶ ἐγενήθη ἀνὴρ γεωργός.“ Καὶ μὴν Ὀζίας γεωργὸς ἦν, ἀμπελουργοὺς ἔχων ἐν τῇ ὀρεινῇ. Καὶ ἡ γυνὴ δὲ παντὸς δικαίου „ὡς[8]) ἄμπελός ἐστιν εὐθηνοῦσα ἐν τοῖς κλίτεσι τῆς οἰκίας αὐτοῦ,“ ᾧ γίνεται οἶνος[9]) εὐφραίνων καρδίαν ἀνθρώπου. Καὶ ὁ ἐκκλησιαστὴς ἐφύτευσεν[10]) ἀμπελῶνας, ὤρυξε ληνόν. Καὶ ὁ Σολομῶν φησιν· „οἴνῳ[11]) δὲ αἱ ληνοί σου ἐκβλύζωσιν.“

---

[1]) Psalm. VIII.

[2]) R. in notis: Corderius, Barbarus, schedae Combefisii et Grabii.

[3]) Cfr. Psalm. LXXXI. (LXXX.)

[4]) Cfr. Psalm. LXXXIV. (LXXXIII.)

[5]) Cfr. Gen. IX. [6]) Gen. XLIX, 11.

[7]) Gen. XLIX, 15.

[8]) Cfr. Psalm. CXXVIII, 3. (CXXVII.)

[9]) Cfr. Psalm. CIV, 15. (CIII.)

[10]) Cfr. Ecclesiast. II, 4. 5.

[11]) Prov. III, 10.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ληνοί [1]) εἰσι φύσεις λογικαὶ, τοὺς ἐκ τῆς πνευματικῆς ἀμπέλου καρποὺς ὑποδεξάμεναι.

„Ἐκ [2]) στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον,“ κ. τ. ε. Ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον, πρότερον μὲν οἱ προάγοντες τὸν σωτῆρα, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτῷ ἔκραζον, λέγοντες· „ὡσαννὰ [3]) τῷ υἱῷ Δαυίδ! εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου! ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις!“ Ὀλίγον δὲ ὕστερον γέγραπται, ὅτι „ἰδόντες [4]) οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς τὰ θαυμάσια ἃ ἐποίησε, καὶ τοὺς παῖδας κράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ λέγοντας· ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαυίδ! ἠγανάκτησαν, καὶ εἶπον αὐτῷ· ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσιν; Ὁ δὲ Ἰησοῦς λέγει αὐτοῖς· ναί. Οὐδέποτε ἀνέγνωτε, ὅτι ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων,“ καὶ τὰ λοιπά. Ἔοικεν οὖν ὁ Ματθαῖος τοὺς αὐτοὺς ὄχλους λέγειν παῖδας, καὶ ὁ σωτὴρ οὐχ ἁπλῶς παῖδας, ἀλλὰ καὶ νηπίους καὶ θηλάζοντας, διδάσκων ἡμᾶς δι' ὧν ἐξέθετο ῥητῶν τοῦ ψαλμοῦ μετὰ ἀλληγορίας, ἀλληγορεῖν καὶ τὸν ψαλμόν. Ζητήσεις δὲ, πότερον ταὐτόν ἐστιν οἶκος Δαυὶδ, καὶ υἱὸς Δαυίδ. Καὶ εἰ μὴ ταὐτόν ἐστιν, ἡμάρτηται τὸ κατὰ Ματθαῖον γραφικῶς, ὄφειλον ἔχειν ἤτοι δὶς τῷ οἴκῳ Δαυὶδ, ἤτοι τῷ υἱῷ Δαυίδ.

„Ἕνεκα [5]) τῶν ἐχθρῶν σου, τοῦ καταλῦσαι ἐχθρὸν καὶ ἐκδικητήν,“ κ. τ. ε. Ἐχθρὸν [6]) καὶ ἐκδικητὴν, τὸν ἀληθινὸν νόει Ναβουχοδονόσορ. Τὸν διάβολον κατέλυσεν ὁ Χριστὸς δι' ἁλιέων καὶ ἀγραμμάτων καὶ τῇ κακίᾳ νηπιαζόντων.

„Ὅτι [7]) ὄψομαι τοὺς οὐρανοὺς ἔργα τῶν δακτύλων

---

1) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.
2) Psalm. VIII, 2. 3) Matth. XXI, 9.
4) Matth. XXI, 15. 16. coll. Psalm. VIII, 2.
5) Psalm. VIII, 2.
6) R. in notis: Schedae Grabii, et Barbarus.
7) Psalm. VIII, 3.

σου, σελήνην καὶ ἀστέρας, ἃ σὺ ἐθεμελίωσας," κ. τ. ε. „Ὅτι [1]) ὄψομαι τοὺς οὐρανούς." Τοῦτο τὸ πρᾶγμα σαφῶς ἐπιστάμεθα, ὅτε καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ τὴν αἰτίαν γινώσκομεν. „Ἔργα [2]) τῶν δακτύλων σου." Ζητήσεις, εἰ ἕτερά ἐστι τὰ ἔργα τῶν δακτύλων τοῦ θεοῦ, πρὸς τὰ ἔργα τῶν ὅλων χειρῶν αὐτοῦ, εἰ ἐν μέρει ἐστὶ τὰ πρότερα τῶν δευτέρων. „Σελήνην [3]) καὶ ἀστέρας, ἃ σὺ ἐθεμελίωσας." Διὰ τί ἥλιον οὐκ ὠνόμασεν; Μήποτε ὅτε μὲν εἰσάγεταί τις, πρῶτα συνίησι τὰ τῆς νυκτὸς, ὕστερον δήποτε τὰ τῆς ἡμέρας.

„Τί [4]) ἐστιν ἄνθρωπος, ὅτι μιμνήσκῃ αὐτοῦ; ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπτῃ αὐτόν;" κ. τ. ε. Εἰ [5]) θαυμάζων ὅτι μιμνήσκεται κύριος τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὅτι ἐπισκέπτεται υἱὸν ἀνθρώπου, ταῦτά φησι, δῆλον ὅτι εὐεργετῶν ἐπισκέπτεται. Τοῦτο δὲ σημειώσῃ διὰ τό· „ἐπισκέψομαι [6]) ἐν ῥάβδῳ τὰς ἀνομίας αὐτῶν, καὶ ἐν μάστιξι τὰς ἀδικίας αὐτῶν·" καὶ διὰ τό· „οὐκ [7]) ἐπισκέψομαι ἐπὶ τὰς θυγατέρας ὑμῶν, ὅταν πορνεύωσι, καὶ ἐπὶ τὰς νύμφας ὑμῶν, ὅταν μοιχεύωσι," καὶ τὰ ὅμοια.

„Ἠλάττωσας [8]) αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους," κ.τ.ε. Καὶ [9]) αὐτὸς γάρ σου γνῶσιν ἔχειν πεφυκὼς, οὐκ ἀπολείπεται λίαν. Ὁμοιοῦται γάρ σοι, κατὰ τὸ δυνατὸν, ἁγιότητός καὶ ἀρετῆς ἀναλήψει. Καὶ διὰ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν ὁμοίωσιν, τὴν τῶν θνητῶν αὐτῷ ζώων προστασίαν ἀπένειμας. Ταύτας εἰρῆσθαι περὶ Χριστοῦ τὰς

---

1) R. in notis: Corderius, Barbarus, Codd. Baroccianus et Roe, et schedae Combefisii.

2) Psalm. VIII, 3. 3) Psalm. VIII, 3.

4) Psalm. VIII, 4.

5) R. in notis: Corderius, Barbarus, schedae Combefisii, Cod. Baroccianus.

6) Psalm. LXXXIX, 32. (LXXXVIII.)

7) Cfr. Hos. IV, 14. 8) Psalm. VIII, 5.

9) R. in notis: Corderius, Barbarus.

λέξεις ὁ Παῦλος Ἑβραίοις φησί. Λέγει γάρ· „τὸν[1]) δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν, διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον.“

„Δόξῃ[2]) καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν· καὶ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου,“ κ. τ. ε. Καὶ[3]) ὁ ἀπόστολος ἐντεῦθεν ὠνόμασε „τὸν[4]) ἀμάραντον τῆς δόξης στέφανον.“ Καὶ ἔσθ' ὅτε τιμῇ ἐστεφανωμένος τις οὐ συνῆκεν, ὡς ἐν τῷ· „ἄνθρωπος[5]) ἐν τιμῇ ὤν, οὐ συνῆκεν.“ Οὐκ ἐπὶ τὰ ἔργα σου δὲ εἶπεν, ἅπερ οἶμαι εἶναι τὰ μὴ βλεπόμενα. Πρῶτοι μὲν οὖν ἐν ἔργοις ἐσμὲν χειρῶν θεοῦ, τουτέστι τοῖς μὴ βλεπομένοις. Ταῦτα δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν νοεῖται τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν· δόξῃ γὰρ καὶ τιμῇ ὁ ἄνθρωπος ἐστεφάνωται· „συνήγειρε[6]) γὰρ ἡμᾶς, καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις,“ καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος.

„Πάντα[7]) ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ, πρόβατα καὶ βόας πάσας, ἔτι δὲ καὶ τὰ κτήνη τοῦ πεδίου, τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης,“ κ. τ. ε. Ὅπου[8]) μὲν καθαρὰ πρόβατα καὶ βόες, πάντα[9]) προσέθηκεν. Ἔνθα δὲ ἐνδέχεται καὶ ἀκάθαρτα, ὡς ἐπὶ τῶν κτηνῶν τοῦ πεδίου, οὐκ εἴρηται „πάντα.“ Ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἰχθύων τῆς θαλάσσης.

---

[1]) Hebr. II, 9. [2]) Psalm. VIII, 5. 6.

[3]) R. in notis: Schedae Grabii, et Combefisii, Daniel Barbarus.

[4]) Cfr. I Petr. V, 4.

[5]) Psalm. XLIX, 12. (XLVIII.)

[6]) Cfr. Ephes. II, 6. [7]) Psalm. VIII, 6. 7. 8.

[8]) R. in notis: Cod. Baroccianus, schedae Combefisii, et Barbarus.

[9]) Cfr. Psalm. VIII, 6.

Ψαλμὸς ἔννατος.

„Εἰς[1]) τὸ τέλος, ὑπὲρ τῶν κρυφίων τοῦ υἱοῦ, ψαλμὸς τῷ Δαυίδ," κ. τ. ε. Κρύφιά[2]) ἐστι γνῶσις ἀπόῤῥητος τῶν περὶ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ μυστηρίων.

„Ἐξομολογήσομαί[3]) σοι, κύριε, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου· διηγήσομαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου. Εὐφρανθήσομαι καὶ ἀγαλλιάσομαι ἐν σοὶ, ψαλῶ τῷ ὀνόματί σου, ὕψιστε," κ. τ. ε. Ὁ[4]) ἐξ ὅλης καρδίας ἀγαπῶν, δύναται ἐξ ὅλης καρδίας ἐξομολογεῖσθαι. „Διηγήσομαι[5]) πάντα τὰ θαμάσιά σου," καὶ τὰ ἑξῆς. Ὅταν ἀναγεγραμμένα τεράστια θαυμαστὰ τυγχάνοντα παραστῆσαι δυνάμενος, ᾧ λόγῳ γέγονε, καὶ τίνος ἐστὶ σύμβολα, πεποίηκε τὰ εἰρημένα. Τοῦτο δὲ μόνου τοῦ σωτῆρος ἔργον ἔστιν ἰδεῖν. Εἰ δὲ καὶ ἡ κτίσις καὶ πάντα, ὅσα ἐποίησεν ὁ θεὸς, θαυμάσια αὐτοῦ ἐστι, πολλῷ πλέον φανεῖται ὅτι τοῦ σωτῆρός ἐστιν ἡ εὐχή. Τίς δὲ ἄρα διηγήσεται πάντα τὰ θαυμάσια τοῦ πατρὸς, εἰ μὴ ὁ κύριος τοῖς νοῆσαι δυναμένοις τὰ τηλικαῦτα θαύματα τελείοις, περὶ ὧν μᾶλλον λεχθήσεται· „σοφίαν[6]) δὲ μᾶλλον λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις;" „Εὐφρανθήσομαι[7]) καὶ ἀγαλλιάσομαι," πυνθανόμενος τῶν ἐπί τισιν εὐφραινομένων, εἰ ἐν θεῷ εὐφραίνονται, ἵνα ἢ ἐπιμένωσι τῇ εὐφροσύνῃ, ἢ ἀποστῶσιν. Ὁ δὲ ἐπ' ὄρος ἀναβὰς ὑψηλὸν τὸ Σιὼν, καὶ ὑψῶν τὴν φωνὴν αὐτοῦ, ψάλλει τῷ ὀνόματι τοῦ ὑψίστου.

„Ἐν[8]) τῷ ἀποστραφῆναι τὸν ἐχθρόν μου εἰς τὰ ὀπίσω,

---

1) Psalm. IX.

2) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.

3) Psalm. IX, 1. 2.

4) R. in notis: Cod. Coislinianus, verum Corderius tantum habet initium.

5) Psalm. IX, 1. 6) I Cor. II, 6.

7) Psalm. IX, 2. 8) Psalm. IX, 3.

ἀσθενήσουσι καὶ ἀπολοῦνται ἀπὸ προσώπου σου," κ. τ. ε. Τίνες [1]) ἀσθενήσουσι καὶ ἀπολοῦνται ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ, — ἐπεὶ „πρόσωπον [2]) κυρίου ἐπὶ ποιοῦντας κακὰ," — οὐ προειπών, ἡμῖν καταλέλοιπεν ἐννοεῖν. Ὅταν καταργηθῇ ὁ ἐχθρὸς τῇ κακίᾳ προϊών, καὶ ἀναποδίσῃ ὀπίσω ἐκ τοῦ ἐμποδίζεσθαι, τότε οἱ τῇ κακίᾳ ἰσχυροὶ ἀσθενήσουσιν. Εἶτα καθ' ὃ ἁμαρτάνουσιν, ἀπολοῦνται, τοῦτο ἐργαζομένου αὐτοῖς τοῦ προσώπου τοῦ θεοῦ. Νοηθὲν γὰρ ἀφανίζει τὰ γήϊνα.

„Ἐκάθισας [3]) ἐπὶ θρόνου ὁ κρίνων δικαιοσύνην," κ. τ. ε. Θρόνος [4]) μὲν θεοῦ, ὁ Χριστός· θρόνος δὲ Χριστοῦ ἡ ἀσώματος φύσις.

„Ἐπετίμησας [5]) ἔθνεσι, καὶ ἀπώλετο ὁ ἀσεβής. Τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐξήλειψας," κ. τ. ε. Τὸ [6]) „ἐπετίμησας," διόρθωσιν σημαίνει, ὅπερ δῆλον ἐκ τοῦ· „ἔλεγξον, [7]) παρακάλεσον, ἐπιτίμησον." „Τὸ [8]) ὄνομα αὐτοῦ ἐξήλειψας." Ἐξήλειψε δὲ ὁ θεὸς τοῦ Ἄβραμ τὸ ὄνομα, ποιήσας αὐτὸν Ἀβραάμ, καὶ τῆς Σάρας, καλῶν αὐτὴν Σαῤῥάν, καὶ τοῦ Σιμῶνος, ὀνομάσας αὐτὸν Πέτρον. Οὕτω τε ἀκόλουθόν ἐστι τὸ ὄνομα ἐξαλείφεσθαι τούτων, οἷς ἐπετίμησε· καὶ μάλιστα ἐπεὶ ἐπιφέρεται τό· „ἀναγγείλατε [9]) ἐν τοῖς ἔθνεσι τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ, ὅτι ἐκζητῶν τὰ αἵματα αὐτῶν ἐμνήσθη." Πρόσχες καὶ ὅτι οὐκ εἴρηται· τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐξήλειψας ἐκ βίβλου ζώντων· — οὐ γὰρ ἐν βίβλῳ ζώντων ἦν ἐγγεγραμμένα τὰ ἔθνη· — ἀλλ' ἀκολούθως τοῖς κατ' αὐτῶν χειρογρά-

---

[1]) R. in notis: Corderius, et Cod. Coislinianus.

[2]) Psalm. XXXIV, 16. (XXXIII.)

[3]) Psalm. IX, 4.

[4]) R. in notis, Schedae Grabii.

[5]) Psalm. IX, 5.

[6]) R. in notis: Corderius, Barbarus, schedae Combefisii, et Cod. Baroccianus.

[7]) II Tim. IV, 2. [8]) Psalm. IX 5.

[9]) Psalm. IX 11.

φοις, ἐν βίβλῳ ὀφειλόντων, ἢ βίβλῳ νεκρῶν, παρὰ τῷ τῆς ἀδικίας οἰκονόμῳ, ὡς εἰκὸς, ἀναγράφοντι νεκροὺς, καὶ ἀναγράφοντι εἰς γῆν. Ὁ γὰρ σωτὴρ ἀναγράφει ἐν οὐρανοῖς τὰ ὀνόματα τῶν μαθητῶν.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Εἰ [1]) τὸ ὄνομα ἐνταῦθα τὴν κακὴν σημαίνει κατάστασιν, ἐξήλειψε δὲ τὸ τοῦ ἁμαρτωλοῦ ὄνομα, ἐξήλειψεν ἄρα τὴν χειρίστην αὐτοῦ κατάστασιν.

„Καὶ [2]) ἐλπισάτωσαν ἐπὶ σὲ οἱ γινώσκοντες τὸ ὄνομά σου, ὅτι οὐκ ἐγκατέλιπες τοὺς ἐκζητοῦντάς σε, κύριε,“ κ. τ. ε. Οἱ [3]) ἐκζητοῦντες τὸν κύριον, καὶ οὐχ οἱ ἐγκαταλειφθέντες ὑπ᾽ αὐτοῦ, ἔγνωσαν τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

„Ψάλατε [4]) τῷ κυρίῳ τῷ κατοικοῦντι ἐν Σιών,“ κ. τ. ε. Ἐκεῖνος [5]) ψάλλει ὁ ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστόν. Τοῦτο κατὰ τὴν παλαιὰν τῶν Ἰουδαίων δόξαν εἶπεν ὁ προφήτης. Ὅμως ἐστὶ καὶ νοητὴ καὶ ἐπουράνιος Σιών. Καὶ ἐν πάσῃ δὲ ψυχῇ οὔσῃ Σιὼν, ἥτις ἑρμηνεύεται σκοπευτήριον, τὰ θεῖα διηνεκῶς σκοποῦσα καὶ φανταζομένη, οἰκεῖ ὁ θεός. Ἐκζητεῖ καὶ τὰ αἵματα τῶν ἐθνῶν ἀπὸ τῶν ἀποκτεινάντων αὐτὰ, καὶ μιμνήσκεται αὐτῶν, ἀνιστὰς αὐτά. Οὐκοῦν τό· „ἀπώλετο [6]) τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ μετ᾽ ἤχου·“ ἐπὶ τὰς ῥομφαίας μετενεχθήσεται. Ἐκείνων δὲ μέμνηται, ὧν ἐγένετο καταφυγή.

„Ἀναγγείλατε [7]) ἐν τοῖς ἔθνεσι τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ,“ κ. τ. ε. Ποῖα [8]) ἐπιτηδεύματα; Πάντα ἃ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἔλεγε· „πορευθέντες [9]) εἴπατε ἃ ἴδετε· τυφλοὶ ἀναβλέπουσι,

---

[1]) R. in notis: Schedae Grabii.

[2]) Psalm. IX, 10.

[3]) R. in notis: Corderius. [4]) Psalm. IX, 11.

[5]) R. in notis: Schedae Grabii, partimque Corderius, et Barbarus.

[6]) Psalm. IX, 6. [7]) Psalm. IX, 11.

[8]) R. in notis: Schedae Grabii.

[9]) Cfr. Matth. XI, 4. 5. coll. Luc. VII, 22.

χωλοὶ περιπατοῦσι, λεπροὶ καθαρίζονται, νεκροὶ ἀνίστανται." Ταῦτα οὖν τὰ θεοπρεπῆ ἐπιτηδεύματα· καὶ οἱ ἀπόστολοι τοῖς ἔθνεσιν ἀνήγγειλαν· καὶ ὅτι διὰ θανάτου ἀθανασία, διὰ σταυροῦ σωτηρία, καὶ διὰ ταφῆς ἀνάστασις, καὶ νέκρωσις τοῦ νεκρώσαντος ἡμᾶς διαβόλου.

,,Ὁ[1]) ὑψῶν με ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου, ὅπως ἂν ἐξαγγείλω πάσας τὰς αἰνέσεις σου ἐν ταῖς πύλαις τῆς θυγατρὸς Σιὼν," κ. τ. ε. Πύλαι[2]) θανάτου, αἱ πρὸς θάνατον ἁμαρτίαι, ἀφ' ὧν ὑψοῦται ὁ μηδὲ λογισάμενος αὐτὰς ἁμαρτεῖν, ὃς καὶ μόνος δύναται ἐξαγγέλλειν πάσας τὰς αἰνέσεις κυρίου ἐν ταῖς πύλαις τῆς θυγατρὸς Σιὼν, ταῖς ἀρεταῖς.

,,Ἐνεπάγησαν[3]) ἔθνη ἐν διαφθορᾷ, ᾗ ἐποίησαν· ἐν παγίδι ταύτῃ ᾗ ἔκρυψαν συνελήφθη ὁ ποὺς αὐτῶν. Γινώσκεται κύριος κρίματα ποιῶν," κ. τ. ε. ,,Ἐνεπάγησαν[4]) ἔθνη," δηλαδὴ ὡς ἐν πηλῷ, τῷ σώματι, δι' ἣν ἐποίησαν διαφθοράν· καὶ ,,συνελήφθη[5]) ὁ ποὺς αὐτῶν," ὁ νοητὸς δηλονότι. Καὶ ,,γινώσκεται[6]) κύριος," ἐπεὶ, ὅταν αὐτοῖς τὸ κρίμα γενηθήσεται, γνώσονται τὸν κρίνοντα ἐν δικαιοσύνῃ.

,,Ἀποστραφήτωσαν[7]) οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς τὸν ᾅδην," κ. τ. ε. Ὥσπερ[8]) ὁ παράδεισος τῶν δικαίων ἐστὶν οἰκητήριον, οὕτως ᾅδης τῶν ἁμαρτωλῶν κολαστήριον. Ἀποκλεισθήτωσαν, φησὶν, ὅπως μὴ ἴδωσιν Ἰησοῦ ψυχὴν καταβαίνουσαν, καὶ ἀναβαίνουσαν, ἔνδον ἀπεστραμμένοι. Οἱ γὰρ προσδοκήσαντες αὐτὴν, ὡσπερεὶ ἔξω ἔβλεπον καθειργμένοι ἐν ᾅδου, πρῶτον μὲν οἱ προφῆται, ἔπειτα

---

[1]) Psalm. IX, 13. 14.

[2]) R. in notis: Corderius, Barbarus.

[3]) Psalm. IX, 15. 16.

[4]) R. in notis: Corderius. [5]) Psalm. IX, 15.

[6]) Psalm. IX, 16. [7]) Psalm. IX, 17.

[8]) R. in notis: Schedae Grabii, et Combefisii, Barbarus, partimque Corderius.

οἱ λοιποὶ πάντες δίκαιοι· ἢ πρῶτον μὲν οἱ ἐν ἡμῖν ἁμαρτωλοὶ, εἶτα τὰ ἔθνη.

„Ἡ[1]) ὑπομονὴ τῶν πενήτων οὐκ ἀπολεῖται εἰς τὸν αἰῶνα," κ. τ. ε. Ὥσπερ[2]) τὸ πνεῦμα οὐ σβέννυται, οὕτως ἡ ὑπομονὴ οὐκ ἀπόλλυται. Ὁ γὰρ κύριος τὸ πνεῦμά[3]) ἐστι· καί· „ἡ ὑπομονή[4]) μου κύριος." Οὕτω καὶ ἐν Γαλάταις μορφοῦται Χριστὸς ἄμορφος ὤν. Ἐνταῦθα λέγεται καὶ κοιμᾶσθαι· „ἐξεγέρθητι, ἵνα τί ὑπνοῖς;"

„Ἀνάστηθι[5]) κύριε, μὴ κραταιούσθω ἄνθρωπος," κ. τ. ε. Τῷ[6]) οὖν λέγοντι κραταίωμά μου, ἐρεῖς σὺ ὅτι ὁ θεός ἐστιν ἤδη ὁ κραταιούμενος ἅγιον, τῶν ἀνθρωπίνων αὐτοῦ λογισμῶν καὶ κινημάτων ἀναιρεθέντων.

Ψαλμὸς δέκατος.

Κατὰ Ἑβραίους.

„Ἵνα[7]) τί, κύριε, ἀφέστηκας μακρόθεν," κ. τ. ε. Ἀποκρίνεται[8]) ἄν τις πρὸς τὸν ἐπαπορήσαντα, τό· „ἰδού,[9]) οἱ μακρύνοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ, ἀπολοῦνται·" καὶ τό· „θεὸς[10]) ἐγγίζων ἐγώ εἰμι, καὶ οὐ θεὸς πόῤῥωθεν," λέγει κύριος ἐν τοῖς προφήταις. Μὴ βοηθῶν

---

[1]) Psalm. IX, 18.

[2]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.

[3]) Cfr. ev. Joann. IV, 24.

[4]) Cfr. Psalm. LXXI, 5. (LXX.) — In seqq. cfr. Psalter. Sal. III, 1.

[5]) Psalm. IX, 19.

[6]) R. in notis: Schedae Grabii, et Barbarus.

[7]) Psalm. X, 1.

[8]) R. in notis: Schedae Grabii, et Barbarus.

[9]) Psalm. LXXIII, 27. (LXXII.)

[10]) Jerem. XXIII, 23.

τοῖς ἀδικουμένοις, δοκεῖς μὴ παρεῖναι τοῖς γινομένοις, ἀλλὰ πόῤῥωθεν ἑστάναι, καὶ μηδὲ ὁρᾷν· ὅπερ τοῖς μὲν πονηροῖς αὔξει τὴν πονηρίαν, τὸν δὲ σὸν πένητα ἐμπυρίζει, καὶ ἀθυμίαις ἐμβάλλει.

„Ὅτι [1]) ἐπαινεῖται ὁ ἁμαρτωλὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ," κ. τ. ε. Πολλάκις [2]) ἁμαρτάνοντές τινες εὐθηνοῦσιν ἐν τῷ κόσμῳ. Τοῦτο γὰρ ἔφη καὶ ὁ ἀπόστολος· „πονηροὶ [3]) ἄνθρωποι καὶ γόητες προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι." Καὶ ἐν ἑτέρῳ ψαλμῷ ᾄδεται· „οὗτοι [4]) ἁμαρτωλοὶ καὶ εὐθηνοῦντες εἰς τὸν αἰῶνα κατέσχον πλούτου." Ἐπαινοῦνται οὖν ὑπό τε ἑαυτῶν ἁμαρτωλοὶ καὶ ἄδικοι, καὶ παρὰ τῶν κολάκων καὶ παρασίτων αὐτῶν, καὶ εὐλογούμενοι πλέον κινοῦνται εἰς ἁμαρτίαν.

„Κατὰ [5]) τὸ πλῆθος τῆς ὀργῆς αὐτοῦ οὐκ ἐκζητήσει," κ. τ. ε. Τίς; [6]) Πότερον ὁ κύριος, ἢ ἁμαρτωλός; Καὶ μήποτε ὁ ἁμαρτωλός. Οὐ γὰρ ἐκζητεῖ περὶ ὀργῆς τοῦ θεοῦ, οὐδ' ὅτι πλῆθος ἁμαρτιῶν ἔχει. Διὸ καὶ κατὰ πλῆθος ἁμαρτάνει.

„Βεβηλοῦνται [7]) αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ," κ. τ. ε. Ὁ [8]) μὲν δίκαιος εὐλογεῖ τὸν κύριον ἐν παντὶ καιρῷ· ὁ δὲ ἁμαρτωλὸς βεβηλοῖ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ. „Βεβηλοῦνται" δὲ, ἀντὶ τοῦ· τῇ κακίᾳ βυθίζονται.

„Πάντων [9]) τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ κατακυριεύσει," κ. τ. ε.

---

[1]) Psalm. X, 3.
[2]) R. in notis: Schedae Grabii, et Barbarus.
[3]) II Tim. III, 13.
[4]) Psalm. LXXIII, 12. (LXXII.)
[5]) Psalm. X, 4.
[6]) R. in notis: Schedae Grabii, et Barbarus.
[7]) Psalm. X, 5.
[8]) R. in notis: Schedae Grabii, et Barbarus.
[9]) Psalm. X, 5.

Τῶν[1]) *πειρασμῶν οἱ μὲν τῷ σώματι προάγονται, οἱ δὲ ψυχῇ, οἱ δὲ τοῖς ἐκτός. Καὶ οἱ μέν εἰσι πληγῶν καὶ στρεβλώσεων καὶ διωγμῶν, καὶ φυλακῶν αἴτιοι· οἱ δέ εἰσιν ἀκάθαρτοι λογισμοὶ γεννῶντες ἁμαρτίαν καὶ δόγματα ψευδῆ· οἱ δὲ ζημίας ἔχουσι χρημάτων, ἀποβολὰς τέκνων, καὶ γυναικῶν ἀφαιρέσεις. Καὶ δῆλον ἐκ τούτων, ὅτι ἐκυρίευσε παντὸς δικαίου ὁ Σατανᾶς. Εἰ γὰρ πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ κατακυριεύσει ὁ Σατανᾶς, καὶ δίκαιοι πάντες αὐτοῦ ἐχθροὶ εἰσι, πάντων ἄρα κατακυριεύσει. Οὐ μὴν*[2]) *παντὶ δὲ δηλονότι πράγματι κυριεύσει, ἀλλ' ἔν τινι· μόνος γὰρ ὁ Χριστὸς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδ' εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Ἢ τάχα τὸ βούλημα αὐτοῦ τίθησιν ἡ θεία γραφὴ, ὅπερ ἐστὶ πέρας ἀγαγεῖν τὸ οὐκ ἐνδεχόμενον· εἴγε „διελογίσαντο*[3]) *βουλὰς, αἷς οὐ μὴ δύνωνται στῆναι.“ Καὶ γὰρ ἐν τῷ Ἰὼβ ψευδόμενος ὁ διάβολός φησι· „περιελθὼν*[4]) *τὴν γῆν, καὶ ἐμπεριπατήσας τὴν ὑπ' οὐρανὸν, πάρειμι·“ καί τοι μηδὲν πείσας τῷ Ἰὼβ ἄτοπον πεπραχέναι.*

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Εἰ[5]) *οἱ προκόπτοντες, κατὰ μείωσιν κακίας προκόπτουσι, δίκαιοι λέγονται οἱ τελείαν ἕξιν τῆς δικαιοσύνης κτησάμενοι, καὶ οἱ ἀνεμποδίστως προκόπτοντες. „Δίκαιος*[6]) *γὰρ, φησὶν, ἑαυτοῦ κατήγορος ἐν πρωτολογίᾳ.“ Καὶ εἰ δίκαιος, πῶς κατήγορος; Καὶ εἰ κατήγορος, πάντως οὐ δίκαιος τέλειος. „Καὶ*[7]) *γνώριζε δικαίῳ, καὶ προσθήσει τοῦ δέχεσθαι.“ Καλῶς οὖν λέγεται ὁ διάβολος πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ κατακυριεύειν, οὐ τῶν τελείων δηλονότι, ἀλλὰ τῶν*

---

1) R. in notis: Schedae Grabii, et Barbarus.
2) Ed. Ruaei: *μέν*.
3) Cfr. Psalm. XXI, 11. (XX.)
4) Job. I, 7.
5) R. in notis: Schedae Grabii, et Barbarus.
6) Prov. XVIII, 17. 7) Prov. IX, 9.

σπευδόντων ἐπὶ τὴν τελειότητα. Εἰ γὰρ μὴ ἦν μῖσος πρὸς τὸν Σατανᾶν καὶ ἀτελὲς καὶ τέλειον, οὐκ ἂν ἔλεγεν ὁ Δαυίδ· „τέλειον[1]) μῖσος ἐμίσουν αὐτοὺς, εἰς ἐχθροὺς ἐγένοντό μοι.“

„Οὗ[2]) ἀρᾶς τὸ στόμα αὐτοῦ γέμει, καὶ πικρίας, καὶ δόλου,“ κ. τ. ε. Τοῦ[3]) πονηροῦ τὸ στόμα οὐδὲν προσφέρει εὔχρηστον, ἀλλ᾽ ὅσα πόνον καὶ κόπον ἐμποιεῖ τοῖς δεχομένοις. Καὶ τὰ τῶν ἑτέρων στόματα γέμει ἀρᾶς, τῶν κακολογούντων τὸν δημιουργὸν, λοιδορίας τῶν λοιδόρων, πικρίας τῶν θυμικῶν, καὶ δόλου τῶν δολίων.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ὁ[4]) τῆς ἁγιότητος ἐκπεσὼν, τῆς ἀληθείας καὶ εὐλογίας πόῤῥω ἑαυτὸν ἀπαγαγὼν, τὸ στόμα πεπληρωμένον ἀρᾶς ἔχει, δι᾽ ὧν λέγει πειρώμενος ὑπὸ κόλασιν καὶ ἀρὰν ποιεῖν τοὺς ἀπατωμένους. Ἔχει δὲ αὐτοῦ ὁ λόγος σὺν τῷ δολερῷ πολλὴν δεινότητα· διὸ σὺν τῇ ἀρᾷ καὶ πικρίας καὶ δόλου ὁ λόγος αὐτοῦ πεπλήρωται.

„Ἐγκάθηται[5]) ἐνέδρα μετὰ πλουσίων ἐν ἀποκρύφοις,“ κ. τ. ε. Ἐν[6]) μὲν τοῖς ἔχουσι πλοῦτον ἀγνωσίας καὶ ἀδικίας, ὁ διάβολος ἐγκαθέζεται· ἐν δὲ τοῖς κεκτημένοις γνῶσιν καὶ ἀρετὴν, αἱ ἅγιαι δυνάμεις ἐπαναπαύονται, ὧν σύμβολά ἐστι τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνοῦντα ἐν τοῖς κλάδοις σινάπεως. Ὃ σημαίνει τὴν ἐνυπάρχουσαν ἡμῖν κατὰ δύναμιν βασιλείαν οὐρανῶν.

„Ἐνεδρεύει[7]) τοῦ ἁρπάσαι πτωχὸν, ἁρπάσαι πτωχὸν

1) Psalm. CXXXIX, 22. (CXXXVIII.)

2) Psalm. X, 7.

3) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus, partimque Eusebius.

4) R. in notis: Corderius.

5) Psalm. X, 8.

6) R. in notis: Schedae Grabii, et Barbarus.

7) Psalm. X, 9.

ἐν τῷ ἑλκύσαι αὐτόν," κ. τ. ἑ. Τούτῳ[1]) τῷ ῥητῷ χρηστέον πρὸς τοὺς πλουσίους.

„Βλέπεις,[2]) ὅτι σὺ πόνον καὶ θυμὸν κατανοεῖς, τοῦ παραδοῦναι αὐτοὺς εἰς χεῖράς σου," κ. τ. ἑ. Πόνους[3]) καὶ θυμοὺς ὁ Σατανᾶς ἐργαζόμενος, παραδίδωσι τὰς ψυχὰς εἰς κόλασιν τῷ κριτῇ. „Σοὶ[4]) ἐγκαταλέλειπται ὁ πτωχός·" ἀπὸ τῶν εἰς τοὺς κλήρους ἐρχομένων. Διὸ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐκλέγεται ὁ θεός. „Ὀρφανῷ[5]) σὺ ἦσθα βοηθός." Ὀρφανός ἐστιν ὁ ἀποβαλὼν τὸν πονηρὸν πατέρα· „ὑμεῖς[6]) γάρ, φησὶν ὁ σωτήρ, ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ."

„Σύντριψον[7]) τὸν βραχίονα τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ πονηροῦ," κ. τ. ἑ. Εἰ[8]) ἡ συντριβὴ τοῦ βραχίονος ἀφανίζει τὰς ἁμαρτίας, τὸ δὲ ἀπαλλαγῆναι ἁμαρτιῶν, εὐεργεσία, οὕτως ἐγὼ πείθομαι κολάζειν θεόν. Βραχίονα δὲ λέγει τὴν πονηρὰ κατεργασαμένην ψυχήν. „Ζητηθήσεται[9]) ἡ ἁμαρτία αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ εὑρεθῇ." Ἤτοι ζητουμένης τῆς ἁμαρτίας τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ πονηροῦ, αὐτὸς οὐχ εὑρεθήσεται, ὅλος γενόμενος ἁμαρτία καὶ πονηρία· ἢ ἔσται ὅτε ζητηθήσεται αὐτοῦ ἡ ἁμαρτία, καὶ οὐχ εὑρεθήσεται, τῷ κεκαθάρθαι αὐτόν.

„Βασιλεύσει[10]) κύριος εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος," κ. τ. ἑ. „Δεῖ[11]) γὰρ τὸν κύριον βασιλεύειν διὰ τῶν αἰώνων, ἄχρις ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ." Ἡ γὰρ βασιλεία αὐτοῦ ἐστιν ἡ θεωρία πάντων τῶν γεγονότων καὶ

---

[1]) R. in notis: Schedae Grabii, et Barbarus.
[2]) Psalm. X. 14.
[3]) R. in notis: Schedae Grabii, et Barbarus.
[4]) Psalm. X, 14. [5]) Psalm. X, 14.
[6]) Ev. Joann. VIII, 44. [7]) Psalm. X, 15.
[8]) R. in notis: Schedae Grabii, et Barbarus.
[9]) Psalm. X, 15. [10]) Psalm. X, 16.
[11]) R. in notis: Schedae Grabii, et Barbarus. — Cfr. I Cor. XV, 25.

γενησομένων αἰώνων, δι᾽ ἧς θεωρίας καὶ οἱ ἐχθροὶ φίλοι γίνονται. Ὁ μέν φησι· „ζητηθήσεται [1]) ἡ ἁμαρτία αὐτοῦ, καὶ οὐχ εὑρεθήσεται.“ Βασιλεύει δὲ εἰς τὸν αἰῶνα ὁ κύριος· ἴδιον δὲ βασιλέων τὸ προνοεῖν τῶν ὑπὸ τὴν χεῖρα. „Ἀπολεῖσθε [2]) ἔθνη ἐκ τῆς γῆς αὐτοῦ.“ Γῆ κυρίου, ἡ θεωρία πάντων τῶν γεγονότων, ἣν καὶ βασιλείαν οὐρανῶν εἶναί φαμεν. Ἔθνη τὰ μὴ δεξάμενα τὸ σωτήριον κήρυγμα, ἀλλ᾽ εἰς πάντας κατατεμνόμενα. „Ἀπολεῖσθε [3]) ἔθνη,“ καθὸ ἔθνη ἐστί. Ἓν γὰρ ἔθνος πᾶσα ἡ γῆ, ἐὰν ὁμονοῇ.

„Τὴν [4]) ἐπιθυμίαν τῶν πενήτων εἰσήκουσε κύριος,“ κ. τ. ε. Τηνικαῦτα [5]) εἰσακούει τῆς ἐπιθυμίας ὁ κύριος, ὁπηνίκα ἂν τὸ ἐπιθυμητὸν παράσχῃ τῇ ἐπιθυμούσῃ ψυχῇ. Ἐπιθυμοῦσι γὰρ συντριβῆναι τοῦ ἁμαρτωλοῦ τὸν βραχίονα, καὶ τῆς αὐτοῦ τυραννίδος ἐλευθερωθῆναι. Ὃ καὶ γέγονεν. Ἐπιθυμία γὰρ διανοίας ἀγαθῆς ἐνεργής ἐστι προσευχή, ἣν ἰδὼν ὁ καρδιογνώστης ἐπλήρωσε. Οὐ πάσας ἐπιθυμίας χρὴ νομίζειν ἀκούεσθαι, ἀλλὰ τὰς ἀστείας. „Τῇ [6]) ἑτοιμασίᾳ τῆς καρδίας αὐτῶν προσέσχε τὸ οὖς σου.“ Ἑτοιμότητι καρδίας μακαριζομένων πενήτων προσέχει τὸ οὖς τοῦ κυρίου, οὐ προσέχει δὲ τοῖς ἀνετοίμοις. Τούτου, φησὶν, ἕκαστος ἐφίεται τῶν ἀδικουμένων. Εἰ γὰρ ἐν τῷ παρόντι γένηται παρὰ τοῦ θεοῦ ἐκδίκησις τῶν ἀπεριστάτων καὶ ταπεινῶν, οὐδεὶς ἔτι μεγαλαυχήσει, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀδικοῦντες παύσονται τοῦ κακῶς δρᾶν, καὶ οἱ ἀδικούμενοι τοῦ πάσχειν.

---

[1]) Psalm. X, 15. coll. pag. 27. not. 9.
[2]) Psalm. X, 16. [3]) Psalm. X, 16.
[4]) Psalm. X, 17.
[5]) R. in notis: Schedae Grabii, et Barbarus.
[6]) Cfr. Psalm. X, 17.

Ψαλμὸς δέκατος.

„Ὅτι [1]) ἰδοὺ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐνέτειναν τόξον, ἡτοίμασαν βέλη εἰς φαρέτραν, τοῦ κατατοξεῦσαι ἐν σκοτομήνῃ τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ," κ. τ. ε. Μὴ [2]) ἀρκούμενοι, φησὶ, τῇ ἑαυτῶν ἀπωλείᾳ οἱ ἁμαρτωλοὶ, ἀλλ' ἐπισπώμενοι τὰς ἁμαρτίας ὡς σχοινίῳ μακρῷ, τοῖς τοῦ θεοῦ πολεμοῦσιν ἀνθρώποις, καὶ κατατοξεύειν αὐτοὺς πειρῶνται τοῖς τῆς αὐτῶν κακίας ἰοῖς, καὶ τῷ βασκαίνειν αὐτῶν τῇ τοσαύτῃ τοῦ ἡγεμονικοῦ καθαρότητι, τὸ σκότος προβάλλονται κατ' αὐτῶν, ὡς αἱ σηπίαι τὸ μέλαν. Καὶ ταῦτα δρῶσι, τὰς φυσικὰς καὶ κατὰ φύσιν ὀρθὰς καθελόντες ἐννοίας ἐξ ἑαυτῶν, ἃς δὴ θεὸς κατηρτίσατο.

„Τοῦ αὐτοῦ." Τόξον [3]) ἐστὶν ἀκάθαρτος νοῦς. Ἐγὼ, φησὶν, ἐπὶ τῷ κυρίῳ πέποιθα. Οἱ πολεμοῦντες ἁμαρτωλοί. Τίς ἂν οὖν δείσῃ καὶ φύγῃ θεὸν ἔχων βοηθὸν, καὶ πολεμίους ἁμαρτωλούς; „Ἡτοίμασαν [4]) βέλη εἰς φαρέτραν." Βέλος ἐστὶν ἐμπαθὴς λογισμὸς, φαρέτρα δὲ ἕξις χειρίστη λογισμῶν ἀκαθάρτων πεπληρωμένη. Ταῦτα ἐπὶ δαιμόνων πολεμούντων λαμβάνονται νοητῶς. Νοηθεῖεν δ' ἂν καὶ αἰσθητῶς ἐπὶ αἰσθητῶν ἐχθρῶν. „Ἐν [5]) σκοτομήνῃ." Σκοτομήνη ἐστὶν ἄγνοια ψυχῆς λογικῆς. Ἐν ἀσελήνῳ νυκτί φησιν αὐτοὺς ἐνεδρεύειν, δηλῶν τὸ λαθραῖον τῆς ἐπιβουλῆς. „Εὐθεῖς" [6]) δὲ „τῇ καρδίᾳ," ἑαυτὸν λέγει καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ, οὐ κομπάζων, ἀλλ' ἐμφαίνων τὴν ἑαυτοῦ ἔννοιαν, καὶ μηδὲν ἐργάσασθαι εἰς βλάβην τοῦ Σαούλ.

„Κύριος [7]) ἐν ναῷ ἁγίῳ αὐτοῦ, κύριος, ἐν οὐρανῷ ὁ θρόνος αὐτοῦ. Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ εἰς τὸν πένητα

---

[1]) Psalm. XI, 2. (X.)
[2]) R. in notis: Corderius et Barbarus.
[3]) R. in notis: Schedae Grabii, et Barbarus.
[4]) Psalm. XI, 2. (X.) [5]) Psalm. XI, 2. (X.)
[6]) Psalm. XI, 2. (X.) [7]) Psalm. XI, 4. (X.)

ἀποβλέπουσι· τὰ βλέφαρα αὐτοῦ ἐξετάζει τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων," κ. τ. ε. Οἰκεῖ [1]) θεὸς ἐν ἁγίᾳ καὶ οὐρανίῳ νοήσει, οὐρανίως βασιλεύων καὶ θεϊκῶς. Αἱ δὲ ἐποπτικαὶ αὐτοῦ δυνάμεις φρουροῦσι τὸν πένητα. Ὡς ἀγαθὸς δὲ βλεφάροις ἐξετάζει τὰ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' οὐκ ὀφθαλμοῖς, ὡς ἂν μὴ παρατηρούμενος αὐτῶν πάντα τὰ ἁμαρτήματα· τοῦτο γὰρ ἀνθρώποις ἀφόρητον. Ὀφθαλμοῖς δὲ βλέπει τὸν πένητα, δαψιλῆ τὴν εὐεργεσίαν ποιούμενος, κἂν εἷς ὁ πένης ὑπάρχῃ· τῶν δὲ πολλῶν τὰς κολάσεις συστέλλων, αἳ καὶ πολὺ τὸ κεκρυμμένον ἔχουσιν. Ἐν δὲ τῇ θεοῦ ἐξετάσει παῤῥησία τῶν ἀγαθῶν γινομένων πολλή. „Τῷ [2]) βήματι γὰρ αὐτοῦ φανερωθῆναι πάντας δεῖ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ ἴδια τοῦ σώματος, ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε κακόν."

„Τοῦ αὐτοῦ." Γενώμεθα [3]) πένητες, ἵνα βλέπωσιν ἡμᾶς οἱ τοῦ κυρίου ὀφθαλμοί. Εἰ δὲ οἱ πλούσιοι οὐκ εἰσὶ πένητες, οὐκ ἐπιβλέπει τοὺς πλουσίους ὁ κύριος. Τοῖς ὀφθαλμοῖς βλέπει τὸν πένητα, δαψιλῆ τὴν εὐεργεσίαν ποιούμενος, κἂν εἷς ὁ πενόμενος τυγχάνει.

„Κύριος [4]) ἐξετάζει τὸν δίκαιον, καὶ τὸν ἀσεβῆ, ὁ δὲ ἀγαπῶν ἀδικίαν μισεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν," κ. τ. ε. Διὸ [5]) πᾶς ὁ ἁμαρτάνων ὡς ἄν τις μισῶν ἐπιβουλεύει τῇ ἰδίᾳ ψυχῇ. Ὥσπερ οὖν ὁ πράττων τὸ δίκαιον, αὐτὸν ἀγαπᾷ, ἑαυτόν τε, καὶ τὸν πλησίον εὐεργετῶν, τῷ εἰς ἀρετὴν αὐτὸν ἄγειν ὡς ἑαυτόν. Ἀσεβῆ δὲ νῦν λέγει τὸν διὰ τὸ ἁμαρτάνειν καταφρονοῦντα θεοῦ, ὃς καὶ κρίνεται μετὰ τοῦ δικαίου, ὡς πολλαχόθεν δῆλον, καὶ

---

[1]) R. in notis: Cod. Coislinianus, Corderius, Barbarus.
[2]) Cfr. II Cor. V, 10.
[3]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.
[4]) Psalm. XI, 5. (X.)
[5]) R. in notis: Catena collegii novi Oxoniensis.

ἐκ τοῦ ἐν Γενέσει· καὶ [1]) ἔσται δίκαιος ὡς ὁ ἀσεβής." Ὁ γὰρ πάντη ἄθεος οὐκ ἀναστήσεται ἐν κρίσει.

„Τοῦ αὐτοῦ." Κἂν [2]) μὴ λέγῃ τις, ὅτι μισεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, ἐλέγχεται, διὰ τοῦ ἀδικίαν ἀγαπᾷν μισῶν αὐτήν. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀκολασίαν ἀγαπῶν, ἢ δειλίαν, ἢ ἀφροσύνην.

„Ἐπιβρέξει [3]) ἐπὶ ἁμαρτωλοὺς παγίδας," κ. τ. ε. Ἵνα [4]) ὑπὸ τὰς ἑαυτοῦ παγίδας ποιήσας αὐτοὺς, καὶ λαβὼν ὑποχειρίους, οἰκονομήσῃ ὡς ἰδίους.

„Ὅτι [5]) δίκαιος κύριος καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησεν," κ. τ. ε. „Δικαιοσύνας," [6]) τοὺς δικαίους λέγει, ἀπὸ τῆς πράξεως αὐτοὺς ὀνομάσας. Τοιοῦτον καί· „ἡ [7]) ἀγάπη οὐ περισσεύεται" ἀντὶ τοῦ· ὁ ἔχων τὴν ἀγάπην.

Ψαλμὸς ἑνδέκατος.

„Σῶσόν [8]) με, κύριε, ὅτι ἐκλέλοιπεν ὅσιος," κ. τ. ε. Ἐκλείποντος [9]) ὁσίου σωτηρίας δεῖται, ὡς χαλεπώτερον περιγενόμενος. „Ὅτι [10]) ὠλιγώθησαν αἱ ἀλήθειαι ἀπὸ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων." Εἰ οἱ μὲν ὅσιοι ἐκλελοίπασιν, αἱ δὲ ἀλήθειαι ὠλιγώθησαν, οὐκ ἐν μόνοις τοῖς ὁσίοις αἱ ἀλήθειαι, καὶ οὐκ ἐν τοῖς ἀληθέσιν ὁσιότης. Καὶ ἐπειδὴ οἱ ὅσιοι ἐκλελοίπασι, διὰ τοῦτο ὠλιγώθησαν αἱ ἀλήθειαι. Καὶ τάχα ἡ σπάνις τῶν ὁσίων αἰτία γέ-

---

1) Gen. XVIII, 25. 2) R. in notis: Corderius.
3) Psalm. XI, 6. (X.)
4) R. in notis: Schedae Grabii, et Daniel Barbarus.
5) Psalm. XI, 7. (X.)
6) R. in notis: Schedae Grabii, ac Barbarus.
7) Cfr. I Cor. XIII, 4. coll. edd. N. T.
8) Psalm. XII, 1. (XI.)
9) R. in notis: Schedae Grabii, et Barbarus.
10) Psalm. XII, 1. (XI.)

γονε τῶν πολλῶν τούτων αἱρέσεων. Μετὰ δόλου ἀλλήλοις προσδιαλέγονται, διὰ πονηρῶν χειλέων εἰς τὴν ἀλλήλων καρδίαν τὰ ψευδῆ παραπέμποντες. Ὅτε δὲ περὶ γνῶσιν οὐκ ἀσχολούμεθα, ὀλιγοῦνται αἱ ἀλήθειαι.

„Μάταια[1]) ἐλάλησεν ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ," κ. τ. ε. Διὰ[2]) τοῦτο μήτε λόγον ἀργὸν εἰκῆ, μήτε βλάσφημον, ἢ ὅλως ἐπίληπτον προσάγωμεν τοῖς πλησίον. „Χείλη[3]) δόλια, ἐν καρδίᾳ καὶ ἐν καρδίᾳ ἐλάλησαν." Ἐπειδὴ δόλια ἐννενόησαν, διὰ τοῦτο ἐλάλησαν ματαιότητας.

„Ἐξολοθρεύσαι[4]) κύριος πάντα τὰ χείλη τὰ δόλια, καὶ γλῶσσαν μεγαλοῤῥήμονα," κ. τ. ε. Ὁ[5]) γὰρ κύριος ἐξαφανίζων τὰ χείρονα, ἐξολοθρεύει αὐτὰ, ἵνα ἀνακύψῃ, ἀφανισθέντων τῶν ἐπισυμβεβηκότων, τὸ πρῶτον κτίσμα τοῦ θεοῦ, ᾧ ἐπισυμβέβηκε τὰ χείρονα.

„Τὰ[6]) χείλη ἡμῶν παρ' ἡμῖν ἐστι· τίς ἡμῶν κύριός ἐστι;" κ. τ. ε. Καὶ[7]) Φαραώ φησιν· „οὐκ[8]) οἶδα τὸν κύριον·" ὁμοίως τῷ φάσκοντι· „τίς[9]) ἡμῶν κύριός ἐστι;"

„Ἀπὸ[10]) τῆς ταλαιπωρίας τῶν πτωχῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ στεναγμοῦ τῶν πενήτων, νῦν ἀναστήσομαι, λέγει κύριος," κ. τ. ε, Ὡς[11]) ὁ Παῦλος ἔφη καὶ τό· „ταλαίπωρος[12]) ἐγὼ ἄνθρωπος·" καὶ τό· „ὡς[13]) πτωχοὶ, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες·" καὶ τό· „ἄχρι[14]) τῆς ἄρτι ὥρας καὶ

---

[1]) Psalm. XII, 2. (XI.)
[2]) R. in notis: Schedae Grabii.
[3]) Psalm. XII, 2. (XI.) [4]) Psalm. XII, 3. (XI.)
[5]) R. in notis: Schedae Grabii, ac Barbarus.
[6]) Psalm. XII, 4. (XI.)
[7]) R. in notis: Schedae Grabii.
[8]) Exod. V, 2. [9]) Psalm. XII, 4 (XI.)
[10]) Psalm. XII, 5. (XI.)
[11]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.
[12]) Rom. VII, 24. [13]) II Cor. VI, 10.
[14]) I Cor. IV, 11.

πεινῶμεν," καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ τό· „οἱ[1]) ὄντες ἐν τῷ σκήνει στενάζομεν."

„Τοῦ αὐτοῦ." Καὶ[2]) ἄλλως δὲ τῶν ἀλαζονευόντων στενάζουσιν οἱ πτωχοὶ τὴν τυραννίδα μὴ φέροντες. Διό φησιν ὁ κύριος· „ἀναστήσομαι,[3]) ὡς ἂν θῶ μου τὴν βουλὴν ἐν σωτηρίῳ· παῤῥησιάσομαι ἐν αὐτῷ" κατὰ τῶν ὑπερηφάνων, καὶ τῆς ταλαιπωρίας ἀπαλλάξω τοὺς πένητας, κατὰ τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν ἀναστὰς, καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀφικόμενος, ὡς φανερωθῆναι σωτηρίαν τῶν ἔξω ταλαιπωρίας καὶ τοῦ στενάζειν γεγενημένων. Τοιγαροῦν ὁ Παῦλος εἰπών· „ταλαίπωρος[4]) ἐγὼ ἄνθρωπος! τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;" ἐπάγει· „εὐχαριστῶ[5]) τῷ θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ." Ἐδήλωσε γὰρ, ὅτι κύριος ὁ ῥυσόμενος τὸν ταλαιπωροῦντα. Διὸ εἶχε σῶμα θανάτου, ὁ καὶ νῦν λέγων· „νῦν[6]) ἀναστήσομαι." Φασὶ δὲ πτωχὸν τὸν ἐκπεσόντα πλούτου· πένητα δὲ τὸν ἐκ πόνου τὰ πρὸς τὸν βίον περιποιούμενον. Λέγει δὲ ἡ γραφή· „πλούσιοι[7]) ἐπτώχευσαν" καὶ τό· „ἐπτωχεύσαμεν[8]) σφόδρα." Καὶ περὶ τοῦ σωτῆρος· „ὃς[9]) ἐπτώχευσεν δι' ἡμᾶς πλούσιος ὢν, ἵνα ἡμεῖς πλουτήσωμεν τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ." Λέγει δὲ περὶ τοῦ στεναγμοῦ τῶν πενήτων, ὡς ἀεὶ στεναζόντων ἐπὶ τῷ πόνῳ. Τὸ δέ· „θήσομαι[10]) ἐν σωτηρίῳ" δηλοῖ τό· ὁρίσω καὶ ποιήσω· ὡς καὶ τό· „ὃν[11]) ἔθηκε

---

[1]) II Cor. V, 4.

[2]) R. in notis: Catena collegii novi Oxoniensis, Barbarus.

[3]) Cfr. Psalm. XII, 5. (XI.)

[4]) Rom. VII, 24. [5]) Rom. VII, 25.

[6]) Psalm. XII, 5. (XI.)

[7]) Psalm. XXXIV, 10. (XXXIII.)

[8]) Psalm. LXXIX, 8. (LXXVIII.)

[9]) Cfr. II Cor. VIII, 9. coll. edd. N. T.

[10]) Psalm. XII, 5. (XI.)

[11]) Hebr. I, 2.

κληρονόμον πάντων." Ὁποῖον καὶ τό· „ἔθετο[1]) ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους," καὶ τα ἑξῆς. Καὶ πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας· „ὑμᾶς[2]) ἔθετο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν·" ὡρίσθαι καὶ πεποιῆσθαι σημαῖνον.

„Θήσομαι[3]) ἐν σωτηρίῳ, παῤῥησιάσομαι ἐν αὐτῷ," κ. τ. ε. Ὁ[4]) θησαυρίζων ἐν οὐρανῷ, τεθεὶς ἐν σωτηρίῳ, ταῦτά φησι· „παῤῥησιάσομαι[5]) ἐν αὐτῷ·" ἡ γὰρ συνείδησις αὐτοῦ οὐ καταγινώσκει.

„Τὰ[6]) λόγια κυρίου, λόγια ἁγνά· ἀργύριον πεπυρωμένον, δοκίμιον τῇ γῇ, κεκαθαρισμένον ἑπταπλασίως," κ. τ. ε. Κἂν[7]) καλὰ δὲ λόγια παρὰ τοῖς οὐκ ἐκ τῆς μερίδος τοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἔστιν ἁγνὰ, ἅτε ψεύδεσι μυρίοις συμπεφυρμένα. Τὰ δὲ τοῦ κυρίου μόνα ἁγνά ἐστιν, οἷς οὐδὲν ψεῦδος ἀναμέμικται, καὶ οὕτως ἁγνὰ ὡς δεδοκιμασμένον καὶ διὰ χωνείας κεκαθαρμένον ἀργύριον· ὅθεν οὐδὲ ἀμφιβάλλειν χρὴ πρὸς τὰ παρ' αὐτῶν σημαινόμενα.

Ψαλμὸς δωδέκατος.

„Ἕως[8]) πότε, κύριε, ἐπιλήσῃ μου εἰς τέλος;" κ. τ. ε. Μήποτε[9]) ὡς πρὸς τὸ τέλος λέγει ἐπιλελῆσθαι αὐτοῦ τὸν θεὸν, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἐπιλελῆσθαι. Καὶ ἐν ἄλλῳ ψαλμῷ ἐπιλελησμένη ὠνόμασται. „Ἕως[10]) πότε

---

[1]) I Cor. XII, 28. [2]) Act. XX, 28.
[3]) Psalm. XII, 5. (XI.)
[4]) R. in notis: Corderius.
[5]) Psalm. XII, 5. (XI.) [6]) Psalm. XII, 6. (XI.)
[7]) R. in notis: Corderius, et Codex Roe.
[8]) Psalm. XIII, 1. (XII.)
[9]) R. in notis: Schedae Grabii, ac Barbarus.
[10]) Psalm. XIII, 1. (XII.)

ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ᾽ ἐμοῦ;“ Τοῦτο τὸ πρόσωπον οἱ ἄγγελοι βλέπουσι διὰ παντός. Ὅταν γὰρ ἑαυτὸν ἐμφανίζῃ τῷ χωρητικῷ τῆς θέας τοῦ προσώπου αὐτοῦ ὁ θεὸς, παύσεται ἀποστρέφων ἀπ᾽ αὐτοῦ, καὶ κρύπτων τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ· ὅπερ ἐποίει ποτὲ καὶ ἐπὶ Μωυσέως, φειδόμενος αὐτοῦ, ἕως ἄνθρωπος ἦν. „Ἀποστρέφει ὁ θεὸς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ κηδεμονικῶς, ὅταν ἀνάξια τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ πράττωμεν. Ποιεῖ δὲ τοῦτο, ἵνα ἡμᾶς ἐπισπάσηται. Ἢ ἐπεὶ πρόσωπον τοῦ πατρὸς υἱὸς, αἰτεῖ ταχύτερον αὐτοῦ γενέσθαι τὴν σάρκωσιν, τὸ τοιοῦτο ῥητὸν τέθεικεν.

„Ἕως[1]) τίνος θήσομαι βουλὰς ἐν ψυχῇ μου;“ κ. τ. ε. Βουλὰς[2]) τίθεταί τις πρῶτον πλείονας ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, εἶτα ἐπὶ τέλει τὴν ἐπὶ πᾶσι μεγάλην βουλὴν τὴν τοῦ θεοῦ, ἧς τὸ πνεῦμα ἐπανεπαύσατο ἐπὶ τὴν ἐξ Ἰεσσαὶ ῥάβδον.

„Φώτισον[3]) τοὺς ὀφθαλμούς μου, μήποτε ὑπνώσω εἰς θάνατον,“ κ. τ. ε. „Φωτίσατε[4]) ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως.“ Ὡς ἐν σκότει ταῖς συμφοραῖς περιέχομαι, καὶ εἰ μή μου τὸ τῆς ἀθυμίας ἀπελάσῃς σκότος, ἀλλ᾽ ὑπερθῇ τὴν βοήθειαν, εἰς θάνατον ὁ ὕπνος μεταβληθήσεται, τῆς λύπης παντελῶς τοῦ λογισμοῦ κρατησάσης.

„Μήποτε[5]) εἴποι ὁ ἐχθρός μου· ἴσχυσα πρὸς αὐτόν. Ὁσάκις[6]) ἁμαρτάνομεν, τοσαυτάκις λέγει τοῦτο ὁ ἐχθρός· „ἴσχυσα[7]) πρὸς αὐτόν. Οἱ θλίβοντές με

---

1) Psalm. XIII, 2. (XII.)

2) R. in notis: Schedae Grabii, Corderius, et Barbarus.

3) Psalm. XIII, 3. (XII.)

4) Hos. X, 12. — R. in notis: E Cod. Anglicano haec exscripsit Grabius.

5) Psalm. XIII, 4. (XII.)

6) R. in notis: E Cod. Anglicano haec exscripsit Grabius.

7) Psalm. XIII, 4. (XII.)

ἀγαλλιάσονται, ἐὰν σαλευθῶ.“ Οἱ ἄγγελοι χαίρουσιν ἐπὶ τοῖς μετανοοῦσιν, οἱ δαίμονες ἐπὶ τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἀγγάλλονται. Οἱ μὲν γάρ τέ εἰσιν ἀρετῆς, οἱ δὲ κακίας ἐρασταί. Ἐν ἀγαλλιάσει ἔσονται καὶ εὐφροσύνῃ, ἐὰν μόνον ἴδωσί με τῆς εἰς σὲ ἐλπίδος ἐκπεπτωκότα, καὶ ἀπελπίσαντα.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Κἂν [1]) μὴ παντελῶς πέσω, μόνον δὲ σαλευθῶ, οἱ [2]) „θλίβοντές με ἀγαλλιάσονται,“ φησὶν ὁ προφήτης. Καὶ ὡς προφήτης φησὶν ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ· „ἐμοῦ [3]) δὲ παρὰ μικρὸν ἐσαλεύθησαν οἱ πόδες.“

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἐπιχαίρουσι [4]) γὰρ πίπτουσι, λυπεῖσθαι δέον. Ὅπερ οὐ πείσομαι ἐλέει τῷ σῷ. Προσδοκῶ γάρ σου τὸ σωτήριον, ἐφ' ᾧ τις εὐφραίνεται πεῖραν θεοῦ σωτηρίας ἔχων. Δύναται δὲ καὶ προφητεία εἶναι περὶ Χριστοῦ· ἐλθὼν γὰρ ἐπὶ σωτηρίαν κόσμου ἐφώτισέ τε καὶ καθεῖλε τὸν ὑπερηφανῶς ἐπιχαίροντα τοῖς κλονουμένοις. Ἐπιβλέψας γὰρ ἐπεδήμησεν. Ὁ δὲ εὐπαθῶν ἐπινίκιον ὕμνον προσάγει, λέγων· „ᾄσω [5]) τῷ κυρίῳ τῷ εὐεργετήσαντί με, καὶ ψαλῶ τῷ ὀνόματι κυρίου τοῦ ὑψίστου·“ πραγματικῶς μαθὼν τὸ πρὸς τοὺς εὐχομένους καλῶς ὑπὸ τοῦ κυρίου λεγόμενον· „ἔτι [6]) σου λαλοῦντος ἐρῶ· ἰδού, πάρειμι.“ Λέγει τοῖς συνοῦσιν, ὡς ὧν ἤθελεν ἔτυχε. Διὸ καὶ ὑμνεῖ. Οὕτω δεῖ καὶ ἡμᾶς καθ' ἑκάστην ᾄδειν εὐεργεσίαν τῇ θεωρίᾳ, καὶ τῷ ψάλλειν πρᾶξιν ἐπάγοντας.

„Ἐγὼ [7]) δὲ ἐπὶ τῷ ἐλέει σου ἤλπισα· ἀγαλλιάσεται

---

[1]) R. in notis: E Cod. Anglicano haec exscripsit Grabius.

[2]) Psalm. XIII, 4. (XII.)

[3]) Psalm. LXXIII, 2. (LXXII.)

[4]) R. in notis: E Catena collegii novi Oxoniensis.

[5]) Psalm. XIII, 6. (XII.) [6]) Jesai. LVIII, 9.

[7]) Psalm. XIII, 5. (XII.)

ἡ καρδία μου ἐν τῷ σωτηρίῳ σου," κ. τ. ε. Ἐκεῖνοι[1]) μὲν ἐπιχαίροντες τῇ πτώσει μου προσδοκῶσιν ἀγαλλιασθῆναι· ἐγὼ δὲ ἐπὶ σοὶ καὶ τῷ ἐλέει τῷ σῷ ἤλπισα.

„Ἄσω[2]) τῷ κυρίῳ τῷ εὐεργετήσαντί με, καὶ ψαλῶ τῷ ὀνόματι κυρίου τοῦ ὑψίστου," κ. τ. ε. Ὁ[3]) εὐεργετηθεὶς ᾀδέτω, καὶ ὁ εὐθυμῶν ψαλλέτω. Φησὶ γάρ· „εὐθυμεῖ[4]) τις ἐν ἡμῖν, ψαλλέτω." Ἔξω καὶ εἰς τὸν ἑξῆς χρόνον ἀνεπίληστον ἐν τῇ ψυχῇ τῆς εὐεργεσίας τὸ μέγεθος.

Ψαλμὸς τρισκαιδέκατος.

„Εἶπεν[5]) ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· οὐκ ἔστι θεός. Διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασι," κ. τ. ε. Εἰ[6]) ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασι διαφθείρονται, οὐχ ἡ φαύλη ἔννοια διαφθείρει τινὰ, ἀλλὰ τὸ ταύτης ἀποτέλεσμα ἡ κακία. Ἀπὸ διαθέσεως καρδιακῆς εἰπόντες, μὴ εἶναι θεὸν, ἀκολούθως λοιπὸν ὡς ἄθεοι ἐβίωσαν, καὶ τὸν βίον ἔσχον διεφθαρμένον, καὶ πάσης ἀκαθαρσίας ἀνάπλεον.

„Πάντες[7]) ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν," κ. τ. ε. Οἱ[8]) λέγοντες· „δοῦλοι[9]) ἀχρεῖοί ἐσμεν·" δυνάμει λέγουσιν· ἠχρειώθημεν.

„Τίς[10]) δώσει ἐκ Σιὼν τὸ σωτήριον τοῦ Ἰσραήλ;" κ. τ. ε. „Ἥξει[11]) ἐκ Σιὼν ὁ ῥυόμενος, καὶ ἀποστρέψει

---

[1]) R. in notis: Schedae Grabii.
[2]) Psalm. XIII, 6. (XII.)
[3]) R. in notis: Schedae Grabii.
[4]) Cfr. Jacob. V, 13. [5]) Psalm. XIV, 1. (XIII.)
[6]) R. in notis: Schedae Grabii.
[7]) Psalm. XIV, 3. (XIII.)
[8]) R. in notis: Schedae Grabii, et Corderius.
[9]) Luc. XVII, 10. [10]) Psalm. XIV, 7. (XIII.)
[11]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus. — Cfr. Jesai. LIX, 20.

ἀσεβείας ἀπὸ Ἰακώβ.“ Εἰ δὲ ἐκ Σιὼν ἔρχεται ὁ σωτὴρ, αὐτὸς δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθε καὶ ἥκεν, ἡ Σιὼν νῦν σύμβολόν ἐστι τοῦ πατρός. Οὐ τὴν γενομένην σωτηρίαν τοῖς ἐπὶ Ἐζεχίου μόνον προσαγορεύει, ἀλλὰ καὶ τὴν πολλοῖς ὕστερον χρόνοις γενομένην ἐκεῖθεν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν σωτήριον ἐπιφάνειαν. Πάντων γὰρ ἐκκλινάντων, ἀναγκαίως ἔδει λοιπὸν παρεῖναι τὸν δυνάμενον ἀφεῖναι ἁμαρτίας καὶ σῶσαι. „Ἐκ Σιὼν“ δὲ, ὅτι ἐκ σπέρματος Ἰσραὴλ, καὶ ὅτι ἐκ Σιὼν ἥξει ὁ ἐρχόμενος, ὡς γέγραπται. „Ἐν[1]) τῷ ἐπιστρέψαι κύριον τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ.“ Αἰχμαλωσία ἐστὶν ἡ ἀπὸ γνώσεως καὶ ἀρετῆς ἐπὶ ἀγνωσίαν καὶ κακίαν ἀκούσιος μετάβασις. „Ἀγαλλιάσεται[2]) Ἰακὼβ, καὶ εὐφρανθήσεται Ἰσραήλ.“ Ἀγαλλιάσεται μὲν ὁ πρακτικὴν[3]) ἀπάθειαν κτησάμενος, εὐφραίνεται δὲ ὁ γνωστικῆς θεωρίας καταξιωθείς.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Μυρίων[4]) ἐπὶ τῆς οἰκουμένης κυριευόντων κακῶν, τοῦ μόνου τὴν βοήθειαν ἐνεγκεῖν δυναμένου συναισθόμενον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν φησι· „τίς[5]) δώσει ἐκ Σιὼν τὸ σωτήριον τοῦ Ἰσραήλ;“ οὐ γὰρ Μωυσῆς, οὐχ Ἡλίας, οὐχ Ἡσαΐας, οὐχ οἱ λοιποὶ τῶν προφητῶν ἐδεδώκεισαν· πάντα τοῦ νόμου τὰ ἔργα πρὸς τοιοῦτόν τι ἦν ἀσθενῆ. Ἀναγκαίου δὲ ὄντος τοῦ ἰατροῦ, τοῦ τὰ πάντα ἰᾶσθαι δυναμένου οὐ τέχνῃ, καὶ οὐκ ἔργῳ, ἀλλὰ τῇ τοῦ λόγου δυνάμει, τοῦτον ἐλθεῖν προσεύχεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἐν[6]) τοῖς τῆς παλαιᾶς „τὸ σωτήριον“ καλεῖσθαι τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν διδασκόμεθα, καὶ κυρίως τοῦ σωτηρίου τῷ ὀνόματι

---

1) Psalm. XIV, 7. (XIII.)
2) Cfr. Psalm. XIV, 7. (XIII.)
3) Ed. Ruaei: πραττικήν.
4) R. in notis: Schedae Grabii.
5) Psalm. XIV, 7. (XIII.)
6) R. in notis: Schedae Grabii.

δι' ἐπαγγελίας τοῖς ἔθνεσιν ἀπήγγελται. Φησὶ γὰρ ὁ Ἡσαΐας· „καὶ [1]) ἀποκαλύψει κύριος τὸν βραχίονα τὸν ἅγιον αὐτοῦ ἐνώπιον πάντων τῶν ἐθνῶν, καὶ ὄψονται πάντα ἄκρα τῆς γῆς τὴν σωτηρίαν τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ ἡμῶν.“ Καὶ πάλιν ἐν ψαλμοῖς εἴρηται· „ἐγνώρισε [2]) κύριος τὸ σωτήριον αὐτοῦ, ἐναντίον τῶν ἐθνῶν ἀπεκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ.“ Καὶ πάλιν· „δεῖξον [3]) ἡμῖν, κύριε, τὸ ἔλεός σου, καὶ τὸ σωτήριόν σου δώῃς ἡμῖν.“

Ψαλμὸς τεσσαρακαιδέκατος.

„Κύριε, [4]) τίς παροικήσει ἐν τῷ σκηνώματί σου; καὶ τίς κατασκηνώσει ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ σου;“ κ. τ. ε. „Πολλὰ [5]) παρῴκησεν ἡ ψυχή μου·“ ἀλλαχοῦ λέγει, διδάσκων, ὅτι πολλά τις παροικεῖ, ἕως οὗ ἔλθῃ εἰς τὸ ἅγιον ὄρος τοῦ θεοῦ.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ὄρος [6]) ἅγιόν ἐστιν ἡ γνῶσις τοῦ Χριστοῦ, ἥτις ἐστὶ θεωρία τῶν γεγονότων. Ὄρος ἅγιον τὴν Ἱερουσαλὴμ φησιν. Οὕτω δὲ καὶ πυθόμενος δέχεται τὴν ἀπόκρισιν.

„Πορευόμενος [7]) ἄμωμος, καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην· λαλῶν ἀλήθειαν ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ,“ κ. τ. ε. Τό· [8]) „πορευόμενος ἄμωμος·“ ζηλώσεις νοήσας τὸ

---

1) Jesai. LII, 10.

2) Psalm. XCVIII, 2. (XCVII.)

3) Psalm. LXXXV, 7. (LXXXIV.)

4) Psalm. XV, 1. (XIV.)

5) Psalm. CXX, 6. (CXIX.) — R. in notis: Schedae Grabii.

6) R. in notis: Schedae Grabii.

7) Psalm. XV, 2. (XIV.)

8) R. in notis: Schedae Grabii, ac Barbarus, partimque Corderius. — Cfr. Psalm. XV, 2. (XIV.)

περὶ Ἀβραὰμ, καθάπερ ἐλάλησεν αὐτῷ κύριος. Καὶ ἡμῖν γὰρ τὰ ἐν ταῖς γραφαῖς ἐλάλησεν ἁγίαις, καὶ ἐὰν νοήσαντες ποιήσωμεν, ἠκούσαμεν θεοῦ, καὶ ἐπορεύθημεν, καθάπερ ἐλάλησεν ἡμῖν. „Καὶ [1]) ἐργαζόμενος δικαιοσύνην." Περικείμενος τούτῳ ἐρεῖς· ἐργαζόμενος σωφροσύνην, ὁμοίως ἀνδρείαν, ὁμοίως φρόνησιν, ὁμοίως εὐσέβειαν, ὁμοίως σοφίαν, καὶ λοιπὰς ἀρετάς. Τοῦτο δέ ἐστι καὶ τὸ ἐργάζεσθαι τὴν ἑαυτοῦ γῆν, ἐπὶ τῷ πλησθῆναι ἄρτων. Κάϊν δὲ, δέον ἐργάζεσθαι δικαιοσύνην, ἤ τινα τῶν ἀρετῶν, ἢ τὴν ἑαυτοῦ γῆν, ὅδε εἰργάζετο τὴν γῆν οὐ τὴν ἑαυτοῦ.

„Τοῦ αὐτοῦ." Ὁ [2]) κατὰ τὸν ἐντὸς, φησὶν, ἄνθρωπον, καὶ κατὰ τὸν ἐκτὸς ἀπηλλαγμένος πάσης κακίας καὶ μώμου παντὸς, πᾶσαν δὲ ἀρετὴν μετιών.

„Ὃς [3]) οὐκ ἐδόλωσεν ἐν γλώσσῃ αὐτοῦ, οὐδὲ ἐποίησε τῷ πλησίον αὐτοῦ κακόν," κ. τ. ε. Ὡς [4]) καὶ οἱ διάκονοι τοῦ Σατανᾶ, ὅτε μετασχηματίζονται ὡς διάκονοι δικαιοσύνης. „Καὶ [5]) οὐκ ἐποίησε τῷ πλησίον αὐτοῦ κακόν. Ἐὰν μὴ πάντες ἄνθρωποι ὦσι πλησίον, οὐκ ἀπαγορεύει ἡ λέξις ποιεῖν τοῖς μὴ πλησίον κακόν. Τὸ δ' ὅμοιον καὶ ἐπὶ τοῦ· „ὁ [6]) ὀμνύων τῷ πλησίον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀθετῶν." „Καὶ [7]) ὀνειδισμὸν οὐκ ἔλαβεν ἐπὶ τοὺς ἔγγιστα αὐτοῦ." Ὁ ἀνεπιλήπτως βιοὺς, ὀνειδισμοὺς οὐ λαμβάνει ἐπὶ τοὺς ἔγγιστα αὐτοῦ· ὁ ἐν συμφορᾷ τοῦ πλησίον μὴ ἐπικερτομήσας, μηδὲ ἐπιχαρεὶς πτώματι ἀλλοτρίῳ, ἀλλὰ συναλγῶν· ἢ ὁ μὴ ὀνειδίσας τὸν ἔγγιστα, ὡς ὁ Φαρισαῖος τὸν τελώνην, ἢ ὁ μὴ ὀνειδισθεὶς ἐπὶ τοῖς ἔγγιστα, ὡς ὁ Ἠλεὶ ἐπὶ τοῖς τέκνοις· ἢ καὶ ἁπλῶς ὁ ἀνεπιλήπτως βιούς.

---

[1]) Psalm. XV, 2. (XIV.)

[2]) R. in notis: Cod. Anglicanus.

[3]) Psalm. XV, 3. (XIV.)

[4]) R. in notis: Cod. Coislinianus.

[5]) Psalm. XV, 3. (XIV.) [6]) Psalm. XV, 4. (XIV.)

[7]) Psalm. XV, 3. (XIV.)

Ψαλμὸς πεντεκαιδέκατος.

„Φύλαξόν[1]) με, κύριε, ὅτι ἐπὶ σοὶ ἤλπισα. Εἶπα τῷ κυρίῳ· κύριός μου εἶ σὺ, ὅτι τῶν ἀγαθῶν μου οὐ χρείαν ἔχεις," κ. τ. ε. Ὡς[2]) πολεμίων ἐπικειμένων λέγει· „φύλαξόν[3]) με." Ἰησοῦς δὲ ἐν τῷ προφήτῃ λέγει· ὁ ἐπὶ τῷ κυρίῳ ἐλπίζων, καὶ ἐπὶ μηδενὶ ἄλλῳ, φυλάσσεται ὑπ' αὐτοῦ. Οὐδεὶς δὲ ἁμαρτάνων δύναται ἐπαληθεῦσαι τῇ φωνῇ. Δοῦλος γὰρ ὢν ἧς ποιεῖ ἁμαρτίας, οὐ δύναται δουλεύειν θεῷ. Ὁ δὲ τῷ πρακτικῷ[4]) καὶ θεωρητῷ βίῳ στήσας στήλην, βοᾷ· „εἶπα[5]) τῷ κυρίῳ· κύριός μου εἶ σύ·" καὶ ἐκ τῶν σῶν δομάτων προσάγω σοι δῶρα, οὐχ ὡς ἐνδεεῖ. Οὐδεὶς γὰρ τῶν αἱρετικῶν τοῦτο λέγων ἀληθεύσει. Οὐ μόνον δὲ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶς προσαγομένων, ἀλλὰ καὶ πνευματικῶς, προσενεγκτέα ἡ φωνή. Κἂν γὰρ ἀρετὰς ἱερουργῶμεν, κἂν τὰ ἑαυτῶν σώματα διὰ παντελοῦς σωφροσύνης, ἴσμεν, ὅτι δέχεται τοῦτο ὁ θεὸς, οὐκ εἰς ἰδίαν ὠφέλειαν, ἀλλ' ὅπως ἡμῖν δῷ τὰ ἐξ οὐρανοῦ ἀγαθὰ αἰτοῦσιν αὐτά.

„Τοῦ αὐτοῦ." Εἰ[6]) ἀγαθὰ πᾶσαι ἀρεταὶ, χρήζει δὲ ἡ γνῶσις τῶν ἀρετῶν, πάντων ἄρα χρήζει τῶν ἀγαθῶν ἡ γνῶσις. Καὶ μήποτε ἀγαθὰ εἴρηται τὰ μέσα, ὧν ἡ δικαία χρῆσις ἡμᾶς ἀγαθοὺς, καὶ οὐ τὸν θεὸν ἐργάζεται. „Εἰ[7]) γὰρ τὰ ἀγαθὰ, φησὶν Ἰὼβ, ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν;" Ἐνταῦθα γὰρ ἀγαθὰ τὰ ὑπάρχοντα ὠνόμασεν, ἅπερ παρὰ τὴν χρῆσιν τὴν καλὴν γίνεται ἀγαθά.

„Τοῖς[8]) ἁγίοις τοῖς ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ, ἐθαυμάστωσε

---

[1]) Psalm. XVI, 1. 2. (XV.)
[2]) R. in notis: Corderius, et Cod. Coislinianus.
[3]) Psalm. XVI, 1. (XV.)
[4]) Ed. Ruaei: πραττικῷ.
[5]) Psalm. XVI, 2. (XV.)
[6]) R. in notis: Schedae Grabii.
[7]) Job. II, 10. [8]) Psalm. XVI, 3. 4. (XV.)

πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς. Ἐπληθύνθησαν αἱ ἀσθένειαι αὐτῶν, μετὰ ταῦτα ἐτάχυναν," κ. τ. ε. Ὁ[1]) ἁμαρτωλὸς ἔξω τῆς γῆς ἐστι τοῦ θεοῦ, ᾧ οὐκ ἔδειξεν τὰ θαυμάσια. Ὁ Χριστὸς δὲ περὶ τῶν κατ' αὐτὸν μεμορφωμένων τελείων ἐρεῖ· πάντα τὰ θελήματά μου ἐν αὐτοῖς. Καὶ ἐπληθύνθησαν μὲν αἱ ἀσθένειαι τῶν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν· ἐτάχυναν δὲ τῇ μετανοίᾳ μεταβάλλοντες. Ζητήσεις δὲ, εἰ οὗτοι κατά τινα ἐκδοχὴν ἅγιοί ποτε ἦσαν ἐν τῇ γῇ τοῦ θεοῦ οἰκοῦντες, πρὶν πληθυνθῆναι τὰς ἀνομίας αὐτῶν· ἤ τινες αὐτῶν ὁ Ἰσραήλ εἰσιν, ἐν οἷς ἦν ποτε τὰ θελήματα τοῦ θεοῦ· ἢ οὕτως ἐν οὐρανῷ οἱ ἅγιοι τὸ πολίτευμα ἔχοντες, ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ διατρίβουσιν, κἂν ἔτι ὦσιν ἐν ταύτῃ τῇ γῇ. Θελήματα δὲ θεοῦ αἱ κατ' εἶδος ἀρεταὶ, ὡς ἐν τῷ· ,,εὗρον[2]) Δαυὶδ, τὸν τοῦ Ἰεσσαὶ, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιήσει πάντα τὰ θελήματά μου." Ταῦτα θαυμαστοῖ ὁ θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἄμεινον ἀσκοῦσι τὰς ἀρετάς· ἀσυγκρίτως γὰρ ὑπερέσχον κατὰ μὲν ἀνδρείαν ἀπόστολοί τε, προφῆται, καὶ μάρτυρες, κατὰ δὲ σωφροσύνην Ἰωσὴφ καὶ Σωσάννα, καὶ κατὰ τὰς ἑτέρας ὁμοίως. Οὕτω δέ τις θαυμαστωθεὶς αἰσχύνεται τῆς ἰδίας ἀσθενείας, πολὺ τῆς θείας ἰσχύος ἀπολειπόμενος. Αἱ δὲ ἀσθένειαι μέχρι τοῦ ἐννοῆσαι μόνον αὐτὰς παραμένουσαι, ταχέως ἀπίασι, διὰ τὸ ἐνδυναμοῦσθαι τοὺς ἁγίους ὑπὸ Χριστοῦ, λέγοντας· ,,ἐν[3]) τῷ θεῷ ποιήσομεν δύναμιν."

,,Οὐ[4]) μὴ συναγάγω τὰς συναγωγὰς αὐτῶν ἐξ αἱ-

---

[1]) R. in notis: Initium habet Corderius usque ad haec verba: *Ζητήσεις δὲ, εἰ οὗτοι κτλ.* Reliqua Origeni tribuit Cod. Coislinianus, quae Eusebio et Theodoreto adscribit Daniel Barbarus.

[2]) Cfr. Act. XIII, 22. coll. Psalm. LXXXIX, 20. (LXXXVIII.) et I Sam. XIII, 14. (I Regg.)

[3]) Psalm. LX, 12. (LIX.)

[4]) Psalm. XVI, 4. (XV.)

μάτων, οὐδὲ μὴ μνησθῶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν διὰ χειλέων μου," κ. τ. ε. Ἄντικρυς[1]) μείζονος παρὰ τοὺς πολλοὺς αἱ φωναὶ, καὶ οὐκ ἄλλου, ἢ Χριστοῦ. Οὗτος γὰρ συνάγων οὐ συνάγει αἱμάτων συναγωγὰς, οὐδὲ μέμνηται ὀνομάτων ἔτι ἐξ αἱμάτων. Ἢ οὕτως· οὐχ ὡς Ἕλληνες καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, κἀγὼ σπείσω τὰς σπονδὰς ἐξ αἱμάτων. Οὕτω γὰρ ἕτερος ἡρμήνευσεν· „οὐ[2]) σπείσω τὰς σπονδὰς αὐτῶν ἐξ αἱμάτων·" ἀλλὰ παραδώσω καινὰ μυστήρια πᾶσι, καὶ θυσίαν ἀναίμακτον· ἀλλ' οὐδὲ μνησθήσομαι τῶν παλαιῶν ὀνομάτων αὐτῶν· ἐλέγοντο γὰρ βέβηλοι, καὶ εἰδωλοθύται· ἀλλὰ δώσω αὐτοῖς ἀκούειν οἱ εὐσεβεῖς καὶ ἅγιοι. Ἢ καὶ οὕτως· οὐ καθάπαξ λέγει μὴ συνάξειν τὰς συναγωγὰς αὐτῶν, ἀλλ' „ἐξ αἱμάτων," οὐδὲ μὴ μνησθῆναι τῶν ὀνομάτων αὐτῶν ἀπολελυμένως, ἀλλ' ἢ „διὰ χειλέων." Μήποτ' οὖν ἐπεί εἰσί τινες συνάγοντες συναγωγὰς ἐξ αἱμάτων, ἐκχέοντες αὐτὰ διὰ τοῦ βλάπτειν τοὺς συναγομένους, αὐτὸς ὠφελῶν, μᾶλλον δὲ ζωοποιῶν τοὺς προκαλουμένους, οὐκ ἐξ αἱμάτων, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀθανασίας συνάγει αὐτοὺς, τῶν προσηγοριῶν αὐτῶν μεμνημένος, οὐκ ἐξ ἐπιπολῆς, ἀλλ' ἐκ διαθέσεως βάθος ἐχούσης, καὶ οὐ προφορᾷ, ἀλλὰ βαθείᾳ νοήσει. Ἢ εἰ καὶ πολλοὶ ἀπεκτάνθησαν ἅγιοι, ἀλλὰ οὐκ ἐν τούτων τοῖς αἵμασιν αἱ συναγωγαὶ, ἀλλὰ τῷ ἑνὶ Χριστοῦ τοῦ ἀμνοῦ.

„Κύριος[3]) μερὶς τῆς κληρονομίας μου, καὶ τοῦ ποτηρίου μου· σὺ εἶ ὁ ἀποκαθιστῶν τὴν κληρονομίαν μου ἐμοί," κ. τ. ε. Κληρονομία[4]) φύσεως λογικῆς ἐστιν

---

[1]) R. in notis: Codd. Roe et Coislinianus, partimque Corderius. Plurima quoad sensum habet Eusebius; posteriorem autem partem, ab his verbis: Ἢ καὶ οὕτως· οὐ καθάπαξ κτλ., Didymo tribuit Barbarus, at Corderius Origenis quoque nomine nonnulla ex his inscripsit.

[2]) Cfr. Psalm. XVI, 4. (XV.) coll. Aquilae versione.

[3]) Psalm. XVI, 5. (XV.)

[4]) R. in notis: Schedae Grabii, partimque Barbarus, et Corderius.

ἡ θεωρία τῶν γεγονότων, καὶ τῶν γενησομένων αἰώνων. Κληρονομία δὲ Χριστοῦ, ἡ γνῶσις τοῦ θεοῦ. Ὡς ἀρχιερεὺς ταῦτά φησιν ὁ Χριστὸς, οὗ μερὶς κύριος. Εἰ μερὶς ποτηρίου κύριος, ἢ οὕτινος ὁ κύριος, Χριστοῦ μερὶς μὲν τῆς κληρονομίας ὁ πατὴρ, ἡ μείνασα αὐτῷ· λοιπὸν δὲ τῆς κληρονομίας ὁ ἀποκαθιστάμενος αὐτῷ λαὸς ἀπὸ τοῦ θεοῦ. Δύναται δὲ περὶ τοῦ πατρὸς ἀμφότερα λέγεσθαι, καὶ τὸ εἶναι αὐτὸν ἀποκαθιστάντα κληρονομίαν ἑαυτῷ μετὰ τὴν κένωσιν. Ἢ, ὑπερβὰς διαθέσει τὸν κόσμον, τίνα σχῇς μερίδα πλὴν τοῦ κυρίου; τοῦ γὰρ πᾶσιν ἀποτασσομένου τὸ λέγειν· „μερίς[1]) μου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα.“ Γίνεται δὲ καὶ ἄρτος ὁ κύριος, παρέχων διδασκαλίαν, καὶ στηρίζων τοῦ ἐσθίοντος τὴν καρδίαν· ποτήριον δὲ κατὰ θεωρίαν τῆς ἀληθείας, παρέχον εὐφροσύνην τῆς γνώσεως τῷ διὰ συγκαταθέσεως πίνοντι. Χορηγεῖ δὲ τοῦτο ἄμπελος ἡ ἀληθινὴ ὡς τὸν πίοντα λέγειν χαριστηρίως· „ἔδωκας[2]) εὐφροσύνην εἰς τὴν καρδίαν μου.“

„Σχοινία[3]) ἐπέπεσάν μοι ἐν τοῖς καλλίστοις, καὶ γὰρ ἡ κληρονομία μου καλλίστη μοι ἐστίν,“ κ. τ. ε. Εἰ[4]) τὸ σχοινίον μέτρον ἐστὶ, πῶς γέγραπται ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ· „οὐ[5]) γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα·“ καὶ τό· „ἐκχεῶ[6]) ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου.“ Ἢ τάχα τὸ μέτρον οὐ πρὸς αὐτὴν τὴν γνῶσιν ὀνομάζεται, ἀλλὰ παρὰ τὸν ὑποδεχόμενον, τῷ μὴ εἶναι αὐτὸν μείζονος δεκτικόν. Καὶ γὰρ ὁ ὑετὸς αὐτὸς μὲν ἄμετρός ἐστι, μετρεῖται δὲ ἐν τοῖς ὑποδεχομένοις αὐτὸν ἀγγείοις. Ἐκληροδοτήθη δέ μοι, φησὶν,

---

1) Cfr. Psalm. XVI, 5. (XV.)

2) Cfr. Psalm. XVI, 9. (XV.)

3) Cfr. Psalm. XVI, 6. (XV.) coll. LXX. virorum versione.

4) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.

5) Ev. Joann. III, 34. 6) Joel. II, 28. (III, 1.)

ὥσπερ ἐκ μέτρου γῆ, ἣ καὶ ἀρκοῦμαι, καὶ διὰ τῶν καλλίστων μου, τοῦ τε Ἰησοῦ, καὶ τοῦ Χάλεβ.

„Τοῦ αὐτοῖ.“ Οὕτως[1]*) ἐγενήθη σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ. Εὐδοκῶν δὲ τῇ ἰδίᾳ κληρονομίᾳ, ὡς κρατίστῃ, ταῦτά φησι.*

„Εὐλογήσω[2]*) τὸν κύριον τὸν συνετίσαντά με, ἔτι δὲ καὶ ἕως νυκτὸς ἐπαίδευσάν με οἱ νεφροί μου,“ κ. τ. ε. Εὐλογεῖ*[3]*) τις τὸν κύριον, φαντασίας ἐγγενομένης τῷ νῷ. Ἀπὸ προσώπου γὰρ αὐτοῦ γνῶσις καὶ σύνεσις. Οὕτω τὸν τὰς ἐντολὰς τηροῦντα συνετίζει ὁ κύριος. Περὶ νεφρῶν δὲ λέγει, τῶν σὺν τῇ καρδίᾳ ὀνομαζομένων ἐν τῷ· „ἐτάζων*[4]*) καρδίας καὶ νεφροὺς ὁ θεός.“ Οὗτοι τελειωθέντες διὰ νοήσεως, παιδεύουσι τὸν ἐφιστάνοντα, φῶς παρέχοντες γνώσεως, μέχρι λυθῇ τῆς ἀγνοίας ἡ νύξ. Εἰ δὲ δηλοῖ καὶ τὰ βαθύτερα τῶν νοημάτων ἡ νὺξ, καθὸ λόγος εἴρηται σκοτεινὸς ὁ μυστικὸς, φανερὸν, ὅτι ἕως ταύτης παιδεύουσι τῆς νυκτὸς οἱ νεφροὶ, τὰ ἀπόκρυφα, καὶ αἰνιγματώδη σαφηνίζοντες. Μετείληπται δὲ ἀπὸ τῶν νεφρῶν, ἐν οἷς γοναὶ καὶ σπερματικαὶ δυνάμεις συνίστανται, τοῖς γεννητικοῖς χορηγοῦσαι πόροις. Κἂν τῇ ψυχῇ τοίνυν ἐστὶ νοήματά τινα τοῖς σπέρμασιν ἀνάλογα, κατὰ τὰ ἔνδον γεννήματα ἐν ἀγαθαῖς πράξεσι καὶ θεωρίαις ἀληθιναῖς. Καὶ οἱ αἰσθητοὶ δὲ νεφροὶ παιδεύουσι τόν ἄκραν ἔχοντα σωφροσύνην, ἕως καὶ τῆς νυκτὸς ἐπεχόμενοι σώφρονος λογισμοῦ τὰς σωματικὰς ἐκρεῖν γονάς.*

„Διὰ[5]*) τοῦτο ηὐφράνθη ἡ καρδία μου, καὶ ἠγαλλιάσατο ἡ γλῶσσά μου,“ κ. τ. ε. Ἀντὶ*[6]*) τοῦ· ὁ νοῦς μου. Ἔθος γὰρ τῇ θείᾳ γραφῇ ἀντὶ τοῦ νοῦ τὴν καρ-*

---

[1]) R. in notis: Corderius.
[2]) Psalm. XVI, 7. (XV.)
[3]) R. in notis: Cod. Roe, Barbarus.
[4]) Psalm. VII, 9. [5]) Psalm. XVI, 9. (XV.)
[6]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.

δίαν λαμβάνειν, κατὰ τό· „καρδίᾳ[1]) πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν.“ Νοῦς δέ ἐστιν ὁ πιστεύων, ὅστις καὶ ῥήματα διακρίνει κατὰ τὸν Ἰώβ. Γλῶσσαν δὲ νῦν τὸ χάρισμα τοῦ ἁγίου πνεύματος λέγει· „δόξα[2]) γάρ μου, φησὶ, καὶ ὑψῶν τὴν κεφαλήν μου“ πρὸς τὸν κύριον. „Ὁ[3]) δὲ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστι,“ κατὰ τὸν ἀπόστολον. Εὐφράνθην, φησὶ, τῇ ἐλπίδι τῆς μετὰ τρίτην ἡμέραν ἀναστάσεως. Ἀγάλλεται γὰρ ἡ γλῶσσα ὡς ἔμψυχος, καὶ χαίρεται λέγουσα, καὶ ἑτέρους ποιεῖ ἀγάλλεσθαι. „Ἔτι[4]) δὲ καὶ ἡ σάρξ μου κατασκηνώσει ἐπ' ἐλπίδι.“ Ἡ σάρξ μου, ἀντὶ τοῦ· ἡ ἐμψύχωσίς μου. Οὕτω καὶ Ἰὼβ φησι· „σάρκα[5]) με καὶ κρέας ἐνέδυσας.

„Οὐδὲ[6]) δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν,“ κ. τ. ε. Τοῦτο[7]) Πέτρος[8]) ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων εἰς Χριστὸν λαμβάνει. Φθορὰν ὁ Χριστὸς τῷ σώματι κατεδέξατο, καθὼς καὶ ὁ μελῳδός φησι, φθορὰν θανάτου καταδεξάμενος. Διαφθορᾶς ἐτήρησας τὸ σῶμά σου ἄγευστον. Οὐ μὴν διαφθορὰν ἢ καταφθορὰν ὑπέστη. Ἔστι δὲ φθορὰ μὲν, πληγαὶ καὶ τρώσεις· διαφθορὰ δὲ, τὸ δῆσαι κατ' αὐτὸν τὸ σῶμα, διαῤῥυῆναί τε καὶ εἰς ἕκαστον τῶν στοιχείων, ἐξ ὧν ἐστιν, ἀποπεμφθῆναι. Καταφθορὰ δὲ, τὸ παθεῖν φύσιν ὑπὸ φύσεως, ὡς ἔριον ὑπὸ σητὸς, σάρκα, σῖτον καὶ ξύλον ὑπὸ σκωλήκων.

---

1) Rom. X, 10. 2) Cfr. Psalm. III, 3.
3) II Cor. III, 17. 4) Psalm. XVI, 9. (XV.)
5) Cfr. Job. X, 11. 6) Psalm. XVI, 10. (XV.)
7) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.
8) Cfr. Act. II, 27. seqq.

EX[1]) COMMENTARIIS ORIGENIS IN PSALMUM XV.

„Insuper[2]) et caro mea requiescet in spe.“ Dominus Jesus Christus haec dicit, cujus primo caro requievit in spe. Crucifixus enim primogenitus ex mortuis factus, et post resurrectionem assumtus in coelum, secum terrenum corpus evexit, ita ut terrerentur et obstupescerent virtutes coelestes, videntes carnem adscendentem in coelum. De Elia enim scriptum est, quia quasi in coelum assumtus est: et de Enoch, quia translatus est: non tamen dictum est, quia adscendit in coelum. Offendatur, qui vult, ex nostro sermone: ego autem cum omni fiducia assevero, quia sicut primogenitus ex mortuis est Christus, ita primus carnem evexit ad coelum. Denique novitate ipsa perterrentur coelestes virtutes, quia, quod nunquam viderant ante, nunc tandem videbant, carnem adscendisse in coelum: et propterea dicunt: „quis[3]) est iste, qui venit de Edom,“ id est, a terrigenis? „Rubor vestimentorum ejus ex Bosor.“ Videbant enim vestigia vulnerum in corpore ejus ex Bosor, id est, in carne suscepta.

Et post pauca. Haec propter illud, quod dictum est, quoniam „caro[4]) mea requiescet in spe.“ In qua spe? Non solum, quia ex mortuis resurgit: — parum enim hoc est: — sed in ea spe requiescit, quod assumta est in coelum.

---

[1]) R. in notis: Exstat hoc fragmentum in Apologia Pamphili Martyris pro Origene.

[2]) Psalm. XVI, 9. (XV.)

[3]) Jesai. LXIII, 1. — Ed. Ruaei: Edon.

[4]) Psalm. XVI, 9. (XV.)

Ψαλμὸς ἑκκαιδέκατος.

„Εἰσάκουσον,[1]) κύριε, τῆς δικαιοσύνης μου, πρόσχες τῇ δεήσει μου· ἐνώτισαι τὴν προσευχήν μου οὐκ ἐν χείλεσι δολίοις,“ κ. τ. ε. Πᾶς[2]) ὁ δίκαιος, δοῦλος δικαιοσύνης ἐστίν. Ὁ δὲ θεὸς μόνος δίκαιος, δεσπότης δικαιοσύνης. Ὁ Δαυὶδ οὖν συνειδὼς ἑαυτὸν καθαρεύειν ἀπὸ παντὸς δόλου, μετὰ τῆς πρὸς θεὸν παῤῥησίας ταῦτα λέγει εὐχόμενος.

„Ἐκ[3]) προσώπου σου τὸ κρίμα μου ἐξέλθοι,“ κ. τ. ε. Εἰ[4]) πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκεν ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ, ἐκ προσώπου δὲ αὐτοῦ τὸ κρίμα ἐξέρχεται, ἐκ τοῦ υἱοῦ ἄρα· εἰκὼν γάρ ἐστι τοῦ πατρὸς ὁ Χριστός.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ „Ἐπείπερ[5]) ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, φησὶν ὁ κύριος, οὐ κρίνεται,“ τοῦ πιστεύοντος τὸ κρίμα ἐξέρχεται ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ.

„Οἱ[6]) ὀφθαλμοί μου ἰδέτωσαν εὐθύτητας,“ κ. τ. ε. Περὶ[7]) ἀποκαταστάσεως τοῦ παντὸς εὔχεται, ἵνα μηκέτι ᾖ σκολιότης, πλαγίως τοῖς ἁμαρτάνουσι πορευομένου τοῦ θεοῦ.

„Ἐδοκίμασας[8]) τὴν καρδίαν μου, ἐπεσκέψω νυκτὸς, ἐπύρωσάς με, καὶ οὐχ εὑρέθη ἐν ἐμοὶ ἀδικία. Ὅπως ἂν μὴ λαλήσῃ τὸ στόμα μου τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων, διὰ τοὺς λόγους τῶν χειλέων σου ἐγὼ ἐφύλαξα ὁδοὺς σκληράς,“ κ. τ. ε. Σημειωτέον[9]) τό· „ἐπεσκέψω·“ οὐκ

---

[1]) Psalm. XVII, 1. (XVI.)

[2]) R. in notis: Corderius, et schedae Grabii.

[3]) Psalm. XVII, 2. (XVI.)

[4]) R. in notis: Schedae Grabii Origeni tribuunt, Corderius Eusebio.

[5]) R. in notis: Codex Roe. — Cfr. Jesai. XXVIII, 16.

[6]) Psalm. XVII, 2. (XVI.)

[7]) R. in notis: Codex Roe.

[8]) Psalm. XVII, 3. 4. (XVI.)

[9]) R. in notis: Cod. Roe.

ἐπὶ κολάσεων κείμενον. Πάλιν ἰστέον, ὅτι ἐναντίως ὁ διάβολος πυροῖ τῷ θεῷ. Θεὸς δὲ πυρῶν, ἤτοι τὴν προϋπάρχουσαν εὑρίσκει ἀδικίαν, ἢ, ἐπεὶ οὐ προϋπάρχει, οὐχ εὑρίσκει. „Τὰ [1]) ἔργα τῶν ἀνθρώπων“ ἀντὶ τοῦ· περὶ τῶν ἔργων τῶν ἀνθρώπων. Ἢ „ἔργα τῶν ἀνθρώπων“ εἰσὶν οἱ μὴ θεῖοι λόγοι, οὓς ἄνθρωποι ταῖς ἰδίαις ἐπινοίαις εἰργάσαντο.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Νύκτα [2]) τὴν θλίψιν λέγει, ἐν ᾗ σκοτίζεται ἡ ψυχή. Δοκιμάζεταί τις γενναίως ὑπομένων τὰ δυσχερῆ. Νύκτα δὲ ὠνόμασε τὰ δυσχερῆ, διὰ τὸ ἐξ ἀθυμίας σκότος. Ἢ νυκτὸς ἐμνήσθη, ἐπειδὴ ἐν νυκτὶ καθεύδοντα ἑλὼν ὑποχείριον τὸν Σαοὺλ περιέσωσεν, οὐ μόνον αὐτὸς οὐκ ἀνελὼν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀνελεῖν βουλομένους κωλύσας.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ „Εἰσέλθετε [3]) διὰ τῆς στενῆς πύλης, καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ,“ τουτέστι τῆς πρακτικῆς, [4]) ἥτις εἰ καὶ νῦν ὀδύνης, καὶ οὐ χαρᾶς, ἀλλ' ὕστερον καρπῶν δικαιοσύνης γίνεται πρόξενος, τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμένοις.

„Ἐγὼ [5]) ἐκέκραξα, ὅτι ἐπήκουσάς μου ὁ θεός· κλῖνον τὸ οὖς σου ἐμοὶ, καὶ εἰσάκουσον τῶν ῥημάτων μου. Θαυμάστωσον τὰ ἐλέη σου, ὁ σώζων τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ σέ,“ κ. τ. ε. Ὥσπερ [6]) ἐπακουσθέντες, πρὶν εὔξασθαι, εὐχόμενοι κεκράγαμεν. Ἢ εἰ καλὸν τὸ κεκραγέναι, μὴ μικρὰ καὶ εὐκαταφρόνητα λέγειν, ἀλλὰ μεγάλα εὐξάμενοι καὶ ἐπιτυχόντες κεκράγαμεν, ὅτε οὕτω κεκράγαμεν. Πολλοὶ δὲ ἔλεοι γίνονται θεοῦ, διὰ τὸ ἀκολουθίᾳ τινὶ ἀνθρωπίνῃ συμβαίνειν, οὐ θαυμα-

[1]) Psalm. XVII, 4. (XVI.)

[2]) R. in notis: Schedae Grabii.

[3]) R. in notis: Schedae Grabii; similia fere habet Barbarus. — Cfr. Matth. VII, 13. coll. 14.

[4]) Ed. Ruaei: πραττικῆς.

[5]) Psalm. XVII, 6. 7. (XVI.)

[6]) R. in notis: Cod. Roe, partimque Corderius.

στούμενοι ὑπὸ τοῦ ποιοῦντος αὐτούς. Ὀλίγοι δέ εἰσιν οἱ θαυμαστούμενοι, ὅτε ἐκ τοῦ παραδόξου καὶ τεραστίως γίνονται· οἷον ἔστωσαν οἱ ἐλεούμενοι, οἱ πυρετῶν καὶ λέπρας ἐλευθερούμενοι. Οὗτοι δὲ εἰ μὲν ὁδῷ ἰατρικῆς θεραπεύοιντο, ἐλεήθησαν μὲν ὑπὸ θεοῦ, οὐ μὴν[1]) θαυμαστοῦντος τοὺς ἐλέους ἑαυτοῦ αὐτοῖς. Εἰ δὲ μεθ' ἀφῆς Ἰησοῦ ἐπιτιμῶντος τῷ πυρετῷ, — ὡς παραχρῆμα δύνασθαι ἀποδιδόναι ὑγιαινόντων καὶ εὐεκτούντων ἐνεργείας, — ἢ ἁπτομένου καὶ λέγοντος· „θέλω,[2]) καθαρίσθητι·" ἀπαλλάττοιντο τῆς λέπρας, ὡς θαυμαστοῦντος τοῦ θεοῦ τοὺς ἑαυτοῦ ἐλέους ἐπὶ τοὺς τοιούτους.

„Ἐκ[3]) τῶν ἀνθεστηκότων τῇ δεξιᾷ σου φύλαξόν με ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ," κ. τ. ε. Ὁ[4]) ἀνθεστηκὼς Χριστῷ, ἀνθέστηκε τῇ δεξιᾷ τοῦ θεοῦ. Εἰ δέ ἐστι καλῶς ἀριστερᾷ ἀνθεστηκέναι ζητήσεις. Ὁ δὲ διορατικώτατος, ὡς κόρη ὢν ὀφθαλμοῦ τοῦ ἐν τῷ ὅλῳ Χριστοῦ σώματι, τοῦτο ἐρεῖ· οὗ ἅπτεσθαί ἐστι τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ ἅπτεσθαι. Ὁρῶν δέ τις τὸ πλῆθος τῶν ἀνθεστηκότων τῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ, προστρεχέτω τῷ θεῷ, ἐκ τῶν πεμπομένων οἱονεὶ βελῶν καθάπερ ὅπλῳ τῇ θείᾳ σκέπῃ ῥυσθῆναι δεόμενος, ἵνα μὴ ταλαίπωρον αὐτὸν ἀπεργάσωνται. Ἐπεὶ δὲ δεξιὰ κυρίου ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἀνθίστανται δὲ ταύτῃ ἐχθροὶ νοητοί τε καὶ ἀόρατοι, ἀφ' ὧν ἀβλαβῆ διαμένειν αἰτεῖ τὸν ἴδιον νοῦν, ἀνδρὸς δὲ ἡ φωνὴ πεφωτισμένου τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμούς.

„Ἐν[5]) σκέπῃ τῶν πτερύγων σου σκεπάσεις με, ἀπὸ προσώπου ἀσεβῶν τῶν ταλαιπωρησάντων με," κ. τ. ε. Ὁ[6]) δίκαιος ἀπὸ τῶν ἀσεβῶν ταλαιπωρίζεται καὶ ταλα-

[1]) Ed. Ruaei: *μέν.* [2]) Matth. VIII, 3.

[3]) Psalm. XVII, 7. 8. (XVI.)

[4]) R. in notis: Cod. Roe et Corderius.

[5]) Psalm. XVII, 8. 9. (XVI.)

[6]) R. in notis: Cod. Roe; at Corderius Basilio tribuit.

νίζεται, ἔσθ᾽ ὅτε καὶ ὡς ἀνόητος ἐλεούμενος· ἀλλὰ τότε ἐν τῇ σκέπῃ τῶν πτερύγων τοῦ θεοῦ ὁ ἄξιος σκεπάζεται, ἵνα μὴ σεισθῇ ἀπὸ τοῦ ταλανίζεσθαι.

„Οἱ[1]) ἐχθροί μου τὴν ψυχήν μου περιέσχον. Τὸ στέαρ αὐτῶν συνέκλεισαν, τὸ στόμα αὐτῶν ἐλάλησεν ὑπερηφανίαν," κ. τ. ε. Ὅταν[2]) αἰσθανώμεθα διαλογισμῶν χειρόνων περιεχόντων τὴν ψυχὴν ἡμῶν, τότε λέγομεν· „οἱ[3]) ἐχθροί μου τὴν ψυχήν μου περιέσχον·" ἐὰν δὲ παχύνωσιν ἡμῶν τὸ διανοητικὸν, τὸ[4]) „στέαρ αὐτῶν συνέκλεισαν." Πολιορκίαν δὲ ἐμφαίνει καὶ τῶν ἐχθρῶν τὴν ὠμότητα, συγκλεισάντων τὸ στέαρ αὐτῶν διὰ τὴν πρὸς τὴν ὕλην προσπάθειαν· ὅλοι γὰρ δι᾽ ὅλου σάρκινοι τυγχάνουσι.

„Τοῦ αὐτοῦ." Στέαρ[5]) μὲν νοητὸν, ἡ ἐκ τῆς κακίας ἐπισυμβαίνουσα τῷ ἡγεμονικῷ παχύτης. Στέαρ δοκεῖ μοι λέγειν τὴν εὔνοιαν καὶ φιλαδελφίαν. Καί φησιν, ὅτι πᾶσαν φυσικὴν ἀπέκλεισαν εὐσπλαγχνίαν, οὐδεμίαν χώραν τῆς φιλαδελφίας λογισμοῖς δεδωκότες. Τινὲς μέντοι τὸ στέαρ εὐημερίαν καὶ εὐεξίαν ὠνόμασαν.

„Ἐκβαλόντες[6]) με νυνὶ περιεκύκλωσάν με, τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἔθεντο ἐκκλίναι ἐν τῇ γῇ," κ. τ. ε. Ἔνδον[7]) ὄντας οὐ περικυκλοῦσιν οἱ ἐχθροὶ, οὐ γὰρ δύνανται, ἀλλ᾽ ὅταν ἔσωθεν ἐκβάλωσιν. Καὶ ἔθεντο, φησὶν, ἑαυτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸ ἐμὲ ἐκκλίναι ἀπ᾽ οὐρανοῦ ἐν τῇ γῇ, τουτέστιν, ἐν τῇ ὕλῃ. Ἐπὶ βλάβῃ δὲ περικυκλοῦσιν ἀπολέσαι οἱ ζητοῦντες τὸ πρὸς

---

1) Psalm. XVII, 9. 10. (XVI.)

2) R. in notis: Origeni Cod. Coislinianus num. 189., alter vero Cod. Coislin. num. 10. Eusebio tribuit.

3) Psalm. XVII, 9. (XVI.)

4) Psalm. XVII, 10. (XVI.)

5) R. in notis: Cod. Coislinianus Theodoreto tribuit, alii Origeni.

6) Psalm. XVII, 11. (XVI.)

7) R. in notis: Cod. Roe.

γῆν ὁρᾷν, καὶ σκοπεῖν μόνα τὰ πρόσκαιρα, ἐκκλίνουσι δὲ παρανομοῦντες τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν καὶ μὴ βουλόμενοι.

„Τοῦ αὐτοῦ." Τοῦτον[1]) κυκλοῦσιν οἱ δαίμονες, ὃν ἐκβάλλουσι τῆς ἀρετῆς. Διὸ καλῶς λέγεται τό· „ἐὰν[2]) πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναβῇ ἐπὶ σὲ, τόπον σου μὴ ἀφῇς." Καὶ τό· „μὴ[3]) δῶτε τόπον τῷ πονηρῷ·" ὡσεὶ ἔλεγεν· ἐὰν πνεῦμα πορνείας ἀναβῇ ἐπὶ σὲ, σωφροσύνην σου μὴ ἀφῇς· καὶ πνεῦμα μίσους ἀναβῇ ἐπὶ σὲ, ἀγάπην σου μὴ ἀφῇς. Πλὴν προσεκτέον, πότερον ὁ ἀπὸ πασῶν τῶν ἀρετῶν ἐκπεσὼν κυκλοῦται, ἢ ἀπὸ πολλῶν, ἢ ἀπὸ μιᾶς. Καὶ ἐὰν μὲν ἀντακολουθοῦσιν ἀλλήλαις αἱ κακίαι ὥσπερ καὶ ἀρεταὶ, ὁ ἀπὸ μιᾶς ἐκπεσὼν ἀρετῆς κυκλοῦται. Ἐὰν δὲ μὴ ἀντακολουθοῦσιν ἀλλήλαις αἱ κακίαι, οὐχ ὁ ἀπὸ μιᾶς ἐκβληθεὶς ἀρετῆς κυκλοῦται, ἀλλ' ὁ ἀπὸ πασῶν. Ἢ τάχα, ἧστινός τις ἀρετῆς ἐκπίπτει, ὑπὸ τῆς ἀντικειμένης ταύτῃ κακίας κυκλοῦται.

„Ὑπέλαβόν[4]) με ὡσεὶ λέων ἕτοιμος εἰς θήραν, καὶ ὡσεὶ σκύμνος οἰκῶν ἐν ἀποκρύφοις," κ. τ. ε. Ἐν[5]) ἀποκρύφοις γὰρ καὶ ἀπροορά̈τοις ἡμῖν ποιοῦνται τὰς καθ' ἡμῶν ἐνέδρας ὡς σκύμνος οἱ ἐχθροί.

„Τοῦ αὐτοῦ." Διὰ[6]) τοῦ ἀκαθάρτου λογισμοῦ ὑπολαμβάνει τὸν νοῦν ἡμῶν ὁ ἀντικείμενος ἡμῖν λέων. Τὸ λογικὸν τῆς φύσεως ἀποῤῥίψαντες θηρία μιμοῦνται τροφῆς ἐφιέμενα, καὶ ταύτην περισκοποῦντα καὶ ἐξαπίνης ὁρμῶντα.

„Ἀνάστηθι[7]) κύριε, πρόφθασον αὐτοὺς, καὶ ὑποσκέλισον αὐτοὺς, ῥῦσαι τὴν ψυχήν μου ἀπὸ ἀσεβοῦς,

---

[1]) R. in notis: Cod. Coislinianus 10.
[2]) Ecclesiast. X, 4. [3]) Cfr. Ephes. IV, 27.
[4]) Psalm. XVII, 12. (XVI.)
[5]) R. in notis: Cod. Roe.
[6]) R. in notis: Cod. Coislinianus.
[7]) Psalm. XVII, 13. 14. (XVI.)

ῥομφαίαν σου ἀπὸ ἐχθρῶν τῆς χειρός σου," κ. τ. ε. Τὴν[1]) ῥομφαίαν τοῦ θεοῦ ἔσθ' ὅτε οἱ ἐχθροὶ τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἀναλαμβάνουσι καθ' ἡμῶν. Ταύτην οὖν ῥυσθῆναι καὶ ἀρθῆναι ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν εὔχεται τῷ θεῷ.

„Τοῦ αὐτοῦ." Ὥσπερ[2]) Ἰὼβ τὴν πλήξασαν αὐτὸν δύναμιν χεῖρα λέγει θεοῦ· „μή[3]) με στροβείτω γάρ, φησίν, ἡ χείρ σου·" οὕτω καὶ τοὺς ἐχθροὺς τῆς εὐεργετικῆς χειρὸς τοῦ θεοῦ, ῥομφαίαν ὁ Δαυὶδ καλεῖ τοῦ θεοῦ. Εὐεργετικὴ δὲ χείρ, οἱ ἅγιοι ἄγγελοι, δι' ὧν ὁ θεὸς προνοεῖται τοῦ κόσμου, οἷς ἀντίκεινται δαίμονες, οἱ μὴ βουλόμενοι πάντα ἄνθρωπον εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. Χεὶρ θεοῦ, ὁ μονογενὴς υἱός· ῥομφαία δὲ ἡ ἰσχύς, ἡ δύναμις, ἡ ἐξουσία. Ἑκάστη ψυχὴ δικαία ἑλκοῦσα τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἐξ ἀσεβείας εἰς θεοσέβειαν, ῥομφαία ἐστὶ θεοῦ ἠκονημένη κατὰ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας. Ταύτην οὖν τὴν ῥομφαίαν σου ῥῦσαι ἀπὸ ἐχθρῶν σου τῶν ἀνθισταμένων τῇ εἰς τὸν μονογενῆ πίστει.

„Κύριε,[4]) ἀπὸ ὀλίγων ἀπὸ γῆς διαμέρισον αὐτοὺς ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν, καὶ τῶν κεκρυμμένων σου ἐπλήσθη ἡ γαστὴρ αὐτῶν," κ. τ. ε. „Διαμέρισον,"[5]) ἵνα μὴ ὁμονοῶσι. „Καὶ[6]) τῶν κεκρυμμένων σου ἐπλήσθη ἡ γαστὴρ αὐτῶν." Ὅταν οἱ ἐχθροὶ τοῦ εὐαγγελίου φιλοσοφοῦντες μεγάλα καὶ ἐπιτετευγμένα λέγωσι δόγματά ποτε, ἐρεῖς τῷ θεῷ· „τῶν κεκρυμμένων σου ἐπλήσθη ἡ γαστὴρ αὐτῶν·" ἅτινα τάχα ἀναφέρουσιν, ἐπεὶ ᾔδεισαν αὐτά· καὶ τοὺς τύπους αὐτῶν ἀμαυροὺς ἔχοντες, ταῖς ἀσκήσεσι καὶ ζητήσεσιν ἐλάμπρυναν. Ἕτερος δέ

---

[1]) R. in notis: Corderius.

[2]) R. in notis: Cod. Coislinianus 10. et Barbarus.

[3]) Cfr. Job. IX, 34.

[4]) Psalm. XVII, 14. (XVI.)

[5]) R. in notis: Cod. Coislinianus 189.

[6]) Psalm. XVII, 14. (XVI.)

φησιν· „ἡ[1]) μερὶς αὐτῶν ἐν τοῖς ζῶσιν.“ Ἡ γὰρ πᾶσα κληρονομία τῶν ἐχθρῶν τοῦ θεοῦ, ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ, ἐν ᾗ καὶ ἐπλήσθησαν πάσης τρυφῆς.

„Ἐχορτάσθησαν[2]) υἱῶν, καὶ ἀφῆκαν τὰ κατάλοιπα τοῖς νηπίοις αὐτῶν,“ κ. τ. ε. Τῶν[3]) ἰδίων γεννημάτων ἐχορτάσθησαν, ὧν λείψανα τοῖς ἑαυτῶν νηπίοις καταλελοίπασι. Τοῦτο γὰρ καὶ ἐν ἀραῖς Λευιτικοῦ πρόσκειται· „φάγεσθε[4]) τὰς σάρκας τῶν υἱῶν ὑμῶν.“

„Τοῦ αὐτοῦ.“ „Υἱῶν“[5]) ἀντὶ τοῦ· ἀκαθαρσίας. Οὐ μόνον δὲ αὐτοὶ γεγόνασιν ἀκάθαρτοι, ἀλλὰ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῶν τῆς ἀκαθαρσίας μετέδωκαν. Οὐ γὰρ τελείων τὸ ἀκάθαρτα τῶν καθαρῶν προκρίνειν.

„Ἐγὼ[6]) δὲ ἐν δικαιοσύνῃ ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ σου, χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὀφθῆναι τὴν δόξαν σου,“ κ. τ. ε. Ἐν[7]) δικαιοσύνῃ καὶ πάσῃ ἀρετῇ ὀφθήσεται ὁ ἅγιος τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ, οὐδεὶς δὲ ἄδικος ὀφθήσεται. Ὁ δὲ μακαριζόμενος χορτασμὸς ἔσται ἐν τῷ ὀφθῆναι καὶ τρανωθῆναι τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ πᾶν τὸ ἔλεον τῆς ψυχῆς ἀναπληροῦσα τροφὴ, ἧς ὁ πεινῶν, καὶ ὑγιεινῶς ὀρεγόμενος, χορτασθήσεται πληρούμενος αὐτῆς.

---

1) Cfr. Psalm. XVII, 14. (XVI.) coll. Symmacho

2) Psalm. XVII, 14. (XVI.)

3) R. in notis: Origeni Corderius, alii Eusebio tribuunt.

4) Levit. XXVI, 29.

5) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Psalm. XVII, 14. (XVI.)

6) Psalm. XVII, 15. (XVI.)

7) R. in notis: Corderius.

Ψαλμὸς ἑπτακαιδέκατος.

„Ἀγαπήσω[1]) σε, κύριε, ἰσχύς μου. Κύριος στερέωμά μου, καὶ καταφυγή μου, καὶ ῥύστης μου· ὁ θεός μου βοηθός μου, ἐλπιῶ ἐπ' αὐτόν. Ὑπερασπιστής μου, καὶ κέρας σωτηρίας μου, καὶ ἀντιλήπτωρ μου," κ. τ. ε. Ὁ[2]) αὐτοισχὺς καὶ αὐτοστερέωμα τῶν ἁγίων, ὁ κύριός ἐστιν. Οὐδεὶς οὖν ἰσχυρὸς ἢ στερεὸς τῶν οὐκ ἐν κυρίῳ. Οὐ ταὐτὸν δὲ τὸ στερεὸν τῷ σκληρῷ, οὐδὲ τὸ ἰσχυρὸν τόνοις φρενιτικοῖς.

„Τοῦ αὐτοῦ." Διὰ[3]) τοῦ ὁμοίου τὸ ὅμοιον ἐπιγινώσκομεν, καὶ διὰ τῆς ἀγάπης τὴν ἀγάπην, καὶ διὰ τοῦ δικαίου τὴν δικαιοσύνην. Αὕτη γὰρ ἡ ἐντολὴ μεγάλη καὶ πρώτη. Ὁ ἀγαπῶν δὲ καὶ θεραπεύει τὸν ἀγαπώμενον. Ἰσχὺν ἑαυτοῦ καλεῖ τὸν θεὸν, ὡς δι' αὐτοῦ ῥυσθεὶς ἐκ πάντων αὐτοῦ τῶν ἐχθρῶν, αἰσθητῶν καὶ νοητῶν.

„Τοῦ αὐτοῦ." Στερέωμα[4]) εἶπε τὸν θεὸν ὡς ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τῶν πολεμίων ῥυσθείς· καταφυγὴν δὲ, ὡς τεῖχος αὐτῷ γενόμενον· ῥύστην, ὡς ὑπ' αὐτοῦ λυτρωθείς.

„Τοῦ αὐτοῦ." Βοηθὸν[5]) εἶπε τὸν θεὸν, ὡς ἐπικουρήσαντα.

„Τοῦ αὐτοῦ." Ὑπερασπιστὴν[6]) ἔφη τὸν θεὸν, ὡς πρόμαχον· κέρας σωτηρίας, ὡς δι' αὐτοῦ τοὺς ἐχθροὺς τρόπον τινὰ κερατίσας, καὶ τῇ τούτου προμηθείᾳ δια-

---

[1]) Psalm. XVIII, 1. 2. (XVII.)

[2]) R. in notis: Corderius.

[3]) R. in notis: Schedae Grabii, et Barbarus.

[4]) R. in notis: Schedae Grabii, et Barbarus. — Cfr. Psalm. XVIII, 2. (XVII.)

[5]) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Psalm. XVIII, 2. (XVII.)

[6]) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Psalm. XVIII, 2. (XVII.)

σωθείς. Κέρας σωτήριον καὶ ὁ Χριστὸς κατὰ τὸν Ζαχαρίαν λέγοντα· „καὶ [1]) ἤγειρε κέρας σωτηρίας ἡμῖν.“ Κέρας καὶ ἡ βασιλεία, ὡς τό· „ὑψώσει [2]) κέρας Χριστοῦ αὐτοῦ.

„Αἰνῶν [3]) ἐπικαλέσομαι κύριον, καὶ ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου σωθήσομαι,“ κ. τ. ε. Ὁ [4]) μετὰ τοῦ ὑμνεῖν εὐχόμενος, αἰνῶν ἐπικαλεῖται τὸν κύριον· οὐδεὶς δὲ οὕτως εὔχεται τοῖς συμβαίνουσι δυσαρεστούμενος. Καὶ τῶν ἐχθρῶν οὖν περιεστηκότων οὕτως εὐκτέον.

„Περιέσχον [5]) με ὠδῖνες θανάτου, καὶ χείμαῤῥοι ἀνομίας ἐξετάραξάν με. Ὠδῖνες ᾅδου περιεκύκλωσάν με, προέφθασάν με παγίδες θανάτου,“ κ. τ. ε. Ὁ [6]) Χριστὸς, καθὼς ἄνθρωπος, φησὶ ταῦτα. Τούτῳ γὰρ ὁ θάνατος ὠδῖνας ἔτεκε, καὶ οἱ ἀνομίας χείμαῤῥοι ἐξετάραξαν αὐτὸν, ὅτε εἶπεν· „ἡ [7]) ψυχή μου τετάρακται·“ οὐ μὴν κατέσχον τοῦτον. Καὶ ὠδῖνες ᾅδου περιεκύκλωσαν, οἰηθέντες αὐτὸν καταλαβεῖν· οὐ μὴν υἱὸς ᾅδου ἐγένετό ποτε. Προέφθανον δὲ αὐτὸν, ἤγουν προῆγον, καὶ αἱ πρὸς θάνατον ἁμαρτίαι, τουτέστι παγίδες· ἀλλ' αὐτὸν οὐχ ἑάλωσαν. Οὐκοῦν χειμάῤῥους ἀνομίας ἐρεῖς τὰ ῥεύματα τῆς κακίας, καὶ θανάτου παγίδας, τὰς πρακτικὰς [8]) ἁμαρτίας.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ὠδῖνες [9]) θανάτου, ἤτοι αἱ τὸν θάνατον τίκτουσαι, ἢ αἱ συνειλημμέναι ἐκ τοῦ θανάτου,

---

1) Luc. I, 69.

2) I Sam. II, 10. (I Regg.)

3) Psalm. XVIII, 3. (XVII.)

4) R. in notis: Cod. Roe.

5) Psalm. XVIII, 4. 5. (XVII.)

6) R. in notis: Codd. Coislinianus et Roe. Corderius autem habet tanquam anonymi.

7) Ev. Joann. XII, 27.

8) Ed. Ruaei h. loco, ut nos in textu: *πρακτικάς*.

9) R. in notis: Schedae Grabii.

ὅστις ἔσχατος ἐχθρὸς καταργηθησόμενος ὑπὸ Παύλου κεκήρυκται.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Χείμαῤῥοι[1]) ἀνομίας οἱ παράνομοι λογισμοὶ, οἵτινες ὠδῖνες καλοῦνται χρονίζοντες ἐν ἡμῖν, καὶ πάλιν παγίδες θανατοῦντες ἡμᾶς διὰ τῆς κατ᾽ ἐνέργειαν ἁμαρτίας.

„Καὶ[2]) ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐπεκαλεσάμην τὸν κύριον, καὶ πρὸς τὸν θεόν μου ἐκέκραξα· ἤκουσεν ἐκ ναοῦ ἁγίου αὐτοῦ τῆς φωνῆς μου, καὶ ἡ κραυγή μου ἐνώπιον αὐτοῦ εἰσελεύσεται εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ,“ κ. τ. ε. Ἐν[3]) μέσαις ταῖς θλίψεσι καὶ ἀκμαζούσαις αὐταῖς ἐπικλητέον τὸν κύριον, καὶ κρακτέον πρὸς θεόν. Οὕτω γὰρ ἡμῶν ἐπακούσεται ἐκ τοῦ ναοῦ αὐτοῦ λόγων· καὶ ἀπὸ τοιαύτης διαθέσεως ἡμῶν ἡ εὐχὴ μετὰ παῤῥησίας εἰσελεύσεται ὡς εἰς οἰκεῖον τόπον τὰ λεγόμενα ὦτα αὐτοῦ. Μήποτε δὲ καὶ ὁπλιζόμεθα κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐν αὐτῷ τῷ αἰνεῖν, καὶ ἐπικαλεῖσθαι κύριον.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ναὸς[4]) θεοῦ ὁ Χρίστὸς, Χριστοῦ δὲ αἱ νοεραὶ καὶ ἅγιαι δυνάμεις. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς νῦν λέγεται καθέζεσθαι ἐπὶ θρόνου Δαυὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

„Καὶ[5]) ἐσαλεύθη, καὶ ἔντρομος ἐγενήθη ἡ γῆ, καὶ τὰ θεμέλια τῶν ὀρέων ἐταράχθησαν, καὶ ἐσαλεύθησαν· ὅτι ὠργίσθη αὐτοῖς ὁ θεός. Ἀνέβη καπνὸς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ, καὶ πῦρ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ κατεφλόγισεν, ἄνθρακες ἀνήφθησαν ἀπ᾽ αὐτοῦ,“ κ. τ. ε. Τῷ[6]) μὲν ἑστηκότι ἕστηκεν ὁ θεὸς, τῷ δὲ σαλευομένῳ σαλεύεται,

---

1) R. in notis: Schedae Grabii.

2) Psalm. XVIII, 6. (XVII.)

3) R. in notis: Corderius, Barbarus.

4) R. in notis: Cod. Coislinianus num. 10., schedae Grabii, et Barbarus.

5) Psalm. XVIII, 7. 8. (XVII.)

6) R. in notis: Corderius.

ὡς Μωυσεῖ λέγεται· „στῆθι[1]) *ἐναντίον Φαραώ.“ Ὅτε μέντοι γε Ἀδὰμ παρήκουσε τοῦ θεοῦ, μᾶλλον δὲ τῆς γυναικὸς ἤκουσε, τότε ἤκουσε κυρίου τοῦ θεοῦ περιπατοῦντος· οὐκέτι γὰρ αὐτῷ ἑστήκει ὁ θεὸς, καὶ ὡς ἀγαθὸς δὲ ὁ κρίνων οὐχ ἕστηκε. Σαλευομένου δὲ θεοῦ ἔντρομος γίνεται οὐκ οὐρανὸς, ἀλλὰ ἡ γῆ, καὶ θεμέλια τῶν ὀρέων ταράσσεται, ἅπερ θεμέλια τῶν ὀρέων ταράξει τὸ ἐκκαιόμενον πῦρ ἐκ τοῦ θυμοῦ τοῦ θεοῦ. „Πρόσωπον*[2]) *δὲ κυρίου ἐπὶ ποιοῦντας κακά“ ἁγίους γὰρ φωτίζει, οἷον· „ἐσημειώθη*[3]) *ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου.“*

„Τοῦ αὐτοῦ.“ „Καὶ[4]) *πῦρ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ κατεφλόγισεν,“ κατακαῖον ξύλα, χόρτον, καλάμην, τουτέστιν, ἀναλίσκον τὰς πονηρὰς ἕξεις. Οὕτω κατέκαυσέ ποτε τελώνην μὲν ὄντα τὸν Ματθαῖον, Παῦλον δὲ διώκτην καὶ ὑβριστήν.*

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ὡς[5]) *ἀγαθὸς ὁ θεὸς σαλεύεται, ἵνα μηκέτι ἡ γῆ αὐτοῦ καταφρονῇ, ἀλλ' ὡς πατέρα φοβῆται αὐτὸν, καὶ ἵνα μηκέτι ἀκίνητα ᾖ τὰ τῶν ὀρέων θεμέλια, ἀλλ' ἐν ταραχῇ. Καὶ ὡς ἀγαθὸς ὁ θεὸς καῖον πῦρ καταναλίσκον, πρῶτον ἀναβαῖνον ἀπολύει καπνὸν, εἶτα ἀνάπτει ἄνθρακας, εἶτα καταβαίνει κλίνας οὐρανόν· καὶ μετὰ τοῦτο δείκνυσι τὸν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ γνόφον. Εἶτα ἐπιβὰς τῶν Χερουβὶμ πέταται, καὶ πέταται ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων. Ἀνάβασιν δὲ καὶ κατάβασιν δεῖ νοεῖν τὰς διαφόρους αὐτοῦ οἰκονομίας· ἐπεὶ ὁ θεὸς παντὶ καὶ πανταχοῦ πάρεστιν.*

---

[1]) Cfr. Exod. III, 10. seqq.

[2]) Psalm. XXXIV, 16. (XXXIII.)

[3]) Psalm. IV, 6.

[4]) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Psalm. XVIII, 8. (XVII.)

[5]) R. in notis: Corderius.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ὁ[1]) Θεὸς ἐν μὲν τοῖς ἁγίοις ἀνθρώποις ἐνοικεῖ καὶ ἐμπεριπατεῖ, ἵπταται δὲ ἐν τοῖς Χερουβίμ. Καὶ ἀνέμους εἰ τοὺς αἰσθητοὺς λάβοις, τῷ λόγῳ τῆς προνοίας ἐπιβαίνει αὐτῶν, ἄγων ὡς βούλεται.

„Καὶ[2]) ἔθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ, κύκλῳ αὐτοῦ ἡ σκηνὴ αὐτοῦ· σκοτεινὸν ὕδωρ ἐν νεφέλαις ἀέρων,“ κ. τ. ε. Ἐπειδὴ[3]) ἔθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ, καὶ ἔστι κύκλῳ αὐτοῦ ἡ σκηνὴ αὐτοῦ, διὰ τοῦτο τὸ σκοτεινὸν ὕδωρ ἐν νεφέλαις ἀέρων, τουτέστι, τὸ ἐν τοῖς προφήταις. „Ἐντελοῦμαι[4]) γὰρ, φησὶ, ταῖς νεφέλαις, τοῦ μὴ βρέξαι ἐπ' αὐτοὺς ὑετόν.“ καὶ ἔσται λιμὸς,[5]) οὐ λιμὸς ἄρτου, ἀλλὰ λιμὸς τοῦ ἀκοῦσαι λόγον κυρίου. Εἰ ὁ Θεὸς ἡμῶν φῶς ἐστι, πῶς καλύπτεται σκότει; Οἶμαι δὲ, ὅτι αὐτὸν οὕτω καλύπτει σκότος, ὡς καὶ τῇ ἀγνοίᾳ τὸ γινωσκόμενον ἀνακαλύπτεται, ἥτις ὡς πρὸς τὸν γινώσκοντα, καὶ οὐ πρὸς τὸ γινωσκόμενον λέγεται. Σκηνὴν δὲ αὐτοῦ τὴν σάρκα ὠνόμασεν, ἐν ᾗ Χριστὸς ἐκαθέζετο· ἔτι δὲ καὶ τὸ φάναι σκηνὴν διὰ τὸ πρόσκαιρον τῆς σαρκώσεως. „Εἰ[6]) γὰρ ἐγνώκαμεν, φησὶ, Χριστὸν κατὰ σάρκα, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν.“ Ἢ τάχα σκηνὴν τὸ σῶμα ὠνόμασε, διὰ τὴν ἄμπελον,[7]) ἣν ἐξ Αἰγύπτου μετῆρεν, ἵνα φυλάξῃ αὐτὴν, ἄχρις οὗ πεπανθῇ ὁ βότρυς, καὶ μὴ λυμαίνηται αὐτὴν ὗς ἐκ δρυμοῦ. Δύναται δὲ σκηνὴν λέγειν καὶ τὴν σωματικὴν φύσιν, ἐν ᾗ Θεὸς διὰ τοῦ λόγου ὁρᾶται· εἴγε ἐκ καλλονῆς κτισμάτων ὁ γενεσιουργὸς θεωρεῖται, καὶ διὰ τῶν ποιημάτων νοούμενος καθορᾶται.

---

[1]) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus num. 10.

[2]) Psalm. XVIII, 11. (XVII.)

[3]) R. in notis: Cod. Coislinianus num. 10., et schedae Grabii.

[4]) Cfr. Jesai. V, 6. [5]) Cfr. Amos. VIII, 11.

[6]) II Cor. V, 16.

[7]) Cfr. Psalm. LXXX, 8. (LXXIX.)

„Καὶ [1]) ἐξαπέστειλε βέλη, καὶ ἐσκόρπισεν αὐτούς, καὶ ἀστραπὰς ἐπλήθυνε, καὶ συνετάραξεν αὐτούς. Καὶ ὤφθησαν αἱ πηγαὶ τῶν ὑδάτων, καὶ ἀνεκαλύφθη τὰ θεμέλια τῆς οἰκουμένης· ἀπὸ ἐπιτιμήσεώς σου, κύριε, ἀπὸ ἐμπνεύσεως πνεύματος ὀργῆς σου," κ. τ. ε. Ὅλα [2]) ἐκεῖνα τὰ σκυθρωπὰ, διὰ τοῦτο τὸ χρηστόν. Ἐπιτιμᾷ οὖν καὶ ἐμπνεῖ πνεῦμα ὀργῆς, ἵνα ὀφθῶσιν αἱ πηγαὶ τῶν ὑδάτων, καὶ ἀνακαλυφθῶσι τὰ θεμέλια τῆς οἰκουμένης. Εἰ ἀγαθὸν τὸ ὀφθῆναι καὶ φανερωθῆναι τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, ὧν ἡγεῖται ὁ εἰπών· „ἐμὲ [3]) ἐγκατελίπετε πηγὴν ὕδατος ζῶντος" ἀγαθὸν δὲ καὶ τὸ ἀποκαλυφθῆναι τὰ θεμέλια τῆς οἰκουμένης, ἵνα θεωρηθῇ ἡ ἁγία τριὰς, ἥτις ἄρχεται τῶν κτισμάτων. Πῶς τὰ τούτων ποιητικὰ, κἂν σκυθρωπὰ εἶναι δοκῇ, εὐλόγως τις αἰτιάσεται; τὴν χάλαζαν, καὶ τοὺς ἄνθρακας πυρὸς, καὶ τὰ βέλη, καὶ τὰς ἀστραπὰς, καὶ ἐπιτιμήσεις τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν ἔμπνευσιν τοῦ πνεύματος τῆς ὀργῆς αὐτοῦ. Ἅμα δὲ τήρει, ὅτι ἡ ἐπιτίμησις θεραπεία τίς ἐστι τοῦ ἐπιτιμωμένου, ἐπιπλησσομένου, ἵνα παύσηται ἐνεργῶν τὰ χείρονα. Ὅθεν πυρετὸν καὶ ἀνέμους καὶ θάλασσαν ἐπιτιμώμενα ὑπὸ Ἰησοῦ ἀκούων, νόει ἀξίως τῆς Ἰησοῦ χρηστότητος. Ἢ οὕτως· οἰκουμένην συνίστησι νοήματα, καὶ λόγοι, καὶ πράξεις, ἐποικοδομούμενα ταῖς ἕξεσί τε καὶ διαθέσεσιν. Ὅταν οὖν σκορπίσας τοὺς φαύλους τοῖς βέλεσι, συνταράξῃ καὶ ταῖς ἀστραπαῖς, τῶν κρυπτῶν τῶν ἀνθρώπων φανερουμένων, φωτίζοντος τοῦ θεοῦ τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ θεμέλια τῆς οἰκουμένης ἀνακαλύψει, τοὺς ἀσεβεῖς διὰ κολάσεων ἐπιτιμῶν. Θεμέλια δὲ οἰκουμένης καὶ ἄνδρες θεῖοι διὰ τὸ εὔτονον, ἐφ' οἷς ἐποικοδομοῦνται οἱ κατὰ Χριστὸν πολιτευόμενοι. Καὶ οὗτοι δὲ ἀνακαλύπτονται,

---

[1]) Psalm. XVIII, 14. 15. (XVII.)

[2]) R. in notis; Corderius.

[3]) Cfr. Jerem. II, 13.

ἐπιτιμήσεως γινομένης κατὰ τῶν πονηρῶν, μηδαμῶς ἁπτομένης αὐτῶν τῆς κολάσεως. Οὐ παραυτίκα δὲ κολάζει ὁ θεὸς τοὺς ἁμαρτάνοντας, προαναφωνεῖ δὲ τῆς ὀργῆς τὰς κολάσεις, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἐμπνέειν αὐτὸν πνεῦμα τῆς ὀργῆς αὐτοῦ.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ὅτε [1]) τὰ πνευματικὰ πνευματικοῖς συγκρίνομεν, τότε ποιοῦμεν τὰς ἀστραπὰς, τὴν ἀπ' αὐτῶν γνῶσιν ἐμφαίνοντες. Νοήσεις ἀστραπὰς καὶ τὰς λαμπρότητας τοῦ θείου κηρύγματος, δι' οὗ τὰ σκοτεινὰ τῶν προφητῶν ῥήματα διηυγάσθησαν.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Πηγὰς [2]) τὰς ἀρετὰς λέγει, ἐξ ὧν ἐξέρχεται γνῶσις. „Μακάριοι [3]) γὰρ, φησὶν, οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται.“

„Ἐξαπέστειλεν [4]) ἐξ ὕψους, καὶ ἔλαβέ με, προσελάβετό με ἐξ ὑδάτων πολλῶν. Ῥύσεταί με ἐξ ἐχθρῶν μου δυνατῶν, καὶ ἐκ τῶν μισούντων με· ὅτι ἐστερεώθησαν ὑπὲρ ἐμέ,“ κ. τ. ε. Αὐτὸς [5]) ἐξ ὕψους ἔλαβέ με, τὸν καταβάντα προσλαβόμενος ἀπὸ πολλῶν ὑδάτων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, καὶ ῥυσάμενος ἐξ ἐχθρῶν ἐν τῷ ἐχθραίνειν δυνατῶν. Ὅρα μέντοι γε, ὅτι δυνατοὶ εἶναι οἱ ἐχθροὶ μεμαρτύρηνται. Ἴσως δὲ καὶ τὰ τῆς ἀθεότητος δόγματα ὕδωρ ἐστὶ πολὺ, οὐ δυνάμενον σβέσαι τὴν ἀγάπην. Ἐχθροὶ δὲ δυνατοὶ, οἵ τε ἀόρατοι, καὶ ἄνθρωποι οἱ διὰ ψευδωνύμου γνώσεως τὴν ἀπάτην ἐργαζόμενοι.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἐντεῦθεν [6]) γινώσκομεν, ὅτι πρὸ

---

[1]) R. in notis: Schedae Grabii, et Barbarus. — Cfr. Psalm. XVIII, 14. (XVII.)

[2]) R. in notis: Schedae Grabii, et Barbarus. — Cfr. Psalm. XVIII, 15. (XVII.)

[3]) Matth. V, 8. [4]) Psalm. XVIII, 16. 17. (XVII.)

[5]) R. in notis: Cod. Roe. Corderius autem habet tanquam anonymi.

[6]) R. in notis: Schedae Grabii ac Barbarus. — Cfr. Psalm. XVIII, 17. (XVII.)

τῆς ἐπιδημίας τοῦ σωτῆρος ἰσχυρότεροι ἡμῶν ἦσαν οἱ δαίμονες, νῦν δὲ τούτων ἡμεῖς ἐπικρατέστεροι, οἷς ἔδωκεν ὁ Χριστὸς „πατεῖν[1]) ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ.“

„Προέφθασάν[2]) με ἐν ἡμέρᾳ κακώσεώς μου, καὶ ἐγένετο κύριος ἀντιστήριγμά μου. Καὶ ἐξήγαγέ με εἰς πλατυσμὸν, ῥύσεταί με, ὅτι ἠθέλησέ με,“ κ. τ. ε. Οἱ[3]) θλιβόμενοι καὶ μὴ στενοχωρούμενοι, ἴστωσαν ἐξαχθησόμενοι ἀπὸ τῆς θλίψεως καὶ εἰς ἅγιον τοῦ θεοῦ πλατυσμὸν ἀχθήσεσθαι. Ἐν γὰρ ἡμέρᾳ κακώσεως τὸν πρὸς αὐτὸν καταφεύγοντα ἀντιστηρίζει θεὸς, ὡς ἂν μὴ κλονηθεὶς καταπέσῃ· καὶ ἀντιστηρίζων ἐκφέρει εἰς πλάτος τὸν στενούμενον ταῖς θλίψεσι, κατὰ τό· „ἐν[4]) θλίψει ἐπλάτυνάς με·“ ὅπερ γίνεται, οὐ πάντως ἀπαλλαττομένου, γενναίως δὲ φέροντος.

„Καὶ[5]) ἀνταποδώσει μοι κύριος κατὰ τὴν δικαιοσύνην μου, καὶ κατὰ τὴν καθαριότητα τῶν χειρῶν μου ἀνταποδώσει μοι, ὅτι ἐφύλαξα τὰς ὁδοὺς κυρίου,“ κ. τ. ε. Ὁ[6]) ἐπαίρων ὁσίους χεῖρας, καὶ θαῤῥῶν εἰπεῖν· „ἔπαρσις[7]) τῶν χειρῶν μου θυσία ἑσπερινή·“ καὶ καθαρότητα χειρῶν ὁμολογήσει ἔχειν. Θεωροῦντος δὲ, ὡς ἕκαστον κρίσει γίνεται, λόγος. Ἔστι δέ τινα κρίματα τοῦ θεοῦ περὶ ἑκάστου τῶν ἁμαρτανομένων. Ἐπὰν οὖν τὰ περὶ πάντων τῶν ἁμαρτημάτων κρίματα πάντα πρὸ ὀφθαλμῶν τις ἔχῃ, ἐρεῖ· „πάντα[8]) τὰ κρίματα αὐτοῦ

---

1) Cfr. Luc. X, 19.
2) Psalm. XVIII, 18. 19. (XVII.)
3) R. in notis: Corderius.
4) Psalm. IV, 2.
5) Psalm. XVIII, 20. 21. (XVII.)
6) R. in notis: Cod. Roe. Corderius autem anonymo tribuit.
7) Psalm. CXLI, 2. (CXL.)
8) Psalm. XVIII, 22. (XVII.)

ἐνώπιόν μου." Καὶ ἄλλως οὐδὲν ὁ ταῦτα λέγων ἑαυτοῦ καταγινώσκει. Ὅθεν καὶ ἐπὶ τὸν σωτῆρα αὐτὶ δεῖ ἀναφέρεσθαι, τὸν „πεπειρασμένον [1]) κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα, χωρὶς ἁμαρτίας."

„Τοῦ αὐτοῦ." Καθαρειότης [2]) ψυχῆς ἐστιν ἀπάθεια ἐκ χάριτος θεοῦ, προσγινομένης καὶ σπουδῆς τοῦ ἀνθρώπου. Καθαρειότητα χειρῶν τὰς προφητικάς φησιν ἐνεργείας, ἀμολύντους οὔσας ἀπὸ τῆς βελτίστης ἕξεως.

„Καὶ [3]) ἔσομαι ἄμωμος μετ' αὐτοῦ, καὶ φυλάξομαι ἀπὸ τῆς ἀνομίας μου," κ. τ. ε. Χωρὶς [4]) θεοῦ οὐκ ἔστιν εἶναι ἄμωμον. Μετ' ὀλίγα οὖν φησι· „καὶ [5]) ἔθετο ἄμωμον τὴν ὁδὸν μου." Οὐκ ἔστι δὲ κατὰ τὸν λέγοντα τό· „ἀνταποδώσει [6]) μοι κύριος κατὰ τὴν δικαιοσύνην μου," καὶ τὸ ἑξῆς, ἔχειν ἀνομίαν. Καὶ τό· „φυλάξομαι [7]) ἀπὸ τῆς ἀνομίας μου·" δύναται ἀναφέρεσθαι ἐπὶ τὸ λεγόμενον τὸ ἐν ἡμῖν σκότος, κατὰ τό· „εἰ [8]) οὖν τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότος ἐστὶ, τὸ σκότος πόσον;"

„Τοῦ αὐτοῦ." Ἄμωμός [9]) ἐστιν ὁ ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ, τὸν Χριστόν. „Ἐγὼ [10]) γὰρ, φησὶν, εἰμὶ ἡ ὁδός." „Ἄμωμον δὲ ταύτην τὴν ὁδὸν καὶ

---

[1]) Hebr. IV, 15.

[2]) R. in notis: Schedae Grabii, et Barbarus. — Cfr. Psalm. XVIII, 20. (XVII.)

[3]) Psalm. XVIII, 23. (XVII.)

[4]) R. in notis: Cod. Roe. Corderius vero tanquam incerti habet.

[5]) Psalm. XVIII, 32. (XVII.)

[6]) Psalm. XVIII, 24. (XVII.)

[7]) Psalm. XVIII, 23. (XVII.)

[8]) Matth. VI, 23.

[9]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus. — Cfr. Psalm. XVIII, 23. (XVII.)

[10]) Ev. Joann. XIV, 6.

αὐτὸς ὁ Δαυὶδ ἔφη, λέγων· „ὁ[1]) θεός μου, ἄμωμος ἡ ὁδός σου.“

„Καὶ[2]) ἀνταποδώσει μοι κύριος κατὰ τὴν δικαιοσύνην μου,“ κ. τ. ε. „Ἐν[3]) ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν.“ Ἁγίων δὲ αὕτη ἡ φωνὴ, τῶν διὰ πολλὴν παῤῥησίαν δυναμένων λέγειν· „ἀνταπόδος[4]) τῷ δούλῳ σου.“ Δικαιοσύνην λέγει τὴν ἐκ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἥτις πεφανέρωται εἰς πάντας τοὺς πιστεύοντας· τοῖς γὰρ ὀρθῶς πιστεύουσιν ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην λογίζεται.

„Μετὰ[5]) ὁσίου ὁσιωθήσῃ, καὶ μετὰ ἀνδρὸς ἀθώου ἀθῶος ἔσῃ, καὶ μετὰ ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτὸς ἔσῃ, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις,“ κ. τ. ε. Ὡς[6]) ἔσομαι ἄμωμος μετ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, οὕτως ὁ θεὸς μετὰ ὁσίου ὁσιωθήσεται, καὶ μετὰ ἀθώου ἀθῶος ἔσται, καὶ μετὰ ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτὸς ἔσται αὐτός. Μετὰ στρεβλοῦ δὲ οὐχὶ στρεβλὸς ἔσται, — οὐδὲ γὰρ θεμιτὸν, — ἀλλὰ „διαστρέψεις,“[7]) ὡς μετὰ Φαραώ.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἐν[8]) μὲν τοῖς ὁσίοις ὅσιός ἐστιν ὁ θεὸς, ἐν δὲ τοῖς ἀθώοις ἀθῶος, ἐν δὲ τοῖς ἐκλεκτοῖς ἐκλεκτὸς, ἐν δὲ τοῖς στρεβλοῖς, οὐ στρεβλὸς, ἀλλὰ συστρεβλούμενος αὐτοῖς διὰ τὸ εὔφημον. Στρεβλὸν γὰρ τὸν θεὸν εἰπεῖν ἐφυλάξατο. Τούτους τοὺς στίχους οἱ ἁπλούστεροι ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων πολλάκις λαμβάνουσιν. Οὕτω δὲ συστρεβλοῦται θεὸς, ὡς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ

---

1) Psalm. XVIII, 30. (XVII.)

2) Psalm. XVIII, 24. (XVII.)

3) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus. — Cfr. Matth. VII, 2.

4) Psalm. CXIX, 17. (CXVIII.)

5) Psalm. XVIII, 25. 26. (XVII.)

6) R. in notis: Corderius.

7) Cfr. Psalm. XVIII, 26. (XVII.)

8) R. in notis: Cod. Coislinianus num. 10. — Cfr. Psalm. XVIII, 25. 26. (XVII.)

λέγει· „ἐὰν[1]) εἰσελεύσησθε πρὸς μὲ πλάγιοι, εἰσελεύσομαι κἀγὼ πρὸς ὑμᾶς ἐν θυμῷ πλαγίῳ."

„Τοῦ αὐτοῦ." Πρὸς[2]) τὰς γνώμας τῶν ἀνθρώπων ἁρμόττεις τὰς ἀντιδόσεις, ὦ δέσποτα. Παρέχεις γὰρ τοῖς ὁσίοις τὰ ὁσιότητος ἄξια, τοῖς ἀνευθύνοις καὶ δικαίοις τὰ πρόσφορα, καὶ τοῖς ἐκλεκτοῖς καὶ τελείοις τὰ τέλεια· τοῖς δὲ ἐκτραπεῖσι καὶ τὴν ἐναντίαν ὁδεύουσι, κατάλληλον παρασκευάζεις τῆς ὁδοῦ τὸ τέλος. Καὶ τίνα τρόπον; „Ὅτι[3]) σὺ λαὸν ταπεινὸν σώσεις."

„Ὅτι[4]) σὺ φωτιεῖς λύχνον μου, κύριε, ὁ θεός μου φωτιεῖς τὸ σκότος μου," κ. τ. ε. Ὁ[5]) λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμός. Τοῦτον φωτιεῖ ὁ κύριος. Ἔχομεν δέ τι καὶ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κατασκευῇ σκότος· τοῦτο οὖν τοῦ δικαίου φωτιεῖ ὁ κύριος. Ἢ λύχνος ψυχῆς, ὁ νοῦς, ὡς δὴ φωτὸς δεκτικός. Σκότος δὲ ταύτης, τό τε θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικὸν, ἃ δὴ φωτίζεται ὑπὸ τοῦ νοῦ δεξαμένου τὰς θείας αὐγάς. Τάχα δὲ καὶ οἱ περιλαμφθέντες τῇ ἀληθείᾳ ὑπὸ κυρίου, λύχνον ἔχουσιν ἀνημμένον, τὰς δὲ πράξεις κατ' ὄρθρον ἄγοντες λόγῳ, ἐκ τοῦ τὸν νοῦν πεφωτίσθαι καὶ σκότος αὐτῶν ἔχουσι φωτιζόμενον.

„Ὅτι[6]) ἐν σοὶ ῥυσθήσομαι ἀπὸ πειρατηρίου, καὶ ἐν τῷ θεῷ μου ὑπερβήσομαι τεῖχος," κ. τ. ε. Πειρά[7]) τις, οἶμαι, ὁ βίος ἐν τῷ Ἰώβ. Περιστάσεως δὲ οὐκ ἔνι ῥυσθῆναι πικρῶν ἢ τὸν ἐν θεῷ γεγονότα. Γίνεται δέ τις ἐν θεῷ, μετέχων αὐτοῦ, ὡς καὶ τῶν ἀγνοημάτων

---

1) Cfr. Levit. XXVI, 27. 28.

2) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Psalm. XVIII, 25. 26. (XVII.)

3) Psalm. XVIII, 27. (XVII.)

4) Psalm. XVIII, 28. (XVII.)

5) R. in notis: Cod. Coislinianus num. 10. Origeni, Catena Barbari Didymo tribuit.

6) Psalm. XVIII, 29. (XVII.)

7) R. in notis: Schedae Grabii.

ῥύεταί τις ἐν ἐπιστήμῃ γενόμενος, ὅστις εἰς πειρασμὸν οὐκ εἰσέρχεται, οὐ τῷ μὴ πειρασθῆναι, ἀλλὰ τῷ μὴ ἁλῶναι ταῖς παγίσι τοῦ πειρασμοῦ. Ὑπερβαίνει οὖν οὗτος τὸ τεῖχος τῆς ἁμαρτίας, ὀπίσω ταύτας ποιούμενος.

„Ὁ [1]) θεός μου, ἄμωμος ἡ ὁδὸς αὐτοῦ· τὰ λόγια κυρίου πεπυρωμένα, ὑπερασπιστής ἐστι πάντων τῶν ἐλπιζόντων ἐπ' αὐτόν," κ. τ. ε. Ἄμωμος [2]) ὁδὸς, ὁ Χριστός ἐστιν, ὁ εἰπών· „ἐγώ [3]) εἰμι ἡ ὁδός." Ἐπεὶ δὲ τὰ λόγια κυρίου πεπυρωμένα ἐστὶν, οἱ ἀκούοντες αὐτῶν λέγουσιν· „οὐχὶ [4]) ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν;" Καὶ πνεύματι [5]) δὲ ζέουσι, καὶ ἀλλότριον θεοῦ οὐ παραδέχονται πῦρ, ὅπερ ἐστὶν ἐν τοῖς βέλεσι [6]) τοῦ πονηροῦ. Ἀλλ' ὁ εἰπών· „πῦρ [7]) ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν" πεπυρωμένα εἶχε λόγια. Διό φησι· „καὶ [8]) τί θέλω, εἰ ἤδη ἀνήφθη!" Τάχα δὲ ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ βαπτίζει Ἰησοῦς, ἀλλὰ τὸ πῦρ κατακαίει ξύλα, χόρτον, καλάμην.

„Ὅτι [9]) τίς θεὸς πλὴν τοῦ κυρίου; καὶ τίς θεὸς πλὴν τοῦ θεοῦ ἡμῶν; Ὁ θεὸς ὁ περιζωννύων με δύναμιν, καὶ ἔθετο ἄμωμον τὴν ὁδόν μου· ὁ καταρτιζόμενος τοὺς πόδας μου ὡσεὶ ἐλάφου, καὶ ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἱστῶν με," κ. τ. ε. Κατὰ [10]) τοῦτο τὸ σημαινόμενον, μόνος θεός ἐστιν ἀληθινὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ, εἰ μὴ ἄρα τό· „τίς" [11]) ἐπὶ τοῦ σπανίου πολλάκις κείμενον, ἐπὶ τὸν μονογενῆ ἀνοίσομεν. Καὶ νῦν μὲν ἡ ζώνη

---

[1]) Psalm. XVIII, 30. (XVII.)
[2]) R. in notis: Corderius.
[3]) Ev. Joann. XIV, 6. [4]) Luc. XXIV, 32.
[5]) Cfr. Rom. XII, 11.
[6]) Cfr. Psalm. CXX, 4. (CXIX.)
[7]) Luc. XII, 49. [8]) Luc. XII, 49.
[9]) Psalm. XVIII, 31. 32. 33. (XVII.)
[10]) R. in notis: Schedae Grabii Origeni tribuunt, sed Corderius habet tanquam incerti auctoris.
[11]) Psalm. XVIII, 31. (XVII.)

δύναμις, παρὰ δὲ Παύλῳ ἀλήθεια. Καταρτίζονται δὲ οἱ πόδες ὡς ἐλάφων, τοῦ τρέχοντος καλῶς, καὶ τὸν δρόμον πληροῦντος. „Καὶ[1]) *ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἱστῶν με.“ Ἴδιά τινα ὕψη ἐστὶν ἑκάστου, ἀφ' ὧν κατέπεσεν, ἢ καταβέβηκε.*

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Καταρτίζονταί[2]) *τινος οἱ πόδες ὡσεὶ ἐλάφου διὰ τῆς πρακτικῆς,*[3]) *ὑψοῦνται δὲ διὰ τῆς θεωρίας. Διότι ἡ ἔλαφος ἀναιρεῖ τοὺς ὄφεις.*

„Διδάσκων[4]) *χεῖράς μου εἰς πόλεμον· καὶ ἔθου τόξον χαλκοῦν τοὺς βραχίονάς μου,“ κ. τ. ε. Ὁ*[5]) *χαλκὸς σύμβολόν ἐστι πρακτικῆς·*[6]) *„διέφθειρε*[7]) *γὰρ τὸν χαλκόν σου,“ φησὶν Ἰεζεχιὴλ πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἐπειδὴ οὖν οἱ ἡμέτεροι βραχίονες πέμπουσι τὰ βέλη, φησίν· ὅτι παρεσκεύασας τοὺς βραχίονάς μου τόξον, καὶ προστίθησι „χαλκοῦν,“ ἐμφαίνων τὸ εὔτονον, καὶ ἄθραυστον, καὶ λέγων· ὅτι ἀήττητόν με πεποίηκας ἐν τοῖς κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀγῶσι.*

„Καὶ[8]) *ἔδωκάς μοι ὑπερασπισμὸν σωτηρίας μου· καὶ ἡ δεξιά σου ἀντελάβετό μου, καὶ ἡ παιδεία σου ἀνώρθωσέ με εἰς τέλος, καὶ ἡ παιδεία σου αὐτή με διδάξει,“ κ. τ. ε. Ὁ*[9]) *ἐν δεξιᾷ καθήμενος τοῦ πατρὸς, οὗτος καλεῖται δεξιά. Καὶ διὰ μὲν τῆς προτέρας παιδείας ἡμᾶς ἀνορθοῖ, διὰ δὲ τῆς δευτέρας διδάσκει.*

---

[1]) Psalm. XVIII, 33. (XVII.)

[2]) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus, Barbarus. — Cfr. Psalm. XVIII, 33. (XVII.)

[3]) Ed. Ruaei: *πραττικῆς*.

[4]) Psalm. XVIII, 34. (XVII.)

[5]) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus, Barbari Catena.

[6]) Ed. Ruaei: *πραττικῆς*.

[7]) Cfr. Ezech. XVI.

[8]) Psalm. XVIII, 35. (XVII.)

[9]) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus, Catena Barbari.

Πολιτεία γὰρ ὀρθὴ ἀνίστησι ψυχὴν, γνῶσις δὲ ἀληθὴς πλατύνει αὐτήν. Δεξιὰ ὁ τὰ πάντα δημιουργήσας υἱὸς, περὶ οὗ καὶ ἀλλαχοῦ εἴρηται· „δεξιὰ [1]) κυρίου ἐποίησε δύναμιν, δεξιὰ κυρίου ὕψωσέ με.“

„Ἐπλάτυνας [2]) τὰ διαβήματά μου ὑποκάτω μου, καὶ οὐκ ἠσθένησαν τὰ ἴχνη μου,“ κ. τ. ε. Εὐφόρως [3]) ὑπομένοντος θλίψεις ἡ φωνὴ διὰ τὸν ἐμποιοῦντα λόγον καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις τὴν εὐρυχωρίαν, ὡς μηδὲ τὴν τυχοῦσαν ἀσθένειαν ἐν τοῖς ἴχνεσιν ἐμφαίνεσθαι.

„Καταδιώξω [4]) τοὺς ἐχθρούς μου, καὶ καταλήψομαι αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἀποστραφήσομαι, ἕως ἂν ἐκλείπωσιν. Ἐκθλίψω αὐτοὺς, καὶ οὐ μὴ δύνωνται στῆναι· πεσοῦνται ὑπὸ τοὺς πόδας μου,“ κ. τ. ε. Ὁ [5]) ἱκανωθεὶς ὑπὸ θεοῦ διάκονος εἶναι διαθήκης καινῆς, ὡς πᾶν ἐπαγόμενον ὕψωμα κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ καθαιρεῖν, καταδιώξας τοὺς ἐχθροὺς τῇ ἀπὸ θεοῦ σωτηρίᾳ λόγους, καταδιώξεται αὐτοὺς, καὶ οὐ πρότερον τοῦ ἐκλιπεῖν αὐτοὺς, ἀποστραφήσεται πολεμῶν αὐτοῖς. Στῆναι δὲ ἐνώπιον τοῦ ἱκανωθέντος ὑπὸ θεοῦ, οὐ δυνήσονται ἐκθλιβόμενοι οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας λόγοι.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Οὗτος [6]) καταδιώκει τοὺς ἐχθροὺς, ὁ μὴ ἐῶν ἐμπαθεῖς ἐν ἑαυτῷ γίνεσθαι λογισμούς· ἀπὸ γὰρ τούτων ἐπισυμβαίνουσιν ἡμῖν αἱ ἁμαρτίαι.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἔκλειψιν [7]) ἐχθρῶν ἀπάθεια κατεργάζεται.

---

[1]) Psalm. CXVIII, 16. (CXVII.)

[2]) Psalm. XVIII, 36. (XVII.)

[3]) R. in notis: Schedae Grabii.

[4]) Psalm. XVIII, 37. 38. (XVII.)

[5]) R. in notis: Codex Roe.

[6]) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii, Catena Barbari. — Cfr. Psalm. XVIII, 37. (XVII.)

[7]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus. — Cfr. Psalm. XVIII, 37. (XVII.)

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Οἱ[1]) πεσόντες ἀπὸ τῆς ἐν φαύλῳ στάσεως, εὐεργετοῦνται· ἀλλ' οὐδὲ οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ λόγοι δυνήσονται στῆναι ἐνώπιον τοῦ ἱκανοῦ χειρὶ, ὅπερ ὁ Δαυὶδ ἑρμηνεύεται.

„Καὶ[2]) τοὺς ἐχθρούς μου ἔδωκάς μοι νῶτον, καὶ τοὺς μισοῦντάς με ἐξωλόθρευσας,“ κ. τ. ε. Νῶτον[3]) διδόασιν οἱ ἐχθροὶ, μηκέτι λογισμοὺς ἐμπαθεῖς ἐμβαλεῖν δυνάμενοι τῇ ψυχῇ.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἔδωκας[4]) τοὺς ἐχθρούς μου μεταβαλόντας ἀκολουθεῖν μοι ἀχωρίστως μου, ὥστε αὐτοὺς γενέσθαι μοι νῶτα, ἢ φεύγοντας.

„Ῥῦσαί[5]) με ἐξ ἀντιλογιῶν λαοῦ, καταστήσεις με εἰς κεφαλὴν ἐθνῶν,“ κ. τ. ε. Ὁ[6]) εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον γενόμενος ταῦτά φησι Χριστὸς, ὃν ὁ θεὸς κατέστησεν εἰς κεφαλὴν ἐθνῶν. Κεφαλὴ γὰρ τῆς ἐκκλησίας ὁ Χριστός.

„Λαὸς,[7]) ὃν οὐκ ἔγνων, ἐδούλευσέ μοι, εἰς ἀκοὴν ὠτίου ὑπήκουσέ μοι,“ κ. τ. ε. Τό·[8]) „οὐκ[9]) ἔγνων·“ ἰδίως αἱ γραφαὶ ὀνομάζουσιν ἐπὶ τῶν χειρόνων· νῦν μὲν γὰρ ὁ Χριστὸς τό· „οὐκ ἔγνων·“ ἐπὶ τοῦ λαοῦ τοῦ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἔταξεν. Ἦν γὰρ ὅτε οὐκ ἐγινώσκετο. Εὑρήσεις δὲ τοιαῦτα καὶ τὸν θεὸν λέγοντα.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἀγνοοῦντες[10]) ἠγνοοῦντο, καὶ ἐγνωκότες ἐπεγνώσθησαν.

---

[1]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus. — Cfr. Psalm. XVIII, 38. (XVII.)

[2]) Psalm. XVIII, 40. (XVII.)

[3]) R. in notis: Cod. Coislinianus.

[4]) R. in notis: Cod. Roe. — Cfr. Psalm. XVIII, 40. (XVII.)

[5]) Psalm. XVIII, 43. (XVII.)

[6]) R. in notis: Cod. Roe, Corderius.

[7]) Psalm. XVIII, 43. 44. (XVII.)

[8]) R. in notis: Codex Roe.

[9]) Psalm. XVIII, 43. (XVII.)

[10]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.

„Υἱοὶ [1]) ἀλλότριοι ἐπαλαιώθησαν, καὶ ἐχώλαναν ἀπὸ τῶν τρίβων αὐτῶν," κ. τ. ε. Ἡ [2]) μὲν ἀρετὴ ἀνακαινοῖ, ἡ δὲ κακία παλαιοῖ· παλαιουμένων δὲ τὸ χωλαίνειν.

„Τοῦ αὐτοῦ. „Ἕως [3]) πότε ὑμεῖς χωλανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις ὑμῶν;" Τρίβοι δὲ ἀνθρώπων πρᾶξις καὶ θεωρία.

„Ὁ [4]) θεὸς ὁ διδοὺς ἐκδικήσεις ἐμοὶ, καὶ ὑποτάξας λαοὺς ὑπ' ἐμέ," κ. τ. ε. Λαβὼν [5]) ἀπὸ θεοῦ ἐκδικήσεις, Χριστός φησιν· „ἐμοὶ [6]) ἐκδικήσεις· ἐγὼ ἀνταποδώσω."

„Τοῦ αὐτοῦ." „Ἰδοὺ, [7]) δέδωκα ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων," καὶ τὰ ἑξῆς. Ὁ [8]) τῷ ἀγνοουμένῳ πάλαι λαῷ παρέχων τὸ ὑπ' αὐτὸν τετάχθαι. „Ὁ [9]) ῥύστης μου ἐξ ἐχθρῶν ὀργίλων." Ἐν οἷς θυμὸς ἐπικρατεῖ, ἐν τούτοις καὶ ὀργιλότης. Εἰ δὲ οἱ ἐχθροί μου ὀργίλοι, ἄρα καὶ θυμώδεις εἰσί. Θυμὸς γάρ, φησὶν, αὐτοῖς κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφεως.

Ψαλμὸς ὀκτωκαιδέκατος.

„Οἱ [10]) οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα," κ. τ. ε. Εἰ [11])

---

[1]) Psalm. XVIII, 45. (XVII.)

[2]) R. in notis: Codex Roe.

[3]) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus. — Cfr. I Regg. XVIII, 21. (III Regg.)

[4]) Psalm. XVIII, 47. (XVII.)

[5]) R. in notis: Codex Roe.

[6]) Cfr. Rom. XII, 19. coll. Deut. XXXII, 35.

[7]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus. — Cfr. Luc. X, 19.

[8]) Cfr. Psalm. XVIII, 47. (XVII.)

[9]) Psalm. XVIII, 48. (XVII.)

[10]) Psalm. XIX, 1. (XVIII.)

[11]) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii, Barbarus.

οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ, οἱ δὲ οὐρανοὶ ἀπολοῦνται· — „οἱ[1]) οὐρανοὶ γάρ, φησίν, ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις·“ — οἱ διηγούμενοι ἄρα τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ ἀπολοῦνται; Ἀλλὰ μὴν οὐδεὶς διηγούμενος τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ ἀπολεῖται. „Τοὺς[2]) γὰρ δοξάζοντάς με, φησὶν ὁ θεὸς, δοξάσω.“ Οὐκ ἄρα οἱ οὐρανοὶ ἀπολοῦνται· ἀλλ' οἱ μὲν διηγούμενοι οὐρανοὶ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ, τῆς νοερᾶς εἰσι φύσεως, οὐρανοὶ λεγόμενοι διὰ τὸ ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τὸν δικαιοσύνης ἥλιον· οἱ δὲ ἀπολλύμενοι οὐρανοὶ τῆς σωματικῆς εἰσιν οὐσίας.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Οὔτε[3]) γὰρ γῆ, οὔτε ὁ ἐκ γῆς χοϊκὸς διηγήσασθαι δύναται δόξαν θεοῦ. Ὁ[4]) γὰρ ὢν ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ.“ Τάχα δὲ οὐρανοί εἰσιν, οἱ τοῦ οὐρανίου τὴν εἰκόνα φοροῦντες, οἵτινες διηγοῦνται δόξαν θεοῦ. Εἰσὶ δὲ καὶ οὐρανοὶ ποίημα χειρῶν θεοῦ. Τήρει δὲ διαφορὰν, τὸ μὲν διηγεῖσθαι ἐπὶ τῶν οὐρανῶν κείμενον, τὸ δὲ ἀναγγέλλειν ἐπὶ τοῦ στερεώματος εἰρημένον.

„Ἡμέρα[5]) τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ῥῆμα, καὶ νὺξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνῶσιν,“ κ. τ. ε. Ἀλλὰ[6]) καὶ οἱ τὸν θεωρητὸν ἀσπαζόμενοι βίον θησαυρίζουσιν ἐν οὐρανῷ, κἀκεῖ τὴν καρδίαν ἔχοντες, οὐρανοί εἰσι διηγούμενοι τὴν προειρημένην θεοῦ δόξαν, διὰ θεωρίας τῆς περὶ νοητῶν πραγμάτων. Οἱ πρακτικοὶ δὲ στερέωμά εἰσιν, ἑδραῖοι τυγχάνοντες, καὶ ἀπαγγέλλουσι τὴν ποίησιν τῶν τοῦ θεοῦ χειρῶν, ἐργαζόμενοι τὰ τοῦ θεοῦ, καὶ τούτου τυγχάνοντες ἔργα. Καὶ ἡ φωτεινὴ δὲ νόησις ἡμέρας

---

[1]) Cfr. Psalm. CII, 26. (CI.)

[2]) Cfr. I Sam. II, 30. (I Regg.)

[3]) R. in notis: Corderius. — Cfr. Psalm. XIX, 1. (XVIII.)

[4]) Cfr. ev. Joann. III, 31.

[5]) Psalm. XIX, 2. (XVIII.)

[6]) R. in notis: Corderius Origeni, Barbarus Didymo tribuit.

οὖσα, ἑτέρᾳ φωτεινῇ νοήσει σύμφωνος οὖσα, ἐρεύγεται ῥῆμα· ὡς ἡ παλαιὰ γραφὴ τῶν πνευματικῶν πληρωθεῖσα τροφῶν, ἀπὸ τοῦ πληρώματος ἐρευγομένη, προσφέρεται ῥήματα τῇ καινῇ διαθήκῃ. Ἡ δὲ νὺξ, ἡ βαθυτάτη τῶν μυστικῶν πραγμάτων διάληψις, πρὸς ἑτέραν ἡμᾶς ἀσάφειαν ὁδηγεῖ, ἥνπερ διάληψιν δίδωσι τὸ τοῦ θεοῦ πνεῦμα τοῖς ἔχουσιν αὐτό· τὸ καὶ τὰ βάθη ἐρευνῶν[1]) τοῦ θεοῦ. Ἡ λαλιὰ δὲ προποιεῖται τοῖς λόγοις, οἱ δὲ λόγοι τὴν ἐπιστήμην ἐπάγουσι, τὰς ἀποδείξεις παρέχοντες. Ἀμφότερα δὲ διὰ τοῦτο παρὰ θεοῦ λέλεκται, ὅπως ἂν ἀκουσθῶσι· διὸ καὶ τοῖς ἀπειθοῦσιν οὐκ ἔστιν ἀπολογία. Χωροῦσι δὲ τὸν φθόγγον, ὅσοι τυγχάνουσι γῆ πρὸς σπόρον ἐπιτηδεία, τὴν λέξιν τὴν κατὰ τὸ αἰσθητὸν τῆς γραφῆς. Οἱ δὲ τούτους ὑπερβεβηκότες, καὶ πέρατα χρηματίζοντες, δέχονται τὰ ῥήματα σαφῶς παιδευόμενοι. Οὐ φθόγγου γὰρ ἀκούων ὁ Πέτρος ἔλεγε· „ῥήματα[2]) ζωῆς αἰωνίου ἔχεις.“ Καὶ ὁ σωτὴρ ἔφη· „τὰ[3]) ῥήματα ἃ ἐλάληκα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστιν.“ Ἀποστόλοις γὰρ ἔλεγε, πέρατα τυγχάνουσιν οἰκουμένης.

„Οὐκ[4]) εἰσὶ λαλιαὶ, οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν,“ κ. τ. ε. Οὐ[5]) ταὐτὸν λαλιὰ καὶ λόγος, ἐπεὶ οὐδὲ ταὐτὸν ὁ λάλος τῷ λογίῳ· ἢ τάχα λαλιῶν μὲν ὁ φθόγγος, λόγων δὲ τὰ ῥήματα.

„Ἐν[6]) τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκήνωμα αὐτοῦ,“ κ. τ. ε. Ὁ[7]) κύριος ἡμῶν ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης ἐστὶν, ἐν αὐτῷ δὲ κατασκηνοῖ ὁ πατὴρ, κατὰ τό· „ἐγὼ[8]) ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί.“ Καὶ πάλιν· „Ὁ[9]) πατὴρ

---

[1]) Cfr. I Cor. II, 10. [2]) Ev. Joann. VI, 68.
[3]) Ev. Joann. VI, 63. [4]) Psalm. XIX, 3. (XVIII.)
[5]) R. in notis: Schedae Grabii.
[6]) Psalm. XIX, 4. (XVIII.)
[7]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.
[8]) Ev. Joann. XIV, 10. [9]) Ev. Joann. XIV, 10.

ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα." *Καὶ ὁ ἀπόστολος·* „*θεὸς*[1]) *ἦν ἐν τῷ Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ.*"

„In[2]) sole posuit tabernaculum suum." Quid est, quod dixit: „in sole posuit tabernaculum suum?" Quidam quidem dicebant, quod Salvator noster adscendens e terris ad coelum, et corpus suum assumens, pervenit usque ad eum circulum, qui solis zona nominatur, et ibi, aiunt, posuit tabernaculum corporis sui: non enim ultra erat possibile id progredi. Sed haec illi ita sentiunt pro eo, quod allegoriam nolunt in scriptura divina recipere, et ideo purae historiae deservientes, hujusmodi fabulas et figmenta componunt. Nos vero deprecamur omnipotentiam Dei, ut nos dignetur audire, et secreta nobis spiritualis intelligentiae dignetur aperire. Quod ergo a nobis in hoc loco sentitur, hoc est: „in[3]) sole posuit tabernaculum suum." Quaero, quid sit tabernaculum Christi, et quae sit habitatio, in qua tabernaculum Christi collocatur. Habitatio tabernaculi Christi sol esse dicitur. Tabernaculum vero Christi ecclesiam intelligo. Solem autem, quem alium sentire debeo, nisi illud lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum? Ipsum video solem, de quo dictum est, quia „timentibus[4]) nomen Domini orietur sol justitiae, et sanitas in alis ejus." In sole ergo posuit tabernaculum suum, id est, in sole justitiae ecclesiam suam collocavit. In illo enim sole ecclesia collocata est, qui diem aeternum facit, sicut dictum est: „erit[5]) tibi Dominus lux aeterna, et Deus gloria tua."

---

[1]) II Cor. V, 19.

[2]) R. in notis: Exstat hoc fragmentum in Apologia Pamphili Martyris pro Origene. — Cfr. Psalm. XIX, 4. (XVIII.)

[3]) Psalm. XIX, 4. (XVIII.)

[4]) Cfr. Malach. IV, 2. [5]) Jesai. LX, 19.

„Καὶ [1]) αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ," κ. τ. ε. Ὡς [2]) νυμφίος ἐστὶν ὁ Χριστός· „ὁ [3]) γὰρ ἔχων, φησὶ, τὴν νύμφην, νυμφίος ἐστί." Κατὰ τὸ κάλλος μιμεῖται νυμφίον ἐκ παστάδος μετὰ πολλῆς εὐπρεπείας.

„Ὁ [4]) νόμος τοῦ κυρίου ἄμωμος ἐπιστρέφων ψυχὰς, ἡ μαρτυρία κυρίου πιστὴ σοφίζουσα νήπια. Τὰ δικαιώματα κυρίου εὐθέα, εὐφραίνοντα καρδίαν, ἡ ἐντολὴ κυρίου τηλαυγὴς, φωτίζουσα ὀφθαλμούς. Ὁ φόβος κυρίου ἁγνός," κ. τ. ε. Ὁ [5]) πνευματικὸς νόμος τοῖς πνευματικοῖς καθάρσιος ἐπιστρέφει ψυχήν. Ἡ μαρτυρία κυρίου δύναται τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ σταυρῷ μαρτύριον εἶναι, ἡ πιστὴ τοῦ κυρίου μαρτυρία τοὺς νηπίους σοφίζουσα. Τὰ δικαιώματα κυρίου, ἃ περιέχει δικαιοσύνην τῆς πρὸς ἕκαστον κατ' ἀξίαν ἀποδύσεως, τοῦ κυρίου ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ ἐστι δικαιώματα, ἢ τὰ περὶ τὴν πρὸς ἕκαστον αὐτοῦ οἰκονομίαν. Ταῦτα γὰρ νοηθέντα, εὐφραίνει καρδίαν. Ἡ ἐντολὴ κυρίου ἐν εἴδει γενικοῦ νόμου ἐστὶν ἐντολή· οὐ κεκρυμμένως δὲ αὕτη, ἀλλὰ τηλαυγῶς λέγεται, καὶ φυλαχθεῖσα φωτίζει τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμούς. „Ὁ [6]) φόβος κυρίου ἁγνός." Τῶν δοκούντων φοβεῖσθαι τῆς ψυχῆς τὸν κύριον, οἱ μὲν εἰδότες, περὶ ὧν φοβεῖσθαι δεῖ, ἐκκλίνουσι τῶν κακῶν· τῷ γὰρ φόβῳ κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ· οἱ δὲ οὐκ ἔχουσι τὸν ἀληθῶς φόβον κυρίου. Ἁγνὸς γὰρ οὗτος, καὶ οἱ καρποὶ αὐτοῦ διαμένουσιν εἰς αἰῶνα αἰῶνος.

„Τοῦ αὐτοῦ." „Ὁ [7]) νόμος κυρίου ἄμωμος ἐπι-

[1]) Psalm. XIX, 5. (XVIII.)
[2]) R. in notis: Schedae Grabii.
[3]) Ev. Joann. III, 29.
[4]) Psalm. XIX, 7. 8. 9. (XVIII.)
[5]) R. in notis: Corderius.
[6]) Psalm. XIX, 9. (XVIII.)
[7]) Psalm. XIX, 7. (XVIII.)

στρέφων ψυχάς." Πότερον[1]) ἀπὸ κακίας ἐπιστρέφων πρὸς τὴν ἀρετὴν, ἢ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τὰ νοητά; Καὶ τάχα τοῦτο. Τὸ γὰρ πρότερον ἡ ἐντολὴ πέφυκε ποιεῖν. Ὁ τοῦ Μωυσέως νόμος διαφόρως ὀνομάζεται. Λέγεται γὰρ νόμος, ὡς τὴν πολιτείαν ῥυθμίζων· μαρτυρία, ὅτι διαμαρτύρεται τὰ τῆς παραβάσεως, τιμωρίαν δεικνύς· δικαιώματα, ὅτι πρὸς τὸ καλὸν προτρέπων ἀπαγορεύει τὸ ἄδικον· ἐντολὴ, ὡς τὸ πρακτέον δεσποτικῶς κελεύων καὶ εἰσηγούμενος· κρίματα, ὅτι δείκνυσι τίνων ὁ φυλάσσων ἀγαθῶν τεύξεται, καὶ τίσι τιμωρίαις ὁ παραβαίνων παραδοθήσεται. Ὁ νόμος οὖν, φησὶ, τοῦ κυρίου ἄμωμος ὢν ἐπιστρέφει τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς.

„Τοῦ αὐτοῦ." „Ὁ[2]) φόβος κυρίου ἁγνὸς διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος." Ἁγνεία[3]) ἐστὶν ἁμαρτημάτων ἀποχὴ, καὶ ὁ φόβος ἁγνὸς, ὡς ἁγνοὺς ποιῶν· τῷ γὰρ φόβῳ κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ. Αἰώνιος δὲ ὢν ὁ φόβος, καὶ αἰωνίους οἷς ἂν γένηται ποιεῖ. Εὐλάβεια καὶ ὁ τοῦ θεοῦ φόβος τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν προξενεῖ τὴν ἀπόλαυσιν. Εἰκότως δὲ ὁ τοῦ θεοῦ φόβος ἁγνός· ὁ γὰρ ἀνθρώπινος ψέγεται καὶ δειλίας ἔχει προσηγορίαν.

„Καὶ[4]) γὰρ ὁ δοῦλός σου φυλάσσει αὐτά," κ. τ. ε. Εἰ[5]) ὁ δοῦλος φυλάσσει, ὁ μὴ φυλάσσων, οὐ δοῦλος. Φυλάσσει δὲ τὰ ἐπιθυμητὰ τοῦ θεοῦ, ὁ ἐπιθυμῶν οὐκ ἄλλο τι, ἢ αὐτά. Διὸ ἔχει ἀνταπόδοσιν τυχεῖν τῶν ἐπιθυμουμένων. Τὰ φανερὰ δὲ κατορθώσας, περὶ τῶν κρυφίων εὔχεται.

„Ἐὰν[6]) μή μου κατακυριεύσωσι, τότε ἄμωμος

---

[1]) R. in notis: Schedae Grabii.
[2]) Psalm. XIX, 9. (XVIII.)
[3]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.
[4]) Psalm. XIX, 11. (XVIII.)
[5]) R. in notis: Corderius, schedae Grabii, Barbarus.
[6]) Psalm. XIX, 13. (XVIII.)

ἔσομαι," κ. τ. ε. Ἐὰν[1]) οἱ ἀλλότριοι μὴ κατακυριεύσωσιν ἡμῶν, τότε ἄμωμοι ἐσόμεθα, οὐ πρότερον τοιοῦτοι ὄντες. Ἄμωμοι δὲ ἐσόμεθα καθαιρόμενοι καὶ ἀπὸ μεγίστης ἁμαρτίας. Καὶ τοῦ μὲν μηδὲν ἁγνὸν προφερομένου ἐκ τοῦ ἰδίου στόματος, τὰ λόγια ἔσονται εἰς εὐδοκίαν, ἅτε ἀνοίγοντος τὸ στόμα μόνῳ λόγῳ θεοῦ. Τοῦ δὲ τοιούτου ἡ μελέτη τῆς καρδίας διὰ τὴν παῤῥησίαν ἐνώπιόν ἐστι τοῦ θεοῦ, οὐ ποτὲ μὲν, ποτὲ δὲ οὐ, ἀλλὰ διὰ παντός· οὐδενὸς δὲ ἀνιέντος τὴν μελέτην τῆς ἑαυτοῦ καρδίας, καὶ διὰ τοῦτο μολυνομένου διαλογισμοῖς πονηροῖς, δύναται μελέτη τῆς καρδίας εἶναι διὰ παντὸς ἐνώπιον τοῦ θεοῦ.

Ψαλμὸς ἐννεακαιδέκατος.

„Ἐπακούσαι[2]) σου κύριος ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, ὑπερασπίσαι σου τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ Ἰακώβ. Ἐξαποστείλαι σοι βοήθειαν ἐξ ἁγίου, καὶ ἐκ Σιὼν ἀντιλάβοιτό σου," κ. τ. ε. Ὁ[3]) ἐν στενῇ καὶ τεθλιμμένῃ τυγχάνων ὁδῷ, ἐπαγούσῃ ἐπὶ τὴν ζωὴν, πάντως ἢ ἐν παντὶ θλίβεται, καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἐστὶ θλίψεως· διὸ τυγχάνει τῆς ἐν τῷ ἐπακούεσθαι εὐλογίας, ἧς ἀποτυγχάνει ὁ ἐν πλατείᾳ ὤν. Διὸ μᾶλλον ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως εἶναι θελήσωμεν· ὑπερασπίσει γὰρ ἡμῶν τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ Ἰακὼβ, εἰ ἐνδυσάμενοι τὴν πανοπλίαν αὐτοῦ, σταίημεν πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου. Εὐχώμεθα οὖν πάντως ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, ἵνα ἐπακουσθῶμεν, ἀγγελικῆς ἢ τινος τοιαύτης ἐξαποστελλομένης ἡμῖν τῆς βοηθείας, ἢ βοηθείας τοῦ Χριστοῦ.

---

1) R. in notis: Corderius.
2) Psalm. XX, 1. 2. (XIX.)
3) R. in notis: Corderius.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ὁ[1]) τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδεύων ὁδὸν, ἀεί ἐστιν ἐν θλίψεσι, καὶ εὐχόμενος εἰσακούεται· ὁ πλατεῖαν, οὔτε θλίβεται, οὔτε ἀκούεται. Εὐχώμεθα οὖν ἐν θλίψεσιν, ἵνα εἰσακουσώμεθα. Καὶ Ἐζεκίας γὰρ τὴν ἐπιστολὴν λαβὼν Σεναχηρεὶμ, καὶ ἐν τῷ ναῷ ταύτην τῷ θεῷ ἐπιδεικνὺς, τοῦ λαοῦ ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχομένου εἰσηκούσθη.

„Μνησθείη[2]) πάσης θυσίας σου, καὶ τὸ ὁλοκαύτωμά σου πιανάτω,“ κ. τ. ε. Τὰ[3]) μὲν ἄλογα ζῶα πιαινόμενα δύεται καὶ ὁλοκαυτοῦται, τὰ δὲ λογικὰ μετὰ τὸ ὁλοκαυτωθῆναι πιαίνεται, εἴγε μετὰ τὴν ἁγίου πυρὸς κάθαρσιν καταξιοῦται γνώσεως ὁλόκληρον καθαγιαζόμενον πυρί. Πιαίνει ὁ θεὸς ὁλοκαυτώματά τινος, ἵνα ἡ πιότης τρέφῃ τὸ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου πῦρ. Μηδέποτε ἀψύχων μὲν ἡ θυσία, ἐμψύχων δὲ τὰ ὁλοκαυτώματα.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Τό·[4]) „πάσης·“ ἐμφαίνει πλῆθος, ὡς οὐ μεμνημένου ὀλίγης.

„Δῴη[5]) σοι κύριος κατὰ τὴν καρδίαν σου,“ κ. τ. ε. Ἃ[6]) πρέπει θεῷ δοῦναι, καὶ αἰνοῦντι λαβεῖν, ὡς εἰδότι τί προσεύξασθαι δεῖ, καὶ καθ' ὃ δεῖ. Ἢ δῴη σοι κύριος εἰς ὃ χωρεῖ ἡ καρδία, τὴν βουλήν σου, ὡς ἀγαθήν.

„Ἀγαλλιασόμεθα[7]) ἐν τῷ σωτηρίῳ σου,“ κ. τ. ε. Οἱ[8]) μὲν ἄνθρωποι ἐν πλούτῳ ἀγαλλιῶσιν, ἢ ἐν δόξῃ,

---

[1]) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Psalm. XX, 1. 2. (XIX.)

[2]) Psalm. XX, 3. (XIX.)

[3]) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii, Barbarus.

[4]) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Psalm. XX, 3. (XIX.)

[5]) Psalm. XX, 4. (XIX.)

[6]) R. in notis: Schedae Grabii.

[7]) Psalm. XX, 5. (XIX.)

[8]) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii, Barbarus.

ἢ ἐν εὐγενείᾳ, ὁ δὲ ἅγιος ἐν τῷ σωτηρίῳ τοῦ θεοῦ. Σωτήριον τοῦ πατρὸς ἐν τῷ κόσμῳ ὁ υἱός· σωτήριον τοῦ υἱοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ὁ σταυρός· σωτήριον, περὶ οὗ εἴρηται· „ὅτι [1]) ἐτέχθη ἡμῖν σήμερον σωτὴρ κύριος·" περὶ οὗ εἶπε Συμεών· „ὅτι [2]) εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου."

„Τοῦ αὐτοῦ." Σωτήριόν [3]) ἐστι θεοῦ, τὸ ἐν αὐτῷ σώζεσθαι· ἐν υἱοῖς δὲ ἀνθρώπων οὐκ ἔστιν αὕτη ἡ σωτηρία. Πληροῦται δὲ τὰ αἰτήματα τοῦ αἰτοῦντος μεγάλα καὶ ἐπουράνια.

„Πληρώσαι [4]) κύριος πάντα τὰ αἰτήματά σου," κ. τ. ε. Ἀλλ' [5]) οὐ τὰ κακὰ αἰτήματα. Ὦ τὰς θυσίας προσήνεγκας, πληρώσαι ὅσα κατὰ διάνοιαν ᾔτησας, ὅτι μηδὲ ἀλλότρια αὐτοῦ τὰ τῆς σῆς βουλῆς.

„Ἐπακούσεται [6]) αὐτοῦ ἐξ οὐρανοῦ ἁγίου αὐτοῦ," κ. τ. ε. Ἐπακούει [7]) γὰρ κύριος παντὸς βασιλέως, βασιλευομένου ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν βασιλευόντων.

„Αὐτοὶ [8]) συνεποδίσθησαν καὶ ἔπεσαν," κ. τ. ε. Οἱ [9]) μὲν ἀντικείμενοι μετὰ τῆς κακίας ἡμῖν ἐφορμῶσιν· ἡμεῖς δὲ μετὰ τῆς Χριστοῦ γνώσεως αὐτοῖς ἀπαντῶμεν· πεσοῦνται γὰρ αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, ἡνίκα τὸ ῥηθὲν ἐπιφανεῖται σωτήριον.

---

1) Cfr. Luc. II, 11. 2) Luc. II, 30.
3) R. in notis: Corderius. — Cfr. Psalm. XX, 5. (XIX.)
4) Psalm. XX, 5. (XIX.)
5) R. in notis: Schedae Grabii.
6) Psalm. XX, 6. (XIX.)
7) R. in notis: Schedae Grabii.
8) Psalm. XX, 8. (XIX.)
9) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii, Barbarus.

Ψαλμὸς εἰκοστός.

„Κύριε,[1]) ἐν τῇ δυνάμει σου εὐφρανθήσεται ὁ βασιλεύς, καὶ ἐπὶ τῷ σωτηρίῳ σου ἀγαλλιάσεται σφόδρα,“ κ. τ. ε. Εἰ[2]) Χριστὸς θεοῦ δύναμις, μήποτε ἐπ' ἐκείνῃ εὐφρανθήσεται. Ὡς δὲ δύναμις καὶ σοφία, οὕτω καὶ σωτηρία.

„Τὴν[3]) ἐπιθυμίαν τῆς[4]) καρδίας αὐτοῦ ἔδωκας αὐτῷ, καὶ τὴν[5]) θέλησιν τῶν χειλέων αὐτοῦ οὐκ ἐστέρησας αὐτόν,“ κ. τ. ε. Ἐπιθυμία[6]) μὲν καρδίας ἐν νοητοῖς, καὶ θεωρία ὀφθαλμῶν ἐν ὁρατοῖς καὶ θεάμασι, θέλησις δὲ χειλέων ἐν τῇ περὶ τῶν νενοημένων καὶ τεθεωρημένων ἐπαγγελίᾳ.

„Ἔθηκας[7]) ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ στέφανον ἐκ λίθου τιμίου,“ κ. τ. ε. Στέφανος[8]) μὲν Χριστοῦ, ὁ θεός, Χριστὸς δὲ τῆς λογικῆς φύσεως. Λίθοι τίμιοι, οἱ μαργαρῖται λόγοι, περὶ ὧν εἴρηται· „μὴ[9]) ῥίψητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων.“ Καὶ ὁ πολυτίμητος μαργαρίτης τοῦ ἐμπόρου, καὶ οἱ Χριστοῦ μαθηταί, οἳ ὡς στέφανος πλακέντες τῇ Χριστοῦ κεφαλῇ ἐπιτεθήσονται.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἐξ[10]) ὧν τις ἐπιτηδεύει, καὶ στεφανοῦται. Ὁ γὰρ δίκαιος διώξας τὸ δίκαιον, τὸν τῆς δικαιοσύνης ἀπολήψεται στέφανον· ὁ κατατρυφήσας δὲ

---

[1]) Psalm. XXI, 1. (XX.)
[2]) R. in notis: Corderius.
[3]) Cfr. Psalm. XXI, 2. (XX.)
[4]) LXX. viri: τῆς ψυχῆς.
[5]) LXX. viri: τὴν δέησιν.
[6]) R. in notis: Corderius.
[7]) Psalm. XXI, 3. (XX.)
[8]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.
[9]) Cfr. Matth. VII, 6.
[10]) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Psalm. XXI, 3. (XX.)

τοῦ κυρίου, στεφάνῳ τρυφῆς ὑπερασπίζεται. Καὶ ὁ χάριτι σωθεὶς, στέφανον χαρίτων ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ δέχεται κορυφῆς· καὶ ὁ θησαυρίσας μετὰ χρυσίου καὶ ἀργυρίου καὶ λίθους τιμίους, ὑφ᾽ ὧν εἰργάσατο λίθων στεφανωθήσεται. Καὶ ὁ κύριος τοὺς εἰς αὐτὸν ἐλπίζοντας στεφανοῖ ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς.

„Ζωὴν[1]) ᾐτήσατό σε, καὶ ἔδωκας αὐτῷ μακρότητα ἡμερῶν εἰς αἰῶνα αἰῶνος," κ. τ. ε. Ζήτησον,[2]) εἰ ἡ μέν ἐστιν ἀπὸ θεοῦ δεδομένη ζωὴ, ἡ δὲ ἀπὸ τῆς ὕλης ἐρχομένη, καὶ σύγκρινον τό· „ἐνεφύσησεν[3]) εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς·" τῷ· „ἐξαγαγέτω[4]) ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν." „Ζωὴν[5]) ᾐτήσατό σε," τὸν πρὸ τῆς νόσου βίον αὐτοῦ.

„Τοῦ αὐτοῦ." Ὁ[6]) βασιλεὺς ὡς ἀγαθὸν ᾐτήσατο τὴν ζωὴν ἀπὸ κυρίου, καὶ εἴληφεν. Ἀγαθὸν δέ ἐστιν ἡ ζωὴ, ὁ εἰπών· „ἐγώ[7]) εἰμι ἡ ζωή." Καὶ τάχα ὁ δόξας φιλοζωεῖν Ἐζεκίας, ἐκείνην ἤθελε τὴν ζωὴν, ἣν συμβολικῶς ἐφιλοζώει.

„Μεγάλη[8]) ἡ δόξα αὐτοῦ ἐν τῷ σωτηρίῳ σου," κ. τ. ε. Τὸ[9]) σωτήριον δόξαν περιποιεῖ μεγάλην τῷ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντι βασιλεῖ, καὶ δόξαν ἔχοντι, καὶ ἑτέραν προσέθηκε καὶ ἐκ τῆς ἀναστάσεως, κατὰ τό· „ἐδόξασα,[10]) καὶ πάλιν δοξάσω."

„Τοῦ αὐτοῦ." Ἡ[11]) δόξα τοῦ βασιλέως μεγάλη ἐστὶν ἐν τῷ σωτηρίῳ τοῦ κυρίου, καὶ οὐκ ἔν τινι τῶν

---

[1]) Psalm. XXI, 4. (XX.)

[2]) R. in notis: Schedae Grabii.

[3]) Genes. II, 7. [4]) Genes. I, 24.

[5]) Psalm. XXI, 4. (XX.)

[6]) R. in notis: Corderius. — Cfr. Psalm. XXI, 4. (XX.)

[7]) Ev. Joann. XIV, 6. [8]) Psalm. XXI, 5. (XX.)

[9]) R. in notis: Schedae Grabii.

[10]) Ev. Joann. XII, 28.

[11]) R. in notis: Partim Corderius, partimque schedae Grabii. — Cfr. Psalm. XXI, 5. (XX.)

κατωτέρων ἐκείνου. „Δόξαν[1]) καὶ μεγαλοπρέπειαν ἐπιθήσεις ἐπ' αὐτόν.“ Εἶχε μὲν ὁ Χριστὸς δόξαν καὶ μεγαλοπρέπειαν, ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων· ὅτε δὲ καὶ ἄνθρωπος γέγονεν, ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε.

„Εὑρεθείη[2]) ἡ χείρ σου πᾶσι τοῖς ἐχθροῖς σου,“ κ. τ. ε. Οἱ[3]) μὲν ἐχθροὶ τοῦ κυρίου εὑρίσκουσιν αὐτὸν, οἱ δὲ μισοῦντες αὐτὸν εὑρίσκονται παρ' αὐτοῦ. Καὶ διὰ μὲν τοῦ νόμου εὑρίσκομεν θεὸν, διὰ δὲ τῶν εὐαγγελίων εὑρισκόμεθα παρ' αὐτοῦ, ἐχθροὶ ὄντες τὸ πρότερον „καὶ[4]) ξένοι τῶν διαθηκῶν τοῦ θεοῦ, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ·“ ἢ διὰ πρακτικῆς μὲν εὑρίσκομεν θεὸν, διὰ δὲ γνώσεως εὑρισκόμεθα παρ' αὐτοῦ.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Καὶ[5]) τοὺς μὲν ταχυτάτους καταλήψεται, τοὺς δὲ δυνατωτάτους καταλύσει. Εὑρεθείη δὲ πολεμοῦσα ἢ τιμωρουμένη, κατὰ τό· „πολεμεῖ[6]) κύριος χειρὶ κρυφίᾳ ἐπὶ τὸν Ἀμαλέκ.“

„Θήσεις[7]) αὐτοὺς ὡς κλίβανον πυρός,“ κ. τ. ε. Τοῦτο[8]) περὶ πονηρευομένων φησί· κλίβανος γάρ εἰσι πυρὸς, ἐπεὶ ἐθερμάνθησαν ὡς κλίβανος αἱ καρδίαι αὐτῶν. Καὶ εἴρηται δή που· „πάντες[9]) μοιχεύοντες, ὡς κλίβανος αἱ καρδίαι αὐτῶν.“

„Κύριος[10]) ἐν ὀργῇ αὐτοῦ συνταράξει αὐτούς,“ κ. τ. ε.

---

1) Psalm. XXI, 5. (XX.)
2) Psalm. XXI, 8. (XX.)
3) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii.
4) Ephes. II, 12.
5) R. in notis: Schedae Grabii.
6) Cfr. Exod. XVII, 16. — LXX. viri: ὅτι ἐν χειρὶ κρυφαίᾳ πολεμεῖ κύριος ἐπὶ Ἀμαλήκ.
7) Psalm. XXI, 9. (XX.)
8) R. in notis: Corderius.
9) Cfr. Hos. VII, 4. coll. 6.
10) Psalm. XXI, 9. (XX.)

Ταράττονται [1]) δὲ ἐπὶ προσδοκίᾳ τιμωρίας, οὐχ ἁπλῶς πάντες, ἀλλ' οἱ δι' ἡδονὴν κακοὶ, καὶ δοξάζοντες τὰ ψευδῆ. „Καὶ [2]) καταφάγεται αὐτοὺς πῦρ·" ἐπειδή εἰσι ξύλα, χόρτος, καλάμη.

„Τὸν [3]) καρπὸν αὐτῶν ἀπὸ γῆς ἀπολεῖς, καὶ τὸ σπέρμα αὐτῶν ἀπὸ υἱῶν ἀνθρώπων," κ. τ. ε. Οὐ [4]) τὴν οὐσίαν, ἀνώλεθρος γὰρ, ἀλλὰ τὴν ποιότητα, καθ' ἣν ἐβλάστησε ξύλα, χόρτον, καλάμην, τὰ πονηρὰ ἔργα· ἢ καὶ ὅπερ οἱ κακοὶ καὶ δυσσεβεῖς κατέβαλον σπέρμα, ὅπερ ἀφανίζει ὁ θεὸς ἀπὸ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων. Εὐεργεσία δέ ἐστιν ἐκπεσεῖν ἁμαρτιῶν καὶ ἐννοιῶν πονηρῶν. Σπέρμα γὰρ ἁμαρτίας λογισμὸς πονηρός.

„Ὅτι [5]) ἔκλιναν εἰς σὲ κακὰ, διελογίσαντο βουλὴν, ἣν οὐ μὴ δύνωνται στῆσαι," κ. τ. ε. Διὰ [6]) πάντων οἱ φαῦλοι καταστραφέντες ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦσι. Διαλογίζονται γὰρ ἐπιβουλευτικὴν κατὰ τοῦ βλάβην μὴ ὑπομένοντος.

„Τοῦ αὐτοῦ." Εἰς [7]) ὃν θέλει ἕκαστος τῶν πονηρῶν κακοποιεῖν, κλίνει τὰ κακὰ, ἢ εἰς ὃν ἀδικεῖ, ἢ εἰς ὃν ἀσεβεῖ.

„Τοῦ αὐτοῦ." Τότε [8]) κλινόμεθα, ὅτε παρὰ φύσιν κινούμεθα.

„Ὅτι [9]) θήσεις αὐτοὺς νῶτον· ἐν τοῖς περιλοίποις

---

[1]) R. in notis: Schedae Grabii.

[2]) Psalm. XXI, 9. (XX.)

[3]) Psalm. XXI, 10. (XX.)

[4]) R. in notis: Schedae Grabii.

[5]) Psalm. XXI, 11. (XX.)

[6]) R. in notis: Schedae Grabii.

[7]) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Psalm. XXI, 11. (XX.)

[8]) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Psalm. XXI, 11. (XX.)

[9]) Psalm. XXI, 12. (XX.)

σου ἑτοιμάσεις τὸ πρόσωπον αὐτῶν," κ. τ. ε. Μετὰ[1]) τίθεσθαι τοὺς μισοῦντας τὸν κύριον, ὡς κλίβανον πυρὸς εἰς καιρὸν τοῦ προσώπου αὐτοῦ, καὶ συνταράσσεσθαι αὐτοὺς ὑπὸ κυρίου ἐν τῇ ὀργῇ αὐτοῦ, καὶ ἡνίκα καταφάγηται αὐτοὺς πῦρ, καὶ ἀπολέσῃ ὁ κύριος τὸν καρπὸν αὐτῶν ἀπὸ γῆς, ἐπείπερ οὐ πνεύματος καρπὸς ἦν· καὶ ἐπὰν τὸ σπέρμα αὐτῶν ἀπολέσῃ ἀπὸ υἱῶν ἀνθρώπων· — ἔκλιναν γὰρ οἱ μισοῦντες κύριον κακὰ εἰς αὐτὸν, καὶ διελογίσαντο βουλὰς, ἃς στῆσαι οὐ δύνανται· — καὶ ἐπὰν μετὰ ταῦτα θῇ αὐτοὺς φεύγοντας νῶτον, τότε ἑτοιμάσει τὸ πρόσωπον αὐτῶν ἐν τοῖς περιλοίποις, ἵνα καὶ ἐν τούτοις μετὰ τοὺς τοσούτους πόνους ἀνέσεως τύχωσι, καὶ θεωρήσωσι.

„Ὑψώθητι,[2]) κύριε, ἐν τῇ δυνάμει σου· ᾄσομεν καὶ ψαλοῦμεν τὰς δυναστείας σου," κ. τ. ε. Εἰ[3]) δύναμις θεοῦ ὁ Χριστὸς, ὑψούμενος ἐν τῇ δυνάμει ἑαυτοῦ ὁ κύριος, ἐν Χριστῷ ὑψοῦται. Ἄιδει δέ τις θεωρῶν, καὶ ψάλλει κατ' ἀρετὴν ἐνεργῶν. Δεῖ δὲ καὶ θεωρεῖν τὰς δυναστείας αὐτοῦ, καὶ κατὰ ταύτας πράττειν.

Ψαλμὸς εἰκοστὸς πρῶτος.

„Ὁ[4]) θεὸς ὁ θεός μου πρόσχες μοι· ἵνα τί ἐγκατέλιπές με;" κ. τ. ε. Αὕτη[5]) ἡ φωνὴ τοῦ κυρίου Χριστοῦ, τῷ σταυρῷ προσηλωμένου, καὶ ἄλλως δὲ τυποῖ τὸ ἡμέτερον πάθος. Ἡμεῖς γὰρ ἦμεν οἱ ἐγκαταλε-

---

1) R. in notis: Cod. Coislinianus Eusebio tribuit, Corderius anonymo, schedae Grabii Origeni. Certe in Eusebii Commentariis in Psalmos nihil simile reperitur.

2) Psalm. XXI, 13. (XX.)

3) R. in notis: Corderius.

4) Psalm. XXII, 1. (XXI.)

5) R. in notis: Corderius, qui et similia fere habet sub nomine Gregorii Nazianzeni.

λειμμένοι καὶ παρεωράμενοι πρότερον· εἶτα νῦν προσειλημμένοι καὶ σεσωσμένοι τοῖς τοῦ ἀπαθοῦς πάθεσιν, ὥσπερ τὴν ἀφροσύνην ἡμῶν, καὶ τὸ πλημμελὲς οἰκειούμενος, διὰ τῶν ἑξῆς τοῦ ψαλμοῦ φησι· „μακρὰν[1]) ἀπὸ τῆς σωτηρίας μου οἱ λόγοι τῶν παραπτωμάτων μου·“ ὡς[2]) ἔλεγε· μακράν με ποιοῦσι τῆς σωτηρίας αἱ ἁμαρτίαι.

„Σὺ[3]) δὲ ἐν ἁγίῳ κατοικεῖς, ὁ ἔπαινος τοῦ Ἰσραήλ,“ κ. τ. ε. Ἐντεῦθεν[4]) μανθάνομεν, ὅτι αὐτοέπαινός ἐστιν ὁ κύριος, καὶ ἔπαινος μάλιστα τοῦ Ἰσραήλ.

„Ἐγὼ[5]) δέ εἰμι σκώληξ, καὶ οὐκ ἄνθρωπος,“ κ. τ. ε. Ὁ[6]) σκώληξ οὐκ ἐκ συνδυασμοῦ γεννᾶται, ἀλλ' ἀπὸ ξύλου, καὶ κατεσθίει ξύλα, χόρτον, καλάμην. Τάχα καὶ ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ ἐστι καταναλίσκον τὴν μοχθηρὰν καὶ εὔπρηστον ὕλην. Εἰ δὲ ξύλα καὶ αἱ λογικαὶ ὀνομάζονται φύσεις· „σὲ[7]) γάρ, φησὶν, ἐζήλωσαν πάντα τὰ ξύλα τοῦ παραδείσου·“ ἐν δὲ ταύταις πέφυκε γεννᾶσθαι Χριστὸς ὡς σοφία, καὶ δικαιοσύνη· καλῶς ὁ Χριστὸς ὀνομάζεται σκώληξ ἐν τοῖς τοιούτοις ξύλοις γενόμενος. Ἀλλὰ καὶ ὡς σκώληξ δέλεαρ γέγονε τῷ διαβόλῳ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· καὶ εὑρίσκεται μὲν τῷ σοφῷ εὐθὺς, τῷ δὲ ἄφρονι σκολιός. Γίνεται δὲ καὶ ἡμῖν ἁμαρτάνουσι σκώληξ, τὴν συνείδησιν ἡμῶν διελέγχων καὶ κατατρώγων.

„Ὅτι[8]) σὺ εἶ ὁ ἐκσπάσας με ἐκ γαστρὸς, ἡ ἐλπίς

---

1) Psalm. XXII, 1. (XXI.)

2) R. in notis: Cod. Coislinianus, et schedae Grabii.

3) Psalm. XXII, 3. (XXI.)

4) R. in notis: Schedae Grabii.

5) Psalm. XXII, 6. (XXI.)

6) R. in notis: Cod. Coislinianus, et schedae Grabii, Barbarus.

7) Cfr. Ezech. XXXI, 9.

8) Psalm. XXII, 9. (XXI.)

μου ἀπὸ μαστῶν τῆς μητρός μου," κ. τ. ε. Θεὸν[1]) *γὰρ γενόμενον ὁ πατὴρ ἐμαιεύσατο· οἶμαι δὲ καὶ μόνον τῶν εἰς γένεσιν ἐληλυθότων, ἐπεὶ καὶ μόνος ἐξ ἁγίου πνεύματος ἦν. Εἰ δὲ ἐλπίζειν ᾔδει ἔτι γαλακτοποτούμενος*[2]) *τελειότητι, πρὸς τό· „ἐκσπάσας*[3]) *με·" λεχθείη ἄν, ὅτι καὶ ἵνα μὴ ἐξέλθῃ τῆς γαστρὸς, ἐπεβουλεύετο καὶ ἐκωλύετο, ὡς δεῖσθαι τοῦ θεοῦ ἐκσπῶντος αὐτὸν ἀπὸ γαστρός. Τάχα δὲ καὶ πάντα τὸν γεννώμενον ἀόρατός τις δύναμις ἐκσπᾷ ἀπὸ τῆς γαστρός· ἁγία μὲν, ὡς τὸν Παῦλον ἀφοριζόμενον ἐκ κοιλίας μητρός· χείρων δὲ, ὡς τοὺς ἀπηλλοτριωμένους ἀπὸ μήτρας ἁμαρτωλούς. Μόνον δὲ τὸν σωτῆρα αὐτὸς ἐξέσπασεν ὁ πατὴρ ἀπὸ τῆς γαστρὸς, ὥστε αὐτὸν τοῦ ἐξαιρέτου αἰσθανόμενον εἰρηκέναι τό· „ὅτι*[4]) *σὺ εἶ ὁ ἐκσπάσας με ἐκ γαστρός·" τῶν ἄλλων ἀνθρώπων οὐκ ἐκσπασμένων, ἀλλ' ἐξερχομένων· „ἐξῆλθε*[5]) *γὰρ, φησὶν, ὁ Ἡσαῦ ὡσεὶ δορὰ δασύς." Διὰ τοῦτο δὲ μόνος οὐ γέγονεν ἐν τῇ τῶν νηπίων ἀνοίᾳ καὶ καταστάσει· ἔτι γὰρ μαστοὺς μητρὸς διὰ τὸ σῶμα θηλάζων, ἐλπίζειν ᾔδει ἐπὶ τὸν ἐκσπάντα αὐτὸν ἐκ γαστρός. Πάντες γὰρ ἄνθρωποι γενόμενοι πρότερον τῇ κακίᾳ προσέρχονται· ὁ δὲ κύριος ἡμῶν, καθώς φησιν Ἡσαΐας, πρὶν*[6]) *„ἢ γνῶναι αὐτὸν ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ, τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν." Τὸ δὲ περὶ Ἰωάννου μέντοι γε σκιρτῶντος*[7]) *ἐν ἀγαλλιάσει, συνεξετάσεις τούτοις, καὶ τὰ περὶ Ἰακὼβ, ἐν τῇ κοιλίᾳ πτερνίζοντος*[8]) *τὸν ἀδελφὸν αὐ-*

---

[1]) R. in notis: Schedae Grabii, partimque Corderius.
[2]) Ed. Ruaei: *γαλακτοδοτούμενος.*
[3]) Psalm. XXII, 9. (XXI.)
[4]) Psalm. XXII, 9. (XXI.)
[5]) Cfr. Genes. XXV, 25.
[6]) Cfr. Jesai. VII, 16.
[7]) Cfr. Luc. I, 44.
[8]) Cfr. Genes. XXVII, 36.

τοῦ, καὶ τὰ περὶ Ἱερεμίου, πρὶν [1]) ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας ἁγιασθέντος.

„Ἡ [2]) ἐλπίς μου ἀπὸ μαστῶν τῆς μητρός μου, ἐπὶ σὲ ἐπεῤῥίφην ἐκ μήτρας," κ. τ. ε.[3]) Ἐνὼς ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεὸν, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ μαστῶν τῆς μητρός· ὁ δὲ Χριστὸς πρὶν ἢ γνωσθῆναι ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ἐξελέξατο τὸ ἀγαθὸν, ὥστε καλῶς οὗτος λέγεται ἠλπικέναι ἀπὸ μαστῶν τῆς μητρός. „Οὐκ [4]) ἔστι γάρ, φησὶν, ἄνθρωπος, ὃς ζήσεται καὶ οὐχ ἁμαρτήσει."

„Ἀπὸ [5]) γαστρὸς μητρός μου Θεός μου εἶ σύ," κ. τ. ε. Ἢ [6]) ἐπεὶ ἅμα τῷ γεννηθῆναι ηὔχετο, τάχα καὶ πρὶν γεννηθῆναι· ἦν γὰρ συνετώτερος Ἰωνᾶ ἐν κοιλίᾳ κήτους εὐχομένου.

„Μὴ [7]) ἀποστῇς ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι θλίψις ἐγγὺς, ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ βοηθῶν," κ. τ. ε. Τάχα [8]) τό· „θλίψις [9]) ἐγγύς" ἔλεγεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ κρεμάμενος, ἀναφέρων ἐπὶ τὰς ἐν ᾅδου πρὸς τὰς ἐκεῖ δυνάμεις περιστάσεις. Λέγει δὲ ταῦτα, οἱονεὶ οὐδενὸς τῶν ἀγγέλων αὐτῷ βοηθοῦντος. Οὐ γὰρ ἐτόλμησέ τις αὐτῶν ἕως ἐκεῖ συγκαταβῆναι.

„Περιεκύκλωσάν [10]) με μόσχοι πολλοὶ, ταῦροι πίονες περιέσχον με," κ. τ. ε. Ἀνάγοις [11]) δὲ ταῦτα καὶ

---

[1]) Cfr. Jerem. I, 5.

[2]) Psalm. XXII, 9. 10. (XXI.)

[3]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus, Cod. Coislinianus.

[4]) Cfr. I Regg. VIII, 46. (III Regg.)

[5]) Psalm. XXII, 10. (XXI.)

[6]) R. in notis: Cod. Coislinianus, et schedae Grabii.

[7]) Psalm. XXII, 11. (XXI.)

[8]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.

[9]) Psalm. XXII, 11. (XXI.)

[10]) Psalm. XXII, 12. (XXI.)

[11]) R. in notis: Schedae Grabii, partimque Corderius, apud quem incerto auctori tribuuntur.

ἐπὶ τοὺς νοητοὺς δαίμονας, καὶ μόσχους νοήσεις τὰς ἐνεργούσας γήϊνα πονηρὰς δυνάμεις, διὰ τὸ γεωπόνον εἶναι τὸ ζῶον· ταύρους δὲ πίονας, διὰ τὸ πολυμαθὲς τῆς κακίας, τὰς τῶν ἀπατηλῶν ῥημάτων προϊσταμένας δυνάμεις, καὶ δι' αὐτῶν τοὺς ἀνθρώπους κερατιζούσας· λέοντα δὲ τὸν διάβολον ὠρυόμενον καθ' ἡμῶν, καὶ πολλοὺς καθαρπάζοντα· ἀφ' οὗ λέοντος ἐξέσπασεν ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς δύο σκέλη καὶ λοβὸν ὠτίου, διὰ παρακοῆς μὲν καταπίνοντος τὸ οὖς τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, διὰ δὲ τῶν σκελῶν τὴν πορείαν αὐτῆς.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ζητήσεις[1]) δὲ ἀπὸ τοῦ· „περιεκύκλωσάν[2]) με μόσχοι πολλοί·“ πότερον τὰ μὲν λέγεται πρὸ τῆς ἐξόδου, τὰ δὲ περὶ τῶν μετὰ τὴν ἔξοδον, ἢ πάντως περὶ τῶν μετὰ τὴν ἔξοδον. Καὶ εἰκός γε, ὅτι ἑώρα περιεστηκυίας δυνάμεις βουλομένας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ παραλαβεῖν, καὶ καταβιβάσαι ἐν σκυθρωποτέροις χωρίοις.

„Ὡσεὶ[3]) ὕδωρ ἐξεχύθην, καὶ διεσκορπίσθη πάντα τὰ ὀστᾶ μου,“ κ. τ. ε. Ὀστᾶ[4]) τῆς σοφίας, τὰ ἅγια δόγματα τῆς ἐκκλησίας ἐστὶν, ἅπερ ἐν τῷ Πάσχα τοῖς Ἰουδαίοις μὴ συντρίβειν νενομοθέτηται· „ὀστοῦν[5]) γὰρ, φησὶν, οὐ συντρίψετε αὐτοῦ.“ Ἐκχεῖται δὲ ὡσεὶ ὕδωρ λόγος ὑπὸ τῶν πρεσβευόντων αὐτὸν ὑδαρῶς, καὶ ὑπὸ τῶν εἰς οὐκ ἐπιτήδεια σκεύη λαλούντων αὐτὸν, καὶ ἐκχεόντων· διασκορπίζεται δὲ πάντα τὰ ὀστᾶ τοῦ λόγου ὑπὸ τῶν μὴ σωζόντων αὐτοῦ τὸ ὕψος, ἀλλὰ τὴν ἐν ταῖς γραφαῖς ἁρμονίαν αὐτοῦ διαλυόντων, ὥστε εἶναι παρὰ μὲν τῷδέ τινι τόδε ὀστέον αὐτοῦ, παρὰ τῷδέ τινι ἕτερον, καὶ ἕτερον παρ' ἑτέρῳ. Ὁ δὲ ἐν τῷ τελείῳ θεὸς

---

1) R. in notis: Schedae Grabii.
2) Psalm. XXII, 12. (XXI.)
3) Psalm. XXII, 14. (XXI.)
4) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.
5) Cfr. ev. Joann. XIX, 36. coll. Exod. XII, 46.

συνάγει ὀστοῦν πρὸς ὀστοῦν, καὶ ἁρμονίαν πρὸς ἁρμονίαν ἐκ τοῦ ὄντος Ἰσραήλ. Ἢ κατὰ τό· „ἐλέησόν[1]) *με, κύριε, ὅτι ἐταράχθη τὰ ὀστᾶ μου·“ ἐστί τινα τῆς ψυχῆς νοητὰ ὀστᾶ.*

„*Καὶ*[2]) *εἰς χοῦν θανάτου κατήγαγές με,“ κ. τ. ε. Οὐκ*[3]) *εἰς θάνατον, ἀλλ' εἰς χοῦν θανάτου κατήχθη ὁ Χριστός. Οὐ γὰρ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς ᾅδου κατελήφθη, καὶ ἡ σὰρξ αὐτοῦ οὐκ οἶδε διαφθοράν.*

„*Διεμερίσαντο*[4]) *τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον,“ κ. τ. ε. Ἰουδαῖοι*[5]) *μὲν τὸν γραπτὸν νόμον τηροῦντες, καὶ τὰ αἰσθητὰ ἱμάτια τοῦ λόγου διαμερίζονται· ἡμεῖς δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ λόγου φυλάσσοντες, τὰ νοητὰ ἱμάτια τοῦ σωτῆρος ἡμῶν διαμεριζόμεθα, εἰς Χριστὸν βαπτιζόμενοι, καὶ αὐτὸν ἐνδυόμενοι ὡς σοφίαν, καὶ ἀλήθειαν, καὶ δικαιοσύνην.*

„*Ῥῦσαι*[6]) *ἀπὸ ῥομφαίας τὴν ψυχήν μου,“ κ. τ. ε. Ἡ*[7]) *δυναμένη τὴν ψυχὴν πλῆξαι ῥομφαίᾳ νοητὴ ἄρα ἐστὶ, περὶ ἧς εἴρηται· „καὶ*[8]) *σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία.“ Ῥομφαία τοίνυν ἐστὶ ψεκτὴ, πειρασμὸς εἰς ἀπιστίαν θεοῦ προσκαλούμενος τὴν ψυχήν· ἢ γνῶσις ψευδώνυμος, ἢ λογισμὸς ἀκάθαρτος εἰς ἁμαρτίαν ἐφελκόμενος τὴν ψυχήν· ὅπερ συμβαίνει τοῖς τὴν πρακτικὴν*[9]) *κατορθοῦν βουλομένοις.*

---

[1]) Psalm. VI, 3. [2]) Psalm. XXII, 15. (XXI.)

[3]) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii.

[4]) Psalm. XXII, 18. (XXI.)

[5]) R. in notis: Cod. Coislinianus, Barbarus, schedae Grabii.

[6]) Psalm. XXII, 20. (XXI.)

[7]) R. in notis: Schedae Grabii, partimque Corderius, et Cod. Coislinianus.

[8]) Luc. II, 35.

[9]) Ed. Ruaei hoc loco: *πρακτικήν.*

„Καὶ[1]) ἐκ χειρὸς κυνὸς τὴν μονογενῆ μου," κ. τ. ε. Τὰ[2]) ἐκ τούτου τοῦ κυνὸς γεννώμενα καὶ αὐτὰ κυνάρια ὀνομάζεται, περὶ ὧν εἴρηται· „οὐκ[3]) ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις."

„Διηγήσομαι[4]) τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου," κ. τ. ε. Ταῦτα[5]) οἱονεὶ ἀναστάντος ἐκ νεκρῶν ὑπ' αὐτοῦ λέγεται, καὶ ἐπακουσθέντος ἐφ' οἷς προσηύξατο.

„Παρὰ[6]) σοῦ ὁ ἔπαινός μου ἐν ἐκκλησίᾳ μεγάλῃ," κ. τ. ε. „Ἐν[7]) τῷ κυρίῳ ἐπαινεθήσεται ἡ ψυχή μου," τουτέστιν οὐκ ἐν εὐγενείᾳ, οὐδ' ἐν πλούτῳ, ἀλλ' ἐν σοφίᾳ καὶ δικαιοσύνῃ.

„Φάγονται[8]) πένητες καὶ ἐμπλησθήσονται, καὶ αἰνέσουσι κύριον οἱ ἐκζητοῦντες αὐτόν," κ. τ. ε. „Ἐγώ[9]) εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς."

„Μνησθήσονται[10]) καὶ ἐπιστραφήσονται πρὸς κύριον πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς," κ. τ. ε. Μετὰ[11]) τὴν γνῶσιν ἡ λήθη, καὶ μετὰ τὴν λήθην ἡ μνήμη. Καλῶς τε· „μνησθήσονται,"[12]) τέθεικεν· ὑπὸ τοῦ θεοῦ γὰρ τὸ εἶναι δεξάμενοι, τοῦ δημιουργήσαντος μνησθήσονται, καὶ μνησθέντες „ἐπιστραφήσονται," οὐχ ἓν ἔθνος, ὡς εἴρηται, οὐδὲ δύο, ἀλλὰ πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς, τῷ τῆς θεογνωσίας φωτὶ φωτιζόμενα.

---

1) Psalm. XXII, 20. (XXI.)

2) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii.

3) Matth. XV, 26. 4) Psalm. XXII, 22. (XXI.)

5) R. in notis: Corderius.

6) Psalm. XXII, 25. (XXI.)

7) R. in notis: Codex Coislinianus. — Cfr. Psalm. XXXIV. 2. (XXXIII.)

8) Psalm. XXII, 26. (XXI.)

9) R. in notis: Codex Coislinianus. — Cfr. evang. Joann. VI, 41.

10) Psalm. XXII, 27. (XXI.)

11) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.

12) Psalm. XXII, 27. (XXI.)

„Ὅτι[1]) τοῦ κυρίου ἡ βασιλεία, καὶ αὐτὸς δεσπόζει τῶν ἐθνῶν,“ κ. τ. ε. Δεῖ[2]) γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν, ἄχρις ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· ὡσεὶ ἔλεγεν, ὅτι πάντες ἄδικοι γενόμενοι δίκαιοι, παυσάμενοι τοῦ γενέσθαι γήϊνοι καὶ φθαρτοί.

„Καὶ[3]) ἡ ψυχή μου αὐτῷ ζῇ,“ κ. τ. ε. Μόνῳ[4]) ἡ ψυχὴ τοῦ θεοῦ ζῇ τῷ θεῷ, τὴν γνῶσιν ἔχουσα οὐ μόνον τῶν γεγονότων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ.

„Ἀναγγελήσεται[5]) τῷ κυρίῳ γενεὰ ἡ ἐρχομένη,“ κ. τ. ε. „Γενεὰ[6]) πορεύεται καὶ γενεὰ ἔρχεται.“ „Γενεὰ[7]) δὲ σοφίας ἐστὶ, κατὰ τὸν σοφὸν Σολομῶντα, φόβος κυρίου, καὶ πλοῦτος, καὶ δόξα, καὶ ζωή.“

Ψαλμὸς εἰκοστὸς δεύτερος.

„Κύριος[8]) ποιμαίνει με, καὶ οὐδέν με ὑστερήσει,“ κ. τ. ε. Ὥσπερ[9]) τὸ πρόβατον τρέφεται χλόῃ καὶ ὕδατι· οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος ζωοποιεῖται πράξει καὶ γνώσει.

„Τὴν[10]) ψυχήν μου ἐπέστρεψεν· ὡδήγησέν με ἐπὶ τρίβους δικαιοσύνης,“ κ. τ. ε. Εἰ[11]) ἔστι τρίβος δικαιοσύνης, ἐστὶ καὶ σωφροσύνης καὶ ἀγάπης καὶ ἐγκρατείας, δι' ὧν εἰσέρχεταί τις εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

---

1) Psalm. XXII, 28. (XXI.)
2) R. in notis: Schedae Grabii.
3) Psalm. XXII, 29. (XXI.)
4) R. in notis: Schedae Grabii.
5) Psalm. XXII, 30. (XXI.)
6) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Ecclesiast. I, 4.
7) Prov. XXII, 4. 8) Psalm. XXIII, 1. (XXII.)
9) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus, Barbarus.
10) Psalm. XXIII, 3. (XXII.)
11) R. in notis: Schedae Grabii.

„Ἐὰν[1]) γὰρ καὶ πορευθῶ ἐν μέσῳ σκιᾶς θανάτου, οὐ φοβηθήσομαι κακὰ, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ," κ. τ. ε. Ἐντεῦθεν[2]) ὁ λόγος οὐ περὶ θεοῦ, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν τὸν θεόν. Οὐ ταὐτὸν δέ ἐστι πορεύεσθαι ἐν μέσῳ σκιᾶς θανάτου, τῷ καθῆσθαι ἐν σκιᾷ θανάτου. Ὁ μὲν γὰρ καθεζόμενος ἵδρυται ἐν αὐτῇ, καὶ βέβαιός ἐστιν ἐν τῷ κακῷ, καὶ ἐν τῇ σκιᾷ τοῦ θανάτου. Διὰ τοῦτο ἐν σκοτίᾳ ἐστι, καὶ δεῖται ἐλέου, ἵνα ἀνατείλῃ αὐτῷ φῶς. Ὁ μέντοι γε μὴ καθεζόμενος, ἀλλὰ παρατρέχων, διὰ μὲν μέσου σκιᾶς θανάτου ὁδεύων, οὐχ ἑστηκὼς δὲ, ἀλλὰ παρατρέχων δι' αὐτῆς τῆς σκιᾶς τοῦ θανάτου, οὐ μόνος περιπατεῖ, κύριος γὰρ αὐτῷ συνοδεύει. Ποῦ δὲ γέγραπται περὶ τῆς καθίσεως τῆς σκιᾶς τοῦ θανάτου· „καθημένοις[3]) ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς."

„Ἡ[4]) ῥάβδος σου καὶ ἡ βακτηρία σου, αὗταί με παρεκάλεσαν," κ. τ. ε. Ὅτι[5]) ἡ ῥάβδος ἐπὶ τῶν μαστίγων καὶ τῶν κολάσεων εἴρηται, μαρτυρήσει αὐτὴ ἡ γραφὴ λέγουσα· „ἐὰν[6]) ἐγκαταλείπωσιν οἱ υἱοί μου τὸν νόμον μου, καὶ τοῖς κρίμασί μου μὴ πορευθῶσιν· ἐὰν τὰ δικαιώματά μου βεβηλώσωσι, καὶ τὰς ἐντολάς μου μὴ φυλάξωσιν· ἐπισκέψομαι ἐν ῥάβδῳ τὰς ἀνομίας αὐτῶν, καὶ ἐν μάστιξι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, τὸ δὲ ἔλεός μου οὐ μὴ διασκεδάσω ἀπ' αὐτῶν·" ὥστε εἰ ἥμαρτες, καὶ βλέπεις ῥάβδον θεοῦ ἐπικειμένην σοι, ἴσθι, ὅτι τὸ ἔλεος τοῦ θεοῦ οὐ διεσκέδασται ἀπὸ σοῦ. Εἰ δὲ ἥμαρτες, καὶ οὐδαμοῦ ῥάβδος, οὐδὲ μάστιξ, φοβοῦ· οὐ πα-

---

1) Psalm. XXIII, 4. (XXII.)
2) R. in notis: Cod. Baroccianus, Barbarus.
3) Cfr. Jesai. IX, 2.
4) Psalm. XXIII, 4. (XXII.)
5) R. in notis: Cod. Baroccianus, Barbarus.
6) Psalm. LXXXIX, 30—32. (LXXXVIII.)

ραδέχεταί σε ὁ θεὸς ὁ μαστιγῶν[1]) *πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται. Τοιαῦτα λέγεται περὶ τῶν ἁμαρτωλῶν, ὅτε οὐ μαστιγοῦνται· „ἐμοῦ*[2]) *δὲ παρὰ μικρὸν ἐσαλεύθησαν οἱ πόδες, παρ' ὀλίγον ἐξεχύθη τὰ διαβήματά μου, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνάνευσις ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν, καὶ στερέωμα ἐν τῇ μάστιγι αὐτῶν· ἐν κόποις ἀνθρώπων οὐκ εἰσὶν, καὶ μετὰ ἀνθρώπων οὐ μαστιγωθήσονται. Διὰ τοῦτο ἐκράτησεν αὐτοὺς ἡ ὑπερηφανία· περιεβάλοντο ἀδικίαν καὶ ἀσέβειαν αὐτῶν.“ „Ἡ*[3]) *ῥάβδος σου, καὶ ἡ βακτηρία σου.“ Ἀρκεῖ ῥάβδος, τί ποιεῖ βακτηρία; Ἐὰν ῇς πρόβατον ἁμαρτωλὸν, ῥάβδῳ πληγήσῃ· ἐὰν ῇς ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς, βακτηρίᾳ. Διὰ τοῦτο ἐπὶ τούτων οὐ ῥάβδος, ἀλλὰ βακτηρία ὠνομάσθη παρὰ τῷ Σολομῶντι ἐν ταῖς παροιμίαις· „ὁ*[4]) *φειδόμενος τῆς βακτηρίας μισεῖ τὸν ἑαυτοῦ υἱόν.“ Ταῦτα οὖν παρακαλεῖ τὸν τυπτόμενον καὶ τὸν κολαζόμενον, πεπεισμένον, ὅτι μαστιγοῖ ὁ θεὸς πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται.*

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ὥσπερ[5]) *ῥάβδος παιδεύει, οὕτω πρακτικὴ μετριοπαθεῖν*[6]) *ἐκδιδάσκει· καὶ ὥσπερ βακτηρία ἀναπαύει, οὕτω καὶ γνῶσις εὐφραίνει. Βακτηρία τὸ ἰσχυρόν. Βούλεται οὖν εἰπεῖν, ὅτι ἡ βασιλεία σου ἡ κραταιὰ τῆς παρακλήσεώς μοι ταύτης ἐγένετο χορηγός.*

„Ἡτοίμασας[7]) *ἐνώπιόν μου τράπεζαν, ἐξ ἐναντίας τῶν θλιβόντων με,“ κ. τ. ε. Τί*[8]) *βούλεται τό· „ἐξ*[9]) *ἐναντίας τῶν θλιβόντων με;“ Ἔχει τι μυστήριον ἀπόρ-*

---

[1]) Cfr. Hebr. XII, 6. coll. Prov. III, 12.

[2]) Psalm. LXXIII, 2. 4. 5. 6. (LXXII.)

[3]) Psalm. XXIII, 4. (XXII.)

[4]) Cfr. Prov. XIII, 24.

[5]) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii. — Cfr. Psalm. XXIII, 4. (XXII.)

[6]) Ed. Ruaei: *μετροπαθεῖν.*

[7]) Psalm. XXIII, 5. (XXII.)

[8]) R. in notis: Cod. Baroccianus, partimque Corderius.

[9]) Psalm. XXIII, 5. (XXII.)

ῥητον, ἵνα τις εὔχηται θλίβεσθαι. Ἐπινόει μοι ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀγώνων τῶν μεγάλων ἄθλους ἐπικειμένους καθʼ ἕκαστον ἀγώνισμα, οὕτως καθʼ ἑκάστην θλίψιν, ἡνίκα ἂν τὸ θλίβον παρῇ, καὶ αἱ θλίβουσαι δυνάμεις αἱ ἀντικείμεναι, νόει ἡτοιμασμένην τράπεζαν πνευματικὴν καὶ νοητὴν, διὰ ταύτην τὴν θλίψιν. Ὁσάκις γοῦν ἐὰν θλιβῇ, τοσαυτάκις καὶ τράπεζά σοι παρατίθεται πνευματική. Μόνον ἔχε ὀφθαλμοὺς τοὺς βλέποντας τραπέζας μου, ἵνʼ εὐχαριστῶν λέγοις μετὰ τοῦ ἀποστόλου· „οὐ[1]) μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι ἐν ταῖς θλίψεσιν.“ Ἐν ἀρχαῖς δὲ ἐφάσκομεν τὸν ἐκ προκοπῆς ὄντα κατασκηνοῦν εἰς τόπον χλόης. Ἐπεὶ οὖν ὁ προκόπτων κἂν ἐπὶ τὸ τέλος φθάσειεν, οὐκέτι μείνας πρόβατον, ἀλλὰ λογικὸς ἀναδειχθεὶς, τράπεζαν λογικῶν τροφῶν ηὐτρεπισμένην ἔχει ὑπὸ κυρίου. Τῷ γὰρ κυρίῳ τυγχάνοντι ἡ σοφία ἑτοιμάσει τὴν ἑαυτῆς τράπεζαν, ἐφʼ ἧς τὰ ἴδια θύματα παρέχεται. Εὐχαριστῶν οὖν φησι· „ἡτοίμασας[2]) ἐνώπιόν μου τράπεζαν·“ οὐκέτι εἰσαγωγικὴν καὶ ἠθικὴν διδασκαλίαν καθὰ πρότερον, ἀλλὰ μυστικὴν καὶ τὴν τῆς ἀληθείας θεωρίαν. Ἐπίστησον δὲ, εἰ καὶ ὅσον τίς ἐστιν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, διʼ ἐσόπτρου καὶ διʼ αἰνίγματος βλέπων, πρόβατόν ἐστιν ὑπὸ ποιμένι ἀγόμενον· μεταβὰς δὲ ἐπὶ τὸν μέλλοντα αἰῶνα, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον προσβαλὼν τῇ ἀληθείᾳ, πνευματικῇ προσβαλεῖ τραπέζῃ, κατὰ τό· „κἀγὼ[3]) θήσομαι ὑμῖν διαθήκην, ἐσθίειν καὶ πίνειν ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ πατρὸς ἐν τῇ ἀληθείᾳ.“ Ὅθεν καὶ τό· „ἡτοίμασεν[4]) ὁ θεὸς ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδε,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Τὸ δέ· „ἐνώπιόν[5]) μου·“ δηλοῖ πεφανερῶσθαι καὶ

---

[1]) Cfr. Rom. V, 3.
[2]) Psalm. XXIII, 5. (XXII.)
[3]) Cfr. Luc. XXII, 29. 30.
[4]) Cfr. I Cor. II, 9. coll. Jesai. LXIV, 4.
[5]) Psalm. XXIII, 5. (XXII.)

ἐγνῶσθαί μου τὴν τράπεζαν ἐξ ἐναντίας τῶν θλιβόντων με πολλῶν ἐχθραίνειν μοι βουλομένων. Καὶ διὰ τῶν θλιβόντων με, ἐξανίστασθαί με ἰσχυρῶς πρὸς αὐτοὺς ὁ κύριος θέλων, ἡτοίμασεν ἐνώπιόν μου τράπεζαν, ἐν ᾗ ἐπίκειται στερεὰ τροφὴ, ἵνα ταύτης ἀθλητικῶς ἐμφορηθεὶς, ἀντιστῆναι γενναίως πρὸς τοὺς θλίβοντας δυνηθῶ. Οὗ δὲ ἀπὸ κυρίου λιπαίνεται ἐν ἐλαίῳ ἡ κεφαλὴ, ἐρεῖ· „ἔλαιον[1]) δὲ ἁμαρτωλοῦ μὴ λιπανάτω τὴν κεφαλήν μου·" ὡς ἀπὸ θεοῦ χριόμενος ἐλαίῳ ἀγαλλιάσεως Χριστός. Οἶμαι δὲ ὅτι καὶ νηστεύων, οὕτως ἀλείφεται τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ πρόσωπον νίπτεται. Καὶ ἐπεὶ μὴ μόνον τράπεζαν ἡτοίμασεν ἡ σοφία, ἀλλὰ καὶ κράτος ἐκέρασε τὸν ἑαυτῆς οἶνον, ἐξ αὐτῆς γεγεννημένον ἀμπέλου ἀληθινῆς, ἐκέρασε δὲ τοῦτον τὸν οἶνον, καταμίξασα τὰ θεῖα νοήματα λέξεσιν ἀνθρωπίναις, ἐκ τοῦ τοιούτου κρατῆρος μερίζουσα ἑκάστῳ δίδωσι ποτήριον· ὅπερ ποτήριον κράτιστον ὂν, τουτέστι τίμιον καὶ ἐξαίρετον, τοῦ λαβόντος λέγεται.

„Τοῦ αὐτοῦ." Πρότερον[2]) μὲν ὡς ποιμὴν ὁ Χριστὸς ποιμαίνει τὰ πρόβατα· νῦν δὲ λοιπὸν ὡς φίλος καλεῖ τοὺς φίλους ἐπὶ τὴν τράπεζαν. „Οὐκέτι[3]) γὰρ, φησὶν, ὑμᾶς καλῶ δούλους, ἀλλὰ φίλους." Καὶ δούλους μὲν ποιεῖ φόβος θεοῦ· φίλους δὲ γνῶσις μυστηρίων θεοῦ. Τράπεζαν ἐνταῦθα τὴν ἀθανασίαν λέγει. Τὸ δέ· „ἐξ[4]) ἐναντίας τῶν θλιβόντων με·" ἀντὶ τοῦ· ἀκόντων τῶν ἐπιβουλευόντων. Οὐ γὰρ ἐβούλοντο τυχὸν οἱ Βαβυλώνιοι ἀπολυθῆναι αὐτοὺς, ὁ δὲ Κύρος ἐπικρατέστερος γενόμενος ἀφῆκεν αὐτοὺς τῆς αἰχμαλωσίας.

---

[1]) Psalm. CXLI, 5. (CXL.)

[2]) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus. Cfr. Psalm. XXIII, 1. 2. coll. 5. (XXII.)

[3]) Cfr. ev. Joann. XV, 15. coll. 14.

[4]) Psalm. XXIII, 5. (XXII.)

„Καὶ [1]) τὸ ἔλεός σου καταδιώξεταί με πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου,“ κ. τ. ε. Τίς [2]) ἐστιν ὁ καταδιώκων ἔλεος, ἢ περὶ οὗ φησιν ὁ ἀπόστολος· „ἐγενήθη [3]) ἡμῖν σοφία ἀπὸ θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμὸς, καὶ ἀπολύτρωσις;“ Ὁ καταδιώκων ἔμψυχός σε ἔλεος διώκει, οὓς μὲν καταλαμβάνει, οὓς δὲ οὔ. Τοὺς πάνυ φεύγοντας οὐ καταλαμβάνει· τοὺς δὲ ἔλαττον κρατεῖ, ἵνα ἐλεήσῃ. Οὐ μόνον δὲ ἔλεος καταδιώκει, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ποιεῖ, τὸ [4]) „κατοικεῖν με ἐν οἴκῳ κυρίου εἰς μακρότητα ἡμερῶν.“ Μῆκος γὰρ χρόνου, καὶ ἔτι ζωῆς, ἐν δεξιᾷ τῆς σοφίας· ἡμέραι δὲ ζωῆς, φωτισμοί εἰσι διάφοροι τῆς ἀληθείας.

Ψαλμὸς εἰκοστὸς τρίτος.

„Τοῦ [5]) κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ἡ οἰκουμένη, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ,“ κ. τ. ε. Ὅρα [6]) δὲ καὶ οὕτως, εἰ μὴ πάντες ἄνθρωποι μερὶς κυρίου, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἀκουστέον τοῦ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν οἰκουμένην εἶναι τοῦ κυρίου, εἰ μὴ ἄρα διὰ τὴν κλῆσιν τὴν ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν τοῦτο προφητεύεται.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Πρὸ [7]) τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας γνωστὸς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ μόνον ἦν ὁ θεός· ἐξ οὗ δὲ Χριστὸς ἐπεδήμησε, τοῦ κυρίου πᾶσα ἡ γῆ. Καὶ πρὶν μὲν τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας, οὐκ ἦν εὑρεῖν ἐν πάσῃ τῇ γῇ πλή-

---

[1]) Psalm. XXIII, 6. (XXII.)

[2]) R. in notis: Corderius.

[3]) I Cor. I, 30. [4]) Psalm. XXIII, 6. (XXII.)

[5]) Psalm. XXIV, 1. (XXIII.)

[6]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.

[7]) R. in notis: Corderius, Barbarus. — Cfr. Psalm. XXIV, 1. (XXIII.)

ρωμα, ἀλλ' ἦν τὰ πλεῖστα τῆς γῆς, εἰ δεῖ οὕτως εἰπεῖν, κενότης. Ὅτε δὲ Χριστὸς ἐπεδήμησε, πολλοὶ εἴποιεν ἂν τῶν πεπιστευκότων ἐκ τῶν ἐθνῶν· „ἐκ[1]) τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες ἡμεῖς ἐλάβομεν·" καὶ διὰ τοῦτο αὐτοῦ εἶναι πλήρωμα. Οὐ γὰρ οἱ κενοὶ τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείας, πλήρωμα εἶεν Χριστοῦ. Οὐ μόνον δὲ ἡ γῆ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ οἰκουμένη. Ἐν ἐρήμῳ κατοικεῖ ὁ ἁμαρτωλὸς, ὁ δὲ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τυγχάνων τῇ πεπληρωμένῃ τῆς ἁγίας τριάδος, οὗτος κατοικεῖ τὴν οἰκουμένην, ἥτις ἐστὶν ἡ ἐκκλησία, ἐπὶ θαλασσῶν τῶν πειρασμῶν ὑπὸ κυρίου θεμελιουμένη, καὶ ἐν αὐτοῖς νικῶσα, ἵνα μετὰ τοῦτο ποτιζομένη ἐπὶ ποταμοῦ ἑτοιμασθῇ.

„Τίς[2]) ἀναβήσεται εἰς τὸ ὄρος τοῦ κυρίου, καὶ τίς στήσεται ἐν τόπῳ ἁγίῳ αὐτοῦ;" κ. τ. ε. Σύγκρινον[3]) δὲ ταῦτα τῷ· „κύριε,[4]) τίς παροικήσει ἐν τῷ σκηνώματί σου;" καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ ὅρα, ὅτι ἐκεῖ μὲν πρότερον παροικήσει ἐν σκηνώματι κυρίου ὁ τοιόσδε, ἔπειτα κατασκηνώσει ἐν ὄρει ἁγίῳ αὐτοῦ· ἐνθάδε δὲ πρότερον ἀναβήσεται εἰς ὄρος κυρίου ὁ τοιόσδε, δεύτερον δὲ στήσεται ἐν τῷ τόπῳ ἁγίῳ αὐτοῦ. Καὶ ὄρος μέν φησι κυρίου, τὸ τελικὸν ἀγαθὸν καὶ τὸν θεὸν λόγον· σπάνιος γὰρ ὁ πρὸς τὴν ἀκρώρειαν αὐτοῦ διὰ προκοπῆς ἀναβῆναι δυνάμενος. Ὁ δὲ τελειωθεὶς, μηκέτι περαιτέρω χωρεῖν οἷός τε ὢν, ἵσταται βέβαιος, καὶ χρηματίζων ἅγιος τόπος θεοῦ. Ὀπίσω γὰρ κυρίου πορευόμενος ἀναβαίνει, τῶν[5]) „ὄπισθεν ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος," τέλος ἔχων ἀγαθὸν, τὸ

---

[1]) Ev. Joann. I, 16.

[2]) Psalm. XXIV, 3. (XXIII.)

[3]) R. in notis: Partim Corderius, et schedae Grabii, ac Barbarus.

[4]) Psalm. XV, 1. (XIV.)

[5]) Cfr. Philipp. III, 14.

στῆναι μετὰ θεὸν ἐν τόπῳ ἁγίῳ αὐτοῦ. Εἰ βούλεσθε παράδειγμα λαβεῖν ἀπὸ τῶν ἱερῶν γραμμάτων· Μωυσῆς ἔστη ἐν τόπῳ ἁγιάσματος τοῦ θεοῦ· πρὸς ὃν εἶπεν ὁ θεός· „σὺ [1]) δὲ αὐτοῦ στῆθι μετ' ἐμοῦ.“ Ἀλλ' ὅτι ζητεῖς ἁγίασμα τοῦ θεοῦ, ὅπου δεῖ στῆναι· „καὶ [2]) ἔστησεν ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας μου,“ λέγουσιν οἱ προφῆται, ἐπεὶ „πέτρα [3]) ἦν ὁ Χριστός.“ Μάθωμεν δὲ τίς ἐστιν ὁ τῶν ἐπαγγελιῶν τούτων τευξόμενος.

„Ἀθῶος [4]) χερσὶ, καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ,“ κ. τ. ε. Πρὸς [5]) τὴν ἐρώτησιν ἀποκρίνεται, πρακτικόν τε τοῦτον εἶναι καὶ θεωρητικόν. Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τὰς μὲν πράξεις ἔχουσι καθαρὰς, δι' ἔπαινον δὲ ἀνθρώπων τοῦτο ποιοῦντες, οὐκ εἰσὶ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ. Ματαία δὲ ψυχὴ, ἡ λογικὴ μέν οὖσα, τὸ δὲ βλαβερὸν οὐ φεύγουσα, καὶ τὸ ἀγαθὸν αἱρουμένη. Ὁ δὲ τὸ „ναὶ“ καὶ „οὒ“ φυλάττων, ἄνευ δόλου ποιεῖται τὸν ὅρκον, ἆθλον ἔχων εὐλογίαν, καὶ σώσει τοῦτον ὁ θεὸς ἐλέῳ καὶ χάριτι. Ὁποῖος γάρ ποτε ἂν ᾖ ὁ ἄνθρωπος, ἐλέου χρήζει τοῦ ἀπὸ θεοῦ.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἰούδας [6]) ἀνέβη μὲν εἰς τὸ ὄρος κυρίου, οὐκ ἔστη δὲ ἐν τόπῳ ἁγίῳ αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἦν ἀθῶος χερσὶν, οὐδὲ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ, ἀλλὰ κλέπτης ὢν, τὰ βαλλόμενα βαστάζων.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἀλλ' [7]) ἐπεί τινες τὰς μὲν πράξεις ἔχουσι καθαρὰς, οὐκ εἰσὶ δὲ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, προς-

---

[1]) Cfr. Exod. XXXIV, 2.

[2]) Psalm. XL, 2. (XXXIX.)

[3]) I Cor. X, 4.

[4]) Psalm. XXIV, 4. (XXIII.)

[5]) R. in notis: Corderius habet tanquam incerti auctoris, aliae vero Catenae Origeni tribuunt.

[6]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus. — Cfr. Psalm. XXIV, 4. (XXIII.)

[7]) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Psalm. XXIV, 4. (XXIII.)

ἔθηκε τό· „καθαρὸς [1]) τῇ καρδίᾳ.“ Δεῖ γὰρ τὸν ἐν πράξεσι κατορθοῦντα, καὶ καθαρὸν ἐν τῇ γνώσει τυγχάνειν.

„Αὕτη [2]) ἡ γενεὰ ζητούντων αὐτὸν, ζητούντων τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ Ἰακώβ.“ Ἀλλ' [3]) οὐδεὶς ζητῶν πρόσωπον τοῦ θεοῦ, ἐνθάδε πρόσωπον θεοῦ ὄψεται· „οὐ [4]) γὰρ ὄψεται ἄνθρωπος ὢν τὸ πρόσωπόν μου, φησὶ, καὶ ζήσεται.“ Μεταβάλλειν σε δεῖ, ἵνα ζητῶν τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ ἴδῃς αὐτό. Ἀποθέσθαι δεῖ πάντα τὰ ἀνθρώπινα· ἄγγελον ἤδη καὶ θεὸν γενέσθαι δεῖ· „μὴ [5]) καταφρονήσητε γὰρ, φησὶν ὁ σωτὴρ, ἑνὸς τούτων τῶν μικρῶν τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς.“ Αὕτη οὖν ἡ γενεὰ ζητούντων τὸν κύριον, ζητούντων τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ Ἰακώβ.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Εἰ [6]) ἀγγέλων ἐστὶ τὸ βλέπειν τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ διαπαντὸς, τοῦτο δὲ τὸ πρόσωπον καὶ οἱ ἄνθρωποι ζητοῦσιν ἰδεῖν, ἀγγέλων ἄρα καὶ οἱ ἄνθρωποι γνῶσιν ἐπιζητοῦσιν, εἴγε δυνατὸν ἄρτον ἀγγέλων φαγεῖν τὸν ἄνθρωπον.

„Ἄρατε [7]) πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Κύριος τῶν δυνάμεων,“ κ. τ. ε. Πύλας [8]) δὲ λέγει τὰς ἀρετάς·

---

[1]) Psalm. XXIV, 4. (XXIII.)

[2]) Psalm. XXIV, 6. (XXIII.)

[3]) R. in notis: Cod. Baroccianus. Apud Corderium vero et in Cod. Roe paucioribus verbis habentur.

[4]) Cfr. Exod. XXXIII, 20.

[5]) Cfr. Matth. XVIII, 10.

[6]) R. in notis: Cod. Coislinianus, et schedae Grabii. — Cfr. Psalm. XXIV, 6. (XXIII.)

[7]) Psalm. XXIV, 7. 8. coll. 10. (XXIII.)

[8]) R. in notis: Cod. Coislinianus, et schedae Grabii, partimque Barbarus.

„ἀνοίξατε[1]) γάρ μοι, φησὶ, πύλας δικαιοσύνης.“ Ὡς δὲ δικαιοσύνης ἀνοίγονται πύλαι, οὕτως καὶ σωφροσύνης καὶ ἀνδρείας καὶ ἀγάπης καὶ μακροθυμίας, δι' ὧν εἰσέρχεσθαι πέφυκε γνῶσις θεοῦ, ὡσανεὶ θεοῦ προηγουμένου αὐτῶν, λύσαντος μὲν τὴν αἰχμαλωσίαν, νικητὰς δὲ ἀποφήναντος τοὺς αἰχμαλώτους. Καὶ εἰσιόντες εἰς πόλιν λαμπρὰν ἐπὶ τῇ τροπαίων ἐπιδείξει ἐγκελεύονται οἱ δῆμοι· „ἄρατε[2]) πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν.“

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Οὐκ[3]) εἶπεν· ἀνοίξατε τὰς πύλας, ὧν ἡγεῖσθε καὶ τυγχάνετε φύλακες, ἀλλ' „ἄρατε.“ Ὡς γὰρ κατιὼν κλίνας οὐρανοὺς, οὐκ ἀνοίξας κατέβη, τὸν αὐτὸν τρόπον ἀναληφθεὶς, οὐκ ἀνοιχθεισῶν τῶν πυλῶν εἰσῆλθεν, ἀλλ' αἰρουμένων.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ „Καὶ[4]) ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι.“ Ὡς[5]) λογικαῖς δὲ ταύταις φησὶ τό· „ἐπάρθητε·“ πνευματικαὶ δέ εἰσι, καὶ οὐ πρόσκαιροι διὰ τὸ ἄϋλον καὶ ἀκήρατον.

„Κύριος[6]) κραταιὸς καὶ δυνατὸς, κύριος δυνατὸς ἐν πολέμῳ,“ κ. τ. ε. „Θαρσεῖτε,[7]) φησὶν ὁ σωτὴρ, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον·“ „νῦν[8]) ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω.“

„Κύριος[9]) δυνάμεων, αὐτός ἐστιν οὗτος ὁ βασι-

---

1) Psalm. CXVIII, 19. (CXVII.)

2) Psalm. XXIV, 7. (XXIII.)

3) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Psalm. XXIV, 7. (XXIII.)

4) Psalm. XXIV, 7. (XXIII.)

5) R. in notis: Schedae Grabii.

6) Psalm. XXIV, 8. (XXIII.)

7) R. in notis: Schedae Grabii et Barbarus. — Cfr. ev. Joann. XVI, 33.

8) Ev. Joann. XII, 31. — Ed. Ruaei: ἐμβληθήσεται.

9) Psalm. XXIV, 10. (XXIII.)

λεὺς τῆς δόξης," κ. τ. ε. Δυνάμεων[1]) κύριον αὐτὸν εἶπον, ὡς ἄρχοντα στρατοπέδων. Σημειωτέον δὲ, ὅτι οἱ τὰ Ἑβραίων ἠκριβωκότες φασὶ τὴν „Σαβαὼθ" φωνὴν ἐν τῷ ἑβραϊκῷ κειμένην, εἰς ἑλλάδος φωνὴν οἱ ἑβδομήκοντα μεταλαμβάνοντες, ὁτὲ μὲν τό· „κύριος τῶν δυνάμεων·" ὁτὲ δὲ τό· „κύριος κραταιός·" ὁτὲ δὲ τό· „παντοκράτωρ·" ἔταξαν. Λέγουσι γοῦν, ὅτι καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ κειμένη „τοῦ Σαβαὼθ" ἡ μετάληψις εἰς τό· „κύριος τῶν δυνάμεων·" γέγονεν. Εἰ δὲ τὸ „Σαβαὼθ" ἐπὶ τοῦ σωτῆρος κεῖται, ἑρμηνεύεται εἰς „παντοκράτωρ." Εἰκότως ἡ „παντοκράτωρ" φωνὴ τοῦ σωτῆρος κατηγορηθείη. Εἰ γὰρ „πάντα[2]) δι' αὐτὸν γέγονε," καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, ἀκολούθως παντοκράτωρ λέγεται.

Ψαλμὸς εἰκοστὸς τέταρτος.

„Αἰσχυνθήτωσαν[3]) οἱ ἀνομοῦντες διακενῆς," κ. τ. ε. Ἔστι[4]) καὶ μὴ διακενῆς ἀνομῆσαι. „Ἐγενόμην[5]) τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος." Αὕτη ἡ ἀνομία οὐ διακενῆς. Στρέψον δέσποτα τὴν αἰσχύνην εἰς τοὺς ἀνομοῦντας ἡμᾶς, οὐδὲν ἠδικηκότας. Τοῦτο γὰρ λέγει „διακενῆς."

„Τὰς[6]) ὁδούς σου, κύριε, γνώρισόν μοι, καὶ τὰς τρίβους σου δίδαξόν με," κ. τ. ε. Ὁ[7]) θέλων γνῶναι τὰς ὁδοὺς τοῦ κυρίου, γενέσθω πραΰς· „διδάξει[8]) γὰρ,

---

[1]) R. in notis: Didymo tribuit Barbarus, aliae vero Catenae Origeni.

[2]) Cfr. ev. Joann. I, 3. coll. edd. N. T.

[3]) Psalm. XXV, 3. (XXIV.)

[4]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.

[5]) Cfr. I Cor. IX, 21.

[6]) Psalm. XXV, 4. (XXIV.)

[7]) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus, ac Barbarus.

[8]) Psalm. XXV, 9. (XXIV.)

φησὶ, πραεῖς ὁδοὺς αὐτοῦ," τοὺς καταπαύσαντας τὴν ἐν τῇ ψυχῇ ἄπαυστον μάχην θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας, καὶ τῶν τούτοις ὑποβεβλημένων παθῶν. Τό· „γνώρισόν[1]) μοι, καὶ δίδαξον·" ἐπὶ πράγματα λέγει. Βούλεται γὰρ εἰπεῖν, ὅτι ἐν ἀπολαύσει με κατάστησον τῶν πράξεών σου, τουτέστιν ἐπάγαγέ με εἰς τὰ οἰκεῖα· ὅθεν ἐπιφέρει· „ὁδήγησόν[2]) με εἰς τὴν ἀλήθειάν σου."

„Ἁμαρτίας[3]) νεότητός μου, καὶ ἀγνοίας μου μὴ μνησθῇς," κ. τ. ε. Ἐφ᾽[4]) οἷς γὰρ ἔτι πλημμελεῖ τις, οὐκ ἐξομολογεῖται μετανοῶν· ὡς καὶ τὰ ἐκ νεότητος ἡμαρτημένα καὶ ἠγνοημένα, οὐκέτι ἐνεργεῖται τῷ τὴν νεότητα διαβεβηκότι. Λέγοι δ᾽ ἄν τις νεότητος καὶ τὸ τοῦ ἤθους ἄστατον, ὅτε τις ἀγνοῶν ἁμαρτάνει, μέχρι θεὸς αἴσθησιν τῷ τοιούτῳ χαρίζηται. Εἴρηται γάρ· „ἵνα[5]) δῷ ἀκάκοις πανουργίαν." Οὐχ ἁρμόττει δὲ ταῦτα τῷ Δαυὶδ, οὗ μηδὲν ἁμάρτημα νεότητος φέρεται, ἀλλὰ πάντας μᾶλλον διδάσκει τοὺς περιπεπτωκότας ἁμαρτήμασι νεωτερικοῖς, καθάπερ τραύματα παλαιὰ δεικνύναι ταῦτα τῷ δυναμένῳ θεραπεῦσαι διὰ τῆς ἐξομολογήσεως.

„Κατὰ[6]) τὸ ἔλεός σου μνήσθητί μου, ἕνεκεν τῆς χρηστότητός σου, κύριε," κ. τ. ε. Ἄνθρωποι[7]) μὲν μνημονεύοντές τινων, τὰς τῶν προεγνωσμένων φαντασίας ἀνακινοῦσιν ἐν ἑαυτοῖς· θεὸς δὲ μνημονεύων λογικῆς φύσεως, ἐν αὐτῇ γίνεται. Τούτου γὰρ λέγεται μεμνῆσθαι, ἐν ᾧ χωρεῖ. Χωρεῖ δὲ πρότερον μὲν διὰ

---

[1]) Psalm. XXV, 4. (XXIV.)

[2]) Psalm. XXV, 5. (XXIV.)

[3]) Psalm. XXV, 7. (XXIV.)

[4]) R. in notis: Schedae Grabii, partimque Corderius. Nonnulla tamen iisdem fere verbis habent Eusebius, et Didymus in Catena Barbari.

[5]) Prov. I, 4. [6]) Psalm. XXV, 7. (XXIV.)

[7]) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus, Barbarus.

τῆς τῶν γεγονότων θεωρίας, ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τῆς γνώσεως τῆς ἑαυτοῦ.

„Χρηστὸς[1]) καὶ εὐθὺς ὁ κύριος· διὰ τοῦτο νομοθετήσει ἁμαρτάνοντας ἐν ὁδῷ. Ὁδηγήσει πραεῖς ἐν κρίσει, διδάξει πραεῖς ὁδοὺς αὐτοῦ," κ. τ. ε. „Δικαίῳ[2]) γὰρ νόμος οὐ κεῖται." Διὰ γὰρ ταύτην, φησὶ, τὴν αἰτίαν, ἐπειδὴ πρόσεστιν αὐτῷ καὶ τὸ δίκαιον, νομοθετεῖ ἁμαρτάνουσιν ἐν ὁδῷ, τουτέστιν ὑποστρέφει τοὺς ἁμαρτάνοντας εἶναι εἰς εὐσέβειαν, καὶ περὶ μὲν τοὺς ἁμαρτάνοντας, φησὶν, ἐπιδείκνυται τὸ δίκαιον, περὶ δὲ τοὺς ἄλλους τὴν χρηστότητα, ὅθεν ἐπιφέρει· „ὁδηγήσει[3]) πραεῖς ἐν κρίσει, διδάξει πραεῖς ὁδοὺς αὐτοῦ."

„Ἐπίβλεψον[4]) ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐλέησόν με, ὅτι μονογενὴς καὶ πτωχός εἰμι ἐγώ," κ. τ. ε. Ὁ[5]) πάντα πράττων καὶ λέγων τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως ἕνεκεν, τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς διαπαντὸς ἔχει πρὸς τὸν κύριον. Εἴ τις υἱοθεσίας οὐκ ἔλαβε πνεῦμα, οὐδὲ τῶν ἁγίων δυνάμεων καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ γέγονεν ἀδελφὸς, λεγέτω μονογενὴς εἶναι καὶ πτωχὸς ἐστερημένος τοῦ πλούτου τῆς γνώσεως. Οἶμαι δὲ τὸν Δαυὶδ μετριάζοντα τούτους ᾄδειν τοὺς λόγους· τὰ ἄδηλα γὰρ καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας αὐτοῦ δεδήλωκεν αὐτῷ ὁ θεός.

„Αἱ[6]) θλίψεις τῆς καρδίας μου ἐπληθύνθησαν, ἐκ τῶν ἀναγκῶν μου ἐξάγαγέ με. Ἴδε τὴν ταπείνωσίν μου, καὶ τὸν κόπον μου, καὶ ἄφες πάσας τὰς ἁμαρτίας

---

1) Psalm. XXV, 8. 9. (XXIV.)

2) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus, partimque Cod. Coislinianus. — Cfr. I Tim. I, 9.

3) Psalm. XXV, 9. (XXIV.)

4) Psalm. XXV, 16. (XXIV.)

5) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii, Barbarus.

6) Psalm. XXV, 17. 18. (XXIV.)

μου," κ. τ. ε. Οὐ [1]) πᾶς κόπος περιαιρεῖ ἁμαρτίας, ἀλλ' ὁ διὰ τὸν κύριον τῇ πρακτικῇ [2]) προσγινόμενος. Ἀρκέσθητι, φησὶ, δέσποτα, ταῖς ἐπενεχθείσαις μοι θλίψεσι, καὶ περίκοψον ἐκ τῆς δίκης, ἣν ὑπέχω διὰ τὸ πλῆθος τῶν πλημμελημάτων. Ταπεινοῦταί τις ἀπαῤῥησίαστος ὢν ἐκ τῆς τῶν ἁμαρτημάτων συναισθήσεως, καὶ κάμνει διὰ κάρπους μετανοίας.

„Μὴ [3]) καταισχυνθείην, ὅτι ἤλπισα ἐπὶ σέ," κ. τ. ε. Ἡ [4]) ἔλπις οὐ καταισχύνει. Θυγάτηρ γάρ ἐστι δοκιμῆς, ἔκγονος δὲ ὑπομονῆς δοκιμή· ὑπομονὴ δὲ ἐκ θλίψεων γίνεται, ὧν πρόξενοι αἱ ἀρεταὶ, αἷς ἕπεται γνῶσις θεοῦ.

Ψαλμὸς εἰκοστὸς πέμπτος.

„Πύρωσον [5]) τοὺς νεφρούς μου," κ. τ. ε. Νεφροὶ [6]) μὲν σύμβολόν εἰσι τοῦ παθητικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς, τουτέστι θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας· καρδία δὲ τοῦ λογιστικοῦ.

„Ὅτι [7]) ὁ ἔλεός σου κατέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου ἐστὶ, καὶ εὐηρέστησα ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου," κ. τ. ε. Ὁ [8]) νοῶν τὰ περὶ ἐλέους, ταῦτα ἐρεῖ μεμνημένος τῆς περὶ ἐλέους θεωρίας· ὁ ἔλεός σου ὁ τεθεωρημένος μοι, τῷ κατέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου εἶναι, συνεργεῖ πρὸς τὸ εὐαρεστῆσαι ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. Κατ' ἀλήθειαν γὰρ

---

[1]) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii, Barbarus.

[2]) Ed. Ruaei, ut nos, hoc loco: πρακτικῇ.

[3]) Psalm. XXV, 20. (XXIV.)

[4]) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus.

[5]) Psalm. XXVI, 2. (XXV.)

[6]) R. in notis: Cod. Coislinianus.

[7]) Psalm. XXVI, 3. (XXV.)

[8]) R. in notis: Corderius.

καὶ οὐκ ἐπιπλάστως εὐαρεστεῖν ποιεῖ τὸ τοῦ θεοῦ ἔλεος. Σοφοῦ γὰρ καὶ θεωροῦντος τὴν ἀλήθειαν ἡ φωνή. Εἶτα τῆς εὐαρεστήσεως τὰ εἴδη διέξεισιν.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Εἰ[1]) ἡ ἀλήθειά ἐστι Χριστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν, ὡς εἶπεν· „ἐγώ[2]) εἰμι ἡ ἀλήθεια·“ ἐν δὲ τῇ ἀληθείᾳ εὐηρέστησε Δαυὶδ τῷ θεῷ, ἐν τῷ θεῷ εὐηρέστει ἄρα ὁ Δαυὶδ τῷ θεῷ. Διὰ τοῦτο, φησὶν, ἔσπευσα εὐαρεστεῖν τῇ ἀληθείᾳ σου, ἀντὶ τοῦ σοί. Περιφραστικῶς γὰρ τὴν ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ, αὐτὸν καλεῖ τὸν θεόν.

„Οὐκ[3]) ἐκάθισα μετὰ συνεδρίου ματαιότητος, καὶ μετὰ παρανομούντων οὐ μὴ εἰσέλθω. Ἐμίσησα ἐκκλησίαν πονηρευομένων, καὶ μετὰ ἀσεβῶν οὐ μὴ καθίσω,“ κ. τ. ε. Συνέδριον[4]) ματαιότητος, πρεσβύτεροι αἱρετικοί· παρανομοῦντες, λαϊκοὶ παράνομοι. Ἐκκλησία πονηρευομένων, αἱρετικὴ σύνταξις, καὶ ἀσεβεῖς πρεσβύτεροι αἱρετικοί. Τούτοις, φησὶν, οὐ συνῆλθον, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς τὸν θεῖον παραβαίνουσι νόμον συνεφυρόμην. Μάλιστα δὲ πάντων ἀπεστρεφόμην τοὺς τὸ θεῖον ἐνυβρίζοντας σέβας ἐν ἐκκλησίᾳ δῆθεν συγκροτουμένους· καὶ πρὸς τούτοις, τὴν τῶν εἰδωλολατρούντων ἀσέβειαν, οἷς καὶ τὸ συγχρονίζειν ἡγούμην ἐπισφαλές.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ταῦτα[5]) ῥητέον φιλίπποις καὶ αἱρετικοῖς. Ταῦτα πάντα τέθεικε, βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι οὐδὲ ταῖς ἑορταῖς τῶν εἰδώλων ἐκοινώνησέ ποτε, οὐδὲ τὰ λαμπρὰ τῶν ἀσεβῶν ἠγάπησεν, οὐδὲ ἐξέπληξεν αὐτὸν ὁ τῆς Βαβυλωνίας πλοῦτος, ἀλλ' ἦν αὐτῷ ἐν ἐπιτηδεύσει ἡ εὐσέβεια, καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη.

---

[1]) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii, Barbarus. — Cfr. Psalm. XXVI, 3. (XXV.)

[2]) Ev. Joann. XIV, 6.

[3]) Psalm. XXVI, 4. 5. (XXV.)

[4]) R. in notis: Corderius.

[5]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus. Similia habet Cod. Coislinianus. — Cfr. Psalm. XXVI, 4. 5. (XXV.)

„Νίψομαι[1]) ἐν ἀθώοις τὰς χεῖράς μου, καὶ κυκλώσω τὸ θυσιαστήριόν σου, κύριε,“ κ. τ. ε. Λογικὸν[2]) θυσιαστήριον θεοῦ, ὁ νοῦς ἡμῶν ἐστιν, ἐφ' οὗ καίομεν τῷ παρὰ τοῦ πατρὸς εἰς τὴν γῆν βληθέντι πυρὶ πάντα λογισμὸν ἄλογον ἀποσκιρτῶντα τῆς ἀγέλης τοῦ δεσπότου. Ὅτε τοίνυν ἡ ψυχὴ οὐκ ἔξω νεύει, ἀλλὰ βλέπει πρὸς ἑαυτὴν, καὶ τὸ ἴδιον κέντρον, κυκλοῖ τὸ θυσιαστήριον τοῦ θεοῦ, μηδεμίαν γωνίαν ἐργαζομένη φθορᾶς δεκτικήν· τὴν γὰρ ἀφροσύνην γωνίαν παρεδρεύειν ὁ σοφός φησι[3]) Σολομών. Ἔστι δὲ θυσιαστήριον σωμάτων θεωρία καὶ ἀσωμάτων, ἐν ᾗ καθαίρεται νοῦς· ἣν ὁ κυκλώσας, τουτέστιν ἐγνωκὼς, διηγεῖται πάντα τὰ θαυμάσια τοῦ θεοῦ.

„Κύριε,[4]) ἠγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου, καὶ τόπον σκηνώματος δόξης σου. Μὴ συναπολέσῃς μετὰ ἀσεβῶν τὴν ψυχήν μου, καὶ μετὰ ἀνδρῶν αἱμάτων τὴν ζωήν μου, ὧν ἐν χερσὶν ἀνομίαι. Ἡ δεξιὰ αὐτῶν ἐπλήσθη δώρων,“ κ. τ. ε. Τὴν[5]) ψυχὴν ἀπαθῆ διεφύλαξα.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ὡς[6]) δυναμένου καὶ δικαίου συναπολέσθαι τοῖς ἀσεβέσι, ταῦτά φησι. Καὶ ὁ Ἀβραὰμ δὲ πρὸς τὸν θεόν· „μὴ[7]) συναπολέσῃς, φησὶ, δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς· καὶ ἔσται ὁ δίκαιος ὡς ἀσεβής.“ Χρηστέον δὲ τούτῳ τῷ ῥητῷ πρὸς εὐλαβεῖς ἄνδρας ἢ γυναῖκας, συζῶντας ἢ συζούσας κακοῖς.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ „Ἡ[8]) δεξιὰ αὐτῶν ἐπλήσθη δώ-

---

[1]) Psalm. XXVI, 6. (XXV.)

[2]) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus.

[3]) Cfr. Prov. VII, 12.

[4]) Psalm. XXVI, 8. 9. 10. (XXV.)

[5]) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus.

[6]) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus, Barbarus. — Cfr. Psalm. XXVI, 9. (XXV.)

[7]) Genes. XVIII, 23.

[8]) Psalm. XXVI, 10. (XXV.)

ρων." Ἐπειδὴ[1]) ἐργάζοντο ἀνομίαν, διὰ τοῦτο τὴν δεξιὰν αὐτῶν ἐπλήρουν δώρων.

Ψαλμὸς εἰκοστὸς ἕκτος.

„Κύριος[2]) φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου, τίνα φοβηθήσομαι; Κύριος ὑπερασπιστὴς τῆς ζωῆς μου, ἀπὸ τίνος δειλιάσω;" κ. τ. ε. Ὁ[3]) ἀνδρεῖος ταῦτα ἐρεῖ, καὶ γνώσει πεφωτισμένος, ὁποῖος ἦν ὁ λέγων· „τίς[4]) ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ;" Καὶ γὰρ εἰ ἀληθῶς ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν, ἐξουδένωται πᾶς ὁ καθ' ἡμῶν. Ἐὰν δὲ μὴ ἐκλάβωμεν τό· „ζωῆς[5]) μου" ἐπὶ τοῦ εἰπόντος· „ἐγώ[6]) εἰμι ἡ ζωή·" ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἁπλούστερον νοουμένης, οὐκ ἔσται ὑπερασπιστὴς τῆς τῶν μαρτύρων ζωῆς ὁ κύριος. Καὶ ὁ Παῦλος δὲ λέγων· „ὥστε[7]) ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν·" τὴν θείαν ἔλεγε ζωήν. Δειλίαν δὲ οὐ πείσεται ὁ ταῦτα λέγων ἐκ διαθέσεως. „Τοῖς[8]) γὰρ δειλοῖς, κατὰ τὸν κύριον, τὸ μέρος ἐν τῇ λίμνῃ τοῦ πυρός." Προσκόπτει δὲ ψυχὴ τυφλώττουσα, καὶ πάντα φοβεῖται, καὶ τὴν εἰς θεὸν ὁμολογίαν ἀρνήσεται· ὑπὸ θεοῦ δὲ φωτισθεῖσα, πρῶτον μὲν τὸν πρόμαχον αὐτῆς καὶ σωτῆρά ἐστι θεωροῦσα, μετὰ δὲ ταῦτα τῶν αὐτῆς πολεμίων καταθαῤῥεῖ,

---

[1]) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus, Barbarus.

[2]) Psalm. XXVII, 1. (XXVI.)

[3]) R. in notis: Corderius, et Cod. Coislinianus num. 189. Verum nonnulla iisdem fere verbis exstant apud Eusebium.

[4]) Rom. VIII, 35.

[5]) Cfr. Psalm. XXVII, 1. (XXVI.)

[6]) Ev. Joann. XIV, 6. [7]) II Cor. I, 8.

[8]) Cfr. Apocal. XXI, 8. coll. edd. N. T.

εἴτε θεὸν ἀγνοούντων ἀνθρώπων, εἴτε δυνάμεων ἀοράτων, ὡς αὐτὸν ἔχουσα τὸν υἱὸν βοηθόν· ἐν γὰρ τούτῳ τῷ ἑβραϊκῷ τὸ „σωτήρ[1]) μου,“ ὄνομα γέγραπται τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι᾽ ὧν ἄν τις τοῖς ἑβραϊκοῖς χαρακτῆρσι γράψῃ τὸν Ἰησοῦν.

„Ἐν[2]) τῷ ἐγγίζειν ἐπ᾽ ἐμὲ κακοῦντας, τοῦ φαγεῖν τὰς σάρκας μου· οἱ θλίβοντές με καὶ οἱ ἐχθροί μου, αὐτοὶ ἠσθένησαν καὶ ἔπεσαν,“ κ. τ. ε. Ὅτε[3]) πειραζόμενοι ἐγγίζουσιν ἐφ᾽ ἡμᾶς κακοῦντες, φαγεῖν θέλοντες τὴν μὴ δυναμένην κληρονομῆσαι θεοῦ βασιλείαν σάρκα, καὶ τραφῆναι ἀφ᾽ ὧν ἁμαρτάνοντες ποιοῦμεν ἔργων σαρκὸς, ἑτέρας οὔσης παρὰ τὴν ὀψομένην σάρκα τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ· καὶ ὅτι ἐγγίζουσι τοῦ δικαίου κακοῦντες, τότε πρῶτον ἀσθενοῦσιν, εἶτα πίπτουσιν, αὐτῆς τῆς ἀφῆς ἧς ἅπτονται τοῦ δικαίου, κολαζούσης αὐτοὺς, καὶ ἀσθενεῖν καὶ πίπτειν ποιούσης αὐτούς.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Εἰ[4]) ἡμεῖς τὰς τοῦ Χριστοῦ σάρκας ἐσθίομεν· — „ὁ[5]) τρώγων γάρ μου, φησὶ, τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα·“ — τὰς δὲ ἡμετέρας οἱ δαίμονες· μήποτε καὶ τὰς τοῦ Χριστοῦ ἄρα σάρκας οἱ δαίμονες ἐσθίουσι, τὰς ἐν ἡμῖν ἀρετὰς καὶ τὰ ἀληθῆ δόγματα διαφθείρειν σπουδάζοντες. Λέγεται γὰρ τὸ „φαγεῖν“ καὶ ἐπὶ τοῦ „διαφθείρειν·“ „ἐὰν[6]) γὰρ θέλητε, φησὶν, καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε. Ἐὰν δὲ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται· τὸ γὰρ στόμα κυρίου ἐλάλησε ταῦτα.“ Ἐνταῦθα γὰρ τὸ „κατέδεται,“ ἀντὶ τοῦ „διαφθείρει“ κεῖται· μάχαιρα γὰρ ἐσθίειν οὐ πέφυκεν. Ἢ

---

1) Cfr. Psalm. XXVII, 1. (XXVI.)

2) Psalm. XXVII, 2. (XXVI.)

3) R. in notis: Cod. Coislinianus 189.

4) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus, Barbarus. — Cfr. Psalm. XXVII, 2. (XXVI.)

5) Ev. Joann. VI, 54. 6) Jesai. I, 19. 20.

τὰς σάρκας ἡμῶν λέγονται ἐσθίειν οἱ δαίμονες, ἀντὶ τοῦ τὰ ἐκ τῆς σαρκὸς φυόμενα. „Φανερὰ[1]) δέ ἐστι τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς, ὁ ἱερὸς ἀπόστολός φησιν, ἅτινά ἐστι μοιχεῖαι, πορνεῖαι, ἀσέλγειαι, εἰδωλολατρίαι," καὶ τὰ ἑξῆς.

„Ἐὰν[2]) παρατάξηται ἐπ' ἐμὲ παρεμβολὴ, οὐ φοβηθήσεται ἡ καρδία μου," κ. τ. ε. Ἡ[3]) παρεμβολὴ τοιαύτη ἐστὶν, ὁποῖος ὁ ἐν τάφοις οἰκῶν λεγεών. Καὶ τάχα φῶς ἐστιν ἡ τῶν ἐναντίων παρεμβολή. Ἡ καρδία δὲ, τουτέστι τὸ ἡγεμονικὸν, οὐ φοβηθήσεται· ἐπεὶ τὸ φρόνημα αὐτῆς ἔχθρα ἐστὶν εἰς θεὸν, τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑποτασσομένης. „Ἐὰν[4]) ἐπαναστῇ ἐπ' ἐμὲ πόλεμος," καὶ τὰ ἑξῆς. Κατὰ τοῦτο δέδοται ἀνακλήτως ἐλπίζειν ἐν τῇ καρδίᾳ.

„Τοῦ αὐτοῦ." Ὁ[5]) μὲν πρακτικὸς διὰ τῶν ἀρετῶν πολεμείτω τοῖς ἀλλοφύλοις· ὁ δὲ θεωρητικὸς τοῖς ἀληθέσι δόγμασι καθαιρεῖ τὸ πᾶν ὕψωμα κατὰ τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως ἐπαιρόμενον. Καρδίαν δὲ τὸ ἡγεμονικὸν λέγει, ὅπερ οὐ φοβηθήσεται. Τάχα γὰρ ἡ ἀσθενήσασα σὰρξ φοβηθήσεται, ἐπεὶ τὸ φρόνημα αὐτῆς ἐχθρόν ἐστιν εἰς θεὸν, τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑποτασσομένης.

„Τοῦ αὐτοῦ." „Ἐὰν[6]) ἐπαναστῇ ἐπ' ἐμὲ πόλεμος, ἐν ταύτῃ ἐγὼ ἐλπίζω." Ἐν[7]) τῇ καρδίᾳ. Ἐφωτίσθη γὰρ ἐν ταύτῃ τῇ βοηθείᾳ, ἧς πεῖραν ἔλαβον, ὅθεν οὐδὲ ἄλλην πλείονα παράταξιν δέδοικα, σκεπούσης με τῆς τοιαύτης βοηθείας.

---

[1]) Cfr. Galat. V, 19. 20. coll. edd. N. T.

[2]) Psalm. XXVII, 3. (XXVI.)

[3]) R. in notis: Corderius.

[4]) Psalm. XXVII, 3. (XXVI.)

[5]) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus, Barbarus. — Cfr. Psalm. XXVII, 3. (XXVI.)

[6]) Psalm. XXVII, 3. (XXVI.)

[7]) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus, Barbarus.

„Μίαν[1]) ᾐτησάμην παρὰ κυρίου, ταύτην ἐκζητήσω· τοῦ κατοικεῖν με ἐν οἴκῳ κυρίου πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου, τοῦ θεωρεῖν με τὴν τερπνότητα κυρίου, καὶ ἐπισκέπτεσθαι τὸν ναὸν αὐτοῦ· ὅτι ἔκρυψέ με ἐν σκηνῇ αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ κακῶν μου, ἐσκέπασέ με ἐν ἀποκρύφῳ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ· ἐν πέτρᾳ ὕψωσέ με.“ Μεμαθήκαμεν[2]) οἶκον κυρίου λέγεσθαι τὴν ἐκκλησίαν θεοῦ ζῶντος, ἐκ λίθων ζώντων. Οὔσης δὲ καὶ χρηστότητος, οὔσης δὲ καὶ ἀποτομίας θεοῦ, οἱ μὲν κατοικοῦντες ἐν οἴκῳ κυρίου, ὄψονται τὴν ἐν τῇ χρηστότητι τοῦ θεοῦ τερπνότητα· οἱ δὲ ἔξω τοῦ οἴκου τυγχάνοντες, τῆς ἀποτομίας αὐτοῦ πεῖραν λήψονται. Εἰ διαφέρει δὲ ναὸς κυρίου καὶ οἶκος κυρίου ἐπιστήσεις, καὶ εἰ οἶκος μὲν ἡ ἐκκλησία, ἀναλόγως Λευίταις καὶ ἱερεῦσι. Πρῶτον ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ θεοῦ κρύπτεταί τις ἐν ἡμέρᾳ κακῶν ἀπὸ κυρίου, εἶτα σκεπάζεται ἐν ἀποκρύφῳ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ, καὶ τρίτον ἐν πέτρᾳ ὑψοῦται. Αἰτεῖ τοίνυν τὴν ἐκκλησίαν οἰκεῖν, διὰ τοῦ φρονεῖν τὰ ἐκκλησιαστικὰ, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς πεφωτισμένης αὐτοῦ ζωῆς. Ἐπὶ γῆς, φησὶ, τυγχάνων, εἰ καὶ πολλῶν δεῖ μοι τῶν ἀγαθῶν, μίαν αἴτησιν τέως αἰτῶ. Ἀθρόως γὰρ ἐν πᾶσιν οὐχ οἷόν τε γενέσθαι τοῖς ἀγαθοῖς, μήπω τόδε λείποι τὸ μέγα καὶ ἐξαίρετον, τὸ „θεωρεῖν[3]) με,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Ὁ δὲ ἀγαπῶν τὴν εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου κυρίου, βούλεται τερπνῶς ἐναπολαῦσαι τῇ θέᾳ, καὶ μετὰ τὴν θεωρίαν ἐπισκέπτεσθαι τὸν ναὸν αὐτοῦ. Θεωρεῖ δέ τις τὴν τερπνότητα κυρίου, τὰ ὑποβεβηκότα δόγματα τῆς ἐκκλησίας ὁρῶν· προσβαλὼν δὲ τοῖς περὶ τριάδος, περιαθρήσει τὸν ναὸν αὐτοῦ. Εὐπρέπεια δὲ κυρίου καὶ πᾶς ὁ κατ' ἀρετὴν βίος τῶν ἐν θεοσεβείᾳ διαπρεπόντων. „Ὅτι[4]) ἔκρυψέ

[1]) Psalm. XXVII, 4. 5. (XXVI.)

[2]) R. in notis: Corderius Origeni, Catena Barbari Didymo tribuit.

[3]) Psalm. XXVII, 4. (XXVI.)

[4]) Psalm. XXVII, 5. (XXVI.)

με,“ καὶ τὰ ἑξῆς. „Οἱ [1]) μὲν ἐχθροὶ, φησὶν, ἠσθένουν καὶ ἔπιπτον·“ ἐγὼ δὲ ὑπὸ τῆς αὐτοῦ δεξιᾶς ἐκρυπτόμην ἐν σκηνῇ κατοικῶν, διὰ τὸ διάγειν ἐν ἐρημίαις, καὶ μὴ ἔχειν τότε τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, μηδὲ τὸν ναὸν αὐτοῦ. Καὶ ἐν τῷδε τῷ τῶν διωγμῶν καιρῷ „ἐσκέπασέ [2]) με.“ Ἀπόκρυφον δὲ σκηνῆς, τὸ ἐνδότατόν τε καὶ ἄβατον, ὅπερ ἐκάλουν ἅγια ἁγίων. Οὐ πάντως δὲ τὴν σκηνὴν ἐν τόπῳ γεγενῆσθαί φησιν, ἀλλ' ἐν ψυχῆς καταστάσει ἡγιασμένῃ, καὶ πάσης ἀπηλλαγμένῃ τῆς τῶν πολλῶν κοινωνίας. Ἀλλ' οὐκ ἀφῆκέ με, φησὶ, μέχρι τέλους λανθάνειν, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις χρήσιμον γενέσθαι βουλόμενος, ἐν [3]) πέτρᾳ, τῷ Χριστῷ, ὕψωσέ με. Καὶ ἄλλως δὲ πολλάκις εἴρηται τὴν μὲν σκηνὴν δηλοῦν προκοπὴν, τὸν οἶκον δὲ τελειότητα. Οὐδεὶς οὖν ἐνεστηκυίας αὐτῷ τῆς τῶν κακῶν ἡμέρας, ἐν οἴκῳ εἶναι δύναται τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἐν τῇ σκιᾷ κρύπτεται, τῷ τὴν προκοπὴν σκεπάζειν τὸν κακίας ἀπαλλαττόμενον. Ἔτι γὰρ μετανοοῦντες, οὐ δύνανται ἔχειν τὴν τελειότητα. Δύναται δὲ καὶ νῦν κακὰ νοεῖσθαι τὰ περιστατικά· ἀπόκρυφον δὲ σκηνῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς παιδεύσεως, κἀκεῖ προκόπτομεν. Τὰ μέν ἐστι προφανῆ, τὰ δὲ μυστικά. Οὐκ ἐν τοῖς ἐπιπολαίοις οὖν ὁ Θεὸς τὸν προκόπτοντα σκέπει. Αὐτοῦ δὲ εἶπε σκηνὴν, ἐπεὶ μὴ πᾶσα κατὰ Θεὸν προκοπή· διεδέξατο δὲ τὴν προκοπὴν ἡ πέτρα τῆς τελειότητος. Κατάλληλον δὲ τῇ μὲν προκοπῇ τὸ „ἔκρυψε,“ [4]) τῇ δὲ τελειότητι τὸ „ὕψωσε.“ Λέγοις δ' ἂν σκηνὴν, καὶ τὴν διὰ νόμου καὶ προφητῶν ἀγωγὴν, ἐν ᾗ ἐν τῷ μυστικῷ νῷ κρύπτει τὸν παιδευόμενον ὁ Θεὸς, ὑψῶν αὐτὸν ἐν τῇ πέτρᾳ, τῷ Χριστῷ.

---

[1]) Cfr. Psalm. XXVII, 2. (XXVI.)
[2]) Psalm. XXVII, 5. (XXVI.)
[3]) Psalm. XXVII, 5. (XXVI.)
[4]) Cfr. Psalm. XXVII, 5. (XXVI.)

„Ὅτι [1]) ἔκρυψέ με ἐν σκηνῇ αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ κακῶν μου,“ κ. τ. ε. Σκηνὴν [2]) τὸν Χριστὸν ὀνομάζει, ἐν ᾧ καὶ κατεσκήνωσεν ὁ θεός· „ἐν [3]) τῷ ἡλίῳ γάρ, φησὶν, ἔθετο τὸ σκήνωμα αὐτοῦ.“ Ἥλιος δὲ δικαιοσύνης ὁ κύριος. Καὶ γὰρ ἐκ τοῦ ναοῦ φησι· ταύτην γάρ, λέγει, σκηνὴν ἔσχον τὴν σκέπην καὶ τὴν βοήθειαν· ἐπειδὴ ἐν τῇ τοῦ θεοῦ σκηνῇ προσευξάμενος, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἄρτων λαβὼν εὐλογίαν, τὰς χεῖρας τῶν πολεμούντων διέφυγεν, ὁπότε καὶ Δωὴκ τὰς βασιλικὰς ἡμιόνους νέμων τὴν αὐτοῦ φυγὴν τῷ Σαοὺλ κατεμήνυσεν. „Ἐσκέπασέ [4]) με ἐν ἀποκρύφῳ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ.“ Ἀντὶ τοῦ· ὡς ἐν ἀποκρύφῳ. Οὕτω, φησὶ, πολλὰ ζητήσαντες περὶ ἐμοῦ οἱ πολέμιοι οὐχ εὗρόν με, τοῦ θεοῦ με σκεπάζοντος. Καὶ οὕτω τό· „ἔκρυψέ [5]) με.“

„Καὶ [6]) νῦν ἰδοὺ ὕψωσε τὴν κεφαλήν μου ἐπ' ἐχθροὺς μου· ἐκύκλωσα καὶ ἔθυσα ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ θυσίαν ἀλαλαγμοῦ,“ κ. τ. ε. Εἰ [7]) ὁ κυκλώσας θύει, θυσία δέ ἐστι πνεῦμα συντετριμμένον· ὁ συντρίψας τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, κύκλῳ αὐτὴν πεποίηκε σχῆμα γωνίας μὴ ἔχουσαν ἐπιδεχομένην φθορὰν, καὶ τὴν ἀφροσύνην αὐτὴν, ἥ, φησὶ Σολομὼν, ταῖς γωνίαις παρεδρεύει· [8]) καὶ τό· „κατελθὸν [9]) δὲ ἐπὶ τοὺς παῖδας Ἰὼβ πῦρ τῶν τεσσάρων ἥψατο γωνιῶν τοῦ οἴκου.“

„Σοὶ [10]) εἶπεν ἡ καρδία μου· ἐξεζήτησα τὸ πρόσωπόν σου, τὸ πρόσωπόν σου, κύριε, ζητήσω,“ κ. τ. ε.

---

[1]) Psalm. XXVII. 5. (XXVI.)

[2]) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus, Barbarus.

[3]) Psalm. XIX, 4. (XVIII.)

[4]) Psalm. XXVII, 5. (XXVI.)

[5]) Cfr. Psalm. XXVII, 5. (XXVI.)

[6]) Psalm. XXVII, 6. (XXVI.)

[7]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.

[8]) Cfr. Prov. VII, 12. [9]) Cfr. Job. I, 16.

[10]) Psalm. XXVII, 8. (XXVI.)

Ὅταν[1]) τὸ πρόσωπόν τινος τὸ πρόσωπον τοῦ κυρίου ζητήσει, τότε ἀνακεκαλυμμένως τὴν δόξαν κυρίου κατοπτρίζεται, καὶ γενόμενος ἰσάγγελος, διὰ παντὸς ὄψεται τὸ πρόσωπον τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρός.

„Τοῦ αὐτοῦ." Δι[2]) ὧν καθαίρει τις ἑαυτὸν, δείκνυσι ζητῶν τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ, ὅπερ οἱ ἄγγελοι διὰ παντὸς λέγονται βλέπειν.

„Ὅτι[3]) ὁ πατήρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με," κ. τ. ε. Μακάριος[4]) ὁ ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ κακίας, ἐξ ἧς τίκτει τοὺς παρανόμους τούτου υἱούς· ὥσπερ Παῦλος διὰ τοῦ εὐαγγελίου γεννᾷ τοὺς Γαλάτας, οὕτω καὶ διὰ τῆς κακίας ὁ διάβολος γεννᾷ τοὺς πονηρούς. Τῆς συμφορᾶς, φησὶν, ἐπιστάσης μοι νῦν, καὶ τῆς τοσούτων πολεμίων ἐφόδου, οὐδὲ πατὴρ ἄν με ὠφέλησαν, οὐδὲ μήτηρ, αὐτὸς δὲ ἀντὶ πάντων ὤφθης μοι βοηθός.

„Νομοθέτησόν[5]) με, κύριε, τὴν ὁδόν σου, καὶ ὁδήγησόν με ἐν τρίβῳ εὐθείᾳ," κ. τ. ε. Ὅρα[6]) τὸν ἐν τῷ νόμῳ Μωσέως, καὶ γράμματι, ὡς οὐκ ὄντα ἐν ὁδῷ κυρίου, νομοθετηθῆναι εὐχόμενον τῇ ὁδῷ τοῦ κυρίου.

„Ἀνδρίζου,[7]) καὶ κραταιούσθω ἡ καρδία σου," κ. τ. ε. „Ἀνδρίζου,"[8]) τουτέστιν ἀνδρείαν ἀνάλαβε, μὴ κατ᾽ ἰσχὺν σώματος, ἀλλὰ κραταιουμένης τῆς καρδίας σου. Οὕτω γὰρ ὑπομεῖναι τὸν κύριον δυνηθήσῃ.

---

[1]) R. in notis: Corderius.

[2]) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Psalm. XXVII, 8. (XXVI.)

[3]) Psalm. XXVII, 10. (XXVI.)

[4]) R. in notis: Schedae Grabii ac Barbarus.

[5]) Psalm. XXVII, 11. (XXVI.)

[6]) R. in notis: Schedae Grabii, Corderius, Barbarus.

[7]) Psalm. XXVII, 14. (XXVI.)

[8]) R. in notis: Corderius.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἀνδρεία[1]) καρδία καὶ ψυχή ἐστιν, ἡ μὴ ἔχουσα λογισμοὺς ἀκαθάρτους, καὶ δόγματα ψευδῆ.

Ψαλμὸς εἰκοστὸς ἕβδομος.

„Πρὸς[2]) σὲ, κύριε, κεκράξομαι, ὁ θεός μου μὴ παρασιωπήσῃς ἀπ' ἐμοῦ,“ κ. τ. ε. Τῶν[3]) πρὸς τὸν θεὸν βοώντων καὶ ἀναφερόντων τὰς εὐχὰς, εἰ μὲν τὰ ἐπίγειά τις αἰτεῖ, ἐστὶν ἡ φωνὴ αὐτοῦ βραχεῖα· εἰ δὲ τὰ ἐπουράνιά τις αἰτεῖ, βοᾷ. Ὅθεν πολλάκις λέγεται ἐν ταῖς γραφαῖς περὶ τῶν ἁγίων, ὅτι πρὸς τὸν θεὸν ἐκέκραξαν. Πειράσθω τοίνυν ἕκαστος εὔχεσθαι τῷ θεῷ κεκραγὼς, καὶ παραδοξότερον ἐρῶ πῶς κεκραγώς. Εἰσελθὼν εἰς τὸ ταμεῖον αὐτοῦ κλείει τὴν θύραν, καὶ οὕτως κέκραγε πρὸς τὸν θεόν. „Μὴ[4]) παρασιωπήσῃς ἀπ' ἐμοῦ.“ Θεὸς ἀναγέγραπται λελαληκέναι πρὸς Μωυσέα, καὶ πρὸς Ἀαρὼν, καὶ πρὸς Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυή. Τοιοῦτοι γὰρ ἦσαν ἵνα λαλῇ πρὸς αὐτοὺς ὁ θεός. Καὶ διὰ τῶν προφητῶν, ὅτε ὁ λαὸς ἦν τοῦ θεοῦ, οὐκ ἐσιώπα. Καὶ μὴ νομίσωμεν, ἔξωθεν ἡμῖν λαλεῖν τὸν θεόν· ἀλλὰ γὰρ τὰ ἀναβαίνοντα ἡμῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν ἅγια ἐκεῖνά ἐστιν ἃ λαλεῖ ἡμῖν ὁ θεός. Οὕτως ἄκουε τοῦ· ἐλάλησεν ὁ θεὸς πρὸς τὸν δεῖνα. Ὅτι δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, ἄκουε τῆς γραφῆς αὐτῆς μαρτυρούσης· „μακάριος[5]) ἀνὴρ οὗ ἐστιν ἀντίληψις αὐτοῦ παρὰ σοῦ, κύριε· ἀνα-

---

[1]) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus, Barbarus. — Cfr. Psalm. XXVII, 14. (XXVI.)

[2]) Psalm. XXVIII, 1. (XXVII.) coll. LXX. virorum versionis edd.

[3]) R. in notis: Cod. Baroccianus, partimque Catena Corderii; Origeni etiam adscribit Daniel Barbarus.

[4]) Cfr. Psalm. XXVIII, 1. (XXVII.) coll. pag. huj. not. 2.

[5]) Cfr. Psalm. LXXXIV, 5. (LXXXIII.) coll. LXX. virorum versionis editionibus.

βάσεις εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ.“ Ἔχομεν ἄλλην ἀκοὴν ἀκούουσαν λόγου θεοῦ. Θεία ἐστὶν ἡ αἴσθησις ἐκείνη ἡ οὕτω παρὰ Σολομῶντι ὀνομαζομένη, ἡ ἀκούουσα λόγου θεοῦ, ἀνακεκραμένη αὐτῷ καὶ ἡνωμένη. „Ὁ[1]) θεὸς οὖν μου, φησὶν, μὴ παρασιωπήσῃς ἀπ᾽ ἐμοῦ· καὶ ὁμοιωθήσομαι, φησὶν, τοῖς καταβαίνουσιν εἰς λάκκον.“ Οὐδένα τῶν ἁγίων οἴδαμεν λάκκον ὀρύξαντα, ἀλλ᾽ εἴποτε ἅγιος χρείαν ἔσχεν ὕδατος, φρέαρ ὤρυξεν. Καὶ Σολομὼν ἐντέλλεται ἀπὸ φρεάτων πίνειν· ὁ δὲ προφήτης ἀπειλεῖ τοῖς πίνουσιν ἐκ λάκκου, λέγων ὡς ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ· „ἐμὲ[2]) ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους.“ „Μήποτε[3]) οὖν παρασιωπήσῃς ἀπ᾽ ἐμοῦ· καὶ ὁμοιωθήσομαι τοῖς καταβαίνουσιν εἰς λάκκον.“ Ἀλλ᾽ ὅπως ἴδωμεν, τίνες οἱ καταβαίνοντες εἰς λάκκον, ἡ ἱερὰ γραφὴ τὰ θεῖα λέγει εἶναι θερμὰ, τὰ δὲ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς ὕλης πράγματα ψυχρά. Ἐκεῖ οἰκεῖ καὶ ὁ πολέμιος τῶν ἀνθρώπων δράκων, ὃς ὠνομάσθη ψυχρός. Οὐδὲν γὰρ τῶν ἐπὶ γῆς, ζῶόν ἐστι ψυχρὸν ὡς ὁ δράκων. Πᾶσα οὖν ἁμαρτία ψυχρά ἐστι, τὰ δὲ θεῖα, ὡς ἔοικε, θερμά. „Ὁ[4]) ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα·“ καί· „πῦρ[5]) ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν.“ Καί· „τῷ[6]) πνεύματι ζέοντες.“ Πῶς δὲ οἱ ἁμαρτωλοὶ παρὰ λάκκοις εἰσὶν, ἄκουε. Ἐν τῇ Ἐξόδῳ γέγραπται· „ἀπέκτεινεν[7]) ὁ θεὸς ἀπὸ πρωτοτόκου Φαραὼ, ὃς κάθηται ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἕως πρωτοτόκου τῆς αἰχμαλωτίδος τῆς ἐν τῷ

---

[1]) Cfr. Psalm. XXVIII, 1. (XXVII.) coll. pag. 113. not. 4.

[2]) Jerem. II, 13.

[3]) Cfr. Psalm. XXVIII, 1. (XXVII.) coll. pag. huj. not. 1.

[4]) Cfr. Psalm. CIV, 4. (CIII.)

[5]) Luc. XII, 49. [6]) Rom. XII, 11.

[7]) Cfr. Exod. XII, 29.

λάκκῳ.“ Οὕτως οἱ καταβαίνοντες εἰς λάκκον ἁμαρτωλοί εἰσιν καὶ αἰχμάλωτοι· ἀλλ᾽ ὁ ἀγαθὸς θεὸς καὶ τούτους καλεῖ καὶ κηρύσσει αὐτοῖς ἄφεσιν. „Πνεῦμα[1]) γὰρ κυρίου ἐπ᾽ ἐμὲ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέν με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέν με, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν.“

„Εἰσάκουσον,[2]) κύριε, τῆς δεήσεώς μου, ἐν τῷ δέεσθαί με πρὸς σὲ, ἐν τῷ αἴρειν με χεῖράς μου πρὸς ναὸν ἅγιόν σου,“ κ. τ. ε. Εἰ[3]) ναός ἐστιν ὁ ἔχων θεὸν, ὁ θεὸς δὲ ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ, ναὸς ἄρα ἐστὶν ἅγιος ὁ Χριστὸς, πρὸς ὃν αἴρει τις καὶ ὑψοῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν διὰ τῶν ἀρετῶν.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἐμοὶ[4]) δοκεῖ διαφέρειν εὐχὴ δεήσεως, καὶ δοκεῖ μοι ὁ ἀπόστολος πλείονα ὀνόματα εἰς ταύτην τὴν διαφορὰν διαθέσθαι, λέγων· „παρακαλῶ[5]) πρῶτον πάντων ποιεῖσθαι δεήσεις, προσευχὰς, ἐντεύξεις, εὐχαριστίας·“ μείζονα λέγων, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τῆς δεήσεως τὴν προσευχὴν, καὶ τούτων τὴν ἔντευξιν, πάντων δὲ τὴν εὐχαριστίαν. Εἴποιμ᾽ ἂν οὖν, ὅτι τοῦ ἔτι ἐνδεοῦς, καὶ οἷς ἔτι ἐνδεῖ τινα, τούτων ἐστὶν ἡ δέησις. Ὅτε δὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ θεοῦ νοήσας αἰτῶ τι παρὰ τοῦ θεοῦ, τότε προσεύχομαι· ὅταν δὲ φίλος ἐπὶ πλεῖον γένωμαι, τότε εὐχαριστῶ τῷ θεῷ. „Ἐν[6]) τῷ αἴρειν με χεῖρας πρὸς ναὸν ἅγιόν σου.“ Πολλάκις ἐλέγομεν περὶ τῆς ἐπάρσεως τῶν χειρῶν. Ἐπῆρεν[7]) Μωυσῆς τὰς χεῖρας, καὶ κατίσχυσεν ὁ Ἰσραήλ· ὅτε δὲ καθῆκε τὰς χεῖρας, κατίσχυσεν ὁ Ἀμαλήκ. Καί· „ἐπαίροντες[8]) ὁσίους χεῖ-

---

[1]) Jesai. LXI, 1.

[2]) Psalm. XXVIII, 2. (XXVII.)

[3]) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus.

[4]) R. in notis: Cod. Baroccianus, et Catena Barbari. — Cfr. Psalm. XXVIII, 2. (XXVII.)

[5]) I Tim. II, 1.

[6]) Psalm. XXVIII, 2. (XXVII.)

[7]) Exod. XVII, 11. [8]) I Tim. II, 8.

ρας χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ." Καί· „ἔπαρσις[1]) τῶν χειρῶν μου θυσία ἑσπερινή." Εἴποιμι ἂν οὖν, ὅτι αἱ χεῖρες ἡμῶν εἰσιν αἱ κατὰ θεοσέβειαν πράξεις. Ἐὰν θησαυρίζωμεν ἐν οὐρανοῖς, ἔχομεν τὰς χεῖρας ἐπηρμένας πρὸς τὸν θεὸν, καὶ νικῶμεν τὸν ἐχθρόν· ὅταν δὲ ἡμῶν αἱ χεῖρες κάτω γένωνται, ἀνάγκη ἡμᾶς νικᾶσθαι. Ὅταν οὖν ἐπαίρω τὰς χεῖράς μου πρὸς τὸν θεὸν, καὶ διὰ τῶν χειρῶν τῆς ψυχῆς ὑψῶμαι πρὸς αὐτὸν, νικᾶται ὑπ' ἐμοῦ ὁ Ἀμαλὴκ, καὶ οὐδαμοῦ ἐστιν. Οὐκοῦν δεῖ ἐπαίρειν χεῖρας πρὸς ναὸν ἅγιον τοῦ θεοῦ. Ὁ ναὸς δὲ τοῦ θεοῦ, δόξα ἐστὶ τοῦ θεοῦ.

„Μὴ[2]) συνελκύσῃς με μετὰ ἁμαρτωλῶν, καὶ μετὰ ἐργαζομένων ἀδικίαν μὴ συναπολέσῃς με," κ. τ. ε. Εἰ[3]) ἐφ' ἡμῖν ἑκάτερον, τί τῶν ἀγαθῶν θεῷ τὴν αἰτίαν ἀνέθηκεν; Ἀλλ' ὅτι οὐκ συνέλκει πρὸς τοὺς τοιούτους θεὸς τὸν σῶσαι δυνάμενον; Τοιγαροῦν τελωνῶν φίλος ἤκουσεν ὁ σωτὴρ, μηδὲν ἐξ ἐκείνων βλαπτόμενος. Τοιαύτην οὖν ἕξιν ἀναλαβεῖν αἰτεῖ. Ἴσως δὲ τοὺς πάνυ ἁμαρτωλοὺς παραιτεῖται, ὁποίους ἐπάγει τοὺς ὃ μὴ φρονοῦσι λαλοῦντας. Εἰ γὰρ καὶ μετὰ πόρνης γέγονεν ὁ σωτὴρ, ἀλλ' ᾀδούσης εἰρηνικὰ καὶ ἐναντία λογιζομένης.

„Τοῦ αὐτοῦ." Τίς[4]) χρεία ταῦτα λέγεσθαι; Ἤτοι γὰρ ποιεῖς τὴν ἀνομίαν, καὶ συναπολλύει[5]) σε, καὶ μάτην λέγεις ταῦτα πρὸς θεόν· ἢ οὐδὲν ποιεῖς ἄνομον, καὶ οὐκ ἀπολλύει ὁ θεός. Ὁ θεὸς γὰρ οὐχ οὕτως ἄδικός ἐστι. Τολμῶμεν οὖν ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, καὶ λέγομεν, ὅτι ὁ θεὸς συνέλκει τὸν δίκαιον μετὰ ἁμαρτωλῶν, συνέλκει τὸν δίκαιον διὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, καὶ τοὺς

[1]) Psalm. CXLI, 2. (CXL.)

[2]) Psalm. XXVIII, 3. (XXVII.)

[3]) R. in notis: Codex Anglicanus, Catena Barbari.

[4]) R. in notis: Corderius. — Cfr. Psalm. XXVIII, 3. (XXVII.)

[5]) Ed. Ruaei: συναπόλλει.

ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν, ἵνα σωθῶσιν. Οἱ δὲ μὴ εἰδότες τοῦτο τὸ μυστήριον, ἐνεκάλουν τῷ Ἰησοῦ, λέγοντες· „ἐσθίεις[1]) καὶ πίνεις μετὰ τῶν ἁμαρτωλῶν.“ Αὐτὸς δὲ μακρὰν ἦν τῆς ἀπ' αὐτῶν βλάβης, πρὸς τὸ καὶ ὠφελεῖν αὐτούς. Οὕτω καὶ εἴ τις Χριστοῦ μιμητὴς τοῦτο ποιεῖ. Ἐὰν μέντοι γέ τις μὴ παρεσκευασμένος ᾖ, μηδὲ δύναμιν ἔχων, ἐμβάλληται εἰς τοσοῦτον κίνδυνον, ὥστε γενέσθαι μετὰ ἁμαρτωλῶν καὶ τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν, οὔτε ἐκείνους ὠφελήσει, καὶ ἑαυτὸν προσαπολέσει. Τοιγαροῦν καὶ ἐνθάδε ὁ προφήτης παρασκευάζειν ἑαυτὸν βούλεται, ὥστε δύνασθαι μὲν εἶναι μετὰ ἁμαρτωλῶν καὶ ἐργαζομένων ἀνομίαν, μὴ συνελκυσθῆναι δὲ αὐτοῖς. Ἴσως δὲ καὶ τοὺς τὰ ἀνίατα ἁμαρτάνοντας παραιτεῖται, τοῦτο λέγων. Καὶ γὰρ προσέθηκε· „τῶν[2]) λαλούντων εἰρήνην μετὰ τῶν πλησίον αὐτῶν, κακὰ δὲ ἐν καρδίαις αὐτῶν.“ Σφόδρα γὰρ ἀσεβεῖς, ὅτι οὔτε ὡς φίλοι διάκεινται, οὔτε ὡς ἐχθροὶ λαλοῦσιν, ἀλλ' ἔχουσι μὲν τὴν ἔχθραν ἐν ἑαυτοῖς, λόγοις δὲ εἰρηνικοῖς ὑποκρίνονται φιλίαν. Τῶν δὲ τοιούτων ἀνθρώπων μιαρώτερον οὐκ ἔστι. Τοὺς οὖν τοιούτους ὁ δίκαιος παραιτεῖται. Ὁρᾶτε γὰρ ὡς καὶ ὁ σωτὴρ ἡμῶν μετὰ ἁμαρτωλῶν ἐγένετο, καὶ μετὰ πόρνης, οὐ μέντοι λαλούσης μὲν εἰρηνικά, κακὰ δὲ ἐχούσης ἐν τῇ καρδίᾳ ἑαυτῆς. Ἢ εὔχεται λέγων· ἐπεὶ πάντως τῷ ἀδικοῦντι ἀπώλεια ἕπεται, δικαιοσύνην παρέχων μοι, μὴ ἐάσῃς με ἐν ἀδικίᾳ γενέσθαι, ὅπως μὴ ἀπόλωμαι μετὰ τῶν ἐργαζομένων αὐτήν.

„Δὸς[3]) αὐτοῖς, κύριε, κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν, καὶ κατὰ τὴν πονηρίαν τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν,“ κ. τ. ε. Αἰτεῖ[4]) αὐτοὺς κακωθῆναι διὰ παιδείας, ὅπως ἂν

---

1) Cfr. Marc. II, 16.
2) Psalm. XXVIII, 3. (XXVII.)
3) Psalm. XXVIII, 4. (XXVII.)
4) R. in notis: Schedae Grabii.

παύσωνται πλημμελοῦντες. Ἔργα δὲ λέγει τὰ κρυπτά· κακὰ γὰρ ἐν ταῖς καρδίαις ἐλάλουν.

„*Τοῦ αὐτοῦ.*" *Διδασκόμεθα* [1]) *ὑπὸ τοῦ λόγου ἀποθέσθαι πάντα τὰ ἁμαρτήματα· εἰ γὰρ οὐκ ἐσμὲν καθαροὶ, δεῖ ἡμᾶς κολασθῆναι, ἵνα παιδευθῶμεν.* „*Κατὰ* [2]) *τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτῶν, φησὶ, δὸς αὐτοῖς·*" *ὡσεὶ ἔλεγε· κατὰ τὰ κρυπτὰ τῶν ἔργων ἀπόδος τὸ ἀνταπόδομα αὐτῶν αὐτοῖς. Ὁ διορατικὸς ἐπιστημονικῶς τοῖς πράγμασι προσερχόμενος, ὡς βλαπτικὰ τὰ φαῦλα ἀποστρέφεται, αἱρούμενος τὰ ἀγαθὰ, ὠφέλιμα ὄντα. Ὁ δὲ φαῦλος ἡδονῇ θελγόμενος, ἐργάζεται τὰ κακὰ, οὐχ ὁρῶν αὐτῶν τὸ βλαβερόν. Ἐπεὶ οὖν λογικῶς οὐκ αἰσθάνεται τῶν βλαβερῶν, εὔχεται ὁ ἅγιος ἀποτίσαι αὐτῷ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐπίπονα, ὅπως ἂν διὰ τοὺς πόνους ἀποστραφῇ τὰ κακὰ, αἴτια κολάσεως αὐτῷ γεγενημένα.*

„*Ὅτι* [3]) *οὐ συνῆκαν εἰς τὰ ἔργα κυρίου, καὶ εἰς τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ,*" *κ. τ. ε. Ἔργα* [4]) *μὲν κυρίου τάχα ἐστὶ τὰ νοητὰ, ἔργα δὲ χειρῶν αὐτοῦ τὰ αἰσθητὰ νομίζω.* „*Οὐχὶ* [5]) *ἡ χείρ μου, φησὶν, ἐποίησε ταῦτα πάντα;*" *Ἢ τάχα ἔργα μὲν κυρίου αἱ ἀρεταὶ, ἔργα δὲ χειρῶν αὐτοῦ, οἱ λόγοι τῶν γεγονότων.* „*Καθελεῖς* [6]) *αὐτοὺς, καὶ οὐ μὴ οἰκοδομήσεις αὐτούς.*" *Καθελεῖ κύριος τὰς ἕξεις τὰς πονηρὰς, καὶ οὐ μὴ ἔτι συγχωρήσει τοῖς οἰκοδομοῦσιν οἰκοδομῆσαι αὐτάς.*

„*Καὶ* [7]) *ἀνέθαλεν ἡ σάρξ μου,*" *κ. τ. ε. Σάρ-*

---

[1]) R. in notis: Cod. Coislinianus no. 189. — Cfr. Psalm. XXVIII, 4. (XXVII.)

[2]) Psalm. XXVIII, 4. (XXVII.)

[3]) Psalm. XXVIII, 5. (XXVII.)

[4]) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus. Similia fere habet Eusebius.

[5]) Act. VII, 50.

[6]) Psalm. XXVIII, 5. (XXVII.)

[7]) Psalm. XXVIII, 7. (XXVII.)

κα[1]) μὲν ὠνόμασε τὴν ψυχὴν, διὰ τὸ κεκολλῆσθαι αὐτὴν τῇ σαρκὶ, κατὰ τό· „ὄψεται[2]) πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ ἡμῶν.“ Ἢ τάχα ἡ αἰσθητὴ θάλλει σὰρξ ἀποθεμένη τὰ πάθη.

„Σῶσον[3]) τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, καὶ ποίμανον αὐτοὺς, καὶ ἔπαρον αὐτοὺς ἕως τοῦ αἰῶνος,“ κ. τ. ε. Κληρονομίαν[4]) νῦν λέγει τὴν κληρονομοῦσαν αὐτὸν φύσιν λογικήν.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Αὐτὸς[5]) ὁ Χριστὸς ἡμᾶς ποιμανεῖ τοὺς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότας, πέμψας ἀντ' αὐτοῦ καὶ ὡς αὐτὸν τὸν παράκλητον, ὅ ἐστι τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας. Καὶ μὴν καὶ ἐπαίρει ἀπὸ τῶν γηΐνων, τουτέστιν ὑψηλοὺς ἀποφαίνει εἰς τοὺς μέλλοντας καὶ ἀτελευτήτους αἰῶνας.

Ψαλμὸς εἰκοστὸς ὄγδοος.

„Ἐνέγκατε[6]) τῷ κυρίῳ υἱοὶ θεοῦ,“ κ. τ. ε. Παῦλος[7]) ὁ ἅγιος υἱὸς θεοῦ γέγονε διὰ τοῦ εὐαγγελίου· ἐγέννα δὲ καὶ αὐτὸς υἱοὺς, καὶ προσῆγε τῷ θεῷ. Υἱοὺς καλεῖ τοὺς πολλῆς τυχόντας παρὰ τοῦ θεοῦ κηδεμονίας, καὶ σωθέντας παραδόξως, ὧν ὁ θεὸς ἐφείσατο οὕτως ὡς υἱῶν.

---

[1]) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii, partimque Catena Barbari.

[2]) Cfr. Luc. III, 6.

[3]) Psalm. XXVIII, 9. (XXVII.)

[4]) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii, partimque Catena Barbari.

[5]) R. in notis: Codex Roe. — Cfr. Psalm. XXVIII, 9. (XXVII.)

[6]) Psalm. XXIX, 1. (XXVIII.)

[7]) R. in notis: Codex Roe, Barbarus, Codex Coislinianus.

„Ἐνέγκατε [1]) τῷ κυρίῳ υἱοὺς κριῶν,“ κ. τ. ε. Ὁ [2]) συνάγων τὰ διεσκορπισμένα πρόβατα Χριστοῦ, καὶ ἐπιστρέφων τὰ πεπλανημένα, καὶ εὑρίσκων τὰ ἀπολωλότα, οὗτος φέρει τῷ κυρίῳ υἱοὺς κριῶν· καὶ ὁ ποιῶν, ὅπως ἴδωσιν οἱ ἄνθρωποι τὰ καλὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ δοξάσωσι τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα. Φέρει δὲ τῷ κυρίῳ δόξαν καὶ ὁ ἐν λόγῳ σοφίας θεολογῶν. Τιμὴν δὲ φέρει κυρίῳ, ὁ μὴ ἐκ λύπης, ἢ ἐξ ἀνάγκης ἐλεῶν πτωχὸν, καὶ ἐν τούτῳ δανείζει θεῷ. Τὸ γὰρ τιμᾷν ἰδίως καὶ ἐπὶ τούτων ἐν τῇ γραφῇ τέτακται, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ· „χήρας [3]) τίμα, τὰς ὄντως χήρας·“ καί· „τίμα [4]) τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα.“ Αὐλὴ δὲ ἁγία, ἡ ἐκκλησία.

„Φωνὴ [5]) κυρίου ἐπὶ τῶν ὑδάτων,“ κ. τ. ε. Φωνὴ [6]) μὲν κυρίου ἁπλῶς ἐπὶ τῶν ὑδάτων, αὐτὸς δὲ ὁ κύριος ἐπὶ ὑδάτων πολλῶν. Λογικὰς δὲ φύσεις νῦν σημαίνει τὰ ὕδατα. „Γενηθήτω, [7]) φησὶ, τὸ στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος, καὶ ἔστω διαχωρίζον.“

„Καὶ [8]) λεπτυνεῖ αὐτὰς ὡς τὸν μόσχον τὸν Λίβανον,“ κ. τ. ε. Μόσχος [9]) Λιβάνου ὁ πονηρὸς ἐνώπιον κυρίου παντοκράτορος τραχηλιάσας καὶ ἀποῤῥίψας τὸν εὐαγγελικὸν ζυγὸν, θεὸς εἶναι βιαζόμενος.

„Φωνὴ [10]) κυρίου διακόπτοντος φλόγα πυρός,“ κ. τ. ε. Ἡ [11]) φωνὴ κυρίου σβέννυσι τὰ πεπυρωμένα βέλη τοῦ πονηροῦ· ἥτις ἐστὶ διδασκαλία πνευματικὴ πρὸς σοφὴν πολιτείαν ἐκκαλουμένη τὸν πεπιστευκότα τῷ Χριστῷ.

---

[1]) Psalm. XXIX, 1. (XXVIII.)

[2]) R. in notis: Catena Corderii.

[3]) I Tim. V, 3. [4]) Eod. XX, 12.

[5]) Psalm. XXIX, 3. (XXVIII.)

[6]) R. in notis: Schedae Grabii, partimque Catena Corderii, ac Barbarus.

[7]) Gen. I, 6. [8]) Psalm. XXIX, 6. (XXVIII.)

[9]) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus.

[10]) Psalm. XXIX, 7. (XXVIII.)

[11]) R. in notis: Schedae Grabii ac Barbarus.

„Φωνὴ[1]) κυρίου συσσείοντος ἔρημον, καὶ συσσείσει κύριος τὴν ἔρημον Κάδης,“ κ. τ. ε. „Ἐγὼ[2]) φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου.“ Ἔρημός ἐστι ψυχὴ λογικὴ ἐστερημένη θεοῦ.

Ψαλμὸς εἰκοστὸς ἔννατος.

„Εἰς[3]) τὸ τέλος, ψαλμὸς ᾠδῆς τοῦ ἐγκαινισμοῦ τοῦ οἴκου τοῦ Δαυίδ,“ κ. τ. ε. Οἰκοδομεῖ[4]) μὲν οἶκον βίος ὀρθὸς, ἐγκαινίζει δὲ τοῦτον γνῶσις θεοῦ.

„Ὑψώσω[5]) σε, κύριε, ὅτι ὑπέλαβές με,“ κ. τ. ε. Ὅτι[6]) ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ λέγεται ὁ ψαλμὸς, δῆλον ἐκ τοῦ· „καὶ[7]) ἀνήγαγες ἐξ ᾅδου τὴν ψυχήν μου.“ Δύναται δὲ καὶ ἐκ προσώπου τοῦ ἁγίου ταῦτα λέγεσθαι, τροπικώτερον παντὸς ἁγίου ὡς ἐν ᾅδου γεγενημένου κατὰ τὸν τῆς κακίας καιρὸν, καὶ ἐκεῖθεν ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀναχθέντος, ὅτε βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ λόγου, καὶ ἑπόμενος αὐτῷ τετελείωται. Οὐδὲ γὰρ ὑψοῦν δύναται τὸν κύριον, μὴ ὑπολαβόντος αὐτὸν αὐτοῦ τοῦ κυρίου. Ὅταν γὰρ ὑψωθῶμεν ἀπὸ τῆς γῆς, μετεωριζόμενοι καὶ ἐπαιρόμενοι ὑπὸ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ τοῦ εἰπόντος· „ὅταν[8]) ὑψωθῶ, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν·“ ὑψοῦμεν τὸν κύριον, καὶ αὐτὸν ὑψώσαντα τὸν πατέρα, καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ ὑπόληψιν, ὅσον ἐφ' ἑ-

---

1) Psalm. XXIX, 8. (XXVIII.)

2) R. in notis: Schedae Grabii, Barbarus. — Cfr. Jesai. XL, 3.

3) Cfr. Psalm. XXX. (XXIX.)

4) R. in notis: Schedae Grabii.

5) Psalm. XXX, 1. (XXIX.)

6) R. in notis: Codex Baroccianus, Catena Barbari.

7) Psalm. XXX, 3. (XXIX.)

8) Cfr. Ev. Joann. XII, 32.

αὐτῷ, ὑψηλοτάτην τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸν θεὸν παραδεδωκότα. Διδάσκει δὲ καί τινας ἀοράτους ἐχθροὺς τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς διαφθονεῖσθαι τῇ κατὰ θεὸν αὐτῆς σωτηρίᾳ, ἐφεδρεύειν τε καὶ ἐπιβουλεύειν αὐτῇ, εἶτ' ἐπιτηρεῖν, εἴ που γένοιτό τι αὐτῇ σφάλμα, ἢ ὄλισθος, ἢ πτῶσις· ὧν εἴ τι συμβαίη περὶ αὐτὴν, τοὺς ἐχθροὺς οἷα χαιρεσικάκους, ἐπιτωθάζειν αὐτῇ, τοὐναντίον δὲ πάσχειν διαλαμπούσης αὐτῆς ταῖς κατὰ θεὸν προκοπαῖς. Εὐχαριστεῖ τοίνυν τῷ θεῷ, ὅτι μὴ συνεχώρησεν τοῖς ἐχθροῖς ἐφησθῆναι αὐτοῦ τοῖς κακοῖς, ἠμύνατο δὲ αὐτὸν ἀναλαβὼν τοῦ πτώματος. Ὑψοῖ δὲ τὸν κύριον μεγάλως καὶ ὑψηλῶς αὐτὸν θεολογῶν, καὶ ὁ πρέποντα θεῷ σώζων παρ' ἑαυτῷ δόγματα· καὶ τὴν ἑαυτοῦ δὲ ψυχὴν ἐν πάσῃ ἀρετῇ καὶ φιλοσόφῳ βίῳ ἐπαίρων, τὸν ἐνοικοῦντα αὐτῇ ὑψοῖ. „Ὅτι[1]) ὑπέλαβές με.“ Ἀντὶ τοῦ· „ὑπέλαβες·“ ὁ Ἀκύλας· „ἀνέσωσας·“ φησίν. Καὶ οὕτω δὲ σαφὴς ὁ νοῦς, παντὸς τοῦ ὑπολαμβανομένου ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἀνασωζομένου ἀπὸ τῆς κακίας.

„Κύριε[2]) ὁ θεός μου ἐκέκραξα πρὸς σὲ, καὶ ἰάσω με,“ κ. τ. ε. Ταῦτα[3]) μὲν οὖν ἐκ προσώπου τοῦ δικαίου λέγεται. Ἐὰν δὲ ὁ σωτὴρ λέγῃ ταῦτα, ὅρα εἰ οὕτω δύναται καὶ τοῦτο τῆς πρεπούσης τυχεῖν διηγήσεως. Οἱ πιστεύοντές εἰσι σῶμα[4]) Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους· ἐὰν δὲ πάσχῃ μέλος ἓν, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη· καὶ ἐὰν δοξάζηται μέλος ἓν, συνδοξάζεται πάντα τὰ μέλη. Πάσχει δὲ τὸ οὕτως Χριστοῦ σῶμα, καὶ δεῖται θεραπείας. Ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ τοίνυν θεραπείᾳ οὐδὲν ἄτοπον λέγειν πρὸς αὐτόν „κύριε[5]) ὁ θεός μου ἐκέκραξα πρὸς σε, καὶ ἰάσω με.“ Καὶ γὰρ ὡς

---

[1]) Psalm. XXX, 1. (XXIX.)
[2]) Psalm. XXX, 2. (XXIX.)
[3]) R. in notis: Catena Barbari, Cod. Baroccianus.
[4]) Cfr. I Cor. XII, 27. — 26.
[5]) Psalm. XXX, 2. (XXIX.)

ἴδια ἁμαρτήματα ἐξομολογεῖται τὰ ἡμέτερα, ὡς ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ λέγων· „μακρὰν [1]) ἀπὸ τῆς σωτηρίας μου οἱ λόγοι παραπτωμάτων μου·“ καὶ ἐν τῷ ἑξηκοστῷ ὀγδόῳ· „κύριε, [2]) σὺ ἔγνως τὴν ἀφροσύνην μου, καὶ αἱ πλημμέλειαί μου ἀπὸ σοῦ οὐκ ἐκρύβησαν.“ Ἐκ προσώπου δὲ τοῦ Χριστοῦ ἀμφότεροι εἴρηνται οἱ ψαλμοί.

„Ψάλατε [3]) τῷ κυρίῳ οἱ ὅσιοι αὐτοῦ, καὶ ἐξομολογεῖσθε τῇ μνήμῃ τῆς ἁγιωσύνης αὐτοῦ,“ κ. τ. ε. Ἐπεὶ [4]) οὐχ ὡραῖος αἶνος ἐν στόματι ἁμαρτωλοῦ, οὐχ ὁ τυχὼν προστάσσεται ψάλλειν τῷ κυρίῳ, ἀλλ' οἱ ὅσιοι αὐτοῦ, οἵτινες δύνανται ψάλλειν τῷ πνεύματι, ψάλλειν δὲ καὶ τῷ νοΐ. Διὰ τί δὲ μὴ ἠρκέσθη ὁ προφήτης τῷ εἰπεῖν· „ψάλατε [5]) τῷ κυρίῳ οἱ ὅσιοι·“ ἀλλὰ προσέθηκεν καὶ τό· „αὐτοῦ·“ ὡς ὄντων ὁσίων οὐκ αὐτοῦ; Φαμὲν τοίνυν, ὥσπερ χωρὶς πάσης προσθήκης μόνος ὁ θεὸς ἀγαθός ἐστιν, οὕτω χωρὶς πάσης προσθήκης ὅσιος μόνος ὁ κύριος, ὡς ἐν τῇ τοῦ Δευτερονομίου ᾠδῇ εὕρομεν· „δίκαιος [6]) καὶ ὅσιος ὁ κύριος.“ Ὡς δὲ μετὰ προςθήκης ἐστὶ δοῦλος ἀγαθὸς, κατὰ τό· „εὖ, [7]) δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ·“ καὶ ἄνθρωπος ἀγαθὸς κατὰ τό· „ὁ [8]) ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας,“ καὶ τὰ ἑξῆς· οὕτω μετὰ προςθήκης οἱ ὅσιοι τοῦ κυρίου.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Τάχα [9]) δὲ καὶ τοὺς, ὅσοι πρότερον ἐν ἀκαθάρτοις διάγοντες εἰς μνήμην ἦλθον μετὰ ταῦτα τῆς ἁγιωσύνης αὐτοῦ, προτρέπει εἰς χαριστείαν.

---

[1]) Psalm. XXII, 1. (XXI.)

[2]) Psalm. LXIX, 5. (LXVIII.)

[3]) Psalm. XXX, 4. (XXIX.)

[4]) R. in notis: Cod. Baroccianus.

[5]) Psalm. XXX, 4. (XXIX.)

[6]) Deut. XXXII, 4. [7]) Matth. XXV, 21.

[8]) Matth. XII, 35.

[9]) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Psalm. XXX, 4. (XXIX.)

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Πᾶς[1]) ὁ μεμνημένος τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας, ἐξομολογεῖται αὐτῷ.

„Ὅτι[2]) ὀργὴ ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ, καὶ ζωὴ ἐν τῷ θελήματι αὐτοῦ,“ κ. τ. ε. Ὥσπερ[3]) ἐκ τοῦ λεγομένου θυμοῦ κυρίου ἐξέρχεται ὀργὴ, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ θελήματος αὐτοῦ γεννᾶται ζωή. Καὶ εἰ ἡ ζωὴ τὴν γνῶσιν σημαίνει· „ἐγὼ[4]) γάρ εἰμι, φησὶ Χριστὸς, ἡ ζωή·“ ἡ ὀργὴ τὴν ἀγνωσίαν δηλοῖ. Τῇ ζωῇ δὲ ἀντίκειται ὁ θάνατος· οὐκοῦν ἡ ὀργὴ τὸν θάνατον σημαίνει, τὴν καταστέρησιν τῆς θεωρίας ἐπισημαίνουσα. Καλῶς οὖν λέγεται τό· „ζωὴ[5]) καὶ θάνατος ἐν χειρὶ γλώσσης.“

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἔστι[6]) δὲ ἐν τῷ ἀναθυμιωμένῳ θυμῷ ἑτοιμότης, καὶ ὀργὴ τῆς ἀνταποδόσεως, καὶ ζωὴ ἐν τῷ θελήματι προηγουμένως ἐστὶ τοῦ θεοῦ.

„Ἐγὼ[7]) δὲ εἶπα ἐν τῇ εὐθηνίᾳ μου· οὐ μὴ σαλευθῶ εἰς τὸν αἰῶνα,“ κ. τ. ε. Εἴτε[8]) Χριστός φησιν, εἴτε δίκαιος τό· „εἶπα·“[9]) εἶτα μετὰ τὴν ἐπὶ τούτῳ στιγμήν· „ἐν[10]) τῇ εὐθηνίᾳ μου οὐ μὴ σαλευθῶ εἰς τὸν αἰῶνα·“ ἁρμόζει τὸ μὴ σαλεύεσθαι λέγειν ἐν εὐθηνίᾳ ὄντα. Τοῦ σωτῆρος μέντοι, ὡς πολλάκις εἴπομεν, τὸ ἀνθρώπινον τοῦτο λέγει. Κατὰ δὲ Σύμμαχον, ἐὰν ᾖ· „ἐν τῇ ἠρεμίᾳ μου“ δύναται τὸ γαληνὸν καὶ ἀτάραχον τῆς τετελειωμένης δηλοῦσθαι ψυχῆς, ἐν ᾗ πᾶς ὁ γενό-

---

1) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Psalm. XXX, 4. (XXIX.)

2) Psalm. XXX, 5. (XXIX.)

3) R. in notis: Schedae Grabii.

4) Ev. Joann. XIV, 6. 5) Prov. XVIII, 21.

6) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Psalm. XXX, 5. (XXIX.)

7) Psalm. XXX, 6. (XXIX.)

8) R. in notis: Catena Corderii.

9) Cfr. Psalm. XXX, 6. (XXIX.)

10) Cfr. Psalm. XXX, 6. (XXIX.) coll. pag. huj. not. 7.

μενος, οὐδαμῶς ἔτι περιτραπήσεται. Ὁ γὰρ εὐθηνῶν πνευματικῶς, οὐ σαλευθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα.

„Κύριε,[1]) ἐν τῷ θελήματί σου παρέσχου τῷ κάλλει μου δύναμιν· ἀπέστρεψας δὲ τὸ πρόσωπόν σου, καὶ ἐγενήθην τεταραγμένος,“ κ. τ. ε. Ἄλλος[2]) δέ φησιν· καὶ Χριστοῦ καὶ δικαίου ἐστὶ φωνὴ εὐχαριστική. Πρὸς γὰρ τῷ προειρημένῳ τῆς θεότητος κάλλει, καὶ δυνάμεως τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Χριστοῦ, καὶ πᾶς ἅγιος κεκοινώνηκε, καὶ μετέχει δὲ τούτων θελήματι θεοῦ καὶ τῷ προηγουμένῳ ἑκουσίῳ αὐτοῦ. Ἐὰν δὲ ὡς ὁ Ἀκύλας ἔγραψεν· „ἐν τῷ ὄρει μου·“ ὄρος Χριστοῦ τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ νοητέον, ὑψηλοτάτην καὶ μετέωρον οὖσαν. Τούτῳ δὲ τῷ ὄρει κράτος ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἐν τῇ εὐδοκίᾳ αὐτοῦ ἐστι βεβαίως δοθέν. Κρατεῖ δὲ ἡ ἐκκλησία βασιλεύουσα τῶν λοιπῶν ἐπὶ γῆς, καὶ Χριστῷ συμβασιλεύουσα. Εἰ δὲ κατὰ τὸν Σύμμαχον ᾖ· „τῷ προπάτορι·“ τίς ἂν προπάτωρ λέγοιτο Χριστοῦ ἢ τοῦ δικαίου, ἢ ὁ Ἀβραάμ, ᾧ δύναται ἑστάσθαι τὸ κράτος, τῷ γένει αὐτοῦ καὶ τοῖς ἐνευλογουμένοις αὐτῷ πᾶσιν ἔθνεσι πληρουμένων τῶν θείων εὐαγγελίων;

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Λέγειν[3]) δὲ καὶ τὸν Χριστὸν πρὸς τῷ καιρῷ γενόμενον τοῦ πάθους τό· „ἀπέστρεψας[4]) τὸ πρόσωπόν σου, καὶ ἐγενήθην τεταραγμένος·“ οὐκ ἔστιν ἄτοπον, ὥσπερ καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὅπου μέν φησι· „θεέ[5]) μου, θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;“ ὅπου δέ· „νῦν[6]) ἡ ψυχή μου τετάρακται.“

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Τοῦτο[7]) τὸ πρόσωπον οἱ ἄγγελοι

---

[1]) Psalm. XXX, 7. (XXIX.)

[2]) R. in notis: Codex Baroccianus, Catena Barbari.

[3]) R. in notis: Codex Baroccianus.

[4]) Psalm. XXX, 7. (XXIX.)

[5]) Matth. XXVII, 46. [6]) Ev. Joann. XII, 27.

[7]) R. in notis: Codex Coislinianus et schedae Grabii. — Cfr. XXX, 7. (XXIX.)

βλέπουσι διαπαντός. Εἰ δὲ κατὰ τὴν σοφὴν γυναῖκα τὴν Θεκωιτίδα οἱ ἄγγελοι πάντα οἴδασι τὰ ἐπὶ γῆς, τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ οἱ λόγοι εἰσὶ τῶν ἐπὶ γῆς οἱ χαρακτηρίζοντες τὸν δημιουργικὸν αὐτοῦ λόγον.

„Πρὸς [1]) σὲ, κύριε, κεκράξομαι, καὶ πρὸς τὸν θεόν μου δεηθήσομαι. Τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου, ἐν τῷ καταβῆναί με εἰς διαφθοράν," κ. τ. ε. Κράζει [2]) ταῦτα καὶ ὁ τὰ ἐπουράνια μόνα ποθῶν. Τί με δεῖ, φησὶν, εὐεκτεῖν ἐν αἵματος πλήθει τὸ σῶμα, προσδοκωμένης μοι τῆς ἐκ τοῦ θανάτου φθορᾶς; Ἀλλ᾽ οὐ μᾶλλον ὑπωπιάζειν τὸ σῶμα, μήπως ὑπερζέσαν τὸ αἷμα πρὸς ἁμαρτίαν κινήσῃ;

„Τοῦ αὐτοῦ." Ὁρῶν [3]) μηδὲν ἄξιον ἡμᾶς ποιοῦντας τοῦ τιμίου αἵματος, οὗ ἠγοράσθημεν, ταῦτά φησιν ὁ σωτήρ. Ἐπειδὴ γάρ τινες τῶν ὑπὲρ ὧν ἀπέθανεν, ἐπιμένουσι κακίᾳ καὶ δυσσεβείᾳ, ἔδοξεν ἡ εἰς τὴν διαφθορὰν τοῦ σωτῆρος κάθοδος, καὶ ἡ ἔκχυσις τοῦ αἵματος αὐτοῦ μάτην γεγενῆσθαι. Διαφθορὰν δὲ λέγει τὴν φύσιν τῆς σαρκὸς, ἣν ἐνδέδυται, ἢ τὸν θάνατον, εἰς ὃν ἔφθασεν. Ἐρεῖς δὲ, ὅτι κατέβη μὲν εἰς διαφθορὰν, οὐκ ἔλαβε δὲ ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἰδεῖν διαφθοράν. „Μὴ [4]) ἐξομολογήσεταί σοι χοῦς; ἢ ἀναγγελεῖ τὴν ἀλήθειάν σου;" Ὁ διὰ τοῦ τὰ ὑλικὰ πράττειν, καὶ φρονεῖν τὰ ἐπίγεια, χοῦς γεγονὼς, καὶ ἐπιμένων τῇ ἁμαρτίᾳ, οὐδ᾽ ἐξομολογήσεται τῷ θεῷ, ἢ ἀναγγελεῖ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, καὶ δι᾽ ἠθῶν καὶ γνώσεως ἐσφαλμένος. Ὁ γὰρ ἔχων τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, τῷ εἶναι ἐν σαρκὶ, καὶ

---

1) Psalm. XXX, 8. 9. (XXIX.)

2) R. in notis: Origeni tribuunt schedae Grabii, sed vereor, ne quid ex Basilio hic insertum fuerit: nisi malis dicere, Basilium ex Origene ea esse mutuatum. Vide Barbari Catenam.

3) R. in notis: Catena Corderii, et Cod. Coislinianus 189.

4) Psalm. XXX, 9. (XXIX.)

μὴ πνεύματι, χοῦς ἐστι, καὶ ἐν ᾅδῃ ἐστί· διὸ οὐδὲ ἐξομολογήσεται τῷ θεῷ. Ὁ δὲ ἀναγγέλλων τὴν ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ, ταχθεὶς ὑπ᾽ αὐτοῦ διδάσκαλος, οὐκ ἂν εἴη χοῦς· κολλώμενος γὰρ τῷ κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστιν. Ἀλλὰ κἂν χοῦς τις ᾖ, καὶ φορῶν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, οὐκ ἂν δύναιτο ἀναγγέλλειν τὴν ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Οὐ[1]) δοξάσει χοϊκός. Ἀλήθεια ὁ Χριστός· ἢ τάχα τὴν ἐν πράγμασι λέγει ἀλήθειαν.

„Ἤκουσε[2]) κύριος, καὶ ἠλέησέ με, κύριος ἐγενήθη βοηθός μου,“ κ. τ. ε. Λέγοι[3]) δ᾽ ἂν ταῦτα καὶ ὁ σωτὴρ εἰσακουσθεὶς περὶ τῶν κοινωνικῶν, ὡς δι᾽ αὐτοῦ μελλόντων ἐξομολογεῖσθαι τῷ θεῷ, ἐφ᾽ οἷς εὐφραινόμενός φησιν· οὐ μὴ λυπηθῶ· — τοῦτο γὰρ τό· „οὐ[4]) μὴ κατανυγῶ·“ — τὴν ἐμὴν δόξαν ἀπολαβών. Ἠλεῆσθαι δὲ λέγει ἐλεηθεὶς τῶν ἡμῶν, καὶ τὸ περὶ ἡμῶν πένθος καὶ κοπετὸν εἰς εὐφροσύνην μεταβαλών. Καὶ ἐπὶ τῇ τῶν σωζομένων σωτηρίᾳ φησίν· „κύριε[5]) ὁ θεός μου, εἰς τὸν αἰῶνα ἐξομολογήσομαί σοι.“

„Ἔστρεψας[6]) τὸν κοπετόν μου εἰς χαρὰν ἐμοί,“ κ. τ. ε. Ὥσπερ[7]) τὸν κόπον δέχεται χαρὰ, οὕτω καὶ τὴν πρακτικὴν γνῶσις θεοῦ.

---

1) R. in notis: Schedae Grabii, partimque Cod. Coislinianus vetus. — Cfr. Psalm. XXX, 9. (XXIX.)

2) Psalm. XXX, 10. (XXIX.)

3) R. in notis: Schedae Grabii. Simile autem quippiam habet Catena Barbari.

4) Psalm. XXX, 12. (XXIX.)

5) Psalm. XXX, 12. (XXIX.)

6) Psalm. XXX, 11. (XXIX.)

7) R. in notis: Schedae Grabii.

Ψαλμὸς τριακοστός.

„Ἐπὶ [1]) σοὶ, κύριε, ἤλπισα, μὴ καταισχυνθείην εἰς τὸν αἰῶνα, ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ῥῦσαί με καὶ ἐξελοῦ με,“ κ. τ. ε. Ὡσεὶ [2]) ἔλεγε· μηδὲν τοῦ αἰῶνος μέρος καταισχυνθείην, ἀλλ᾿ ἐφ᾿ ὅλον ἀνεπαίσχυντος γενοίμην· τινὲς γὰρ μὲν ἀναστήσονται εἰς ὀνειδισμὸν καὶ αἰσχύνην. Τὸ δὲ ἑξῆς πεποιθότος ἐστὶν ἑαυτῷ ἡ φωνή· οὐ γὰρ ταὐτόν ἐστιν ἐλέῳ ῥυσθῆναι τῷ „ἐν δικαιοσύνῃ.“ Τὸ μὲν γὰρ ἐμφαίνει παῤῥησίαν, τὸ δὲ οὐ κατὰ τὴν ἀξίαν. Τίς δὲ ἄρα ὁ θαῤῥῶν ἐπ᾿ ἀκρόασιν τῶν ἑαυτοῦ λόγων καλέσαι τὸν θεὸν, ὡς ὁ ταῦτα λέγων; Οὐχ οὕτως ἀπὸ πόνων, ὡς ἀπὸ κακίας ταχύτατα αἰτητέον, ἵνα θεὸς ἐξέληται ἡμᾶς ἀπ᾿ αὐτῆς, πρὶν ἐπὶ πλεῖον ἐν αὐτῇ βαφῶμεν.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Οὐ [3]) μόνον ἐν τῇ δικαιοσύνῃ ῥύεται ἡμᾶς ὁ θεὸς, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐν σωφροσύνῃ καὶ ἀνδρείᾳ καὶ ἀγάπῃ. Νῦν δὲ τέθεικε τὴν δικαιοσύνην, ἐπειδὴ περιεκτική ἐστι πασῶν τῶν ἀρετῶν. Ἢ τάχα δικαιοσύνην λέγει τὸν Χριστόν· αὐτὸς γὰρ „ἐγενήθη [4]) ἡμῖν σοφία ἀπὸ θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις.“

„Γενοῦ [5]) μοι εἰς θεὸν ὑπερασπιστὴν, καὶ εἰς οἶκον καταφυγῆς τοῦ σῶσαί με,“ κ. τ. ε. Ὑπερασπίζοντος [6]) τοῦ θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ᾿ ἡμῶν; Θεοῦ δὲ ὑπερασπιστοῦ χρῄζομεν, ἐὰν μὴ ἀρκώμεθα ἀγγελικῇ συμμαχίᾳ.

---

[1]) Psalm. XXXI, 1. (XXX.)

[2]) R. in notis: Catena Corderii.

[3]) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii, Barbarus. — Cfr. Psalm. XXXI, 1. (XXX.)

[4]) I Cor. I, 30.

[5]) Psalm. XXXI, 2. (XXX.)

[6]) R. in notis: Catena Corderii.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Οἶκος[1]) καταφυγῆς, γνῶσις τοῦ θεοῦ.

„Ὅτι[2]) κραταίωμά μου καὶ καταφυγή μου εἶ σὺ, καὶ ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου ὁδηγήσεις με, καὶ διαθρέψεις με,“ κ. τ. ε. Ὁδηγεῖ[3]) μὲν διὰ τῆς πίστεως τῆς ὀρθῆς, καὶ διὰ τῆς πρακτικῆς, τρέφει δὲ διὰ τῆς γνώσεως αὐτοῦ.

„Εἰς[4]) χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου,“ κ. τ. ε. Ὡς[5]) τὴν ψυχὴν πολεμούμενος· σώματος γὰρ τοῖς ἁγίοις ὀλίγη φροντίς. Καὶ πρὸς τῶν ἀπατεώνων τρωθῆναι φοβούμενος, τὸ πνεῦμα παρατίθεται τῷ θεῷ, τὰς προνοητικὰς αὐτοῦ δυνάμεις χεῖρας καλῶν. Τῷ δὲ παρόντι ῥητῷ καὶ ὁ σωτὴρ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πεπηγμένος ἐχρήσατο. Πνεῦμα δὲ ἡ γραφὴ ποτὲ μὲν τὴν διάνοιαν καλεῖ, ὡς ἐν τῷ σπουδάζειν εἶναι τὴν παρθένον[6]) ἁγίαν πνεύματι καὶ σώματι· ποτὲ δὲ τὴν ψυχὴν, ὡς παρὰ Ἰακώβῳ· „ὥσπερ[7]) δὲ τὸ σῶμα χωρὶς πνεύματος νεκρόν ἐστι·“ ποτὲ δὲ τὸ συνεζευγμένον τῇ ψυχῇ συνειδὸς, ὡς ἐν τῷ· „οὐδεὶς[8]) οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἐνοικοῦν ἐν αὐτῷ.“ Τὸ δὲ προκείμενον κατὰ τοὺς τρεῖς νοηθήσεται τρόπους. Ὡς ἁλοὺς δὲ παρὰ τῶν πολεμίων, ὑπὸ θεοῦ λελυτρῶσθαί φησι.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Νῦν[9]) τὸ πνεῦμα σημαίνει τὸν νοῦν· ὁ γὰρ κολλώμενος τῷ κυρίῳ νοῦς, ἓν γίνεται πνεῦμα.

---

[1]) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus, Catena Barbari. — Cfr. Psalm. XXXI, 2. (XXX.)

[2]) Psalm. XXXI, 3. (XXX.)

[3]) R. in notis: Codex Coislinianus vetus, Catena Barbari.

[4]) Psalm. XXXI, 5. (XXX.)

[5]) R. in notis: Partim Cod. Coislinianus num. 189., partim Catena Corderii.

[6]) Cfr. I Cor. VII, 34. [7]) Cfr. ep. Jacob. II, 26.

[8]) Cfr. I Cor. II, 11.

[9]) R. in notis: Cod. Coislinianus, Catena Barbari. — Cfr. Psalm. XXXI, 5. (XXX.)

„Ἐμίσησας[1]) τοὺς διαφυλάσσοντας ματαιότητας διακενῆς· ἐγὼ δὲ ἐπὶ τῷ κυρίῳ ἤλπισα,“ κ. τ. ε. Εἰ[2]) οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ ἠλπικότες εἰσὶ μόνον· αὕτη δὲ κατὰ τὸν Σολομῶντα „ματαιότης[3]) ἐστὶ ματαιοτήτων.“ Ὁ ταύτην τὴν ζωὴν διαφυλάττων, ματαιότητας φυλάττει διακενῆς. Παρέπεται τὸ „διακενῆς“[4]) τῷ „φυλάσσοντι ματαιότητα.“ Τὸ „διακενῆς,“ ἀντὶ τοῦ· οὐδὲν ὠφελοῦνται ἐκ τῆς τοῦ τὸ κακὸν πράττειν ἐπιμελείας, διὰ τὸ μισεῖν αὐτοὺς τὸν θεὸν, καὶ τιμωρεῖσθαι, καὶ μὴ ἐᾷν εἴς τι πέρας ἄγειν τὸ σπουδαζόμενον.

„Καὶ[5]) οὐ συνέκλεισάς με εἰς χεῖρας ἐχθροῦ, ἔστησας ἐν εὐρυχώρῳ τοὺς πόδας μου,“ κ. τ. ε. Οἱ[6]) λόγοι τῶν πειρασμῶν θεωρούμενοι εὐρυχωρίαν παρέχουσι τῇ ψυχῇ. Ἐπαινετὸν τὸ εὐρυχωρίαν ὁμολογεῖν, ὅτι θλιβόμενος οὐ στενοχωρεῖται. Πλατυνόμενός τε καὶ τοῖς πόνοις ἐγκαρτερῶν, εὐρυχωρίαν τὴν αὐτονομίαν τῆς πολιτείας ἐκάλεσεν.

„Ἐταράχθη[7]) ἐν θυμῷ ὁ ὀφθαλμός μου,“ κ. τ. ε. Οὐδὲν[8]) οὕτω σκοτεῖ διάνοιαν ὡς θυμὸς ταραττόμενος.

„Ἐν[9]) ταῖς χερσί σου οἱ κλῆροί μου· ῥῦσαί με ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν μου, καὶ ἐκ τῶν καταδιωκόντων με,“ κ. τ. ε. Κλῆροι[10]) τῶν δικαίων ἀνθρώπων εἰσὶν αἱ ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀγγέλων γινωσκόμεναι θεωρίαι.

---

1) Psalm. XXXI, 6. (XXX.)

2) R. in notis: Schedae Grabii, partimque vetus Cod. Coislinianus. Latine omnia habet Catena Barbari.

3) Ecclesiast. I, 2.

4) Cfr. Psalm. XXXI, 6. (XXX.)

5) Psalm. XXXI, 8. (XXX.) — Ed. Ruaei constanter εὐρυχώρῳ atque εὐρυχωρίαν.

6) R. in notis: Schedae Grabii.

7) Psalm. XXXI, 9. (XXX.)

8) R. in notis: Schedae Grabii.

9) Psalm. XXXI, 15. (XXX.)

10) R. in notis: Codex Coislinianus, Barbarus, et schedae Grabii.

„Τοῦ[1]) αὐτοῦ." „Φεύγετε[2]) τὴν πορνείαν," φησὶν ὁ Παῦλος. Εἰ δὲ διώκει ἡ πορνεία, δηλονότι καὶ ἡ μοιχεία, καὶ ἡ πλεονεξία, καὶ θυμὸς, καὶ ὀργὴ, καὶ τὰ λοιπά.

„Ἄλαλα[3]) γενηθήτω τὰ χείλη τὰ δόλια, τὰ λαλοῦντα κατὰ τοῦ δικαίου ἀνομίαν ἐν ὑπερηφανίᾳ καὶ ἐξουδενώσει," κ. τ. ε. Εὐεργετεῖται[4]) ὁ λαλῶν δολιότητας, ἐὰν γένηται ἄλαλος· ἀποβάλλει γὰρ δηλονότι τὴν δολιότητα.

„Κατακρύψεις[5]) αὐτοὺς ἐν ἀποκρύφῳ τοῦ προσώπου σου," κ. τ. ε. Ὥσπερ[6]) τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ κρύπτει τὴν ψυχὴν ἀπὸ ταραχῆς ἀνθρώπων, ἀπάθειαν διὰ τῆς πρακτικῆς χαριζόμενον, οὕτω καὶ ἡ σκηνὴ τὸν νοῦν διὰ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως φυλάττει ἀπὸ λόγων ἐναντίων καὶ δογμάτων ψευδῶν.

„Εὐλογητὸς[7]) κύριος, ὅτι ἐθαυμάστωσε τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐν πόλει περιοχῆς," κ. τ. ε. Ψυχὴ[8]) ἀπαθὴς πόλις ἐστὶ τετειχισμένη· ὑπὲρ τεῖχος καθελόντες οἱ ἐχθροὶ, μετὰ Βηρσαβὲ εἰσῆλθον πρὸς Δαυίδ. Διὸ καὶ δεῖται ἐν τῷ πεντηκοστῷ[9]) ψαλμῷ οἰκοδομηθῆναι τὰ τείχη Ἱερουσαλήμ.

„Ὅτι[10]) ἀληθείας ἐκζητεῖ κύριος," κ. τ. ε. „Ἀληθείας,"[11]) ἀντὶ τοῦ· ἀληθινούς. Ἀληθινὸν γὰρ στόμα,

---

[1]) Cfr. Psalm. XXXI, 15. (XXX.)

[2]) R. in notis: Iidem Mss. (cfr. pag. 130. not. 10.) et Barbarus. — Cfr. I Cor. VI, 18.

[3]) Psalm. XXXI, 18. (XXX.)

[4]) R. in notis: Schedae Grabii.

[5]) Psalm. XXXI, 20. (XXX.)

[6]) R. in notis: Schedae Grabii, et Barbarus.

[7]) Psalm. XXXI, 21. (XXX.)

[8]) R. in notis: Cod. Coislinianus, Catena Barbari.

[9]) Cfr. Psalm. LI, 18. (L.)

[10]) Psalm. XXXI, 23. (XXX.)

[11]) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus, Catena Barbari.

τουτέστι νοῦν ἐμπλήσει γέλωτος, ἀντὶ τοῦ· γνώσεως. „Καὶ [1]) ἀνταποδίδωσι τοῖς περισσῶς ποιοῦσιν ὑπερηφανίαν.“ Μακροθυμεῖ μὲν ὁ κύριος ἐπὶ τοῖς ὑπερηφάνοις, τοῖς δὲ περισσῶς ποιοῦσιν ὑπερηφανίαν καὶ ἀνταποδίδωσι.

Ψαλμὸς τριακοστὸς πρῶτος.

„Μακάριοι, [2]) ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ἀπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι,“ κ. τ. ε. Ἀφίενται [3]) μὲν αἱ ἀνομίαι διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, καλύπτονται δὲ αἱ ἁμαρτίαι διὰ τῆς πικρᾶς ἁμαρτίας μετανοίας.

„Ὅτι [4]) ἐσίγησα, ἐπαλαιώθη τὰ ὀστᾶ μου, ἀπὸ τοῦ κράζειν με ὅλην τὴν ἡμέραν,“ κ. τ. ε. Ἐπαλαιώθη [5]) τὰ ὀστᾶ μου, διότι ἐσίγησα. Ἀπὸ τοῦ κράζειν διηνεκῶς πρὸς τὸν θεὸν, οὐ παλαιοῦνται αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις, ἀλλ᾽ ἀεὶ ἀνανεοῦνται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ. Σιωπώντων δὲ παλαιοῦνται τὸν παλαιὸν ἀναλαμβάνουσαι ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης.

„Τὴν [6]) ἁμαρτίαν μου ἐγνώρισα, καὶ τὴν ἀνομίαν μου οὐκ ἐκάλυψα. Εἶπα· ἐξαγορεύσω κατ᾽ ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ κυρίῳ,“ κ. τ. ε. „Δίκαιος [7]) αὐτοῦ κατήγορος ἐν πρωτολογίᾳ.“

„Μὴ [8]) γίνεσθε ὡς ἵππος καὶ ἡμίονος, οἷς οὐκ ἔστι

---

[1]) Psalm. XXXI, 23. (XXX.)

[2]) Psalm. XXXII, 1. (XXXI.)

[3]) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus, Catena Barbari.

[4]) Psalm. XXXII, 3. (XXXI.)

[5]) R. in notis: Schedae Grabii.

[6]) Psalm. XXXII, 5. (XXXI.)

[7]) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Prov. XVIII, 17.

[8]) Psalm. XXXII, 9. (XXXI.)

σύνεσις," κ. τ. ε. Τὴν[1]) ἄλογον κίνησιν τῆς ψυχῆς λέγει ἵππον καὶ ἡμίονον. Σύνεσις δέ ἐστι λογικὴ διάγνωσις.

„Πολλαὶ[2]) αἱ μάστιγες τοῦ ἁμαρτωλοῦ," κ. τ. ε. Αἱ[3]) πολλαὶ θλίψεις τῶν δικαίων, πολλαὶ μάστιγες λέγονται τῶν ἁμαρτωλῶν.

„Καὶ[4]) καυχᾶσθε πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ," κ. τ. ε. Εἰ[5]) οἱ καυχώμενοι εὐθεῖς εἰσι τῇ καρδίᾳ, οὐ πάντων ἐστὶ τὸ ἐν κυρίῳ καυχᾶσθαι, διότι μηδὲ πάντες εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ.

„Τοῦ αὐτοῦ." Εὐλόγως[6]) καυχήσεται ὁ εὐθὺς τῇ καρδίᾳ. Εὔλογον δὲ καὶ τὸ καυχᾶσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι. Μήποτε εὐθύς ἐστι τῇ καρδίᾳ ὁ καυχώμενος ἐν θλίψεσι.

Ψαλμὸς τριακοστὸς δεύτερος.

„Ἀγαλλιᾶσθε[7]) δίκαιοι ἐν τῷ κυρίῳ," κ. τ. ε. Εἰ[8]) κύριος ἡμῶν σοφία ἐστὶν, οἱ δὲ δίκαιοι ἐν κυρίῳ ἀγαλλιῶσιν, οἱ δίκαιοι ἄρα ἐν σοφίᾳ ἀγαλλιῶσιν.

„Ἐξομολογεῖσθε[9]) τῷ κυρίῳ ἐν κιθάρᾳ, ἐν ψαλτηρίῳ δεκαχόρδῳ ψάλατε αὐτῷ," κ. τ. ε. Κιθάρα[10])

---

1) R. in notis: Schedae Grabii et Cod. Coislinianus.

2) Psalm. XXXII, 10. (XXXI.)

3) R. in notis: Iidem (cfr. pag. huj. not. 1.) Codd. Mss.

4) Psalm. XXXII, 11. (XXXI.)

5) R. in notis: Iidem (cfr. pag. huj. not. 3.) Codd. Mss.

6) R. in notis: Catena Corderii. — Cfr. Psalm. XXXII, 11. (XXXI.)

7) Psalm. XXXIII, 1. (XXXII.)

8) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii, et Catena Barbari.

9) Psalm. XXXIII, 2. (XXXII.)

10) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus, partimque Barbarus et Corderius.

ἐστὶ ψυχὴ πρακτικὴ ὑπὸ τῶν ἐντολῶν τοῦ θεοῦ κινουμένη, ψαλτήριον δὲ νοῦς καθαρὸς ὑπὸ πνευματικῆς κινούμενος γνώσεως. Ἁρμόζει δὲ καὶ ἡμῖν τὰ ἐν τῇ παλαιᾷ μουσικὰ ὄργανα πνευματικῶς νοούμενα, κιθάρα μὲν τροπικῶς τὸ σῶμα λεγόμενον, ψαλτήριον δὲ τὸ πνεῦμα· ἅτινα μουσικῶς ἥρμοσται τῷ σοφῷ εἰς δέον χρωμένῳ ὡς χορδαῖς τοῖς μέλεσι τοῦ σώματος, καὶ τοῖς δυνάμεσι τοῦ πνεύματος. Καλῶς δὲ ψάλλει ὁ ψάλλων νοΐ, ψαλμοὺς λέγων πνευματικοὺς, καὶ ἐν καρδίᾳ ᾄδων τῷ θεῷ. Ἢ „δεκαχόρδῳ," ἀντὶ τοῦ· „δεκανεύρῳ·" Χορδὴ γὰρ ἡ νευρά. Δεκάχορδον δὲ τὸ ψαλτήριον λέγεται οὖν καὶ τὸ σῶμα, ὡς πέντε αἰσθήσεις ἔχον, καὶ πέντε ἐνεργείας ψυχῆς, δι' ἑκάστης αἰσθήσεως ἑκάστης ἐνεργείας γινομένης.

„Ἄισατε [1]) αὐτῷ ᾆσμα καινόν," κ. τ. ε. Ὁ [2]) κατὰ τὸν ἔσω ἀνακαινούμενος ἄνθρωπον, ᾄσειεν ἂν τὸ καινὸν ᾆσμα, ἅτε τὸν παλαιὸν [3]) ἐκδυσάμενος ἄνθρωπον, καὶ ἐνδυσάμενος τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος.

„Ἀγαπᾷ [4]) ἐλεημοσύνην καὶ κρίσιν," κ. τ. ε. Ἀντὶ [5]) τοῦ· ἐλεήμονα καὶ διακριτικόν.

„Τοῦ αὐτοῦ." „Ἀγαπᾷ [6]) ἐλεημοσύνην," καθ' ἣν ἐλεεῖ, καὶ τὴν τῶν ἐλεούντων· ὁμοίως δὲ καὶ „κρίσιν," καθ' ἣν κρίνει, ὅτι τὰ κρίματα τοῦ θεοῦ ἐστιν ἀληθινὰ, καὶ ἄβυσσος [7]) πολλὴ, καὶ ἀνεξεύρετα. [8]) „Ἀγαπᾷ

---

[1]) Psalm. XXXIII, 3. (XXXII.)

[2]) R. in notis: Schedae Grabii, et Catena Corderii.

[3]) Cfr. Coloss. III, 9. 10.

[4]) Psalm. XXXIII, 5. (XXXII.)

[5]) R. in notis: Codex Coislinianus.

[6]) R. in notis: Catena Corderii. — Cfr. Psalm. XXXIII, 5. (XXXII.)

[7]) Cfr. Psalm. XXXVI, 6. (XXXV.)

[8]) Ed. Ruaei: *ἀνεξεύρητα.* — Scribere forsan voluit: *ἀνεξερεύνητα.*

δὲ κρίσιν καὶ τὴν τῶν δικαίων, ὧν οἱ λογισμοὶ κρίματά εἰσι, περὶ ὧν λέγεται· „κρίμα[1]) δίκαιον κρίνατε.“ Ὅτε δὲ „τὸν[2]) ἥλιον ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους,“ βλέπομεν, πῶς τοῦ ἐλέους κυρίου πλήρης ἡ γῆ.

„Τιθεὶς[3]) ἐν θησαυροῖς ἀβύσσους,“ κ. τ. ε. Οἱ[4]) λόγοι τῆς ἀβύσσου ἐν τοῖς θησαυροῖς εἰσι τοῦ θεοῦ.

„Φοβηθήτω[5]) τὸν κύριον πᾶσα ἡ γῆ, ἀπ᾽ αὐτοῦ δὲ σαλευθήτωσαν πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην,“ κ. τ. ε. Τοῦτο[6]) ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ θεοῦ πεπλήρωται, ὅτε πᾶσα ἡ γῆ Χριστοῦ ἐκκλησίαις πεπλήρωτο. Τάχα λέγοιτ᾽ ἄν· οἱ μὲν ἄνθρωποι ἀγαπήσατε, ἡ δὲ γῆ φοβηθήτω. Οἱ δὲ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ κατοικοῦντες, οὐκ ἀναισθητοῦντες τοῦ κυρίου, ἀπ᾽ αὐτοῦ σαλεύονται, πληροῦντες τὴν προκειμένην ἐντολήν. Ἢ οἱ ἀπὸ λόγου τοῦ θεοῦ κινούμενοι, ἀπ᾽ αὐτοῦ σαλεύονται, ζῶντος ἐν αὐτοῖς τοῦ Χριστοῦ.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Σάλος[7]) ἐστὶν ἐπαινετὸς, ψυχῆς λογικῆς ἀπὸ κακίας καὶ ἀγνωσίας ἐπ᾽ ἀρετὴν καὶ γνῶσιν μετάθεσις.

„Ὅτι[8]) αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν,“ κ. τ. ε. Ἡ[9]) μὲν γένεσις τὴν τῶν λογικῶν οὐσίωσιν δηλοῖ· ἡ δὲ κτίσις τὴν ἀπὸ τοῦ

---

1) Cfr. ev. Joann. VII, 24.

2) Cfr. Matth. V, 45.

3) Psalm. XXXIII, 7. (XXXII.)

4) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus, et Catena Barbari.

5) Psalm. XXXIII, 8. (XXXII.)

6) R. in notis: Catena Corderii.

7) R. in notis: Codex Coislinianus, et schedae Grabii. — Cfr. Psalm. XXXIII, 8. (XXXII.)

8) Psalm. XXXIII, 9. (XXXII.)

9) R. in notis: Codex Coislinianus.

κρείττονος ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολήν· „εἴ[1]) τις γὰρ ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις,“ ἀνακαινίζεται.

„Κύριος[2]) διασκεδάζει βουλὰς ἐθνῶν, ἀθετεῖ δὲ λογισμοὺς λαῶν, καὶ ἀθετεῖ βουλὰς ἀρχόντων,“ κ. τ. ε. Αἱ[3]) βουλαὶ τῶν ἐθνῶν, καὶ οἱ λογισμοὶ τῶν λαῶν, καὶ αἱ βουλαὶ τῶν ἀρχόντων ἀθετοῦνται ὑπὸ κυρίου ὡς ἐναντιούμεναι τῷ θελήματι αὐτοῦ, τοῦ „πάντας[4]) ἀνθρώπους θέλοντος σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν.“

„Ὁ[5]) πλάσας κατὰ μόνας τὰς καρδίας αὐτῶν, ὁ συνιεὶς πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν,“ κ. τ. ε. Ὁ[6]) μόνος πλάσας, μόνος καὶ γινώσκει· διὸ καλῶς λέγεται ὁ θεὸς μόνος καρδιογνώστης.

„Ῥύσασθαι[7]) ἐκ θανάτου τὰς ψυχὰς αὐτῶν, καὶ διαθρέψαι αὐτοὺς ἐν λιμῷ,“ κ. τ. ε. Πρότερον[8]) δεῖ τινα ῥύσασθαι ἀπὸ θανάτου, εἶθ' οὕτως διατραφῆναι. Καὶ διὰ μὲν πρακτικῆς ῥύεταί τινα ἀπὸ θανάτου ὁ κύριος, διὰ δὲ γνώσεως τρέφει.

„Ἡ[9]) δὲ ψυχὴ ἡμῶν ὑπομένει τῷ κυρίῳ, ὅτι βοηθὸς καὶ ὑπερασπιστὴς ἡμῶν ἐστιν,“ κ. τ. ε. Ἡ[10]) τοῦ δικαίου καρδία οὐκ εὐφραίνεται ἐν βρώμασιν, ἢ ἐν πόμασιν, ἀλλ' ἐν δικαιοσύνῃ καὶ γνώσει καὶ σοφίᾳ.

---

1) Cfr. II Cor. V, 17.

2) Psalm. XXXIII, 10. (XXXII.)

3) R. in notis: Schedae Grabii, et Codex Coislinianus.

4) Cfr. I Tim. II, 4.

5) Psalm. XXXIII, 15. (XXXII.)

6) R. in notis: Cod. Coislinianus, et Catena Barbari.

7) Psalm. XXXIII, 19. (XXXII.)

8) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus.

9) Psalm. XXXIII, 20. (XXXII.)

10) R. in notis: Iidem (cfr. pag. huj. not. 8.) Codd. Mss.

Ψαλμὸς τριακοστὸς τρίτος.

„Τῷ[1]) Δαυὶδ, ὁπότε ἠλλοίωσε πρόσωπον αὐτοῦ ἐναντίον Ἀβιμέλεχ, καὶ ἀπέλυσεν αὐτὸν, καὶ ἀπῆλθεν," κ. τ. ε. Ὁ[2]) τὸ φεῦγον πρόσωπον μὴ ἐπιδείξας ὡς φεῦγον, ἀλλ' ὡς ἀποσταλὲν, οὗτος ἠλλοίωσε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. Πρόσωπον δὲ νῦν τὸ τῆς ψυχῆς λέγει κατάστημα. Ἀλλοία γάρ ἐστι φεύγουσα, καὶ ἀλλοία ἀποσταλεῖσα. Πρόσωπον δὲ πολλάκις ἡ γραφὴ καὶ τὸν λόγον λέγει τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς ὁ ἄγγελός φησι πρὸς τὸν Λώτ· „ἰδοὺ,[3]) ἐθαύμασά σου τὸ πρόσωπον, καὶ ἐπὶ τῷ ῥήματι τούτῳ οὐ μὴ καταστρέψω τὴν πόλιν, περὶ ἧς ἐλάλησας."

„Εὐλογήσω[4]) τὸν κύριον," κ. τ. ε. Ὁ[5]) ἐν παντὶ καιρῷ ζῶν, καὶ ὑπάρχων ἀμετάπτωτος Χριστὸς ταῦτά φησι.

„Ἐν[6]) τῷ κυρίῳ ἐπαινεθήσεται ἡ ψυχή μου," κ. τ. ε. Οὐκ[7]) ἐν ἄλλῳ τινὶ ἐπαινεθήσομαι, ἀλλ' ἐν σοφίᾳ· ὁ γὰρ κύριος ἡμῶν σοφία ἐστίν.

„Ἐξεζήτησα[8]) τὸν κύριον, καὶ ἐπήκουσέ μου," κ. τ. ε. „Πᾶς[9]) γὰρ ὁ ζητῶν εὑρίσκει·" ὁ δὲ κακῶς ζητῶν οὐχ εὑρίσκει.

„Προσέλθατε[10]) πρὸς αὐτὸν, καὶ φωτίσθητε," κ. τ. ε.

---

[1]) Psalm. XXXIV, (XXXIII.)

[2]) R. in notis: Schedae Grabii, et Catena Barbari.

[3]) Cfr. Genes. XIX, 21.

[4]) Psalm. XXXIV, 1. (XXXIII.)

[5]) R. in notis: Corderius.

[6]) Psalm. XXXIV, 2. (XXXIII.)

[7]) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus, et Catena Barbari.

[8]) Psalm. XXXIV, 4. (XXXIII.)

[9]) R. in notis: Iidem (cfr. pag. huj. not. 7.) Codd. Mss. — Cfr. Luc. XI, 10.

[10]) Psalm. XXXIV, 5. (XXXIII.)

Διὰ[1]) *μὲν πολιτείας ὀρθῆς προσερχόμεθα, διὰ δὲ γνώσεως φωτιζόμεθα.* „*Φωτίσατε*[2]) *γὰρ, φησὶν, ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως.*"

„*Οὗτος*[3]) *ὁ πτωχὸς ἐκέκραξε, καὶ ὁ κύριος εἰσήκουσεν αὐτοῦ,*" *κ. τ. ε. Οὐ*[4]) *πάντων ἐπακούει τῶν κραζόντων ὁ κύριος, ἀλλὰ τῶν διὰ τὴν γνῶσιν τὴν τοῦ θεοῦ.*

„*Παρεμβαλεῖ*[5]) *ἄγγελος κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτόν,*" *κ. τ. ε. Ὁ*[6]) *ἄγγελος τοῦ κυρίου ὅλης παρεμβολῆς λόγον ἐπέχει εἷς ὤν.*

„*Γεύσασθε,*[7]) *καὶ ἴδετε ὅτι χρηστὸς ὁ κύριος,*" *κ. τ. ε. Εἰ*[8]) *γευστός ἐστιν ὁ κύριος, διὰ τῆς πίστεώς ἐστι γευστός· καὶ εἰ χρηστὸς, διὰ τῆς γνώσεώς ἐστι χρηστός.*

„*Ὅτι*[9]) *οὐκ ἔστιν ὑστέρημα τοῖς φοβουμένοις αὐτόν,*" *κ. τ. ε. Εἰ*[10]) *οὐκ ἔστιν ὑστέρημα τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν, πῶς οἱ ἅγιοι ἦσαν* „*ὑστερούμενοι,*[11]) *θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος;*" *Ἀλλ' εἰ καὶ ὑστεροῦντο ἐν βρώμασι καὶ πόμασιν, οὐ μὴν καὶ ἐν γνώσει.*

---

[1]) R. in notis: Iidem (cfr. pag. 137. not. 7.) Mss. et Catena Barbari.

[2]) Hos. X, 12. [3]) Psalm. XXXIV, 6. (XXXIII.)

[4]) R. in notis: Iidem (cfr. pag. 137. not. 7.) Mss. et Catena Barbari.

[5]) Psalm. XXXIV, 7. (XXXIII.)

[6]) R. in notis: Iidem (cfr. pag. 137. not. 7.) Mss.

[7]) Psalm. XXXIV, 8. (XXXIII.)

[8]) R. in notis: Iidem (cfr. pag. 137. not. 7.) Mss., et Catena Barbari.

[9]) Psalm. XXXIV, 9. (XXXIII.)

[10]) R. in notis: Iidem (cfr. pag. 137. not. 7.) Mss., et Catena Barbari.

[11]) Cfr. Hebr. XI, 37. 38.

„Δεῦτε[1]) τέκνα, ἀκούσατέ μου, φόβον κυρίου διδάξω ὑμᾶς," κ. τ. ε. Παρὰ[2]) τοῦ ἁγίου Δαυὶδ διδασκόμεθα, τίνα δεῖ ποιεῖν τε καὶ λέγειν τὸν φοβούμενον τὸν θεόν.

„Ἔκκλινον[3]) ἀπὸ κακοῦ καὶ ποίησον ἀγαθόν," κ. τ. ε. Τὸ[4]) ἐκκλῖναι ἀπὸ κακοῦ ὁ φόβος διδάσκει, τὸ δὲ ποιῆσαι τὸ ἀγαθὸν, ἡ ἀγάπη. Διὸ μείζων ὁ ἀγαπῶν τοῦ φοβουμένου.

„Ἐγγὺς[5]) κύριος τοῖς συντετριμμένοις τὴν καρδίαν, καὶ τοὺς ταπεινοὺς τῷ πνεύματι σώσει," κ. τ. ε. Εἰ[6]) „θυσία[7]) τῷ θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον," τοῖς δὲ „συντετριμμένοις[8]) τὴν καρδίαν ἐγγίζει ὁ κύριος," ταύτῃ ἄρα τῇ θυσίᾳ καὶ οὐκ ἄλλῃ ἐγγίζει ὁ κύριος.

„Φυλάσσει[9]) κύριος πάντα τὰ ὀστᾶ αὐτῶν· ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ συντριβήσεται," κ. τ. ε. Ὀστᾶ[10]) νῦν λέγει τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, ἢ τὰ δόγματα τὰ ἀληθῆ, τὰ συνέχοντα τὴν ζωὴν τῆς ψυχῆς.

„Θάνατος[11]) ἁμαρτωλῶν πονηρός," κ. τ. ε. „Πονηρὸς,"[12]) ἐπίπονος, πικρός. Ἔοικε δὲ λέγειν θάνατον τὴν κόλασιν χωρίζουσαν ψυχὴν ἀπὸ κακίας.

„Λυτρώσεται[13]) κύριος ψυχὰς δούλων αὐτοῦ,"

---

[1]) Psalm. XXXIV, 11. (XXXIII.)
[2]) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus.
[3]) Psalm. XXXIV, 14. (XXXIII.)
[4]) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus.
[5]) Psalm. XXXIV, 18. (XXXIII.)
[6]) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus.
[7]) Psalm. LI, 17. (L.)
[8]) Cfr. Psalm. XXXIV, 18. (XXXIII.)
[9]) Psalm. XXXIV, 20. (XXXIII.)
[10]) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus.
[11]) Psalm. XXXIV, 21. (XXXIII.)
[12]) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus.
[13]) Psalm. XXXIV, 22. (XXXIII.)

κ. τ. ε. Λύτρον[1]) ἐστὶ δόμα τι τοῖς πολεμίοις διδόμενον πρὸς τῶν ἡττηθέντων, ἢ πρὸς τοῦ τῶν ἡττηθέντων προνοουμένου ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ ἀφέσει τῶν αἰχμαλωτισθέντων.

Ψαλμὸς τριακοστὸς τέταρτος.

„Δίκασον,[2]) κύριε, τοὺς ἀδικοῦντάς με, πολέμησον τοὺς πολεμοῦντάς με,“ κ. τ. ε. Εἰδὼς[3]) ὅτι τῶν ἀδικησάντων αὐτὸν Ἰουδαίων παραπτώματι, καὶ πολεμησάντων αὐτὸν Ἰσραηλιτῶν ἁμαρτήματι σωτηρία ἔσται τοῖς ἔθνεσιν, ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν δυνάμει εὔχεται, διὰ τὸ ἐκείνους δικασθῆναι, καὶ πολεμηθῆναι. Τάχα δὲ καὶ ὡς πρὸς τὴν κρίσιν κουφίζονται, οἱ ἐνταῦθα δικασθέντες καὶ πολεμηθέντες. Πάντες δὲ οἱ ἀδικοῦντες, ἀδικοῦσι Χριστὸν, τὴν δικαιοσύνην· καὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς εἰρήνην, πολέμους ἔχουσι, καὶ πολεμοῦσι Χριστὸν, ὅς ἐστιν εἰρήνη ἡμῶν. Δικάζων δὲ ὁ κύριος τοὺς ἀδικοῦντας, τὴν ἐν αὐτοῖς ἀδικίαν ἀπόλλυσιν. Οὕτω δὲ καὶ πολεμεῖ τοὺς πολεμοῦντας τὸν δίκαιον, ἐπ' ἀγαθῷ τῶν πολεμουμένων, τοῦτο ποιῶν, ὡς ἂν παύσαιντό ποτε τὰ ἐχθρὰ τῇ δικαιοσύνῃ πράττοντες.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Οὐδὲν[4]) οὕτως ἀνθίσταται τοῖς δαίμοσιν ὡς δικαιοσύνη καὶ γνῶσις.

„Ἐπιλαβοῦ[5]) ὅπλου καὶ θυρεοῦ, καὶ ἀνάστηθι εἰς βοήθειάν μοι,“ κ. τ. ε. „Λήψεται[6]) πανοπλίαν

---

[1]) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus.

[2]) Psalm. XXXV, 1. (XXXIV.)

[3]) R. in notis: Catena Corderii.

[4]) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii, et Catena Barbari. — Cfr. Psalm. XXXV, 1. (XXXIV.)

[5]) Psalm. XXXV, 2. (XXXIV.)

[6]) R. in notis: Catena Corderii. — Cfr. Sap. Sal. V, 17—20.

τὸν ζῆλον αὐτοῦ, καὶ ὁπλοποιήσει τὴν κτίσιν εἰς ἄμυναν τῶν ἐχθρῶν. Ἐνδύσεται θώρακα δικαιοσύνην, καὶ περιθήσεται κόρυθα κρίσιν ἀνυπόκριτον. Λήψεται ἀσπίδα ἀκαταμάχητον ὁσιότητα· ὀξυνεῖ δὲ ἀπότομον ὀργὴν εἰς ῥομφαίαν." Τούτων χρείᾳ φησίν· „ἐπιλαβοῦ[1]) ὅπλου καὶ θυρεοῦ." Ὥσπερ δὲ συγκόπτουσιν οἱ δίκαιοι τελειωθέντες τὰς μαχαίρας εἰς ἄροτρα, καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα· οὕτω μετὰ τὰς κολάσεις μεταποιήσει τὴν ἑαυτοῦ πανοπλίαν ὁ θεὸς τὸν ζῆλον αὐτοῦ εἰς εἰρηνικὰ ἐνδύματα, καὶ τὸν θώρακα εἰς ποδήρη καὶ λόγιον, τὴν δὲ κόρυθα εἰς κίδαριν ἱερατικὴν, τὴν δὲ ἀσφάλειαν εἰς τὴν ἐν εἰρήνῃ ὁσιότητα, τὴν δὲ ὀργὴν εἰς χρηστότητα. Ἀγαθότης δὲ τὸ οὐ μόνον ἐκχυθῆναι, ἀλλὰ καὶ συγκλεισθῆναι ῥομφαίαν. Ἢ τοῦτό φησιν· ἐπιλαβόμενος τοῦ καταλλήλου τοῦ θυρεοῦ, καὶ ὅπλου τῆς ἀληθείας, ἀνάστα[2]) „εἰς τὴν βοήθειάν μου·" τουτέστιν, ὑπέρμαχος γενοῦ. Καὶ τό· „ἔκχεον[3]) ῥομφαίαν·" ἀντὶ τοῦ „γύμνωσον" λέγει· τὸ δέ· „σύγκλεισον[4]) ἐξ ἐναντίας τῶν καταδιωκόντων με·" ἀντὶ τοῦ· ἀπάντησον, καὶ περίκλεισον αὐτοῖς τὸν δρόμον, ξίφει τὴν ὁρμὴν αὐτῶν ἀπείργων.

„Τοῦ αὐτοῦ." Εἰ[5]) ὁ νικήσας ἐν πολέμῳ καταδουλοῦται τοὺς πολεμίους. Χριστὸς δὲ νενίκηκε τὸν κόσμον· „θαρσεῖτε[6]) γάρ, φησὶν, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον·" Χριστὸς ἄρα τὸν κόσμον κατεδουλεύσατο, ἵνα γένωνται πάντες δοῦλοι Χριστοῦ.

---

[1]) Psalm. XXXV, 2. (XXXIV.) — In seqq. cfr. Jesai. II, 4.

[2]) Cfr. Psalm. XXXV, 2. (XXXIV.)

[3]) Psalm. XXXV, 3. (XXXIV.)

[4]) Psalm. XXXV, 3. (XXXIV.)

[5]) R. in notis: Schedae Grabii, et Catena Barbari.

[6]) Ev. Joann. XVI, 33.

„Εἶπὸν[1]) τῇ ψυχῇ μου· σωτηρία σου ἐγώ εἰμι," κ. τ. ε. Αὐτὸ[2]) τοῦτο σωτηρία ἐστὶ ψυχῆς τὸ εἰπεῖν αὐτῇ τὸν κύριον· „σωτηρία[3]) σου ἐγώ εἰμι·" καὶ ἐπ' ἄλλου τινὸς οὐκ ἂν οὕτω νοηθείη.

„Ἀποστραφήτωσαν[4]) εἰς τὰ ὀπίσω," κ. τ. ε. Εὐεργετοῦνται[5]) οἱ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς ἐπὶ τὴν κακίαν ὁδεύοντες, ἐὰν εἰς τὰ ὀπίσω ἀποστραφῶσιν. „Καὶ[6]) καταισχυνθήτωσαν οἱ λογιζόμενοί μοι κακά." Ἡ αἰσχύνη αὕτη πάθος ἐστὶν ἐπαινετὸν, εἰς συναίσθησιν ἄγον τὸν ἁμαρτάνοντα.

„Γενηθήτω[7]) ἡ ὁδὸς αὐτῶν σκότος," κ. τ. ε. Ὁδὸν[8]) ἀσεβῶν, τὸν μοχθηρὸν βίον ὀνομάζει, καθ' ὃν τὴν πορείαν ἐποιήσαντο. Γενηθήτω αὐτοῖς „σκότος," παντὸς στερουμένη φέγγους, καὶ „ὀλίσθημα," ὅπως μηδ' ἑστάναι δύναιντο, ἀγγέλου θεοῦ καταδιώκοντος. Ὁρᾷς δὲ ὡς αἱ ἀγγελικαὶ δυνάμεις ὅπλα εἰσὶ τοῦ θεοῦ.

„Ἐλθέτω[9]) αὐτῷ παγὶς, ἣν οὐ γινώσκει," κ. τ. ε. Σημειωτέον,[10]) ὅτι ἐν τοῖς προκειμένοις ἀντὶ εὐκτικῶν προστακτικοῖς ἐχρήσατο ῥήμασι· κατὰ γὰρ τὴν πρᾶξιν ἕκαστος τιμωρεῖται. Ἢ μᾶλλον ἀντὶ μελλόντων κέχρηται.

„Καὶ[11]) ἡ θήρα, ἣν ἔκρυψε, συλλαβέτω αὐτὸν,

[1]) Psalm. XXXV, 3. (XXXIV.)
[2]) R. in notis: Cod. Coislinianus, et schedae Grabii.
[3]) Psalm. XXXV, 3. (XXXIV.)
[4]) Cfr. Psalm. XXXV, 4. (XXXIV.)
[5]) R. in notis: Iidem (cfr. pag. huj. not. 2.) Codd. Mss.
[6]) Cfr. Psalm. XXXV, 4. (XXXIV.)
[7]) Psalm. XXXV, 6. (XXXIV.)
[8]) R. in notis: Catena Corderii.
[9]) Cfr. Psalm. XXXV, 8. (XXXIV.)
[10]) R. in notis: Catena Corderii.
[11]) Cfr. Psalm. XXXV, 8. (XXXIV.)

καὶ ἐν τῇ παγίδι πεσεῖται ἐν αὐτῇ," κ. τ. ε. Νομίζω[1]) περὶ τοῦ σταυροῦ λέγειν αὐτὸν, εἰς ὃν ἐμπέπτωκεν ὁ διάβολος ἀγνοῶν. Εἰ γὰρ ἔγνω, οὐκ ἂν αὐτὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσε.

„Ῥυόμενος[2]) πτωχὸν ἐκ χειρὸς στερεωτέρων αὐτοῦ," κ. τ. ε. Ἐντεῦθεν[3]) γινώσκομεν, ὅτι χωρὶς κυρίου πολεμεῖν τοῖς ἐχθροῖς οὐκ ἰσχύομεν. Στερεώτεροι γὰρ ἡμῶν εἰσιν.

„Ἀνταπεδίδοσάν[4]) μοι πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν, καὶ ἀτεκνίαν τῇ ψυχῇ μου," κ. τ. ε. Ἄτεκνός[5]) ἐστι ψυχὴ ἡ μηδὲν γεννήσασα ἀγαθὸν, ἢ μηδενὶ ἀνθρώπῳ ποιήσασα ἀγαθόν.

„Καὶ[6]) ἐταπείνουν ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχήν μου," κ. τ. ε. Οὐδὲν[7]) οὕτω ταπεινοῖ τὴν ψυχὴν ὡς νηστεία. „Καὶ[8]) ἡ προσευχή μου εἰς κόλπον μου ἀποστραφήσεται." Κόλπον νῦν τὸν νοῦν ὀνομάζει.

„Ἐπείρασάν[9]) με, ἐξεμυκτήρισάν με μυκτηρισμῷ," κ. τ. ε. Ἐλεῖν[10]) οὐ δυνηθέντες δι' ὧν ἐπειράσθησαν, χλεύῃ γοῦν παρεμυθοῦντο πρὸς ἐμὲ, καὶ δίκην θηρῶν ἀγρίων τοὺς ὀδόντας, καὶ τὴν ὀργίλην καὶ θυμωτικὴν αὐτῶν δύναμιν ἐπ' ἐμὲ ἔβρυξαν· καταφαγεῖν με γὰρ θέλοντες, ἀπέτυχον.

---

[1]) R. in notis: Cod. Coislinianus, partimque Catena Barbari.

[2]) Psalm. XXXV, 10. (XXXIV.)

[3]) R. in notis: Cod. Coislinianus.

[4]) Cfr. Psalm. XXXV, 12. (XXXIV.)

[5]) R. in notis: Schedae Grabii, et Catena Barbari.

[6]) Psalm. XXXV, 13. (XXXIV.)

[7]) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus, partimque Catena Barbari.

[8]) Psalm. XXXV, 13. (XXXIV.)

[9]) Psalm. XXXV, 16. (XXXIV.)

[10]) R. in notis: Catena Corderii.

„Μὴ[1]) ἐπιχαρείησάν μοι οἱ ἐχθραίνοντές μοι ματαίως," κ. τ. ε. Τῷ[2]) δικαίῳ διὰ τὴν δικαιοσύνην ἐχθραίνοντες, ἀδίκως ἐχθραίνουσι.

„Ὅτι[3]) ἐμοὶ μὲν εἰρηνικὰ ἐλάλουν, καὶ ἐπ' ὀργῇ δόλους διελογίζοντο," κ. τ. ε. „Ἔσεσθε[4]) γάρ, φησίν, ὡς θεοί, γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρόν." Εἰρηνικὸς γὰρ οὗτος ὁ λόγος.

„Μηδὲ[5]) εἴποισαν· κατεπίομεν αὐτόν," κ. τ. ε. Καὶ[6]) ὁ Παῦλός φησι περὶ τοῦ ἐν Κορίνθῳ πεπορνευκότος· „μήποτε[7]) τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος."

„Ἐνδυσάσθωσαν[8]) αἰσχύνην καὶ ἐντροπὴν οἱ μεγαλοῤῥημονοῦντες ἐπ' ἐμέ," κ. τ. ε. Οἱ[9]) μὲν εἰς τὸν Χριστὸν βαπτιζόμενοι, τὸν Χριστὸν ἐνδύονται, τουτέστι δικαιοσύνην καὶ σοφίαν· οἱ δὲ εἰς τὸν Σατανᾶν βαπτιζόμενοι, αἰσχύνην ἐνδύονται καὶ ἐντροπήν.

„Καὶ[10]) εἰπάτωσαν διὰ παντός· μεγαλυνθήτω ὁ κύριος, οἱ θέλοντες τὴν εἰρήνην τοῦ δούλου αὐτοῦ," κ. τ. ε. Ἀγγέλων[11]) μὲν τὸ „διὰ παντὸς" μεγαλύνειν τὸν κύριον· ἀνθρώπων δὲ τὸ μὴ „διὰ παντός·" δαιμόνων δὲ τὸ μήτε „διὰ παντὸς," μήτε ποσοῦν.[12])

---

[1]) Psalm. XXXV, 19. (XXXIV.)

[2]) R. in notis: Cod. Coislinianus.

[3]) Psalm. XXXV, 20. (XXXIV.)

[4]) R. in notis: Partim e Cod. Coisliniano, partim e schedis Grabii. — Cfr. Gen. III, 5.

[5]) Cfr. Psalm. XXXV, 25. (XXXIV.)

[6]) R. in notis: E Cod. Coisliniano, et schedis Grabii.

[7]) Cfr. II Cor. II, 7.

[8]) Psalm. XXXV, 26. (XXXIV.)

[9]) R. in notis: E Cod. Coisliniano.

[10]) P salm. XXXV, 27. (XXXIV.)

[11]) R. in notis: E Cod. Coisliniano, et schedis Grabii.

[12]) Ed. Ruaei: ποσοῦν.

Ψαλμὸς τριακοστὸς πέμπτος.

„Οὐκ[1]) ἔστι φόβος θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ,“ κ. τ. ε. Τῷ[2]) γὰρ φόβῳ κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ.

„Ὅτι[3]) ἐδόλωσεν ἐνώπιον αὐτοῦ, τοῦ εὑρεῖν τὴν ἀνομίαν αὐτοῦ καὶ μισῆσαι,“ κ. τ. ε. Τὸ[4]) „εὑρεῖν“ ἀντὶ τοῦ „ἐπιγνῶναι“ κεῖται. Πλὴν ζητητέον, εἰ ὁ ἐγνωκὼς τὴν ἀνομίαν, ὡς ἀνομίαν πάντως καὶ μισεῖ.

„Τὰ[5]) ῥήματα τοῦ στόματος αὐτοῦ ἀνομία καὶ δόλος,“ κ. τ. ε. Ἕτερός[6]) φησι· „τὰ ῥήματα τοῦ στόματος αὐτοῦ ἀνομία καὶ κόπος,“ τουτέστιν ἐπαχθῆ, ὡς κόπον ἐμποιεῖν τοῖς προσέχουσιν. „Οὐκ[7]) ἠβουλήθη συνιέναι.“ Δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς ὁ παράνομος οὐκ ἐκ κατασκευῆς ἐστι τοιοῦτος· τὸ γὰρ μὴ βούλεσθαι σύνεσιν ἔχειν ἐπὶ τῷ ἀγαθὰ ποιεῖν, αὐτεξουσίου. Ἔτι δὲ πρὸς τούτοις „ἀνομίαν[8]) διελογίσατο,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Τοιοῦτόν ἐστι τό· „οὐαὶ[9]) οἱ ἐργαζόμενοι κακὰ ἐπὶ τῆς κοίτης αὐτῶν, καὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ συνετέλουν αὐτά.“ Οὕτως ὁ ἀνομίαν λογισάμενος ἐπὶ τῆς κοίτης τυγχάνων, παρίσταται πάσῃ ὁδῷ οὐκ ἀγαθῇ, τουτέστι πάσῃ πράξει πονηρᾷ, οὐ προσοχθίζων τῇ κακίᾳ αὐτοῦ· ἀποδεχόμενος αὐτὴν οὖσαν χειρίστην ἕξιν, πρακτικῶς ἄρχεται ὁδεύειν πᾶσαν οὐκ ἀγαθὴν ὁδόν.

„Κύριε,[10]) ἐν τῷ οὐρανῷ τὸ ἔλεός σου, καὶ ἡ ἀλή-

1) Psalm. XXXVI, 1. (XXXV.)
2) R. in notis: Cod. Coislinianus, et schedae Grabii
3) Psalm. XXXVI, 2. (XXXV.)
4) R. in notis: Iidem (cfr. pag. huj. not. 2.) Codd. Mss.
5) Psalm. XXXVI, 3. (XXXV.)
6) R. in notis: Catena Corderii.
7) Psalm. XXXVI, 3. (XXXV.)
8) Psalm. XXXVI, 4. (XXXV.)
9) Cfr. Mich. II, 1.
10) Psalm. XXXVI, 5. (XXXV.)

θειά σου ἕως τῶν νεφελῶν," κ. τ. ε. Ἐντεῦθέν[1]) τινες ἀπατηθέντες τὰ ὑπὸ τὴν σελήνην ἀπρονόητα ἀπεφήναντο εἶναι· ὧν ἐστι καὶ ὁ Ἀριστοτέλης.

„Μεθυσθήσονται[2]) ἀπὸ πιότητος οἴκου σου," κ.τ.ε. Ἀγαθὴ[3]) αὕτη μέθη· „καὶ[4]) τὸ ποτήριόν σου μεθύσκον ὡσεὶ κράτιστον." Ἐπείπερ δὲ χειμῶνες οἱ πειρασμοὶ, εἴη ἂν καὶ χείμαῤῥος τρυφῆς θεοῦ, ὁ διὰ τὴν ἐν πειρασμοῖς καρτερίαν μισθὸς, ποταμηδὸν ῥέων τοῖς ὑπερνικῶσιν ἐν αὐτοῖς διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

„Τοῦ αὐτοῦ." Ὁ[5]) ταύτην τὴν μέθην μὴ ἐκνήφων, οὐ δικαίως ποιεῖ. Διὸ ἐπὶ τῆς ψεκτῆς μέθης εἴρηται· „ἐκνήψατε[6]) δικαίως, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε."

„Ὅτι[7]) παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς," κ. τ. ε. Εἰ[8]) ἡ πηγή ἐστιν ἡ ζωὴ, ἡ ζωὴ δέ ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἡ πηγή ἐστιν ὁ Χριστός. „Ἐν[9]) τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς." Ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν γεγονότων ὀψόμεθα τὸν Χριστὸν, ἢ ἐν τῇ γνώσει τῇ τοῦ Χριστοῦ ὀψόμεθα τὸν θεόν.

„Μὴ[10]) ἐλθέτω μοι ποὺς ὑπερηφανίας," κ. τ. ε. Εἰ[11]) ἡ ὑπερηφανία ἕξις ἐστὶ χειρίστη, πῶς ἔχει πόδας; Ἢ τάχα περὶ τοῦ ζώου λέγει τοῦ ἐνεργοῦντος τὴν ὑπερηφανίαν.

---

1) R. in notis: Cod. Coislinianus.
2) Psalm. XXXVI, 8. (XXXV.)
3) R. in notis: Catena Corderii.
4) Cfr. Psalm. XXIII, 5. (XXII.)
5) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus. — Cfr. Psalm. XXXVI, 8. (XXXV.)
6) I Cor. XV, 34.
7) Psalm. XXXVI, 9. (XXXV.)
8) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus.
9) Psalm. XXXVI, 9. (XXXV.)
10) Psalm. XXXVI, 11. (XXXV.)
11) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus.

Ψαλμὸς τριακοστὸς ἕκτος.

„Μὴ[1]) παραζήλου ἐν πονηρευομένοις," κ. τ. ε. Ἐνταῦθα[2]) ζῆλον τὴν μίμησιν λέγει.

„Ἀποκάλυψον[3]) πρὸς κύριον τὴν ὁδόν σου," κ. τ. ε. „Πᾶς[4]) ὁ φαῦλα πράσσων μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς," οὐκ ἀποκαλύπτει τὴν ὁδὸν αὐτοῦ πρὸς κύριον. Πρῶτον „ἔλπισον[5]) ἐπὶ κύριον, καὶ ποίει χρηστότητα," καὶ τὰ ἑξῆς. Ἅπερ ποιήσας, πάλιν „ἔλπισον[6]) ἐπ' αὐτὸν, καὶ αὐτὸς ποιήσει." Ὁ δὲ τὴν ἐν κρυπτῷ δικαιοσύνην βλέπων θεὸς, διὰ τὸ βλέπειν ἐν τῷ κρυπτῷ, ἐξοίσει αὐτὴν, ὅτε φανερώσει τὰς βουλὰς, καὶ ὁ ἐν τῇ κρίσει διαλάμπων, ὡς μεσημβρίαν[7]) ἕξει τὸ κρίμα.

„Ὑποτάγηθι[8]) τῷ κυρίῳ, καὶ ἱκέτευσον αὐτόν," κ. τ. ε. Ἡ[9]) ὑποταγὴ αὕτη ἐστὶ φύσεως λογικῆς πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ θεοῦ ἑκούσιος συγκατάθεσις. „Μὴ[10]) παραζήλου ἐν τῷ κατευοδουμένῳ ἐν τῇ ὁδῷ αὐτοῦ, ἐν ἀνθρώπῳ ποιοῦντι παρανομίας." Νῦν εὐόδωσιν τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον προκοπὴν λέγει· ὡς καὶ τό· „πονηροὶ[11]) δὲ ἄνθρωποι καὶ γόητες προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον."

„Παῦσαι[12]) ἀπὸ ὀργῆς, καὶ ἐγκατάλιπε θυμόν," κ. τ. ε. „Θυμός[13]) ἐστιν ὀργὴ ἐπιθυμίας ἡμέρου ψυχῆς

---

[1]) Psalm. XXXVII, 1. (XXXVI.)
[2]) R. in notis: Cod. Coislinianus.
[3]) Psalm. XXXVII, 5. (XXXVI.)
[4]) R. in notis: Catena Corderii. — Cfr. ev Joann III, 20.
[5]) Psalm. XXXVII, 3. (XXXVI.)
[6]) Psalm. XXXVII, 5. (XXXVI.)
[7]) Cfr. Psalm. XXXVII, 6. (XXXVI.)
[8]) Psalm. XXXVII, 7. (XXXVI.)
[9]) R. in notis: Schedae Grabii.
[10]) Psalm. XXXVII, 7. (XXXVI.)
[11]) II Tim. III, 13.
[12]) Psalm. XXXVII, 8. (XXXVI.)
[13]) R. in notis: Schedae Grabii.

κατ' ἐξοχὴν ἀμύνης. Ὀργή ἐστιν ὄρεξις τιμωρίας, τιμωρία δέ ἐστιν κακοῦ ἀνταπόδοσις. „Μὴ[1]) παραζήλου ὥστε πονηρεύεσθαι.“ Μὴ ἴδῃς αὐτῶν τὴν εὐημερίαν, ἀλλὰ πρόσμεινον τὸ τέλος, καὶ ὄψει τὸν ὄλεθρον.

„Ὅτι[2]) οἱ πονηρευόμενοι ἐξολοθρευθήσονται,“ κ. τ. ε. Τὸ[3]) ἐξολοθρευθῆναι οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ τὸ ἐκπεσεῖν ἐκ θεοῦ.

„Καὶ[4]) ἔτι ὀλίγον, καὶ οὐ μὴ ὑπάρξει ἁμαρτωλός,“ κ. τ. ε. Ἀμφίβολος[5]) ἡ λέξις· ἢ γὰρ ἀνύπαρκτος ἔσται ὁ ἁμαρτωλός· — ὅπερ οἴονται οἱ παντελῶς τοὺς φαύλους φθείρεσθαι λέγοντες οὐχ ὑγιῶς· — ἢ καθ' ὃ ἁμαρτωλός ἐστιν, οὐχ ὑπάρξει.

„Καὶ[6]) ζητήσεις τὸν τόπον αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ εὕρῃς,“ κ. τ. ε. Τόπος[7]) ἁμαρτωλοῦ ἡ κακία.

„Οἱ[8]) δὲ πραεῖς κληρονομήσουσι γῆν,“ κ. τ. ε. Ἡ[9]) γῆ νῦν γνῶσιν σημαίνει· ὡς γὰρ ἐν τόπῳ τῇ θεωρίᾳ λέγεται εἶναι ὁ νοῦς. „Καὶ[10]) κατατρυφήσουσιν ἐπὶ πλήθει εἰρήνης.“ Τρυφὴ δικαίου πλῆθος εἰρήνης, πλῆθος δὲ εἰρήνης ἐστὶν ἀπάθεια ψυχῆς μετὰ γνώσεως τῶν ὄντων ἀληθοῦς.

„Κρεῖσσον[11]) ὀλίγον τῷ δικαίῳ ὑπὲρ πλοῦτον ἁμαρτωλῶν πολύν,“ κ. τ. ε. Κρεῖσσον[12]) ὀλίγη γνῶσις πνευματικὴ ὑπὲρ πλῆθος σοφίας ἐθνῶν.

---

1) Psalm. XXXVII, 8. (XXXVI.)
2) Psalm. XXXVII, 9. (XXXVI.)
3) R. in notis: Schedae Grabii.
4) Psalm. XXXVII, 10. (XXXVI.)
5) R. in notis: Catena Corderii.
6) Psalm. XXXVII, 10. (XXXVI.)
7) R. in notis: Schedae Grabii.
8) Psalm. XXXVII, 11. (XXXVI.)
9) R. in notis: Schedae Grabii.
10) Psalm. XXXVII, 11. (XXXVI.)
11) Psalm. XXXVII, 16. (XXXVI.)
12) R. in notis: Schedae Grabii.

„Ὑποστηρίζει[1]) δὲ τοὺς δικαίους ὁ κύριος," κ. τ. ε. Οὐδὲν[2]) οὕτως ὑποστηρίζει τὸν δίκαιον, ὡς χάρισμα πνευματικόν· „ἵνα[3]) μεταδῶ ὑμῖν χάρισμα πνευματικὸν εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς," φησὶν ὁ ἀπόστολος.

„Γινώσκει[4]) κύριος τὰς ὁδοὺς τῶν ἀμώμων," κ. τ. ε. Ἕτερος·[5]) „προοῖδε κύριος τὰς ἡμέρας τῶν ἀμώμων." Οὐχ ὑποστηρίζει μόνον αὐτοῖς τὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ οἶδε τὰς μελλούσας ἡμέρας, καὶ τὴν ἑτοιμασμένην κληρονομίαν. Οὐδὲν οὖν αὐτοὺς βλάψει τὸ πρὸς βραχὺ λυπεῖσθαι· γυμνάζονται γὰρ τῇ καρτερίᾳ, τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδεύοντες, οὐκ αἰσχυνόμενοι ἐν καιρῷ πονηρῷ, ὅτε περ ὀργὴν ἐπάγει τοῖς ἁμαρτωλοῖς. Ἀλλὰ καὶ νῦν οἱ μὲν ἐνδείᾳ ἀπολοῦνται λογικῆς τροφῆς, οἱ δὲ τοῦ θεοῦ κατατρυφήσουσιν εἰς πλησμονήν.

„Καὶ[6]) ἡ κληρονομία αὐτῶν εἰς αἰῶνα ἔσται," κ. τ. ε. Κληρονομία[7]) ἐστὶ τῆς λογικῆς φύσεως ἡ γνῶσις ἡ τοῦ θεοῦ.

„Οὐ[8]) καταισχυνθήσονται ἐν καιρῷ πονηρῷ," κ. τ. ε. Καιρὸν[9]) πονηρὸν λέγει τὸν τῆς κρίσεως χρόνον. „Καὶ[10]) ἐν ἡμέραις λιμοῦ χορτασθήσονται." Ἡμέρας λιμοῦ ὀνομάζει, ἐν αἷς πολλοὶ τῶν ἀκαθάρτων στερίσκονται τοῦ ἄρτου τοῦ εἰπόντος· „ἐγώ[11]) εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς."

---

[1]) Psalm. XXXVII, 17. (XXXVI.)
[2]) R. in notis: Schedae Grabii.
[3]) Cfr. Rom. I, 11.
[4]) Psalm. XXXVII, 18. (XXXVI.)
[5]) R. in notis: Catena Corderii. — Cfr. Psalm. XXXVII, 18. (XXXVI.)
[6]) Psalm. XXXVII, 18. (XXXVI.)
[7]) R. in notis: Schedae Grabii.
[8]) Psalm. XXXVII, 19. (XXXVI.)
[9]) R. in notis: Schedae Grabii.
[10]) Psalm. XXXVII, 19. (XXXVI.)
[11]) Cfr. ev. Joann. VI, 41.

„Ἐκλείποντες[1]) ὡσεὶ καπνὸς ἐξέλιπον," κ. τ. ε. Τοῦτον[2]) τὸν καπνὸν ἀποδιώκει ἀπὸ τῶν λογικῶν ξύλων τὸ πῦρ, ὃ ἦλθεν βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν ὁ Χριστός.

„Τοῦ αὐτοῦ." „Καπνὸς[3]) δὲ πυρὸς σβεσθέντος σημεῖον. Καὶ οὗτοι δὲ ὡς πῦρ καταφλέξαντες, ἀπεσβέσθησαν. Τοιοῦτοι οἱ καθ' ἡμῶν διαλάμψαντες, ἀπόλλυνται οἱ ἁμαρτωλοὶ, οὐ τῷ ἐξ ὅλου διαλύεσθαι τὴν σύστασιν αὐτῶν, ἀλλὰ τῷ μηκέτι εἶναι ἁμαρτωλούς.

---

1) Psalm. XXXVII, 20. (XXXVI.)

2) R. in notis: Schedae Grabii.

3) R. in notis: Catena Corderii. — Cfr. Psalm. XXXVII, 20. (XXXVI.)

Prologus Rufini presbyteri in explanationem super Psalmos XXXVI., XXXVII. et XXXVIII.

Quoniam [1]) trigesimi sexti, et trigesimi septimi, et trigesimi octavi psalmi expositio tota moralis est, instituta quaedam vitae emendatioris ostendens, et nunc conversionis ac poenitentiae, nunc purgationis et profectuum semitam docet, idcirco tibi eam, Aproniane, fili carissime, in novem oratiunculas, quas Graeci Homilias vocant, velut in uno corpore digestam in Latinum transtuli, ut intra unum codicem collectam haberes [2]) dictionem, quae ad emendationem vel perfectionem [3]) morum tota respiceret. Hoc sane beneficii praestabit haec lectio, quod absque labore lectoris intelligentia ejus in propatulo habeatur, quo scilicet vitae simplicitas sensu lucido ac [4]) simplici sermone doceatur, ex quo prophetia pervenire non solum ad viros, verum etiam ad religiosas feminas possit, et excolere simplices mentes: ne forte religiosa filia mea, soror in Christo tua, ingrata sit operi nostro, si id semper laboriosum intellectui suo pro asperitate sentiat quaestionum: quia nec corpus humanum ex solis potuisset nervis ossibusque constare, nisi iis divina providentia vel mollitiem carnis intexuisset, vel blandimenta pinguedinis.

---

[1]) Cfr. edd. Merlini Tom. I. fol. XL. seqq. coll. Psalmis XXXVII. XXXVIII. et XXXIX.

[2]) Ed. Ruaei: haberet.

[3]) Ed. Ruaei: profectionem.

[4]) Edd. Merlini: et simplici.

Origenis explanatio super Psalmum XXXVI., qui dicitur: „Noli [1]) aemulari in malignantibus."

Homilia I.

1. „Multifarie, [2]) multisque modis Deus locutus est patribus in prophetis." Aliquando quidem ineffabilia sacramenta nos edocet in his, quae loquitur: aliquando autem de Salvatore, et de ejus adventu nos instruit, interdum vero mores nostros corrigit, et emendat. Propter quod nos tentabimus per loca singula scripturae divinae hujuscemodi differentias assignare, et discernere, ubi prophetiae sint, et de futuris dicatur, ubi autem mystica aliqua indicantur, ubi vero moralis est locus. Incipientes igitur explanationem trigesimi sexti psalmi, invenimus, quod totus psalmus iste moralis est, et velut cura quaedam ac medicina humanae animae datus, cum peccata nostra arguit, et edocet nos secundum legem vivere. Sed videamus jam, quale nobis principium dat primus versiculus. „Noli, [3]) inquit, aemulari inter malignantes, neque aemulatus fueris facientes iniquitatem: quoniam sicut foenum cito arescent, et sicut olera herbarum cito decident." Duo sunt quidem, quae nos docet in his verbis facere non debere. Primo quidem, ne aemulemur inter malignantes: secundo ne aemulemur eos, qui faciunt iniquitatem, quoniam sequitur eum, qui inter malignantes aemulatur, ut arescat sicut foenum, et hoc eum non tarde, sed cito esse passurum; eum vero, qui aemulatur facientes iniquitatem, sequitur, ut sicut olera herbarum cito decidat

[1]) Psalm. XXXVII, 1. (XXXVI.)
[2]) Hebr. I, 1.
[3]) Psalm. XXXVII, 1. 2. (XXXVI.)

Et secundum simplicem quidem literae intellectum, non aemulari inter malignantes hoc videtur indicari, ne inter malos et pessimos homines aemulator quis malitiae, id est, dux et auctor exsistat, et velut formam flagitii ceteris praebens. Aemulari vero eos, qui faciunt iniquitatem, illud est, si imitetur quis, et discat agere inique. Et hoc est in utroque, quod dicitur, ut neque exemplum malitiae ceteris praebeas, neque ipse aliorum malorum sequaris exempla. Verum ut plenius, quid etiam intrinsecus sermo iste contineat, agnoscamus, conveniens puto adhibere de scripturis divinis, sicubi hunc sermonem invenimus scriptum, et spiritualibus spiritualia comparare, ut, quid per haec indicetur, evidentius pateat. Scriptum est in Deuteronomio: „ipsi[1]) in zelum me concitaverunt in non Deo, ad iram me concitaverunt in idolis suis: et ego in zelum adducam eos in non gentem.“ Hic[2]) ubi latine dicitur: „in[3]) zelum adduxerunt me, et ego in zelum adducam:“ in graeco idem ipse sermo est, qui et in psalmi initio est dictus, id est, aemulati sunt me, et ego aemulabor eos. Quamvis sermo ipse graecus, id est, παρεζήλωσαν,[4]) significantius in latino exprimi videatur,[5]) si dicamus: „irritaverunt me:“ idem tamen ipse est sermo. Sed et in Apostolo scriptum est: „an[6]) aemulamur Dominum? Num quid fortiores illo sumus?“ Et ubi habetur: „aemulamur Dominum:“ in quibusdam exemplaribus: „irritamus Dominum:“ scriptum est. Ex quibus omnibus testimoniis indicatur, quod aemulari aliquem, irritare eum est, et provocare: ut verbi causa, si tali utamur exemplo. Sunt quaedam mulieres impudicae, et nequam, quae si

---

[1]) Deut. XXXII, 21.

[2]) Edd. Merlini: Hoc ubi etc.

[3]) Cfr. Deut. XXXII, 21.

[4]) Edd. Merlini: ἐζήλοσαν.

[5]) Edd. Merlini: videtur. [6]) I Cor. X, 22.

forte viros in amoris furtivi illecebris ceperint, processu temporis occultis non contentae flagitiis, volunt etiam pudicis conjugibus innotescere, quod ab earum viris amentur, ut ex hoc in zelum excitent, et irritent, ac perturbent alienas domos. Si intellexisti exempli virtutem, quomodo pellex zelum concitet uxori, et hoc debes advertere, quid sit aemulari inter aliquos, id est, cum iis malitiae alicujus incitamenta praebentur. Denique quia sermo ille Deuteronomii, in quo ait: „ipsi [1]) in zelum adduxerunt me in non Deo:“ id est, *παρεζήλωσαν*,[2]) hoc significet, ex hoc manifestius claret, quod alibi scriptum est, quia Deus noster Deus zelans dicitur. Zelans autem maritus dici solet de conjuge sua, cum ei pudicitiam sollicitius et cautius curat, nec pollui patitur conjugis castitatem. Unde consequenter qui peccat, Deum, qui zelans dicitur, in zelum incitat, et irritat. Verum haec omnia abusive audienda sunt de Deo, sicut et ea, quae de furore Dei dicuntur, vel de somno, vel de tristitia, per quae illud intelligitur, quid unusquisque nostrum pro actibus suis de Deo mereatur. Denique sic dixit in Deuteronomio, quia „ipsi [3]) in zelum adduxerunt me in non Deo, et exacerbaverunt me in idolis suis:“ id est, colentes idola in zelum concitaverunt me. Sed quid sequitur? „Et [4]) ego in zelum adducam eos in non gentem, in gentem insipientem irritabo eos.“ Unde etiam nunc Judaei non moventur adversus Gentiles, adversum eos, qui idola colunt, et Deum blasphemant, et illos non oderunt, nec indignantur adversum eos: adversum Christianos vero insatiabili odio feruntur, qui utique relictis idolis ad Deum conversi sunt. Cum ergo videris Judaeos odio habentes

---

[1]) Deut. XXXII, 21.

[2]) Edd. M. hoc loco, cfr. pag. 153. not. 4. „*παρ᾽ ἐζήλοσαν*.“

[3]) Deut. XXXII, 21. [4]) Deut. XXXII, 21.

Christianum, et insidiantes ei, intellige, quia completur prophetia illa, quae dicit: „et[1]) ego concitabo eos in non gentem." Nos enim sumus non gens, qui pauci ex ista civitate credimus, et alii ex alia, et nusquam gens integra ab initio credulitatis videtur assumta. Non enim sicut Judaeorum gens erat, vel Aegyptiorum gens, ita etiam Christianorum genus gens est una, vel integra, sed sparsim ex singulis gentibus congregantur. Dicit ergo, quia „ego[2]) in zelum eos inducam in non gentem, in gentem insipientem irritabo eos." Et ideo irritantur in nos, et odio nos habent velut gentem insipientem, dicentes se esse sapientes, quoniam quidem primis ipsis commissa sunt eloquia Dei, et meditantes a puero usque ad senectutem legem Dei, in legem Dei non pervenerunt: sed ideo, quae stulta sunt, elegit Deus hujus mundi, ut confundat sapientes, et sic impletur, quod scriptum est: „in[3]) gentem insipientem irritabo eos." Sed et quod dicit Apostolus: „an[4]) aemulamur Dominum? Num quid fortiores sumus illo?" videamus, quid indicet. In eo loco haec dixit, ubi de sacrificiis, et de his, quae idolis immolantur, disputat. „An[5]) aemulamur, ait, Dominum," hoc est zelo concitamus, edentes ea, quae idolis immolata sunt, sicut Judaei zelum ejus commoverunt in idolis suis? Num quid etiam nos simili modo facere volumus? Ideo ergo ait: „an[6]) aemulamur Dominum? Num quid fortiores illo sumus?" Hoc est, quod dicit. Siquidem concitemus zelum alicui, qui inferior est viribus nostris, possumus facile contemnere: si vero fortem concitemus in zelum, num quid non in propriam molimur ista perniciem? Si ergo vescimur idolis immolatis, et adversum nos zelum Domini concitamus, fortiorem iram contra nos,

---

[1]) Deut. XXXII, 21. [2]) Deut. XXXII, 21.
[3]) Deut. XXXII, 21. [4]) I Cor. X, 22.
[5]) I Cor. X, 22. [6]) I Cor. X, 22.

id est, ad proprium interitum provocamus. Si quando ergo videris hominem nequam, observa, et cave, ne zelum ejus concites adversum te, ne quid incaute facias, unde nequitia concitetur. Verbi causa, ut per exemplum planius fiat, quod dicitur, beatus David Saul malignantem concitavit in zelum, quando processit ante exercitum, et occidit Goliam, et processerunt chori puellarum et mulierum dicentes: „percussit[1]) Saul in millibus, et David in decem millibus." Quod utique si studio suo egisset David, aemulatus fuisset in malignitate Saul. Sed nunc non suo studio factum est, ut exirent chori puellarum, et hujuscemodi hymnum dicerent, quia David percussit in decem millibus, et Saul in millibus. Hoc est ergo, quod nos edocet psalmus, ut quoniam genus hominum proclive est ad zelotypiam, et perfacile ad vitium istud inclinatur, observa, ne id agas, quod malos homines in aemulationem tui irritet, et ad insidiandum tibi concitet, vel ad odium tui excitet. Et est hoc totum, quod significatur in his omnibus, ut neque ipse provoces mali aemulationem adversum te, neque tu nequitiam aemuleris alienam. Quomodo ergo homo nequitiam aemulatur alterius? Sine dubio cum eadem agit. Quod autem dico, tale est. Si quis sit per iniquitatem dives factus ex paupere, si sit vicinus ejus egens, et videat illum, qui de terra surrexit, et ad divitiarum culmen adscendit, et incipiat aemulari, ut similiter etiam ipse ex iniquitate ditescat, hoc est aemulari facientes iniquitatem. Sed et si quis eum, qui vel furtivis stupris, vel illicitis conatibus ultra locum et mensuram suam invadit nuptias, domos, divitias, aemulari velit, aemulatus est facientes iniquitatem. Jam vero eos, qui per diversa flagitia, vel indignas atque illicitas ambitiones ad immerita honorum culmina pervenerunt, et iniquis factionibus vel cruentis manibus

---

[1]) I Sam. XVIII, 7. (I Regg.)

honores non sibi debitos occuparunt, hos si quis videns ad similem inflammetur insaniam, aemulatus est facientes iniquitatem.

2. Propterea ergo mandato Domini illuminamur, ut cum aemulationis illicitae [1]) flamma cor nostrum mentemque pulsaverit, nos verbis edocti dicamus: si aemulari voluero inter malignantes, aut aemulatus fuero facientes iniquitatem, vide, quid sequatur: „sicut [2]) foenum, inquit, cito arescent, et sicut olera herbarum cito decident. Vis etiam alterius prophetae de talibus monitis auctoritate muniri? Audi, quid etiam Esaias de omni gloria carnali pronuntiet: „omnis, [3]) inquit, caro foenum, et omnis gloria ejus, ut flos foeni.“ Vis etiam per singula videre, quomodo flos foeni sit carnis gloria? Vide, quis imperavit ante hos triginta annos, quomodo imperium ejus effloruit: continuo autem sicut flos foeni emarcuit, tunc deinde alius post ipsum, deinde alius atque alius, qui deinde duces, et principes: et omnis eorum gloria et honor non solum tanquam flos emarcuit, verum etiam tanquam pulvis aridus, et a vento dispersus ne vestigium quidem sui reliquit. Alii etiam divitiis elati, et honoribus tumidi, studentes vel laudabiles haberi per simulatam bonitatem, vel exsecrabiles per indomitam crudelitatem. Quorum si quis vana studia existimat [4]) aemulanda, eat nunc ad cadaverum eorum reliquias, si tamen vel ipsae inveniri queant: — aliquantis enim ne hoc quidem concessum est: — et tunc inveniet, quomodo „omnis [5]) caro foenum est, et omnis gloria ejus ut flos foeni. Exaruit foenum et flos ejus decidit.“ Qui autem non diligit flosculos carnis, ne-

---

[1]) Edd. Merlini: illicitae cor nostrum flamma: mentemque etc.

[2]) Psalm. XXXVII, 2. (XXXVI.)

[3]) Jesai. XL, 6. [4]) Edd. Merlini: aestimat.

[5]) Jesai. XL, 6. 7.

que carnaliter vivit, sed diligit verbum Dei, et in ipso proficit, audi, quid speret: verbum, [1]) inquit, Domini manet in aeternum." Sed et hoc ipsum, quod ait, quia „sicut [2]) foenum cito arescent," malignantes scilicet, non arbitror otiosum, cur foeno eos comparaverit, cum utique et alia possit esse materia, cui comparentur hi, qui malitiose egerunt. Foenum mutorum et irrationabilium animalium cibus est. Fortassis ergo pro eo, quod omnes stulti, et imperiti, et qui contra rationem et sapientiam Dei vivunt, sequuntur eos, qui in malitia principes sunt, et ex illorum vita vel actibus vesci dicuntur, quibus et obediunt, idcirco eos foeno comparavit. Nemo enim prudens ab illis sumit exemplum. Nam sicut vir prudens, qui audit verba Domini, et facit ea, iste est, qui manducat panem illum, qui de coelo descendit, et Jesus est cibus ei, pro eo, quod ex verbis ejus pascitur, et in mandatis ejus vivit: similiter et hi, qui in malitia eminentes, sicut foenum efficiuntur iis, qui sibi obtemperant, vel aemulationem sui ad nequitiam gerunt. Similia autem etiam de oleribus herbarum intelligenda sunt, quibus comparantur hi, qui faciunt iniquitatem pro eo, quod velociter transeant. Invenimus tamen in scripturis divinis interdum et laudabilia olera, quae per praeceptum Apostoli manducare jubentur infirmi. Alia autem sunt illa, et his contraria, de quibus dicitur, [3]) quod flumina Aegypti aqua sit deorsum descendens, et rigans sicut hortum olerum: quo videlicet Aegyptius non arbor dicatur, sed ne vitis quidem nominetur, sed olera, quae cito deficiunt. Et vis videre, quam cito Aegyptius decidat? Vide, quid dicatur de iis in Exodo: [4]) Aegyptii autem festinaverunt, inquit, decolligaverunt axes suos, et cito fugerunt sub aqua. Si-

1) Jesai. XL, 8.
2) Psalm. XXXVII, 2. (XXXVI.)
3) Cfr. Jos. XIII. 4) Cfr. Exod. XIV.

cut olera ergo herbarum cito decident. Denique et Achab [1]) ille iniquus quoniam talia olera parabat plantare in vinea Naboth Iezrahelitae, propter quod Nabutheus magis mori elegit, quam permittere, ut excisa vinea Israelitica olera plantarentur. Fecit ergo hoc tanquam justus, ut non permitteret excidi vineam justitiae, cujus fructus laetificat cor hominis, cum in sapientiae cratere miscetur, et plantari olera iniquitatis, velociter viridantia, sed velocius arescentia. Puto ergo, quod etiam in nostris cordibus, qui credimus Salvatori, sit aliqua vinea plantata, sicut dixit: „vinea [2]) facta est dilecto in cornu, in loco uberi." Sed et ad illos dictum est, quibus sermo Dei factus est primum, quia „ego [3]) plantavi te vineam totam feracem." Est ergo in [4]) nobis vinea quaedam, ex qua fructum scientiae, qui laetificat cor hominis, per donum sapientiae premimus in torcularibus Scripturarum, cum perfectius et latius divina legis mysteria contuemur. Sed proficientibus nobis in his studiis, et Israelitico oculo ad oculum spiritualem tendentibus, venit Achab iniquus et impius, Achab inimicus vineae nostrae, et adversum optima studia haec sapientiae invidiam concitat, tumultum commovet, dolos, et factiones per Jezabel, hoc est, per carnalem sapientiam instruit, et vult excidi vineam istam spiritualis intelligentiae, et plantari olera, id est, ut, quae legimus, carnaliter intelligamus: sicut olera enim omnis gloria [5]) carnis est, ut impleatur in nobis illud, quod culpat Apostolus dicens ad Galatas: „sic [6]) insensati estis, ut, cum spiritu coeperitis, nunc carne perficiamini?" Quod autem in anima san-

---

[1]) Cfr. I Regg. XXI. (III Regg.)
[2]) Jesai. V, 1.
[3]) Cfr. Jerem. II, 21. — Edd. Merlini: veracem.
[4]) Deest „in" in ed. Ruaei.
[5]) Ed. Ruaei sola: gratia. — Cfr. Jesai. XL, 6.
[6]) Gal. III, 3.

cta sint vineae, et agri a Domino benedicti, audi etiam Isaac ad filium suum Jacob dicentem: „ecce[1]) odor filii mei sicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus.“ Melius ergo est vineam nos colere in anima nostra, et torcular fodere Scripturarum, et vindemiare botros, et premere vinum de vinea Sorec,[2]) ut et nos dicamus ad Dominum, quia „poculum[3]) tuum inebrians, quam praeclarum est.“

3. Posteaquam dixit sicut olera herbarum cito decidere facientes iniquitatem, et prohibuit aemulari inter malignantes, et imitari facientes iniquitatem: tunc dicit, quid facere debeamus. „Spera,[4]) inquit, in Domino, et fac bonitatem.“ Contemtis scilicet illis omnibus, quae superius culpata sunt, honoribus, divitiis, et omni gloria carnali, atque omnibus saeculi bonis, in Domino, inquit, spera. Sperans autem in Domino non sis otiosus: sed bonitatem faciens, spera in eo. Quae est autem ista bonitas, videamus. Unus est ex illis fontibus, quos sancti spiritus fructus esse enumerat Apostolus. „Fructus[5]) autem spiritus est caritas, gaudium, pax, patientia, bonitas, et justitia.“ Fac ergo bonitatem, velut si diceret ad agrum loquens: fac illum fructum vel illum: ita nunc tibi auditori divinarum scripturarum, tanquam agro loquitur sermo divinus. „Fac[6]) bonitatem, et inhabita terram, et pasceris in divitiis ejus.“ Noli esse sicut foenum arescens, noli fieri sicut olera herbarum, quae cito deficient, sed spera in Domino, et fac bonitatem, et inhabita terram. Quam terram inhabitare nos jubet, si bonitatem fecerimus? Utique si de ista loqueretur terra, quam habi-

---

[1]) Gen. XXVII, 27.
[2]) Edd. Merlini: Soreph.
[3]) Psalm. XXIII, 5. (XXII.)
[4]) Psalm. XXXVII, 3. (XXXVI.) [5]) Gal. V, 22.
[6]) Psalm. XXXVII, 3. (XXXVI.)

tamus, et qui faciunt bonitatem, et qui non faciunt, habitant hanc terram. Superfluum ergo videtur esse mandatum, si intelligatur haec terra. Sed videamus, ne forte illam dicat terram, de qua scriptum [1]) est, quia semen aliud cecidit super terram bonam, quae attulit fructum, in qua nunc terra cor auditoris significari videtur. Hanc ergo jubemur inhabitare, hoc est, non longius evagari, non ultra citraque discurrere, sed habitare, et consistere intra animae nostrae terminos, et considerare eam diligentius, atque effici ejus agricola, sicut fuit Noe, et plantare in ea vineam, et excolere terram, quae intra nos est, nostrae animae innovare novalia, et non seminare super spinas: videlicet cum animam nostram purgamus a vitiis, et incultos atque asperos mores ad mansuëtudinem Christi imitationis excolimus, et ita demum ex virtutum divitiis pascimur. Neque enim putandum est, praecipi nobis terrenas divitias quaerere, quas contemnere jubemur et spernere. Ait ergo: „inhabita [2]) terram.“ Hoc est ergo, animae tuae semper assiste, ibi semper permane, et excole terram tuam, ut, cum abundare coeperis justitiae fructibus, tunc pascaris in divitiis ejus. Quid est autem pasci in divitiis ejus? Quia „quodcunque [3]) seminaverit homo, hoc et metet.“ Et: „qui [4]) seminat in carne, de carne metet corruptionem. Qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam aeternam.“ Si autem habites terram tuam, et ipsam in spiritu, et non in carne seminaveris, pasceris in divitiis ejus, sicut oves illae, quae in loco viridi pasci dicuntur, de quibus dicit sermo divinus: „in [5]) loco viridi ibi me collocavit. Unde constat, quod unusquisque nostrum ipse sibi praeparat intra se locum viridem,

---

[1]) Cfr. Luc. VIII, 8.

[2]) Psalm. XXXVII, 3. (XXXVI.)

[3]) Gal. VI, 7. [4]) Gal. VI, 8.

[5]) Psalm. XXIII, 2.

in quo pascitur a Domino, cum agros animae suae excolit, et in spiritu seminans semper ad laetitiam spiritualis culturae adducit.

4. „Delectare[1]) in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui." Moris est scripturae divinae duos homines introducere ὁμωνυμίᾳ, id est, similitudine alterius alterum ex altero nominare, hoc est ea, quae exterioris sunt hominis, compellere etiam in interiorem. Quod autem dico tale est. Exterior homo corporalis vescitur cibis corruptibilibus, et sibi aptis. Est autem et cibus quidam interioris hominis, de quo dicitur,[2]) quia in omni verbo Dei vivit homo. Est poculum exterioris hominis, est aliud interioris. Bibimus enim de spirituali[3]) sequenti petra, et bibimus aquam, quam, dicente Jesu, qui[4]) „bibit, non sitiet in aeternum." Est et indumentum exterioris hominis, est et interioris hominis indumentum. Et si quidem peccator sit, induit se maledictum sicut vestimentum.[5]) Si autem justus sit, audit: „induite[6]) vos Dominum Jesum Christum." Et: „induite[7]) vos viscera misericordiae, benignitatem, humilitatem, mansuetudinem, patientiam." Et quid necesse est enarrare per singula, quomodo interior homo exterioris hominis homonymis appellationibus nominetur? Arma exterior homo et interior habet. Qui secundum interiorem hominem militat, induitur[8]) armis Dei, ut possit stare adversus versutias diaboli. Sed post multa exempla, veniamus ad hoc, quod propositum est. Videamus, quid est, quod significatur ex

---

[1]) Psalm. XXXVII, 4. (XXXVI.)
[2]) Cfr. Deut. VIII, 3.
[3]) Cfr. I Cor. X, 4.
[4]) Cfr. ev. Joann. IV, 14.
[5]) Cfr. Psalm. CIX, 29.
[6]) Rom. XIII, 14. [7]) Coloss. III, 12.
[8]) Edd. M. perperam: induit.

eo, quod dictum est: „delectare[1]) in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui." Sciendum primum est, quia hoc, quod dixi in latino: „delectare in Domino:" in graeco: „deliciare in Domino:" dicitur. Hoc enim graecus sermo indicat: quod est κατατρύφησον. Sicut ergo secundum exteriorem hominem possibile est non solum cibis uti, verum etiam deliciis perfrui, et maxime, qui divites sunt, deliciis utuntur: ita[2]) etiam interior homo potest non solum cibis uti, verum et deliciis perfrui. Quod fieri hoc modo arbitror. Si quis audiat verba ea solummodo, quae se invitent ad timorem Dei, iste cibum tantummodo capit ex hujuscemodi verbo. Qui vero dederit operam ad intelligendam legem, ad perscrutandos prophetas, ad exsolutiones parabolarum Evangelii, ad explanationem verborum apostolicorum, et qui in omnibus intellectui et scientiae operam dederit, iste deliciis fruitur. Non enim ad hoc solum, quod ei ad vitam sufficit, cibo utitur mandatorum, sed in omni agnitione scientiae delectatur. Hoc est, quod arbitror, et in eo indicari, quod dicitur Deus ab initio plantasse paradisum deliciarum, sine dubio in quo spiritualibus deliciis frueremur. Sed et alibi: „torrentem,[3]) ait, deliciarum potum dabis iis," sanctis scilicet. Sed et hic scio, quod in latinis exemplaribus haberi solet: „torrentem voluptatis tuae:" sed in graeco habetur τρυφῆς, quod est deliciarum. Sed et sanctis quibusque corporalium deliciarum contemtus indicitur, et spes deliciarum spiritualium repromittitur. Vis etiam de hoc auctoritatem accipere scripturae divinae? Dives quidam erat, et Lazarus pauper: in deliciis corporalibus erat dives, Lazarus conficiebatur inedia. Excessit uterque de saeculo, et Lazarus quidem ab angelis sublatus est in

[1]) Psalm. XXXVII, 4. (XXXVI.)
[2]) Ed. Ruaei: etiam ita.
[3]) Psalm. XXXVI, 8. (XXXV.)

sinum Abrahami, ut ibi in deliciis requiesceret: ille autem, qui in deliciis fuerat corporalibus, abiit in gehennam ignis, sicut in Evangelio scriptum[1]) est, et audit ab Abraham, quia „tu [2]) consecutus es bona in vita tua," — hoc est, deliciis abusus es, — „et Lazarus mala: nunc autem hic requiescit, tu vero cruciaris." Nemo potest, et in carne, et in spiritu habere delicias. Sed si quis in carne deliciatur, sicut ille dives, carebit gremio Abraham et deliciis. Qui vero in praesenti saeculo pane afflictionis vescitur, sicut et ille pauper cum hinc abscesserit, in deliciis erit. „Deliciare [3]) ergo in Domino, et dabit tibi petitionem cordis tui." Quod si adhuc plenius intueri vis, quomodo quis delicietur in Domino, perspice, quod Dominus veritas est, et sapientia est, et justitia est, et sanctificatio est. Si ergo abundaveris in divitiis veritatis, si abundaveris in intellectu sapientiae, si copiosus fueris in actibus justitiae, tunc plene et integre deliciaris in Domino. Quae utique cum expleveris, tunc etiam id, quod consequitur, adipisceris. „Dabit [4]) enim tibi Dominus petitiones cordis tui." Necessario tamen addidit: „petitiones cordis tui:" cum potuisset utique dicere: petitiones tuas. Ita autem facilius intelligi potest. Quod si singulorum membrorum propria quaedam persona fingatur, verbi causa, si oculus haberet vocem, num quid non diceret: peto lucem, ut videam ea, quae me videre delectant? Refugio enim videre horrorem aliquem, et omne, quod conturbat et contristat adspectum. Similiter et si auditus acciperet vocem, num quid non diceret: peto sonum modulata arte compositum, sonum delectabilem, asperum vero et terribile aliquid audire refugio? Ita si gustui

---

[1]) Deest „scriptum" in ed. Ruaei.

[2]) Luc. XVI, 25.

[3]) Psalm. XXXVII, 4. (XXXVI.)

[4]) Psalm. XXXVII, 4. (XXXVI.)

vox daretur, et tactui, et omnes sensus nostri sine dubio haec peterent, quae suo sensui convenirent. Ab his ergo transeamus ad cor, in quo est mens, et principalis intellectus, et videamus, quid desideret, et quid petat cor, sicut de oculo, vel de auribus ceterisque sensibus in superioribus demonstravimus. Secundum sui naturam cor sine dubio intelligentiam poscit. Sicut oculus visum, ita cor intellectum requirit. Sicut auris suavem sonum cupit, ita cor sapientibus sensibus delectatur. Sicut gustus dulci sapore, ita cor prudentibus cogitationibus gaudet. Sicut odoratus suavitate fragrantiae, ita cor rationabilibus studiis laetatur. Sicut tactus lenibus ac mollibus, ita cor utilibus, et optimis consiliis delectatur. Si ergo delicieris in Domino, et sapientiae et veritatis et justitiae copiis atque deliciis perfruaris, dabit tibi Dominus petitiones cordis tui aptas deliciis supra dictis.

5. Post haec dicit: „revela [1]) Domino viam tuam, et spera in eum, et ipse faciet.“ „Omnis [2]) qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, uti ne arguantur opera ejus. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem.“ Quoniam ergo, qui male agit, odit lucem, et quantum in ipso occultans mala, quae agit, et timens, ne arguatur, velat, et contegit viam suam, et tanquam velamento quodam operit actus suos. Verbi gratia, si quis vestrum, licet non optem esse in hoc conventu talem aliquem, tamen si quis inter vos, sive catechumenus, sive etiam unus aliquis ex pluribus fidelium conscius sibi est, quod fornicatus sit, et celat delictum, num quid non tibi videtur iste occultare, et operire viam suam, quam incedit? Qui autem caste agit, et confidit de puritate vitae suae, non vult cooperire viam suam, sed vult eam manifestam esse, [3]) ma-

---

[1]) Psalm. XXXVII, 5. (XXXVI.)

[2]) Ev. Joann. III, 20. 21.

[3]) Desunt verba: „esse, manifestam,“ in ed. Ruaei.

nifestam dico non hominibus, ne forte percipiat mercedem suam ab hominibus, sed Deo manifestat. Propterea ergo dicitur: „revela [1]) ad Dominum viam tuam." Sed et si malorum tibi conscius aliquorum fueris, noli occultare, sed per exomologesin, id est, confessionem revela ea Domino, et spera in eum, et ipse faciet. Hoc est, cum confessus fueris, et revelaveris ei delicta tua, spera in eum, quod possis ab eo veniam promereri, et ipse faciet. Quid faciet? Sine dubio sanum te faciet. Dicet tibi: „ecce [2]) jam sanus factus es: ultra noli peccare, ne quid tibi deterius contingat." Haec faciet, si delicta tua ei revelaveris. Si vero pura est via tua, et munda conscientia, et haec ei revelaveris, spera in eum.

6. Quid faciat, ex consequentibus disce: „producet[3]) sicut lumen justitiam tuam, et judicium tuum sicut meridiem." Tuam justitiam, quam tu egisti in occulto, et revelasti eam soli Deo, hanc producet sicut lumen Deus, et ostendet te justum illuminatum sole justitiae, coelo et terrae, et omnibus, qui in coelo sunt, ostendet lumen justitiae tuae, et, si ita dici oportet, jactabit se de te tanquam de filio, tanquam, qui acceperis spiritum adoptionis. Producet ergo justitiam tuam sicut lumen, quia qui secundum mandatum Domini justus est, justitiam suam ita facit, sicut ipse mandavit dicens: „vos [4]) autem cum facitis justitiam vestram, nesciat sinistra, quid faciat dextra tua." Haec ergo justitia, quae ita fit, ut non hominibus appareat, nec ut humanam gloriam captet, sed fit in occulto, ut pater, qui videt in occulto, reddat palam in tempore suo, producitur a Deo sicut lux. „Et [5]) judi-

---

[1]) Psalm. XXXVII, 5. (XXXVI.)
[2]) Ev. Joann. V, 14.
[3]) Psalm. XXXVII, 6. (XXXVI.)
[4]) Matth. VI, 3.
[5]) Psalm. XXXVII, 6. (XXXVI.) coll. pag. huj. not. 3.

cium tuum sicut meridies." Omnia enim justi judicia, quaecunque judicavit, non solum sicut lux erunt, sed sicut meridianum lumen, quod utique clarissimum et splendidissimum est. Plenitudo enim lucis in meridiano tempore designatur. Si ergo fueris justus et bonus, producet Deus sicut lumen justitiam tuam, et judicium tuum sicut meridiem. Vel certe in judicio, cum causa tua discutitur, justitiam causae tuae tanquam lucem Deus faciet manifestam, et judicium, quod et dijudicat, velut [1]) meridiem faciet manifestum. Quae scientes ita futura, deprecemur misericordiam Dei, ut concedat nobis tales fieri, qui digni habeamur, quorum Deus ipse lucem justitiae producat in medium, et judicium nostrum sicut meridiem clarum et lucidum, habens lucem veram in se, ipsum Dominum nostrum, cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen!

Homilia II.

De eodem psalmo, ab illa parte: „subditus [2]) esto Domino, et ora eum."

1. Praecipiente mandato, et dicente: „subditus [3]) esto Domino:" necessarium videtur perscrutari, quid sit subditum esse Domino, et quid sit, non esse subditum. Sicut enim „non [4]) omnis, qui dicit: Domine, Domine! intrabit in regnum coelorum, sed qui facit voluntatem patris mei, qui in coelis est:" ita non omnis, qui dicit, se subjectum esse Domino, subjectus est ei, sed qui

[1]) Edd. Merlini: velut in meridiem.
[2]) Psalm. XXXVII, 7. (XXXVI.)
[3]) Psalm. XXXVII, 7. (XXXVI.)
[4]) Matth. VII, 21.

re ipsa subjectus est ei: quia vere subjectum esse Domino, non sermo professionis, sed opus subjectionis ostendit. Plenius autem intelligitur, quod dicimus hoc modo. Dominus noster Jesus Christus justitia est. Nemo ergo injuste agens subjectus est Christo, qui est justitia. Christus veritas est. Nemo mendax Christo subjectus est, qui est veritas, sive cum in rebus, sive cum in doctrina mendacium loquitur. Dominus Jesus Christus sanctificatio est. Nemo est subjectus sanctificationi, cum pollutus sit et impurus. Dominus Jesus Christus pax est. Nemo litigiosus et turbulentus Christo subjectus est, qui est pax, sed ille subjectus est ei, qui dicit: „cum [1]) his, qui oderunt pacem, eram pacificus.“ Unde et in alio psalmo ad animam suam dicit propheta: „verumtamen [2]) Deo subdita esto anima mea, quia ab ipso est patientia mea.“ Sed et Apostolus magna quidem et mystica de subjectione significat, dicens: „cum [3]) autem subjecta ei fuerint omnia, tunc et ipse filius subjectus erit ei, qui sibi subdidit omnia.“ Audi ergo, quid dicit, quia omnia necesse est Christo esse subjecta, et tunc ipsum esse subjectum, subjectione videlicet illa, quam de spiritu intelligi dignum est. Interim necesse est, omnia Christo esse subjecta, ut tunc demum etiam ipse impletis omnibus et perfectis per subjectionem, tanquam victoriae suae hanc referens palmam patri dicatur futurus esse subjectus. Quod nisi mystice intelligatur, impium aliquid sine dubio non advertentibus indicare creditur. Non enim putandum est, quod filius Dei nunc quidem patri nequaquam subjectus sit, in novissimis vero temporibus cum sibi fuerint cuncta subjecta, tunc erit et ipse subjectus: sed quia omnia nostra in se recipit, et se esse dicit, qui in nobis esuriat: seque,

---

[1]) Psalm. CXX, 6. 7. (CXIX.)
[2]) Psalm. LXII, 5. (LXI.)
[3]) I Cor. XV, 28.

qui in nobis sitiat, et nudus sit atque aeger, quique hospes et qui retrusus in carcerem, et quicquid uni ex minimis suis factum fuerit, sibi factum esse, testatur: consequenter et merito cum unusquisque nostrum plene et perfecte subditur Deo, ita ut in nullo prorsus inobediens pareat, se esse subditum, protestatur. Sed et alio modo plenius intelligitur, quod dicimus. Si aliquod membrum corporis doleamus, quamvis anima nostra incolumis sit, et reliqua omnia membra nostra sana sint, tamen quia dolore unius membri totus homo affligitur, non dicimus, quia sani sumus, sed quia male habemus. Verbi causa, dicimus: ille non est sanus. Quare? Quia pedes dolet, aut renes, aut stomachum. Et nemo dicit, quia sanus est, si stomachum dolet, sed non est sanus, quia stomachum dolet. Si intellexistis exemplum, redeamus nunc ad id, quod propositum est. Apostolus dicit,[1]) quia corpus Christi sumus, et membra ex parte. Christus ergo, cujus omne hominum genus, imo fortassis totius creaturae universitas corpus est, et unusquisque nostrum membra ex parte est, si aliquis ex nobis, qui membra ejus dicimur, aegrotat, et aliquo peccati morbo laborat, id est, si alicujus peccati macula inuritur, et non subjectus Deo, recte ille nondum dicitur esse subjectus, cujus sint membra illi, qui non sunt subjecti Deo. Cum autem omnes eos, qui corpus suum dicuntur ac membra, sanos habuerit, ut in nullo inobedientiae laboraverint morbo, sanis omnibus membris, Deoque subjectis, merito se dicit esse subjectum illi, cujus nos membra Deo in omnibus obedimus. Quod si te ipsum perscrutari vis, et videre, si jam subjectus es Deo, an adhuc inobediens permanes, hoc modo te ipsum discute. Si nihil est contrarium Deo in te, subjectus es ei. Contrarium autem dicimus hoc modo. Deus caritas est: si odium in te non est, non habes, quod contrarium

[1]) Cfr. Ephes. V, 30.

Deo est. Deus veritas est: vide, ne sit in te mendacium, quod est contrarium veritati.[1]) Si enim est in te mendacium, non Deo subjectus es, sed ei, qui est mendacii pater. Et si injustitia in te est, patri injustitiae subjectus es magis, quam Deo, qui justitia est. Si et reliqua in te deprehenderis vitia, scito, te tamdiu non Deo, sed diabolo esse subjectum. Certum est namque, quia fornicationis tempore spiritui fornicationis sumus subjecti, adversantes spiritui castitatis. Et tempore iracundiae, vel furoris, spiritui irae obedimus, spiritui mansuetudinis resistentes. Propterea ergo videntes, quia omnis vita nostra agonem quendam obedientiae gerit, sive Christo, sive his, qui contrarii sunt Christo, conemur per orationis, per eruditionis religiosam institutionem hoc agere, ne unquam diabolo vel malitiae ejus obedire inveniamur, sed omnis actus noster, et omnis sermo atque omnis cogitatio inveniatur in subjectione Christi. Quod si forte dicis, quid prodest, si nunc subjectus sim, cum jam ante peccaverim, et praeventus sim in delictis? Sine dubio, cum deliquimus, subjecti non fuimus Deo, sed cum desivimus a delictis, tunc initium subjectionis accepimus. Cum ergo timori Dei subjecti peccare cessamus, tunc etiam fiduciam accipimus poscendi pro delictis prioribus veniam. Donec autem permanemus in delictis, frustra veniam poscimus delictorum. Unde et memini, me frequenter dixisse ad vos, quia veniam delictorum tunc digne poscimus, cum longe positi a peccato, illam vocem possumus dicere: „ne[2]) memineris iniquitates nostras antiquas.“ Non dixit eas, quas facimus, sed eas, quas aliquando fecimus. Subditus ergo esto Domino, et subjectus noli peccare. Tunc obsecra eum pro delictis praeteritis, et antiquis.

---

[1]) Ed. Ruaei: veritati.

[2]) Psalm. LXXIX, 8. (LXXVIII.)

2. „Ne[1]) aemulatus fueris eum, qui prosperatur in via sua, in homine faciente iniquitatem." Describit ea, quae accidunt hominibus. Frequenter enim si videamus iniquum in prosperis successibus, et in ea, quam ducunt,[2]) felicitate vitae positum, scandalizamur, et periculum fidei incurrimus, atque in corde nostro adversum divinam providentiam conquerimur, dicentes: quid prodest juste agere? Ecce justi tribulantur, hic injustus feliciter agit. Injustus est, et ad summas divitias pervenit, honorum ac potestatum excelsum culmen adscendit, fortassis melius est injustum esse, quam justum. Haec infirmae et fragiles animae etiam si non ore proferunt, in corde suo tamen loquuntur, cum viderint iniquos prosperis successibus agere in via sua. Et ideo nobis mandati hujus medela succurrit, ne, cum haec viderimus, aemulemur, id est, ne irritemus Dominum adversum nos loquendo talia in cordibus nostris: sed recogitare debemus, quia praesens saeculum eorum est, qui futurae beatitudinis non habent spem. Et ideo patienter feramus illos his successibus prosperis agere, percipere bona sua in vita sua, donec veniat et nostrum, ad quod invitati sumus, et cujus nobis repromissa sunt bona, ad quod respicimus, in quod speramus, cujus bona non sicut in hoc saeculo tanquam umbra praetereunt, sed permanent in aeternum. Impossibile autem est, et in praesenti saeculo bona consequi, et in futuro. Necesse est enim dici uni, quia consecutus es tu bona in vita tua: et alii, quia consecutus es mala: et alter pro malis bona, et alter pro bonis mala recipiat, sicut exemplo sunt ille dives[3]) et Lazarus. Ideo ergo: „noli[4]) aemulari in eo, qui prosperatur in via sua, in homine faciente iniquitatem."

---

[1]) Psalm. XXXVII, 7. (XXXVI.)

[2]) Edd. Merlini: dicunt. [3]) Cfr. Luc. XVI.

[4]) Cfr. Psalm. XXXVII, 7. (XXXVI.)

3. Post haec commonet vitium, quo omnes paene turbamur, et nescio sicubi rarus quis ita perfectus inveniatur, qui careat hoc morbo. „Desine,[1]) inquit, ab ira, et derelinque indignationem." Multa sunt vitia, quae a multis facile vitantur. Verbi causa, impudicitiae malum. Si quis operam enixius continentiae dederit, impudicitiam abjecit. Aliquanti etiam avaritiam subjugarunt, ita ut, cum in ceteris non sint perfecti, videantur tamen vitare hoc malum, sed et alia nonnulla. Iracundiae autem durum et acutum vitium inflammat, et exagitat etiam eos, qui videntur esse sapientes. Unde et Salomon in Proverbiis dicit: „ira[2]) perdit etiam prudentes." Id[3]) est, noli, inquit, mirari, si insipientem, si malum, si infidelem iracundia inflammat, quia frequenter etiam bonos et prudentes viro ira exagitat. Est ergo hoc peccatum etiam unum ex illis, quod ad aedificium deferet[4]) ligna, foenum et stipulam, et necesse est hujusmodi materias, sicut scriptum est, per ignem probari, ita ut permaneamus tamdiu in igne, donec de nobis ligna iracundiae consumantur, et foenum indignationis, et stipula verborum, eorum videlicet, quae hujusmodi vitiis exagitati protulimus. Idcirco ergo „desine[5]) ab ira, et relinque indignationem:" id est, non satisfacias animis tuis, cum commotus fueris ad iracundiam, sed desine, derelinque, contemne. Nos vero cum haec mandata suscipiamus, et e contrario cum commoti fuerimus, non ab iracundia, sed a mansuetudine desinimus, non indignationem relinquimus, sed lenitatem. Verum ex hoc saltem incipiamus emendare nosmet ipsos, et paulatim per continentiam et assiduam meditationem

---

[1]) Psalm. XXXVII, 8. (XXXVI.)
[2]) Cfr. Prov. XXIX, 8.
[3]) Edd. Merlini: Idem, noli etc.
[4]) Cfr. I Cor. III, 12. 13.
[5]) Psalm. XXXVII, 8. (XXXVI.)

lenientes iracundiam, veniamus etiam in hoc, ut ultra non irascamur: atque indignationis, quae per furorem concitatur, impetum retundentes assidue, perveniamus usque in illud, ne ultra indignationis commotione turbemur. „Noli [1]) aemulari, ut nequiter facias.“ Noli, inquit, in aemulationem nequitiae ceteros provocando, etiam ipse nequam fieri: quia aemulatio mali vincere semper in malitia alium studet.

4. „Quia [2]) qui nequiter agunt, exterminabuntur: qui autem exspectant Dominum, ipsi haereditate possidebunt terram.“ Apparet, quia nequitia alia quidem species mali est, praeter cetera peccata. Unde et hic sermo divinus alium describit peccatorem, et alium nequam, sicut et ibi simili utitur distinctione, cum dicit: „contere [3]) brachium peccatoris, et maligni,“ id est, nequam. Sed et Dominus in Evangelio diabolum non dixit peccatorem tantummodo, sed malignum, vel malum, et cum docet in oratione, vel dicit: „sed [4]) libera nos a malo!“ Et alibi: „malus [5]) homo fecit,“ sive malignus. Definiunt quidam πονηρίαν, id est nequitiam, spontaneam vel voluntariam esse malitiam. Aliud est enim per ignorantiam mala agere, et vinci a malo: aliud est voluntate et studio mala facere, et hoc est nequitia. Unde et merito diabolus hoc nomine πονηρός, id est malignus, vel nequam, appellatur. Sed et nobis exprobrans Salvator dicebat: „si [6]) ergo et vos cum sitis mali, scitis bona data dare filiis vestris.“ Et nunc ergo ait: „quoniam [7]) qui nequiter agunt, exterminabuntur; qui autem exspectant Dominum, ipsi haereditate possidebunt terram.“ Est et alia quaedam terra, illa,

---

[1]) Psalm. XXXVII, 8. (XXXVI.)
[2]) Psalm. XXXVII, 9. (XXXVI.)
[3]) Psalm. X, 15. [4]) Matth. VI, 13.
[5]) Matth. XIII, 28. [6]) Luc. XI, 13.
[7]) Psalm. XXXVII, 9. (XXXVI.)

de qua Scriptura dicit, [1]) fluens lac et mel, quam Salvator in Evangeliis repromittit mansuetis, dicens: „beati [2]) mansueti, quoniam ipsi possidebunt terram.“ Haec nostra, quam habitamus, proprio vocabulo arida appellatur, sicut et coelum istud, quod intuemur, proprie firmamentum dicitur. Ex appellatione vero alterius coeli etiam istud firmamentum coeli nomen accepit, sicut edocet scriptura Geneseos. [3]) Quid ergo est? In praesenti quidem vita utimur coelo et terra, visibilibus istis, in quibus veri coeli et verae terrae praeter nomina nihil aliud invenimus: sed idcirco hic ita arbitror appellata, ut, cum haec ita nominantur, illa, quae vera et magna sunt, ad desiderium et memoriam cognominantium veniant. Qui sunt autem, qui haereditate possidebunt terram? „Qui [4]) exspectant, inquit, Dominum.“ Exspectamus Dominum, quia ipse est exspectatio nostra et patientia, sicut scriptum est: „et [5]) nunc quae est exspectatio mea? Nonne Dominus?“ Sicut ergo Salvator sapientia est, et pax et justitia, ita est et exspectatio, vel patientia. Et sicut participatione justitiae ejus justi efficimur, et participatione sapientiae ejus sapientes, ita et participatione patientiae ejus patientes efficimur. Est ergo velut fons quidam perennis, de quo haurire possumus et patientiam, et justitiam, et sapientiam, et omnia quaecunque sunt virtutum bona: si tamen bona, digna, et pura vascula nostra deferamus ad fontem. Ait ergo: „qui [6]) autem exspectant Dominum, ipsi haereditabunt.“

5. Post haec autem sermonem quendam addidit mysticum, qui super auditum meum sit, et supra linguam

---

[1]) Cfr. Exod. XIII, 5. [2]) Matth. V, 5.
[3]) Cfr. Gen. I, 8.
[4]) Psalm. XXXVII, 9. (XXXVI.)
[5]) Psalm. XXXIX, 7. (XXXVIII.)
[6]) Psalm. XXXVII, 9. (XXXVI.)

meam, qui excedat sensum meum. Ait enim, sive de omnibus peccatoribus, sive de uno aliquo peccatore, singulariter enim dicit: „pusillum [1]) adhuc, et non erit peccator.“ Pusillum adhuc profecto a praesenti tempore usque ad consummationem saeculi esse dicit, aut fortasse etiam ultra consummationem saeculi, et donec ille ignis vindex consumat adversarios. Si autem fiat hoc aliquo modo, non [2]) erit peccator, et qua ratione fieri possit, ut peccator non sit, discutiat et requirat, qui potest. „Verumtamen [3]) pusillum adhuc, et non erit peccator, et quaeres locum ejus, et non invenies.“ Non solum autem peccator non erit, sed nec locus peccatoris erit. Quis est autem locus peccatoris, nisi ista, quae praetereunt? „Coelum [4]) inquit, et terra praeteribunt.“ Sine dubio ergo cum ipso peccato, quod praeteriit, etiam locus praeteriet peccatoris. „Coelum, [5]) inquit, et terra praeteribunt, verba autem mea non praeteribunt.“ Studeamus ergo nos facere verba Dei, quae non praetereunt, ne forte et nos cum istis, quae praetereunt, intereamus. Si enim peccatum facimus, quod praeterit, sine dubio et nos cum his, quae praetereunt, deputabimur. Si autem facimus justitiam, quae non praeterit, neque ipsi praeteribimus, sed permanebimus cum permanente justitia, secundum illud, quod scriptum est: „num [6]) quid non valet manus mea salvos facere? aut gravavi aurem meam, ne exaudiam? Sed peccata vestra separant inter vos, et Deum.“ Sed et ab initio creaturae non sine aliqua mystica ratione firmamentum factum esse dicitur, [7]) quod separaret inter aquas et aquas, et divideret habitaculum mortalium a sedibus et habita-

---

[1]) Psalm. XXXVII, 10. (XXXVI.)
[2]) Edd. Merlini: ut non erit etc.
[3]) Psalm. XXXVII, 10. (XXXVI.)
[4]) Luc. XXI, 33. [5]) Luc. XXI, 33.
[6]) Jesai. LIX, 1. 2. [7]) Cfr. Gen. 1, 6. 7. 8.

culis angelorum. Ex eo ergo locus nobis peccatoribus arida haec, quam etiam terram cognominavit Dominus, deputata est. Sed et alia quaedam loca nominantur aquae, quibus superferri Spiritus Domini dicitur. Et alia quaedam loca abyssus nominantur, quibus tenebrae superpositae referuntur. Et de aquis quidem dicitur in alia scriptura, quia „viderunt [1]) te aquae, Deus, viderunt te aquae, et timuerunt.“ De abysso autem dicit, quia „conturbata [2]) est abyssus:“ sine dubio quia non habet pacem, sed habet tenebras superpositas. Sed et daemones in Evangelio rogare dicuntur, ne jubeantur abire in abyssum, velut in locum quendam poenae et se et suis actibus dignum. Non solum ergo peccator non erit, sed etiam locus ejus, quisquis ille est, quaeretur, et non erit.

6. „Mansueti [3]) autem haereditabunt terram.“ Adversum Valentinianos et ceteros haereticos, qui putant Salvatorem meum dicere in Evangelio, quae in antiquis literis non sunt, proferendus est iste versiculus, sicut et nos didicimus a quodam presbytero proferre haec ad convincendos eos. Quod enim dictum est in Evangelio: „beati [4]) mansueti, quoniam ipsi haereditabunt terram:“ vide, quomodo ante jam dictum est a Spiritu sancto per David: imo ipse Christus [5]) nunc in Evangeliis dicit: „beati [6]) mansueti, quoniam ipsi haereditate possidebunt terram.“ Addit sane propheta etiam amplius aliquid, quam in Evangelio legimus, dicens: „et [7]) delectabuntur in multitudine pacis.“ Etiam hic sermone ipso utitur

---

[1]) Psalm. LXXVII, 16. (LXXVI.)
[2]) Psalm. LXXVII, 16. (LXXVI.)
[3]) Psalm. XXXVII, 11. (XXXVI.)
[4]) Matth. V, 5.
[5]) Edd. Merlini: Christus qui nunc etc.
[6]) Matth. V, 5.
[7]) Psalm. XXXVII, 11. (XXXVI.)

Graecus, de quo et superius diximus, κατατρυφήσουσιν, id est, deliciabuntur magis, quam delectabuntur. Igitur deliciabuntur, sive delectabuntur mansueti in multitudine pacis. Si qui sunt carnales homines, delectantur in cibis, qui destruentur cum ventre suo, sicut et Apostolus dicit: „escae [1]) ventri, et venter escis; Deus autem hunc et illas destruet." Sancti autem istas quoque delicias contemnunt et despiciunt: [2]) habent autem delicias in multitudine pacis. Multitudo autem pacis esse dicitur in diebus Christi. Ita enim scriptum est: „et [3]) multitudo pacis erit in diebus ejus, usque quo auferatur luna." Quicunque ergo desinit ab ira, et reliquit [4]) indignationem, et neque animus in iram irritatur, neque sermone utitur iracundo, non solum forinsecus, verum et intrinsecus totus in pace est, et neque provocanti se ad iracundiam cedit, neque ipse alterum ad iracundiam provocat, sed in semet ipso pacem habet, et in aliis, si qui forte dissident, servat diligere mansuetudinem, quae pacis custos est fidelissima, quae cuncta moderatur. Iste deliciatur, vel delectatur in multitudine pacis.

7. „Observabit [5]) peccator justum, et fremet super eum dentibus suis." Sicut enim naturaliter contraria sunt lux et tenebrae, ita contrarii sunt sibi peccator et justus. Et si videris aliquando, odio haberi justum, non dubites dicere de eo, qui odit justum, quia peccator est. Si videris persecutionem pati eum, qui bene vivit, non dubites dicere de eo, qui persequitur, quia non solum peccator est, sed nequam. Observabit ergo peccator justum, et observans eum fremet super eum dentibus suis. Quod

---

[1]) I Cor. VI, 13. — Edd. Merlini: „esca ventri," etc.

[2]) Edd. Merlini: respuunt.

[3]) Psalm. LXXII, 7. (LXXI.)

[4]) Edd. Merlini: relinquit.

[5]) Psalm. XXXVII, 12. (XXXVI.)

dicit: „fremet[1]) dentibus:" nescio si de carnalibus dentibus accipiendum sit, licet possibile sit etiam hoc fieri a peccatore adversus justum. Cum comminatur ei, cum furit adversus eum, cum silet voce, et clamat furore, cum justo molitur insidias, et omne malum excogitat adversum eum, tunc etiam corporaliter adimpletur, quod dicitur: „fremet[2]) super eum dentibus suis." Sed cum haec facit peccator adversum[3]) justum: „Dominus,[4]) inquit, irridebit eum, quoniam prospicit, quod veniat dies ejus." Quem diem prospicit Dominus peccatoris? Illum sine dubio, cum quaeritur peccator, et non erit.

8. „Gladium[5]) evaginaverunt peccatores, tetenderunt arcum suum, ut dejiciant inopem et pauperem." Non quod omni genere peccatores gladium habeant corporalem, sed videamus, ne forte sicut sunt quaedam arma Dei, in quibus esse dicitur lorica justitiae, et gladius spiritus, et scutum fidei, ita etiam sint arma diaboli, quibus indutus est homo peccator. A contrariis igitur intelligamus contraria, et statuamus duos milites armatos, unum militem Dei, alterum militem diaboli. Et si quidem miles Dei habet loricam justitiae, sine dubio miles diaboli contrariam huic gerit injustitiae loricam. Et si miles Dei in galea salutis coruscat, e contrario peccator, qui est miles diaboli, galea perditionis indutus est. Et si parati sunt pedes militis Christi ad Evangelii cursum et praedicationem, e contrario peccatoris pedes velociter currunt ad effundendum sanguinem, et calceamenta ejus, hoc est praeparatio, concinnantur[6]) ad malum. Habet ergo miles

---

[1]) Psalm. XXXVII, 12. (XXXVI.)
[2]) Psalm. XXXVII, 12. (XXXVI.)
[3]) Edd. Merlini: adversus.
[4]) Psalm. XXXVII, 13. (XXXVI.)
[5]) Psalm. XXXVII, 14. (XXXVI.)
[6]) Edd. Merlini: concinnatur.

Dei scutum quoddam fidei, habet et miles diaboli infidelitatis scutum. Ita ergo est gladius quidam Spiritus sancti in his, qui militant Deo: est autem et gladius maligni in his, qui militant peccato, quem gladium evaginare nunc dicuntur peccatores. Quomodo autem putandi sunt peccatores evaginare gladium? Dum [1]) jam impudenter, et absque ullo verecundiae velamento iniquitates suas perpetrant, nec erubescunt, ac reverentur, nec tanquam in vagina nequitiam suam recondunt, et contegunt, sed superbo et elato spiritu velut gladium quendam denudant. Similiter etiam illud, quod sequitur, peragunt, id est: „intenderunt [2]) arcum suum.“ Sed et justi habent arcum, habent et sagittas. Denique et una sagitta ipsorum est Dominus Jesus, ipse enim ait: „et [3]) posuit me sicut sagittam electam.“ Habent ergo justi sagittas, habent et peccatores. Sermo sagitta est: et justi quidem sermo cum arguit, et corrigit peccatorem, velut sagitta compungit et transforat cor ejus, ut convertatur ad poenitentiam, et salvetur. Sermo autem peccatoris est habens venenum, et sagittans, ac vulnerans eum, qui non est armis Dei munitus. Tunc enim verba iniquorum praevalent adversum nos, cum minus caute scuto fidei communimur. „Tetenderunt [4]) ergo arcum suum, ut dejiciant inopem et pauperem.“ Sciunt peccatores, quia non possunt dejicere divitem: propterea neque insidias ei tendunt, sed omnes eorum insidiae adversum pauperem diriguntur, sicut et alibi dicitur, quia „insidiatur, [5]) sicut leo in cubili suo: insidiatur, ut rapiat pauperem.“ Et quia „redemtio [6]) viri divitiae ejus sunt,“ pauper autem sufferre non valet

---

[1]) Edd. Merlini: Cum jam etc.
[2]) Psalm. XXXVII, 14. (XXXVI.)
[3]) Jesai. XLIX, 2.
[4]) Psalm. XXXVII, 14. (XXXVI.)
[5]) Psalm. X, 9. [6]) Prov. XIII, 8.

minas, ideo divites efficiamur in spiritualibus bonis, id est, in omni verbo, et in omni scientia, in operibus bonis, abjicientes divitias peccati, prospicientes non ea, quae videntur, sed ea, quae non videntur. Quae enim videntur divitiae, temporales sunt; quae autem non videntur, aeternae sunt. Et si in talibus divitiis ditescimus, vulnerari sagittis non possumus peccatorum. Restinguentur enim scuto fidei, per Christum Dominum et Salvatorem nostrum, cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen!

Homilia III.

De eodem psalmo, ab illa parte: „gladium [1]) evaginaverunt peccatores.

1. Superiore tractatu dicebamus quaedam de gladio et arcu peccatorum, et armis Dei, et quia omnes homines armati sunt: et quod diximus omnes homines, nunc adjiciam, quod defuit superioribus, id est, hi [2]) omnes, qui peccare jam possunt, vel abstinere a peccatis. Infantes enim neque Dei arma tractare possunt, neque arma diaboli. Si qui autem in verbo et actu et cogitatione possunt jam scire, quod rectum est, et vitare, quod contrarium est, ipsi sunt, qui dicuntur omnes habere arma, et si quidem peccant, diaboli arma habent et iniquitatis: si vero recte agunt, armis Dei dicentur induti. Quod ergo dixit: „gladium [3]) evaginaverunt peccatores, tetenderunt arcum suum:“ explanantes dicebamus secundum Apostolum, qui dixit a contrariis: „et [4]) gladium spiritus, quod

[1]) Psalm. XXXVII, 14. (XXXVI.)
[2]) Edd. Merlini: hi omnes, qui etc.
[3]) Psalm. XXXVII, 14. (XXXVI.)
[4]) Ephes. VI, 17.

est verbum Dei:" quia peccatorum gladius esset spiritus, qui in ipsis est nequam, qui eos inspirat ad verba blasphemiae et iniquitatis et turpitudinis. Verbi causa, si videas Gentiles adversum se in disputationibus dimicantes, et diversas contra se invicem impietates dialecticae artis versutiis adstruentes, potes tunc dicere competenter, quia „gladium [1]) evaginaverunt peccatores." Sed et ego, qui dicor fidelis, si forte certamen mihi [2]) sit cum aliquo, et ad iracundiam provocatus, abjecta mansuetudine proferam verba furiosa, et spiritum mendaciis, et tumidis venenatisque sermonibus retegam, merito etiam ego tanquam peccator evaginasse gladium dicor. Bonum igitur primum est ne habere quidem gladium peccati: secundum vero est saltem non eum evaginare, sed recondere in vagina sua. Si enim non proferatur gladius de vagina, neque exerceatur, acies ejus obtunditur et aerugine consumitur, et si semper cesset ab opere, exterminabitur. Hoc enim Dominus etiam pollicetur, ut exterminet romphaeam, id est peccatum, ita ut ultra jam non sit peccator. Sed si quidem verbi Dei praevenimus hoc opus, et in hac vita positi faciamus in nobis interire peccatum, ut nunquam omnino a nobis, neque per cogitationem, neque per opus, neque per verbum peccati gladius proferatur, non indigebimus poenae ignis aeterni, non tenebris exterioribus condemnabimur, neque illis suppliciis, quae peccatoribus imminent, subjacebimus. Si vero in hac vita contemnimus commonentis nos divinae scripturae verba, et curari vel emendari ejus correptionibus nolumus, certum est, quia manet nos ignis ille, qui praeparatus est peccatoribus, et veniemus ad illum ignem, in quo „uniuscujusque [3]) opus, quale sit, ignis probabit." Et, ut ego arbitror, omnes

[1]) Psalm, XXXVII, 14. (XXXVI.)
[2]) Edd. Merlini: mihi sit cum etc.
[3]) I Cor. III, 13.

nos venire necesse est ad illum ignem. Etiamsi Paulus sit aliquis, vel Petrus, venit tamen ad illum ignem. Sed illi tales audiunt: „etiamsi [1]) per ignem transeas, flamma non aduret te.“ Si vero aliquis similis mei peccator sit, veniet quidem ad ignem illum sicut Petrus et Paulus, sed non sic transiet sicut Petrus et Paulus. Et quemadmodum ad rubrum [2]) mare venerunt Hebraei, venerunt et Aegyptii, sed Hebraei quidem transierunt mare rubrum, Aegyptii autem demersi sunt in ipso: hoc modo etiam nos si quidem Aegyptii sumus, et sequimur Pharaonem diabolum, praeceptis ejus obedientes, demergemur in illum fluvium, sive lacum igneum, cum inventa fuerint in nobis peccata, quae sine dubio ex praeceptis elegimus Pharaonis. Si autem sumus Hebraei, et sanguine agni immaculati sumus redemti, si non portamus nobiscum fermentum nequitiae, ingredimur quidem et nos fluvium ignis. Sed sicut Hebraeis erat aqua murus dextra laevaque, ita etiam ignis erit murus, si nos faciamus, quod de illis dictum est, quia crediderunt Deo et Mosi famulo ejus, id est, legi ejus et mandatis, et sic sequamur columnam ignis, et columnam nubis. Haec monuimus repetentes explanationem, quomodo „gladium [3]) evaginaverunt peccatores.“

2. Sed ne illud quidem otiose transeundum est, quod etiam tetendisse dicuntur arcum suum: quod non jam appositione contrarii, sicut in ceteris fecimus, sed ex similibus absolvemus. [4]) In decimo psalmo scriptum est, quia „peccatores [5]) intenderunt arcum, paraverunt sagittas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde.“ Unde apparet, quod cor impii repletum est velut pharetra sagittis venenatis. Sunt ergo sagittae impiorum consilia et

---

[1]) Jesai. XLIII, 2. [2]) Cfr. Exod. XIV.

[3]) Psalm. XXXVII, 14. (XXXVI.)

[4]) Ed. Ruaei: absolvimus.

[5]) Psalm. XI, 2. (X.)

cogitationes pessimae: os vero ac labia eorum arcus quidam est, quo dilatato atque distento venenati cordis spicula jactantur. Quod autem ait: „in[1]) obscuro:" competenter dictum est. Non enim isti tales in die, id est, in luce Dei incedunt, sed in tenebris ambulant, et in obscuritate malitiae atque ignorantiae delitescunt. Quod autem sagittant rectos corde, id est, simplices et ignorantes malitias suas. Sed puto, quod hic sermo non tam de hominibus peccatoribus, quam de contrariis potestatibus dicatur. Illae sunt enim, quae in obscuro sagittant rectos corde. Propterea ergo die noctuque vigilent hi, qui recto sunt corde, quia illi quidem paraverunt sagittas. Non dixit: jaculati sunt, sed „paraverunt[2]) sagittas:" non sagittarunt, neque vulneraverunt, sed parant se, ut sagittent. Vides nos, antequam vulneremur, commoneri, ut nos ab illorum vulneribus defendamus, et omni custodia servemus cor nostrum.

3. Volo etiam amplius aliquid in his locis positus aperire, ne semper de inferioribus loquar ad vos, sed aliquando quaedam etiam superiora pulsemus. Considero ergo, quia, sicut Salvator sagitta est Dei, sicut scriptum est: „posuit[3]) me sicut sagittam electam:" sine dubio autem simili exemplo etiam Moses, in quo locutus est Deus, sagitta Dei est: et ceteri prophetae et Apostoli Christi, in quibus Christus ipse loquebatur, certum est, quia per sagittam Dei vulnerabant eos, et compungebant cor eorum, quibus sermonem Dei loquebantur, ita ut hi, qui ab ipsis audiebant sermonem Dei, dicerent, quia „vulnerata[4]) caritate ego sum:" sic rursus e contrario quomodo Christus est electa sagitta Dei, sic et antichristus sagitta diaboli. Et sicut omnes, in quibus Christus locutus est, vel loquitur, secundum hanc similitudinem pro-

---

[1]) Psalm. XI, 2. (X.) [2]) Psalm. XI, 2. (X.)
[3]) Jesai. XLIX, 2. [4]) Cantic. V, 8.

phetae et Apostoli etiam ipsi sagittae erant Dei, et quicunque justus et praedicator loquitur verbum Dei ad salutem hominum consummandam, sagitta Dei dici potest: ita et omnes peccatores, in quibus diabolus loquitur, sagittae diaboli dici possunt. Si quando ergo te videris per os peccatoris sagittis diaboli vulnerari, illius quidem miserere, qui se ad hoc opus exhibet diabolo ministrum: tu autem memor esto tui, et arripe scutum fidei, ut possis in ipso omnia tela [1]) ignita maligni exstinguere. Non solum autem in verbis, sed in factis diriguntur in nos tela diaboli. Si enim videres mulierem insidiantem tibi, ut te decipiat, nonne et haec ignitum telum diaboli est, cum tibi ita loquitur, ut in te ignem libidinis concitet? Similiter et si quis te verbis amaris et asperis ad iracundiam concitet, nonne et hic ignitum jaculum est maligni, quo inflammaris et incenderis ad furorem? Sed et si quis in aliud quoque te provocat et instigat, quod tu impatienter ferens [2]) in peccatum decidas, intellige diligentius, et adverte hos omnes jacula esse maligni ignita, quibus rectos corde inflammet, et [3]) vulneret ad peccatum. Sed quod est infelicius, paucas video sagittas Dei, pauci sunt, qui ita loquuntur, ut inflamment cor auditoris, et abstrahant eum a peccato, et convertatur ad poenitentiam. Pauci ita loquuntur, qui auditoris corde percusso eliciant ex oculo lacrimam poenitentiae, qui aperientes futurae spei lumen, et magnitudinem futuri saeculi, ac regni Dei gloriam protestantes suadere possint hominibus, quae videntur contemnere, et expetere, quae non videntur, spernere, quae temporalia sunt, et quae aeterna sunt, quaerere. Perpauci sunt tales, et ipsi, si qui sunt, pauci, per invidiam et livorem ita agitur, ne omnino vel pauci sint, ne

---

[1]) Edd. Merlini: tela maligni ignita etc.

[2]) Edd. Merlini: feres, in peccatum etc.

[3]) Deest „et" in ed. Ruaei.

vel prodesse aliquibus possint. Sagittae autem diaboli omnibus in locis abundant, omnis terra ipsis repleta est. Populi orbis militaris manus maxima ex parte sagittae sunt maligni, utinam ibi tantummodo, atque in illis praevaleret inimicus, ut illos solos haberet sagittas. Nunc autem vereor etiam eos, qui intus sunt, et me ipsum vereor, ne forte diabolus adducat me in aliquod scandalum, et utatur me sagitta adversus animam hominis: quia qui scandalizaverit aliquem sive in verbo, sive in facto, iste illi animae, quam scandalizavit, sagitta exstitit et jaculum diaboli. Et vide, quid accidit nobis infelicius. Interdum dum [1]) nos putamus dicere adversus aliquem, et incaute proferimus sermones, dum contentiosius agimus, et quibuslibet verbis vincere studemus: tunc diabolus ore nostro utitur velut arcu, per quem sagittas suas [2]) dirigat, et sagittet rectos corde, eos videlicet, qui nos audiunt ea loquentes, in quibus scandalum patiuntur. Et sicut Deus posuit arcum [3]) in nubibus, ne fiat diluvium, et ut tempestas desinat: ita e contrario diabolus ponit arcum, non ut cessare faciat, sed ut suscitet tempestates, ut serenitatem conturbet in anima, ut pacem depellat, ut bella commoveat, et ut turbines excitet, ac procellas. Cum enim videris aliquem vitiis et passionibus agitatum circumcire, et perturbare omnia, nolo dubites, quod ille sagitta diaboli est, et os ejus posuit arcum suum, et tetendit sagittas verba ejus, ut sagittent [4]) rectos corde. Sed qui muniti sunt armis Dei, ab his talibus non potuerunt [5]) vulnerari.

4. Quod autem addidit: „ut [6]) trucident rectos cor-

---

[1]) Deest „dum" in ed. Ruaei.

[2]) Deest „suas" in ed. Ruaei.

[3]) Cfr. Gen. IX, 13. seqq.

[4]) Edd. Merlini: sagittet.

[5]) Edd. Merlini: poterunt.

[6]) Psalm. XXXVII, 14. (XXXVI.)

de:" cum superius dixisset: „ut dejiciant inopem et pauperem:" junxit pauperibus rectos corde: quos puto quia similiter etiam Dominus conjungat in Evangeliis: ubi enim dicit beatos [1]) pauperes, ibi etiam beatificat mundos corde, et nihil interesse arbitror inter mundos corde et rectos corde. Trucidantur autem hoc modo. Si quis simplici mente, ac desiderio veniat ad ecclesiam, ut proficiat, ut melior se fiat, iste si videat nos, qui multo jam tempore in fide stetimus, vel non recte agentes, vel cum offendiculo loquentes, efficimur illi nos lapsus ad peccatum. Cum autem peccaverit, trucidatus est, et sanguis animae ejus profluit, omnis ab eo virtus vitalis abscedit. Et si audis, dici in Genesi, quia „sanguinem [2]) animarum vestrarum exquiram ab omni fratre et ab omni bestia:" non putes, quia de hoc sanguine magnopere praecipiat corporali, quantum de interioris hominis sanguine, id est, de vita animae et sanguine spirituali. Scandalizati enim animae sanguis effunditur, cum ceciderit in peccatum, et propterea dixit, quia requiritur sanguis ejus a fratre. Et quare etiam a bestia? Si fidelis est, qui te sandalizavit, frater est, a quo requirendus est sanguis tuus. Frater enim tuus est, qui fudit sanguinem tuum, et ideo dictum est: „de [3]) manu fratris requiram sanguinem." Cum vero contraria potestas fera et nequam perurget hominem, et infidelis est, per quem insidiatur, si potuerit fundere sanguinem animae tuae, id est, dejicere te in peccatum, bestia est, per quam exquiret Dominus sanguinem tuum. Sed et Ezechiel propheta cum dicit [4]) speculatorem se positum domui Israel, qui si annuntiaverit romphaeam venientem, reus non fiat sanguinis, si non nuntiaverit, reus sit san-

---

[1]) Cfr. Matth. V, 3. coll. 8.
[2]) Cfr. Gen. IX, 5.
[3]) Cfr. Gen. IX, 5. coll. pag. huj. not. 2.
[4]) Cfr. Ezech. III.

guinis: et in lege cum dicitur, si haec et haec fecerit, innocens erit a sanguine: sine dubio etiam hic animae sanguinem designat, qui effunditur per peccatum. Propterea ergo timeamus omnes, ne forte sanguis alicujus, qui scandalizatur, requiratur a nobis, sicut propheta designat. Haec oportuit nos repetere, ut plenius ostenderemus, quomodo gladium evaginaverunt [1]) peccatores, et tetenderunt arcum suum, et quis esset pauper, quem dejicerent, et quomodo trucidantur recti corde, vel quis est sanguis eorum, qui effunditur.

5. Nunc autem videamus, quid [2]) fit istis ipsis peccatoribus, qui haec faciunt, id est, qui gladio diaboli utuntur, et jaculis maligni, quid de his rursum dicit sermo divinus: „framea, [3]) inquit, eorum intret in cor eorum, et arcus eorum conteratur.“ Framea genus teli est, hoc nomine nuncupatum. Sermones igitur isti, quos inspirante diabolo iniqui et peccatores proferunt, inquit, adversus justum, ut trucident rectos corde, convertentur adversum ipsos, qui eos proferunt, ut illuc redeant, unde processerant. Sicut enim dicitur ad justos et sanctos Apostolos a Domino: „in [4]) quamcunque domum intraveritis, dicite: pax huic domui. Et si fuerit ibi filius pacis, pax vestra veniet super eum: sin minus, pax vestra ad vos revertetur:“ sic et hic e contrario gladius impiorum, qui evaginatur, ut trucidet rectos corde, reverti in ipsos dicitur, et demergi in cor eorum, atque arcus eorum confringi, dum Dominus de insidiis eorum liberat justum.

6. „Melius [5]) est modicum justo super divitias peccatorum multas.“ Secundum literam continuo etiam sim-

---

[1]) Cfr. Psalm. XXXVII, 14. (XXXVI.)

[2]) Ed. R. sola: quid sit istis peccatoribus.

[3]) Psalm. XXXVII, 15. (XXXVI.)

[4]) Luc. X, 5. 6.

[5]) Psalm. XXXVII, 16. (XXXVI.)

plicioribus quibusque utilis admonitio est, de qua et prius dicendum est, quamvis habeat etiam profundius aliquid, quod si quis capere potuerit, capiat. Quid ergo nos doceat litera, videamus. In hoc mundo communem vitae sollicitudinem gerunt et justi et injusti, ut habeant, quae ad victum necessaria sunt. Sed justi quidem non tam propensi sunt erga sollicitudinem victus, quam enixe gerunt justitiae curam, ita ut etiam, si iis quaerenda sunt, quae ad victum necessaria sunt, absque injustitia quaerantur, ut ipse quaestus eorum, qui quotidiano usui necessarius est, cum omni justitia fiat. Injusti vero nihil curant de justitia, sed omnem curam in hoc impendunt, quomodo acquirant: in hoc eorum omne studium est, quomodocunque et qualiacunque lucra captare: non quaerunt, si bene acquirant, si cum justitia: non sunt solliciti, ut in[1]) judicio Christi inveniantur possessiones eorum cum justitia quaesitae. Quomodo possunt haec facere, qui[2]) agrum ad agrum conjungunt, et villam villae appropiant, ut aliquid proximo auferant? Cum ergo unum e duobus fieri necesse sit, id est, aut multa acquirere cum injustitia, aut modicum cum justitia: „melius[3]) est, inquit, modicum justo super divitias peccatorum multas." Et vere quasi speciali quodam titulo multae divitiae in iniquitate censentur. Unde et ego arbitror, Dominum et Salvatorem nostrum, quasi vere Deum et Dominum mammonam iniquitatis pronuntiasse, cum dicit: „facite[4]) vobis amicos de iniquo mammona." Haec secundum literam. Videamus nunc, si quid etiam secreti contineat sermo. Sunt multa et diversa studia literarum in hoc mundo, ut[5]) videas,

---

[1]) Deest „in" in ed. Ruaei.

[2]) Cfr. Jesai. V, 8.

[3]) Psalm. XXXVII, 16. (XXXVI.)

[4]) Luc. XVI, 9.

[5]) Edd. Merlini: et videas etc.

quamplurimos incipientes a grammaticis ediscere carmina poetarum, comoediarumque fabulas, tragoediarum vel commentitias vel horrificas [1]) narrationes, historiarum longa ac diversa volumina, tum deinde transire ad rhetoricam, atque ibi omnem fucum eloquentiae quaerere, post haec venire ad philosophiam, perscrutari dialecticam, syllogismorum nexus inquirere, mensuras geometriae pertentare, astrorum leges ac stellarum cursus perscrutari, omittere quoque nec musicam: et sic per omnes istas eruditi tam diversas et varias disciplinas, in quibus nihil de Dei voluntate cognoverunt, multas quidem, sed peccatorum divitias congregaverunt. Videas autem unum de ecclesia imperitum quidem in verbo atque eruditione, sed fide ac timore Dei repletum, qui propter timorem Dei in nullo audet delinquere, sed veretur omnino aperire os suum, ne forte sermo malus procedat de ore ejus, et observat etiam in minimo delinquere, a quibus observare se non potest ille, qui dives est in [2]) hujus mundi sapientia. Hos igitur sibi conferens sermo divinus ait: „melius [3]) est modicum justo super divitias peccatorum multas.“ Ut sunt divitiae peccatorum, sapientia hujus mundi, in qua divites sunt et abundantes in eloquentia, nec tamen se per haec continere praevalent a peccato. Modicum autem justi est, qui habet fidem tanquam granum sinapis modicam, sed vividam et vehementem, per quam se communit et continet a peccato. Melius est ergo hoc modicum fidei justo super divitias peccatorum multas, quas habent in eloquentia ac sapientia hujus saeculi, quae destruitur. Tamen si potuerit quis et divitias habere, et non peccatorum habere divitias: sed congregare aliqua de thesauris Mosis legislatoris, alia etiam de censu acquirere prophe-

---

[1]) Ed. Ruaei sola: honorificas.

[2]) Edd. Merlini: in hujusmodi sapientia.

[3]) Psalm. XXXVII, 16. (XXXVI.)

tarum, de Jesaia, de Jeremia, de Ezechiele, perscrutari quoque secreta Danielis, ceterorumque prophetarum reconditos et obscuros penetrare thesauros: iste jam non confertur sapientibus hujus mundi, ut melior illis dicatur, sed illis magis exaequatur, qui dicebant: „quia [1]) divites facti estis in omni verbo et in omni scientia:“ et qui destruentes hujus mundi sapientiam, et velut victores ejus effecti dicunt, se paratos esse ad captivandum omnem intellectum extollentem se et erigentem adversus scientiam Christi. Etsi quidem ille sit, quem superius diximus, imperitus et idiota, sed fidelis et timens Deum, melius [2]) „est modicum“ illud fidei huic „justo super divitias peccatorum multas,“ quas [3]) cum hujus saeculi sapientia compararunt. Super ambos autem istos est, qui dives est in verbo Dei et scientia veritatis, id est, qui secundum Paulum dives est in omni verbo et in omni scientia, et nihilominus dives est in operibus bonis. Si autem vis scire, quid est divitem esse in omni verbo, breviter te docebo. Incipe discutere a primo verbo Geneseos, inde in verbo Exodi, post haec in verbo Levitici, in Numeris, in Deuteronomio, ditesce de Jesu Nave, ditesce de omnibus simul Judicibus, et jam inde per consequentiam de singulis quibusque scripturae divinae libris, usque quo pervenias ad evangelicas apostolicasque divitias. Nam verbi causa, si quis uni verbo Psalmorum operam dederit, et integrum psalterium, cum voluerit, canit, dives est quidem, sed non in omni verbo atque omni scientia, sed est dives in solo verbo psalterii. Vel si quis evangelicae atque apostolicae lectioni studium tribuat, et in mandatis novi Testamenti semet ipsum exerceat, dives est et hic, sed non in omni verbo, nisi evangelico tantum et apo-

---

[1]) Cfr. I Cor. I, 5.

[2]) Psalm. XXXVII, 16. (XXXVI.)

[3]) Edd. Merlini: quas ex hujus etc.

stolico. Si vero potuerit novum ac vetus testamentum pari studio ediscere, atque ex omni ejus eruditione instrui, ita ut paratus sit reddere rationem de singulis quibusque, quae scripta sunt, et vitam suam secundum verbum veritatis ejus, quae in Scripturis continetur aptare: iste vere [1]) dives est in omni verbo et in omni opere bono. Et istas puto esse divitias, de quibus dicitur: „redemtio [2]) animae viri propriae divitiae ejus." „Melius [3]) est [4]) ergo modicum justo super divitias peccatorum multas."

7. „Quoniam [5]) brachia peccatorum conterentur." Quomodo potest hoc secundum literam stare, etiam si aliquis vim facere conetur per imperitiam? Sunt multa in Scripturis ita posita, quae etiam eum, qui valde brutus est, et stertit, movere possunt, imo cogere, ut necesse habeat litera derelicta ad intellectum conscendere spiritualem: sicut et nunc faciunt brachia ista peccatoris, quibus imminere contritionem comminatur. Sed et in alio loco dicit: „contere [6]) brachium peccatoris et maligni." Quid ergo? Brachium istud corporeum peccatoris et maligni putabimus conterendum? Non facile hoc accidere videmus. Sed si intueamur, quomodo cum elati fuerint in superbiam peccatores, et arcus suos paraverint, et sagittas illas suas, de quibus superius diximus, tetenderint adversus justos: cum haec omnis eorum intentio Domini fuerit virtute destructa, sic merito dicitur, brachium peccatoris esse contritum. Vel alio modo, quoniam manus et brachium operis est indicium. Si ergo videas peccatorem ad opus bonum, ad opus misericordiae non extendentem manum suam, absurdum non erit dicere, brachium

---

[1]) Ed. Ruaei: vero. [2]) Prov. XIII, 8.
[3]) Psalm. XXXVII, 16. (XXXVI.)
[4]) Desideratur „est" in ed. Ruaei.
[5]) Psalm. XXXVII, 17. (XXXVI.)
[6]) Psalm. X, 15.

ejus esse contritum. Sed hujuscemodi [1]) contritionem non a Deo, sed a diabolo fieri credendum est. Ipse est enim, qui conterit et constringit brachia peccatorum, ne ad misericordiam extendantur. Fit ergo quaedam contritio peccatorum a Deo, cum insidiantes eos justo destruit et deterret: quaedam vero a diabolo, cum boni operis studia velut vinctis et contritis infidelium brachiis impedit. Et est alia contritio, quae a Deo quidem conceditur, impletur autem a diabolo, illa, de qua dicebat diabolus ad Dominum: „verumtamen [2]) immitte manum tuam, et tange omnia, quae habet, nisi in faciem te benedixerit:" et tum accepit eum in potestate. Unde et ipse Job ait: „manus [3]) enim Domini est, quae contigit me."

8. „Suffulcit [4]) autem justos Dominus." Qui infirmi sunt et fragiles, opus habent suffultore. Ubi ruina imminet et lapsus, ibi quaeritur suffultura. Omnis autem homo quantum ad humanam fragilitatem spectat, et infirmus est et promtus ad lapsum. Et in hoc quidem psalmo scriptum est, quia justos suffulciat Dominus, et in alio dicit: „suffulcit [5]) Dominus omnes, qui cadunt, et erigit Dominus omnes elisos." Tantum est, ut nos expergiscamur aliquando et evigilemus, ut, si quando per infirmitatem casus aliquis imminet, deprecemur Dominum, ut mittat nobis verbum suum et sapientiam suam, quae suffulciat casuros et erigat.

9. „Cognoscit [6]) Dominus dies immaculatorum, et haereditas eorum in aeternum erit." Secundum Scripturas sicut in multis locis observavimus, Dominus non omnia cognoscit, sed sola illa, quae bona sunt: mala autem

---

[1]) Ed. Ruaei: hujusmodi.
[2]) Cfr. Job. I, 11. [3]) Job. XIX, 21.
[4]) Psalm. XXXVII, 17. (XXXVI.)
[5]) Cfr. Psalm. CXLVI, 7. 8. (CXLV.)
[6]) Psalm. XXXVII, 18. (XXXVI.)

dicitur ignorare, non quod vere aliquid sit, quod ejus scientiam lateat, sed ea, quae indigna sunt notione ejus, dicitur ignorare. Quod ostendimus etiam de Scripturis, cum dicit Apostolus: „si [1]) quis in vobis propheta, vel spiritualis, cognoscat, quae scribo vobis, quoniam Domini sunt. Si quis autem ignorat, ignorabitur." Et in Evangelio ubi dicit Dominus ad peccatores: „nescio [2]) vos: discedite a me operarii iniquitatis." Sicut ergo et alibi dicitur: „cognoscit [3]) Dominus, qui sunt ejus:" sic hic non impiorum, sed immaculatorum dies cognoscere dicitur Dominus. Digni enim scientia Domini immaculatorum dies. Sed et hoc secundum literam nescio si possit consequenter exponi. Qui enim possunt esse dies immaculatorum, qui non sint etiam peccatorum? cum hujus saeculi dies una eademque sit omnibus, atque in eadem sive justi, sive peccatores simul luce versentur: sicut et ipse Dominus de patre dicit, quia „solem [4]) suum jubet oriri super bonos et malos." Quomodo ergo hic velut exceptum aliquid et segregatum immaculatorum dies cognoscere dicitur Dominus? Sed videamus, ne forte unusquisque propriam sibi ipse faciat diem. Et si quando abjicientes mendacium loquimur veritatem cum proximo nostro, in veritatis die et veritatis luce versamur. Similiter et cum retrahimus nos ab [5]) iis, qui oderunt fratres, et in tenebris ambulant, et in dilectione fratrum permanemus, dies nobis facimus caritatis. Sed et cum justitiam custodimus, et cum visitantes viduas atque orphanos in tribulatione sua, immaculatos nos custodimus ab hoc saeculo, immaculatorum nobis ipsis facimus dies. Et isti sunt dies, quos nosse dicitur, quando cognoscit dies im-

---

[1]) I Cor. XIV, 37. 38. [2]) Matth. VII, 23.

[3]) II Tim. II, 19. coll. Num. XVI, 5.

[4]) Matth. V, 45.

[5]) Edd. Merlini: ab his, qui etc.

maculatorum. Verum si sacratiorem adhuc sensum in hoc loco volumus perscrutari, possumus dicere, quia dies mali sunt hujus saeculi, secundum quod scriptum est: „quoniam [1]) dies mali sunt.“ Dies autem boni alii sunt, qui et ipsi immaculatorum sunt, quos Dominus cognoscit, in quibus et haereditas eorum in aeternum manet: tunc sine dubio, cum justi haereditatem capient vitae aeternae, consequentes „quae [2]) oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit, quae praeparavit Deus diligentibus se.“ Illi sunt immaculatorum dies, in quibus non iste sol, quem occasus excipit, et cujus nox succedens lumen interimit, sed sol justitiae lucebit, qui noctem nesciat, qui lumen aeternum sit, sicut scriptum est, quia „ipse [3]) Dominus erit iis lux sempiterna.“

10. „Et [4]) non confundentur in tempore malo.“ Soli justi non confundentur in tempore malo. Tempus autem malum hic tempus judicii nominat, propter multitudinem peccatorum, et eorum, quos saeva tormenta suscipient. Tunc ergo in tempore resurrectionis, cum omnes resurrexerint, et alii resurgent [5]) in vitam aeternam, alii in confusionem aeternam, tunc, inquit, justi non confundentur, quia nihil dignum confusione in eorum actibus invenietur. Addit autem: „et [6]) in diebus famis saturabuntur.“ Inquirendum primo est, qui sint dies famis. Comminatur in quodam loco Deus per prophetam, et dicit: „ecce, [7]) dies veniunt, dicit Dominus, et immittam famem super terram, non famem panis, neque sitim aquae, sed famem ad audiendum verbum Dei. Et circuibunt ab

---

[1]) Ephes. V, 16. [2]) I Cor. II, 9.

[3]) Cfr. Jesai. LX, 19.

[4]) Psalm. XXXVII, 19. (XXXVI.) — Edd. Merlini: in tempore illo. Soli etc.

[5]) Edd. Merlini: resurgunt.

[6]) Psalm. XXXVII, 19. (XXXVI.)

[7]) Amos. VIII 11. 12.

oriente usque ad occidentem, ut audiant verbum Domini, et non invenient." Isti sunt ergo dies, et istud est tempus famis, cum non sunt, qui verbum Dei loquantur, sicut et fames nunc est apud Judaeos. Nusquam enim prophetae, nusquam sapiens, nusquam prudens aestimator,[1]) nusquam quinquagenarius, nusquam sapiens consiliarius, nusquam intelligens auditor, omnia abstulit Deus a Judaea et Jerusalem. Sed et in nobis metus est ingens, ne forte etiam nobis immineat fames. Sicut enim illi, de quibus supra diximus, legendo legem et non faciendo incurrerunt in hoc, ut verbi Dei famem paterentur, et auferrentur ab illis omnia Dei dona, quae supra diximus, et mandatum est nubibus, prophetis scilicet, ne pluerent super eos pluviam verbi Dei, verendum est, ne tale etiam aliquod[2]) nobis correptionis inducatur genus: sed magis efficiamur non auditores legis tantum, sed et factores, ut mandet Dominus nubibus suis, non uni, neque duabus, sed pluribus, pluere super nos pluviam, ut in ecclesia prophetae[3]) duo vel tres dicant, et ceteri examinent: et si sedenti revelatum fuerit, prior taceat, ut plures fiant operarii inconfusibiles recte tractantes verbum veritatis, ut dicat unusquisque doctorum et praedicantium verbum Dei secundum Paulum: „ego[4]) plantavi, et ille rigavit, sed Deus incrementum dedit." Haec autem fient, si nos, qui rigamur a nubibus, et audivimus[5]) verbum Dei, afferamus fructus illos, quos enumerat Apostolus, id est, fructus[6]) spiritus, qui sunt gaudium, caritas, pax, patientia, longanimitas, et cetera his similia. Quos fructus si moramur

---

[1]) Edd. Merlini: aestimatur.
[2]) Edd. Merlini: aliquid.
[3]) Cfr. I Cor. XIV, 29. 30.
[4]) I Cor. III, 6.
[5]) Edd. Merlini: audimus.
[6]) Cfr. Gal. V, 22.

afferre, verendum est, ne mandetur nubibus obstruere [1]) a nobis imbres suos, et incipiat unusquisque sanctorum facere illud, quod scriptum est: „qui [2]) autem intelligit, in tempore illo sedebit, et tacebit, quia tempus malum est.“ Sed meminisse debemus historiae antiquorum de famis tempore, quomodo justus in tempore famis saturatur. Conveniens puto fames erat temporibus Eliae [3]) prophetae, quando clausum est coelum annis tribus et mensibus sex. Et tunc populus quidem periclitabatur fame, sed Elias non patiebatur famem. Et tunc quidem pascebatur [4]) ab angelo, quando et abiit in virtute escae illius, et permansit quadraginta diebus et quadraginta noctibus: nunc autem corvis ministrantibus pascebatur, [5]) cum ei in matutino panes deferrent et ad vesperum carnes, et iterum refertur bibisse aquam de torrente Corath, [6]) et venisse in Sarepta Sidoniorum ad mulierem viduam famis tempore, et quia justus erat, non est passus inediam famis, sed ubique ei abundantia praesto erat: atque uno eodemque tempore erat peccatoribus fames: Elias autem, quia justus erat, nesciebat famem. Sic ergo etiam si fames veniat aliquando, quod Dominus non praestet ecclesiae suae, si quando tamen accidat, qui habet intellectum et exercitium in meditatione verbi Dei, et constituit meditari in lege ejus die ac nocte, atque exercere se ad intellectum spiritualem percipiendum, inveniet in illis [7]) panem illum, qui de coelo descendit, et fiet ei sermo Dei abundans cibus, et profluens potus: et non solum cibus et potus, verum si profundiora sacramenta mysticae intelli-

1) Edd. Merlini: abstruere.
2) Amos. V, 13.
3) Cfr. I Regg. XVII. (III Regg.)
4) Cfr. I Regg. XIX. (III Regg.)
5) Cfr. I Regg. XVII. (III Regg.)
6) Edd. Merlini: Corrath.
7) Edd. Merlini: his.

gentiae potuerit perscrutari, erunt ei sermones Dei deliciae. Potest etiam alio modo in hoc loco profundior sensus aperiri. Dominus et Salvator ait: „veniet [1]) nox, quando nemo potest operari.“ Et hoc dicit de illo tempore, quod erit post hoc saeculum, tempore, quo unusquisque pro malis suis recipiet poenas. Tunc ergo dicit noctem illam futuram, quum jam nemo potest operari aliquid, sed unusquisque tunc pascitur ex operibus suis, quae hic positus operatus est. Quum ergo nox fuerit, nemo operatur in illo tempore malo: [2]) quum peccatores suppliciis affligentur, [3]) erit sine dubio fames his, qui nullos fructus boni operis collegerunt. In illo autem famis tempore saturabuntur justi, ex fructibus scilicet justitiae suae. Sicut enim in deserto sex diebus colligebant manna, [4]) in sexta autem die non unius diei modum, sed quantum sufficeret in crastinum colligebant, et unusquisque edebat in die sabbati, quae collegerat in die sexta: ita etiam nunc velut sexta quaedam dies putanda est Domini nostri Jesu Christi adventus, et tempus hoc dispensationis ejus, quam passione sua hoc in saeculo procuravit. Et idcirco dum in die sexta sumus, colligamus manna dupliciter, ut sufficere nobis possit, dum advenerit vera sabbati observatio populi Dei. Si enim non collegerimus duplices cibos, qui nobis et in praesenti saeculo sufficiant et in futuro, in diebus famis non saturabimur. Sic enim cum justi saturabuntur in diebus famis: „peccatores, [5]) inquit, peribunt: inimici autem Domini statim, ut honorificati fuerint et exaltati, deficientes ut fumus deficient.“ Docet nos sermo divinus, quales sint honores hujus [6])

---

[1]) Ev. Joann. IX, 4.

[2]) Deest „malo“ in ed. Ruaei.

[3]) Edd. Merlini: affliguntur. [4]) Cfr. Exod. XVI.

[5]) Psalm. XXXVII, 20. (XXXVI.)

[6]) Edd. Merlini: hujus saeculi.

saeculi. Cum enim videris illum acceptis illius provinciae fascibus tumidum, alium consulatibus elatum, alium diversis magistratibus elevatum, cum ergo omnem istam videris elationem, considera, quia deficientes sicut fumus deficient: recordare etiam, quantos in his honoribus videris, et usque ad te quanta eos fastigia conscendisse memineris, et vide, si non omnes pene, [1]) posteaquam exaltati sunt, dejecti denuo et prostrati sicut fumus defecerunt. „Inimici [2]) autem Domini statim, ut honorabuntur et exaltabuntur, deficientes ut fumus deficient.“ E contrario vero amici Domini statim, ut contemti fuerint et despecti, et ab hominibus humiliati, a Deo exaltabuntur et erigentur: „quoniam [3]) omnis, qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur.“

11. Post haec adduntur quaedam, quae non parva indigent expositione, ait enim: „mutuabitur [4]) peccator, et non reddet, justus autem miseretur et commodat.“ Etiam hoc si secundum literam accipiamus, non videbitur verum. Multi etenim peccatores mutuo accipiunt pecuniam, et reddunt cum foenore, ita, ut et ipsi interdum lucrum ex pecunia, quam sumserant, ceperint. Definit autem hic propheta dicens: „mutuabitur [5]) peccator, et non solvet.“ Sed si intelligas, quis est, qui foenerat, et quis est, qui accipit foenus, et requiras, quis est peccator, qui non reddit pecuniam, quam sumsit, intelliges, consequentiam habere, quod scriptum est. Verbi gratia, cum docet Paulus, et assistunt ei auditores, Paulus est, qui pecuniam foenerat dominicam, auditores autem sunt, qui ex ore ejus pecuniam verbi suscipiunt foeneratam. Et si

---

[1]) Ed. Ruaei: bene.

[2]) Psalm. XXXVII, 20. (XXXVI.)

[3]) Luc. XIV, 11.

[4]) Psalm. XXXVII, 21. (XXXVI.)

[5]) Psalm. XXXVII, 21. (XXXVI.)

quidem justus sit, qui suscipiat ab eo pecuniam, reddet integrum foenus, et dicet: [1]) quinque mnas mihi dedisti, ecce acquisivi alias quinque. Si justus est, dicit: [2]) quinque talenta mihi dedisti, ecce habes decem: vel, duo talenta mihi dedisti, ecce habes quatuor. Si vero peccator est, suscepto Dei verbo non operatur ex eo opera mandati, et non reddit usuras, sed consumit omnia, quae accepit in foenus. Ecce et nunc vos omnes, quibus haec loquor, pecuniam accipitis foeneratam verba mea: haec pecunia Domini est. Aut si dubitas, audi prophetam dicentem, quia „eloquia [3]) Domini eloquia casta: argentum igne probatum terrae purgatum septuplum.“ Si ergo male doceo, pecunia mea reproba est, secundum illos, quibus dictum est: „argentum [4]) vestrum reprobum.“ Si autem bene doceo, pecunia vel argentum non est meum, sed Domini est, et probatum est. Licet ergo mihi foenerare pecuniam Domini, meam autem propriam pecuniam non licet, quia verbum Domini prohibet humanam pecuniam foenerari. Quae est ergo humana, et quae Domini pecunia? Ego puto, quod Valentini sermo humana pecunia est et reproba, et Marcionis et Basilidis pecunia humana est et reproba, et omnium haereticorum sermo non est probata pecunia, nec dominicam integre in se habet figuram, sed adulteram, quae, ut ita dicam, extra monetam ita figurata est, quia extra ecclesiam composita est. Si autem videris aliquem non sua propria, sed Dei verba proloquentem, qui vere audeat dicere: „an [5]) probamentum quaeritis ejus, qui in me loquitur, Christi?“ scito, quia iste foenerat quidem, et non suam, sed Domini

---

[1]) Cfr. Luc. XIX, 18.
[2]) Cfr. Matth. XXV, 20. et 22.
[3]) Cfr. Psalm. XII, 6. (XI.) [4]) Jac. V, 3.
[5]) Cfr. II Cor. XIII, 3. — Edd. Merlini: aut probamentum etc.

pecuniam foenerat, et facit illud, quod scriptum est „tota[1]) die miseretur, et foenerat:" habens autoritatem foenerandi ab ipso sibi meo Deo Jesu Christo datam. Ipse est enim Dominus, qui in parabola data pecunia dicit ad servos: „ite,[2]) negotiamini, usque quo redeam." Et ad illum servum, qui pecuniam multiplicare contemserat, dicit, quia „oportuit[3]) te pecuniam meam dare nummulariis, et ego veniens exegissem eam utique cum usuris." Iste est ergo[4]) peccator, qui mutuatur et non solvet: justus autem acceptam pecuniam restituet cum usuris, hoc est, acceptum Dei verbum cum operibus repraesentat. Audis sermonem de castitate, collaudas doctorem, amplecteris doctrinam, admiraris magisterium: per haec suscepisti pecuniam castitatis. Et si quidem peccator es, egressus ecclesiam inseris te negotiis saecularibus, excipit te lascivia, subsequitur temulentia, corruptorum hominum malefida colloquia, oblitus continuo omnium, quae a doctore susceperas, quae laudaveras, quae admiratus fueras, et ad impudica rursum devolveris scorta, et effectus es[5]) peccator, qui mutuatus es verbum castitatis, et non reddis opera castitatis. Similiter et si audieris verbum justitiae in ecclesia, egressus es foras, occurrit tibi vicinus, cujus agellum concupieras, et continuo oblitus eorum, quae dicta sunt, ut cupiditati tuae satisfacias, invadis, quae aliena sunt, et sic mutuatus de justitia pecuniae non reddis usuras, operans gesta justitiae. Sic ergo et de singulis quibusque „mutuatur[6]) peccator, et non solvet; justus autem miseretur et commodat." Non solum, inquit, foenerat justus, hoc est, non solum praedicat verbum, hoc

---

1) Psalm. XXXVII, 26. (XXXVI.)
2) Cfr. Luc. XIX, 13. 3) Matth. XXV, 27.
4) Deest „ergo" in ed. Ruaei.
5) Deest „es" in edd. M.
6) Psalm. XXXVII, 21. (XXXVI.)

est, non solum docet imperitos, verum etiam miseratur infirmos. Sequitur enim exemplum Domini dicentis: „misericordiam [1]) malo quam sacrificium.“

12. „Quia [2]) qui benedicunt eum, haereditabunt terram; qui autem maledicunt eum, exterminabuntur.“ Qui benedicunt eum, id est, qui benedicunt justum, haereditabunt terram. Quam [3]) terram? Terram illam bonam, terram multam haereditabunt illam fluentem lac et mel, ubi sunt bona illa, quae vere bona sunt: illam possidebunt, qui benedicunt justum, maledicentes vero eum exterminabuntur. Et vobis parum videtur interdum male loqui de sanctis, et perleve est vobis dicere de servis Dei, ille talis et talis est, ille fingit, et ille saeculum diligit, ille autem impostor est, non audis, quia qui maledicunt justum, exterminabuntur? Aut si hoc parum vobis videtur, audite alibi Deum dicentem ad justum: „inimicus [4]) ero inimicis tuis, et adversabor adversariis tuis.“ Videtis, quanti periculi sit inimicari justis, vel male loqui de sanctis. Si enim vere credimus illud, quod dixit Dominus de unoquoque servorum suorum, quia „esurivi, [5]) et non dedistis mihi manducare:“ et ea, quae addit et dicit: quia qui uni [6]) ex minimis meis fecit, mihi fecit: consequens est, ut et hoc dicat: qui maledicebatis mihi, detrahebatis de me, et falsa contra me loquebamini, et accusabatis me. Et si dixerimus: Domine, quando tibi malediximus, aut quando detraximus: aut quando falsa contra te locuti sumus? Tunc dicet ad nos: „Amen [7]) dico vobis, quia quod fecistis uni ex meis minimis, mihi fecistis.“ Sicut enim dantes manducare uni ex istis mihi

---

[1]) Matth. IX, 13. coll. Hos. VI, 6.
[2]) Psalm. XXXVII, 22. (XXXVI.)
[3]) Ed. R. sola: Quam terram illam bonam, etc.
[4]) Exod. XXIII, 22. [5]) Matth. V, 42.
[6]) Cfr. Matth. V, 40. [7]) Matth. V, 40.

fecistis, et dantes bibere uni ex istis mihi dedistis, et sicut induentes unum ex istis, me induistis: ita maledicentes uni ex istis mihi maledixistis, et si benedixistis vel honorastis unum ex his, mihi benedixistis, et me honorastis, sicut et alibi nihilominus dicit: „qui [1]) vos recipit, me recipit:“ et: „qui [2]) vos spernit, me spernit.“ Propterea ergo contineamus linguam nostram, et servos Domini admiremur, et benedicamus justos, et nunquam detrahamus de iis, nec aperiamus os nostrum ad male loquendum, ne forte exterminemur, sed benedicamus, ut et nos benedictionem consequamur per Christum Dominum nostrum, cui est gloria et potestas in saecula saeculorum. Amen!

Homilia IV.

De eodem psalmo, ab illa parte: „apud [3]) Dominum gressus hominis diriguntur.“

1. „A [4]) Domino, inquit, gressus hominis diriguntur.“ Et alibi in hoc ipso [5]) psalmo dicit de gressibus justi hoc modo: „lex [6]) Dei ejus in corde ipsius, et non supplantabuntur gressus ejus.“ Sed et in septuagesimo secundo psalmo dicitur: „paulo [7]) minus effusi sunt gressus mei.“ Gressus ergo a gradiendo nominamus, secundum illud, quod in Exodo scriptum est, quod Moses vidit flammam ignis et angelum, cum rubus arderet quidem, sed non

---

[1]) Matth. X, 40. [2]) Luc. X, 16.

[3]) Psalm. XXXVII, 23. (XXXVI.) — Edd. Merlini: dirigentur.

[4]) Psalm. XXXVII, 23. (XXXVI.) — Edd. Merlini: dirigentur.

[5]) Deest „ipso“ in ed. Ruaei.

[6]) Psalm. XXXVII, 31. (XXXVI.)

[7]) Psalm. LXXIII, 2. (LXXII.)

combureretur, et dixit: „digrediens“ [1]) sive „transiens videbo visionem magnam hanc.“ Ex hoc ergo loco occasio nobis datur intelligentiae eorum, quae habemus in manibus. Igitur de his, quae in Exodo scripta memoravimus, id est: „digrediens [2]) videbo visionem istam magnam:“ audivi quendam de sapientibus ante nos dicentem, cum explanaret hunc locum, quia non est possibile prius videre visum magnum, id est, intueri atque perspicere magna mysteria stanti in conversatione et actibus mundi hujus: sed transire oportet prius ab his, et transcendere omnia saecularia, et sensum nostrum ac mentem liberam fieri, et tunc ad magnarum et spiritualium rerum intuitum pervenire, et ita demum visum magnum videre. Hunc quidem ille explanans locum, quae supra memoravimus enarrabat. Nos vero, quibus studium est secundum Scripturae monita, verba sapientium laudare, et addere ad ea, possumus ad haec, quae ille dixit, tale aliquid addere. Unusquisque qui iter agit ad virtutem, proficit in ambulando, ut paulatim per multos profectus itineris perveniat ad eam. Iter ergo agens, et velut quibusdam passibus gradiens digreditur semper, et transit ea, quae explicuit, ac posteriora omittens ad ea, quae priora sunt, se extendit. Digrediens ergo transit primum locum malitiae, et inde proficiens passibus et ingressibus transit alias peccatorum sudes, tum deinde scrupeas nequitiae cautes, et lubrica et praerupta vitiorum. Cum vero haec etiam evaserit, semper ad ea, quae in antea sunt, se extendens, minus restat malitiae, et omne, quod proficit viae: si tamen incedendo cautius gressus suos observaverit, ne labatur, ut singula quaeque digrediens malitiae loca, ita ut non offendat pedem suum in ea, secundum hoc, quod in Exodo [3]) scriptum est, videre possit visionem

---

[1]) Exod. III, 3. [2]) Exod. III, 3.
[3]) Exod. III, 3.

magnam. Nemo enim adhuc, qui in malitia est, nec digreditur eam et transit,[1]) poterit visionem istam magnam secretorum Dei, scientiae scilicet et sapientiae, contueri. Magna ergo est visio, cum puro corde Deus videtur. Magna est visio, cum puro corde verbum Dei, et sapientia Dei, qui est Christus ejus, agnoscitur. Magna visio est agnoscere et credere in Spiritum sanctum. Magna ergo haec visio scientia Trinitatis est. Veruntamen etiam Moses tunc videbat in Exodo visum magnum, et angelus dicitur, qui videbatur in rubo in[2]) igne, et magnam eam visionem appellat. Intelligebat enim, quis esset in angelo. Continuo denique dicit ad[3]) eum: „Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob." Vide ergo, quam magna sit visio haec, quamvis et hoc ipsum sit magnum scire, quod Deus facit „angelos[4]) suos spiritus, et ministros suos ignem urentem." Et nunc quidem Mosi adhuc pascenti pecora Jetro[5]) soceri sui, et gradienti vel transeunti ab his, magna est visio haec, in qua ei angelus dicitur apparere. Si autem etiam mare rubrum transierit, et columna eum nubis obtexerit, et futuri baptismi adoraverit sacramenta, tunc etiam majorem visionem poterit videre. Ingredietur enim caliginem et turbinem, ubi esse ipse dicitur Deus, ubi scriptum[6]) est, quia Moses solus accedebat ad Deum, ceteri autem a longe stabant. Et in tantum per istas magnas Moses proficit visiones, ut diceret ad Deum: „si[7]) inveni, inquit, gratiam coram te, manifesta mihi te ipsum, ut evidenter videam te." Et tunc audit a Deo, quia „ponam[8]) te in foramine petrae," petra

---

[1]) Edd. Merlini: transiit.

[2]) Edd. Merlini: in ignem.

[3]) Ed. Ruaei: ad Deum. — Cfr. Exod. III, 6.

[4]) Cfr. Psalm. CIV, 4. (CIII.)

[5]) Edd. Merlini: Hietro. [6]) Cfr. Exod. XIX.

[7]) Exod. XXXIII, 13. [8]) Exod. XXXIII, 22.

autem erat Christus: ut per foramen brevissimum videas posteriora mea, hoc est, ut ea, quae in novissimis temporibus implebuntur, per assumtionem carnis agnoscas: „faciem [1]) autem meam videre non poteris.“ Sed digressi per quamplurimas visiones, redeamus nunc ad hoc, quod proposuimus de psalmo, quia „a [2]) Domino, inquit, gressus hominis diriguntur.“ Supra exposuimus, quomodo iter quis ingreditur ad virtutem: quoniam, qui iter agit ad virtutem, multa sunt, quae digredi habet et transire. Ergo et tu, qui ad Christum tendis, qui est Dei virtus, digredere luxuriam, scorta, adulteria: digredere furta, falsa testimonia; tum deinde digredere et avaritiam, et omnem pecuniae ceterarumque malarum rerum concupiscentiam: digredere [3]) iracundiam, digredere invidiam, per quam primum terra humanum sanguinem bibit: digredere mendacium, digredere tristitiam saeculi. Nisi haec omnia digressus fueris, visionem illam magnam Domini videre non poteris. Sunt ergo quidam in nobis gressus et pedes, quibus iter hoc agimus, sunt gressus interioris hominis, quibus ambulare possumus per illam viam, quae dicit: „Ego [4]) sum via, veritas et vita.“ Hoc ergo iter agentibus multis gressibus utendum est nobis, ut illa omnia, quae supra diximus, transeamus, quia gressus hominis a Domino diriguntur. Non sufficit homini volenti istud iter incedere sola propositi sui voluntas, nisi et Dominus direxerit gressus ejus: quia frequenter accidit iter agentibus, ut ambulent, quod iter tamen rectum tenere non possint, sed decidant [5]) in aliquos errores: ut illi, qui in philosophiae

---

[1]) Exod. XXXIII, 23.

[2]) Psalm. XXXVII, 23. (XXXVI.) — Edd. Merlini: dirigentur.

[3]) Desiderantur verba: „digredere iracundiam, —, per quam — sanguinem bibit,“ in sola ed. Ruaei.

[4]) Ev. Joann. XIV, 6.

[5]) Edd. Merlini: decedant.

eruditione versantur, videntur quidem iter virtutis incedere, sed quia a Domino non diriguntur gressus eorum, non tenent iter rectum. Sed et haeretici nihilominus ingrediuntur etiam ipsi iter, sed cum Scripturas carnaliter, non spiritualiter intelligunt, declinant in sinistram. Si vero spiritualiter intelligant, in ipso autem spirituali intellectu apostolicae non teneant regulam veritatis, decidunt nihilominus et ipsi ad dexteram, diabolo, ut ita dixerim, gressus eorum non dirigente, sed detorquente a via recta. Nos ergo neque ad dexteram, neque ad sinistram declinantes, ingrediamur mediam viam, quae est Christus Dominus, quia in ipso ambulantium gressus Dominus dirigit. „A [1]) Domino ergo gressus hominis dirigentur, et viam ejus cupiet:“ illam scilicet viam, de qua supra diximus. Cupiet enim, qui a Deo dirigitur, Christum, et desiderabit permanere semper in Christo.

2. „Cum [2]) ceciderit, inquit, non conturbabitur.“ Superius dicens, quia a Domino diriguntur gressus ejus, hic de casu ejus loquitur. Vide ergo, quia etiam his, qui iter hoc incedunt, aliquando accidat cadere, etiam his, qui a Domino diriguntur: sed est multa differentia inter casum justi, et casum injusti. Justus, inquit, cum ceciderit, non prosternitur: injustus et qui spem non habet in Deo positam, si ceciderit, prosternitur et non surgit: id est, si peccaverit, non poenitet, et peccatum suum emendare nescit. Justus autem si in aliquo offenderit, si in verbo. Apostolus enim est, qui dicit: „in [3]) multis enim offendimus omnes, et si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir.“ Offendit ergo et justus in verbo, fortassis etiam aliquando et in facto, sed scit emendare,

---

[1]) Psalm. XXXVII, 23. (XXXVI.) — Edd. M. et R. hoc loco: dirigentur.

[2]) Psalm. XXXVII, 24. (XXXVI.)

[3]) Jacob. III, 1. 2.

scit corrigere: scit ille, qui dixerat: „nescio [1]) hominem:" paulopost cum respectus fuisset a Domino, flere amarissime: scit et ille, qui de tecto mulierem viderat, et concupierat eam, dicere: „peccavi," [2]) quia „tibi [3]) soli peccavi, et malum coram te feci." Si ergo, cum ceciderit justus, non prosternitur, non permanebit in peccato, sed exsiliet cito, tanquam damula ex retibus, et tanquam avis de laqueo. Injustus autem non solum permanet, sed et prosternitur in peccatis. Justus autem quid facit? „Lex [4]) Dei ejus in corde ipsius, et non supplantabuntur gressus ejus." Ibi dixit, quia diriguntur gressus hominis a Domino, hic, quia non supplantabuntur gressus justi: „quia [5]) Dominus, inquit, confirmat manus ejus." In alio psalmo, id est, in septuagesimo secundo dicit: „mei [6]) autem pene moti sunt pedes." Quod id ipsum mihi [7]) videtur intelligendum similiter. Proficientes etenim ad virtutes velut adscensu quodam nitimur, in quo adscensu si quis labatur et decidat, adscensionis suae perdit profectum. Istius ergo effusi sunt gressus. Hoc autem fit, cum quis post profectum retrorsum fuerit conversus: sicut accidit et uxori Loth, [8]) quae ingrediebatur bene egrediens de Sodomis, et effugiens poenas malorum ingrediebatur et adscendebat ad montem, quo angelo duce pergebat: sed quoniam contra mandatum Dei fecit, quod jussa fuerat non respicere retrorsum, neque stare in omni regione illa, sed ad montem adscendere, atque ibi salvari, cum conversa ad posteriora retrorsum respexit, ibi effusi sunt gressus ejus, et perdidit omne, quod fuerat ante, digressa,

---

[1]) Marc. XIV, 71. [2]) Cfr. Psalm. LI, 3. (L.)
[3]) Psalm. LI, 4. (L.)
[4]) Psalm. XXXVII, 31. (XXXVI.)
[5]) Psalm. XXXVII, 24. (XXXVI.)
[6]) Psalm. LXXIII, 2. (LXXII.)
[7]) Deest „mihi", in ed. R.
[8]) Cfr. Gen. XIX.

permansit perfecta statuncula [1]) salis. Hoc est, quod Dominus in Evangelio dicit: „nemo [2]) mittens manum suam ad aratrum, et retro respiciens, aptus est regno Dei.“ Vis tibi ostendam et alios, quorum effusi sunt gressus? Recordare illos, qui transierunt per mare rubrum tanquam per aridam, et peccantes in deserto ceciderunt, et ibi effusi sunt gressus eorum. Sed et nunc si quando accidat aliquem vixisse in continentia tribus aut quatuor annis, et eo amplius, alium in verbi et doctrinae studio et sapientiae laboribus operam dedisse: tunc deinde si victus fuerit hic, vel ad carnis luxuriam transeat, vel ad alia peccata declinet, aut ad vitam se transferat saeculi, vel ad negotia ac lucra corruptibilis vitae convertat, non dubites de eo dicere, quia effusi sunt gressus ejus. Nos ergo deprecemur Dominum, ut dirigat gressus nostros, et custodiat vias nostras, uti ne supplantentur gressus nostri: ut in via, quam incedimus, hoc est, in Christo Domino nostro, quasi supra petram stabilem vestigia nostra firmentur, ne quoquo modo supplantari possimus: per illum scilicet, cujus nos caput observamus, et ille nostrum observat calcaneum, cui utique nunquam nos oportet plantam nudam praebere, sed semper debemus esse „calceati [3]) pedes in praeparatione Evangelii pacis:“ ut, si venerit diabolus supplantator, et invenerit pedes nostros munitos, et supra petram stantes, inde nos supplantare non valeat. Quamvis enim paulo ante diximus, posse etiam casum aliquem et lapsum accidere his, qui virtutis viam sequuntur, tamen observandum est, quia ibi, ubi dixit: „cum [4]) ceciderit, non prosternetur:“ superius non tam de justo, quam de homine puro proposuerat. Ait enim: „a [5]) Domino gressus

[1]) Ed. R. sola: statuuncula.

[2]) Luc. IX, 62. [3]) Ephes. VI, 15.

[4]) Psalm. XXXVII, 24. (XXXVI.)

[5]) Psalm. XXXVII, 23. 24. (XXXVI.) — Edd. M. et R. hoc quoque loco, cfr. pag. 206. not. 1. „dirigentur.“

hominis dirigentur, et viam ejus cupiet. Cum ceciderit, non prosternetur." In quo ostenditur esse aliquos casus, qui tamen non continuo indicent esse victum et prostratum eum, qui ceciderit. Sicut enim et [1]) in agone fieri solet, ut duobus inter se luctantibus accidat primo quidem cadere unum, et [2]) cum ceciderit, surgat et vincat: ita etiam in nostro agone, qui est nobis adversum principem hujus mundi, si forte acciderit aliquem de nobis vinci, et in aliquo peccato cadere, possibile est, ut post peccatum resipiscat aliquis, et exsurgat et perhorrescat malum, quod admisit, et de cetero non solum contineat se, verum etiam satisfaciat Deo, lavans per singulas noctes lectum suum, et lacrimis rigans stratum suum, accipiens verbum propheticae auctoritatis, qua dicitur: „num [3]) quid, qui cadit, non adjiciet, ut resurgat? aut qui aversus est, non convertitur? Vae his, qui aversi sunt aversione impudenti," dicit Dominus. Et iste est, qui cadere quidem potuit, prosterni vero non potuit. Si autem videris, aliquem cecidisse in aliquod peccatum, et post casum desperantem conversionem, et dicentem: jam quomodo possum ego salvus fieri, qui cecidi? Jam nulla spes est, peccata mea me colligant: quomodo audere possum accedere ad Dominum? Quomodo ad ecclesiam redire? Et si hac desperatione iste talis recedat etiam a Deo, hic non solum cecidit sed in casu suo prostratus atque demersus est. Et est quidem optabile, ut athleta pietatis ac virtutis maneat semper immobilis, ut ne unam quidem luctam, ut ita dicam, perdat, ne semel inclinetur aut supplantetur. Quod si fieri non potest, sed evenerit eum cadere, non jaceat post casum, ne prosternatur, sed ex-

---

[1]) Deest „et" in edd. Merlini.

[2]) Ed. Ruaei: ut.

[3]) Cfr. Jerem. VIII, 4. 5. — Edd. Merlini: convertetur? Vae etc.

surgat et emendet culpam, expurget poenitentiae suae satisfactione commissum, ne etiam de ipso Apostolus dicat „et [1]) lugeam multos ex his, qui ante peccaverunt, et non egerunt poenitentiam de immunditia et fornicatione et impudicitia, quam gesserunt.“ Quare etiam Apostolus exempla palaestrici agonis assumsit, cum dicit: „nemo [2]) coronatur nisi qui legitime certaverit:“ nisi quia nos scire volebat legis certamina et agones? Qui et de se ipso ait „sic [3]) pugno, non quasi aërem verberans.“ Et iterum „certamen [4]) bonum certavi.“ Quia ergo certamen nobis est et agon propositus, etiam legis agonem nosse debemus. Sunt athletae, qui in omnibus certaminibus vincunt, et in omnibus coronantur. Inter paedas vincunt, inter agonios vincunt, inter andras vincunt. Alii vincuntur inter andras, sed coronantur inter agonios, nonnunquam etiam inter andras vincunt. Ergo aliquanti semper, aliquanti secundo vel tertio coronantur. Certe miserum est, et ultimae infelicitatis in omnibus agonibus tam variis, atque diversis, ne unam quidem promereri coronam. Ita ergo et Christianus, cui „certamen [5]) est non adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates, et adversus principes hujus mundi tenebrarum harum, adversus spiritualia nequitiae in coelestibus:“ quum tantos habeat et tales adversarios, tanquam agonista vigilare debet, si fieri potest, ut semper vincat, quotiescunque conflixerit, et primas inter paedas, id est inter pueros, statim capiat coronas. Vis tibi ostendam aliquos, qui inter pueros, id est, in primo statim lacte coronati sunt? Respice beatum Danielem, [6]) qui a puero et prophetiae gratiam meruit, et iniquos arguens presbyteros, puer coronam

---

[1]) II Cor. XII, 21. [2]) Cfr. II Tim. II, 5.
[3]) I Cor. IX, 26. [4]) II Tim. IV, 7.
[5]) Ephes. VI, 12.
[6]) Cfr. Hist. Sus. vers. 15. seqq. (Dan. XIII.)

justitiae et castitatis obtinuit. Vis tibi et alium proferam inter pueros coronatum? Jeremiam vide, qui quum se propter adolescentiam excusaret a prophetando, audivit a Domino: „noli [1]) dicere, quia puer ego sum, quoniam ad omnes quoscunque mittam te, ibis, et quaecunque dixero tibi loqueris." Sed fortasse adultae tibi jam istae videantur aetates. Dabo tibi athletam, qui ante luctatus sit, et vicerit priusquam inter homines emiserit vagitus. Jacob [2]) adhuc intra uterum matris suae luctatus cum fratre Esau, supplantavit eum et vicit, ex quo et supplantati et devicti fratris benedictiones primogeniti a parente suscepit. Nam et illi pueri num [3]) tibi videntur in puerili agone coronati, qui apud Bethlehem a bimatu et infra pro Domini nomine palmam cepere martyrii? Vides, quanta in pueros coronarum habemus exempla. Haec de eo, quod repetivimus expositionem versiculi illius, qui dicit: „quum [4]) ceciderit, non prosternetur." Et quare non prosternatur, adjecit causam dicens: „quia [5]) Dominus confirmat manum ejus." Et vide, quam consequenter de singulis dicit: ne cadat, Dominus, inquit, gressus ejus dirigit: si autem ceciderit, non prosternitur; Dominus, inquit, firmat manum ejus. Vides ergo, quia Domini semper auxilio indigemus. Primo ne cadamus: tum deinde etiam si ceciderimus, ut resurgamus.

3. „Juvenis [6]) fui, et senui, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quaerens panem. Tota die miseretur et foenerat, et semen ejus in benedictione erit." Qui simpliciter dicunt et secundum historiam accipienda esse verba scripturae divinae, dicent sine dubio, in loco

---

[1]) Jerem. I, 7. [2]) Cfr. Genes. XXV.
[3]) Edd. Merlini: non tibi etc,
[4]) Psalm. XXXVII, 24. (XXXVI.)
[5]) Psalm. XXXVII, 24. (XXXVI.)
[6]) Psalm. XXXVII, 25. 26. (XXXVI.)

confirmare David, quia transacta aetate juventutis suae cum jam usque ad senectutis suae tempus venisset, in omni hoc tempore nunquam se vidisse ita justum derelictum, ut panibus indigeret. Et quid facimus de Paulo Apostolo, qui enumerans et exponens prophetarum vitas dicit,[1]) eos indigentes, tribulatos, in pellibus caprinis oberrasse per cavernas petrarum, et per speluncas: et de se ipso commemorans frequenter dicit,[2]) in fame et siti Et cum haec pati justos frequenter Scripturarum historiis cognoscamus, quomodo nunc putandum est, hoc David dicere secundum simplicem intellectum? Sed videamus, ne forte sint aliquae aetates interioris hominis nostri, ad similitudinem exterioris et corporalis aetatis. Unde et interdum ad viros jam matura aetate dicitur, quia pueri sunt, et aliis, quia senes, et aliis, quia juvenes, et haec utique dici de corporali aetate non convenit. Denique cum plurimi ante Abraham sexcentos et quingentos, ut minimum trecentos annos vixissent, de nullo illorum dictum est, quia senior et plenus dierum fuerit, nisi Abraham tantummodo. Ex quo intelligendum est, quod non de aetate corporis, sed de maturitate interioris hominis designatum est. Unde et nos optare debemus non pro aetate corporis, neque pro officio presbyterii appellari presbyteri et seniores, sed pro interioris hominis perfecto sensu et gravitate constantiae, sicut et Abraham[3]) appellatus est presbyter nutritus in senectute bona. Est ergo aetas aliqua secundum interiorem hominem puerilis, est et aetas juvenilis, est et senilis, secundum quod Apostolus dicebat: „cum[4]) essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus: cum autem factus sum vir, evacuavi, quae erant parvuli.“ Ego haec

[1]) Cfr. Hebr. XI, 37. 38.
[2]) Cfr. II Cor. XI, 27. [3]) Cfr. Genes. XXV, 8.
[4]) I Cor. XIII, 11.

ab Apostolo non de corporali aetate dici intelligo, sed quoniam, cum in initio credidisset, fuit parvulus [1]) nuper genitus, rationabile et sine dolo lac concupiscens, tunc intelligebat Scripturas ut parvulus, sapiebat de Evangelio ut parvulus, cogitabat ut parvulus, sed post haec proficiens aetate ad similitudinem Christi, de quo scriptum est, quia „proficiebat [2]) aetate et sapientia et gratia apud Deum et apud homines:" deponebat, quae erant parvuli: et propterea dixit: „cum [3]) factus sum vir, quae parvuli erant, deposui." Ita ergo intelligendus est etiam David dicere: „juvenis [4]) fui, et senui:" ut si diceret, cum essem parvulus secundum interiorem hominem, nunc jam senui. Nisi enim senuisset, propheta non esset. Namque senum est prophetare. Etiam si videas aliquando juvenem prophetantem, non dubites dicere de eo, quia secundum interiorem hominem senuit, propterea propheta est: denique Jeremias cum audisset: „priusquam [5]) te plasmarem in utero, novi te, et antequam exires de vulva, sanctificavi te, et prophetam in gentibus feci te:" respondit, quia „juvenis [6]) ego sum, et nescio loqui." Sed ille, qui ei donavit gratiam, ut non esset puer, sed esset senior secundum interiorem hominem, ait ad eum: „noli [7]) dicere, quia juvenis ego sum." Alioquin nisi haec ita intelligantur, quid habebit rationis, ut dicatur puero, cujus aetas juvenilis et rudis: „noli [8]) dicere, quia juvenis ego sum?" hoc est dicere, non dicas, quod verum est. Juvenis ergo erat secundum aetatem corporis: sed quoniam Dominus dederat verba sua in ore ejus, quibus eradicaret, et subverteret, et disperderet, et rursum aedificaret, et plantaret,

---

[1]) Cfr. I Petr. II, 2. [2]) Luc. II, 52.
[3]) Cfr. I Cor. XIII, 11.
[4]) Psalm. XXXVII, 25. (XXXVI.)
[5]) Jerem. I, 5. [6]) Jerem. I, 6.
[7]) Jerem. I, 7. [8]) Jerem. I, 7.

quae virtus verborum animam ejus illuminans et sanctificans non eam sinebat esse puerilem, ideo merito ad eum dicitur: „noli [1]) dicere, quia juvenis ego sum." Similiter ergo et hoc, quod David dicit: „juvenis [2]) fui et senui, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quaerens panem:" secundum hoc, quod supra de aetate juvenili vel senili interioris hominis diximus, sentiendum est; alioquin secundum exteriorem hominem sic [3]) derelinqui a Deo putandus est justus, cum aegritudo corporis advenit, cum tribulatio, cum paupertas et singulae quaeque hujus vitae molestiae generantur. Haec maxime justis accidere solent, quibus et persecutionem pati pro nomine Dei solemne est: sed non derelinquuntur, cum patientes haec omnia et tolerantes dicunt: [4]) nemo nos separabit a caritate Dei, quae est in Christo Jesu, neque tribulatio, neque fames, neque angustia, neque nuditas, neque gladius, neque altitudo, neque profundum, neque alia creatura. Denique prophetae, qui circuibant [5]) in deserto per cavernas petrarum et speluncas, egentes, tribulati, afflicti, licet in desertis oberrarent, et essent ab hominibus derelicti, multitudo tamen eos angelorum circumdabat. Sic denique Elisaeus, cum esset ab hominibus derelictus, coelesti circumdabatur exercitu, secundum quod scriptum [6]) est: aperi oculos pueri hujus, ut videat, quia plures nobiscum sunt, quam cum illis. Et vidit totum montem equitibus et curribus plenum. Nunquam enim solus est justus, sed ne unius quidem, aut duorum, vel trium tantummodo angelorum societate subnixus est, sed exercitus ei virtutum

[1]) Jerem. I, 7.
[2]) Psalm. XXXVII, 25. (XXXVI.)
[3]) Ed. Ruaei sola: si.
[4]) Cfr. Rom. VIII, 35. 38. 39.
[5]) Cfr. Hebr. XI, 37. 38.
[6]) II Regg. VI, 16. 17. (IV. Regg.)

coelestium praesto est. Quod si pluribus adhuc testimoniis opus est, suscipe et aliud. Jacob quamdiu erat in domo parentum et cum fratre Esau, non erat cum exercitu angelorum: cum vero secessisset ad solitudinem deserti, et solus iter ageret ad Mesopotamiam, dormivit in loco quodam, et exsurgens dicit, quia vocatur hic locus *παρεμβολή*, quod est castra, pro eo, quod vidit ibi non unum, sed plura castra Dei. Haec dicimus de eo, quod nequaquam justus dicitur derelinqui, in spiritualibus duntaxat bonis. In corporalibus enim vide, quid justus dixit, [1]) in quibus etiam gloriatur: „usque [2]) ad hanc, inquit, horam et esurimus et sitimus, et nudi sumus, et colaphis caedimur, et laboramus operantes manibus nostris.“ [3]) Et iterum: „maledicimur, [4]) et benedicimus, persecutionem patimur, et sustinemus, blasphemati deprecamur.“ Sed quoniam iste talis non derelinquebatur [5]) spiritu, dicebat: „propter [6]) quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in injuriis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo.“ Dupliciter ergo derelinquitur, qui derelinquitur. Corporaliter quidem hoc modo, quo superius diximus, pati omnes sanctos, et non laedi. Derelinquuntur vero spiritu illi, de quibus dicitur: „quoniam [7]) non approbaverunt [8]) Deum habere in notitia, tradidit eos Deus in reprobum sensum, ut faciant, quae non congruunt, repletos omni iniquitate, nequitia, avaritia, plenos invidia, homicidiis, contentione, dolo, susurratores, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos,“ et cetera hujusmodi mala, pro quibus et derelinqui me-

[1]) Edd. Merlini: dicit. [2]) I Cor. IV, 11. 12.
[3]) Deest „nostris“ in ed. R.
[4]) Cfr. I Cor. IV, 12. 13.
[5]) Ed. Ruaei: relinquebatur.
[6]) II Cor. XII, 10. [7]) Rom. I, 28. 29. 30
[8]) Edd. Merlini: probaverunt.

ruerunt. Quae quoniam aliena sunt a justo, propterea dicit, quia „non [1]) vidi justum derelictum, nec semen ejus quaerens panem.“ Iterum si audis semen ejus, ad semen corporeum rediturus es? Et quomodo verum invenies hoc, quod semen justi non [2]) quaerat panes, cum videas Ismael [3]) illum de semine natum Abrahami, quique cum mater ejus fugiens dominam suam Saram portaret eum in deserto, et aquam utique quaerebat et panes? Sed et [4]) Esau de via veniens deficiebat inedia, et in tantum famis rabie praecipitatus est, ut primatus suos lentis cibo distraxerit. Oportet ergo nos secundum ea, quae supra diximus, etiam semen justi intelligere spirituale. Et quid aliud semen justi dignum est putare, nisi discipulum justi, qui suscepto ab eo verbi Dei semine, ad vitam generatur aeternam? Verbi gratia, si orationibus vestris mererer esse justus, et accipere a Domino gratiam in verbo sapientiae et scientiae, ita ut possem secundum gratiam, quam ipse a Domino meruissem, vobis quoque ministrare verbum Dei, et serere illud in animabus vestris: tum deinde ingressus sermo Dei in animas vestras, et haerens in corde vestro formaret mentes vestras secundum speciem verbi ipsius, id est, ut hoc velletis, et hoc ageretis, quod verbum Dei vult, et per hoc ipse Christus formaretur in vobis: tunc vere efficeremini semen justi, quod non quaerit panem, habentes scilicet in vobis semper panem illum, qui de coelo descendit. Quod si respondeas mihi, et dicas: quanti audierunt Petrum et Paulum, qui utique erant justissimi doctores, et tamen peccaverunt, et quomodo ergo semen justi dicentur? Sed vide, ne forte, sicut non omnes, qui ex Abraham sunt, etiam se-

---

1) Psalm. XXXVII, 25. (XXXVI.)

2) Edd. Merlini: ne quaerat panes.

3) Cfr. Genes. XXI.

4) Deest „et“ in edd. Merlini. — Cfr. Genes. XXV.

men Abraham dicuntur, quibus dicitur: „si [1]) filii Abraham essetis, opera utique Abraham faceretis:" ita etiam illi, qui audierunt Petrum et Paulum, et non fecerunt, quae docuerat Petrus vel Paulus, non erant semen eorum, quia suscepta ab iis verbi semina, ex anima sua velut abortione [2]) quadam abjecerunt et effuderunt. Denique et in hoc ipso psalmo dicit alio loco: „semen [3]) impiorum exterminabitur." Certum est autem, quia impiorum semen corporale non exterminabitur. Job denique semen Esau semen impii erat, et utique non exterminatur, sed manifestatus est justus a Domino, et propheta esse ostenditur, et a Deo supra omnes justos collaudari meretur. Sed hoc est, quod superius diximus, quia sicut semen justi sermo et doctrina ejus est, qui sermo ita pascit et reficit animas, ut negentur panibus indigere, quia Christus panis eorum est: ita e contrario doctrina impiorum, et sermo semen eorum est, quod exterminandum dicitur, quia ex falsitate compositum est, et adveniente luce veritatis, certum est, quia mendacii tenebrae fugabuntur.

4. „Tota [4]) die miseretur, et foenerat." Justus tota die miseretur, et tota die dicitur foenerare: ad nihil aliud vacat, nisi ut foeneret de ea pecunia, quae sibi abundat. Num quid et hic hoc putabitur, quia justus tota die sedeat ad mensam, et habens pecuniam ante se hanc foeneret necessitatem patientibus? Forsitan hoc putabitur esse, quod dictum est per Mosen: „et [5]) tu foenerabis gentibus multis, tu autem mutuo non quaeres." Sed certum est, quia de dominica pecunia dicatur, quae nummulariis praecipitur erogari de thesauris sapientiae et

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 39.

[2]) Edd. Merlini: abusione.

[3]) Psalm. XXXVII, 28. (XXXVI.)

[4]) Psalm. XXXVII, 26. (XXXVI.)

[5]) Deut. XV, 6.

scientiae Dei prolata, ut faciamus de quinque talentis decem, de duobus quatuor. Quanto autem abundantiorem pecuniam habuerimus in anima nostra, tanto magis tota die foenerabimus. Sed et nunc licet non sim justus, tamen hoc, quod loquor, pecuniam vobis dominicam foenero: sed vos orate, ut efficiar justus, et possim vobis justitiae pecuniam foenerare, ut non solum verbo, verum etiam justitiae exemplo justitiam doceam. Propterea sicut sunt pecuniae injustae, quae inique et contra legem congregantur per calumniam et mendacia, et diversa avaritiae mala: et rursum sunt pecuniae, quae juste et secundum legem congregatae sunt, id est, de propriis et justis laboribus: ita etiam in verbo et doctrina esse invenitur. Sunt verba nec bene, nec juste, nec legitime congregata, ut haereticorum verba sunt, et doctrina contra legem Dei congregata, quae nos velut iniquam pecuniam et pestiferam, et de malo collectam refugere debemus. Orate ergo, ut haec nostra pecunia, quam vobis foeneramus, tota inveniatur ex justis laboribus, tota de dominica moneta procedens, ut et vos foenus integrum consignetis, et nos non audiamus, quia „oportuit [1]) te pecuniam meam dare nummulariis.“

5. „Juvenis [2]) ego fui, et senui, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quaerens panem. Tota die miseretur, et foenerat.“ In superioribus dicitur, quia mutuatur peccator, et non reddit: hic quia justus tota die miseretur, et foenerat. Et vide, quam in contrariis pares sint. Peccator non solum mutuo accipit, sed et cum acceperit, non reddit: justus autem non solum mutuo non accipit, sed et foenerat: et non solum semel vel bis, sed tota die foenerat, hoc est, toto vitae suae tempore foene-

---

[1]) Matth. XXV, 27.
[2]) Psalm. XXXVII, 25. 26. (XXXVI.)

rans miseretur, unde „et [1]) semen ejus in benedictione erit.“

6. „Declina [2]) a malo, et fac bonum, et inhabita in saeculum saeculi.“ Haec, inquit, audiens fac quod bonum est, habitabis in saeculum, hoc est, si ita egeris, quemadmodum edoctus es, habitatio tua erit aeterna. Si enim respicias non ad ea, quae videntur, sed quae non videntur, quoniam, quae videntur, temporalia sunt, quae autem non videntur, aeterna sunt, habitabis in saeculum.

7. „Quia [3]) Dominus amat judicium, et non derelinquet sanctos suos.“ Quomodo Dominus amat judicium? Dum nihil apud eum sine judicio fit, nihil sine ratione. Ita ergo et tu sciens, quoniam Dominus amat judicium, age omnia justo judicio et vero, audiens illum, qui te admonet dicens: „cum [4]) consilio omnia fac, cum consilio vinum bibe.“

8. „Et [5]) non derelinquet Dominus sanctos suos, in aeternum conservabuntur.“ Sicut dicit, quia habitabit in saeculum, ita et conservabuntur in aeternum. Quod utrumque ad futurum respicit tempus, vel saeculum, cui conservabuntur sancti, ut deinceps in aeternitate perdurent. „Injusti [6]) punientur, et semen impiorum peribit; justi autem haereditabunt terram.“ Diximus jam hinc superius, quale impiorum sit semen, cum ad [7]) verbum doctrinamque retulimus: et quomodo exterminabitur, dum omne mendacium a luce veritatis velut tenebrae effugatur

---

[1]) Psalm. XXXVII, 26. (XXXVI.)

[2]) Psalm. XXXVII, 27. (XXXVI.)

[3]) Psalm. XXXVII, 28. (XXXVI.)

[4]) Cfr. Sap. Sirac. XXXV, 19. (Ecclesiastic.) coll Ecclesiast. IX, 7.

[5]) Psalm. XXXVII, 28. (XXXVI.)

[6]) Psalm. XXXVII, 28. 29. (XXXVI.)

[7]) Edd. Merlini: id verbum etc.

„Justi [1]) autem haereditabunt terram.“ Et hinc superius jam diximus, quomodo sive justi, sive mansueti haereditatem terrae bonae et magnae illius consequantur, et quomodo habitent in ea in saeculum saeculi, non solum in saeculum, sed in saeculum saeculi. Vide, quam magna Domini retributio. Pro labore triginta aut quadraginta, ut multum certe quinquaginta annorum recipit homo non solum saeculi hujus retributionem, sed in saeculum saeculi. Si vero permaneat quis in verbo Dei, et sapientiae ejus adhaereat, atque in lucis aeternitate persistat, perveniet etiam in hoc, ut referat Deo gloriam in saecula saeculorum. Amen!

Homilia V.

De eodem psalmo, ab ea parte: „os [2]) justi meditabitur sapientiam.“

1. Lex quidem volens nos aperire os ad verbum Dei, praecepit dicens: „loqueris, [3]) inquit, haec sedens in domo, et pergens in via, et jacens, et surgens.“ Sed et Salomon in Proverbiis simile aliquid brevi commonitione distinguit, dicens: „aperi [4]) os tuum verbo Dei.“ Similiter etiam nunc propheta nos docet, cum dicit: „os [5]) justi meditabitur sapientiam.“ Revera enim nec debet aliud quicquam procedere de ore justi, nisi sapientia. Unde et vos imperitiores quique fratres audientes sermonem prophetae, date studium, et meditamini cum justitiae operibus etiam de ore vestro proferre sermonem sapientiae

---

1) Psalm. XXXVII, 29. (XXXVI.)
2) Psalm. XXXVII, 30. (XXXVI.)
3) Deut. VI, 7. 4) Prov. XXXI, 8.
5) Psalm. XXXVII, 30. (XXXVI.)

Quod ne difficile vobis videatur praeceptum, brevem vobis sapientiae insinuabo sermonem. Apostolus ait,[1]) quia Christus Dei[2]) est virtus, et Dei sapientia. Si igitur Christum semper loquamini, si semper ejus verba meditemini, si praecepta ejus in ore teneatis, digne os vestrum meditabitur sapientiam. Neque enim haec sola est sapientiae meditatio, si quis docere potest, vel latius in ecclesia disputare, et[3]) contradicentes revincere. Est quidem et hoc opus sapientiae, sed alius amplius, alius autem minus. In alio hoc ipsum, quod credit Dei sapientiae, sapientia reputatur: in alio et hoc, quod acquiescit sapientibus, et amat dicta sapientium, sapientia dicitur: nonnullis vero etiam interrogantibus tantummodo de sapientia, sapientia reputatur. Illud solum observate fratres, ne quis vestrum inveniatur non solum non loqui, nec meditari sapientiam, verum et odisse, atque adversari iis,[4]) qui studium sapientiae gerunt. Solent enim imperiti habere etiam istud cum ceteris pessimum vitium, ut inanes et superfluos putent eos, qui verbo et doctrinae operam dederint, et amplectuntur magis imperitiam suam, quam illorum studia ac laborem: mutatisque nominibus exercitia eorum verbositatem, suam vero indocibilitatem vel imperitiam simplicitatem vocant.[5]) Optimus tamen et ille est, qui sapientiam probat actibus, et esse sapiens vitae suae probitate cognoscitur. Beatus ergo, qui os suum aperit verbo Dei, et proficiens aetate secundum Christum proficiet et sapientia. Certe si amplius non possumus in sapientia proficere, saltem illud observare non pigeat, in psalmis[6]) et hymnis et canticis spirituali-

---

[1]) Cfr. I Cor. I, 24.

[2]) Edd. Merlini: est Dei virtus.

[3]) Deest „et" in ed. Ruaei.

[4]) Edd. Merlini: his. [5]) Edd. Merlini: vocantes

[6]) Cfr. Coloss. III, 16.

bus, et in oratione vel honore Dei frequentius aperire os nostrum. Est enim et haec non parva sapientiae meditatio, ut per hoc inveniatur semper os justi sapientiam meditari. Non tamen mihi videtur otiosum, quia non dixit: os justi meditatur: quod utique ad praesens tempus spectare poterat, sed dixit: „meditabitur [1]) sapientiam:" quod sine dubio ad futurum respicit tempus, in quo etiam ceteri interpretes omnes absque uno consentiunt. Ne forte ergo aliquid [2]) mysticum designet hoc tempus, quo scilicet indicetur futurae repromissionis, et gratiae et haereditatis spes talis quaedam futura, ut os justorum non cibis et potu, neque deliciis et voluptatibus, non vescendo epulis, sed meditando sapientiam repleatur. Ultra enim non erit aliquis imperitus in regno Dei, non indocilis permanebit, nullus erit a rerum scientia peregrinus: omnes efficiemur, si tamen merebimur, discipuli sapientiae. Si quis hic positus imbuitur, et instruitur in his, quae potuit in carne positus attingere, ibi jam illuminabitur perfectioribus disciplinis, et ea, quae hic studio ac labore quaesita sunt, ad compendium futurae inibi institutionis accedent. Qui vero hic nondum deposuit prima rudimenta, sed adhuc ut parvulus loquitur, et ut parvulus sapit, etiam ibi instituitur ut parvulus, quo effectus aliquando vir per profectum sapientiae, quae parvuli sunt, deponat. Aut non tale aliquid, si spiritualiter intelligatur, etiam lex designat, cum dicit: „loqueris [3]) in iis sedens domi, et pergens in via, et jacens, et exsurgens?" Quod ita possumus intelligere: sedentes in domo et jacentes, cum in ecclesia, quae est domus Dei, loquimur verbum Dei, in hoc scilicet corpore positi, pergentes in via, in illa, quae dicit: „Ego [4]) sum via:" loquimur verbum Dei: et exsurgentes,

---

[1]) Psalm. XXXVII, 30. (XXXVI.)
[2]) Edd. Merlini: aliquod. [3]) Deut. VI, 7.
[4]) Ev. Joann. XIV, 6.

cum exsurrexerimus e somno mortis in resurrectione, tunc loquimur illa, quae perfecta sunt, exsurgentes de somno mortis, sicut et Salomon dicit de eo, qui sapientiam sibi amicam et familiarem fecit, quia „si[1]) sederis, sine timore eris, et si dormieris, libenter somnum capies. Et non timebis terrorem supervenientem, neque impetus impiorum irruentes super te.“ Sufficiant ista de eo, quod scriptum est: „os[2]) justi meditabitur sapientiam:“ quibus additur: „et[3]) lingua ejus loquetur judicium.“

2. Duplici modo lingua justi intelligitur loqui judicium, sive pro eo, quod omnia recto judicio, et cum deliberatione et cum consilio loquitur, quae loquitur, et nihil per iracundiam, nihil ut hominibus placeat, nihil ex tristitia, nihil ex metu: quae singula solent utique non integrum hominibus servare judicium: vel certe quod semper de futuro judicio loquitur justus, ut commonens semper vel semet ipsum, vel qui se audiunt, de futuri judicii metu, et de suppliciis, quae praeparata sunt peccatoribus, de futura examinatione, sed et de repromissionibus sanctorum, quae praeparatae sunt iis a Deo, et semet ipsum salvum faciat, et eos, qui se audiunt. Et hoc modo complebitur, quia lingua[4]) justi loquetur judicium. Si vero oportet etiam hic declinationem futuri temporis observare, quia non dixit: loquitur: sed „loquetur:“[5]) possumus etiam in hoc tale aliquid intelligere, quia nunc quantumcunque illud est, quod de Dei judicio vel loqui possumus, vel sentire, necesse est nos illud scire, quod definit Apostolus, dicens: „quam[6]) inscruta-

---

[1]) Prov. III, 24. 25.
[2]) Psalm. XXXVII, 30. (XXXVI.)
[3]) Psalm. XXXVII, 30. (XXXVI.)
[4]) Cfr. Psalm. XXXVII, 30. (XXXVI.)
[5]) Cfr. Psalm. XXXVII, 30. (XXXVI.)
[6]) Rom. XI, 33.

bilia sunt judicia ejus, et investigabiles viae ejus!" Si vero pervenire poterimus ad illam perfectionem, de qua dicit: „tunc [1]) autem facie ad faciem:" id est, quum res ipsae nobis evidentiores fient, quum coeperimus agnoscere rationem singularum rerum, quae in hoc mundo vel gestae sunt, vel geruntur, quali judicio gestae sunt, vel quo judicio Deus utatur in singulis, quibus providentiae suae dispensationibus: si quis dignus fuerit considerare et perspicere, quomodo judicia Dei abyssus multa est: cum plenius recipere poterimus gratiam spiritus illius, qui omnia perscrutatur etiam alta Dei: tunc vere et integre, secundum prophetici verbi distinctionem, lingua [2]) justi loquetur judicia Dei.

3. „Lex [3]) Dei ejus in corde ipsius." Non solum in ore justus meditabitur sapientiam, et lingua loquetur judicium, sed et in corde suo legem Dei gerit: quia lex velut radix quaedam in profundo cordis posita, germinat verba justitiae, verba sanctitatis, quae profert justus de corde suo, et non solum verbum, verum et actus etiam et gesta. Judaei pene indesinenter legem Dei ore suo et labiis meditantur, sed non habent [4]) eam in profundo cordis defixam, et propterea dicitur ad eos: „populus [5]) hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me." Nos [6]) ergo, si secundum hoc, quod legimus, ore nostro sapientiam meditemur, [7]) et lingua nostra loquamur judicium, et lex Dei sit in cordibus nostris, adipiscemur illud,

---

[1]) I Cor. XIII, 12.

[2]) Psalm. XXXVII, 30. (XXXVI.)

[3]) Psalm. XXXVII, 31. (XXXVI.)

[4]) Edd. Merlini: habent ea in profundo cordis defixa, et propterea etc.

[5]) Cfr. Jesai. XXIX, 13.

[6]) Edd. Merlini: Non ergo etc.

[7]) Edd. Merlini: meditamur.

quod sequitur: „et [1]) non supplantabuntur gressus ejus.“ Puto vos [2]) meminisse eorum, quae dudum de gressibus disputavimus, et opus est nos in memoriam revocare, quae dicta sunt, ut videamus, quomodo ingredientes quidam supplantantur, et effunduntur gressus eorum. Quod si servatis in memoria et diligentius retinetis, scire debetis, quia, si sapientiam Dei meditemini in ore vestro, et lingua vestra loquatur judicium, et lex Dei sit in cordibus vestris, nunquam supplantabuntur gressus vestri.

4. Post haec ait: „considerat, [3]) inquit, peccator justum.“ Considerat, et intuetur peccator justum, et gravis est ei etiam [4]) ad videndum, et ideo considerat, ut morti eum tradat: quod fecerunt sine dubio adversus Salvatorem illi, qui prophetas occiderunt, et Deum crucifixerunt, et nos persecuti sunt etiam nunc, et populum Dei, qui est Christi, id est, justitiae discipulos, considerant, et morti tradere cupiunt, et quaerunt mortificare eos. Sed quid dicit populus Dei justus et justitiae discipulus? Ille utitur verbo magistri, et dicit: „non [5]) haberes in me potestatem, nisi tibi data esset desuper.“ Potest hoc et in tempore persecutionis Gentilium de sanctis martyribus et confessoribus aptari. Considerant enim impii persecutores unumquemque justorum, et quaerunt mortificare eum. Sed ne securum reddat pacis tempore ista talis expositio, memento, quia quotidianum habet justus persecutorem diabolum, et ille est, qui considerat justum. Insidiatur enim semper, et sicut leo rugiens circuit quaerens quem transvoret. Sed si fide plenus es, et confidis in Domino, vide, quid repromittatur: „Dominus [6]) autem non dere-

[1]) Psalm. XXXVII, 31. (XXXVI.)

[2]) Ed. Ruaei sola: nos.

[3]) Psalm. XXXVII, 32. (XXXVI.)

[4]) Deest „etiam“ in ed. Ruaei.

[5]) Ev. Joann. XIX, 11.

[6]) Psalm. XXXVII, 33. (XXXVI.)

linquet eum in manibus ejus," peccatoris scilicet, nec „dammabit eum, cum judicabitur illi." Dupliciter intelligit hoc, quod ait: „judicabitur [1]) illi:" id est, sive cum judicatur justus a Deo, sive cum ipse Deus judicatur cum justo. Frequenter enim divina scriptura docet haec [2]) fieri, dicens, quia „ipse [3]) Dominus in judicium veniet." Cum ergo judicabitur justus cum Domino, non condemnabitur, et ideo dicit: „exspecta [4]) Dominum:" id est, si tribularis, si in angustiis es, si in persecutionibus: „exspecta [5]) Dominum, et custodi viam ejus," nec declines ad dexteram, neque ad sinistram. Si enim indeclinabiliter exspectaveris Dominum, adipisceris illud, quod sequitur: „et [6]) exaltabit te, inquit, ut haeredites terram." Frequenter diximus de terra sancta, et de terra, quae in haereditatem promissionum coelestium nominatur, cujus naturae etiam situs paulo evidentius in hoc versiculo designatur. Nam ista terra, in qua nunc vivimus, deorsum esse dicitur, secundum illud, quod scriptum est: „Deus [7]) autem in coelo sursum, tu autem in terra deorsum." Illa autem terra, quae in haereditatem justis promittitur, non deorsum, sed sursum esse promittitur. Propterea ad eum, qui exspectat Dominum, et custodit viam ejus, ait repromissionis sermo: „exaltabit [8]) te, ut haeredites terram." Nisi enim quis exaltetur, et adscendat in altum, et efficiatur coelestis, non potest haereditatem terrae illius consequi. Unde ego arbitror, quia sicut coeli istius, id est, firmamenti inferius solum arida haec, in qua nos habita-

---

[1]) Psalm. XXXVII, 33. (XXXVI.)
[2]) Edd. Merlini: hoc fieri. [3]) Jesai. III, 14.
[4]) Psalm. XXXVII, 34. (XXXVI.)
[5]) Psalm. XXXVII, 34. (XXXVI.)
[6]) Psalm. XXXVII, 34. (XXXVI.)
[7]) Ecclesiast. V, 1.
[8]) Psalm. XXXVII 34. (XXXVI.)

mus, terra ejus dicitur: ita et illius superioris, quod principaliter coelum dicitur, inferius solum, in quo habitatores illi coelestes conversantur, et ut ita dicam, dorsum ipsum firmamenti hujus, merito, ut dixi, terra illius coeli esse dicitur: sed terra bona, terra sancta, terra multa, terra vivorum, terra fluens lac et mel: et ideo dicit nunc sermo divinus: „exaltabit [1]) te, ut haeredites terram.“

5. „Cum [2]) perierint peccatores videbis.“ Fortassis hoc prius erit, ut peccatores et impios justi videant condemnatos. Prius enim peccatoribus poenae et supplicia decernuntur: quae cum viderint justi, et agnoverint, quid intersit inter bonam vitam et malam, et cum intellexerint bene vivendo de quantis evaserint malis, ita ut illi, qui in poenis sunt, videntes eos in gloria dicant: „nos [3]) stulti vitam eorum putabamus insaniam:“ postea ergo quam viderint, quomodo pereunt [4]) peccatores, tunc ipsi exaltabuntur et efferentur [5]) ad coelum, ut haereditent terram. Nunc jam sermo monet, et solamen adhibet causae huic, quae crebro satis cor pene omnium hominum pulsat. Nam quia frequenter nos infirmi videntes iniquos quosque et impios in hac vita cum omni felicitate degentes, et prosperis successibus florentes, abundare divitiis, honoribus, fecunda et universa prole gaudere, deliciis fluitare, scandalizamur et dicimus in cordibus nostris: ubi est justitia Dei? Si per providentiam divinam res agerentur, permitteret Deus hunc iniquum et impium in tantum felicitatis adscendere? Propterea ergo nunc sermo divinus ex persona justorum dicit: „vidi [6]) impium,“ non solum exaltatum, sed „superexaltatum et elevatum,“ non

[1]) Psalm. XXXVII, 34. (XXXVI.)
[2]) Psalm. XXXVII, 34. (XXXVI.)
[3]) Sap. Salom. V, 4. [4]) Edd. Merlini: peremit.
[5]) Edd. Merlini: afferentur.
[6]) Psalm. XXXVII, 35. (XXXVI.)

super arbores qualescunque, sed „super cedros Libani:" ut et arbor excelsa nimis sit, et locus montis cunctis excelsior, et tamen videns haec omnia: „transivi,[1]) inquit, et ecce, non erat." Quid putas illud est, quod transit justus, ut ista cesset elatio? Si meministis, in superioribus cum diceremus, transisse Mosen, ut videret visionem magnam, potestis et nunc scire, quid est, quod transire dicitur justus. Cum videmus, extolli impios, et in nimiam superbiam crescere, transeamus et nos mente et intellectu ab his, quae videntur, et temporalia sunt, et transferamus sensum nostrum ad ea, quae non videntur, et aeterna sunt. Cogitemus temporalia haec esse et paucorum dierum, quae videntur elata. Intueamur judicii diem, et ita sensu nostro cernemus istum, qui superexaltatus est, et elatus sicut cedrus Libani, in die judicii omnino non esse. Qui enim non est particeps illius, qui semper est, id est, qui dixit: „Ego[2]) sum, qui sum:" iste neque esse dicitur. Denique peccatores non computantur esse. Unde et Apostolus de vocatione gentium dicebat: „elegit[3]) Deus, quae non sunt, ut ea, quae sunt, destruat." Et in libro Esther dicitur: „non[4]) tradas, Domine, sceptrum tuum his, qui non sunt." Donec ergo quis miratur superbos in elatione sua, donec adulatur quis peccatoribus et superbis, certum est, eum non transisse, nec vidisse, quae non sunt, sed permanere in hoc praesenti statu, et idcirco mirari in iis praesentem gloriam. Si autem eo modo transeat, quo superius diximus, id est, mente et sensu transcendat a praesentibus et temporalibus ad futura atque perpetua, tunc vero dicit de eo, quem viderit elatum sicut cedros Libani, quia „transii,[5]) et ecce, non erat:" quoniam et

---

[1]) Psalm. XXXVII, 36. (XXXVI.)
[2]) Exod. III, 14. [3]) I Cor. I, 28.
[4]) Cfr. Esther. XIV, 11.
[5]) Psalm. XXXVII, 36. (XXXVI.)

coelum ipsum et terra transibunt. Apud Deum omnia, quae futura sunt, jam pro factis habentur. Denique dicebat: „dederunt [1]) in escam meam fel:“ quod sine dubio futurum adhuc erat, et jam factum dicebatur. „In [2]) siti mea potaverunt me aceto:“ et non dixit: potabunt. Sic ergo apud Deum, quae futura sunt, jam facta dicuntur. Quod si et tu imitator es Dei, et imitaris Christum, non exspectas, quousque iste elatus humilietur, et exstinguatur, sed apud temet ipsum, et in mente atque animo tuo, transisse ea jam cernis, si ipse sensu ac mente transeas a praesentibus ad futura. Accipe et exemplum ad haec, quae dicimus. [3]) Si navigas, in navi positus vides terras et promontoria et montes transeuntia: non quo illa continuo moveantur, sed quia tu vento prospero flante transis, illa se subducere videntur, ac ferri: ita et in hoc ergo si sancto [4]) Spiritu mentem tuam perflante et spirante, secundo et prospero naviges cursu, pertransis sensu tuo omnia haec, quae videntur, quia temporalia sunt, et intueris illa, quae aeterna sunt: sine dubio dicis, quia haec omnia, quae videntur, jam non sunt, quia nec futura sunt. „Vidi [5]) ergo impium superexaltatum, et elatum super cedros Libani: et transivi, et ecce, non erat.“ Movet me amplius adhuc aliquid in hoc loco. Video enim et alium impium, qui exaltatur super cedros Libani, et extollitur. Cum enim haeretici supra conditorem Deum sibi fingunt alium quendam Deum, et exaltantur atque extolluntur in verbo mendacii, negantes creatorem omnium Deum, Deum esse bonum, impiis suis praedicationibus

---

1) Psalm. LXIX, 21. (LXVIII.)

2) Psalm. LXIX, 21. (LXVIII.)

3) Edd. Merlini: dicemus. Si navigiis et navi positus etc.

4) Edd. Merlini: sancto spiritu tuo mentem etc.

5) Psalm. XXXVII, 35. 36. (XXXVI.)

extolluntur super [1]) cedros Libani, adversariis scilicet potestatibus eminentes, quarum inspiratione hujuscemodi adversus creatorem omnium Deum commenta simularunt, pro eo, quod legem secundum literam tantummodo intelligentes, et spiritualem eam esse ignorantes, decepti sunt in cogitationibus suis. Hos ergo ego si videam, et transeam, ultra jam non erunt. Quid transeam? Si transeam literam, si transgrediar historiae superficiem, et perveniam ad sensum spiritualem, quoniam lex spiritualis [2]) est, si omnia illa, in quibus errant, et decipiuntur, spiritualiter explanem, dogmata eorum impia et iniqua jam non erunt. Et ita complebitur, ut exaltatus impius et elatus me transeunte jam non sit. Sed et cum quaeritur locus ejus, non invenitur. Locus impii dogmatis, litera legis est, quae litera occidit. Cum ergo nos a litera occidente transimus ad spiritum vivificantem, ne locus quidem impii dogmatis repudiata litera potest inveniri. Quomodo autem quaerimus eum? Cum disputamus adversus eos, et cum conquirimus [3]) ad invicem, tunc quaerimus locum dogmatis illius in litera legis historiae, et [4]) ostenditur secundum historiam stare non posse: amota litera ac rejecta, nusquam utique quaerentibus nobis et disserentibus locus impii dogmatis invenitur.

6. „Custodi [5]) innocentiam et vide aequitatem." Custodire innocentiam nos praecipit [6]) sermo Dei. In tantum corruptela morum profecit in hominibus, ut apud quamplurimos innocentia pro stultitia judicetur: verum Scriptura summae hoc virtutis judicat opus, quia innocentiam judicat illam, quae nemini noceat, neminem

[1]) Ed. Ruaei: supra. [2]) Cfr. Rom. VII, 14.

[3]) Edd. Merlini: conquerimur.

[4]) Edd. Merlini: et cum ostenditur.

[5]) Psalm. XXXVII, 37. (XXXVI.)

[6]) Ed. Ruaei: praecipit.

laedat. Dum[1]) ergo dicit: „custodi[2]) innocentiam:" hoc est, quod nos servare praecipit,[3]) ut neminem laedamus, nemini noceamus. Hoc autem obtinemus, si semper intento animo et vigilanti videamus aequitatem. Aequitatem ergo in hoc loco sic accipio, sicut veritatem, sicut justitiam, sicut vitam, quod Christus est. Haec enim videndo simul etiam Deum videbimus. „Custodi[4]) ergo innocentiam, et vide aequitatem, quoniam sunt reliquiae homini pacifico." Requiro, quae sunt reliquiae istae, quae homini pacifico reservantur? Reliquias dicere solemus, cum spiritus separatur a corpore, velut majore parte hominum in spiritu deputata, quae superest pars corporis, reliquiae nominantur. Si ergo credimus verbis Apostoli dicentis, quia „seminatur[5]) corpus in corruptione," mortis scilicet tempore, et „surget in incorruptione," cum resurrectionis tempus advenerit: cum etiam corruptibile[6]) hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem, tunc erunt reliquiae homini pacifico. Erunt autem ibi pacifici hominis reliquiae in pace, et in requie. Dicit enim et Dominus de pacificis, quia etiam „filii[7]) Dei vocabuntur." „Pater[8]) volo, ut, ubi ego sum, et isti mecum sint." Sunt ergo cum Christo reliquiae hominis pacifici.

7. „Iniqui[9]) autem exterminabuntur simul:" id est, omnes pariter exterminabuntur, quia unus finis erit eorum gehenna. „Reliquiae[10]) impiorum peribunt," tunc cum corpus et animam perditum dabit in gehennam is, qui

---

[1]) Edd. Merlini: Cum ergo etc.
[2]) Psalm. XXXVII, 37. (XXXVI.)
[3]) Ed. Ruaei: praecipit.
[4]) Psalm. XXXVII, 37. (XXXVI.)
[5]) Cfr. I Cor. XV, 42. [6]) Cfr. I Cor. XV, 53.
[7]) Matth. V, 9. [8]) Ev. Joann. XVII, 24.
[9]) Psalm. XXXVII, 38. (XXXVI.)
[10]) Psalm. XXXVII, 38. (XXXVI.)

habet potestatem. „Salus[1]) autem justorum a Domino." Sed melius dicit in graeco: „salus autem justorum apud Dominum." Non dixit: in coelo salus justorum; et hoc enim praeterit: non apud aliquam creaturam, quia nihil immobile vel immutabile: sed apud Dominum salus est justorum, qui semper manet, semper idem est, semper immobilis est, nec usquam potest esse tutius salus hominis quam apud Dominum. Ille mihi locus, ille mihi domus, ille mihi mansio, ille requies, ille sit habitaculum. Denique annuntiatur nobis a sancta scriptura non solum regnum coelorum, sed regnum Dei. Ut et memini me jam saepe dixisse, regnum coelorum est eorum, qui adhuc in profectibus[2]) sunt: regnum vero Dei eorum, qui jam ad perfectum venerunt finem. Unde et nunc salus justi apud Deum esse dicitur, cum utique perfectione vitae usque ad ipsum Dominum meruerit pervenire. „Et[3]) protector eorum[4]) est in tempore tribulationis." Quod est tempus tribulationis, nisi hoc, in quo sumus, cum per arctam et angustam viam incedimus, quae ducit ad vitam? Si tamen per angustam viam[5]) incedimus, quae ducit ad vitam, et non per illam latam et spatiosam, quae divitiis dilatatur, et luxuria dissolvitur, quae in carnis voluptatibus emollescit, quae praesentem gloriam diligit. Horum protector non Deus est, sed mammona: eorum autem, qui in tribulatione et angustia sunt, protector est Deus, quia multae sunt tribulationes justorum. Tribulantur enim considerantes tempus judicii, et semet ipsos discutientes, ne forte aliquid inveniatur in[6]) iis, quod

---

1) Psalm. XXXVII, 39. (XXXVI.)
2) Ed. Ruaei: profectionibus.
3) Psalm. XXXVII, 39. (XXXVI.)
4) Deest „eorum" in ed. Ruaei.
5) Desideratur „viam" in edd. M. et R.
6) Deest „in" in ed. Ruaei.

vocetur ad culpam. Qui ergo propter hoc tribulantur et solliciti sunt, erit Deus protector eorum in tempore tribulationis, in tempore judicii, cum tradentur impii ad poenas: tunc et adjuvabit eos Dominus in tempore tribulationis, et eripiet eos, et auferet eos a peccatoribus, non solum ab hominibus peccatoribus, sed etiam a contrariis potestatibus, vel certe eo tempore, cum anima separatur a corpore, et occurrunt ei peccatores daemones, adversae [1]) potestates, spiritus aëris hujus, qui eam volunt detinere, et revocare ad se, si quid in ea suorum operum gestorumque cognoverint. Venit enim ad unamquamque animam de hoc mundo exeuntem princeps hujus mundi, et aëreae [2]) potestates, et requirunt, si inveniant in ea aliquid suum: si avaritiam invenerint, suae partis est: si iram, si luxuriam, si invidiam, et singula quaeque eorum similia si invenerint, suae partis est, et sibi eam defendunt, et ad se eam trahunt, et ad partem eam peccatorum declinant. Si vero aliquis imitatus est illum, qui dixit: „ecce, [3]) veniet princeps mundi hujus, et in me non habet quicquam:“ si se aliquis ita observavit, [4]) veniunt quidem isti peccatores, et requirentes in eo, quae sua sunt, et non invenientes, tentabunt nihilominus ad suam partem violenter eum detorquere; sed Dominus eripiet eum a peccatoribus. Et forte propterea jubemur cum quodam mysterio etiam in oratione petere, dicentes: „sed [5]) libera nos a malo!“ Sed causam, qua eripiat justos suos Dominus a peccatoribus, sive in tempore exitus, sive in tempore judicii, cum dies ille secundum prophetam necessitatis et angustiae, dies obscuritatis et perditionis, judicii dies advenerit: tunc ergo causam, qua eripi mereantur,

---

[1]) Ed. Ruaei: adversus. [2]) Edd. Merlini: aëriae.

[3]) Ev. Joann. XIV, 30. — Edd. Merlini: venit.

[4]) Edd. Merlini: observabit.

[5]) Matth. VI, 13.

subjungit et dicit, quia „speraverunt[1]) in eum.“ Sperantes ergo in se eripiet et de tribulatione et de[2]) necessitate. Quomodo autem sperare debeat,[3]) volo tibi de scripturis sanctis ostendere. Sicut „nemo[4]) potest duobus dominis servire,“ ita nemo potest in duobus dominis sperare. Nemo potest in incerto divitiarum sperare, et in Domino. Nemo potest sperare in principibus, et in Deo. Nemo potest sperare in viribus equi, et in eo. Nemo potest sperare in saeculo, et in Deo. Nisi enim in solo Deo speraveris, et videat Deus spem tuam in[5]) saeculum aeternum esse conversam, et quia aliam nullam omnino spem geris nisi in ipso, qui vivificat mortuos, et vocat, quae non sunt, tanquam quae sunt, non poteris eripi a peccatoribus. Solus est enim ipse, qui salvos facit sperantes in se, per Christum Dominum nostrum: cui est gloria et potestas in saecula saeculorum. Amen!

---

1) Psalm. XXXVII, 40. (XXXVI.)
2) Deest „de“ in edd. M.
3) Edd. Merlini: debeas.
4) Cfr. Matth. VI, 24. 5) Edd. Merlini: ad.

Ψαλμὸς τριακοστὸς ἕβδομος.

„Κύριε,[1]) μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με,“ κ. τ. ε. Ὁ[2]) ἐλέγχῳ τῷ διὰ λόγου μὴ εἴκων, θυμῷ θεοῦ ἐλεγχθήσεται· καὶ μὴ ὑπὸ ζυγὸν παιδεύοντος ἐν θεῷ διδασκάλου γινόμενος, ὀργῇ θεοῦ παιδευθήσεται· παιδεία δὲ ἐλέγχου ἐπιπονώτερος.

„Ὡσεὶ[3]) φορτίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ,“ κ. τ. ε. „Δεῦτε[4]) πάντες, φησὶν ὁ Χριστὸς, οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι· κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς.“

„Ἐταλαιπώρησα[5]) καὶ κατεκάμφθην ἕως τέλους, ὅλην τὴν ἡμέραν σκυθρωπάζων ἐπορευόμην,“ κ. τ. ε. Λεκτέον[6]) τοῦτο πρὸς τοὺς γελῶντας πολλὰ, καὶ τερπομένους ἐπὶ γελοίοις.[7])

„Οἱ[8]) φίλοι μου καὶ οἱ πλησίον μου ἐξ ἐναντίας μου ἤγγισαν καὶ ἔστησαν, καὶ οἱ ἔγγιστά μου μακρόθεν ἔστησαν,“ κ. τ. ε. Τάχα[9]) δυνάμεις τινὰς λέγει ἁγίας, ὑποχωρούσας ἐν καιρῷ πειρασμοῦ πρὸς δοκιμὴν τοῦ πειραζομένου, ἢ πρὸς κόλασιν.

„Καὶ[10]) οἱ ζητοῦντες τὰ κακά μοι ἐλάλησαν ματαιότητας, καὶ δολιότητας ὅλην τὴν ἡμέραν ἐμελέτησαν;“ κ. τ. ε. Ἐδόκει[11]) δέ μοι ματαιότης καὶ ἡ τῶν ἀποδεικτικῶν εἶναι δοκούντων λόγων βία σοφιστικὴ φαινομένη, δι' ἧς ἑλεῖν με προσεδόκουν οἱ τὴν ἐμὴν ζητοῦντες

---

1) Psalm. XXXVIII, 1. (XXXVII.)
2) R. in notis: Catena Corderii.
3) Psalm. XXXVIII, 4. (XXXVII.)
4) R. in notis: Cod. Coislinianus. — Cfr. Matth. XI, 28
5) Psalm. XXXVIII, 6. (XXXVII.)
6) R. in notis: Cod. Coislinianus.
7) Ed. Ruaei: *γελῴοις.*
8) Psalm. XXXVIII, 11. (XXXVII.)
9) R. in notis: Cod. Coislinianus.
10) Psalm. XXXVIII, 12. (XXXVII.)
11) R. in notis: Catena Corderii.

ψυχήν. Δολιότητα δι' ὅλου μελετῶντες τοῦ βίου ἐλάλουν, φησὶ, πρὸς μὲ, ἐπιβουλήν μοι σκευάζοντες. Τῶν γὰρ ἀγγέλων λειπόντων, σφοδρότερον οἱ δαίμονες ἐπετίθεντο.

„Ἐγὼ [1]) δὲ ὡσεὶ κωφὸς οὐκ ἤκουον, καὶ ὡσεὶ ἄλαλος οὐκ ἀνοίγων τὸ στόμα αὐτοῦ," κ. τ. ε. Ἐδέχετο [2]) μὲν τοὺς λογισμοὺς τοῦ πειράζοντος, οὐκ ἤκουε δὲ αὐτῶν, μὴ ἐνεργῶν κατ' αὐτούς. Κωφότης δέ ἐστιν ἡ ἀπάθεια, δι' ἣν οὐκ ἤκουεν αὐτῶν.

„Ὅτι [3]) εἶπον· μήποτε ἐπιχαρῶσί μοι οἱ ἐχθροί μου," κ. τ. ε. Ἐπὶ [4]) μὲν τοῖς μετανοοῦσιν οἱ ἄγγελοι χαίρουσιν, ἐπὶ δὲ τοῖς σαλευομένοις οἱ δαίμονες.

„Οἱ [5]) δὲ ἐχθροί μου ζῶσι," κ. τ. ε. Οὐ [6]) ταύτην τὴν ζωὴν τὴν εἰποῦσαν· „ἐγώ εἰμι ἡ ζωή."

„Οἱ [7]) ἀνταποδιδόντες κακὰ ἀντὶ ἀγαθῶν, ἐνδιέβαλόν με," κ. τ. ε. Ἀνταπεδίδοσαν [8]) κακὰ ἀντὶ ἀγαθῶν, οὐ τῶν εἰς ἐκείνους γενομένων, ἀλλὰ τῶν ἁπλῶς γινομένων διὰ τὸν κύριον.

„Μὴ [9]) ἐγκαταλίπῃς με κύριε ὁ θεός μου, μὴ ἀποστῇς ἀπ' ἐμοῦ," κ. τ. ε. Καλὸν [10]) προοίμιον προσευχῆς τό· „μὴ [11]) ἐγκαταλίπῃς με κύριε ὁ θεός μου, μὴ ἀποστῇς ἀπ' ἐμοῦ. Πρόσεχε εἰς τὴν βοήθειάν μου, κύριε τῆς σωτηρίας μου·" ἔχει γὰρ ἐν ἑαυτῷ καὶ τὴν ἁγίαν τριάδα.

---

[1]) Psalm. XXXVIII, 13. (XXXVII.)

[2]) R. in notis: Cod. Coislinianus.

[3]) Psalm. XXXVIII, 16. (XXXVII.)

[4]) R. in notis: Cod. Coislinianus.

[5]) Psalm. XXXVIII, 19. (XXXVII.)

[6]) R. in notis: Cod. Coislinianus. — Cfr. ev. Joann. XIV, 6.

[7]) Psalm. XXXVIII, 20. (XXXVII.)

[8]) R. in notis: Cod. Coislinianus.

[9]) Psalm. XXXVIII, 21. (XXXVII.)

[10]) R. in notis: Cod. Coislinianus.

[11]) Psalm. XXXVIII, 21. 22. (XXXVII.)

Origenis explanatio super Psalmum XXXVII., qui dicitur: „Domine,[1]) ne in furore tuo" et cetera.

Homilia I.

1. Creator humanorum corporum Deus sciebat, quod talis esset fragilitas humani corporis, quae languores diversos posset recipere, et vulneribus aliisque debilitatibus esset obnoxia: et ideo venturis passionibus providens, etiam medicamenta procreavit ex terra, et medicinae tradidit disciplinam, ut, si accideret aegritudo corpori, non deesset medela. Quo nobis tendit ista praefatio? Ad animam sine dubio revocatur: quoniam et ipsam cum creator omnium condidisset, sciebat, quod futura esset vitiorum capax, et ob hoc subdita atque obonerata peccatis. Et ideo sicut corpori medicamenta praeparavit ex herbis arte disciplinaque compositis, ita etiam animae medicamenta praeparavit in his sermonibus, quos per divinas scripturas seminavit atque dispersit: ut hi, qui aliqua aegritudine fuerint oppressi, statim ut vim morbi senserint, atque alicujus vulneris stimulum doloremque perspexerint, id est, cum viderint animam aliquid praeter naturam gerentem, requirant aptam et convenientem sibi rationabilem disciplinam, quae iis ex praeceptis Dei possit mederi: nam tradidit et medicinae artis industriam, cujus archiatros est Salvator dicens de se, quia „non[2]) opus habent, qui sani sunt, medico, sed qui male habent." Et ille quidem erat archiatros, qui posset curare omnem languorem et omnem infirmitatem: discipuli vero ejus Petrus vel Paulus, sed et prophetae medici sunt, et hi

---

[1]) Psalm. XXXVIII, 1. (XXXVII.)
[2]) Matth. IX, 12.

omnes, qui post Apostolos in ecclesia positi sunt, quibusque curandorum vulnerum disciplina commissa est, quos voluit Deus in ecclesia sua esse medicos animarum, quia non vult Deus noster mortem peccatoris, sed poenitentiam et orationem ejus exspectat. Deinde [1]) et iste psalmus, qui nunc lectus est, nobis ostendit, ut si forte aliquando praevenimur in delictis, qualiter nos et cum quo affectu orare oporteat, et medico supplicare pro doloribus vel infirmitatibus nostris. Si quando ergo praeoccupaverit nos inimicus, et ignitis jaculis suis vulneraverit animam nostram, primo hoc nos docet hic psalmus, quod convenit post peccatum confiteri peccatum, et in memoriam recordari delictum, ut per recordationem culpae stimulatum cor et concitatum pro delicto suo, interim refrenet ac revocet, ne quid tale ultra committat: et propterea puto superscriptûm esse ipsum psalmum: „Psalmus [2]) David in recordationem.“ Quid sit autem: „in recordationem:“ per totum ipsius psalmi corpus enarrat. Videamus ergo nos omnes peccatores, si in aliquo delicto fuerimus inventi, vel quid dicere, vel quid facere debeamus, ut, cum haec in scriptura sacra didicerimus, etiam medelam vulneris nostri consequi mereamur. Bonum quidem erat semper corpus, ut ita dixerim, animae nostrae in sanitate durare, [3]) et armis Dei circumdatum ab omnibus telis ignitis diaboli maligni invulnerabile permanere, nullius languoris, nullius aegritudinis quicquam experiri, nihilque interiorem nostrum hominem vitii morbique suscipere. Quod si per negligentiam sui, atque animi desidiam incurrerit in peccatum, quid ipsum consequatur, agnoscat. Argui vel corripi est doloris poena, cruciatus et ita gravis est, ut etiam hi, qui fideles et religiosi videntur, si forte

---

[1]) Edd. Merlini: Denique et iste etc.

[2]) Psalm. XXXVIII. (XXXVII.)

[3]) Edd. Merlini: donare.

ut homines aliquando in delicto aliquo incurrerint et arguantur, indignentur adversus eos, qui arguunt, et oderint eos. Corripiunt enim, ut emendent. Et hoc malum fuit in causa, ut etiam a priori populo in odium haberentur prophetae, persecutionibus agitarentur. Hoc fuit causae, quod Esaiam secari fecit, quod Zachariam inter templum et altare compulit trucidari, Jeremiam in lacum coeni demergi. Et ad ultimum haec fuit causa, quae Dominum nostrum Jesum Christum egit in crucem. Omnia enim, quae supra enumeravimus, scelera atque flagitia, non alia ex causa commissa sunt, nisi quod, dum omnes in medicinali disciplina resecari per correptionem delinquentium nolunt, curae impatiens populus et medelae in perniciem medentis exarsit. Beati ergo sapientes jam ex [1]) ipsa Scriptura appellantur hi, qui, cum deliquerint, si arguantur, non oderunt arguentes. Ita enim dicit Scriptura: „noli [2]) arguere malos, ne oderint te: argue sapientem, et amabit te." Vides, quomodo sapientem appellavit Scriptura eum, qui correptioni obnoxius est, non tamen odit, sed magis diligit arguentem? Tales erant illi, qui ab Apostolo arguebantur, et confutati non oderant arguentes. Unde et ego arbitror illum, qui in Corintho gravissime deliquerat, [3]) idcirco misericordiam consecutum, quoniam correptus ab Apostolo, et ita acerbe correptus, ut a conventu abscinderetur ecclesiae, non tamen odio habuit arguentem, sed animadversionem patienter accepit, et fortiter tulit. Ego arbitror, quod etiam majorem affectum concepit erga Paulum, atque erga omnes, qui statutis Pauli in ejus animadversione paruerant. Unde et Paulus sententiam revocat, et ejectum reconjungit ecclesiae, et addit dicens: „confirmate [4]) in eum caritatem."

---

[1]) Edd. Merlini: ab ipsa.
[2]) Prov. IX, 8. [3]) Cfr. I Cor. V.
[4]) Cfr. II Cor. II, 8.

Vidit enim eum post animadversionem conservasse caritatem: et ideo dixit, ut etiam post peccatum non tam tribueretur ei caritas, — inerat enim —, sed ut ab omnibus ea, quae inerat, firmaretur. Necesse est ergo eum, qui peccat, argui: sed quoniam gravis nobis infirmioribus, quamvis sit utilis ista correptio, ferre eam sub omnium praesentia devitamus. Et quid dico omnium praesentia? Interdum ne duos quidem, cum arguimur, adesse patimur testes, sed culpamus arguentem, et dicimus: oportuerat te soli mihi dicere, quae velis, et non sub multorum praesentia facere mihi ruborem. Dolemus, jactamur, effervescimus, et in interioribus animae sensibus cruciamur. Quod si talis correptio est, qua ab hominibus, vel coram hominibus arguimur, quid faciemus, [1]) si Deus nos arguat, si ipse Deus confutet, et arguat in furore? Nos qui episcopi arguentis iracundiam ferre non possumus, sed indignanter accipimus, illum furorem, qui Dei esse dicitur, arguentem nos quomodo tolerabimus? Sciens ergo propheta, quamplurimas esse differentias arguendi, et volens quasi homo pro delictis quidem argui, verens autem, ne graviori pondere, id est, ne in furore Domini argueretur, ait, sicut jam et in alio psalmo ante dixerat, etiam hic: „Domine, [2]) ne in furore tuo arguas me.“ Similiter autem dicit et quod sequitur: „neque [3]) in ira tua corripias me.“ Oportet ergo nos aliqua et de correptione dicere, de qua generaliter nos Apostolus docet dicens: „omnis [4]) quidem correptio ad praesens non videtur gaudii esse, sed moeroris; postea autem fructum pacatissimum his, qui per eam exercitati sunt, reddet justitiae.“ Et videte [5])

---

[1]) Edd. Merlini: faciamus.

[2]) Psalm. XXXVIII, 1. (XXXVII.)

[3]) Psalm. XXXVIII, 1. (XXXVII.)

[4]) Hebr. XII, 11.

[5]) Edd. Merlini: videre etiam a pueris, quemadmodum etc.

etiam pueros, quemadmodum cum corripiuntur verberibus a paedagogis, vel a [1]) doctoribus excitantur, moleste quidem accipiunt, et summum malum judicant dolorem illum, qui iis causa eruditionis infligitur; et quamvis profectus suos in hujuscemodi eruditionibus, vel correptionibus esse positos non ignorent, tamen moleste atque impatienter ferunt. Quod si eruditio puerorum hujuscemodi est, quid sentire debemus de nobis senibus? Qualem nobis vel eruditionem, vel correptionem imminere censemus, quae non a dispensatoribus, neque a paedagogis infertur? Novit quippe Scriptura paedagogum et dispensatorem et procuratorem parvuli: quid, inquam, existimare, vel sentire debemus, cum ab ipso patrefamilias eruditio nostra facta fuerit, atque correptio? Iterum redeamus ad similitudinem puerorum. Si corripiatur puer a paedagogo, non erit necesse eum correptionem paternae austeritatis agnoscere, quae ex gravioribus delictis ac flagitiosioribus provocatur. Si corripiatur a doctore puer, non ita austerus erit magister, sicut pater esse potest, si gravia delicta in filio cognoverit. Si enim corripiat pater pro majoribus gravioribusque peccatis, et tantum sit commissum filii, quod ad iracundiam concitaverit patrem, sine dubio post cruciatus, post supplicia etiam abdicationis poena metuenda est. Si intellexisti similitudinem, transi mihi ab exemplo ad rem, et intellige de nobis omnibus quae dicuntur. Omnes episcopi, atque omnes presbyteri, vel diaconi [2]) erudiunt nos, et erudientes adhibent correptiones, et verbis austerioribus increpant. Est autem quando erudimur etiam a procuratoribus, et actoribus, id est, ab his angelis, quibus creditae sunt dispensandae et regendae animae nostrae: quemadmodum describitur in quodam loco angelus poenitentiae, qui nos suscipit castigandos, sicut Pastor exponit,

---

[1]) Deest „a" in ed. Ruaei.

[2]) Edd. Merlini: diacones.

si cui tamen libellus ille recipiendus videtur. Interim diversis eruditionibus succumbimus nos homines castigantibus, nos et corripientibus: nondum tamen ab ipso patrefamilias castigamur, sed a procuratoribus angelis, qui uniuscujusque nostri castigandi atque emendandi sortiuntur officium: et est tolerabilius, cum ab aliquo horum corripimur. Sic quoque interdum etiam paedagogo commissa est nostra correptio. Nam quicunque sub lege erant, quoniam lex paedagogus noster fuit in Christo, delinquentes in lege a paedagogo corripiebantur, cum puniebantur ex lege. Puniebantur enim, vel cum lapidabantur, vel cum aliquid eorum, quae Moses scripserat, perferebant. Nullus ergo eorum, de quibus superius diximus, ab ipso patrefamilias puniebatur. Non enim erat paterfamilias lex, neque angelus poenitentiae. Sed sunt alia peccata, pro quibus peccantem ipse paterfamilias punit, cum videlicet, qui mensuram facinorum supergressus, ultra creaturae contumeliam sceleris sui impietate tetendit. Nec tamen alius quis novit praeter Deum solum, qui vel quando procuratoribus tradi debeat castigandus, vel qui corripiendus actoribus, quando etiam qui subjici debeat paedagogo, cui etiam inferiores sint horum omnium correptiones, si quis scilicet talis est, qui ipsam, ut ita dixerim, divinam manum in suam provocet ultionem. Si intellexisti, quae dicta sunt, si altiorem secutus es intellectum, intuere nunc, qualiter haec propheta prosequitur, cum dicit: etiam si corripis me Deus, noli me in ira corripere. Sed nos nec corrigi volumus, nec paedagogum patimur commonentem, neque procuratorum vel actorum correptiones libenter accipimus, et propterea ab ipsa ira Dei correptionem nobis induci necesse est. Propheta enim dicit: „Domine,[1]) ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.“

---

[1]) Psalm. XXXVIII, 1. (XXXVII.)

2. Sed qui hoc dicit, debet proferre aliquam rationem, quare nolit vel in furore argui, vel in ira corripi. Et quae sit ista ratio, videamus, ut nos si delinquimus, hanc rationem discentes,[1] et facientes secundum hoc, quod docemur, non incurramus in vindictam furore arguentis, vel ira corripientis. „Quoniam,[2] inquit, sagittae tuae infixae sunt mihi, et confirmasti super me manum tuam.“ Sermo[3] Domini sagittis est similis. Denique et

---

[1]) Edd. Merlini: dicentes.

[2]) Psalm. XXXVIII, 2. (XXXVII.)

[3]) R. in notis: Catena Corderii et altera Coisliniana graeca hujus loci verba sic referunt: *Οἱ λόγοι τοῦ κυρίου βέλη εἰσίν. Αὐτὸς γοῦν ὁ σωτήρ φησιν· „ἔθηκέ με ὡς βέλος ἐκλεκτὸν, καὶ τῇ φαρέτρᾳ αὐτοῦ ἔκρυψέ με.“ Ὁ λέγων οὖν τὸν λόγον τοῦ κυρίου, βέλος ἀφίησι. Καὶ ἐπὰν λέγῃ ἐπιστρεπτικὰ, τῷ βέλει τούτῳ τιτρώσκει τὸν συνετὸν ἀκροατήν. Ὁ οὖν δυνάμενος ἐκ τοῦ τετρῶσθαι, νενοηκέναι καὶ ἠλπικέναι, θαῤῥεῖ, ὅτι οὐκ ἔπεσε τὰ βέλη τοῦ θεοῦ τὰ λογικὰ, οὐδ᾽ ἔξω γέγονεν αὐτοῦ, ἀλλὰ καθίκετο αὐτοῦ, ὡς λέγεσθαι· „ἑώρακας ὡς κατενύγη“* (Ruaeus: *κατανύγῃ*) *„ὁ δεῖνα;“ Λέγοι δ᾽ ἂν τῷ τύπτοντι διδασκάλῳ ἢ παιδαγωγῷ ὁ τυπτόμενος, ὅτε οὐ παρέργως τύπτεται· „ἐπεστήριξας ἐπ᾽ ἐμὲ τὴν χεῖρά σου.“ Οὕτω δ᾽ ἂν λέγοι καὶ τῷ κυρίῳ πέμψαντι βέλη, δι᾽ ὧν πέμπει τὰ λογικά· „ὅτι ἐπεστήριξας ἐπ᾽ ἐμὲ τὴν χεῖρά σου.“ Τῆς γὰρ χειρὸς κυρίου ἐπικειμένης τῷ ἀφιέντι τὰ λογικὰ βέλη, τιτρώσκει τε καὶ ἐμπήγνυται τὰ βέλη* (Ruaeus: *μέλη*) *εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκούοντος. „Οὐκ ἔστιν ἴασις ἐν τῇ σαρκί μου ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς σου.“ Εἰκότως δέομαι μὴ πειρασθῆναί σου τῆς ὀργῆς, ἐπειδὴ καὶ μόνον αὐτὴν φανταζόμενος, καὶ τὸ ταύτης ὁρῶν πρόσωπον ἐκ τῶν θείων γραφῶν, τὴν τοῦ σώματος ἕξιν ὅλην ταράττομαι. Πρόσωπον γὰρ ὀργῆς ἡ περὶ αὐτῆς φαντασία, ἥτις ἔδρασεν ἅπερ ἂν εἰ παρῆν ἡ ὀργή. Ἢ ἀπὸ προσώπου ὀργῆς, ἤτοι τῶν περιστάσεων. Οὐκ ἀπὸ ὀργῆς ὁ λόγος, ἀλλ᾽ ἀπὸ προσώπου*

Salvator ita dixit: „posuit [1]) me sicut sagittam electam, et in pharetra sua abscondit me.“ Qui ergo loquitur sermonem Domini, sagittas jaculatur. Et cum loquitur corripiens et castigans, correptionis jaculo cor perforat audientis. Qui ergo ita suscipit verba Domini, ut ex his, quos audit, sermonibus cor suum configatur, et per stimulum eorum, quae dicta sunt, ad poenitentiam suscitetur, certum est, quoniam in illum in vanum non abiit sermonis Dei jaculum, neque transvolavit, sed in ipso omnes illae sermonum Dei defixae sunt sagittae. Denique ita et quodam loco ait: „vidisti, [2]) quomodo compunctus est Achab?“ Merito ergo et nunc dicit propheta: „Domine, [3]) ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua

---

αὐτῆς ἐρχόμενος. Ἐκ δὲ τοῦ ἀποστόλου τό· „οὐκ ἔστιν ἴασις ἐν τῇ σαρκί μου·“ νοεῖται, τὸν ἐν Κορίνθῳ φήσαντος ἡμαρτηκότα παραδοῦναι τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ κυρίου, ὡς οὐ δυναμένου σωθῆναι τοῦ πνεύματος, ἐὰν μὴ παραδοθῇ ἡ σὰρξ εἰς ὄλεθρον. Εἰ δὲ τὸ ὀλεθρευόμενον ἀποθνήσκει, ἀπέθανεν ἡ σὰρξ τοῦ δικαίου, τοῦ πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντος. Τοῦ δὲ φρονήματος τῆς σαρκὸς ἡ τοιαύτη καθέστηκε νέκρωσις, δι᾽ ἧς τὸ πνεῦμα σώζεται. Τὸ δὲ ἀσθενοῦν μὲν ἔτι φρόνημα τῆς σαρκὸς, μήποτε δὲ φθάσαν ἐπὶ τὸν ὄλεθρον, ἔτι πως ἴασιν ἔχει· πρὸς δὲ τὴν κατὰ κακίαν ὑγείαν ἐπανελθὼν, τελείαν ἔχει τὴν ἴασιν ἐπ᾽ ὀλέθρῳ. Αἰτίαν οὖν ἀποδίδωσι τοῦ μὴ δεῖν πειρασθῆναι τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ, τὸ μὴ ἔχειν ἐρρώμενον τὸ φρόνημα τῆς σαρκός. Πρόσωπον δὲ ἁμαρτιῶν, ἡ περὶ αὐτῶν φαντασία καὶ μνήμη, κατὰ τό· „καὶ ἡ ἁμαρτία μου ἐνώπιόν μού ἐστι διαπαντός.“ Ἔφη δακνόμενος ἐν τοῖς ὀστοῖς, ὅτι εἰρήνην οὐκ εἶχε ταραττόμενος. Ἁρμόττει δὲ μετανοοῦσιν ὁ λόγος.

[1]) Jesai. XLIX, 2.

[2]) I Regg. XXI, 29. (III Regg.)

[3]) Psalm. XXXVIII, 1. (XXXVII.)

corripias me." Digna est enim causa, quae subsequitur, quae ab eo correptionem furoris Domini debeat temperare: „quoniam [1]) sagittae tuae infixae sunt mihi." Verbi gratia, et nunc si ex ista omni multitudine auditorum sint aliqui conscii sibi in aliquo peccato, — atque utinam quidem nullus sit, verumtamen necesse est esse aliquos conscios sibi —, et hi si his [2]) auditis, quae loquimur, recte et fideliter audiant, et compungatur cor eorum ex jaculis verborum nostrorum, et transfixi talibus jaculis doleant, et conversi ad poenitentiam dicant: „Domine, [3]) ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me: quoniam sagittae tuae infixae sunt mihi." Si vero audiens haec, non compungatur, sed tanquam in corpore jam emortuo, ita in anima ejus nulla sagitta, nullum jaculum sensum doloris inveniat, nec ullam recordationem suorum capiat peccatorum: iste quippe dignus [4]) est, ut stimulis furoris Domini corripiatur, atque irae ejus correptionibus [5]) arguatur. Non enim potest dicere Domino: „quoniam [6]) sagittae tuae infixae sunt mihi." Atque utinam omnes [7]) nos audiant compuncti et stimulati ex his, quae dicuntur, atque ad poenitentiam conversi dicant ad doctorem: „quoniam [8]) sagittae tuae infixae sunt mihi:" et dum castigas nos verbo Dei, dum verberas, dum in interioribus nos conscientiae percutis: „confirmasti [9]) super me manum tuam." Confirmat namque manum supra pueros paedagogus, dum verberat, et emendat, et confirmat

[1]) Psalm. XXXVIII, 2. (XXXVII.)
[2]) Edd. Merlini: iis.
[3]) Psalm. XXXVIII, 1. 2. (XXXVII.)
[4]) Deest „dignus" in edd. M.
[5]) Ed. Ruaei sola: correptionis.
[6]) Psalm. XXXVIII, 2. (XXXVII.)
[7]) Edd. Merlini: omnes, qui nos audiunt, compuncti etc.
[8]) Psalm. XXXVIII, 2. (XXXVII.)
[9]) Psalm. XXXVIII, 2. (XXXVII.)

manus, cum verbera non negligenter, aut leviter influguntur.[1]) Ita etiam Domino dicere quis potest, cum miserit sagittas, sed per quoscunque vult mittere sagittas verborum suorum: „quoniam[2]) confirmasti super me manum tuam.“ Cum enim manus Domini adsit, qui emittit verborum jacula, et infigit sagittas in auditorum animam, merito etiam Domino dicit: „quoniam[3]) confirmasti super me manum tuam. Nec est sanitas in carne mea a facie irae tuae.“ Propterea ergo rogo non ipsius irae tuae potentiam experiri, quoniam judicium ejus tantummodo accipiens, et solam quodammodo faciem ejus videns, quae ex solis verbis divinae scripturae deformatur, jam doleo omne corpus meum, et conturbor: nec est ulla sanitas in carne mea, neque pax ossibus[4]) meis, tantum quod faciem irae tuae ex scripturis sanctis, non tamen ipsam iram sentire, vel videre[5]) visus sum. Et si ex hoc solo talia sunt, quae patior, propter hoc oro, ut non ipsam iram patiar. Vide ergo, si non manifeste haec dicuntur in eo, quod ait: „et[6]) confirmasti super me manum tuam. Nec est sanitas in carne mea a facie irae tuae.“ Potuit dicere: ab ira tua: sed nunc ait: „a[7]) facie irae tuae.“ Si enim dixisset: ab ira tua: superfluum erat illud sine dubio, quod superius dixit: „ne[8]) in ira tua corripias me.“ Nunc autem dixit: „non[9]) est sanitas in carne mea a facie irae tuae.“ Quoniam quidem sola facies irae tuae, id est, consideratio ipsa indignationis, ita me perterruit,

---

1) Edd. Merlini: infiguntur.
2) Psalm. XXXVIII, 2. (XXXVII.)
3) Psalm. XXXVIII, 2. 3. (XXXVII.)
4) Edd. Merlini: in ossibus meis.
5) Edd. Merlini: dicere.
6) Psalm. XXXVIII, 2. 3. (XXXVII.)
7) Psalm. XXXVIII, 3. (XXXVII.)
8) Psalm. XXXVIII, 1. (XXXVII.)
9) Psalm. XXXVIII, 3. (XXXVII.)

et convertit, ut irae tuae jam in me locus esse non debeat: „nec[1]) est sanitas in carne mea a facie irae tuae.“ De eo, qui apud Corinthum peccaverat, judicavit[2]) Apostolus, dicens: „tradere[3]) hujusmodi hominem Satanae in interitum carnis.“ Num quid putandum est, quod iniquum fieri volebat, quem dicebat tradi debere Satanae in interitum carnis? Quin potius apparet, quoniam pro salute ejus tradebat carnem ejus in interitum. Denique addit dicens: „tradidi[4]) ejusmodi hominem Satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat in die Domini:“ ostendens, non posse salvari spiritum, nisi caro in interitum traderetur. Quis ergo sit interitus carnis, audi. Quia quod interierit, sine dubio mortuum est. Vivit autem caro in peccatore, mortua est caro in homine justo. Propter quod et justi dicunt: „semper[5]) mortificationem Jesu Christi in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu Christi manifestetur in carne nostra mortali.“ Et iterum mandatum accepimus dicens: „mortificate[6]) membra vestra, quae sunt super terram.“ Et beatus est,[7]) qui mortuus est peccato, secundum quod dictum est: „corpus[8]) quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vita vivit propter justificationem.“ Tradi ergo in interitum carnis tale est, ut emoriatur sensus carnalis in nobis, et non vivat carnis cupiditas in ea. Ex eo enim, quod moritur sensus carnis, ut non secundum carnem sapiamus, spiritus salvus efficitur. Alioquin dum vivit sensus in nobis carnis, et caro vivit, non possumus de spiritualibus sapere. Hoc ergo modo Apostolus tradidit

---

1) Psalm. XXXVIII, 3. (XXXVII.)

2) Ed. Ruaei: indicavit. — Cfr. I Cor. V, 3.

3) I Cor. V, 5. 4) I Cor. V, 5. coll. 3.

5) II Cor. IV, 10. 6) Coloss. III, 5.

7) Desideratur „est“ in ed. Ruaei.

8) Rom. VIII, 10.

in interitum carnis eum, qui secundum carnem vixerat, ut sensu carnis emortuo spiritus in die Domini salvaretur. Si intellexisti apostolicum sermonem, ad id, quod propositum est, revertamur. Utinam in corpore meo, si quando delinquo, et delictum ex sensu carnis venit, superduceretur interitus carnis, ut spiritus salvaretur. Si enim caro infirmatur, sine dubio proficiens infirmitas etiam ad mortificationem pervenit carnis: et tunc est, quod recte dicitur: „quoniam [1]) non est sanitas in carne mea.“ Si vero non infirmatur quidem caro, sed redit ad sanitatem suam, id est, ut sapiat, quae sunt carnis, ac desideret malum: tunc sanitas est in carne, quod utique spiritui non est bonum. Iste ergo, qui arguitur, et recusat per furorem Domini argui, atque iracundia ejus corripi, justissimas causas hujus excusationis ostendit, asserens se [2]) sagittis verborum Dei esse confixum, et ita turbatum atque perterritum a sola facie irae Domini, ut nulla prorsus in carne ejus sanitas, id est, nullum peccandi ultra desiderium manserit. Memini me aliquando de illo capitulo Evangelii disputantem, in quo scriptum est: „spiritus [3]) quidem promtus est, caro autem infirma:“ tale aliquid sensisse, quod antequam Salvator noster veniret ad crucem, et crucifigeret carnem, atque emori eam faceret, antequam perfecte mortificaretur, prius dixit infirmari carnem suam: et donec infirmabatur quidem caro, spiritum promtum esse dicebat: cum vero cruci eam tradit, et perfecta morte consummat, tunc non jam promtum spiritum, sed in manibus patris positum esse testatur. Haec autem ille in se describens nostris eruditionibus praebebat exemplum. Propter nos enim et nobis infirmus erat. Ideo consideremus nosmet ipsos, si infirma est caro

---

1) Psalm. XXXVIII, 3. (XXXVII.)

2) Edd. Merlini: se et sagittis.

3) Matth. XXVI, 41.

nostra, si non deliciis luxuriaque resolvitur, haec ei vitiosa sanitas praesto est: vide, si per abstinentiam quotidianam infirma efficitur caro, si per continentiam desideria refrenantur,[1]) libido comprimitur, vitia conquiescunt: tunc etiamsi nondum emortua est, tamen non est sanitas in carne tua, sed etiam membra tua interim mortificata sunt super terram. Quid est autem, quod facit sanitatem in carne non esse? Si sentiamus faciem irae Dei. Dum enim recordamur iram Dei, et ante oculos vultum ejus adducimus ex ipsa intuitione[2]) ejus, quae propter hoc facies irae appellata est, conturbata et exterrita caro infirmatur, atque languescit.

3. „Non[3]) est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum.“ Etiam haec debet dicere, qui peccavit, et post peccatum peccasse se recordatur, sicut ipse David dicebat in quinquagesimo psalmo: „et[4]) peccatum meum coram me est semper.“ Sunt quidam, qui, cum peccaverint, securi sunt prorsus, nec cogitant de peccato suo, nec venit ad sensum eorum, quid male gesserint, sed ita vivunt, quasi nihil omnino commiserint: isti ergo non possunt dicere, quia „peccatum[5]) meum coram me est semper.“ Cum vero post dictum[6]) quis consumitur, et affligitur pro delicto suo, et conscientiae stimulis agitatur, mordetur sine intermissione, atque occultis confutationibus impugnatur, iste merito dicit: „non[7]) est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum.“ Est sane facies quaedam etiam peccatorum, et, ut ita dixerim, color quidam et species, per quam recordari et recognosci solent ea, quae ali-

[1]) Edd. Merlini: reserantur.
[2]) Edd. Merlini: institutione.
[3]) Psalm. XXXVIII, 3. (XXXVII.)
[4]) Psalm. LI, 3. (L.) [5]) Psalm. LI, 3. (L.)
[6]) Edd. Merlini: delictum.
[7]) Psalm. XXXVIII, 3. (XXXVII.)

quando commissa sunt. Cum vero ante oculos cordis nostri statuerimus peccata nostra, et unumquodque intuentes, recognoscentes erubescimus, factique poenitemus, tunc conturbati, et exterriti merito dicimus nos non habere pacem in ossibus nostris a facie peccatorum nostrorum.

4. Addat etiam haec, qui poenitet pro peccatis suis, et dicat: „quia [1]) iniquitates meae superposuerunt caput meum, sicut onus grave gravatae sunt super me." Qui [2]) enim nec dolent, nec gravantur pro peccatis suis, sed securi sunt, atque in deliciis fluitant, haec dicere non possunt, nec sentiunt, quod iniquitates quidem suae excrescunt, et ultra capitis sui vadunt proceritatem, ipsi vero decrescunt, et in nihilum rediguntur, et ideo non possunt dicere: „quoniam [3]) iniquitates meae superposuerunt caput meum, sicut onus grave gravatae sunt super me." Quo-

---

[1]) Psalm. XXXVIII, 4. (XXXVII.)

[2]) R. in notis: Catena Corderii et aliae manuscriptae graeca verba afferunt, quae cum hoc loco multum habent affinitatis: *Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ταῦτα τοὺς μὴ τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων αἰσθανομένους. Τινὲς γοῦν καὶ ἐκκαυχῶνται καὶ ἥδονται τοῖς αὐτῶν πλημμελήμασιν, ὡς ἡδέως ταῦτα βαστάζοντες. Καὶ ὡς ἔστιν ἀπὸ ποδῶν ἔν τισι κατὰ τὸν Ἠσαΐαν, οὕτω καὶ ὑπεραροῦσί τινων αἱ ἀνομίαι. Κεφαλὴν δὲ λέγει τὸ ἡγεμονικόν. Φύσει δὲ τῆς κακίας κατωφεροῦς τε οὔσης καὶ βαρυτάτης, μόνος ὁ μετανοῶν τοῦ βάρους αὐτῆς ἐπαισθάνεται. Ὅθεν ὁ θεὸς τοὺς πεφορτισμένους καὶ κοπιῶντας διὰ μετανοίας ἥκειν πρὸς αὐτὸν κελεύει. Πάλιν ἐκεῖνος αἰσθάνεται τῆς δυσωδίας τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων, ὁ τὴν χοιρώδη ζωὴν ἀποθέμενος, καὶ θείαν αἴσθησιν ἐκ τοῦ λόγου λαβὼν τοῦ θεοῦ. Περὶ γὰρ τῶν τοιούτων ἐῤῥέθη τό· „μὴ βάλε τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων." Ὅσα γοῦν πεποίηκα δι' ἀφροσύνην, φησὶ, ταῦτά μοι σέσηπε μὴ ἀνακαινιζόμενα παρ' ἐμοῦ, καὶ πάντα μοι ὄζει.*

[3]) Psalm. XXXVIII, 4. (XXXVII.)

modo enim possunt dicere illi, qui in delictis suis non solum delectantur, verum etiam exsultantes mala sua praeferunt? Quibus profecto peccatum suum non onus efficitur, sed voluptas. Non est ergo illorum dicere haec, sed eorum, quibus libido jam sorduit, quibus vitia horruerunt, a quibus denique deprehensa est omnis praesentium gratiarum voluptas esse pro nihilo, quia postea omnino nulla futura est. Isti sunt, qui possunt etiam dicere haec, quae sequuntur: „quoniam [1]) foetuerunt, et putrefactae sunt cicatrices meae.“ „Nolite, [2]) inquit Salvator, mittere margaritas vestras ante porcos:“ ibi appellans eos, qui peccatorum foetoribus delectantur sicut porci, qui foetorem omnem tanquam odorem suavissimum expetunt. Considera ergo peccatorem, qui peccatis suis delectatur, et laetus est in malis suis: quoniam et ipse in stercore foetido volutatur, et nullum foetoris ejus, qui ex peccati stercore redditur, percipit sensum, velut in summis voluptatibus et gratissimis deliciis delectatur. Si vero istum eveniat aliquando porcorum quidem sensum odoratumque deponere, et sensum verbi Dei percipere, ita ut possit sentire foetorem peccatorum suorum: statim conversus ad poenitentiam, et emendationem requirens, impatiens proprii foetoris efficitur, proclamans ad coelestem medicum, atque ostendens cicatrices putrefactorum suorum vulnerum dicit: „foetuerunt, [3]) et putrefactae sunt cicatrices meae a facie insipientiae meae.“ Recte autem hic peccatum insipientiam nominavit. Nemo enim sapiens id aliquando committit.

5. „Miseriis [4]) afflictus sum, et curvatus usque in finem.“ Sed videas aliquando eum, qui peccavit, moe-

[1]) Psalm. XXXVIII, 5. (XXXVII.)
[2]) Matth. VII, 6.
[3]) Psalm. XXXVIII, 5. (XXXVII.)
[4]) Psalm. XXXVIII, 6. (XXXVII.)

rentem, et contristatum tristitia, quae secundum saeculum est. quae enim secundum Deum est tristitia, poenitentiam in salutem stabilem operatur. Iste vero dicit: quoniam miseriis afflictus sum, et curvatus sum usque in finem. Propterea [1]) fortassis ipse sanctus Apostolus dicit, sciens se aliquando peccasse: „miser [2]) ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?“ Peccavit enim etiam ipse, cum persecutus est ecclesiam Dei, propter quod dicit: „non [3]) sum dignus vocari Apostolus.“ „Miseriis [4]) ergo afflictus sum,“ ait. Non dicit: affligor adhuc. Si enim transierunt jam peccata mea, afflictus sum miseriis:

---

[1]) R. in notis: Graece hic locus exstat in Catena Corderiana et aliis: *Τάχα τοιοῦτόν τι καὶ ὁ Παῦλος ἰδὼν μετὰ τὸ ἡμαρτηκέναι, φησί· „ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος!“ Ἥμαρτε δὲ ὅτε τὴν ἐκκλησίαν ἐδίωκεν. Οὐκ εἶπε δέ· ταλαιπωρῶ· ἀλλ'· „ἐταλαιπώρησα·“ ὡς μηκέτι ὢν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις. Ἐὰν δὲ ἴδῃς τὸν ἡμαρτηκότα μὴ δυνάμενον εἰς οὐρανὸν ἀναβλέψαι, μηδὲ παῤῥησίαν ἔχοντα προσευχῆς, συγκύπτοντα δὲ τὸ πρόσωπον εἰς τὴν γῆν, τό τε σωματικὸν, καὶ τὸ ψυχικὸν, ὄψει τίνα τρόπον λέγει κατακαμφθῆναι ἕως τέλους. Οἷος ἦν ὁ τελώνης. Μήποτε δὲ οὕτως ἀναγνωστέον, τουτέστι διὰ βίου κατεκάμφθην τὰ κάτω φρονῶν, καὶ ἐπὶ γῆν βλέπων, τούτου χάριν ἐταλαιπώρησα, ἐλεεινὸς ἐκ τούτου γενόμενος. Τοῦτο δὲ ὡς ἄφρων εἶπεν ὑπομενηκέναι· ἀφροσύνης γὰρ ἡ κακία, καθὼς φρονήσεως ἡ ἀρετή. „Ὅλην τὴν ἡμέραν σκυθρωπάζων ἐπορευόμην.“ Ἐξ οὗ ἥμαρτον, φησὶ, σκυθρωπὸς ἀεὶ ἤμην. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· „μακάριοι οἱ πενθοῦντες.“ Εἰ νενόηκας τὸν ἐπὶ ταῖς ἰδίαις ἁμαρτίαις πενθοῦντα καὶ κλαίοντα, εἶδες τοῦτον τὸν μακαρισμόν. Εἰ δὲ τοὐναντίον θεάσῃ τοῦτον γελῶντα, ἱλαρευόμενον, καὶ μὴ κατανυσσόμενον ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἁμαρτήμασιν, ἴδε εἰ μὴ τούτῳ ἁρμόζει· „οὐαὶ οἱ γελῶντες νῦν.“*

[2]) Rom. VII, 24. [3]) Cfr. I Cor. XV, 9.

[4]) Psalm. XXXVIII, 6. (XXXVII.)

si autem permanent, et in ipsis conversor, adhuc affligor miseriis. „Miseriis [1]) ergo, inquit, afflictus, et curvatus sum usque in finem.“ Si videas eum, qui peccavit, non posse respicere in coelum, sed curvato corpore demersoque in terram vultu non solum corporis, sed et animae, et contorquentem [2]) sicut circulum collum suum, intelligis, quomodo quis curvatur usque in finem. Si vero vis etiam per exempla cognoscere, quomodo peccatis suis unusquisque curvetur, ita ut suspicere non possit, nec in coelum elevare oculos suos: intuere illum publicanum, qui in Evangelio ingressus templum et de longe stans, nec audens levare oculos suos in coelum, sed percutiens pectus suum, et confitens peccata sua, dicebat: „Deus, [3]) propitius esto mihi peccatori.“ Huic nimirum convenit dicere, quia „curvatus [4]) sum usque in finem, et tota die contristatus ingrediebar.“ Hoc autem dicens, velut affectum ipsum et animam [5]) poenitentis exponit dicentis: ex quo peccavi, nunquam risi, nunquam laetatus sum, nunquam mihi ipsi aliquid jucunditatis indulsi, sed semper in moerore fui, semper in poenitentia, semper in luctu. Tale est illud, quod in Evangelio praecipitur, [6]) dicente Domino: beati, qui lugent, et beati, qui flent. E contrario autem si quis peccator sit, et multis malis obnoxius, et hic nullo flagitiorum suorum stimulo pulsatus, insuper etiam et rideat, et laetus sit atque jucundus, nec in aliquo conscientiae stimulis agitetur, vide, si non huic illa convenit dici, quae scripta sunt: „vae [7]) ridentibus nunc, quia lugebitis et plangetis.“

---

[1]) Psalm. XXXVIII, 6. (XXXVII.)
[2]) Edd. Merlini: contorquente.
[3]) Luc. XVIII, 13.
[4]) Psalm. XXXVIII, 6. (XXXVII.)
[5]) Edd. Merlini: animum.
[6]) Cfr. Matth. V. [7]) Luc. VI, 25.

6. „Tota [1]) die contristatus ingrediebar, quoniam renes mei completi sunt illusionibus.“ In renibus vel in lumbis humanorum seminum receptaculum esse dicitur· ex quo illud genus indicatur peccati, quod per libidinem geritur. Hujus namque opus res est illa, quam Apostolus inter prima sacrilegia designavit, dicens: „tollens [2]) ergo membra Christi faciam membra meretricis? Absit.“ Cum ergo quis propensius, et incontinentius in hujuscemodi lasciviam fluxerit, tunc renes ejus, vel lumbi repleti esse illusionibus asseruntur. Illusio enim est diaboli illudentis hominem, atque [3]) hujuscemodi peccati incontinentiam provocantis. Non ergo mirum est, si peccatorum hominum renes illusionibus repleti sunt, cum [4]) et Job de dracone, qui diabolus intelligitur, ita dicat: „virtus [5]) ejus omnis in lumbis est, et potentia ejus in umbiculo ventris ejus.“ Virtus ergo diaboli praecipue circa lumbos hominis est, unde fornicatio, adulteriaque procedunt, unde puerorum corruptio, unde omnis spurcitia generatur. Ita sane etiam mulierum circa umbilicum ventris est culpa, quod honestiore voluit indicare sermone, in quibus videlicet utrisque draconis diaboli virtutem, potentiamque esse designat. „Et [6]) non est sanitas in carne mea.“ In hoc profectum suum ostendit, et proximum esse ad mortificationem carnis indicat atque interitum ejus. Nam ideo hoc et hic se-

1) Psalm. XXXVIII, 6. 7. (XXXVII.)

2) I Cor. VI, 15.

3) Edd. Merlini: atque in hujuscemodi etc.

4) R. in notis: Catena Corderiana et aliae: *Τούτῳ παραπλήσιόν ἐστι τὸ ἐν Ἰὼβ λεγόμενον περὶ δράκοντος· „ἰδοὺ δὴ ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ ἐν ὀσφύϊ, ἡ δὲ δύναμις αὐτοῦ ἐπ᾽ ὀμφαλοῦ γαστρός.“ Μάλιστα γὰρ ὁ διάβολος πρὸς τὰς πορνείας ἰσχύει. Προκοπὴ δὲ ἐπὶ τὸν ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, τὸ ἤδη δεύτερον λέγεσθαι.*

5) Job. XL, 16.

6) Psalm. XXXVIII, 7. (XXXVII.)

cundo repetit, ut adhibitum jam esse remedium tentationum molestiis declararet. „Afflictus [1]) sum, et humiliatus sum valde.“ Festivitatibus [2]) Domini panem nos afflictionis edere jubemur, et in ipsis festivitatibus dicitur, ut humiliet homo animam suam: et cum festivitas propitiationis indicitur, dicitur: „humiliate [3]) animas vestras.“ Quoniam ergo, qui poenitet, pro delictis suis se ipsum affligit, et humiliat, sicut et ille publicanus, de quo superius diximus, propterea et consequenter dicit in eo, quod se ex corde poenitere cognoscit, obsecrans, ne in furore Domini arguatur, neque ira ejus corripiatur, ex hoc, quod dicit: „afflictus [4]) sum, et humiliatus sum valde.“ Non enim solum afflictus sum, neque solum humiliatus sum, dicit, sed valde afflictus sum, et valde humiliatus sum. Ut exempli gratia dixerim, si dives aliquis secundum saeculum in multa affluentia positus, et hic subito decidat, atque in egestatem ultimam redigatur, domo quoque pulsus et patria, insulis ac scopulis relegatus squalentem atque infelicem in solitudine exigat vitam, tunc deinde recordatus patriae ac parentum, nobilitatis, familiae, bonorum substantiae, divitiarum abundantiae, ac totius illius vitae, qua in deliciis vixerat, quibus iste planctibus: quibus mugitibus recordationem priscae beatitudinis recolet, [5]) ut sit ei major poena recordari, quae perdidit, quam pati, quae perferat? Ad hujus exempli similitudinem intuere

---

[1]) Psalm. XXXVIII, 8. (XXXVII.)

[2]) R. in notis: „Catena Danielis Barbari: Festi Dei dies et celebres instituti ajunt oportere panes afflictionis comedere, et humiliare animas nostras, licet festivitates nominentur. Decima enim expiationum die humiliabitis, inquit, animas vestras. Et qui pro patratis sceleribus poenitentiam agit, se ipsum, ut publicanus evangelicus, humiliat et affligit.“

[3]) Levit. XXIII, 27.

[4]) Psalm. XXXVIII, 8. (XXXVII.)

[5]) Edd. Merlini: recoletur? ut sit etc.

mihi etiam eum, qui vitam in sobrietate et castitate justitiaque transegit, qui in actibus bene sibi conscius erat: iste si decidat de patria sua, id est, de ecclesia, in [1]) insulam quandam, atque in horrentes scopulos, quae peccati sedes est, propellatur, et ex facultatibus ac divitiis suis, quae erant ei in omnibus operibus suis bonis, devolvatur, et videat se in ultima paupertate positum: — omnes enim ejus justitiae, quas fecit, non reminiscentur propter peccatum —: si se ergo in talibus videat, quibus gemitibus, quibusque rugitibus proclamabit, dicens: „rugiebam [2]) a gemitu cordis mei? Domine, in conspectu tuo omne desiderium meum, et gemitus meus a [3]) te non est absconditus.“ Omnia ergo ex quo deliqui, sive concupivi concupiscentiam saecularem, sive quid aliud commisi, omnia ante te profero, et in orationibus meis in conspectu tuo pono. „Et [4]) gemitus meus a te non est absconditus.“ Nosti enim, quia semper ingemisco. „Cor [5]) meum conturbatum est, et deseruit me virtus mea.“ Tu vide, Domine, cor meum, quia conturbatum est pro peccatis meis. Et consequenter exoro, ne in furore arguar, [6]) neque in ira corripiar. Quod si mea me fortitudo deseruit, sine [7]) dubio fui aliquando fortis, et conversatio mea fuit bona, postea vero cecidi,, quia „deseruit [8]) me fortitudo mea, et lumen oculorum meorum non est mecum.“ Haec vox

---

[1]) Ed. R. sola: in solam quandam etc.

[2]) Psalm. XXXVIII, 8. 9. (XXXVII.)

[3]) Desunt verba: „a te non est absconditus“, in edd. M.

[4]) Psalm. XXXVIII, 9. (XXXVII.)

[5]) Psalm. XXXVIII, 10. (XXXVII.)

[6]) Edd. Merlini: arguat, neque in ira corripiat.

[7]) R. in notis: Catenae graecae manuscriptae: *Ἤμην ποτὲ, φησὶν, ἰσχυρὸς ἀρετῇ, καὶ πέπτωκα ταραχθεὶς, καὶ ἣν εἶχον ἀπολέσας ἀλήθειαν, ἀντὶ φωτὸς σκότος ἀνέλαβον.*

[8]) Psalm. XXXVIII, 10. (XXXVII.)

illius videtur esse, qui post illuminationem, post traditionem doctrinae, post agnitionem veritatis in tenebris decidit. Ne ergo et nos eadem patiamur, sed potius ut lumen nostrum sit semper in nobis, et opera lucis agentes habeamus fiduciam tanquam filii lucis in Christo Jesu, semper oremus, et Deum patrem incessabiliter deprecemur: cui est gloria, et potestas in saecula saeculorum. Amen!

Homilia II.

De eodem psalmo ab illa parte: „amici [1]) mei, et proximi mei."

1. Qui pro peccatis suis confitetur Deo, et animo dolet, dum poenitet, sciens post exitum vitae quae poena immineat peccatori, haec dicit, exponens, quanta pati necesse sit eum, qui se ad poenitentiam emendationemque convertit, quomodo derelinquant eum amici et proximi sui, et longe efficiantur, pro eo, quod ipse se ad exomologesin peccati sui moeroremque convertit. Dicit ergo: „amici [2]) mei et proximi mei adversum me appropinquaverunt, et steterunt." Intellige mihi fidelem quidem hominem, sed tamen infirmum, qui etiam vinci ab aliquo peccato potuit, et propter hoc mugientem pro delictis suis, et omni modo curam vulneris sui sanitatemque requirentem, licet praeventus sit et lapsus, volentem tamen medelam ac salutem reparare. Si ergo hujusmodi homo memor delicti sui confiteatur, quae commisit, et humana confusione parvipendat eos, qui exprobrant eum confitentem, et notant vel irrident: ille autem intelligens per hoc

---

[1]) Psalm. XXXVIII, 11. (XXXVII.)
[2]) Psalm. XXXVIII, 11. (XXXVII.)

veniam sibi dari, et in die resurrectionis pro his, quibus nunc confunditur coram hominibus, tunc ante angelos Dei confusionem atque opprobria evasurum, ut nolit tegere, et occultare maculam suam, sed pronuntiet delictum suum, nec velit esse sepulcrum [1]) dealbatum, quod deforis quidem appareat hominibus speciosum, id est, ut videntibus se quasi justus appareat, intus autem sit repletus omni immunditia et ossibus mortuorum. Si [2]) ergo sit aliquis ita fidelis, ut, si quid conscius sit sibi, procedat in medium, et ipse sui accusator exsistat: hi autem, qui futurum Dei judicium non metuunt, haec audientes cum infirmantibus quidem non infirmentur, cum scandalizantibus non urantur, cum lapsis non jaceant, sed dicant: longe te fac a me, neque accedas ad me, quoniam mundus sum: et detestari incipiant eum, quem ante admirabantur, et ab amicitiis recedant ejus, qui delictum suum noluit occultare: super his [3]) ergo consequenter dicit, qui exomologesin, id est, confessionem facit: „amici [4]) mei, et pro-

---

[1]) Cfr. Matth. XXIII, 27. 28

[2]) R. in notis: Catenae graecae manuscriptae: *Εἶτα διηγεῖται ἐκ τῆς εὐγνώμονος ἐξομολογήσεως ὀνείδη. Μονονουχί μοι τῶν πάλαι φίλων λεγόντων· πόῤῥω ἀπ' ἐμοῦ, μὴ ἐγγίσῃς μοι, ὅτι καθαρός εἰμι· τούτων καταφρονητέον τῷ γνησίως μετανοοῦντι μὴ πειθαρχούντων τῷ· „μὴ ὀνείδιζε ἄνθρωπον ἀποστρέφοντα ἀπὸ ἁμαρτίας· μνήσθητι, ὅτι πάντες ἐσμὲν ἐν ἐπιτιμίοις“* (Ruaeus: *ἐπιθυμίᾳ*). *Ἀλλ' ὅμως καὶ ἐκβιάζονται. Πολλάκις γὰρ καὶ ἐπιβαίνουσι τοῖς τοιούτοις, καὶ ζητοῦσι κακὰ τῷ δικαίῳ, οὐχ οὕτω χαίροντες ἐν τῷ ἀκούειν τὰ κρείττω περὶ αὐτοῦ, ὡς ὅταν τι χεῖρον ἀκούσωσιν. Καὶ λέγουσι ματαιότητας καταλέγοντες τοῦ κατηγορήσαντος ἑαυτοῦ. Οὐ γὰρ ἐξητασμένα λαλεῖ ὁ ζητῶν τινι κακὰ, ἀλλ' ὁ παντὶ ζητῶν ἀγαθά.*

[3]) Edd. Merlini: iis.

[4]) Psalm. XXXVIII, 11. (XXXVII.)

ximi mei adversum me appropinquaverunt, et steterunt, et proximi mei de longe steterunt.“ Sed haec non oportet formidare eum, qui post delictum salvari cupit, neque notam eorum pertimescere, qui sua quidem peccata non cogitant, nec memores scripturae sunt divinae dicentis: „noli [1]) improperare homini convertenti se a peccato, sed memor esto, quoniam omnes sumus in culpis.“ Non ergo cogitet de talibus, sed cogitet de anima sua, exorans Deum, ut ab ipso exaudiatur, et sublevetur post casum suum, ut possit etiam dicere quae sequuntur: „quoniam [2]) iniquitatem meam ego pronuntiabo, et cogitabo pro peccato meo.“ Licet amici mei, et proximi mei contrarii sint, et propinqui mei longe se faciant a me, dum ego ipse mei accusator efficior, dum crimina mea nullo me arguente confiteor, dum nolo imitari eos, qui etiam, cum in judiciis arguantur, et testibus convincantur, et tortoribus etiam arguantur, tegunt tamen mala sua, et plus apud eos obtinet commissi pudor, quam cruciantis poena. Ego vero, qui scio nihil latere Deum, sed nuda esse omnia et manifesta in conspectu ejus, quicquid abscondo, occulto quod novit, cur non potius ipse me arguo, ipse me confuto? Quid exspecto accusatorem, cum accusator meus conscientia mea mecum sit? Sic forte et ille mihi parcet, si mihi ipse non parcam. Ergo „proximi [3]) mei de longe steterunt, et vim faciebant, qui quaerebant animam meam. Et qui quaerebant mala mihi, locuti sunt vanitatem.“ Haec iterum de aliis dicit. Sunt enim quidam, qui quaerunt mala justo, et non sic gaudent, cum audierint de bonis ejus aliquid, sicut gratulantur, cum audierint mala, et velut insultant, cum in malis aliquibus viderint justum. Et isti sunt, qui, cum viderint justum confitentem peccata

---

[1]) Sap. Sirac. VIII, 5. (Ecclesiastic.)

[2]) Psalm. XXXVIII, 18. (XXXVII.)

[3]) Psalm. XXXVIII, 11. 12 (XXXVII.)

sua, velut noxium quoddam evomunt virus, propter quod dicit: „et [1]) vim faciebant, qui quaerebant animam meam Et qui quaerebant mala mihi, locuti sunt vanitates." Et vere manifestissime pervidetur, quia non solum ii, qui justo quaerunt mala, sed etiam omnis, qui, cuicumque mala conatur inferre, loquitur vanitatem. Non enim loquitur ea, quae secundum Deum sunt, qui quaerit agere mala. Unde oportet magis quaerere bona. Utinam possemus etiam his, qui oderunt nos reddere bona pro malis, et inimicis nostris vel suadere, quae bona sunt, vel optare feroces animos eorum ad concordiam atque pacem revocare, ut per hoc „efficiamur [2]) filii patris, qui in coelis est, qui solem suum oriri jubet super bonos et malos, et pluit super justos et injustos."

2. „Qui [3]) ergo quaerebant mala mihi, locuti sunt vanitates, et dolum tota die meditabantur." Vide insidiatorem justi. Jam enim justum voco eum, qui „in [4]) primis sui ipse accusator" efficitur, sicut sermo Scripturae designat. Nam ut illum sapientem dicit Scriptura, qui, cum arguitur, non odit arguentem, sed insuper diligit eum: sic et justus dicitur, qui post delictum non permanet in delictis, nec exspectat diabolum fieri accusatorem suum, neque ut ille proferat in medium peccata ipsius, sed ipse se arguit, et convincit, et per confessionem suam liberatur a morte. „Qui [5]) enim quaerebant mala mihi, locuti sunt vanitatem, et dolum tota die meditabantur. Ego autem velut surdus non audiebam." Nihil hac virtute praeclarius, nihil excellentius inveniri potest, ut audiens unusquisque maledicos atque obtrectatores suos male

---

[1]) Psalm. XXXVIII, 12. (XXXVII.)
[2]) Cfr. Matth. V, 45.
[3]) Psalm. XXXVIII, 12. (XXXVII.)
[4]) Prov. XVIII, 17.
[5]) Psalm. XXXVIII, 12. 13. (XXXVII.)

loqui, carpere, detrahere, incusare, ipse avertat aurem suam quasi non audiens, et declinet oculum suum tanquam non videns, ne iracundia exasperetur, et prosiliat ad vindictam, ne quaerat oculum pro oculo, nec verbum pro verbo, nec maledictum pro maledicto, nec mendacium pro mendacio, nec crimen pro crimine. Talis ergo est justus. Jam enim, ut dixi, justum eum dico, qui per confessionem suam peccatorum suorum evomit passiones.

3. „Ego [1]) autem sicut surdus non audiebam, et sicut mutus non aperiens os suum. Et factus sum sicut homo non audiens.“ Cum [2]) maledicerer, cum criminarer, cum omnia probra de me homines proferrent, ego eram sicut surdus, et non audiebam, et sicut mutus non aperui os meum, pro maledictis nulla maledicta reddebam. Sed quid prodest nos haec exponere? Quid prodest haec nos de scripturis sanctis aperire, si non horum meminerimus in eo ipso tempore, quo res expetit, cum maledicimur a fratribus, cum detrahunt de nobis, cum etiam in faciem probris et convitiis lacessimur, cum omnia fiunt, ut excitetur furor noster, et animus ad iracundiam moveatur?

---

[1]) Psalm. XXXVIII, 13. 14. (XXXVII.)

[2]) R. in notis: Catena Corderiana et aliae: *Ἐπὶ τούτοις οὐδὲν εἶχον λέγειν αἰσχύνης πεπληρωμένος. Οὐδεὶς γὰρ λόγος μοι ἦν πρὸς ἀπολογίαν, οὐδὲ εἶχόν τινα τοῖς ἐχθροῖς προσφθέγγεσθαι, ἅπαξ ὑπ᾽ αὐτῶν νενικημένος. Ἢ ἐγενόμην πρὸς κακοδόξους, ὡς οὐκ ἀκούων, οὐδ᾽ ἔχων ἐν τῷ στόματί μου ἐλεγμούς. Κίνδυνον γὰρ φέρει πολλάκις τὸ δυσφήμων λόγων ἀκούειν, καὶ τὸ διαλέγεσθαι περὶ προβλημάτων ὑποκειμένων κολάσει. Ἢ καὶ ἐπὶ τῇ ἐξομολογήσει κακολογούμενος, προσεποιησάμην τὸν μὴ ἀκούοντα, καὶ ἔχοντα τούτους ἐλέγξαι, ὁρῶν ὅτι δεῖται ἀπαθείας ὁ ἔλεγχος, ἐγὼ δὲ ἤλεγχον ἀπὸ θυμοῦ, ὡς λυπῆσαι βουλόμενος. Ἢ τουτό φησιν· ὅτι σὺ εἰσακούεις κύριε, κἂν ἐγὼ κωφεύω πρὸς τὰς κατ᾽ ἐμοῦ δυσφημίας.*

Tunc oportet horum meminisse, tunc recordemur, quia scriptum est: „factus [1]) sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo increpationem.“ Interdum dicit aliquis adversum me, et forsitan mentitur, interdum etiam vera sunt, quae dicit; ego tamen possum multo pejora de illo dicere, et vere dicere: et si quidem peccator sum, et nihil horum memini, quae nunc diximus, imitabor illius malitiam, et reddendo maledicta pro maledictis efficiar similis illi, sed non similis Deo efficior. Si vero justus sum, sicut surdus non audio, et sicut mutus non habens in ore suo increpationem, nihil respondeo, et habens, in quibus arguam, non arguo. Intelligo enim, quia, qui recte arguit, impassibiliter debet arguere, ut salutem expetat ejus, qui arguitur, non vindictam. Cum ergo quis detrahit de me, vel male de me loquitur, si arguam eum, non facio competenter. Ex iracundia enim et indignatione hunc arguo, volens ei inferre tristitiam, non illam, quae secundum Deum est, quae poenitentiam in salutem stabilem operatur, sed tristitiam, quae laedat animam, non emendet. Si ergo horum meminimus, haec quidem non faciemus, sed cum tale aliquid acciderit nobis, dicimus, [2]) quia „factus [3]) sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones.“ Quare autem talis effectus sum? „Quoniam, [4]) inquit, in te speravi.“ Nisi [5]) enim sperassem in te, et credidissem tibi dicenti:

---

[1]) Psalm. XXXVIII, 14. (XXXVII.)

[2]) Edd. Merlini: dicemus.

[3]) Psalm. XXXVIII, 14. (XXXVII.)

[4]) Psalm. XXXVIII, 15. (XXXVII.)

[5]) R. in notis: Catena Corderiana et aliae: *Τῶν τοσούτων, φησὶ, κακῶν μίαν ἔχω σωτηρίας ἐλπίδα, τὴν ἐκ σοῦ γενομένην ἐπικουρίαν. Ἢ τοῦτό φησιν. Εἰ γὰρ μὴ ἤλπισα ἐπὶ σὲ, ἐμαυτὸν ἂν ἠμυνάμην. Νυνὶ δὲ γινώσκω τό· „ἐμοὶ ἐκδίκησις· ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέ-*

„mihi [1]) vindicta, [2]) ego retribuam, dicit Dominus:“ me ipsum utique vindicassem: nunc vero memor sum praecepti illius, quo jubemur non nos ipsos vindicare, sed dare locum irae. Et invenies haec in scripturis divinis, et legis. „Et [3]) factus sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo increpationes. Quoniam in te Domine speravi, tu exaudies me [4]) Domine Deus meus.“ Ego sicut surdus non audiebam eos, qui me criminabantur, sed tu exaudi [5]) ea, quae loquuntur. Si essemus tales, quales nos esse vult sermo divinus, sicut Elias [6]) diceremus utique Deo, ut daret pluviam, et plueret: sicut Samuel [7]) in diebus messium peteremus, ut praestaret de coelo imbrium copiam, et audiremur. Nunc autem quomodo nos audiet Deus, cum nos ipsum non audiamus? Quomodo faciet ille, quod volumus, cum nos, quae ille

---

γει κύριος.“ Ἐγενόμην ὡσεὶ ἄνθρωπος ἀβόητος (Ruaeus: ἀβόηθος), καὶ τὰ ἑξῆς. „Σὺ εἰσακούσῃ κύριε ὁ θεός μου.“ Εἰ καὶ ἐγὼ ὡσεὶ κωφὸς οὐκ ἤκουον τῶν κατ᾽ ἐμοῦ δυσφημιῶν, σὺ ἄκουσον τῶν λεγομένων. „Ὅτι εἶπα· μήποτε ἐπιχαρῶσί μοι οἱ ἐχθροί μου.“ Οὐκ ἔχουσι γὰρ τί εἴπωσιν. Ἐπιχαροῦνται γὰρ, εἰ μὴ τύχοιμι τοῦ σοῦ ἐλέους. Ἀλλ᾽ ἵνα μὴ ἐπιχαρῶσιν οἱ ἐχθροί μου, οἱ ἤδη, καὶ πρότερον ἐν τῷ μόνον σαλευθῆναι πόδας μου, ἐπ᾽ ἐμὲ μεγαλοῤῥημονήσαντες. Μέγα γὰρ ἔδωκεν αὐτοῖς κατ᾽ ἐμοῦ φρονεῖν, ἡ ἁμαρτία σαλεύσασά μου τοὺς πόδας, ἐγὼ δὲ ἐπὶ σὲ κατέφυγον. Πρὸς δὲ τὰς ἐξ αἰσθήσεως μάστιγας εὐτρεπὴς εἶναί φησιν· ἤλγει γὰρ ἐφ᾽ οἷς ἥμαρτε μαστιζόμενος.

1) Rom. XII, 19. coll. Deut. XXXII, 35.
2) Edd. Merlini: vindictam.
3) Psalm. XXXVIII, 14. 15. (XXXVII.)
4) Deest „me“ in edd. M.
5) Edd. Merlini: audi.
6) Cfr. I Regg. XVIII. (III Regg.)
7) Cfr. I Sam. VII. (I Regg.)

vult, non faciamus? Vult nos tales esse Deus, ut quasi dii cum Deo loquamur. Vult nos esse filios Dei, ut consortes et cohaeredes efficiamur filii Dei, et dicamus, sicut ipse dixit: „Pater[1]) scio, quia semper me audis.“ Scimus, quia dixit ad nos Deus: „Ego[2]) dixi: dii estis, et filii excelsi omnes.“ Sed nos pro meritis nostris illud magis, quo digni sumus, et quod sequitur, exspectamus: „vos[3]) vero sicut homines moriemini, et sicut unus ex principibus cadetis.“

4. „Quia[4]) dixi: ne forte insultent mihi inimici mei.“ Cum criminarer, et vicem criminantibus non redderem, haec dicebam: si reddidi retribuentibus mihi mala, utique derelinquar a Deo, et derelictus cadam necesse est. Cum autem cecidero, insultabunt mihi inimici mei. Si vero non reddidero mala pro malis, sed Deo dereliquero judicium, ab ipso adjutus non decidam, sed stabo fortiter, et non insultabunt mihi inimici mei. Dixi etiam hoc: „dum[5]) commoverentur pedes mei, in me magna locuti sunt.“ Quamdiu stetero intrepidus et immobilis, non loquentur magna contra me inimici mei; non enim habent, quod dicant. Statim autem, ut trepidavero, non dicam, cecidero, statim incipient exprobrare, et dicere: vides hunc? Ecce et ipse quid fecit? Et cum haec doceat, agit alia; contraria enim eorum, quae docet, agit. Isti ergo tale quid[6]) dicant necesse est: „dum[7]) commoventur pedes mei, super me magna locuti sunt.“ Alius autem hoc melior, quantum ad personas pertinet, quae inducuntur a

---

[1]) Ev. Joann. XI, 42.
[2]) Psalm. LXXXII, 6. (LXXXI.)
[3]) Psalm. LXXXII, 7. (LXXXI.)
[4]) Psalm. XXXVIII, 16. (XXXVII.)
[5]) Psalm. XXXVIII, 16. (XXXVII.)
[6]) Deest „quid“ in edd. M.
[7]) Psalm. XXXVIII, 16. (XXXVII.)

prophetis, vel ipsae sibi comparantur, illud dicit: „mei [1]) autem paulo minus moti sunt pedes." Illius quidem moti sunt pedes, mei autem paulo minus moti sunt. Fortassis autem sit alius aliquis, cujus nec parum quidem, nec paulo minus moti sunt pedes, illius, opinor, qui dicit: „statuit [2]) super petram pedes meos." Ille nihil prorsus de commotione pedum suorum, sed de stabilitate testatur. Beati ergo sumus, si nulla omnino commotio in nostris pedibus accusatur, sed sunt stantes super petram, id est, super ipsum Dominum Jesum Christum. Quod si ita stabiles esse non possumus, secundus [3]) nos iste saltem et inferior suscipiat gradus, ut vel paulo minus moveantur gressus nostri.

5. „Quoniam [4]) ego in flagella paratus sum." Etiam haec vox boni, et optimi, ut ita dixerim, peccatoris est, qui deliquerit quidem, exspectet [5]) tamen delictorum flagella, quibus in praesenti optet emendari, ne puniatur et pereat in futuro. Propone tibi ante oculos peccatorem dicentem ad Dominum: Ego quoniam peccavi, jam nunc in flagella paratus sum, noli me reservare igni aeterno, noli me reservare exterioribus tenebris. Dum in hac vita sum, redde mihi peccata mea, quoniam flagellas omnem filium, quem recipis. Oro te, flagella me quoque, et noli me reservare cum his, qui non flagellantur, qui „in [6]) laboribus hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur:" id est, qui penitus derelinquuntur a te, quorum emendationem correptionemque non quaeris. Sciens ergo, quae sit differentia, cum flagellatur peccator ab eo,

---

[1]) Psalm LXXIII, 2. (LXXII.)
[2]) Psalm. XL, 2. (XXXIX.)
[3]) Ed. Ruaei: secundum.
[4]) Psalm. XXXVIII, 17. (XXXVII.)
[5]) Edd. Merlini: spectet.
[6]) Psalm. LXXIII, 5. (LXXII.)

qui „flagellat[1]) omnem filium, quem recipit:" et quae sit differentia ejus, qui dignus non habetur flagellis, ait ad Dominum: Ego in flagella paratus sum, id est, si volueris superducere languores in me, mittere aegritudines, tolerabiliter feram: scio, quia dignus sum, ut non solum per aegritudines peccata mea solvantur, sed per omnes afflictiones purgari desidero, tantum ut aeternis poenis et cruciatibus non reserver. Si placet inferre damna, sustineo: si placet omnes facultates perire, depereant, tantum ne anima pereat apud te. Si per mortem carorum et propinquorum vis me purgari, moriantur etiam ipsi, ut et ipsi ex hujusmodi vinculis liberentur, auferantur filii, dum adhuc pueri sunt, et in rudibus annis positi, nondum gravioribus peccatorum sordibus maculati sunt. Omnibus igitur flagellis emendari, verberarique paratus sum, et nihil horum recuso, tantum ut supplicia aeterni ignis effugiam. „Ego[2]) ergo in flagella paratus sum, et dolor meus coram me est semper." Ante oculos meos habeo dolorem meum, ut futuros poenarum dolores, praesentibus possim doloribus compensare.

6. „Quoniam[3]) iniquitatem meam pronuntio." Pronuntiationem iniquitatis, id est, confessionem peccati, frequentius diximus. Vide ergo, quid edocet nos scriptura divina, quia oportet peccatum non celare intrinsecus. Fortassis enim sicut ii, qui habent intus inclusam escam indigestam, aut humoris vel phlegmatis stomacho graviter[4]) et moleste immanentis abundantiam, si vomuerint, relevantur: ita etiam hi, qui peccaverunt, si quidem occultant, et retinent intra se peccatum, intrinsecus urgentur,

---

[1]) Prov. III, 12.

[2]) Psalm. XXXVIII, 17. (XXXVII.)

[3]) Psalm. XXXVIII, 18. (XXXVII.)

[4]) Edd. Merlini: graviter et moleste immanentia si vomuerint etc.

et propemodum suffocantur a phlegmate, vel humore peccati. Si autem ipse sui accusator fiat, dum accusat semet ipsum, et confitetur, simul evomit et delictum, atque omnem morbi digerit causam. Tantummodo circumspice diligentius, cui debeas confiteri peccatum tuum. Proba prius medicum, cui debeas causam languoris exponere, qui sciat infirmari cum infirmante, flere cum flente, qui condolendi et compatiendi noverit disciplinam, ut ita demum, si quid ille dixerit, qui se prius et eruditum medicum ostenderit et misericordem, si quid consilii dederit, facias, et sequaris, si intellexerit, et praeviderit talem esse languorem tuum, qui in conventu totius ecclesiae exponi debeat, et curari, ex quo fortassis et ceteri aedificari poterunt, et tu ipse facile sanari, multa hoc deliberatione, et satis perito medici illius consilio procurandum est. „Quoniam [1]) iniquitatem meam ego pronuntiabo, et cogitabo pro peccato meo." Quicunque vestrum conscius sibi est in aliquo peccato, et ita securus est, quasi nihil mali fecerit, commoveatur ex hoc sermone, qui dicit: „cogitabo [2]) pro peccato meo." Bonum est eum, qui delinquit, non esse securum, nec [3]) velut, qui nihil deliquerit, nullam sollicitudinem gerere, nec cogitare, quomodo possit suum delere peccatum. Si in corpore tuo macula aliqua vel vulnus oriatur, aut ex collisione aliqua intumescat, sollicitus es, et perquiris, quid curae debeat adhiberi, quomodo corpori sanitas antiqua reddatur. Si circa oculos se aliquis acerbus humor infuderit, sollicitus es, et perquiris, quomodo succurras, et praevenias caecitatem. Cum anima tua aegrotet, et peccatorum languoribus urgeatur, securus es, contemnis gehennam, atque ignis aeterni supplicia despicis, et irrides?

---

[1]) Psalm. XXXVIII, 18. (XXXVII.)

[2]) Psalm. XXXVIII, 18. (XXXVII.)

[3]) Edd. Merlini: et velut, qui etc.

Judicium Dei parvipendis, et commonentem te ecclesiam despicis? Communicare non times corpus Christi accedens ad eucharistiam, quasi mundus et purus, quasi nihil in te sit indignum, et in his omnibus putas, quod effugias judicium Dei? Non recordaris illud, quod scriptum est,[1]) quia „propterea[2]) in vobis infirmi, et aegri, et dormiunt multi?" Quare multi infirmi? Quoniam non se ipsos dijudicant, neque se ipsos examinant, nec intelligunt, quid est communicare ecclesiae, vel quid est accedere ad tanta et tam eximia sacramenta. Patiuntur hoc, quod febricitantes pati solent, cum sanorum cibos praesumunt, sibimet ipsis inferentes exitium. Haec de eo, quod dictum est: „cogitabo[3]) pro peccato meo."

7. Sequitur: „inimici[4]) autem mei vivunt, et confirmati sunt super me." Ad quae omnia subsonare illud debet: „ego[5]) autem cogitabo pro peccato meo." Et quamvis videam, frequenter enim nos peccatores si videamus inimicos nostros viventes ausiores, contristamur, et querelas adversus divinam providentiam fundimus. Qui autem salvari vult, ad haec omnia semper hoc sibi respondeat, etiam si „inimici[6]) mei vivunt, et confirmati sunt super me," ego tamen „cogitabo[7]) pro peccato meo." Et quamvis videam me peccatorem esse, considerans tamen etiam ceterorum peccata, quae fortassis graviora sunt, videns quoque, eos pro peccatis suis non esse sollicitos, comparans me illis, qui omnino de gravissimis delictis suis nihil cogitant, et cogitans pro peccato meo, spem habeo in te.

---

1) Desideratur „est" in edd. M.
2) I Cor. XI, 30.
3) Psalm. XXXVIII, 18. (XXXVII.)
4) Psalm. XXXVIII, 19. (XXXVII.)
5) Psalm. XXXVIII, 18. (XXXVII.)
6) Psalm. XXXVIII, 19. (XXXVII.)
7) Psalm. XXXVIII, 18. (XXXVII.)

8. „Et [1]) multiplicati sunt, qui oderunt me inique.“ Impossibile est in hac vita positum odio non haberi. Christus Jesus odio habitus est. Et quid dico impossibile est in hac vita positum odio non haberi? Deus ipse, qui in hanc vitam non venit, odio habetur ab aliquibus. Si enim non haberetur odio, nequaquam diceret propheta: „nonne [2]) odientes te Domine oderam, et super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos.“ Marcionistae, et Basilides, et Valentini oderunt Deum, et verba ejus oderunt. Cum ergo Deus odio habeatur, et Christus usque in hodiernum diem a Judaeis anathema fiat, cum Spiritus sanctus, qui in prophetis locutus est, ab haereticis odio habeatur, tu vis odio non haberi, sed ab omnibus diligi, et benedici? Vide, ne te inveniat illa sententia, quae dicit: „vae, [3]) cum benedixerint vobis omnes homines!“ Quin potius illud tantummodo observemus, ut [4]) et nos dicamus, quoniam „multiplicati [5]) sunt, qui oderunt me inique.“ Opto, cum odio habear, ut sciat conscientia mea, quoniam injuste odium patior. Odio habiti sunt etiam prophetae, sed injuste: odio habitus est Christus, sed gratis. Si autem pro peccato meo odio habeor, non possum dicere, quia „multiplicati [6]) sunt, qui oderunt me injuste.“ Juste enim odio habeor, si perosus fuero propter inhonestos actus meos et turpes. Non possum dicere, quia oderunt me gratis. Atque utinam tanta confidentia dicere possimus et nos, quia „multiplicati [7]) sunt, qui oderunt me injuste!“

---

[1]) Psalm. XXXVIII, 19. (XXXVII.)
[2]) Psalm. CXXXIX, 21. 22. (CXXXVIII.)
[3]) Luc. VI, 26.
[4]) Edd. Merlini: et ut nos dicamus.
[5]) Psalm. XXXVIII, 19. (XXXVII.)
[6]) Psalm. XXXVIII, 19. (XXXVII.)
[7]) Psalm. XXXVIII, 19. (XXXVII.)

9. „Qui [1]) retribuunt mihi mala pro bonis.“ Ego quidem bona cum iis agebam, illi vero obliti bonorum meorum reddebant mala pro bonis, criminabantur me, quoniam sequebar justitiam. Criminantur me, et exprobrant inimici mei pro iis, si qua mihi aliquando commissa sunt, nec erubescunt me justitiam subsequentem, nec dant veniam praeteritis malis pro praesentibus bonis. Verum tu, Domine „quoniam [2]) subsequebar justitiam, ne derelinquas me Domine Deus meus.“ Et haec vox confitentis est, et misericordiam postulantis: „ne [3]) derelinquas me Domine Deus meus, ne discesseris a me.“ In [4]) alio quidem psalmo dicit: „spiritum [5]) sanctum tuum ne auferas a me.“ In hoc dicit ad ipsum Deum: „ne [6]) discesseris a me.“ Ex quo ostenditur, a quibusdam meritis suis discedere Deum, et apud alios pro suis meritis permanere. Infelix tamen homo ille, a quo discesserit Deus; beatus autem est ille, cum quo permanet Deus. „Attende [7]) in adjutorium meum Domine Deus salutis meae.“ Et nos ergo oremus, et dicamus: attende in adjutorium

---

[1]) Psalm. XXXVIII, 20. (XXXVII.)

[2]) Psalm. XXXVIII, 20. 21. (XXXVII.)

[3]) Psalm. XXXVIII, 21. (XXXVII.)

[4]) R. in notis: Catena Corderiana et aliae: *Ἐν ἄλλῳ ψαλμῷ φησι· „καὶ τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀνταναέλῃς ἀπ' ἐμοῦ.“ Εἰ κἀκεῖνοι ἀπέῤῥιψάν με ὡς νεκρὸν ἐβδελυγμένον, ἀλλὰ σὺ σκέπε με ὑπὸ τὴν κραταιάν σου χεῖρα. Σοῦ γὰρ παρόντος ἀνίσχυροι καὶ ἀσθενεῖς οἱ ἐχθροί. „Πρόσχες εἰς τὴν βοήθειάν μου,“ ἐπεὶ ἐχθρῶν περιεστηκότων, ἀνθρώπων τε πονηρῶν, καὶ ἀοράτων δυνάμεων, βοηθείας δέομαι. Οὐκ ἄλλοθεν δὲ βοήθειαν ἀπαιτῶ, ἢ παρὰ σοῦ, κύριε· σὺ γὰρ καὶ θεὸς τῆς σωτηρίας μου τυγχάνεις. Σωτηρίας δὲ θεὸς ὁ ταύτης αἴτιος.*

[5]) Psalm. LI, 11. (L.)

[6]) Psalm. XXXVIII, 21. (XXXVII.)

[7]) Psalm. XXXVIII, 22. (XXXVII.)

meum, quoniam grandis est pugna, et potentes sunt adversarii. Infestus est hostis, invisibilis inimicus per istos visibiles impugnat. Attende ergo in adjutorium nostrum, et adjuva nos per sanctum filium tuum Dominum nostrum Jesum Christum, per quem omnes nos redemisti, per quem tibi gloria, et potestas in saecula saeculorum. Amen!

Ψαλμὸς τριακοστὸς ὄγδοος.

„Ἐκωφώθην[1]) καὶ ἐταπεινώθην, καὶ ἐσίγησα ἐξ ἀγαθῶν," κ. τ. ε. Ἐν[2]) τοῖς πειρασμοῖς φεύγει τὰ ἀγαθὰ ἐξ ἡμῶν, καὶ σιωπᾷ ἡ ψυχὴ ἐξ αὐτῶν. Ἐκεῖνα γὰρ φθέγγεται ἡ ψυχὴ, ἃ γινώσκει, καὶ σιωπᾷ, ἃ οὐ γινώσκει. Ἀγαθὰ δὲ εἶπε νῦν τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς γνώσεις, αἵτινες ἐν καιρῷ πειρασμοῦ διαφεύγουσι τοὺς πειραζομένους.

„Ἐθερμάνθη[3]) ἡ καρδία μου ἐντός μου," κ. τ. ε. Δυνατὸν[4]) μὲν τοῦ τῆς ὀργῆς ἐπιστάντος δαίμονος μὴ ὀργισθῆναι, ἀδύνατον δὲ τάχα μὴ θερμανθῆναι.

„Γνώρισόν[5]) μοι, κύριε, τὸ πέρας μου," κ. τ. ε. Πέρας[6]) ἐστὶ τῆς λογικῆς φύσεως ἡ γνῶσις τῆς ἁγίας τριάδος.

„Πλὴν[7]) τὰ σύμπαντα ματαιότης, πᾶς ἄνθρωπος ζῶν," κ. τ. ε. Τὰ[8]) σωματικὰ πάντα ματαιότης ἐστίν· ἡ γὰρ ἀσώματος φύσις κατ' εἰκόνα γεγένηται θεοῦ.

---

1) Psalm. XXXIX, 2. (XXXVIII.)
2) R. in notis: Schedae Grabii.
3) Psalm. XXXIX, 3. (XXXVIII.)
4) R. in notis: Codex Coislinianus.
5) Psalm. XXXIX, 4. (XXXVIII.)
6) R. in notis: Codex Coislinianus.
7) Psalm. XXXIX, 5. (XXXVIII.)
8) R. in notis: Codex Coislinianus.

„*Μέντοι*[1]) *γε ἐν εἰκόνι διαπορεύεται ἄνθρωπος*,“ *κ. τ. ε.* *Πᾶς*[2]) *ἄνθρωπος ζῶν ἐν εἰκόνι διαπορεύεται, ἤτοι τοῦ θεοῦ τηρῶν τὴν κατ᾽ εἰκόνα, καὶ τὸ προκόπτειν εἰς τελειότητα, σύμμορφος γενόμενος τῆς εἰκόνος θεοῦ, ἢ ἄλλου τινὸς ζώου, ἵππος θηλυμανὴς, ἢ ἄλλο τι ἄλογον κατὰ τὸ ἦθος γινόμενος.*

„*Καὶ*[3]) *νῦν τίς ἡ ὑπομονή μου;*“ *κ. τ. ε.* *Σύ*[4]) *μοι τὸ δύνασθαι φέρειν κεχάρισαι. Τὸ μηδὲν ἐξ ἀνθρωπίνης ἀσθενείας εἰπεῖν τι ἢ δρᾶσαι. Σὺ δὲ καὶ παιδεύσας ὑποστῆναί με καὶ φέρειν ἐποίησας. Ὁ εἰδὼς τὴν πλάσιν μου, καὶ τὴν ἀσθένειαν σύγγνωθι.*

„*Ὄνειδος*[5]) *ἄφρονι ἔδωκάς με,*“ *κ. τ. ε.* *Ἄφρονά*[6]) *φησιν, ὃν καὶ φθάσας ἁμαρτωλὸν εἴρηκε. Παραδίδωσι δὲ ὁ θεὸς εἰς ὀνειδισμὸν, πρὸς ἐξομολόγησιν μείζονα· ὅπερ ἀξιοῖ μὴ παθεῖν ὁ ταῦτα λέγων, ὡς ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ἐξομολογούμενος κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ θεῷ.*

„*Ἐκωφώθην*,[7]) *καὶ οὐκ ἤνοιξα τὸ στόμα μου, ὅτι σὺ ἐποίησας,*“ *κ. τ. ε.* *Δύναται*[8]) *καὶ τοῦτο οὕτω νοεῖσθαι· οὐδέποτέ σοι ὡς ἄλλοι προσῆψα ὡς αἰτίῳ τὰς ἐμὰς ἀνομίας. Εἰς τοῦτο γὰρ οὐδέποτε τὸ στόμα μου ἤνοιξα, ἀλλ᾽ ἐκωφώθην.*

---

1) Psalm. XXXIX, 6. (XXXVIII.)

2) R. in notis: Catena Corderii; sed pleniora habet Catena Barbari: „Omnis homo vivens in imagine pertransit, vel quatenus id servat et retinet, quod est ad Dei imaginem, qui pertransit proficiendo, hoc in divina imagine facit, cum sit conformis imagini filii Dei; vel quatenus similis est alicui animali, vel equo amore furenti, vel belluae alicui, cujus mores imitetur.“

3) Psalm. XXXIX, 7. (XXXVIII.)

4) R. in notis: Catena Corderii.

5) Psalm. XXXIX, 8. (XXXVIII.)

6) R. in notis: Catena Corderii.

7) Cfr. Psalm. XXXIX, 9. (XXXVIII.)

8) R. in notis: Catena Corderii.

„Ὅτι [1]) πάροικος ἐγώ εἰμι ἐν τῇ γῇ καὶ παρεπίδημος, καθὼς πάντες οἱ πατέρες μου," κ. τ. ε. Ὁ [2]) πολλάκις εἰπών· „πλὴν [3]) ματαιότης πᾶς ἄνθρωπος·" ὁμολογεῖ πάροικος εἶναι, ἑτέραν δὲ ζωὴν ἀναψύξεως οἶδε, καὶ μετὰ δακρύων ἱκετεύει σπάνιον κατὰ τοὺς πατέρας πάροικον εἶναι, καὶ μὴ ἐνοικεῖν τῇ παρούσῃ ζωῇ. Ἐὰν οὖν, φησὶ, μὴ ἀφῇς μοι τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἀναψύξω πρὶν ἀπελθεῖν ἐκεῖ, οὐχ ἕξω μετανοίας καιρὸν, οὐδὲ ὑπάρξω ἐν τῇ παρὰ σοὶ ζωῇ. Ἢ, ὡς οὐχ ὑπαρχόντων ἁμαρτωλῶν, ἔσονται ὡς οὐκ ὄντες.

„Τοῦ [4]) αὐτοῦ." Πάντες [5]) οἱ τῶν δικαίων ὡς δικαίων πατέρες, πάροικοί εἰσι καὶ παρεπίδημοι, σκιὰν ἡγούμενοι τὸν βίον τὸν ἐπὶ τῆς γῆς.

---

[1]) Psalm. XXXIX, 12. (XXXVIII.)

[2]) R. in notis: Catena Corderii. In hunc autem versum aliud scholion habet Catena Barbari: „Causas narrat, quibus Dei misericordia dignus homo censeri debeat. Quis enim est, qui incolam suum non misericordia prosequatur? Sed cur incola, aut advena homo est? Quoniam quando jusserit Deus, homo migrat tanquam de domo in domum ab hoc saeculo in futurum. Ceterum non ἐπίδημος, quod simpliciter peregrinum sonat, sed παρεπίδημος dixit. *Nam quamdiu corpus incolimus*, quemadmodum Paulus ait, *peregrinamur a Domino*. Unde sancti hinc emigrare festinarunt, ut cum Deo inhabitarent, quos patres suos, non juxta carnem tantum, sed ob similes virtutes propheta nominavit. *Et amplius non ero*. Nam peccatoribus, perinde ac non sint, dicitur: *erunt tanquam qui non sunt*. Et: *ea, quae non sunt, vocavit Deus, tanquam ea, quae sunt*. Quare Dominum Deum nostrum subsequamur, eidemque adhaereamus, ut vere esse possimus."

[3]) Cfr. Psalm. XXXIX, 5. (XXXVIII.)

[4]) Cfr. pag. huj. not. 1.

[5]) R. in notis: Codex Coislinianus.

Origenis explanatio super Psalmum XXXVIII., qui dicitur: „dixi:[1]) custodiam vias meas.“

Homilia I.

1. Sicut unus homo proficit secundum Deum, et studium sibi adhibens melior se ipso efficitur, ita etiam populo universo accidebat. Propter quod et ipso proficiente, etiam legis ei fiebat augmentum. Denique quomodo in lege scriptum est, praecepta quaedam sacerdotibus sunt et Levitis de sacrificiis ceterisque solemnibus: verum cum proficeret populus eo tempore, quo inerat ei virtus adhuc proficiendi, non stetit res in illo primo ordine, sed alligatae sunt illis eminentiores quaedam legislationes secundo et tertio. Et si quis vult scire, quae sunt ista, quae de sacerdotibus ac Levitis adjecta sint, legat primum librum Paralipomenon, et patienter inspiciat omnem illum catalogum nominum, et inveniet ibi admirandum quendam ordinem, et distributionem tribuum pro suo quoque nomine et loco praecipuum quid in solemni ordine esse sortitam. Sed et Levitas et sacerdotes inveniet[2]) diversis officiis atque ordinibus distributos, ut alii quidem sint ad aperiendas januas templi praepositi, alii, quibus claves creduntur, aliis sacrificiorum et altarium cura committitur. Et multa sunt, quae ex illius libri historia possumus dicere de sacerdotalibus institutis. Si quis ergo inspicere potest, quomodo exemplari, et umbrae coelestium deserviunt Judaei, adscendat ab inferiori verbi crepidine ad summa ejus ac superiora fastigia, et contempletur ex iis futuri sacerdotii statum, et electionem illam coelestem,

---

[1]) Psalm. XXXIX, 1. (XXXVIII.)

[2]) Cfr. I Chron. IX, 24. 25. 26.

atque inibi contemplabitur, qui sunt isti ordines sacerdotales, vel quae sint officia Levitarum, quae in coelestibus ministeriis exhibentur, et omnia in coelis mente conjiciet, quae deposita vidit in terris. Erit [1]) enim et ibi populus, et ex populo Dei electi Levitae, et ex his rursum electi et eximii sacerdotes, et sacerdotum nihilominus differentiae quamplurimae: sicut in primo libro Paralipomenon indicatur viginti quatuor esse ordines sacerdotum, alios quidem sub Eleazaro, alios vero sub principe Ithamar, [2]) quorum et Ephemeriae [3]) esse dicuntur.

2. Sed dicat aliquis fortassis auditorum: Quid haec pertinent ad psalmum? Plurimum. Nam superscriptio est hujus psalmi: „in [4]) finem, pro Idithum [5]) psalmus David.“ Hunc Idithum invenimus unum esse ex his, quibus hymnorum studium Dei ac sollicitudo commissa est. Oportuit ergo nos invenientes hoc nomen psalmi superscripti, ostendere, quis fuerit iste Idithum, et quomodo post primam legem secunda facta sit de observationibus sacerdotalibus ordinatio. Apud Graecos quicunque carmina, vel sonos musicos conscribebant, quibus iis visum fuisset in agone ea canenda praestabant: et fiebat, ut alius quidem coronaretur in agone, alius autem victori conscriberet carmen. In psalmis ergo divinae scripturae quicunque [6]) superscripti secundum septuaginta interpretes: „in [7]) finem:“ apud alios „victoriales,“ vel „ad victo-

[1]) Edd. Merlini: Erat enim etc.

[2]) Edd. Merlini perperam: Thamar.

[3]) Edd. Merlini: ephimeria.

[4]) Cfr. Psalm. XXXIX. (XXXVIII.)

[5]) Edd. Merlini constanter: Idithun.

[6]) Edd. Merlini: quicunque sunt superscripti secundum septuaginta interpretes: *victoriales,* vel *ad victoriam,* vel *victori* attitulantur, pro eo etc.

[7]) R. in notis: „Catena Barbari: Illud: *in finem,* secundum alios interpretes: *pro victoria, in victorem,* et *victoriae auctori* inscribitur.“

riam," vel „victori" attitulantur, pro eo videlicet, quod velut victoriae laus in ipsis inferatur. Fecit ergo David divino Spiritu repletus psalmum hunc, et dedit Idithum, cui officium canendi Deo hymnos fuerat injunctum, tanquam pollenti in hujusmodi disciplina. Et ideo ergo superscribitur: „in [1]) finem, pro Idithum psalmus David."

3. Sed nunc jam videamus, quid vox proferat justi, et videntes tanquam in speculo nosmet ipsos intueamur, si possimus [2]) tales esse, aut si multum nobis deest, aut certe jam proximi sumus, licet nondum plene assecuti sumus. Quoniam [3]) igitur multorum peccatorum initium humanus est sermo, et os nostrum multis malis ministrat, et valde difficile est inveniri hominem, qui una saltem hora os suum et linguam suam observet a peccato, ait: „dixi: [4]) custodiam vias meas, ut non peccem in lingua mea." Mihi ipsi dixi, et intra me locutus sum, et haec addidi: [5]) sic volo servare vias meas, ut non peccem: hoc modo servare possum, si custodiam linguam meam. „Ex [6]) verbis enim, inquit, tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis." Et iterum: „Amen [7]) dico vobis, de omni otioso verbo reddetis rationem in die judicii." Non solum, inquit, de eo, quod male locuti fueritis, sed quod otiose locuti fueritis: quia malus sermo non est otiosus; operatur enim opus malum. Otiosus autem sermo est, qui neque boni, neque mali aliquid agit. Si ergo in die

---

[1]) Cfr. Psalm. XXXIX. (XXXVIII.)

[2]) Edd. Merlini: possumus.

[3]) R. in notis: Catena Corderii: *Ἐπεὶ σχεδὸν πάσης ἁμαρτίας ἀρχὴ διὰ λόγου γίνεται, ὁ φυλάξαι προθέμενος τὰς διὰ τῶν λόγων ὁδοὺς αὐτοῦ, ἀκόλουθον ἕξει τὸ καθαρεῦσαι ἀπὸ τῶν κατ᾽ ἐνέργειαν ἁμαρτημάτων.*

[4]) Psalm. XXXIX, 1. (XXXVIII.)

[5]) Ed. Ruaei sola: addidit.

[6]) Matth. XII, 37. [7]) Cfr. Matth. XII, 36.

judicii rationem reddemus, non solum pro malis verbis, sed etiam pro otiosis, quis gloriabitur castum se habere cor? Aut quis confidit dicens: mundus sum a peccato? Veruntamen ait justus: „dixi:[1]) custodiam vias meas, ut non peccem in lingua mea. Posui ori meo custodiam.“ Alibi quidem scriptum est: „omni[2]) custodia serva cor tuum:“ hic autem: „posui[3]) ori meo custodiam.“ Et iterum alibi scriptum est: „vide,[4]) circumduc sepem spinarum circa possessionem tuam.“ Et iterum: „pecuniam[5]) tuam et aurum tuum alliga; et ori tuo facito ostium et seram, et verbis tuis jugum et stateram.“ Ego arbitror, quod observatio horum mandatorum observantem et mansuetum faciat et beatum, non solum rerum exitus, verum etiam ipsa observantia. Dum enim semper observat os suum, et linguam custodit, ne prius sermonem proferat, quam discutiat, et pertractet apud semet ipsum, si oporteat dici, si sermo talis est, qui debeat proferri, si persona talis est, quae aut debeat, aut possit audire, si tempus opportunum est proferendi sermonis: dum singula ista perpendit, excluditur omnis iracundia et timor, et inconsulti furoris impetus mitigatur, atque omnem penitus deliberationem talis abscindit: et ita demum velut ex tranquillitate quadam et convicti animi per mansuetudinem sermo procedens, proferentibus gratiam praestat et audientibus medicinam.

4. Verum quoniam in illo maxime tempore peccamus, quando peccator consistit adversum nos, instigans et provocans, ut aliquid tale emittamus ex ore, in quo rei teneamur in futuro judicio, hoc describens sanctus pro-

---

[1]) Psalm. XXXIX, 1. (XXXVIII.)
[2]) Prov. IV, 23.
[3]) Psalm. XXXIX, 1. (XXXVIII.)
[4]) Sap. Sirac. XXVIII, 24. (Ecclesiastic.)
[5]) Cfr. Sap. Sirac. XXVIII, 24. 25. (Ecclesiastic.)

pheta dicit: „dum[1]) constitit peccator adversum me, obmutui et humiliatus sum et silui a bonis.“ Si[2]) quando peccator adstitit adversum me, et loquebatur de me male, et obtrectabat atque irritabat me, ut similia ei redderem, et paria de meo ore proferrem, ego in illo tempore silentium meditabar, ut nihil penitus responderem. Propterea ergo dicit: „dum[3]) constitit peccator adversum me, obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis.“ Nos vero aliquando si nolumus humiliari, alia cogitamus et dicimus apud nosmet ipsos: Quid hoc est? Iste me contemtui habuit, et ausus est talia in[4]) os ingerere, et ita adversum me movere sermonem: nonne et ego huic similia, aut etiam graviora inferam, ut et ipse audiat pejora, quam dixit? Sed justus non ita agit, quin potius humiliat se, etiam si servus sit ille, qui obtrectat, et convitia ingerit, aut si humilis et peccator sit, et indignus. Ille dicit: „dum[5]) constitit peccator adversum me, obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis.“ Non dixit: „et silui“ tantummodo, sed „a bonis silui:“ in quo ostendit, quod cum sint in me bona, et edoctus atque institutus sim bonis[6]) dogmatibus atque disciplinis, et possim etiam ceteros docere, quae bona sunt, tamen in eo tempore, quo peccator assistit adversum me, et convitiis lacessit ac jurgiis, ego etiam bona verba mea cohibeo et reprimo: ne vel illi ignem suae perditionis inflammem, dum non potest pariter parere malis, et conspicere bona, vel sermonum meorum faciam detrimentum. Quid ergo? Hoc videbitur perfectum esse, quod dicit: „dum[7]) constitit

1) Psalm. XXXIX, 1. 2. (XXXVIII.)
2) Edd. Merlini: Si quando quidem etc.
3) Psalm. XXXIX, 1. 2. (XXXVIII.)
4) Edd. Merlini: in nos ingerere etc.
5) Psalm. XXXIX, 1. 2. (XXXVIII.)
6) Edd. Merlini: bonis et dogmatibus etc.
7) Psalm. XXXIX, 1. 2. (XXXVIII.)

peccator adversum me, obmutui, et humiliatus sum et silui a bonis?" Aut profectus quidem est, nondum tamen perfectio. Tria namque in hoc loco de Scripturis, puto, posse assignari, in quo dicit stare peccatorem adversum se, et loqui in auribus suis ea, quibus irritari et exacerbari possit ad retribuendum. Et si quidem ego parvus sum, similia, et oculum pro oculo requiro, dentem pro dente, et maledicta pro maledictis repono. [1]) Si vero jam aliquantum profeci, nondum tamen perfectus sum, et taceo et fero convitia patienter, nec quicquam omnino respondeo. Si vero sim perfectus, non taceo, sed cum maledicor, benedico, sicut et Paulus dicebat: „maledicimur, [2]) et benedicimus: persecutionem patimur, et sustinemus: blasphemati deprecamur." Et quoniam qui haec agunt, id est, qui pro maledictionibus benedictiones reddunt, qui pro blasphemiis deprecantur, videntur hominibus velut pecudes et purgamenta, tanquam qui sensum injuriae non habeant, propterea ergo addidit dicens: „tanquam [3]) purgamenta hujus mundi facti sumus omnium peripsema." Sed nos nolumus cum Apostolis purgamenta hujus mundi fieri, sed volumus non contemni ab hominibus, imo potius et timeri, et satisagimus reddere his, qui laedunt, et praevenire vindictam, quam sibi Dominus reservavit, dicens: „mihi [4]) vindicta: ego retribuam, dicit Dominus." Verum si non possumus in tantum proficere, et ad istud culmen veritatis adscendere, ut dicamus cum Paulo: „maledicimur, [5]) et benedicimus: persecutionem patimur et sustinemus: blasphemati deprecamur:" vel hoc, quod adhuc per prophetam docemur, dicamus: „dum [6]) constitit

---

[1]) Edd. Merlini: reporto.

[2]) I Cor. IV, 12. 13. [3]) I Cor. IV, 13.

[4]) Rom. XII, 19. coll. Deut. XXXII, 35.

[5]) I Cor. IV, 12. 13.

[6]) Psalm. XXXIX, 1. 2. (XXXVIII.)

peccator adversum me, obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis."

5. Et quid addidit his? „Et [1]) dolor, inquit, meus renovatus est." Hi, qui in agonis certamine mutuis inter se verberibus agunt, in his semper praeparare conantur, ut [2]) illata sibi ab adversariis verbera fortiter ferant, nec sensum doloris accipiant, et est iis summa virtus lacertorum ictus vel calcium absque dolore suscipere. In quibus ille est perfectior, qui ad ictum vulneris nullum recipit stimulum doloris. Secundus vero est is, qui dolet quidem, sed nequaquam doloribus cedit. Tale aliquid intellige etiam in nobis, cum maledicimur, et assistit adversum nos antagonista, si quidem bene instituti sumus, et animo longa meditatione roborati, in nullo penitus ex illatis maledictis vel convitiis contristamur, sed sumus pro nimia mentis constantia ac patientia velut sensu doloris carentes, et per multam mansuetudinem, ut audeam ita nominare, velut imitatores efficimur quodammodo Dei: Deus enim maledicitur ab haereticis, blasphematur ab his, qui providentiam ejus negant, culpatur ab his, qui thesauros sapientiae ejus ignorant: et dic mihi, numquid potes hoc cogitare, quod pro his omnibus injuriis doleat quidem Deus, sed patiatur sicut nos? An tanquam divina natura per impassibilitatem, neque sensus doloris ullatenus recipit, neque ullis aut injuriis, aut convitiis excitatur? Talis ergo erit, imo imitabitur talem omnis perfectus et justus, qualis erat ille, qui dicebat: „maledicimur, [3]) et benedicimus: persecutionem patimur, et sustinemus: blasphemati deprecamur." Qui autem nondum est perfectus, proficit tamen, cum maledicitur, obmutescit et humiliatur, et silet a bonis. Sed iste, qui hujusmodi est, dolet, et

---

[1]) Psalm. XXXIX, 2. (XXXVIII.)

[2]) Edd. Merlini: ut illa sibi.

[3]) I Cor. IV, 12. 13.

dicit: „et[1]) dolor meus renovatus est.“ Describe mihi vulnus, quod curatur, et curam ejus proficientem et[2]) jam proximam cicatrici: tum deinde in ipso vulnere, quod jam coeperat obducere cicatricem, intuere aliud vulnus infligi, et per hoc vulnus recens illud pristinum renovare. Tale etiam evenit huic, qui proficit, sed nondum perfectus est, nec jam ad summam perductus est sanitatem. Si ergo, dum adhuc in tenero est cutis, accedant ei maledictorum et convitiorum vulnera, renovatur dolor, et parantur angustiae; et tunc merito dicit: „dum[3]) constitit peccator adversum me, obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis, et dolor meus renovatus est.“ Vide ergo, quomodo is, qui in certamine positus est, qui se refrenare cupit ab iracundia vel furore, et dum ipse haec apud se meditatur, et irritatio ei supervenit peccatoris, quae eum conturbet quidem et fatiget, non tamen vincat, sed quamvis provocetur et inflammetur ad respondendum, remordens tamen dolorem suum cohibeat et reprimat, hic dicit: „dolor[4]) meus renovatus est.“ Pro eo, quod scilicet jam proficiebam, et[5]) jam me ad sanitatem pervenisse credebam, antequam exacerbarer, et antequam convitiis lacesserer: sed modo rescinditur vulnus meum, et maledicti[6]) mucronibus renovatur, dum injuriae dolor patientiam rumpit.

6. In consequentibus adhuc amplius passionem describit ejus, qui proficit, cum dicit: „concaluit[7]) cor meum intra me.“ Cum[8]) enim audit quis maleloquentis et de-

---

1) Psalm. XXXIX, 2. (XXXVIII.)
2) Edd. Merlini: etiam proximam etc.
3) Psalm. XXXIX, 1. 2. (XXXVIII.)
4) Psalm. XXXIX, 2. (XXXVIII.)
5) Edd. Merlini: etiam me etc.
6) Edd. Merlini: maledictum.
7) Psalm. XXXIX, 3. (XXXVIII.)
8) Catena Corderii: „*Ἐκ τῶν λόγων τοῦ συστάντος*

trahentis vocem, non potest sine dolore, sicut ille, qui perfectus est, qui jam diuturna constantia beatitudinem meruit: sed iste dolet, et dolens corde concalescente fervet intra se, ac perturbatur, sed non eo usque, ut et sermonem proferat corde turbato: verum concalescit [1]) quidem in interioribus suis rei indignitate permotus, sed caloris sui flammas per silentium decoquit. [2])

7. Videamus etiam alium sermonem justi, quem et summo studio debemus aemulari. „Et [3]) in meditatione mea exardescet ignis.“ Et [4]) ego meditor eloquia Domini, et frequenter in ipsis me exerceo, sed nescio, si talis sum, ut in meditatione mea ex unoquoque sermone Dei ignis procedat, et accendat cor meum, et inflammet animam ad ea, quae meditor, observanda. Et ego nunc

---

κατεναντίον μου ἁμαρτωλοῦ, ἐθερμάνθη διαπυρωθεῖσα ἡ καρδία μου, καὶ ἡ τοιαύτη θέρμανσις ἐντός μου ἐφυλάχθη. Ὁ τελείαν ἕξιν ἀναλαβὼν, οὐ κινεῖται παντελῶς ὑπὸ τῶν λοιδορουμένων αὐτῷ. Ἀλγεῖ μὲν, καὶ τὴν καρδίαν ἔχει ταραττομένην, ἀλλ' οὐχ ὥστε καὶ παραπέμψαι τῷ στόματι λόγον.“ R.

[1]) Edd. Merlini: concalescet.

[2]) Edd. Merlini: decoquet.

[3]) Psalm. XXXIX, 3. (XXXVIII.)

[4]) R. in notis: Catena Barbari: Et meditans, inquit, divina eloquia ardebam, quemadmodum et Cleophas dicens: „nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur nobis in via, et aperiret nobis Scripturas?“ Hujusmodi fuere verba Jeremiae. Unde scriptum est Deum illi dixisse: „ecce, dedi verba mea in os tuum ignem.“ Hujusmodi erant linguae super Apostolos Evangelium annuntiaturos insidentes: nam visae sunt illis esse tanquam ignis, ut illorum sermo esset adurens, et auditorum animas inflammaret. Catena Corderii: *Καὶ μελετῶν δὲ, φησὶ, τὰ θεῖα λόγια, ἐκαιόμην, ὡς οἱ περὶ Κλεόπας* (ed. Ruaei: *Κλεόπαν*) *λέγοντες· „οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν;“ Ἡ ἐθερμαίνετο τῇ λύπῃ, καὶ οὐκ ἐλάλει, κατὰ τό· „ὀργίζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε.“ Τὸ μὲν γὰρ μὴ παθεῖν ὑπ' ὀργῆς, κρεῖσσον ἢ καθ' ἡμᾶς· τὸ δε ἐπιλογισμῷ τοῖς ἁγίοις ἐστὶν ἐφικτόν.*

loquor sermones Dei, sed optarem, ut primo in meo corde, secundo quoque in auditorum mentibus exardescerent: sicut erant illi sermones, quos loquebatur Jesus, de quibus dicebant illi, qui audierant: „nonne [1]) cor nostrum erat ardens in nobis, cum in via aperiret nobis Scripturas?" Utinam et nunc adaperientibus nobis scripturas divinas concalesceret cor nostrum intra nos, et in meditatione nostra accenderetur ignis, et concitaremur [2]) in opus eorum, quae audimus et legimus. Tales denique erant et Jeremiae sermones, secundum quod scriptum est, cum dicit ad eum Dominus: „ecce, [3]) dedi sermones meos retrorsum in os tuum ignem." Quare ignem? Quia sermones, quos loquebatur, accendebant auditores, et nihil tepidum in iis, neque frigidum permanebat: sed sicut ignis consumit ac interimit omnem materiam, nec immundum aliquid in se recipit, aut pollutum: ita et hi, quorum cor divini verbi ignis accenderit, non patientur ultra materialibus et mundanis sordibus pollui, nihil in se tepidum recipient, et quod evomi dignum sit, nec patientur multiplicata in se iniquitate refrigescere caritatem, sed erunt semper lampades eorum accensae, et lucernae ardentes, et ipsi parati tanquam servi exspectantes Dominum suum de nuptiis redeuntem. Aut non iste erat ignis ille, de quo Salvator noster dicebat: „ignem [4]) veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut ardeat?" Iste procul dubio ignis est, qui frigus peccati fugat, et calorem spiritus revocat. Hoc nimirum est etiam, quod in Actibus Apostolorum refertur, cum dicit, [5]) quia visae sunt iis divisae linguae sicut ignis, et consedisse super Apostolos, pro eo scilicet, quod Evangelii verbum praedicaturi [6]) et

---

[1]) Luc. XXIV, 32.

[2]) Edd. Merlini: concitaremus.

[3]) Jerem. V, 14. [4]) Luc. XII, 49.

[5]) Cfr. Act. II, 3.

[6]) Edd. Merlini: praedicatur: et ignei etc.

ignei vigoris deberent gratia roborari, ut auditorum animae flammam per sermonis traducem sumerent. Sed unde mihi hoc, ut linguae ignis veniat in cor meum, et de lingua ignea ego quoque proferam sermonem, ut ex me velox sermonibus meis accendatur ignis in cordibus auditorum, et arguat eum, qui peccavit, et efficiatur ei sermo meus supplicium, ut adustus et inflammatus sermonibus meis veniat in poenitentiam, quae salutem stabilem operatur ex tristitia, quae secundum Deum est, quam ex verbi Dei increpatione suscepit? Atque utinam possim ita accendere omnem animam auditorum, ut, quicunque sibi conscius est, non ferens nostri sermonis incendium, sed omnibus intra se visceribus inflammatus, velocius consumeret latentes intrinsecus vitiorum sordes: ut posteaquam intermisisset omne, quicquid carnis et materiae crassioris proprium est et amicum, tunc jam ignis iste fieret in eo lux et lucerna ardens: quae non sub modio,[1]) sed super candelabrum poni deberet, ut illuminaret omnes, qui in domo sunt. Si ergo accendit te sermo auditus, et intellexisti, quid dixit Apostolus: „et[2]) quis est, qui me laetificet, nisi qui contristatur ex me?" Quoniam verba ipsius erant ignis, et laetabatur Apostolus, sicubi videbat aliquem audito sermone suo contristatum et compunctum ex his, quae audierat, quodam conscientiae suae igne succensum ex recordatione delicti, propterea dicebat: „et[3]) quis est, qui me laetificet, nisi qui contristatur ex me?" Ita ergo et nos satisagamus, ut in meditationibus nostris accendatur ignis, qui nos primo exurat, et recordatione et conscientia peccatorum, postea vero expurgatos jam vitiis illuminet et illustret.

8. „Locutus[4]) sum, inquit, in lingua mea." Quid

---

[1]) Cfr. Matth. V, 15. [2]) II Cor. II, 2. 3.
[3]) II Cor. II, 2. 3.
[4]) Psalm. XXXIX, 3. (XXXVIII.)

locutus sit in lingua sua, consideremus: videtur enim mihi per haec mysticum aliquid indicare. Ait ergo: „notum[1]) fac mihi, Domine, finem meum, et numerum dierum meorum, quis[2]) est, ut sciam, quid desit mihi.“ Si, inquit, notum feceris finem meum mihi, et quantus sit numerus dierum meorum, notum feceris mihi, potero per haec etiam illud agnoscere, quid desit mihi. Aut forte per haec etiam illud videbitur indicari, quia sicut omnis artis est aliquis finis, verbi gratia structionis finis, domum facere, naupagii, navem construere, quae possit fluctus maris superare, et ferre impetus ventorum, et uniuscujusque artis est aliquis talis finis, propter quem ars ipsa videtur reperta: ita fortassis est vitae nostrae, vel totius mundi finis quidam, propter quem[3]) geruntur omnia, quae geruntur in vita nostra, vel propter quem mundus ipse vel institutus est, vel constat. Cujus finis etiam Apostolus meminit, dicens: „deinde[4]) finis, cum tradiderit regnum Deo et patri.“ Ad quem finem utique festinandum est, ut sit operae pretium hoc ipsum, quod a Deo creati sumus. Et rursus, sicut corporis nostri compago parva quaedam et exigua ab initio nativitatis, confestim tamen urget, et tendit ad finem quendam proceritatis suae per aetatis augmenta, et iterum, sicut anima nostra secundum hoc, quod in corpore hoc degit, festinat primo loquelam recipere balbutientem, secundo deinde clariorem, tum demum ad disputationem perfectam atque integram pervenire: hoc modo etiam omnis vita nostra imbuitur quidem nunc velut balbutiens inter homines in terris: consummatur vero, et ad summum pervenit in coelestibus apud Deum. Cupit ergo propheta ista de causa agnoscere finem suum, propter quem factus est, ut intuens finem, et dies suos

[1]) Psalm. XXXIX, 4. (XXXVIII.)
[2]) Edd. Merlini: qui est.
[3]) Ed. Ruaci sola: quod. [4]) I Cor. XV, 24.

perspiciens, et considerans perfectionem, videat, quantum sibi deest ad illum finem, quo tendit. Verbi gratia, ut si ponamus aliquem artificio traditum, et hunc dicere ad magistrum suum, volo scire, quae sit artis hujus perfectio, et nosse, qui sit faber perfectus vel structor: et cum hoc didicerit, requirat, quantum sibi deest ab illa perfectione, vel quantum profecerit in artis disciplina, ut, cum utrumque cognoverit, sciat, quid habeat, et quid perfectioni desit, agnoscat: ita etiam et nunc propheta orat a Deo discere, ut innotescat sibi finis, et numerus dierum suorum qui sit. In quo non est putandum, quod de corporali tempore et annis hujus vitae loquatur, sed omnem numerum dierum scire vult, qui fuerit in prima vita, qui fuerit in secundo incolatu, qui in tertio. „Multum [1]) enim, inquit, incola fuit anima mea.“ Velut si dicerent illi, qui exierunt ex Aegypto: „notum [2]) fac mihi, Domine, finem meum:“ quae est terra bona, et terra sancta, et „numerum dierum meorum,“ in quibus ambulo, ut „sciam, quid desit mihi,“ quantum restat, usque quo perveniam ad terram sanctam repromissionis: ita et hic vult nosse numerum dierum, in quibus iter agit. Habemus enim dies quosdam in hoc mundo, quosdam autem et extra hunc mundum. Alium enim facit diem solis [3]) iste cursus nostri hujus coeli spatiis terminatus, alium habet diem ille, qui ad secundi coeli pervenire meretur adscensum. Multo enim clariorem diem ducit ille, qui usque ad tertium coelum vel rapi, vel pervenire potuerit, ubi non solum ineffabile lumen inveniet, verum etiam verba, quae homini loqui non liceat, audiet. Novi et alios dies, quorum numerum fortassis propheta merito requirit. Nam sicut in hoc coelo sol exortus, et universum mundum illustrans

[1]) Psalm. CXX, 6. (CXIX.)

[2]) Psalm. XXXIX, 4. (XXXVIII.)

[3]) Edd. Merlini: sol iste etc.

diem facit: ita et in corde justi, quod pro constantia et firmitate Dei [1]) firmamentum merito appellatur, si exoriatur sol justitiae Jesus Christus Dominus noster, et illuminet eum lumine scientiae et veritatis, diem facit in corde ejus: et quanto frequentius exoritur et illuminat, tanto majorem sibi talium dierum numerum computabit. Digne ergo conscius sibi propheta de hujuscemodi illuminatione dicit: „notum [2]) fac mihi, Domine, finem meum, et numerum dierum meorum, quis est, ut sciam, quid desit mihi."

9. Et addit: „ecce, [3]) veteres posuisti dies meos." In graeco scribitur *παλαιστὰς*, quod significat mensuram quatuor digitorum. Volens ergo docere nos, qui jam in hac vita breves et perpaucos ducimus dies, dixit hunc versiculum, de quo supra diximus. Ex quo intelligitur, quia possit et alius dicere, quia dies meos posuisti unum digitum, velut consequens de temporis brevitate, et alius duos digitos, vel tres. Quaero autem, si potest aliquis hominum dicere, quia dies mei decem digiti sunt, aut viginti, aut etiam amplius. Et quia loca difficilia incurrimus, velim requirere, sicubi in Scripturis tale aliquid invenimus, ex quo possit aperiri planius id, quod videtur obscurum. In Esaia scriptum recordor: „quis [4]) metitus est, inquit, manu aquam, et coelum palmo, et omnem terram pugillo?" Ex quibus consideret, quisquis ille est prudentior auditorum, per singula loca differentias mensurarum, quomodo eorum quidem, qui coelum merentur appellari, pars vitae, quae coelestis est, palmo [5]) Dei metiri dicitur, quicunque ille est Dei palmus: et eorum, quorum vita adhuc terrena est, pugillo Dei vita metitur.

---

[1]) Edd. Merlini: fidei.

[2]) Psalm. XXXIX, 4. (XXXVIII.)

[3]) Psalm. XXXIX, 5. (XXXVIII.)

[4]) Jesai. XL, 12.

[5]) Edd. Merlini: palma Dei metiri dicitur, quaecunque illa est Dei palma: et eorum, quorum etc.

Sed pugilli divini differentiam nunc requirere, et nostrum sermonem et auditum vestrum fortassis excedat. Verumtamen sicut ibi manu aquam metitus est, palmo [1]) coelum, et omnem terram pugillo, et appendit montes in statera, et colles in jugo: ita etiam hic secundum eandem consequentiam mensura ista [2]) intelligenda est, quoniam nihil Deo sine mensura est, nihil sine pondere, sed omnia ei in numero constant et mensura. Ita quoque prophetae vita et numerata et dimetita Deo est, dum providentiae ejus rationibus regitur.

10. Addit etiam in sequentibus, et dicit: „substantia [3]) mea tanquam nihilum ante te est.“ Nisi addidisset „ante te,“ valde contristabar, pro eo, quod humanam substantiam nihil esse dixisset. Nunc vero quia dixit „ante te,“ velut diceret ad comparationem quidem vel angelorum, vel reliquarum creaturarum, non est abjecta, nec minima substantia mea. Denique et si bene egerimus, et mandata Domini servaverimus, ad consortium invitamur angelicum: „erunt, [4]) inquit, sicut angeli Dei in coelo.“ Ad comparationem Dei vero etiam si Petrus sim, adversus quem portae inferi non praevalebunt, substantia mea ante eum nihil est. Et satis proprio vocabulo naturae usus est. Nihil enim est omne, quamvis magnum sit, quicquid ex nihilo est: solus enim est ille, qui est, et qui semper est. Nostra autem substantia tanquam nihil est ante eum: quippe quia ab eo ex nihilo procreata est.

11. In sequentibus vero velut explanans hoc ipsum, quod dixit, quia „substantia [5]) mea tanquam nihilum ante

---

[1]) Edd. Merlini: palma coelum.
[2]) Ed. Ruaei sola: ista et intelligenda est.
[3]) Psalm. XXXIX, 5. (XXXVIII.)
[4]) Matth. XXII, 30.
[5]) Psalm. XXXIX, 5. (XXXVIII.)

te est:" addidit,[1]) et dicit: „verumtamen[2]) universa vanitas omnis homo vivens." Quomodo accipis „vivens?" Siquidem veram vitam vanitatem putamus, ut quid laboramus? Sed vide, ne forte hoc, quod dicit: „omnis vivens:" de hac praesenti vita accipiendum sit, sicut scriptum est, et testimoniis comprobabimus. Omnia enim, quae in hac vita sunt apud homines, vana sunt, etiam si Moses in hac vita sit; et ipse enim ex parte cognoscit, et ex parte prophetat, et per speculum et in aenigmate videt, et umbram scit, ac figuras docetur, et veritatem nondum videt, et ideo est quidem vivens, sed vanitas est vita ejus. Et vis videre, quia vanitas est? „Cum[3]) venerit, quod perfectum est, destruentur ista, quae ex parte sunt." Omne autem, quod destruitur, vanitas est. Et si, quicquid ex parte est, destruitur, si prophetae ex parte cognoscunt, recte etiam ipsorum vita vanitas appellatur: destruuntur autem inferiora, cum venerint ea, quae meliora sunt et perfecta, et per hoc[4]) vana esse arguuntur, per quod tanquam ex parte et imperfecta destruuntur. „Universa[5]) ergo vanitas, omnis homo vivens." Quia autem de hac vita accipiatur ista sententia, audi Ecclesiastem protestantem et dicentem: „laudavi[6]) omnes, qui mortui sunt, super omnes, qui vivunt, quicunque ipsi vivunt usque modo: et bonus super istos duos, qui nondum natus est." Laudat ergo mortuos plus quam vivos, quia illi hoc saltem lucri habent, quod de vinculis hujus corporis liberati sunt, nec ultra carne ac pellibus induti sunt, nec ossibus ac nervis inserti sunt, nec ultra subjacent ne-

1) Edd. Merlini: addit.
2) Psalm. XXXIX, 5. (XXXVIII.)
3) Cfr. I Cor. XIII, 10.
4) Edd. Merlini: haec.
5) Psalm. XXXIX, 5. (XXXVIII.)
6) Eccles. IV, 2. 3.

cessitati corporis. Si ergo intellexisti, quale sit vivere in carne, etiam si Moses sit quis, vel quisquis ille est, molesta ei est ista vita. Non enim a corruptione resolvitur, quae mortali corpore terrenoque circumdatur. Vide ergo, quia universa vanitas est omnis homo vivens, contemnamus vanam istam vitam, et festinemus ad sanctam vitam, et beatam ac veram, et in illam animo et mente tendamus omni vanitate discussa. Nec dicamus dulcem istam lucem, qua nunc utimur. Hoc enim illi dicunt, qui dulcedinem verae lucis ignorant, sed ne auspicia quidem veri luminis ulla senserunt, nec sciunt angelicam vitam sperandam esse animae, quum ex vanitate vitae hujus evaserint.[1]) Unde et nos, qui haec credimus, jam mente et fide transferamur ad coelum, et in terris ambulantes conversationem habeamus in coelis, ut ibi sit thesaurus noster, ubi est et cor nostrum, et ut regnum coeleste consequi mereamur, per Jesum Christum Dominum nostrum: cui est gloria, et potestas et imperium in saecula saeculorum. Amen!

Homilia II.

De eodem psalmo ab illa parte: „verumtamen[2]) in imagine pertransit homo."

1. „Quamquam[3]) in imagine ambulet homo." Imago necessario alicujus est imago. Nam et scriptura sancta cum imaginem nominat, interdum quidem definit, et dicit, cujus sit imago, interdum autem absque ulla definitione ponit imaginem. Denique de Salvatore cum dicit: „qui[4])

---

[1]) Edd. Merlini: evaserit.
[2]) Psalm. XXXIX, 6. (XXXVIII.)
[3]) Psalm. XXXIX, 6. (XXXVIII.)
[4]) Coloss. I, 15.

est imago:“ non siluit, cujus imago esset, sed addidit dicens: „qui [1]) est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturae.“ Et rursum cum docet nos de diversis imaginibus, et quia singuli quique aliquam imaginem portent, dicit: „sicut [2]) portavimus imaginem terreni, ita portemus imaginem coelestis.“ Cum adjectione vel terreni, vel coelestis, imaginem nominavit. Alibi autem absque ulla definitione dicit, sicut et hoc loco ait: „quamquam [3]) in imagine ambulet homo.“ Sed in imagine cujus? Dei, an imagine terreni, an imagine coelestis? Quomodo sciam in hoc, quid est, quod docere nos vult scriptura divina, quae absque ulla adjectione ait: „quamquam [4]) in imagine“ — nescio cujus — „ambulet homo?“ Et si quidem de justis solis diceret, sine dubio dixisset: quamquam in imagine coelestis ambulet homo. Aut si de peccatoribus tantum diceret, dixisset certe: in imagine terreni ambulet homo. Verum quoniam generaliter de universis mortalibus pronuntiatur, quorum alii imaginem coelestis portant, quicunque secundum legem Dei vivunt, alii terreni imaginem portant, qui carnaliter vivunt: propterea necessario reticuit specialem imaginis designationem, et generalem sententiam de omnibus hominibus protulit, quia omnis homo in imagine ambulet. Tuum est jam discutere, et exquirere ex uniuscujusque fide et operibus, ex conversatione et actibus, ex cogitationibus et verbis, et considerare, utrum in imagine coelestis ambulet, an in imagine terreni. Si misericors es, sicut pater tuus coelestis misericors est, sine dubio in te patris coelestis imago est. Si non solum amicis tuis benefacis, sed etiam inimicis reddis bona pro malis, sicut pater coelestis „solem [5])

[1]) Coloss. I, 15. [2]) I Cor. XV, 49.
[3]) Psalm. XXXIX, 6. (XXXVIII.)
[4]) Psalm. XXXIX, 6. (XXXVIII.)
[5]) Matth. V, 45.

suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos:" imago in te coelestis est. Et si[1]) in omnibus perfectus es, sicut pater tuus coelestis perfectus est, imago in te coelestis est. Et rursum si non es imitator Christi, nec apostoli Pauli, qui dicit: „imitatores[2]) mei estote, sicut ego Christi:" sed imitator es operum diaboli, qui homicida fuit ab initio: et si terrena sapias, et terrena loquaris, et thesaurus tuus et cor tuum in terra sit, terreni imaginem portas. Verum quia in his locis inventi sumus, in quibus de imagine sermo commotus est, necessarium videtur etiam psalmi illius versiculum in medium producere, in quo de peccatoribus scriptum est: „Domine,[3]) in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges." Constat ergo, quia peccatorum imaginem in civitate sua Deus ad nihilum redigit: justorum autem imaginem sine dubio tuetur et servat. Haec est ergo imago terreni, id est, peccatorum, quam ad nihilum rediget Deus in civitate sua: id est, si quis exierit de hoc mundo, et tulerit secum imaginem terreni, propter hujuscemodi imaginem in civitate illa Dei ad nihilum redigetur, nec consequetur partem inter cives coelestis illius civitatis, qui coelestis imaginis non reportat insignia.

2. Sed et aliud sacramentum mihi videtur continere iste versiculus, quod hujus quidem mundi vita et conversatio imaginaria quaedam sit et imago, futura autem non sit imaginaria, sed vera: et hoc est, quod dicitur, quia imaginem habet unusquisque virtutis, non tamen proprie et sincere vivit in ipsa virtute. Tale autem, quod dicimus: sapientia et scientia pars est magna virtutum; sed in praesenti vita si quis putat se cognovisse, nondum cognovit, sicut oportet scire: qui enim cognoscit, in ae-

---

1) Edd. Merlini: si sic in etc.

2) I Cor. XI, 1.

3) Psalm. LXXIII, 20. (LXXII.)

nigmate cognoscit. Ergo in imagine scientiae ambulamus, et non in ipsa scientia, per quam facie ad faciem cognoscitur. Ita nihilominus et in ipsa sapientiae imagine, et nondum in ipsa sapientia ambulamus, quia nondum revelata facie gloriam Domini speculamur. Eadem audeo de justitia Dei dicere, quod in imagine justitiae ambulamus, et nondum in illa justitia, quae est facie ad faciem, incedimus. Neque enim capere poterit humana natura pellibus et carne vestita, ossibus et nervis inserta, nudam ipsam justitiae sinceramque veritatem ferre et tolerare secundum naturae suae potentiam ac virtutem. Si quidem ipse Christus est natura virtutum: ipse enim justitia, quae humano generi non in plenitudinem splendoris advenit, quia Jesus Christus se ipsum exinanivit forma Dei, ut formam servi acciperet. Et si quidem de solis Judaeis sermo Scripturae loqueretur, dixisset forsitan: quamquam in umbra ambulet homo: sed quia, ut arbitror, de melioribus sermo fit, quam erant illi, qui secundum umbram legis vivebant, propterea scriptum est: „quamquam [1]) in imagine ambulet homo.“ Quod clarius ad intellectum veniet ex sermonibus apostoli Pauli, qui tres quasdam species proprietatis designat in lege, umbram dicens et imaginem et veritatem; ait namque: „umbram [2]) enim habens lex bonorum futurorum, non ipsam imaginem rerum, per singulos annos iisdem ipsis hostiis, quas offerunt indesinenter, nunquam potest accedentes facere perfectos.“ Ergo lex umbram habet futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, ostendens sine dubio, aliam esse imaginem rerum, quam illam, quae legis umbra designatur. Et si quis potest describere observantiam illam judaici cultus, consideret, templum illud non habuisse imaginem rerum, sed umbram: videat quoque altare umbram esse,

---

[1]) Psalm. XXXIX, 6. (XXXVIII.)

[2]) Hebr. X, 1.

videat et hircos et vitulos, qui adducuntur ad victimam, umbram esse illa omnia, secundum illud, quod scriptum est: „umbra [1]) enim est vita nostra supra terram.“ Si quis vero transire potuerit ab hac umbra, veniat ad imaginem rerum, et videat adventum Christi in carne factum, videat eum pontificem, offerentem quidem et nunc patri hostias, et postmodum oblaturum: et intelligat haec omnia imagines esse spiritualium rerum, et corporalibus officiis coelestia designari. Imago ergo dicitur hoc, quod recipitur ad praesens, et intueri potest humana natura. Si potes mente et animo penetrare coelos, et sequi Jesum, qui penetravit coelos, et adsistit nunc vultui Dei pro nobis, ibi invenies illa bona, quorum umbram habuit lex, et imaginem Christus ostendit in carne, quae praeparata sunt beatis, quae nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit. Quae quum videris, intelliges, quia, qui in ipsis ambulat, et in illorum desiderio et cupiditate perdurat, iste non in imagine, sed in ipsa jam ambulat veritate. „Verumtamen [2]) in imagine ambulat homo.“ Repetamus ergo sermonem illum, quem dixit Apostolus, in quo generales duas imagines designavit, unam quidem terrenam, aliam vero coelestem, et comparemus ad hoc: „quamquam [3]) in imagine ambulat homo:“ et hoc, quod generaliter dictum est, in multas species dividamus, ut, cum dividitur sermo per singula atque discutitur, clarescat, quod intrinsecus latet. Hoc est autem, quod dicimus: omnis potestas inimica, et unaquaeque virtus divina, quae auxilium praestat his, qui salutem consequi cupiunt: singulae harum imagines quasdam exprimunt in anima eorum, qui se ad receptaculum earum diversis studiis exhibent. Verbi gratia, sicut superius diximus, omnes

[1]) I Chron. XXIX, 15.

[2]) Psalm. XXXIX, 6. (XXXVIII.)

[3]) Psalm. XXXIX, 6. (XXXVIII.)

quidem homines, aut coelestis, aut terreni imaginem portamus, sed et in his ipsis multa diversitas. Ut puta omnis peccator portat imaginem terreni, sed non omnis similiter: non aeque imaginem terreni portat homicida et mendax, aut adulter et convitiosus, aut puerorum corruptor et fur, quamvis omnes isti terreni imaginem portent, sed multa est inter ipsos differentia pro diversitate peccati. Secundum has ergo diversitates imaginis terreni, contemplare etiam diversitatem imaginis coelestis, et intuere Paulum portantem imaginem coelestis, et Timotheum. Et quid? Putamus, quia similiter, ut in Paulo, ita et in Timotheo erat imago coelestis? Nihil amplius, nihil praeclarius habebat imago Pauli praeter imaginem Timothei? Ego arbitror, quia secundum hoc, quod praecedebat vitae merito, verbi potentia, magnanimitate propositi Paulus Timotheum, ita et in illo major ac splendidior refulgebat imago coelestis, qualem in illo faciebat imaginem Christus, cum in eo loqueretur: et aliam et longe, ut ego arbitror, inferiorem in illo faciebat imaginem, qui dicebat: „et [1]) dixit angelus, qui loquebatur in me:“ et sic per singula etiam apud te ipsum requirens, diversitatem invenies imaginis sive terrenae in peccatoribus, sive coelestis in sanctis. Omne ergo, quod agitur a nobis per singulas horas, vel momenta, imaginem aliquam deformat: et ideo per singula scrutari debemus actus nostros, et nosmet ipsos probare in illo opere, et in illo sermone, utrum coelestis, an terrena imago in anima nostra depingitur. Sed et illud admonere vos inutile non videbitur, quod multi in hoc mundo propter imagines malorum regum, imo potius tyrannorum perierunt, pro hoc tantummodo, quod tyrannicae apud eos imagines deprehensae sunt, et hoc solum iis suffecit ad crimen. Perscrutetur ergo nunc se unusquisque vestrum, et cordis sui

[1]) Zachar. 1, 14.

arcana recenseat, ac diligenter inquirat, quas ibi imagines gerat. Si inventus fueris habere ibi formas diaboli, et imaginem satanae, quod tibi erit vitae refugium, quis miserebitur tui, cum de intimo conclavi cordis tui tyrannica imago proferetur? Sin autem vis, ut per species tibi hujusmodi imagines designem, audi: ira, imago tyrannica est, avaritia, dolus, superbia, tumor, gloriae saeculares, invidiae, ebrietates, comessationes, et his similia. Quas si non citius abjeceris de domo tua, si non detraxeris et abraseris a sensibus tuis omnem fucum pessimae hujus picturae, et omne figmentum venenati coloris absterseris, ipsae te imagines perire facient. Haec de eo, quod scriptum est: „in [1]) imagine ambulat homo."

3. Sequitur: „thesaurizat [2]) et ignorat, cui congregat [3]) ea." Oportebat enim requiri, quae sunt, quae thesaurizantur et ignorantur, cui congregentur, et quae sunt, quae congregantur, et non ignorantur, cui permanent. Sequitur: „et [4]) nunc quae est exspectatio mea? Nonne Dominus?" Sicut sapientia nostra Christus est, et justitia Christus est, secundum quod scriptum est: „qui [5]) factus est sapientia nobis a Deo, et justitia et sanctificatio et redemtio:" ita et exspectatio, id est, patientia nostra Christus est. Propterea non glorietur sapiens in sapientia, nec fortis in fortitudine sua, quia omnia habemus in Christo. Et nunc ergo quae est exspectatio, id est, patientia mea? Dominus. „Et [6]) substantia mea a te est." Si habeo substantiam divitiarum spiritualium, a Deo est. „Insufflavit [7])

---

1) Psalm. XXXIX, 6. (XXXVIII.)
2) Psalm. XXXIX, 6. (XXXVIII.)
3) Edd. Merlini: congreget.
4) Psalm. XXXIX, 7. (XXXVIII.)
5) I Cor. I, 30.
6) Psalm. XXXIX, 7. (XXXVIII.)
7) Gen. II, 7.

enim Deus in faciem hominis spiritum vitae, et factus est homo in animam vivam."

4. „Ab [1]) omnibus iniquitatibus meis eripe me." Necessario addidit: „ab [2]) omnibus:" quo [3]) scilicet nulla nos teneat et constringat iniquitas. Sed quomodo Deus ab iniquitatibus eripiat, consideremus. Si poenitentes pro malis gestis convertamur ad Deum, suscipiens a nobis Deus conversionem nostram, absolutionem iniquitatum donat secundum mensuram conversionis. Cui enim plus remittitur, plus diligit: et propterea dicitur, quia mulieri illi „multa [4]) remissa sunt, quia dilexit multum." Pro mensura ergo poenitentiae, remissionis quantitas moderatur: ne nosmet ipsos seducamus, putantes nullis haec regulis, nullis dispensari judiciis. Puto enim, quod, qui omnes justitias impleverit, ille omnes abluat iniquitates, qui vero paucas, vel partem aliquam justitiae operatus est, partem aliquam iniquitatum resolvat: qui vero perfectam pro omnibus malis, et integram poenitentiam gesserit, ita ut purum cor jam offerat Deo, iste simul omnem labem diluit peccatorum: si vero ex parte poenituit, et ex parte jam meruit absolutionem. Haec ergo sciens propheta, et quia quosdam quidem eripit Deus ab omnibus iniquitatibus suis, quosdam ab aliquibus iniquitatibus liberat, puto, quod propterea confidens egisse se ea, quibus dignum esset eum [5]) ab omnibus iniquitatibus eripi, dicit audacter ad Dominum: „ab [6]) omnibus iniquitatibus meis eripe me."

5. „Opprobrium [7]) insipienti dedisti me." Donec habemus peccata, necesse est, nos exprobrari ab insipiente,

---

1) Psalm. XXXIX, 8. (XXXVIII.)
2) Psalm. XXXIX, 8. (XXXVIII.)
3) Ed. Ruaei sola: pro. 4) Luc. VII, 47.
5) Deest „eum" in sola ed. R.
6) Psalm. XXXIX, 8. (XXXVIII.)
7) Psalm. XXXIX, 8. (XXXVIII.)

et accusatore nostro diabolo: et si inveniantur peccata nostra non esse deleta, sed scripta in nobis stilo diaboli, per haec ipsa, quae gessimus, exprobrabit nos inimicus. Sicut enim bona quaeque scripta dicuntur non atramento, sed spiritu Dei vivi: ita mala quaeque conscribuntur atramento et calamo diaboli. Propter quod Dominus et Salvator noster delevit chirographum peccatorum nostrorum, quod erat adversum nos diabolo adstipulante conscriptum, sicut et ante praedixerat per prophetam dicentem: „ecce, [1]) deleo sicut nubem iniquitates tuas, et sicut nebulam peccata tua, et ultra non ero memor.“ Ut ergo non exprobremur ab insipiente, convertamus nos ab omnibus iniquitatibus nostris, ne reprehendens in nobis maculas peccatorum, id est, suae voluntatis insignia, exprobret et dicat: ecce, hic Christianus dicebatur, et signo Christi signabatur in fronte, meas autem voluntates et mea chirographa gerebat in corde. Ecce iste, qui mihi et operibus meis renuntiavit in baptismo, meis rursum operibus se inseruit, meisque legibus paruit. Liberati ergo ab omnibus iniquitatibus, studeamus, ne in die judicii hujuscemodi opprobriis insipientis diaboli succumbamus.

6. „Obmutui [2]) et non aperui os meum, quia tu es, qui fecisti.“ Jam et hoc superius exposuimus, cum tractaremus illum versiculum, qui ait: „dum [3]) consistit peccator adversum me, obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis.“ Bonum est enim eo tempore, cum adversum nos vel derogationum, vel conviciorum, vel probrorum tela jaciuntur, nos hujus versiculi meminisse, qui ait: „obmutui, [4]) et non aperui os meum, quia tu es, qui fecisti.“ Hoc sane requirendum videtur, quid est, quod

---

[1]) Cfr. Jesai. XLIV, 22.
[2]) Psalm. XXXIX, 9. (XXXVIII.)
[3]) Psalm. XXXIX, 1. 2. (XXXVIII.)
[4]) Psalm. XXXIX, 9. (XXXVIII.)

dixit: „tu[1]) es, qui fecisti:“ nec tamen adjunxit, quid fecerit. Sed ordo ipse nos docet, quoniam quidem velut agonem quendam inter nos, et consistentem adversum nos peccatorem describit: et quia hoc ipsum indicet fecisse Deum, id est, quod exercitii nostri causa et profectus Deus fecerit ista certamina. Ideo ergo memor ero, quia tu fecisti agones istos, et tu nobis haec exercitia patientiae praeparasti. Cum enim ad iracundiam provocaret, cum conviliis lacesseret, ne patientiae lineas excederem, et verbum aliquod, quod tibi non placeat, proferrem de labiis meis: „obmutui,[2]) et non aperui os meum.“ Si vero amplius aliquid secundum Pauli statuta[3]) valuero profligare, non solum obmutescam, et non aperiam os meum, sed et cum maledicor, benedicam, et blasphematus deprecabor.

7. „Amove[4]) a me plagas tuas: a fortitudine manus tuae ego defeci.“ Quod latini interpretes plagas dixerunt, in graecis Codicibus flagella scriptum est, ut sit: „amove[5]) a me flagella tua.“ Quod videtur utique dicere positus quasi in correptione flagellorum, cum sicut homo pro peccatis corripitur, vel flagellatur, ut emendetur. Sicut et illud a quam plurimis intelligitur, quod scriptum est: „fili,[6]) noli taediare a disciplina Dei, neque deficias, cum ab eo increparis. Quem enim diligit Deus, corripit; flagellat autem omnem filium, quem recipit.“ Si quando ergo quis hujuscemodi correptionibus increpatur, competenter dicere videtur: „amove[7]) a me flagella tua. A for-

---

[1]) Psalm. XXXIX, 9. (XXXVIII.)
[2]) Psalm. XXXIX, 9. (XXXVIII.)
[3]) Cfr. I Cor. IV, 12. 13.
[4]) Psalm. XXXIX, 10. (XXXVIII.)
[5]) Cfr. Psalm. XXXIX, 10. (XXXVIII.)
[6]) Cfr. Hebr. XII, 5. 6. coll. Prov. III, 11. 12.
[7]) Psalm. XXXIX, 10. (XXXVIII.)

titudine manus tuae ego defeci.“ Sed illud competenter videtur aptari, quod scriptum est: „in [1]) increpationibus propter iniquitatem corripuisti“ vel „erudisti hominem.“ Sed [2]) novi ego et alia flagella, quibus vehementius cruciamur, illa scilicet, quae per prophetam describit sapientia: — prophetam etenim eum dico —: „quis [3]) dabit in cogitatu meo flagella, et in corde meo correptionem sapientiae, ut ignorationibus meis, quae feci, non parcatur, et peccata mea non praetereantur?“ Vides, quomodo orat flagellari cor suum pro peccatis suis, et verberari cogitationes suas? Si quando ergo vides temet ipsum post peccatum affligi, et cruciari in corde, et a propriis cogitationibus accusari: si quando notari te vides a conscientia tua, et ejus verberibus flagellari, spem tibi emendationis ac salutis praesume. Vicinior namque tibi conversionis est via, quam illis, qui nec peccasse se quidem sentiunt, nec in delictis suis contristantur, nec flagella conscientiae patiuntur. Tu ergo, si videris te flagellari, et cruciari in cogitationibus tuis, et spem salutis de pro-

---

[1]) Psalm. XXXIX, 11. (XXXVIII.)

[2]) R. in notis: Catena Danielis Barbari: Est et aliud flagellorum genus, de quibus quidam dicit: „quis dabit in cogitatu meo flagella, et in labiis meis sigillum astutorum, ut ne in ignorantiis meis parcant, et peccata mea non perdant me?“ Petit enim in peccatis flagellari cor suum. Beatum enim est post peccata a conscientia sua corripi. Petit vero plagas amoveri, tum quae per tentationes exterius adhibentur, tum etiam interiores: nam supra modum affligi interitus quidam est. Quod timens Apostolus dixit: „ne forte qui hujusmodi est, abundatiori tristitia absorbeatur a satana.“ Catena Corderii: *Ἔστι καὶ ἄλλο εἶδος μαστίγων, περὶ ὧν φησι· „τίς δώσει ἐπὶ τοῦ διανοήματός μου μάστιγας;“ Αἰτεῖ οὖν ἀποστῆναι ἀπ᾽ αὐτοῦ μάστιγας, τάς τε ἔξωθεν ἐπικειμένας διὰ πειρασμῶν, καὶ τὰς ἔσωθεν. Τὸ γὰρ ὑπὲρ μέτρον λυπεῖσθαι διαφθορὰ, κατὰ τὸν ἀπόστολον· „μήπως τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ.“*

[3]) Sap. Sirac. XXIII, 2. (Ecclesiastic.)

ximo attendens, dicito de his, qui peccaverunt quidem similiter, tamen similiter non poenitent pro delictis, quia „in [1]) laboribus hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur, propterea tenuit eos superbia.“ Tu ergo, si cruciaris, et affligeris in corde tuo, dic ad Dominum: „multa [2]) quidem flagella peccatorum, sed sperantes in Domino misericordia circumdabit.“ Ostendimus igitur, dupliciter hominibus flagella praeparari: sive sensibiliter extrinsecus, quum vel languoribus, vel damnis, vel diversis afflictionum generibus flagellamur: sive etiam, quum ex recordatione delicti perurgentis conscientiae stimulis terebramur in corde. Ad utrumque ergo convenit dici: „amove [3]) a me plagas tuas.“ Sed fortasse aliquis dicit: esto, quia pro his cruciatibus, qui extrinsecus inferuntur, commoda hujuscemodi videatur oratio, quae cessare [4]) supplicat cruciatus, numquid et cordis stimulum ac mentis respectum videbitur inhibere? Mensura in omnibus quaeritur, multo magis in flagellis mensura percommoda est; si enim fuerint ultra mensuram, nocebunt tibi etiam ipsa, quae bona sunt. Et quid de flagellis dicam? „Mel, [5]) inquit Salomon, inveniens manduca, quantum sufficit, ne forte satiatus evomas.“ Quod si in melle mensura utilis est, quanto rectius requiretur et servabitur in flagellis? Propter quod et Apostolus verens nimia flagella cordis ejus, qui deliquerat, et nimium tristabatur, dicebat: „ne [6]) forte majore tristitia absorbeatur, qui hujusmodi est.“

8. „In [7]) increpationibus pro iniquitate erudisti ho-

[1]) Psalm. LXXIII, 5. 6. (LXXII.)
[2]) Psalm. XXXII, 10. (XXXI.)
[3]) Psalm. XXXIX, 10. (XXXVIII.)
[4]) Edd. Merlini: cessasse.
[5]) Prov. XXV, 16. — Edd. Merlini: invenies.
[6]) II Cor. II, 7.
[7]) Psalm. XXXIX, 11. (XXXVIII.)

minem, et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus." Anima,[1]) quae peccat, crassior efficitur. Talis namque est natura peccati, propter quod scriptum est: „incrassatum[2]) est cor populi hujus." Sicut autem peccatum incrassescere facit, ita e contrario virtus subtilem animam reddit, et ut extorqueam quodammodo vocabuli novitatem, omne, quod in ea corporeum est, abstergit et perimit, et purius eam incorpoream reddit. Quod autem crassescat, et, ut ita dicam, carnea efficiatur anima peccatoris, indicatur ex eo, quod scriptum est: „non[3]) permanebit spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt." Carnem sine dubio nominat animas crassiores et peccatrices. Si ergo incrassescat anima, ut efficiatur caro, quid remedii Deus praeparet, docet: „in[4]) increpationibus, inquit, pro iniquitate erudisti hominem, et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus." Est ergo opus Dei, ut tabescere faciat, et consumat omne, quicquid est crassioris materiae, quo circumdatur anima, ut extenuet et elimet prudentiam

---

[1]) R. in notis: Catena Corderii: *Ἡ ἁμαρτάνουσα δὲ ψυχὴ παχύνεται, ἡ δὲ ἀρετὴ λεπτύνει, καὶ πᾶν τὸ σωματικὸν ἐξαφανίζει τῆς ψυχῆς. Ἔργον οὖν τοῦ θεοῦ λεπτύνειν αὐτάς.* Catena Barbari: Peccans anima impinguatur. Hujusmodi enim est peccati natura: unde scriptum: „impinguatum est cor populi hujus." Virtus vero extenuat, et quicquid in anima est corporeum, in nihilum redigit, et puram eam atque incorpoream constituit. Impinguatur enim, caro efficitur anima peccatoris, quod ex eo patet: „non permanebit spiritus meus in hominibus istis in aeternum, eo quod caro sunt." Opus ergo Dei est animas mutare. Quod mystice in Ezechiele manifestatur, quando in lebete carnes projiciuntur et loquuntur, et dicitur: „coctae ac liquefactae sunt carnes, et jus liquefactum est." Haec vero indicant, quod lebetes accensi nos accipient, ut, quotquot animas carne obductas habemus, in illis projecti maceremur.

[2]) Matth. XIII, 15.

[3]) Genes. VI, 3.

[4]) Psalm. XXXIX, 11. (XXXVIII.)

carnis, et ita demum animam ad subtilem rerum coelestium et invisibilium revocet intellectum. Talia quaedam invenimus sub sacramento non minimo apud Ezechielem [1]) prophetam designari, cum in lebetem, vel cacabum carnes immitti dicuntur et decoqui, et dicitur, quia coctae sunt et detabuerunt, vel decoctae sunt carnes, et excoctum est jus. Scripta sunt haec iisdem ipsis sermonibus, pro eo, quod lebetes vel cacabi nos suscipient flammis succensi, in quos injiciemur nos, qui animas nostras incarnavimus, vel incrassavimus, si non prius, dum in hoc mundo sumus, pervenerimus per poenitentiam, ut tabescant carnes nostrae, et crassitudo animae nostrae ad subtilitatem deducatur araneae. Si hinc adhuc carnes fuerimus egressi, mittemur in illos cacabos, qui succenduntur lignis, vel foeno, vel stipula, id est operibus nostris, quae superposuerimus fundamento Christi. Tale est illud, ut opinor, quod Jeremias dicit: „vidi, [2]) inquit, lebetem vel cacabum ardendentem, et facies ejus a facie aquilonis.“ Vel iterum, cum virgam vidit nuceam. Requiramus ergo de ista sententia, quod propterea simul virgam ostendit, et cacabum igne succensum, ut, [3]) si quidem disciplinas accipias per virgam, et emenderis, cacabo non indigeas succenso: si vero permanes indisciplinatus, et virga non emendaris, id est, verbo correptionis vel confutatus, vel poenitens, et tali virga correptus, qualem dicit Paulus: „quid [4]) vultis, in virga veniam ad vos, aut in caritate spiritus et mansuetudinis?“ Si ergo tali virga non emendaris, in cacabum mitteris, et cacabus succendetur. Propterea ergo vidit Jeremias simul utrumque, et virgam, et cacabum succensum, ut metuentes utrumque, alterum videamus ex

---

[1]) Cfr. Ezech. XI.

[2]) Jerem. I, 13.

[3]) Edd. Merlini: et ut, si quidem etc.

[4]) I Cor. IV, 21.

altero. Haec propter hoc, quod scriptum est: „tabescere [1]) fecisti sicut araneam animam ejus.“

9. Si ergo sermonem ad naturam animalis istius retorquemus, ex illa parte, qua opus subtilissimum, et quod vix oculus comprehendere potest, expleat, apta videbitur expositio ista, quam superius explanavimus. Si [2]) vero quis ad illud referat, quod Esaias in libro suo scribit, quia „telam [3]) araneae texuerunt:“ aliter accipiendum est: quia omnia, quae texit, et agit peccator, tam nihil scias esse, quam sunt illa, quae texit aranea, licet varia videantur et composita, licet exquisita quadam arte digesta. Quanta texuerunt illi divites, qui ante nos fuerunt, qui divitias variis artibus, et callidis adinventionibus congregabant, qui magistratus, qui honores, qui consulatus diversa [4]) ambitione quaerebant, isti omnes telas araneae texuerunt. Tam enim vana, tam frivola, quam est araneae textrina, fuerunt omnia, quae gerebant, et propterea tabefactae sunt sicut araneae animae eorum. „Verumtamen [5]) vanitas omnis homo.“ Jam hoc in superioribus explanavimus.

10. „Exaudi [6]) orationem meam, Deus, et deprecationem meam, auribus percipe lacrimas meas.“ Oportet iterum et cum lacrimis offerre orationem Deo, et ex intimis penetralibus in precem Domini commoveri, ut mens

---

[1]) Psalm. XXXIX, 11. (XXXVIII.)

[2]) R. in notis: Catena Corderii: *Ἀπεικάζεται ἀράχνῃ, ὅσα ἁμαρτωλὸς ὑφαίνει, διὰ τὸ εὔσχιστον· κἂν λεπτὰ, κἂν ποικίλα τυγχάνῃ, κατὰ τὸ ἐν Ἠσαΐᾳ· „ἱστὸν ἀράχνης ὑφαίνουσι.“ Φησὶν οὖν ἐλέγχων τὸν παιδευόμενον· τὰς μάστιγας ἐπῆγες, καὶ τὴν χεῖρά σου, καὶ τὴν τούτου ψυχὴν ἐξέτηξας λεπτυνομένην ἐπ᾽ ὠφελείᾳ τῇ ἑαυτῆς. Καθ᾽ ὃν γὰρ ἐτρύφα χρόνον, εἰς ἁμαρτίας ἐξώλισθεν.*

[3]) Jesai. LIX, 5.

[4]) Edd. Merlini: diversa vel ambitione e

[5]) Psalm. XXXIX, 11. (XXXVIII.)

[6]) Psalm. XXXIX, 12. (XXXVIII.)

credens de judicio futuro, recordationem delictorum suorum non absque lacrimis et lamentatione recenseat. [1]) Quis resolutus in lacrimas dicit ad Dominum: „effundo [2]) in conspectu tuo orationem meam?“ „Auribus [3]) ergo percipe lacrimas meas, et ne sileas, inquit, a me:“ id est, me orante ne sileas. Sed quid? Adhuc loquente me dic: ecce adsum.

11. „Quia [4]) incola ego sum apud te, et peregrinus, sicut omnes patres mei.“ Quia peregrinus sum, necessario etiam et incola sum; non enim sum sicut tu. Tu enim aeternus es solus, et nos, quantum invenitur, habemus initium. Ego autem si dignus efficiar esse apud te, incola tamen sum, et peregrinus apud te: quia et omnes patres mei incolae fuerunt, et peregrini apud te: et Abraham peregrinus est apud te, quia non erat semper, sed tunc esse coepit, quando tu voluisti, et Isaac et Jacob, et omnes justi.

12. „Remitte [5]) mihi, ut refrigerer, [6]) priusquam abeam, et amplius non ero:“ quoniam incola sum: donec apud te sum, tamdiu sum: si autem a te exiero, perdidi etiam hoc ipsum, quod sum, et ero, tanquam qui non sum. Denique propterea de peccatoribus dicit: „et [7]) erunt, tanquam qui non sunt.“ Et alibi: „qui [8]) vocavit ea, quae non sunt.“ „Remitte [9]) mihi, ut refrigerer, priusquam abeam, et amplius non ero.“ Sciendum tamen e ,

1) Edd. Merlini: „recenseat: cum quis resolutus — dicit: ad Dominum effundo“ etc.

2) Psalm. CXLII, 2. (CXLI.)

3) Cfr. Psalm. XXXIX, 12. (XXXVIII.)

4) Psalm. XXXIX, 12. (XXXVIII.)

5) Psalm. XXXIX, 13. (XXXVIII.)

6) Edd. Merlini constanter: refrigerem.

7) Cbad. vers. 16. 8) Rom. IV, 17.

9) Psalm. XXXIX, 13. (XXXVIII.)

quod in nobis est, sive ut simus, sive ut non simus. Donec etiam adhaeremus Deo, et inhaeremus ei, qui vere est, etiam nos sumus. Sin autem abscesserimus ab eo, et non adhaeserimus Deo nostro, vitio in contrarium decidimus. Non ergo per hoc substantialis animae designatur interitus, sed non esse dicitur, cum in eo non permanet, qui vere et semper est, ex quo ipse est. Propterea ergo et sermo nos propheticus adhortatur, dicens: „post Dominum Deum nostrum ibimus, et ipsi adhaerebimus.“ Sed et nos ipsi dicamus: „adhaesit [1]) anima mea post te:“ in Christo Jesu Domino nostro, cui est honor et gloria in saecula saeculorum. Amen!

---

[1]) Psalm. LXIII, 8. (LXII.)

Ψαλμὸς τριακοστὸς ἔννατος.

„Ἀνήγαγέ[1]) με ἐκ λάκκου ταλαιπωρίας,“ κ. τ. ε. Λάκκος[2]) ταλαιπωρίας κακία καὶ ἀγνωσία. „Καὶ[3]) ἔστησεν ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας μου.“ Πέτρα ἐστὶ πίστις Χριστοῦ. „Καὶ[4]) κατεύθυνε τὰ διαβήματά μου·“ διὰ τῆς πρακτικῆς καὶ τῶν ἀληθινῶν δογμάτων.

„Καὶ[5]) ἐνέβαλεν εἰς τὸ στόμα μου ᾆσμα καινόν,“ κ. τ. ε. Μετὰ[6]) τὴν ἀπάθειαν ᾄδομεν ᾆσμα καινὸν, ἀνακαινισθέντος τοῦ οἴκου ἡμῶν.

„Θυσίαν[7]) καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας,“ κ. τ. ε. Τούτους[8]) τοὺς στοίχους ἐκ προσώπου τοῦ σωτῆρος εἰρῆσθαι ἡ πρὸς Ἑβραίους φησὶν ἐπιστολὴ, καὶ δίδωσιν ἀφορμὴν, ὅλον τὸν ψαλμὸν ὡς ἐκ προσώπου αὐτοῦ νοεῖν.

„Ὁλοκαύτωμα[9]) καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ ᾔτησας,“ κ. τ. ε. Ὁλοκαυτώματα[10]) αἰσθητὰ οὐ ζητεῖ ὁ θεός· θυσία γὰρ τῷ θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον.

„Ἐν[11]) κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ,“ κ. τ. ε. Κεφαλίδα[12]) βιβλίου πᾶσαν τὴν νομικὴν λέγει γραφήν· πᾶσαι γὰρ εἰς ἓν κεφαλαιοῦνται τὴν πρόῤῥησιν τὴν περὶ Χριστοῦ.

---

1) Psalm. XL, 2. (XXXIX.)
2) R. in notis: Cod. Coislinianus.
3) Psalm. XL, 2. (XXXIX.)
4) Psalm. XL, 2. (XXXIX.)
dicit5) Psalm. XL, 3. (XXXIX.)
2) R. in notis: Cod. Coislinianus.
3) Psalm. XL, 6. (XXXIX.)
4) R. in notis: Catena Corderii.
5) Psalm. XL, 6. (XXXIX.)
6) Ed. notis: Cod. Coislinianus.
7) Cbar XL, 7. (XXXIX.)
9) Psaln tis: Catena Corderii.

„Τοῦ[1]) ποιῆσαι τὸ θέλημά σου," κ. τ. ε. Θέλημα[2]) λέγει τοῦ πατρὸς, καθ' ὃ ἦρε τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· „Οὐ[3]) γὰρ ἦλθον, φησὶ, ποιῆσαι τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με." Καὶ τεθεὶς ὑπὲρ τῆς ἁπάντων ἁμαρτίας, ὡς ἂν ἀφέσεως γενομένης, μηκέτι χρεία ᾖ τῆς περὶ ἁμαρτίας θυσίας.

„Εὐηγγελισάμην[4]) δικαιοσύνην ἐν ἐκκλησίᾳ μεγάλῃ," κ. τ. ε. Μεγάλη[5]) ἐκκλησία ἡ ἐκ μεγάλων καὶ τελείων συμπληρουμένη, ἐν ᾗ εὐηγγελίζετο δικαιοσύνην τὴν διὰ πίστεως Ἰησοῦ. Ἔγνω δὲ ταύτην αὐτοῦ, ὡς ἀποδεξάμενος καὶ οἰκειούμενος, ὡς ἀδιαστάτως δὲ ἀπαγγέλλων. Ἔφη δέ· „τὰ[6]) χείλη μου οὐ μὴ κωλύσω." Οὐδὲ γὰρ κεκώλυκε, λαλεῖ δὲ δεῦρο δι' εὐαγγελιστῶν, καὶ τῶν κατὰ καιροὺς διδασκάλων, οὓς ἄν τις καὶ Χριστοῦ χείλη καλέσειε. Περὶ δὲ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, ὡς κρείττονος οὔσης τῆς νομικῆς, παρεγγυῶν ἔλεγεν· „ἐὰν[7]) μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον τῶν γραμματέων καὶ τῶν Φαρισαίων."

„Κατέλαβόν[8]) με ἀνομίαι μου, καὶ οὐκ ἠδυνήθην τοῦ βλέπειν," κ. τ. ε. Ἡ[9]) μνήμη τῶν παλαιῶν πταισμάτων πέφυκεν ἐπισκοτεῖν ἡμῖν τῇ διανοίᾳ. „Ἐπληθύνθησαν[10]) ὑπὲρ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου." Τουτέστι, τὰ περὶ ἡμᾶς ἀναίσθητα πληθύνεται κακὰ, ὧν πολλῶν γεγενημένων, στερούμενοι τοῦ ὀρθῶς διανοεῖ-

---

[1]) Psalm. XL, 8. (XXXIX.)

[2]) R. in notis: Catena Corderii.

[3]) Cfr. ev. Joann. V, 30.

[4]) Psalm. XL, 9. (XXXIX.)

[5]) R. in notis: Catena Corderii.

[6]) Psalm. XL, 9. (XXXIX.)

[7]) Matth. V, 20.

[8]) Psalm. XL, 12. (XXXIX.)

[9]) R. in notis: Partim Cod. Coislinianus, partim Catena Corderii.

[10]) Psalm. XL, 12. (XXXIX.)

σθαι, ἀπὸ τῆς καρδίας ἐγκατελείφθημεν. Ἱκετεύει δὲ ὁ λέγων ἐλέῳ φυλαχθῆναι, τῶν προτέρων μεμνημένος κακῶν πρὸς τὸ μὴ αὖθις περιπεσεῖν τοῖς αὐτοῖς. Καὶ ἡ ἀνάμνησις δὲ τῆς ἐπὶ τὰ κρείττονα μεταβολῆς, εὐχαρίστους ἐργάζεται καὶ προσεκτικούς.

„Καταισχυνθείησαν [1]) καὶ ἐντραπείησαν ἅμα οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχήν μου, τοῦ ἐξάραι αὐτήν,“ κ. τ. ε. Οὐ [2]) κατ' οὐσίαν ἐξαίρουσιν, ἀλλὰ διὰ τῆς κακίας ἀπὸ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως αὐτὴν ἐξαίρουσιν.

„Ἐγὼ [3]) δὲ πτωχός εἰμι,“ κ. τ. ε. Πρὸς [4]) τὴν τῶν ἀγαθῶν κτῆσιν ἀσθενῶν, πτωχὸν καὶ πένητα ἑαυτὸν ὁμολογεῖ, καὶ τῷ θεῷ τὴν περὶ αὐτοῦ φροντίδα ἀνατίθησιν, ἐπιῤῥίπτων τὴν μέριμναν ἐπὶ κύριον, ὡς ἐπὶ κηδεμόνα.

Ψαλμὸς τεσσαρακοστός.

„Μακάριος [5]) ὁ συνιὼν ἐπὶ πτωχὸν καὶ πένητα,“ κ. τ. ε. Τί [6]) ἐστιν „ὁ συνιών;“ Ὁ νοῶν. Τί ἐστι „πένης;“ Ὁ τὴν θλίψιν αὐτοῦ καταλαμβάνων. Ὁ γὰρ μαθὼν αὐτοῦ τὴν θλίψιν, πάντως καὶ εὐθέως αὐτὸν ἐλεήσει. Δύναται ὁ συνιεὶς πτωχὸν λόγου, καὶ σοφίας, καὶ τοῦ καλοῦ μακαρίζεσθαι, ὠφελῶν αὐτὸν, ἤτοι τὸν κοινῶς πτωχὸν, ἢ τὸν μακαριζόμενον. „Ἐν [7]) ἡμέρᾳ πονηρᾷ ῥύσεται αὐτὸν ὁ κύριος·“ ἤτοι ὡς μιᾷ ἡμέρᾳ οὔσῃ πονηρᾷ ὅλῃ τῇ τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος, ἢ τῆς κρί-

---

[1]) Psalm. XL, 14. (XXXIX.)
[2]) R. in notis: Cod. Coislinianus.
[3]) Psalm. XL, 17. (XXXIX.)
[4]) R. in notis: Catena Corderii.
[5]) Psalm. XLI, 1. (XL.)
[6]) R. in notis: Catena Corderii.
[7]) Psalm. XLI, 1. (XL.)

σεως. Ἔστι γὰρ αὕτη σκότος τοῖς ἁμαρτωλοῖς, καὶ οὐ φῶς κατὰ τὸν προφήτην. Καὶ ὁ ἀπόστολός φησιν· „ὅτι[1]) αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσι.“ Καὶ πάλιν· „ὅπως[2]) ἐξέληται ἡμᾶς ἐκ τοῦ αἰῶνος τοῦ ἐνεστῶτος πονηροῦ·“ Παραινεῖ οὖν φιλανθρώπους εἶναι πρὸς ἐνδεεῖς, ἢ συνιέναι τὸν ἑκουσίως πτωχεύσαντα.

„Κύριος[3]) βοηθήσαι αὐτῷ ἐπὶ κλίνης ὀδύνης αὐτοῦ,“ κ. τ. ε. Κλίνη[4]) ὀδύνης τὸ σῶμά ἐστι τῆς ταπεινώσεως. „Ὅλην[5]) τὴν κοίτην αὐτοῦ ἔστρεψας ἐν τῇ ἀῤῥωστίᾳ αὐτοῦ.“ Πρὸς τὰ ἀμείνω μετενεχθήσεται, φησὶν, καὶ μεταβολὴν ἕξει πρὸς εὐρωστίαν· ἔθος γὰρ τῇ γραφῇ τὴν στροφὴν ἀντὶ τῆς μεταβολῆς τιθέναι, ὡς τό· „ἔστρεψας[6]) τὸν κοπετόν μου εἰς χαρὰν ἐμοί.“

„Οἱ[7]) ἐχθροί μου εἶπαν κακά μοι,“ κ. τ. ε. Οἱ[8]) ἀόρατοι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐχθροὶ ἠθέλησαν αὐτὸν ἀποθανεῖν, ὡς ἵνα σβέσωσι τὴν δόξαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ· ἀλλὰ πρὸς τῷ μὴ ἀπολέσθαι, καὶ κάμψει ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται. Εἴποις δὲ αὐτὸν καὶ ὑπὲρ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ποιήσασθαι τὴν εὐχὴν, οὓς ὥσπερ ψυχὴν αὐτοῦ τυγχάνοντας νοσῆσαι κατ᾽ ἐκεῖνον συνέβη τὸν καιρὸν, καὶ ἡμαρτηκέναι, ὅτε πάντες καταλιπόντες αὐτὸν ᾤχοντο, Πέτρος δὲ καὶ τρίτον ἠρνήσατο.

„Καὶ[9]) εἰ εἰσεπορεύετο τοῦ ἰδεῖν, μάτην ἐλάλει,“ κ. τ. ε. Οἱ[10]) ἀφανεῖς καὶ ὁρώμενοι ἐχθροὶ Χριστοῦ

---

1) Ephes. V, 16. 2) Galat. I, 4.
3) Psalm. XLI, 3. (XL.)
4) R. in notis: Cod. Coislinianus.
5) Psalm. XLI, 3. (XL.)
6) Psalm. XXX, 11. (XXIX.)
7) Psalm. XLI, 5. (XL.)
8) R. in notis: Catena Corderii.
9) Psalm. XLI, 6. (XL.)
10) R. in notis: Catena Corderii.

θάνατον αὐτῷ κατεσκεύαζον. Ὁ δὲ Ἰούδας εἰσεπορεύετο μὲν τοῦ ἰδεῖν τὰ γινόμενα, καὶ λεγόμενα ἐν παραβολαῖς, ἐλάλει δὲ μάτην, ἅτε μὴ χωρῶν αὐτὰ νοῆσαι, διὰ τὴν τυφλώττουσαν αὐτὸν κακίαν. Ἁρμόζει δὲ τὸ ῥητὸν καὶ πᾶσι τοῖς ἀπόῤῥητα ἐπαγγελλομένοις τοῖς ἑτεροδόξοις. Ἢ ἔξω τοῦ σωτῆρος καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων καταστάσεως ἤδη γενόμενος μάτην ἐλάλει, διδάσκαλον προσαγορεύων τὸν κύριον, τῆς καρδίας αὐτοῦ ἀνομίας συναγαγούσης. Οὗτος δὲ καὶ ἐκπορευόμενος, τουτέστιν, ἔξω τῆς Ἰησοῦ μαθητείας γινόμενος, ἐλάλει ἐπὶ τὸ αὐτὸ τοῖς Φαρισαίοις κατὰ τοῦ σωτῆρος, καὶ λάθρα τὴν προδοσίαν ἐκινοῦτο. Ἀλλὰ καὶ τοῦ πονηρὰ διαλογιζομένου, καὶ τοῦ ἐπινοοῦντος τὰ αἱρετικὰ ἡ καρδία συνάγει ἀνομίαν αὐτῷ· ὅστις κἂν λάβῃ, ἐκπορεύεται ἔξω. Περὶ ὧν εἴρηται· „τοῖς[1]) δὲ ἔξω ἐν παραβολαῖς.“ Καί· „τοὺς[2]) ἔξωθεν ὁ θεὸς κρίνει.“

„Μὴ[3]) ὁ κοιμώμενος οὐχὶ προσθήσει τοῦ ἀναστῆναι,“ κ. τ. ε. Ἀναγκαίως[4]) λέγει τῇ κοιμήσει τὴν ἀνάστασιν ἕπεσθαι. Ἡ δὲ κοίμησίς ἐστιν ὁ θάνατος. Ἀναγκαίως τῷ θανάτῳ ἀκολουθήσει καὶ ἡ ἀνάστασις.

„Σὺ[5]) δὲ κύριε ἐλέησόν με,“ κ. τ. ε. Τὸν[6]) ἔλεον καὶ τὴν ἀνάστασιν οὐκ ἑαυτῷ, ἀλλ' ἡμῖν αἰτεῖ. Ἔστι δὲ τὸ μέν· „ἀνάστησόν[7]) με·“ ἀνθρωποπρεπῶς· τὸ δέ· „ἀνταποδώσω[8]) αὐτοῖς·“ δηλαδὴ τοῖς ἐχθροῖς, θεοπρεπῶς. Ἐπιχαίρει δὲ τοῖς ἡττωμένοις ὁ ἐχθρός. Εἶτα πάλιν ἀνθρωπινώτερον ἔφη· „ἐν[9]) τούτῳ ἔγνων, ὅτι

---

1) Marc. IV, 11. 2) Cfr. I Cor. V, 12.
3) Psalm. XLI, 8. (XL.)
4) R. in notis: Cod. Coislinianus.
5) Psalm. XLI, 10. (XL.)
6) R. in notis: Catena Corderii.
7) Psalm. XLI, 10. (XL.)
8) Psalm. XLI, 10. (XL.)
9) Psalm. XLI, 11. (XL.)

τεθέληκάς με·“ ἔν τε τῷ ἐλεῆσαι καὶ ἀναστῆσαι, τουτέστιν, ἠγάπησας. Ἐν ἀγάπῃ γὰρ πᾶν θελητόν. Ἐμοῦ δὲ ἀναστάντος οὐ μὴ ἐπιχαρῇ ὁ τῆς ἀνθρωπότητος ἐχθρὸς ὁ διάβολος, ὁ τὸν θάνατον δι᾽ ἁμαρτίας ἐπαγαγών. Ἢ τάχα καὶ Ἰουδαίους αἰνίττεται. Καὶ τό· „ἐμοῦ[1]) δὲ διὰ τὴν ἀκακίαν·“ ἤτοι ἀμίαντον, ἀνθρωπινώτερον εἴρηται. Ἐβεβαιώθημεν δὲ ἐν Χριστῷ, καὶ τοῦτο ἐνώπιον τοῦ πατρὸς γενόμενον εἰς τὸν αἰῶνα.

Ψαλμὸς τεσσαρακοστὸς πρῶτος.

„Ἐδίψησεν[2]) ἡ ψυχή μου πρὸς θεόν,“ κ. τ. ε. Πρὸς[3]) τὸν θεὸν διψῶσιν οἱ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἐπὶ τῷ διψᾷν μακαριζόμενοι. Οὐκ εἶπεν· ἐδίψησεν ἡ ψυχή μου τὸν θεόν· οὐ γὰρ θεὸν πίνει ἡ ψυχή· ἀλλὰ „πρὸς τὸν θεόν.“ Τὰ γὰρ πρὸς θεὸν ὁ ἅγιος διψᾷ, ὥσπερ ὁ ἁμαρτωλὸς τὰ μὴ πρὸς θεὸν, ἀλλὰ τὰ πρὸς κοσμικὴν ζωὴν, ἢ τὰ πρὸς διάβολον. Καὶ ὁ σωτὴρ δὲ εἱστήκει, καὶ ἔκραζε λέγων· „ἐάν[4]) τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με, καὶ πινέτω.“ Καὶ ὅτι μόνοι οἱ ἅγιοι ὀφθήσονται τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ, ἀποτρέποντος αὐτὸ ἀπὸ ἁμαρτωλῶν. Ἢ ὡς ἀποστρέψαντος τοῦ θεοῦ τὴν ἐποπτικὴν αὐτοῦ δύναμιν ἀπὸ τοῦ λαοῦ, ἀπεθρήνουν τὴν ἐνταῦθα ζωήν· πρὸς αὐτὸν δὲ καταντᾷν ἠβούλοντο τὸν θεόν. Τοῦτο δὲ ἔλεγον παντὸς μώμου κεκαθαρμένοι. Ὁ γὰρ ἐσπιλωμένος· „ἀπόστρεψον,[5]) φησὶ, τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν μου.“

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Εἰ[6]) τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ οἱ

---

[1]) Psalm. XLI, 12. (XL.)
[2]) Psalm. XLII, 2. (XLI.)
[3]) R. in notis: Catena Corderii.
[4]) Ev. Joann. VII, 37. [5]) Psalm. LI, 9. (L.)
[6]) R. in notis: Schedae Grabii.

ἄγγελοι βλέπουσι διὰ παντὸς, ἄγγελος ἄρα ἐπιθυμεῖ γενέσθαι ὁ Δαυὶδ, καὶ βλέπειν τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ.

„Ἐγενήθη[1]) τὰ δάκρυά μου ἐμοί,“ κ. τ. ε. „Ὧν[2]) τὰ δάκρυα ἄρτος, μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν.“ Τελείου ἐστὶ τὸ δύνασθαι τοῦτο λέγειν, ἐπεὶ ὁ ἀτελὴς ταράσσεται ὑπὸ τῶν ἔξωθεν, καὶ ἔξω τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἔχει, ἀσχήμων καὶ ἐλεγχόμενος παρὰ πᾶσι, διὰ τῶν λόγων ἀπογυμνῶν τὴν ψυχήν. Ὁ δὲ ἅγιος συνάγει ἀπὸ τῶν πρὸς τὰ ἔξω τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ. Ὁ δὲ ἀπὸ διαθέσεως δακρύων, τὰ δάκρυα αὐτοῦ ἄρτου δίκην τραφήσεται· οὐκ ἐν τοῖς αἰτικοῖς μόνον, ἃ ἡμέραν καλεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς περιστατικοῖς, ἃ νύκτα ὀνομάζει.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Τροφιμώτατός[3]) ἐστι κλαυθμὸς ὁ τρέφων τὴν ψυχήν. Μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν, ὅτι γελάσονται.

„Ἐν[4]) τῷ λέγεσθαί μοι καθ' ἑκάστην ἡμέραν· ποῦ ἐστιν ὁ θεός σου,“ κ. τ. ε. Ὁ[5]) θεὸς μὲν ὡς δημιουργός ἐστιν ἐν πᾶσι τοῖς γεγονόσιν· ὡς δὲ ἀρετὴ καὶ σοφία ἐν πάσαις ταῖς ἁγίαις δυνάμεσιν. Εἰ δὲ καὶ κατὰ δύναμιν λαμβάνοιτο ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ σοφία, καὶ ἐν ταῖς ἀντικειμέναις δυνάμεσιν· εἰ δὲ πὴ μὲν δυνάμει, πὴ δὲ ἐνεργείᾳ, καὶ ἐν ἀνθρώποις ἐστὶν ὁ θεός. Τὸ γὰρ ἀεὶ ἐνεργεῖν κατὰ θεὸν, ἀγγέλων ἐστί· τὸ δὲ μηδέποτε, δαιμόνων· τὸ δὲ ποτὲ μὲν καλῶς, ποτὲ δὲ οὐκ ὀρθῶς, ἀνθρώπων ἐστίν. Εὐλόγως δέ τις ἂν ἀποκρίναιτο τό· „ποῦ[6]) ἐστιν ὁ θεός;“ ὅτι πανταχοῦ, πλὴν τῆς ὑμετέρας ψυχῆς.

„Ὅτι[7]) διελεύσομαι ἐν τόπῳ σκηνῆς,“ κ. τ. ε.

[1]) Psalm. XLII, 3. (XLI.)
[2]) R. in notis: Catena Corderii.
[3]) R. in notis: Schedae Grabii.
[4]) Psalm. XLII, 3. (XLI.)
[5]) R. in notis: Schedae Grabii.
[6]) Psalm. XLII, 3. (XLI.)
[7]) Psalm. XLII, 4. (XLI.)

Ἡ[1]) μὲν κατὰ Μωσέα ἐν Ἐξόδῳ σκηνὴ τύπος οἶμαι ταύτης ἦν· ὁ κατὰ Σολομῶντα ναὸς, τύπος τοῦ ἀληθινοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ. Ὅτι, φησὶν, ἔτι προκόπτω, καὶ οὔπω τέλειός εἰμι. Σύμβολον δὲ τῆς προκοπῆς ἡ σκηνὴ, θαυμαστῶς φέρει ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, τουτέστι τὴν τελειότητα, καθ' ἣν οἰκεῖ μὲν ἔνθα ὁ θεός. Οἱ δὲ πνευματικῶς ἑορτάζοντες, ἠχοῦσιν ἀγαλλιώμενοι καὶ ἐξομολογούμενοι. Ἢ τοῦτό φησι· παρεμυθούμην ἐπὶ τοιαύταις ἐμαυτὸν ἐλπίσιν· „ἵνα[2]) τί, λέγων, περίλυπος εἶ ἡ ψυχή μου;“ Προσεδόκων γὰρ, ὡς διαδέξεταί με τὸ μακάριον τέλος, ἡ θαυμαστὴ σκηνὴ τοῦ θεοῦ, καὶ ὁ ἐνδοτάτω οἶκος αὐτοῦ, εἰς ὃν οἱ ἅγιοι ὑπὸ ἀγγελικῶν δυνάμεων αἰρόμενοι εἰσαχθήσονται. Εἰ δὲ „χαρὰ[3]) γίνεται ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι,“ πῶς οὐκ εἰκότως ψυχῆς μετὰ γυμνασίαν εἰς τὰ ἅγια τὰ ἐπουράνια εἰσαγομένης, φωνὴν εὔφημον γίνεσθαι πλήθους πανηγυριζόντων, ἐπὶ τῇ τοῦ σωζομένου σωτηρίᾳ; Ὡς ἐπ' ἀληθέσι δὲ τούτοις εὐχαριστεῖ. „Ἵνα[4]) τί περίλυπος;“ καὶ τὰ ἑξῆς. Λυπουμένοις οὖν ἑαυτοῖς οὕτως ἐπιπλήττωμεν, καὶ συνταρασσομένοις. Ὅτε σωτήριον ὁ θεὸς ἡμῶν τοῦ προσώπου ἡμῶν ἐστιν, ἀνακεκαλυμμένῳ[5]) „προσώπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα.“

„Διὰ[6]) τοῦτο μνησθήσομαι σου ἐκ γῆς Ἰορδάνου, καὶ Ἑρμωνιεὶμ ἀπὸ ὄρους μικροῦ,“ κ. τ. ε. Ἰορδάνης,[7]) κατάβασις· Ἑρμωνιεὶμ, ἀναθεματισμός. Ἔοικεν ἀσχάλλειν καὶ ὀδυνᾶσθαι παρ' ἑαυτῷ, ἀναμιμνησκόμενος τοῦ ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ γεγονότος θαύματος ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, ὅτε διῃρέθη τὸ ὕδωρ, ἄχρις οὗ διῆλθε τὸν

---

[1]) R. in notis: Catena Corderii.

[2]) Psalm. XLII, 5. (XLI.) [3]) Cfr. Luc. XV, 7.

[4]) Psalm. XLII, 5. (XLI.) [5]) II Cor. III, 18.

[6]) Psalm. XLII, 6. (XLI.)

[7]) R. in notis: Schedae Grabii.

ποταμὸν ὁ λαός· καὶ τοῦ κατὰ τὸ παρακείμενον βραχύτατον ὄρος, ὅτι μὴ τῆς αὐτῆς καὶ οὗτος τυγχάνει προνοίας, ὁποίας κἀκεῖνος. Τάχα δὲ καὶ ἠθοποιΐα τίς ἐστι τῆς ψυχῆς πρὸς αὐτὸν διαλεγομένης.

„Ἡμέρας[1]) *ἐντελεῖται κύριος τὸ ἔλεος, καὶ νυκτὸς δηλώσει," κ. τ. ε. Ῥαψάκου*[2]) *ποτὲ πολιορκοῦντος τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὸν τῶν ὅλων ὡς μὴ δυνάμενον αὐτοὺς σῶσαι βλασφημοῦντος θεὸν, μιᾷ πληγῇ ἐν νυκτὶ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδες ἀνηρέθησαν τῶν σὺν αὐτῷ ὄντων Ἀσσυρίων. Τοῦ θεοῦ τοίνυν τῇ πρὸ νυκτὸς ἡμέρᾳ τῷ Ἐζεκίᾳ προειρηκότος· „ὑπερασπιῶ*[3]) *τῆς πόλεως ταύτης δι' ἐμὲ καὶ διὰ Δαυὶδ τὸν παῖδά μου·" διὰ τὸ ἐν ἡμέρᾳ μὲν γενέσθαι τὴν ὑπόσχεσιν, ἐν νυκτὶ δὲ τὸ ἔργον, φησὶ τό· „ἡμέρας*[4]) *ἐντελεῖται κύριος," καὶ τὰ ἑξῆς. Τὸ δέ· „προσευχὴ*[5]) *τῷ θεῷ τῆς ζωῆς μου·" ὅτι οὕτως οὐδὲν εὑρίσκεται μέσον τοῦ τε σοῦ προστάγματος καὶ τῆς ἐμῆς ἀπολαύσεως· ἀλλ' εὐθὺς, φησὶν, εὑρίσκεται ἐν ἐμοὶ εὐχαριστία τῷ θεῷ ἀναπεμπομένη τῷ τὴν ζωήν μοι χαρισαμένῳ. Καὶ νυκτὸς, φησὶ, καὶ ἡμέρας παρὰ σοῦ χορηγούμενον τὸν ἔλεον ἐπισταμένως*[6]) *ᾄδω καὶ ὑμνῶ.*

„Τοῦ αὐτοῦ." Τὰ[7]) *μὲν ἀγαθὰ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος εἶναι διδάσκει, τοῦτον ἡμέραν καλῶν, εἰς ὃν ἐπήγγελται, φησὶν, ὁ θεὸς τὸν ἔλεον αὐτοῦ εἰς εὐφροσύνην, ὅτι νὺξ καὶ σκότος ἡ δι' ὕμνων πρὸς θεὸν ὁμιλία, καὶ ἡ δι' εὐχῶν ἀπόστασις.*

„Ἐρῶ[8]) *τῷ θεῷ· ἀντιλήπτωρ μου εἶ, διὰ τί μου*

[1]) Psalm. XLII, 8. (XLI.)
[2]) R. in notis: Schedae Grabii.
[3]) II Regg. XIX, 34. (IV Regg.)
[4]) Psalm. XLII, 8. (XLI.)
[5]) Psalm. XLII, 8. (XLI.)
[6]) Ed. Ruaei: *ἐπισταμένων*.
[7]) R. in notis: Catena Corderii.
[8]) Psalm. XLII, 9. (XLI.)

ἐπελάθου; Τί ἵνα σκυθρωπάζων πορεύομαι ἐν τῷ ἐκθλίβειν τὸν ἐχθρόν μου;“ κ. τ. ε. Οὐ[1]) *τὸ μὴ θλίβεσθαι ἀξιοῖ ὑπὸ ἐχθροῦ, ἀλλὰ θλιβόμενος σκυθρωπάζειν. Τοῦτο γὰρ ἀθλητῇ εὐαρεστουμένῳ καὶ ἐν τοῖς περιστατικοῖς ἁρμόζει. Ἐν δὲ τῷ ἑξῆς ψαλμῷ προτάσσων τό· „ἵνα*[2]) *τί ἀπώσω με;“ τοῦ· „ἵνα τί σκυθρωπάζων πορεύομαι;“ ἔοικεν ἐμφαίνειν, ὅτι ἀπωσθέντος ἀπὸ θεοῦ ἴδιον, οὐ τὸ ὑπ᾿ ἐχθροῦ θλίβεσθαι, ἀλλὰ τὸ σκυθρωπάζειν ἐν τῷ θλίβεσθαι. Εἰ μέντοι γε Χριστὸς λέγοι τὸ ἐν τῷ ἑξῆς ψαλμῷ, ὅμοια αὐτῷ λέγει ἐν πνεύματι οὕτως· σὺ δὲ ἀπώσω, καὶ ἐξουδένωσας, ἀνεβάλου τὸν Χριστόν σου. Καὶ σκυθρωπάζων πορεύεται λέγων· περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου. Ἢ ἐπαπορητικῶς Χριστὸς λέγει, οἱονεὶ τοιοῦτον ἐμφαίνων· τί ἀνύεται ἄξιον, τοῦ ἀποσθέντα με ὑπὲρ σωτηρίας ἀνθρώπων, ἀπὸ σοῦ σκυθρωπάζοντα πορεύεσθαι ἐκθλίβοντος ἐχθροῦ;*

„Ἐν[3]) *τῷ λέγειν αὐτούς μοι καθ᾿ ἑκάστην ἡμέραν· ποῦ ἐστιν ὁ θεός σου;“ κ. τ. ε. Τάχα*[4]) *τὸν ἅγιον λυπεῖ τό· „ποῦ·“ ἐπὶ θεοῦ λεγόμενον, ὅπερ ἐστὶ τόπου σημαντικόν. Τῆς ἐσχάτης δὲ ἀγνοίας τὸ ἐν τόπῳ νομίζειν εἶναι τὸν θεόν· ὄγκῳ γὰρ συνυφίσταται τόπος· ὄγκου δὲ τὸ θεῖον ἐλεύθερον.*

Ψαλμὸς τεσσαρακοστὸς δεύτερος.

„Κρῖνόν[5]) *με ὁ θεὸς, καὶ δίκασον τὴν δίκην μοι ἐξ ἔθνους οὐχ ὁσίου,“ κ. τ. ε. Καὶ*[6]) *ὁ Χριστὸς κρι-*

---

[1]) R. in notis: Catena Corderii.
[2]) Psalm. XLIII, 2. (XLII.)
[3]) Psalm. XLII, 10. (XLI.)
[4]) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus.
[5]) Psalm. XLIII, 1. (XLII.)
[6]) R. in notis: Catena Corderii et Barbari.

θῆναι ἀξιοῖ ἀπὸ θεοῦ· πρὸς ὃν οἶμαι τό· „νικήσεις[1]) ἐν τῷ κρίνεσθαί σε.“ Ὁ ἐφ᾽ ἑαυτῷ θαῤῥῶν, καὶ πεπεισμένος ἠδικημένος μηδέποτε ἑαυτὸν ἐκδικηκέναι, ἀλλὰ τόπον τῇ ὀργῇ δεδωκέναι, ταῦτα ἐρεῖ· „ἐξ[2]) ἔθνους οὐχ ὁσίου,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Εἰ μὲν ὁ σωτὴρ λέγει, ἔθνος οὐχ ὅσιον Ἰουδαῖοι· εἰ δὲ ὁ δίκαιος, περὶ ἀντικειμένων λέγει δυνάμεων. Ῥύεται δὲ ὁ θεὸς ἀπὸ ἀνδρὸς ἀδίκου καὶ δολίου, ὅτε οὐ βλάπτεταί τις ὑπ᾽ αὐτῶν. Τό· „ἀπὸ[3]) ἀνθρώπου ἀδίκου καὶ δολίου ῥῦσαί με·“ περὶ ἑκάστου δολοῦντος τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ ἀδίκου προσποιουμένου τὰ τῆς πίστεως.

„Ἐξαπόστειλον[4]) τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου, αὐτά με ὡδήγησαν καὶ ἤγαγόν με εἰς ὄρος ἅγιόν σου, καὶ εἰς τὰ σκηνώματά σου,“ κ. τ. ε. „Ἐγώ[5]) εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου·“ φησὶν ὁ σωτήρ. Καὶ πάλιν· „ἐγώ[6]) εἰμι ἡ ἀλήθεια.“ Ἐνταῦθα τὸν χρόνον ἐνήλλαξαν οἱ ἑβδομήκοντα, καὶ ὡς γεγενημένα εἰρήκασι τὰ ἐσόμενα. Οἱ δὲ ἄλλοι σαφέστερον εἰρήκασιν· „ἀπόστειλον[7]) τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου· ἅτινα ὁδηγήσει καὶ ἥξει ἡμᾶς εἰς τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν σου, καὶ εἰς τὰ σκηνώματά σου.“ Σκηνώματα δὲ τὸν ναὸν προσηγόρευσεν· ὄρος δὲ λέγει τὸν Σιὼν, εἰς ὃ ἐπανελθεῖν ἀξιοῖ θείας τυχὼν τῆς εὐμενείας. Φῶς δὲ καὶ ἀλήθειαν τὴν δικαίαν καὶ σωτήριον ἐπιφάνειαν λέγει· ὥσπερ σκότος τὰς συμφοράς.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Τὸ[8]) ἐξαπεσταλμένον ἐπὶ τὴν Ἰη-

1) Cfr. Psalm. LI, 4. (L.)

2) Psalm. XLIII, 1. (XLII.)

3) Psalm. XLIII, 1. (XLII.)

4) Psalm. XLIII, 3. (XLII.)

5) R. in notis: Schedae Grabii, et Catena Barbari. — Cfr. ev. Joann. VIII, 12.

6) Ev. Joann. XIV, 6.

7) Cfr. Psalm. XLIII, 3. (XLII.)

8) R. in notis: Catena Corderii.

σοῦ ψυχὴν φῶς θεοῦ, καὶ ἀλήθεια αὐτοῦ ὁ μονογενής ἐστιν. Ὅτι γὰρ ἔχομεν ἀρχιερέα μέγαν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐνδεδυμένον, δηλώσει μὲν τὸ ἐξαποσταλὲν ἐπ' αὐτὸν φῶς τοῦ θεοῦ, ἀλήθειαν δὲ οὐ τύπον διδάσκει ἡ προκειμένη λέξις. Ἅτινα αὐτὸν ὁδηγήσαντα, ἤγαγον εἰς τὸ πνευματικὸν ἅγιον τοῦ θεοῦ ὄρος, καὶ εἰς τὰ ἀληθινὰ σκηνώματα αὐτοῦ, ἵνα ὡς ἀρχιερεὺς εἰσέλθῃ πρὸς τὸ θυσιαστήριον τοῦ θεοῦ. Τάχα δὲ ὄρος ἅγιον τοῦ θεοῦ ἡ οἰκία τοῦ πατρός ἐστι· σκηνώματα δὲ αὐτοῦ, αἱ πολλαὶ ἐν αὐτῇ μοναί. Ἢ τὰ σκηνώματα αὐτοῦ αἰώνιοι σκηναί. Ζητήσεις δὲ, πότερον εἰ ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει τὰ σκηνώματά ἐστι, καὶ τίνα ταῦτα· εἰ τὰ πρὸς αὐτὸν τὸν θεὸν εὐφραίνοντα τὴν νεότητα αὐτοῦ. Οὐ γὰρ εἶχε παλαιότητα. Καὶ τό· „ἐνδυσάμενοι[1]*) δὲ τὸν νέον·“ διὰ ταύτην τὴν νεότητα εἴρηται. Καὶ τῶν τοιούτων νέων ἐστὶν ἡ ἑορτή.*

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ὄρος[2]*) ἅγιόν ἐστι θεοῦ, ὁ Χριστός· σκηνώματα δὲ αὐτοῦ αἱ ἅγιαι δυνάμεις, ἐν αἷς κατοικεῖ.*

„Πρὸς[3]*) τὸν θεὸν εὐφραίνοντα τὴν νεότητά μου, ἐξομολογήσομαί σοι ἐν κιθάρᾳ ὁ θεὸς, ὁ θεός μου,“ κ. τ. ε. Καὶ*[4]*) ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ*[5]*) τρίτῳ πρὸς τὴν ψυχήν φησιν· „ἀνακαινισθήσεται*[6]*) ὡς ἀετοῦ ἡ νεότης σου.“ Ταῦτα διηγηματικὰ πρὸς ἡμᾶς διὰ μέσου. Εἶτα πάλιν πρὸς θεὸν ἀπὸ τοῦ· „ἐξομολογήσομαί*[7]*) σοι ἐν κιθάρᾳ·“ μήποτε τῷ ἁρμοσθέντι ὑπὸ τοῦ πνεύματος σώματι.*

„Ἔλπισον[8]*) ἐπὶ τὸν θεὸν, ὅτι ἐξομολογήσομαι αὐ-*

---

[1]) Coloss. III, 10.
[2]) R. in notis: Cod. Coislinianus.
[3]) Psalm. XLIII, 4. (XLII.)
[4]) R. in notis: Catena Corderii.
[5]) Ed. Ruaei: *ὀγδοηκοστῷ τρίτῳ.*
[6]) Cfr. Psalm. CIII, 5. (CII.) coll. pag. huj. not. 5.
[7]) Psalm. XLIII, 4. (XLII.)
[8]) Psalm. XLIII, 5. (XLII.)

τῷ, σωτήριον τοῦ προσώπου μου, ὁ θεός μου," κ. τ. ε. Ἡ[1]) ψυχὴ δεῖται ὑπομνήσεως τῆς· „ἔλπισον[2]) ἐπὶ τὸν θεόν." Σωτήριον δὲ τοῦ προσώπου ἀνακεκαλυμμένου, καὶ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτρίζειν κατὰ τὴν αὐτὴν, τουτέστιν ὡσαύτως ἔχουσαν, μεταμορφουμένου παντὸς, καὶ μάλιστα τοῦ Ἰησοῦ ἐστιν.

Ψαλμὸς τεσσαρακοστὸς τρίτος.

„Ὁ[3]) θεὸς ἐν τοῖς ὠσὶν ἡμῶν ἠκούσαμεν, οἱ πατέρες ἡμῶν ἀνήγγειλαν ἡμῖν," κ. τ. ε. Ἐκ[4]) προσώπου τῶν ἐν τῇ διασπορᾷ ὁ ψαλμὸς, ἢ ἐκ προσώπου τῶν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, οἵτινες ἐπίστευσαν ἐξ ἀκοῆς παραλαβόντες τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ, ᾧ ὤφθη ὁ θεός. Τὸ δὲ ἑξῆς διὰ τό· „ἐπερώτησον τὸν πατέρα σου, καὶ ἀναγγελεῖ σοι." Πλὴν εἴ τις ἀναγγέλλει, πατήρ ἐστιν.

„Ἡ[5]) χείρ σου ἔθνη ἐξωλόθρευσε," κ. τ. ε. Κακίαν[6]) μὲν καὶ ἀγνωσίαν ἐξολοθρεύει θεὸς, ἀρετὴν δὲ καὶ γνῶσιν καταφυτεύει· „πᾶσα[7]) γὰρ φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ θεὸς, ἐκριζωθήσεται." Ἔθνη λέγει τὰς πέντε σατραπείας τὰς ἐν Παλαιστίνῃ, Γεθθαίους, Ἀζωτίους, Ἀκκαρωνίτας, Γαζαίους, καὶ Ἀσκαλωνίτας.

„Τοῦ αὐτοῦ." Τότε[8]) πεπλήρωται τό· „εἰσαγαγὼν[9]) καταφύτευσον αὐτοὺς εἰς ὄρος κληρονομίας σου."

---

1) R. in notis: Catena Corderii.

2) Psalm. XLIII, 5. (XLII.)

3) Psalm. XLIV, 1. (XLIII.)

4) R. in notis: Catenae Corderii et Barbari, nec non schedae Grabii.

5) Psalm. XLIV, 2. (XLIII.)

6) R. in notis: Catena Barbari, et schedae Grabii, partimque Cod. Coislinianus.

7) Matth. XV, 13.

8) R. in notis: Catena Corderii.

9) Exod. XV, 17.

Ἔθνη δὲ κακίας ἐξολοθρεύεται, πρὶν καταφυθῆναι ἡμᾶς. Χεὶρ δὲ ἐξωλόθρευσε καὶ ἡ δεξιά· κατεφύτευσε δὲ οὔτε χεὶρ, οὔτε δεξιά· οὐ γὰρ μέρος, ἀλλ' ὅλος κατεφύτευσε. Καὶ ἔσωσεν οὐ χεὶρ, ἀλλὰ δεξιά. Ἐκβεβλημένου τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ταῖς θείαις γραφαῖς ἐνεφυτεύθησαν. Ὀνόματα δὲ τέθειται καθ' ἑνὸς ὑποκειμένου διάφορα. Τὸν γὰρ σωτῆρά φησι χεῖρα, δεξιὰν, βραχίονα καὶ φωτισμόν. Πρόσωπον δὲ πατρὸς, ὡς χαρακτὴρ ὑποστάσεως αὐτοῦ. Φωτισμός γε μὴν ἐξ αὐτοῦ πεμπόμενος εἰς νοῦν τῶν καλουμένων εἰς ἀπολύτρωσιν, ἡ διὰ τοῦ πνεύματος σύνεσις, θεῷ προσάγουσα τοὺς φωτιζομένους. Οἱ πραεῖς δὲ κληρονομοῦσι γῆν, οὐ μαχόμενοι, οὐδὲ ῥομφαίᾳ κληρονομοῦσι.

„Οὐ [1]) γὰρ ἐν τῇ ῥομφαίᾳ αὐτῶν ἐκληρονόμησαν γῆν," κ. τ. ε. Ἐφ' [2]) ἡμῖν μέν ἐστι τὸ κατορθῶσαι τὴν ἀρετὴν σὺν τῇ δυνάμει τοῦ θεοῦ· τὸ δὲ καταξιωθῆναι γνώσεως πνευματικῆς, οὐκ ἔστιν ἐφ' ἡμῖν.

„Σὺ [3]) εἶ αὐτὸς ὁ βασιλεύς μου, καὶ ὁ θεός μου, ὁ ἐντελλόμενος τὰς σωτηρίας Ἰακώβ," κ. τ. ε. Ταῦτα [4]) δὲ τοῖς ἐν τῷ λαῷ ἁρμόσει, καὶ τοῖς προφήταις, μὴ οἰκείᾳ σώζεσθαι ὁμολογοῦσι δυνάμει. Ἰακὼβ δὲ, ὑφ' οὗ πτερνίζονται τὰ φαῦλα. Ἐντέλλεται ὁ θεὸς τοῖς ἁγίοις πνεύμασι τοῖς εἰς διακονίαν ἀπεσταλμένοις, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. Πολλαὶ δὲ σωτηρίαι, ὡς ζωαί.

„Ἐν [5]) σοὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν κερατιοῦμεν, καὶ ἐν τῷ ὀνόματί σου ἐξουδενώσομεν τοὺς ἐπανισταμένους

---

1) Psalm. XLIV, 3. (XLIII.)

2) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii, et Catena Barbari.

3) Psalm. XLIV, 4, (XLIII.)

4) R. in notis: Catena Corderii, sed nonnulla istis affinia habet Eusebius.

5) Psalm. XLIV, 5. (XLIII.)

ἡμῖν," κ. τ. ε. Κεκεράτηνται[1]) οἱ ἅγιοι τῷ θεῷ, ὃς κέρας ἐστὶν αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ „κέρας[2]) σωτηρίας ἤγειρεν ἡμῖν," φησὶ Ζαχαρίας. Καὶ μόνον λέγοντες τὸ ὄνομά σου, ἰσχύσομεν, φησὶ, πρὸς τὸ ἐξουδενῶσαι.

„Τοῦ αὐτοῦ." Κέρας[3]) ψυχῆς νοῦς καθαρὸς, καὶ διὰ μὲν τῆς πρακτικῆς τοὺς ἐχθροὺς κερατίζει, διὰ δὲ τῆς γνώσεως τοὺς ἐπανισταμένους αὐτῷ καὶ ἀντικειμένους τῇ πνευματικῇ θεωρίᾳ ἐξουδενεῖ.

„Ἐν[4]) τῷ θεῷ ἐπαινεθησόμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν," κ. τ. ε. Ὁ[5]) μὲν μακάριος ἐπαινεῖται ὅλην τὴν ἡμέραν ἐν τῷ θεῷ, τὴν ἑαυτοῦ δηλονότι ζωὴν, ἥτις συνέστηκεν ἀπὸ ἀπαθείας καὶ γνώσεως θεοῦ· ὁ δὲ ἐπαινούμενος ἐπὶ μέσῃ τέχνῃ, ὡς κατορθῶν αὐτὴν, ἢ ἐπὶ τῇ ἐν αἱρετικοῖς προκοπῇ, ἢ ἄλλης τινὸς ψευδολογίας λόγοις, οὐχ ὡς μακάριος ἐπαινεθήσεται, τάχα δὲ οὐδὲ ὅλην τὴν ἡμέραν.

„Ἀπέστρεψας[6]) ἡμᾶς εἰς τὰ ὀπίσω," κ. τ. ε. Ἔμπροσθεν[7]) ἡμῶν λέγονται εἶναι αἱ ἀρεταὶ, ὄπισθεν δὲ αἱ κακίαι. Διὸ προστασσόμεθα φεύγειν μὲν τὴν πορνείαν, τὴν δὲ φιλοξενίαν διώκειν.

„Ἔδωκας[8]) ἡμᾶς ὡς πρόβατα βρώσεως," κ. τ. ε. Οὐ[9]) γὰρ πάντα τὰ πρόβατα βρώσεώς εἰσιν. Ἐπεὶ δὲ ἔδωκας ἡμᾶς ὡς πρόβατα βρώσεως, ἐν[10]) „τῷ ἐπανα-

---

1) R. in notis: Catena Corderii.

2) Luc. I, 69.

3) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus, et Catena Barbari.

4) Psalm. XLIV, 8. (XLIII.)

5) R. in notis: Schedae Grabii, et Catena Barbari.

6) Psalm. XLIV, 10. (XLIII.)

7) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii, et Catena Barbari.

8) Psalm. XLIV, 11. (XLIII.)

9) R. in notis: Catena Corderii.

10) Psalm. CXXIV, 2. 3. (CXXIII.)

στῆναι ἀνθρώπους ἐφ' ἡμᾶς, ἄρα ζῶντας ἂν κατέπιον ἡμᾶς." Ἀπωθεῖται δὲ ὁ Θεὸς ἀφ' ἑαυτοῦ, οὐ πάντοτε δι' ἁμαρτίας, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλας, ἃς οἶδεν, αἰτίας. Οὐ πᾶς δὲ εἰς τὰ ὀπίσω ἀποστρεφόμενος, ψεκτῶς ὑφίσταται τοῦτο· ἀλλ' εἴ τις φυγὼν τὰ κακὰ, πρὸς αὐτὰ πάλιν ὑποστρέφειν ἐθέλοι. Εἰ δέ τις τὴν Σιὼν καταλείψας, τουτέστι τὴν ἀρετὴν, ἐπείγοιτο πρὸς τὴν κακίαν, Βαβυλῶνα καλουμένην, ἀποστρεφόμενος εἰς τὰ ὀπίσω, μακάριον ἀναδέχεται πρᾶγμα. Οἱ δὲ νῦν λέγοντες, ἐπεὶ παρὰ τοῖς ἐχθροῖς γεγόνασιν ἀποστραφέντες, εἰς τὰ ὀπίσω ψεκτῶς περιέπεσον.

„Ἀπέδου[1]) τὸν λαόν σου ἄνευ τιμῆς," κ. τ. ε. Ταῖς[2]) γὰρ ἁμαρτίαις ἐπράθημεν, ἀφ' ὧν ἡμᾶς Χριστὸς ἐξηγόρασεν.

„Ἔθου[3]) ἡμᾶς ὄνειδος τοῖς γείτοσιν ἡμῶν," κ. τ. ε. Οἱ[4]) γειτνιῶντα δόγματα ἔχοντες, γείτονες· οἱ δὲ ἄλλοι, κύκλῳ. „Ἔθου[5]) ἡμᾶς εἰς παραβολὴν ἐν τοῖς ἔθνεσιν·" — οἱ γὰρ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, ὡς παραβολὴν ἔχουσι τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ὡς ἐν παραβολῇ λύσιν ζητοῦσι περὶ τῶν κατ' αὐτούς· — „καὶ κίνησιν κεφαλῆς," τουτέστι Χριστοῦ. Ἐκεῖνοι γεγόνασιν „ἐν τοῖς λαοῖς."

„Καὶ[6]) ἡ αἰσχύνη τοῦ προσώπου μου ἐκάλυψέ με," κ. τ. ε. Ἑαυτοὺς[7]) μὲν αἰσχυνόμεθα κατὰ διάνοιαν ἁμαρτάνοντες· τοὺς δὲ ἀνθρώπους κατ' ἐνέργειαν πλημμελοῦντες.

---

[1]) Psalm. XLIV, 12. (XLIII.)

[2]) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii, et Catena Barbari.

[3]) Psalm. XLIV, 13. (XLIII.)

[4]) R. in notis: Catena Corderii.

[5]) Psalm. XLIV, 14. (XLIII.)

[6]) Psalm. XLIV, 15. (XLIII.)

[7]) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii, et Catena Barbari.

„Ἀπὸ[1]) φωνῆς ὀνειδίζοντος καὶ καταλαλοῦντος," κ. τ. ε. Τοῦτο[2]) λεκτέον πρὸς τοὺς ἐν διωγμοῖς ὑπομείναντας.

„Καὶ[3]) οὐκ ἠδικήσαμεν ἐν διαθήκῃ σου," κ. τ. ε. Ὁ[4]) ἁμαρτάνων εἰδὼς ἀδικεῖ ἐν διαθήκῃ θεοῦ. „Καὶ[5]) οὐκ ἀπέστη εἰς τὰ ὀπίσω ἡ καρδία ἡμῶν·" ὡς τῆς Λὼτ γυναικὸς, ἢ τοῦ βαλόντος τὴν χεῖρα ἐπ' ἄροτρον, ἢ μᾶλλον τούτων, οἵτινες ἐστράφησαν ταῖς καρδίαις εἰς Αἴγυπτον.

„Τοῦ αὐτοῦ." Ἀδικεῖ[6]) τὴν διαθήκην τοῦ θεοῦ πᾶς ὁ μὴ ζῶν κατ' αὐτήν. Ἀπεναντίως, φησὶ, τοῖς ἄλλοις ἡμεῖς ἤλθομεν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ καὶ πρὸ τῶν δεινῶν ὑπεσκελίσθησαν· ἡμεῖς δὲ καὶ μετὰ τὰ δεινὰ ἑστήκαμεν, ἀπερίτρεπτον τὴν γνώμην ἔχοντες. Τί δέ ἐστιν· „οὐκ[7]) ἠδικήσαμεν ἐν τῇ διαθήκῃ σου;" Τουτέστιν, οὐκ ἠδικήσαμεν περὶ ταῦτα, ἃ ἐπιστεύθημεν, ἀλλ' ἐφυλάξαμεν μετὰ ἀκριβείας.

„Ὅτι[8]) ἐταπείνωσας ἡμᾶς ἐν τόπῳ κακώσεως, καὶ ἐπεκάλυψεν ἡμᾶς σκιὰ θανάτου," κ. τ. ε. Τόπος[9]) κακώσεως τὸ ἀνθρώπινόν ἐστι σῶμα, καὶ ὁ τούτου συγγενὴς κόσμος. Ἐν ἀλλοτρίᾳ, φησὶν, ἡμᾶς εἶναι πεποίηκας· ὅπερ οὐκ εἶα τὰς λατρείας ἐπιτελεῖσθαι.

„Τοῦ αὐτοῦ." Ὁ[10]) νοῦς ἐπικαλύπτεται σκιᾷ θα-

---

1) Psalm. XLIV, 16. (XLIII.)

2) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus, et Catena Barbari.

3) Psalm. XLIV, 17. (XLIII.)

4) R. in notis: Catena Corderii, partimque Catena Barbari.

5) Psalm. XLIV, 18. (XLIII.)

6) R. in notis: Schedae Grabii, et Catena Barbari.

7) Psalm. XLIV, 17. (XLIII.)

8) Psalm. XLIV, 19. (XLIII.)

9) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii, et Catena Barbari.

10) R. in notis: Catena Corderii.

νάτου, ὅτε οὐ βλέπει. Ἢ τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως σκιά ἐστι θανάτου, οὗ τῇ σκιᾷ γεννᾶται.

„Εἰ [1]) διεπετάσαμεν χεῖρας ἡμῶν πρὸς θεὸν ἀλλότριον," κ. τ. ε. Εἴ [2]) τις οὐκ ἔστι γνῶσις οὐσιώδης, ἢ ταύτην τὴν γνῶσιν οὐκ ἔχει ἐν ἑαυτῷ, θεός ἐστιν ἀλλότριος.

„Ὅτι [3]) ἕνεκά σου θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς," κ. τ. ε. Ὁ [4]) Παῦλός φησι· „καθ' [5]) ἡμέραν ἀποθνήσκω, νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, ἣν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ." Διὰ τί δέ φησιν· „ἕνεκά [6]) σου;" Ὅτι ἐξῆν ἡμῖν μετατάξασθαι καὶ ἀφεῖναι τὴν πατρῴαν πολιτείαν, καὶ εἶναι ἐν ἀσφαλείᾳ· ἀλλ' αἱρούμεθα πάσχειν κακῶς μᾶλλον, καὶ τὰ πατρῷα φυλάττειν, ἢ εἰρήνης ἀπολαύειν, καὶ τῶν πατρῴων ἐκπεσεῖν. Ἄξιον ἐκπλαγῆναι τοῦ θεοῦ τὴν ἰσχὺν, ὅτι τοὺς οὕτω προκειμένους ὡς πρόβατα σφαγῆς διετήρησεν, καὶ καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκοντας οὐκ ἀφῆκεν ἐμπεσεῖν εἰς θάνατον.

„Ἐξεγέρθητι, [7]) ἵνα τί ὑπνοῖς κύριε;" κ. τ. ε. Ἐκάθευδέ [8]) ποτε ἐν τῷ πλοίῳ τῶν μαθητῶν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ γενομένου χειμῶνος ἐξήγειραν αὐτὸν οἱ μαθηταί· δεικνῦντος τοῦ λόγου χειμῶνος λογισμῶν ἐν ψυχῇ γενομένου ὀργῆς ἢ ἀδικίας, ἢ γαστριμαργίας, ἢ ὑπερηφανίας, ἐξυπνίζειν ἀγάπην, δικαιοσύνην, σωφροσύνην, ἐγκράτειαν, ταπεινοφροσύνην, γνῶσιν, σοφίαν.

„Ἀνάστα [9]) κύριε, βοήθησον ἡμῖν, καὶ λύτρωσαι

---

1) Psalm. XLIV, 20. (XLIII.)
2) R. in notis: Cod. Coislinianus, et Catena Barbari.
3) Psalm. XLIV, 22. (XLIII.)
4) R. in notis: Schedae Grabii, et Catena Barbari.
5) I Cor. XV, 31. — Ed. Ruaei: ἡμετέραν.
6) Psalm. XLIV, 22. (XLIII.)
7) Psalm. XLIV, 23. (XLIII.)
8) R. in notis: Schedae Grabii, et Catena Barbari.
9) Psalm. XLIV, 26. (XLIII.)

ἡμᾶς ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου," κ. τ. ε. Λέγοιεν[1]) τοιαῦτα πρὸς τὸν σωτῆρα ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς διατρίβοντα κατὰ τὸν τοῦ πάθους καιρόν· ὃς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον διδοὺς ἀντὶ πολλῶν, ποιεῖ ταῦτα ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ.

Ψαλμὸς τεσσαρακοστὸς τέταρτος.

„Ἐξηρεύξατο[2]) ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθὸν, λέγω ἐγὼ τὰ ἔργα μου τῷ βασιλεῖ· ἡ γλῶσσά μου κάλαμος γραμματέως ὀξυγράφου," κ. τ. ε. Τὸ[3]) δέ· „ἐξηρεύξατο·" ἀντὶ τοῦ „ἐφθέγξατο" εἶπεν· οὐχ ἵνα τὸν υἱὸν ἐρυγὴν εἴπῃ, ἀλλὰ τὴν περὶ αὐτοῦ διήγησιν. Τὸ λέγον δὲ πρόσωπον εἴη ἂν ὁ Δαυίδ· εἰ γὰρ τῷ υἱῷ ὁ πατὴρ ἀπήγγειλεν, εὑρεθήσεται ἀγνοῶν ὁ υἱὸς, καὶ τῶν ἔργων μεταγενέστερος.

„Τοῦ αὐτοῦ." Λόγος[4]) ἀγαθός ἐστιν ὁ ἀρετὴν ἢ γνῶσιν σημαίνων θεοῦ.

„Τοῦ αὐτοῦ." Κάλαμος[5]) γραμματέως ὀξυγράφου, ἡ γλῶσσά ἐστι παντὸς λέγοντος τὰ ἔργα αὐτοῦ τῷ βασιλεῖ. Εὐσυνείδητος γὰρ τὰ ἴδια ἀπαγγέλλει ἀνδραγαθήματα· ὁ δὲ τὰ ἐναντία ἑαυτῷ συνειδὼς, λέγων τὰ ἔργα αὐτοῦ τῷ βασιλεῖ, βραδύγλωσσος.

„Ὡραῖος[6]) κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων," κ. τ. ε. Ἐκ[7]) τοῦ προφητικοῦ προσώπου ταῦτα λέγεται, οὗ γλῶσσα κάλαμος ἦν γραμματέως ὀξυγράφου.

---

[1]) R. in notis: Catena Corderii.
[2]) Psalm. XLV, 1. (XLIV.)
[3]) R. in notis: Catena Corderii.
[4]) R. in notis: Cod. Coislinianus, et Catena Barbari.
[5]) R. in notis: Catena Corderii.
[6]) Psalm. XLV, 2. (XLIV.)
[7]) R. in notis: Catena Corderii.

Ἐξεχύθη δὲ χάρις ἐν τοῖς χείλεσι τοῦ μιμητοῦ τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, οὐ μόνον διὰ τοὺς λόγους τῆς χάριτος τοὺς ἐκπορευομένους διὰ στόματος αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν χάριν τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως, λέγοντος αὐτοῦ· „ἀφέωνταί[1]) σοι αἱ ἁμαρτίαι σου."

„Τοῦ αὐτοῦ." Τὴν[2]) σοφίαν τὴν πνευματικὴν καὶ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ συγκρίνει σοφίᾳ κοσμικῇ καὶ λόγῳ ἀνθρωπίνῳ.

„Περίζωσαι[3]) τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατέ," κ. τ. ε. Αὕτη[4]) ἡ ῥομφαία χωρίζει ψυχὴν κακίας, καὶ νοῦν ἀγνωσίας, τὸν λεγόμενον παλαιὸν ἄνθρωπον διαφθείρουσα, καὶ ποιοῦσα καινὸν ἐν Χριστῷ κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος.

„Τοῦ αὐτοῦ." Μήποτε[5]) ὁ μηρὸς σύμβολόν ἐστι γενέσεως. Οἱονεὶ οὖν τὸ λεγόμενον τοιοῦτόν ἐστι· σύναψον τῇ γενέσει σου τὸ αἱρετικὸν τῶν πολεμίων. Καὶ σαφὲς μὲν ἡ γένεσις Ἰησοῦ ξίφος ἐγένετο κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. Ἢ ὁ ἐν ἁγνείᾳ βίου λόγος, ἀναιρῶν τὰ πάθη, περιζῶσθαι ῥομφαίαν λέγεται ἐπὶ τὸν μηρὸν αὐτοῦ. Πρῶτος δὲ Ἰησοῦς τοῦτο ἐποίησεν, ἐπεὶ οὐδὲν ἀνειμένον καὶ ἐκλελυμένον ἐν Χριστῷ. Κατὰ τοῦτο νοήσεις τό· „ἔντεινον."[6]) Καὶ τὸν μὲν σωτῆρα, καὶ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ ἡ δεξιὰ αὐτοῦ ὁδηγεῖ.

„Ἕνεκεν[7]) ἀληθείας καὶ πραότητος καὶ δικαιοσύνης," κ. τ. ε. Οἱ[8]) ἀληθεῖς, καὶ πραεῖς, καὶ δίκαιοι βασιλεύονται ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ. „Καὶ[9]) ὁδηγήσει σε

[1]) Cfr. Matth. IX, 5.
[2]) R. in notis: Cod. Coislinianus, et Catena Barbari.
[3]) Psalm. XLV, 3. (XLIV.)
[4]) R. in notis: Schedae Grabii.
[5]) R. in notis: Catena Corderii.
[6]) Psalm. XLV, 4. (XLIV.)
[7]) Psalm. XLV, 4. (XLIV.)
[8]) R. in notis: Schedae Grabii.
[9]) Psalm. XLV, 4. (XLIV.)

θαυμαστῶς ἡ δεξιά σου.“ Δεξιὰ τοῦ θεοῦ ἐστιν ὁ ἐν αὐτῷ θεὸς λόγος.

„Τὰ[1]) βέλη σου ἠκονημένα, δυνατὲ, λαοὶ ὑποκάτω σου πεσοῦνται, ἐν καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως,“ κ. τ. ε. Βέλη[2]) Χριστοῦ αἱ πρακτικαὶ ἀρεταὶ, καὶ τῇ μὲν δικαιοσύνῃ τοξεύει τὸν ἄδικον, τῇ δὲ φρονήσει τὸν ἄφρονα, τὸν δειλὸν τῇ ἀνδρείᾳ, τῇ ἐγκρατείᾳ τὸν ἀκόλαστον, τῇ μακροθυμίᾳ τὸν ὀργίλον, καὶ τῇ πίστει τὸν ἄπιστον. Πέμπεται δὲ πρὸ τῶν ἄλλων τὸ βέλος τῆς πίστεως. Δεῖ γὰρ πρῶτον πιστεῦσαι, ὅτι ἔστι θεός.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Τοῦ[3]) ἱκανῶς πρεσβεύοντος ὑπὲρ ἀληθείας, καὶ δυνατῶς τὸ ψεῦδος καθαιροῦντος, τὰ λογικὰ ἠκόνηται βέλη. Καὶ οἱ ὑποκάτω τοῦ Χριστοῦ πίπτοντες, ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς νοήμασίν εἰσι τῶν ἐχθρῶν τοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστι βασιλεύς. Σαφῶς δὲ θεὸς ὁ Χριστός. Καὶ τάχα ἔστι ποιεῖν δικαιοσύνην, καὶ ἀπέχεσθαι ἀνομίας φόβῳ θεοῦ, καὶ οὐ τῇ πρὸς θεὸν παρὰ τὸ δίκαιον ἀγάπῃ, οὐδὲ τῷ μισεῖν τὴν ἀνομίαν. Ἀλλ' οὐ τοιοῦτος ὁ Χριστός.

„Ῥάβδος[4]) εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου,“ κ. τ. ε. Ἡ[5]) ῥάβδος Χριστοῦ, ᾗ χρῆται κολάζων τοὺς ἁμαρτάνοντας, ῥάβδος εὐθύτητος εἴρηται, εὐθύνουσα καὶ πάσης σκολιότητος ἀπαλλάττουσα τοὺς βασιλευομένους. Καὶ ἐπεὶ ἐξουσίᾳ βασιλικῇ δι' αὐτῆς κολάζει, ῥάβδος ἐστὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ.

„Θυγατέρες[6]) βασιλέων ἐν τῇ τιμῇ σου. Παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου, ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ

---

1) Psalm. XLV, 5. (XLIV.)
2) R. in notis: Schedae Grabii, et Catena Barbari
3) R. in notis: Catena Corderii.
4) Psalm. XLV, 6. (XLIV.)
5) R. in notis: Catena Corderii.
6) Psalm. XLV, 9. (XLIV.)

περιβεβλημένη, πεποικιλμένη," κ. τ. ε. Οἱ [1]) ἅγιοι μαθηταὶ λαβόντες τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν γεγόνασι βασιλεῖς· διόπερ καὶ αἱ ὑπ' αὐτῶν γεννώμεναι κατ' ἀρετὴν ψυχαὶ, θυγατέρες λέγονται βασιλέων. Πᾶσαι δὲ αὗται αἱ ψυχαὶ κατὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀρετὴν ἑνούμεναι, μίαν ἀπεργάζονται βασιλίδα παρεστῶσαν ἐκ δεξιῶν Χριστοῦ τοῦ θεοῦ. Καὶ νῦν μὲν ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ διάχρυσα ἔχει ἱμάτια, ἐκ μέρους γινώσκουσα, καὶ ἐκ μέρους προφητεύουσα· ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, καὶ τὸ ἐκ μέρους καταργηθῇ, τότε ὁλόχρυσα ἕξει τὰ ἱμάτια· ἱμάτιον γάρ ἐστι φύσεως λογικῆς ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ θεοῦ.

„Καὶ [2]) κλῖνον τὸ οὖς σου," κ. τ. ε. „Κλῖνον [3]) τὸ οὖς σου," πρὸς τὴν ἐκκλησίαν φησὶν ὁ πατήρ. Ἐπαινετὴ δὲ ἡ λήθη, αἰτία τοῦ ἐπιθυμηθῆναι τὸ κάλλος τοῦ ἐπιλαθομένου ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Ἔπειτα αἰτία τῆς δόξης, ἣν ἔχει ἡ ἐκκλησία, ἐν τῷ κρυπτῷ τῆς καρδίας ἐστι, καὶ ἡ δόξα αὐτῆς ἔνδον ἐστὶν ἐνδύμασιν ἀληθέσι τοῖς κατὰ σοφίαν θεοῦ, καὶ συνειδότι πλήρει παῤῥησίας. Διὰ τοῦτο λέγεται περὶ αὐτῆς· „πᾶσα [4]) ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν·" καὶ ἔστιν ἡ δόξα αὐτῆς δόξα, ὁποίαν ἔχει ἂν βασιλέως θυγατήρ. Βασιλεὺς δὲ νῦν ὁ θεὸς λέγεται. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐνδύματα αὐτῆς ποικίλα κατὰ τὰς ἀρετάς.

„Πᾶσα [5]) ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν," κ. τ. ε. Πᾶσα [6]) ἡ δόξα τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν ἐν τῷ ἔσω ἀνθρώπῳ ἐστὶ, κατ' ἀρετὴν καὶ γνῶσιν θεωρουμένη.

---

1) R. in notis: Schedae Grabii, et Catena Barbari.

2) Psalm. XLV, 10. (XLIV.)

3) R. in notis: Catena Corderii. — Cfr. Psalm. XLV, 10. (XLIV.)

4) Cfr. Psalm. XLV, 13. (XLIV.)

5) Cfr. Psalm. XLV, 13. (XLIV.)

6) R. in notis: Cod. Coislinianus, et schedae Grabii.

„Ἀπενεχθήσονται[1]) τῷ βασιλεῖ παρθένοι ὀπίσω αὐτῆς, αἱ πλησίον αὐτῆς ἀπενεχθήσονταί σοι," κ. τ. ε. Αἱ[2]) ἀμίαντοι καὶ καθαραὶ, καὶ διὰ τοῦτο παρθένοι ψυχαὶ ἐξελθοῦσαι, ἀπενεχθήσονται[3]) τῷ Χριστῷ ἐν εὐφροσύνῃ καὶ ἀγαλλιάσει. Ὁ θάλαμος δὲ τοῦ βασιλέως, τουτέστι Χριστοῦ, καὶ ναός ἐστιν αὐτοῦ, ἐπεὶ καὶ ὁ θεός ἐστι, καὶ ἀντὶ τῶν πατριαρχῶν γεγόνασιν οἱ ἀπόστολοι.

„Τοῦ αὐτοῦ." Πλησίον[4]) ἡμῶν εἰσιν ἢ πάντες ἄνθρωποι, ἢ οἱ μὴ πάντῃ κατὰ τὰ δόγματα οἰκειούμενοι.

„Ἀντὶ[5]) τῶν πατέρων σου ἐγεννήθησάν σοι υἱοί," κ. τ. ε. Ἀντὶ[6]) Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ καὶ τῶν λοιπῶν τῶν εὐαρεστησάντων αὐτῷ ἐν τῇ παλαιᾷ, ἐγεννήθησαν οἱ μαθηταὶ, καὶ ἡμεῖς οἱ δι' αὐτῶν πιστεύσαντες, καὶ τὴν ἐκείνην πίστιν κληρονομήσαντες καὶ γνῶσιν. Κληρονομία γὰρ λογικῆς φύσεώς ἐστι γνῶσις θεοῦ.

Ψαλμὸς τεσσαρακοστὸς πέμπτος.

„Ὁ[7]) θεὸς ἡμῶν καταφυγὴ καὶ δύναμις," κ. τ. ε. Θεὸς[8]) μόνος καταφυγή· διὸ ἐπὶ μηδένα ἄλλον καταφεύγωμεν. Εἰ δυνάμει ὁ δυνάμενος δύναται, θεὸς δὲ τῶν ἁγίων ἡ δύναμις, θεῷ ὁ ἅγιος δύναται. Ἀλλὰ καὶ βοηθὸς ἐν θλίψεσιν ὁ θεὸς, ἵνα ἐν αὐταῖς καυχησώμεθα

---

1) Psalm. XLV, 14. (XLIV.)

2) R. in notis: Catena Corderii.

3) Cfr. Psalm. XLV, 15. (XLIV.)

4) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii, et Catena Barbari. — Cfr. Psalm. XLV, 14. (XLIV.)

5) Psalm. XLV, 16. (XLIV.)

6) R. in notis: Schedae Grabii, et Catena Barbari

7) Psalm. XLVI, 1. (XLV.)

8) R. in notis: Catena Corderii.

ὑπομένοντες αὐτάς. Ἐπίστησον δὲ τό· „πολλαὶ[1]) αἱ θλίψεις τῶν δικαίων·“ ἑτέραι οὖσαι παρὰ τὰς μάστιγας τῶν ἁμαρτωλῶν. Καὶ διὰ τὸ στενὴν[2]) καὶ τεθλιμμένην εἶναι τὴν ὁδὸν τὴν ἀπάγουσαν εἰς ζωὴν, ἣν ὀλίγοι εὑρίσκουσι· μήποτε εὑρίσκουσιν αἱ θλίψεις τοὺς δικαίους. „Διὰ[3]) τοῦτο οὐ φοβηθησόμεθα,“ καὶ ἑξῆς. Ἐν τῇ συντελείᾳ οἱ μὲν ἁμαρτωλοὶ ὄντες γῆ ταραχθήσονται, οἱ δὲ ἅγιοι ὄρη μετατεθήσονται τὴν μετάθεσιν τοῦ Ἐνώχ. Μετατέθειται δὲ καὶ ὄρος ὁ Ἰσραὴλ διὰ τὰ ἔθνη. Ἀπὸ κοινοῦ τό· „ἐν[4]) τῇ κραταιότητι αὐτοῦ·“ ἵν' ᾖ· „διὰ[5]) τοῦτο οὐ φοβηθησόμεθα, ἐν τῷ ταράσσεσθαι τὴν γῆν, καὶ μετατίθεσθαι τὰ ὄρη ἐν τῇ κραταιότητι αὐτοῦ.“

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Φεύγοντες[6]) τὴν πορνείαν, τῇ σωφροσύνῃ προσφύγομεν, καὶ κατὰ τῆς γαστριμαργίας μαχόμενοι, μετὰ τῆς ἐγκρατείας μαχόμεθα. Εἰ γὰρ προσφύγομεν, καταφυγὴ ὀνομάζεται· εἰ δὲ σὺν αὐτῇ πολεμοῦμεν, δύναμις.

„Διὰ[7]) τοῦτο οὐ φοβηθησόμεθα ἐν τῷ ταράσσεσθαι τὴν γῆν,“ κ. τ. ε. Θαλάσσας[8]) καὶ ὄρη νῦν φύσεις λέγει λογικὰς ὑψουμένας καὶ ἐπαιρομένας κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ.

„Τοῦ[9]) ποταμοῦ τὰ ὁρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ,“ κ. τ. ε. Τοῦ[10]) ποταμοῦ τὰ ὁρμή-

---

1) Psalm. XXXIV, 19. (XXXIII.)

2) Cfr. Matth. VII, 14.

3) Psalm. XLVI, 2. (XLV.)

4) Psalm. XLVI, 3. (XLV.)

5) Psalm. XLVI, 2. coll. 3. (XLV.)

6) R. in notis: Schedae Grabii, et Catena Barbari

7) Psalm. XLVI, 2. (XLV.)

8) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus, et Catena Barbari.

9) Psalm. XLVI, 4. (XLV.)

10) R. in notis: Catena Barbari.

ματα κατὰ τὰς διαιρέσεις τῶν χαρισμάτων, καὶ τας διαιρέσεις τῶν διακονιῶν· Βοηθεῖται ἡ πόλις τοῦ θεοῦ, ἐγγιζούσης ἡμέρας. Γράφεται δὲ καὶ· „βοηθήσει[1]) αὐτῆς τῷ προσώπῳ·“ σώζει γὰρ αὐτῆς τὸ κάλλος ἄτρωτον, ἡνίκα παρὰ τῶν ἀντικειμένων ταράσσεται.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Πόλις[2]) θεοῦ ἤτοι ἡ ἐκκλησία, αὕτη ἡ λογικὴ ψυχή· ποταμοῦ δὲ ὁρμήματα τὰ τοῦ πνεύματος χαρίσματα.

„Ἐταράχθησαν[3]) ἔθνη, ἔκλιναν βασιλεῖαι,“ κ. τ. ε. Ἐν[4]) τῇ Χριστοῦ ἐπιδημίᾳ ἔκλιναν αἱ βασιλεῖαι. „Ἔδωκε[5]) φωνὴν αὐτοῦ ὁ Χριστὸς, ἐσαλεύθη ἡ γῆ·“ ἀντὶ τοῦ· οἱ ἐπὶ τῆς γῆς, τῶν πανταχοῦ ἐκκλησιῶν συνισταμένων.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἐὰν[6]) ἀκούσῃ φωνῆς κυρίου ψυχη λογικὴ, σαλεύεται, μεταβαίνουσα ἀπὸ κακίας πρὸς ἀρετὴν, καὶ ἀπὸ ἀγνωσίας εἰς γνῶσιν θεοῦ. Τῆς θείας, φησὶ, βοηθείας ἐπιφανείσης, νῶτα δεδώκασιν οἱ πολέμιοι, καὶ αἱ τὰ ἐναντία πάλαι φρονοῦσαι βασιλεῖαι ὑπέκλιναν τὸν αὐχένα τῷ θείῳ ζυγῷ καὶ σωτηρίῳ· τῇ γὰρ ἀληθείᾳ, καὶ τῇ τῶν πραγμάτων μαρτυρίᾳ, καὶ ταῖς παντοδαπαῖς θαυματουργίαις, οἷον φωνῇ τινι χρησάμενος ὁ θεὸς, τὸ οἰκεῖον ὕψος τοῖς ἀνθρώποις ὑπέδειξεν.

„Ἀνταναιρῶν[7]) πολέμους μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς, τόξον συντρίψει, καὶ συγκλάσει ὅπλον, καὶ θυρεοὺς κατακαύσει ἐν πυρί,“ κ. τ. ε. Δύναται[8]) τό· „ἀνταναιρῶν πολέμους·“ λέγεσθαι, ἐπεὶ ἐπαύσαντο ὑπὸ

---

[1]) Cfr. Psalm. XLVI, 5. (XLV.)

[2]) R. in notis: Schedae Grabii, et Catena Barbari.

[3]) Psalm. XLVI, 6. (XLV.)

[4]) R. in notis: Catena Corderii.

[5]) Psalm. XLVI, 6. (XLV.)

[6]) R. in notis: Schedae Grabii, et Catena Barbari.

[7]) Psalm. XLVI, 9. (XLV.)

[8]) R. in notis: Catena Corderii. — Cfr. Psalm. XLVI, 9. (XLV.)

Ῥωμαίων οἱ πρότερον συνεχεῖς γινόμενοι πόλεμοι, ὑπὸ μίαν ποιησάντων βασιλείαν τὰς πρότερον πολλὰς μετὰ τὴν γένεσιν τοῦ σωτῆρος. Γέγονε γὰρ „δόξα[1]) ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.“ Ὁ κύριος οὖν Ἰησοῦς ἔθετο τὰ ἐπὶ γῆς τέρατα, ἀνταναιρῶν τοὺς ἕως τῶν περάτων τῆς γῆς πολέμους, οὓς ἐπολεμοῦντο οἱ ἄνθρωποι. Ἀνταναιρῶν δὲ τοὺς πολέμους συνέτριψε τὸ τόξον, ἀφ' οὗ ἐπέμποντο τὰ πεπυρωμένα βέλη τοῦ διαβόλου, καὶ συνέκλασε τὸ ὅπλον αὐτοῦ, καὶ τοὺς θυρεοὺς κατέκαυσε. Τὸ δέ· „ὑψωθήσομαι·“[2]) θεοῦ φωνὴ λέγοντος ταῦτα, μετὰ τὸ ἀνταναιρεθῆναι τοὺς ἕως τῶν περάτων τῆς γῆς πολέμους, καὶ συντριβῆναι τόξον, καὶ συγκλασθῆναι ὅπλον.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Τόξον[3]) νῦν καὶ ὅπλον καὶ θυρεὸν, κατάστασιν χειρίστην φησὶ καὶ λογισμοὺς πονηρούς.

„Σχολάσατε[4]) καὶ γνῶτε, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ θεός,“ κ. τ. ε. Σχολῆς[5]) χρεία πρὸς τὸ γνῶναι τὸν κύριον.

Ψαλμὸς τεσσαρακοστός ἕκτος.

„Πάντα[6]) τὰ ἔθνη κροτήσατε χεῖρας,“ κ. τ. ε. Οἱονεὶ[7]) φωνὴν ἀφιέτωσαν ἀγαλλιάσεως ἀπὸ τῶν καλῶν ἔργων αἱ χεῖρες ἡμῶν. Καὶ γὰρ ἀλαλάζοντες, καὶ ὅ, τί ποτ' οὖν πράττοντες, ἤτοι τῷ θεῷ ποιοῦμεν, ὅταν κατὰ θεὸν ᾖ, ἢ τῷ διαβόλῳ, ὅταν κακίαν ἐνεργοῦμεν. Οὕτω δὲ καὶ τῷ θεῷ ψάλλομεν, καὶ τῷ βασιλεῖ Χριστῷ,

---

1) Cfr. Luc. II, 14.

2) Psalm. XLVI, 10. (XLV.)

3) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii, et Catena Barbari.

4) Psalm. XLVI, 10. (XLV.)

5) R. in notis: Iidem, cfr. pag. huj. not. 3., Codices.

6) Psalm. XLVII, 1. (XLVI.)

7) R. in notis: Catena Corderii.

ἀπὸ κοινοῦ τὸ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως· ἵν' ᾖ τό· „κροτήσατε[1]) χεῖρας τῷ θεῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως.“ Εἶναι δύναται πᾶσα ἡ κατὰ θεὸν, ᾗ ἕπεται τὸ ἀγαλλιᾶν· ἡ δ' ἐναντία κλαυθμός. Καὶ πάλαι μὲν κύριος ἦν οὐκ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ὕψιστος ὀλίγοις, καὶ φοβερὸς εὐλαβέσιν εὐαριθμήτοις, καὶ βασιλεὺς οὐ πολλοῖς, καὶ μέγας σπανίοις, ὁποῖος ἦν ὁ μέγας Ἰσαὰκ καὶ ὁ μέγας Μωσῆς, νυνὶ δὲ πολλῷ πλείοσι ταῦτα πάντα ἐστίν· ἔσται δὲ καὶ ἅπαξ ἁπλῶς πάντα ἐν πᾶσι. Πρότερον μὲν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ μόνον ἦν μέγα τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἀπὸ δὲ τῆς Χριστοῦ παρουσίας μέγας ἐστὶν ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Βασιλεὺς γὰρ νῦν πάσης τῆς γῆς ὁ θεὸς, ὅτε ἐβασίλευσεν ὁ θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἐπὶ[2]) ταῖς νίκαις πεφύκασιν οἱ ἄνθρωποι τὰς χεῖρας κροτεῖν. Τοιγαροῦν κροτήσωμεν καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῇ νίκῃ τοῦ εἰπόντος· „θαρσεῖτε,[3]) ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον.“ Ἀλαλαγμός ἐστιν ἐπινίκιος ᾠδή. Παρακελεύεται οὖν ἀλαλάζειν τὰ ἔθνη ἐπὶ τῇ καταπτώσει τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων.

„Ὑπέταξε[4]) λαοὺς ἡμῖν,“ κ. τ. ε. „Ὑπέταξε[5]) λαοὺς,“ τοὺς μαθητευομένους τοῖς τοῦ Ἰσραὴλ μυστηρίοις. Ταῦτα δὲ οἱ ἀπόστολοι ἐροῦσιν ἐπὶ τοῖς μαθητευομένοις, οὖσι πολλοῖς. Αὐτὸς δὲ ὁ κύριος ἡμῶν, μὴ ἐπισταμένων ἑαυτοῖς ἐκλέξασθαι ὃ κληρονομήσομεν, ἐξελέξατο ἡμῖν μερίδα, ἣν κληρονομήσομεν, ἥτις ἐστὶ τοῦ Ἰακὼβ καλλονὴ, ἣν ἠγάπησεν ὁ κύριος.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἔδωκεν[6]) ἡμῖν ἐξουσίαν τοῦ πα-

---

[1]) Cfr. Psalm. XLVII, 1. (XLVI.)

[2]) R. in notis: Schedae Grabii.

[3]) Ev. Joann. XVI, 33.

[4]) Psalm. XLVII, 3. (XLVI.)

[5]) R. in notis: Catena Corderii. — Cfr. Psalm. XLVII, 3. coll. 4. (XLVI.)

[6]) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii, et Catena Barbari.

τεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ.

„Ἀνέβη[1]) ὁ θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ," κ. τ. ε. Ὥσπερ[2]) ὁ κύριος ἐλεύσεται „ἐν[3]) φωνῇ ἀγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ," οὕτως ἀνέβη ὁ θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ. Κύριος δὲ ἐν φωνῇ σάλπιγγος, καὶ τάχα ἀλαλαγμῷ πάντων ἐθνῶν κροτησάντων χεῖρας, ἀλαλαξάντων θεῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως. Τούτοις δὲ καὶ ἀναβαίνειν οἶμαι τὸν θεόν. Ἐὰν δέ τις αὐτὸν αἰνῇ ἐν ἤχῳ σάλπιγγος, καὶ αὐτὸς ἀναβήσεται ὁ ἀναβαίνων ἐν φωνῇ σάλπιγγος.

„Ψάλατε[4]) τῷ θεῷ ἡμῶν," κ. τ. ε. Ἑκατέρως[5]) τῷ θεῷ, διὰ τό· „βασιλεὺς[6]) πάσης τῆς γῆς ὁ θεός." Τὸ „συνετῶς" ἴσον τῷ· ψάλατε τῷ νῷ. Ἔστι δὲ καὶ προτρεπτικὸν εἰς γνῶσιν. Καὶ ἐβασίλευσεν ἐν τῇ Χριστοῦ παρουσίᾳ. Θρόνος δὲ ἅγιος θεοῦ οἱ βασιλευόμενοι ὑπ' αὐτοῦ, οἷς ἐνίδρυται ὁ θεός.

„Τοῦ αὐτοῦ." Τῷ[7]) κατὰ θεὸν εὐθυμοῦντί ἐστι τὸ ψάλλειν, κατὰ τό· „εὐθυμεῖ[8]) τις, ψαλλέτω."

„Ὁ[9]) θεὸς κάθηται ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ," κ. τ. ε. Θρόνος[10]) μὲν θεοῦ ὁ Χριστός· Χριστοῦ δὲ ἡ φύσις ἡ λογική.

„Ἄρχοντες[11]) λαῶν συνήχθησαν μετὰ τοῦ θεοῦ Ἀβραάμ, ὅτι τοῦ θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα

---

[1]) Psalm. XLVII, 5.
[2]) R. in notis: Catena Corderii.
[3]) Cfr. I Thess. IV, 16.
[4]) Psalm. XLVII, 6. (XLVI.)
[5]) R. in notis: Catena Corderii.
[6]) Psalm. XLVII, 7. (XLVI.)
[7]) R. in notis: Schedae Grabii.
[8]) Jacob. V, 13.
[9]) Psalm. XLVII, 8. (XLVI.)
[10]) R. in notis: Cod. Coislinianus, et schedae Grabii.
[11]) Psalm. XLVII, 9. (XLVI.)

ἐπήρθησαν,“ κ. τ. ε. Ὅσοι[1]) συνάγονται μετὰ τοῦ Ἀβραὰμ, οὗτοι τὴν γνῶσιν ἔχουσι τοῦ Ἀβραάμ. Τὸ δέ· „συνήχθησαν·“ ἀντὶ τοῦ· συναχθήσονται. Ἀπὸ γὰρ τῶν γεγονότων, φησὶν, οἱ πάντων τῶν ἐθνῶν ἄρχοντες, ἅμα ἡμῖν συναχθέντες εἰς ὑμνῳδίαν θεὸν αἰνέσουσι.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Εἴ[2]) τίς ἐστι κραταιὸς τῆς γῆς, τοῦ θεοῦ ἐστιν ἐκεῖνος· ὁ γὰρ ἀσθενὴς, οὐδέπω αὐτοῦ ἐστι. Κραταιὸς δὲ τῆς γῆς, ὁ κατὰ τοῦ φρονήματος τῆς σαρκὸς κεκραταιωμένος. Τῶν ἐν τῇ γῇ κραταιῶν εἰσί τινες τοῦ θεοῦ· οἵτινες οὐχ ἁπλῶς ἐπήρθησαν, ἀλλὰ σφόδρα, οὐ μέντοι γε ὑπερεπήρθησαν.

Ψαλμὸς τεσσαρακοστὸς ἕβδομος.

„Μέγας[3]) κύριος, καὶ αἰνετὸς σφόδρα,“ κ. τ. ε. Ὅπου[4]) θεωρεῖται ἡ μεγαλειότης τοῦ κυρίου, ἐκεῖ μάλιστα μέγας καὶ αἰνετός ἐστιν ὁ κύριος τῇ πόλει τοῦ θεοῦ ὑπὸ τῶν πολιτογραφηθέντων ἐν αὐτῇ. Ἐὰν ἄρα τῇ πόλει τοῦ θεοῦ μάλιστα μέγας καὶ αἰνετός ἐστιν ὁ κύριος, καὶ τί δὲ ἄλλο ἂν εἴη ὄρος ἅγιον κυρίου εὖ ῥιζῶν ἀγαλλίαμα, οὐ μόνον μέρους τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ πάσης αὐτῆς, ἢ ὁ Χριστὸς ἐῤῥιζωμένος ἐν τῷ πατρὶ, ἐφ' ᾧ ἐπιδημήσαντι ἠγαλλιάσατο πᾶσα ἡ γῆ, διὰ τὰς ἁπανταχῇ συστάσας ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ; Μήποτε οὐκ ἔστιν εὖ ῥιζῶν· — ἀδιανόητον γὰρ τοῦτο· — ἀλλὰ εὐρίζῳ, οἱονεὶ καλὴν ῥίζαν ἔχοντι καταλλήλως τῷ κλάδῳ.

„Εὐρίζων[5]) ἀγαλλιάματι πάσης τῆς γῆς, ὄρη Σιὼν

---

[1]) R. in notis: Schedae Grabii, et Catena Barbari.
[2]) R. in notis: Catena Corderii, et schedae Grabii.
[3]) Psalm. XLVIII, 1. (XLVII.)
[4]) R. in notis: Catena Corderii.
[5]) Psalm. XLVIII, 2. (XLVII.)

τὰ πλευρὰ τοῦ Βοῤῥᾶ, ἡ πόλις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου," κ. τ. ε. Εὔριζον[1]) ἀγαλλίαμά ἐστιν ὁ Χριστός. „Τὸ[2]) ἀγαλλίαμα γάρ μου, φησὶν, λύτρωσαί με ἀπὸ τῶν κυκλωσάντων με." Ῥίζα δὲ αὐτοῦ ὁ θεὸς λόγος ὁ ἐν αὐτῷ.

„Τοῦ αὐτοῦ." Τὰ[3]) ὄρη Σιὼν, τὰ πλευρὰ τοῦ Βοῤῥᾶ, πόλις ἐστὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως. Κατὰ τοῦτο δύναται ἐν τῷ εὐαγγελίῳ εἰρῆσθαι, Ἱεροσόλυμα εἶναι τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὡς ἐνθάδε· „ὄρη[4]) Σιὼν, τὰ πλευρὰ τοῦ Βοῤῥᾶ, ἡ πόλις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου." Ὥσπερ δὲ μέγας ἱερεὺς λέγεται πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ ὑπ' αὐτὸν ἱερατεύματος, οὕτω καὶ μέγας βασιλεύς· βασιλεὺς γάρ ἐστι βασιλευόντων.

„Ὅτι[5]) ἰδοὺ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς συνήχθησαν," κ. τ. ε. Ἵνα[6]) ταὐτὸ εἴπωσι πάντες, καὶ μὴ ᾖ ἐν αὐτοῖς σχίσματα.

„Ἐν[7]) πνεύματι βιαίῳ συντρίψεις πλοῖα Θάρσις," κ. τ. ε. Θάρσεις[8]) θαλάσσης. Λέγεται δὲ Θάρσεις μέρος Αἰθιοπίας· καὶ Ταρσὸς ἡ πόλις παρὰ Ἰωνᾷ Θάρσεις καλεῖται.

„Καθάπερ[9]) ἠκούσαμεν, οὕτως καὶ εἴδομεν, ἐν πόλει κυρίου τῶν δυνάμεων, ἐν πόλει τοῦ θεοῦ ἡμῶν," κ. τ. ε. Ἔξω[10]) μὲν τῆς πόλεως ἠκούσαμεν, εἴδομεν γενόμενοι ἐν τῇ πόλει, ἃ πρότερον ἠκηκόαμεν. Καὶ

---

1) R. in notis: Schedae Grabii, et Catena Barbari.
2) Psalm. XXXII, 7. (XXXI.)
3) R. in notis: Catena Corderii.
4) Psalm. XLVIII, 2. (XLVII.)
5) Psalm. XLVIII, 4. (XLVII.)
6) R. in notis: Cod. Coislinianus, et Catena Barbari.
7) Psalm. XLVIII, 7. (XLVII.)
8) R. in notis: Cod. Coislinianus.
9) Psalm. XLVIII, 8. (XLVII.)
10) R. in notis: Catena Corderii.

γενόμενοι ἐν μέσῳ τοῦ ναοῦ σου, ὑπελάβομεν τὸ ὄνομά σου ἐν τῇ Χριστοῦ παρουσίᾳ. Ἀξίως τοῦ ὀνόματος του θεοῦ γέγονεν ἡ αἴνεσις αὐτῶν.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ὅσα[1]) διὰ τῆς πίστεως ἀκούομεν περὶ θεοῦ, ταῦτα διὰ τοῦ καθαροῦ βίου γινώσκομεν, τῶν πεπιστευμένων τὰς ἀποδείξεις διὰ τῆς ἀπαθείας λαμβάνοντες.

„Δικαιοσύνης[2]) πλήρης ἡ δεξιά σου,“ κ. τ. ε. Ὁ[3]) Χριστός ἐστιν ἡ δεξιὰ τοῦ θεοῦ, πεπληρωμένος δικαιοσύνης. Διὸ καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν.

„Εὐφρανθήτω[4]) ὄρος Σιών,“ κ. τ. ε. Εὐφραίνηται[5]) τὸ Σιὼν ὄρος, καὶ ἀγαλλιῶσιν αἱ θυγατέρες τῆς Ἰουδαίας ἕνεκεν τῶν κριμάτων τοῦ θεοῦ, τῷ θεωρεῖν αὐτῶν τοὺς λόγους, καὶ κατὰ τοὺς λόγους ἔργα. Καὶ οἱ νοήσαντες τὴν Σιὼν, κυκλοῦσιν αὐτὴν, καὶ περιλαμβάνουσιν αὐτὴν, καὶ ἀναβάντες ἐπὶ τοὺς πύργους αὐτῆς, διηγοῦνται ἄνωθεν τοῖς μηδέπω δυνηθεῖσιν ἀναβῆναι ἐπὶ τοὺς πύργους αὐτῆς, λέγοντες· „θέσθε[6]) τὰς καρδίας ὑμῶν,“ ἵνα κατανοῆτε τὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος δι' ὧν πράττει πολιτευόμενος, ἀξίαν τὴν μνήμην λάβῃ τῆς κατὰ διαιρέσεως τῆς πόλεως. Ἢ καὶ οὕτως· τῆς γνώμης τῆς ἐκκλησιαστικῆς σκοπευτικῆς οὔσης τῆς ἀληθείας, καὶ διὰ τοῦτο Σιὼν καλουμένης, περιληπτέον αὐτῆς ἐν διανοίᾳ τὰ δόγματα. Ἐπιστημονικῶς τοίνυν κατανοήσαντες τῆς ταύτης διδασκαλίαν, διαιρετικῶς ἕκαστον ἐξετάζετε. Βάρεις γὰρ αὐτῆς, αἱ καθ' ἕκαστον

[1]) R. in notis: Cod. Coislinianus, schedae Grabii, et Catena Barbari.

[2]) Psalm. XLVIII, 10. (XLVII.)

[3]) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus, et Catena Barbari.

[4]) Psalm. XLVIII, 11. (XLVII.)

[5]) R. in notis: Catena Corderii.

[6]) Cfr. Psalm. XLVIII, 13. (XLVII.)

θεωρίαι, ἐν αἷς οἰκεῖ τῆς εὐσεβείας τὰ δόγματα. Καὶ ἐπεὶ ἡ προτέρα γενεὰ ἡ τὴν πόλιν καὶ τὴν δύναμιν αὐτῆς παραλαβοῦσα, πονηρὰ ἠλέγχθη, ἐπισιήσαντες τῇ δυνάμει τῆς πόλεως, καὶ καταδιελόντες τὰς βάρεις αὐτῆς, γνώσεσθε τὰ περὶ τῆς κλήσεως τῶν ἁγίων, ἥτις ἐστὶν ἑτέρα γενεὰ παρὰ τὴν προτέραν· εἴπερ καὶ διηγήσεσθε,[1] ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ θεὸς, ὁ τὰ προειρημένα παράδοξα ποιήσας, ἀποβαλὼν τὴν προτέραν γενεὰν, αἰώνιος ὢν, καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχων. Καὶ αὐτὸς ποιμανεῖ ἡμᾶς κατὰ τό· „στήσεται[2] καὶ ὄψεται, καὶ ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ ἐν ἰσχύϊ κύριος.“

„Καὶ[3] καταδιέλεσθε τὰς βάρεις αὐτῆς,“ κ. τ. ε. Ταῦτα[4] πληροῦνται ἐπὶ τῶν μαθητῶν μεριζομένων τὴν οἰκουμένην, ἐπὶ τῷ διηγήσασθαι, ὅτι Χριστός ἐστιν ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ ποιμαίνων ἡμᾶς.

Ψαλμὸς τεσσαρακοστὸς ὄγδοος.

„Εἰς[5] τὸ τέλος, τοῖς υἱοῖς Κορὲ ψαλμός. Ἀκούσατε ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη,“ κ. τ. ε. Δύναται[6] εἰς τὴν ἑκάστου νίκην τῶν ἐν τῷ ἀγωνίζεσθαι νικώντων ἀναφέρεσθαι ἡ ἐπιγραφή. Τὸ δὲ· „ἀκούσατε·“[7] Χριστοῦ φωνὴ, πάντα τὰ ἔθνη προσκαλουμένου, τοῦ εἰπόντος· „δεῦτε[8] πρός μὲ πάντες οἱ κοπιῶντες.“ Καὶ ἐπεὶ ἀπὸ τῆς λέξεως τῶν γραφῶν οἰκοδομεῖται καὶ ἁπλούστερον γηγενής τις καὶ πένης ὢν, ὠφελεῖται δὲ

---

[1]) Cfr. Psalm. XLVIII, 13. 14. (XLVII.)
[2]) Cfr. Jes. XL, 11.
[3]) Psalm. XLVIII, 13. (XLVII.)
[4]) R. in notis: Catena Barbari, et schedae Grabii.
[5]) Psalm. XLIX, 1. (XLVIII.)
[6]) R. in notis: Catena Corderii.
[7]) Cfr. Psalm. XLIX, 1. (XLVIII.)
[8]) Matth. XI, 28.

μᾶλλον καὶ ὁ διαβαίνειν δυνάμενος ἐπὶ τὰ πνευματικὰ, υἱὸς ἀνθρώπου καὶ πλούσιος τυγχάνων, διὰ τοῦτο ἅμα καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάντας, ὡς ἐπὶ τὴν ἑστίασιν, τὴν ἀκρόασιν καλεῖ. Ἡ ἐπὶ τὸ αὐτὸ κλῆσις πλουσίου καὶ πένητος, ἐπὶ ἰσότητα καὶ ἀτυφίαν προσκαλεῖται ἡμᾶς. Τρεῖς δὲ εἶπεν ἐξ ἐναντίας συζυγίας, ἔθνη καὶ γηγενεῖς, πλούσιον καὶ πένητα, οἰκουμένην καὶ υἱοὺς ἀνθρώπων. Οἱ ἀλλότριοι τῆς πίστεως διὰ τῶν ἐθνῶν ἐκλήθησαν. Οἱ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, εἰσὶν οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην.

„Τὸ [1]) στόμα μου λαλήσει σοφίαν, καὶ ἡ μελέτη τῆς καρδίας μου σύνεσιν. Κλινῶ εἰς παραβολὴν τὸ οὖς μου, ἀνοίξω ἐν ψαλτηρίῳ τὸ πρόβλημά μου,“ κ. τ. ε. Χριστοῦ [2]) τὸ στόμα σοφίαν λαλεῖ. Εἰσὶ δὲ στόμα Χριστοῦ οἱ τὸν λόγον αὐτοῦ διακονοῦντες, οἱ δὲ λοιποὶ τὸ λοιπὸν αὐτοῦ σῶμα. Καὶ εἰ ἔστι μελέτη σύνεσις, τίς ἡ ἐπαγγελία; Ὅταν ἡ μελέτη τῆς καρδίας σύνεσίς ἐστιν, οὐκ ἐξέρχονται ἔσωθεν ἀπὸ τῆς καρδίας διαλογισμοὶ πονηροὶ, οὐδὲ ὑπάρχει τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον, οὐδὲ δίδοται τόπος τῷ διαβόλῳ. Σαφῶς δὲ ὁ σωτὴρ ὦτα ἑαυτοῦ λέγει τοὺς συνετοὺς ἀκροατάς. Ἄλλος δ' ἂν εἴποι, ὅτι λέγει μὲν σοφίαν ἐν τῇ καινῇ, ἀκούει δὲ ὡς παραβολῆς τῆς παλαιᾶς. Ἀνοίγει ὁ Χριστὸς κεκλεισμένον ἐν ἀσαφείᾳ τὸ πρόβλημα ἑαυτοῦ, ἐπὰν εὕρῃ ἐναρμόνιον ὄργανον, καὶ σκεῦος ἐκλογῆς, ὃ καλεῖ ψαλτήριον· διὰ γὰρ τοῦ τοιούτου ἀνοίγει καὶ σαφηνίζει τὰ τοῖς μὴ τοιούτοις κεκλεισμένα τῇ ἀσαφείᾳ. Ταῦτα δὲ δύναιντ' ἂν λέγειν καὶ οἱ ἀπόστολοι.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ὁ [3]) εὐθυμῶν ψάλλει· διὰ δὲ τοῦ ψαλτηρίου ἀνοίγει τὸ πρόβλημα. Διὰ τῆς εὐθυμίας διαγινώσκει τὸ πρόβλημα. Εὐθυμία δέ ἐστιν ἀπάθεια ψυχῆς λογικῆς.

---

[1]) Psalm. XLIX, 3. 4. (XLVIII.)

[2]) R. in notis: Catena Corderii.

[3]) R. in notis: Schedae Grabii, et Catena Barbari.

„Ἵνα[1]) τί φοβοῦμαι ἐν ἡμέρᾳ πονηρᾷ; Ἡ ἀνομία τῆς πτέρνης μου κυκλώσει με,“ κ. τ. ε. Οὐ[2]) περὶ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ περὶ τῶν Ἰουδαίων εὐλαβούμενος κριθησομένων, ὧν οἱ πλεῖστοι ἄξια κολάσεως πεποιήκασι, ταῦτά φησι. Καὶ εἰ πρόσωπον Χριστοῦ τὸ λέγον, πτέρναν αὐτοῦ εὕρῃς τὸν ἔσχατον τοῦ σώματος, καὶ τῇ γῇ πλησιάζοντα Ἰούδαν· σῶμα γὰρ κυρίου οἱ ἀπόστολοι. Οὐ φοβοῦμαι οὖν τὴν Ἰούδα προδοσίαν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σταυροῦ· ἐπεὶ μηδὲ ἕκαστος τὴν τοῦ Ἀδὰμ παρακοὴν φοβεῖται. — Ταύτην γὰρ ὑπηνιξάμεθα πτέρναν ἀνομίας εἶναι. — Οὐδεὶς γὰρ δι' ἄλλου κακίαν καταδικάζεται. Ἀνομίαν δὲ πτέρνης τὴν παρακοὴν εἶπεν Ἀδὰμ, τῷ τὸν ὄφιν ἐξουσίαν ἔχειν κατὰ τῆς πτέρνης αὐτοῦ. Ἢ ἐπεὶ μὴ τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἀπόστολοι, ἢ ὁ ταῦτα λέγων προφήτης, ὥστε λεχθῆναι περὶ αὐτοῦ· „ἁμαρτίαν[3]) οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ·“ εἰκὸς αὐτῶν ἡμαρτηκέναι τὰ τελευταῖα καὶ ἔσχατα. Διόπερ ὁ Σύμμαχος ἀνομίαν ἰχνέων αὐτοῦ ἐξέδωκεν. Οἱονεὶ γὰρ ἴχνη ἀμαυρὰ ἀνομίας ἦν ἐν αὐτοῖς μόνα· διόπερ φησίν· οὐ φοβοῦμαι τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως. Πτέρνα δὲ Χριστοῦ καὶ οἱ πάντων πιστῶν κατώτεροι.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἡμέραν[4]) πονηρὰν, τὴν ἡμέραν λέγει τῆς κρίσεως· καὶ πτέρναν, τὴν ὁδὸν καὶ τὸν βίον.

„Οἱ[5]) πεποιθότες ἐν τῇ δυνάμει,“ κ. τ. ε. „Ἄνθρωπος[6]) οὐ δώσει τῷ θεῷ ἐξίλασμα ἑαυτοῦ, καὶ τὴν τιμὴν τῆς λυτρώσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ·“ Ἰησοῦς γὰρ ἑαυτὸν παραδέδωκεν ὑπὲρ πάντων.

---

[1]) Psalm. XLIX, 5. (XLVIII.)

[2]) R. in notis: Catena Corderii.

[3]) I Petr. II, 22.

[4]) R. in notis: Cod. Coislinianus.

[5]) Psalm. XLIX, 6. (XLVIII.)

[6]) R. in notis: Catena Corderii. — Cfr. Psalm. XLIX, 7. 8. (XLVIII.)

„Ἀδελφὸς[1]) οὐ λυτροῦται, λυτρώσεται ἄνθρωπος," κ. τ. ε. Ἐπαπορητικῶς[2]) ἀναγνωστέον· „λυτρώσεται ἄνθρωπος;"

„Καὶ[3]) ἐκοπίασεν εἰς τὸν αἰῶνα," κ. τ. ε. Ὁ[4]) ἐφ' ὅλον τὸν ἑαυτοῦ αἰῶνα, καὶ τὴν ἐνταῦθα ζωὴν κάμνων, εἰς τέλος τὴν ἀληθινὴν ζήσεται ζωὴν, οὐκ ὀψόμενος καταφθοράν. Ἡνίκα ἂν ἀποθνήσκωσιν οἱ σοφοὶ, καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἄφρων καὶ ἄνους ἀπολοῦνται.

„Τοῦ αὐτοῦ." Ὁ[5]) κοπιῶν διὰ τῆς πρακτικῆς, ζήσεται εἰς τέλος διὰ τῆς γνώσεως. Καθαψάμενος τῶν ἀμετανοήτων, τρέπεται καὶ ἐπὶ τοὺς μετανοοῦντας, καὶ παρηγορεῖ τὸν κόπον τῆς μετανοίας ταῖς ἐλπίσι τοῦ μέλλοντος. Ἐκοπίασε, φησὶν, ἐνταῦθα μετανοῶν, καὶ τὸ λοιπὸν ζήσεται διὰ παντός. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ „εἰς τέλος." Ζωὴν δὲ λέγει τὴν κυρίως τὴν ἄπονον. Ἡ γὰρ ἐνταῦθα καταχρηστικῶς. Τέλος δὲ νοήσεις τὸν μέλλοντα αἰῶνα, ὅστις ἐστὶ τέλος τοῦ παρόντος. Τοῦτο ὁ μὲν Σύμμαχος οὕτω φησίν· „ἀναπαυσάμενος τῷ αἰῶνι τούτῳ, ζῶν εἰς αἰῶνα διατελέσει·" ὁ δὲ Ἀκύλας· „καὶ ἀνεπαύσατο εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ζήσεται εἰς νῖκος." Ὁ γὰρ ἐνταῦθα ἐπίπονον κτησάμενος βίον καὶ ἔγκοπον, οὗτος τῆς ἐπηγγελμένης ζωῆς κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα ἀξιωθήσεται, οὐκ ὀψόμενος καταφθορὰν, ἡνίκα ἂν ἀποθνήσκωσιν οἱ σοφοί.

„Ὅτι[6]) οὐκ ὄψεται καταφθορὰν, ὅταν ἴδῃ σοφοὺς ἀποθνήσκοντας, ἐπιτοαυτὸ ἄφρων καὶ ἄνους ἀπολοῦνται," κ. τ. ε. Ὀψόμεθα[7]) τοὺς σοφοὺς τοῦ κόσμου

---

[1]) Psalm. XLIX, 7. (XLVIII.)

[2]) R. in notis: Cod. Coislinianus.

[3]) Psalm. XLIX, 8. (XLVIII.)

[4]) R. in notis: Catena Corderii.

[5]) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Psalm. XLIX, 8. 9. (XLVIII.)

[6]) Psalm. XLIX, 9. 10. (XLVIII.)

[7]) R. in notis: Schedae Grabii, et partim Catena Barbari.

τούτου ἐν τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι στερηθέντας τῆς ζωῆς τῆς εἰπούσης· „ἐγώ[1]) εἰμι ἡ ζωή.“ Τίνες δὲ οὗτοι οἱ ἀποθνήσκοντες σοφοὶ, ἢ περὶ ὧν λέλεκται· „ἀπολῶ[2]) τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν·“ ἀφ᾽ ὧν ἔκρυψεν ὁ θεὸς τὰ μυστήρια, ἃ νηπίοις ἀπεκάλυψε; Λέγει δὲ σοφοὺς τοὺς πανούργους κατὰ τό· „σοφοί[3]) εἰσι τοῦ κακοποιῆσαι·“ καὶ τοὺς μαθητὰς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου· ὧν τὸν θάνατον οὐκ ὄψεται ὁ λυτρωθεὶς ὑπὸ τοῦ εὐδοκήσαντος διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας. Ὁ πεπληροφορημένος περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως, ὅταν ἴδῃ τοὺς σοφοὺς ἀποθνήσκοντας, οὐ νομίσῃ τὸ γινόμενον καταφθορὰν ὁμοῦ ψυχῆς τε καὶ σώματος, ὡς ἐκεῖνοι ζῶντες τὸν θάνατον ὡρίζοντο, ἀλλὰ μετοικίαν εἰς κόσμον ἕτερον.

„Καὶ[4]) οἱ τάφοι αὐτῶν οἰκίαι αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα,“ κ. τ. ε. Οἱ[5]) „τοῖς τάφοις κεκονιαμένοις ὅμοιοι, γέμοντες ὀστέων νεκρῶν, καὶ πάσης ἀκαθαρσίας,“ τούτους αἰτιᾶται ὁ σωτήρ· καὶ τοὺς οἰκοδομοῦντας τάφους, εἰ καὶ προφητῶν· καὶ τοὺς κομοῦντας μνημεῖα, εἰ καὶ δικαίων· οὐκ ἐπιτρέπει μαθητῇ θάπτειν νεκρὸν, εἰ καὶ πατρός. Καὶ ἐν τῷ Ἠσαΐᾳ· „τί,[6]) φησὶν, ᾠκοδόμησας σεαυτῷ μνῆμα, καὶ ἐλατόμησας σεαυτῷ μνημεῖον;“ Καὶ οἱ ἐν τοῖς μνημείοις,[7]) ἐὰν ἀκούσωσι τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ζήσουσιν. Ἐπὶ τῶν γαιῶν δέ ἐστι τὰ ὀνόματα ἄνου καὶ ἄφρονος.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Τάφος[8]) νοῦ ἀκάθαρτος ψυχή·

---

[1]) Ev. Joann. XIV, 6.

[2]) Cfr. I Cor. I, 19. coll. Jesai. XXIX, 14.

[3]) Jerem. IV, 22.

[4]) Psalm. XLIX, 11. (XLVIII.)

[5]) R. in notis: Catena Corderii. — Cfr. Matth. XXIII, 27.

[6]) Cfr. Jesai. XXII, 16.

[7]) Cfr. ev. Joann. V, 28.

[8]) R. in notis: Schedae Grabii, et Catena Barbari.

τάφος δὲ ψυχῆς σῶμα. „Ἐπεκαλέσαντο[1]) τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐπὶ τῶν γαιῶν." Οὐκ ἀπὸ ἀρετῶν ὀνομάζονται, ἀλλ' ἀπὸ γηΐνων πραγμάτων· οὐ γὰρ δίκαιοι καὶ σώφρονες λέγονται, ἀλλὰ ῥήτορες, καὶ γραμματικοὶ, καὶ φιλόσοφοι, καὶ τρίβουνοι,[2]) καὶ κόμητες.

„Καὶ[3]) ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν, οὐ συνῆκε," κ. τ. ε. Ὁ[4]) μὴ συνιεὶς ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν, ἑαυτὸν παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς· ἔσθ' ὅτε καὶ τοῖς τούτων διαφέρουσιν. Ἑκάστῳ δι' ὧν πράττει ὁμοιοῦται τῷ τινι ἑαυτόν. Καλὸν δὲ τὸ ὁμοιοῦσθαι θεῷ. „Αὕτη[5]) ἡ ὁδὸς αὐτῶν σκάνδαλον αὐτοῖς·" Ἄφρονος δηλαδὴ καὶ ἄνου ἡ ὁδός. Ἀλλὰ καὶ Χριστὸς σκάνδαλόν ἐστι, πέτρα[6]) ὢν σκανδάλου. „Ἐν[7]) τῷ στόματι αὐτῶν εὐδοκήσουσιν." Τὸ χρηστὸν οἶμαι δηλοῦσθαι τέλος ἄφρονος καὶ ἄνου.

„Καὶ[8]) μετὰ ταῦτα ἐν τῷ στόματι αὐτῶν εὐδοκήσουσιν," κ. τ. ε. Ἐλπὶς[9]) ἀγαθὴ τὸ μετὰ ταῦτα αὐτοὺς εὐδοκῆσαι.

„Ὡς[10]) πρόβατα ἐν ᾅδῃ ἔθεντο, θάνατος ποιμανεῖ αὐτούς," κ. τ. ε. Θάνατος[11]) ποιμανεῖ τὸν ἄφρονα καὶ τὸν ἄνουν· ἢ μᾶλλον τὸν μὴ συνιέντα ἄνθρωπον τὴν ἑαυτοῦ τιμήν. Σαφῶς δὲ ὁ εἰπών· „οὐκ[12]) ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδου·" καὶ ταῦτα λέγει,

---

1) Psalm. XLIX, 11. (XLVIII.)
2) Ed. Ruaei: τρίβουνοι, καὶ κόμητες.
3) Psalm. XLIX, 12. (XLVIII.)
4) R. in notis: Catena Corderii.
5) Psalm. XLIX, 13. (XLVIII.)
6) Cfr. I Petr. II, 8.
7) Cfr. Psalm. XLIX, 13. (XLVIII.)
8) Psalm. XLIX, 13. (XLVIII.)
9) R. in notis: Cod. Coislinianus.
10) Psalm. XLIX, 14. (XLVIII.)
11) R. in notis: Catena Corderii.
12) Psalm. XVI, 10. (XV.)

τό· „πλὴν [1]) ὁ θεὸς λυτρώσεται τὴν ψυχήν μου,“ καὶ ἑξῆς.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἀγγέλους [2]) μὲν ποιμαίνει ζωὴ, ἀνθρώπους δὲ θάνατος καὶ ζωὴ, δαίμονας δὲ μόνον θάνατος. „Καὶ [3]) κατακυριεύσουσιν αὐτῶν οἱ εὐθεῖς τὸ πρωΐ.“ Ἔσονται γὰρ ἐπάνω πέντε πόλεων, καὶ δέκα πόλεων οἱ εὐθεῖς, ἐν τῷ μέλλοντι. Καὶ Σολομὼν δὲ ἐν Παροιμίαις τὸ αὐτὸ τοῦτό φησι· „σπεύδει [4]) γὰρ πλουτεῖν ἀνὴρ βάσκανος, καὶ οὐκ οἶδεν, ὅτι ἐλεήμων κρατήσει αὐτοῦ.“

„Μὴ [5]) φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος,“ κ. τ. ε. Τοῖς [6]) τοῦτον πλουτοῦσιν οὐαί· οὐ γὰρ λήψεταί τις ἀποθνήσκων αὐτόν. „Οὐδὲ [7]) συγκαταβήσεται αὐτῷ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ.“ Ταύτην ζητοῦσι τὴν δόξαν οἱ μὴ πιστεύοντες, οὐ συγκαταβησομένην αὐτοῖς. Ὁ ἀποθνήσκων οὐ λήψεται τὴν πληθυνομένην δόξαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ τῷ μὲν ἀναβαίνοντι ἐναρέτῳ συναναβήσεται ἡ δόξα αὐτοῦ, ἤγουν ἡ ἀρετή· τῷ δὲ καταβαίνοντι συγκαταβήσεται. Καὶ τοῦ ἁγίου δὲ ψυχὴ ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, εὐλογηθήσεται. Ὅστις ἅγιος τῷ θεῷ ἐξομολογήσεται, ἀγαθύνοντι καὶ ἀγαθοποιοῦντι αὐτόν.

„Καὶ [8]) ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὤν,“ κ. τ. ε. Ἐπαπορητέον [9]) ὁ ἐν τιμῇ ὢν ἄνθρωπος, καὶ μὴ συνιεὶς, ποίας ἐστὶ φύσεως. Εἰ μὲν τῆς πνευματικῆς, πῶς ὁμοιοῦται

---

[1]) Psalm. XLIX, 15. (XLVIII.)
[2]) R. in notis: Schedae Grabii, et Catena Barbari
[3]) Psalm. XLIX, 14. (XLVIII.)
[4]) Prov. XXVIII, 22.
[5]) Psalm. XLIX, 16. (XLVIII.)
[6]) R. in notis: Catena Corderii.
[7]) Psalm. XLIX, 17. (XLVIII.)
[8]) Psalm. XLIX, 20. (XLVIII.)
[9]) R. in notis: Catena Corderii.

ιοῖς κτήνεσιν; Εἰ δὲ τῆς χοϊκῆς, πῶς ἐν τιμῇ ἐστιν; Εἰ δὲ τῆς ψυχικῆς, ἐὰν οὗτος ᾖ ἐν τιμῇ, ὁ πνευματικὸς ἐν τίνι;

Ψαλμὸς τεσσαρακοστὸς ἔννατος.

„Θεὸς[1]) θεῶν κύριος ἐλάλησε," κ. τ. ε. „Ὁ[2]) θεὸς τῶν θεῶν" διὰ Χριστοῦ λαλήσας, ἐκάλεσε „τὴν γῆν ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν·" ἀπὸ ἀνατολῶν τὸν Ἰσραὴλ, δυσμῶν δὲ τοὺς δυσγενεστάτους.

„Ἐκ[3]) Σιὼν ἡ εὐπρέπεια τῆς ὡραιότητος," κ. τ. ε. Εἴπερ[4]) εὐπρέπεια καὶ ὡραιότης κυρίου ἡ σοφία ἐστίν· αὕτη ἐν τῇ Σιών ἐστιν. Οὗτος, ἐφ' οὗ τῇ γενέσει λέγομεν· Ἐμμανουὴλ ἐμφανῶς ἦλθε, καὶ οὐ παρασιωπᾷ, ἀλλὰ λέγει δι' ὧν θέλει, ἐπεὶ θεὸς ἡμῶν ἐστι. Νῦν μὲν, φησὶν, οὐ[5]) „παρασιωπήσεται·" ἑξῆς δέ· „ταῦτα[6]) ἐποίησας, καὶ ἐσίγησα." „Πῦρ[7]) ἐνώπιον αὐτοῦ." „Πῦρ[8]) γὰρ, φησὶν, ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν." Καὶ ἐν τῷ Δανιήλ· „ποταμὸς[9]) πυρὸς εἷλκεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ." Πῦρ δὲ καὶ καταιγὶς ἐπὶ τοὺς μὴ προσέχοντας αὐτοῦ τῇ ἐπιφανείᾳ, καὶ τῷ λόγῳ, ὃς ἥξει ἐκ τῆς ἐπουρανίου Σιὼν, ἰσοσθενὴς ὢν τῷ πατρί· οὐράνιος γὰρ ἦν θεὸς, καὶ ὅτε ἦλθεν ἐμφανῶς, ἤτοι ὅτε γέγονε σάρξ. Τότε γὰρ ὁρατὸς γέγονεν ἐλθὼν οὐ παρασιωπήσεται,

---

[1]) Psalm. L, 1. (XLIX.)

[2]) R. in notis: Catena Corderii. — Cfr. Psalm. L, 1. (XLIX.)

[3]) Psalm. L, 2. (XLIX.)

[4]) R. in notis: Catena Corderii.

[5]) Psalm. L, 3. (XLIX.)

[6]) Psalm. L, 21. (XLIX.)

[7]) Psalm. L, 3. (XLIX.)

[8]) Cfr. Luc. XII, 49. coll. edd. N. T.

[9]) Dan. VII, 10.

ἀλλὰ τοῦ κόσμου ἐλέγξει τὴν ἁμαρτίαν, ἤγουν τὴν βούλησιν ἀναγγελεῖ τοῦ πατρός. Καλεῖται γὰρ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος. Τὸ δὲ πῦρ τὸ φῶς σημαίνει τὸ ἐξ αὐτοῦ· τῆς γὰρ γνώσεως τοῦ Χριστοῦ, τὸ διὰ πίστεως νοητὸν φῶς ἡγεῖται. Νοήσεις δὲ καὶ οὕτω· ἐν ἐξουσίᾳ καὶ δυνάμει θεότητος ὤν, καίπερ γεγονὼς ἐν σαρκὶ, καθάπερ τι πῦρ καὶ καταιγὶς προσέβαλε τοῖς ἀντικειμένοις αὐτῷ διαβόλῳ καὶ δαίμοσιν.

„Ὁ[1]) θεὸς ἐμφανῶς ἥξει, ὁ θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται,“ κ. τ. ε. Ὁ[2]) θεὸς ἡμῶν ἐμφανῶς ἥξει· θεὸς δὲ ἡμῶν ὁ Χριστός ἐστι. Χριστὸς ἐμφανῶς ἥξει.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Χριστὸς[3]) ἐλήλυθεν ἐν σαρκί. Τὸ „ἐμφανῶς“ ἄρα τὴν σάρκα δηλοῖ· αἰσθητὴ γὰρ ἦν ἡ σὰρξ τοῦ Χριστοῦ.

„Προσκαλέσεται[4]) τὸν οὐρανὸν ἄνω,“ κ. τ. ε. Ἐπεὶ[5]) ἐν Δευτερονομίῳ, δοθέντος τοῦ νόμου, διεμαρτύρατο Μωσῆς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ὁμοίως δὲ καὶ ἀρχόμενος τῆς ᾠδῆς τούτους καλεῖ· ἔτι δὲ καὶ ἐν Ἡσαΐᾳ παραλαμβάνονται· διὰ τοῦτο κρινομένου τοῦ λαοῦ προσκαλέσεται τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ὁ θεός. Νῦν δὲ τὸ „διακρῖναι“ λέγει ἀντὶ τοῦ διαχωρίσαι τοὺς ἰδίους αὐτοῦ, ὄντας λαὸν αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων αὐτοῦ τῶν συννεμομένων τοῖς αὐτοῦ· ἵνα τῷ μὲν οὐρανῷ ἀποδῷ τοὺς ἰδίους, τῇ δὲ γῇ τοὺς ἀλλοτρίους. Ἢ προσκαλέσεται τοὺς ἐν οὐρανοῖς ἀγγέλους, καὶ τοὺς ἐξελεγμένους ἐν γῇ πρὸς ἀποστολὴν, ὥστε τὸν αὐτοῦ λαὸν διακρῖναι. Οἱ γὰρ ἀπόστολοι τοὺς μὲν πειθο-

---

[1]) Psalm. L, 3. (XLIX.)

[2]) R. in notis: Schedae Grabii.

[3]) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Psalm. L, 3 (XLIX.)

[4]) Psalm. L, 4. (XLIX.)

[5]) R. in notis: Catena Corderii.

μένους προσεκόμιζον τῷ θεῷ, τοὺς δὲ μὴ τοιούτους ἠφίεσαν τῷ Σατανᾷ.

„Συναγάγετε[1]) αὐτῷ τοὺς ὁσίους αὐτοῦ, τοὺς διατιθεμένους τὴν διαθήκην αὐτοῦ ἐπὶ θυσίαις. Καὶ ἀναγγελοῦσιν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, ὅτι θεὸς κριτής ἐστι," κ. τ. ε. Ἢ[2]) οὐρανοὶ οἱ τὴν εἰκόνα[3]) φοροῦντες τοῦ ἐπουρανίου. Ἢ τοῦτό ἐστιν ἐναργῶς, τὸ διακρίνεσθαι τὸν λαὸν κυρίου παρά τε δυνάμεων λογικῶν, καὶ τῶν ἱερουργούντων τὸ σωτήριον κήρυγμα, οἳ καὶ συναγείρουσι Χριστῷ τοὺς ὁσίους αὐτοῦ· „οὓς[4]) προέγνω, φησὶ, καὶ προώρισε· καὶ οὓς ἐκάλεσε, καὶ ἐδικαίωσεν·" οἳ πληροῦσι τὴν διαθήκην, οὐ δι' αἱμάτων, ἀλλὰ ταῖς πνευματικαῖς θυσίαις.

„Τοῦ αὐτοῦ." Ἐνταῦθα[5]) προδήλως τὸν Χριστὸν λέγει θεόν· „πᾶσαν[6]) γὰρ τὴν κρίσιν ἔδωκεν ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ."

„Οὐκ[7]) ἐπὶ ταῖς θυσίαις σου ἐλέγξω σε," κ. τ. ε. Περὶ[8]) τῶν μετὰ τὴν παρουσίαν Χριστοῦ ἀθετουμένων παρὰ Ἰουδαίοις θυσιῶν ταῦτα ἁρμόσει προφητεύεσθαι. Ἢ οὐδὲ πονηρᾷ, φησὶ, διαθέσει πρόσαγε ἐφ' ᾧ τὸν Κάϊν διήλεγξα.

„Ὅτι[9]) ἐμά ἐστι πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ," κ. τ. ε. Πάντα[10]) λέγει εἶναι ὑπὸ τὴν πρόνοιαν τοῦ θεοῦ. „Οὐχὶ[11]) γὰρ δύο στρουθία τοῦ ἀσσαρίου πω-

---

[1]) Psalm. L, 5. 6. (XLIX.)
[2]) R. in notis: Catena Corderii.
[3]) Cfr. I Cor. XV, 49. [4]) Cfr. Rom. VIII, 29. 30.
[5]) R. in notis: Cod. Coislinianus.
[6]) Cfr. ev. Joann. V, 22.
[7]) Psalm. L, 8. (XLIX.)
[8]) R. in notis: Catena Corderii.
[9]) Psalm. L, 10. (XLIX.)
[10]) R. in notis: Cod. Coislinianus, et schedae Grabii.
[11]) Matth. X, 29.

λεῖται, καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἄνευ τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς;“

„Μὴ[1]) φάγομαι κρέα ταύρων, ἢ αἷμα τράγων πίομαι;“ κ. τ. ε. Ἀναιρεῖ[2]) θυσίας αἰσθητάς· „θυσία[3]) γὰρ τῷ θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον.“

„Τῷ[4]) δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ θεός· ἱνατί σὺ διηγῇ τὰ δικαιώματά μου,“ κ. τ. ε. Οὐ[5]) μόνον οἶμαι τῷ ἁπλούστερον νοουμένῳ ἁμαρτωλῷ ταῦτα εἶπεν ὁ θεός, ἀλλὰ καὶ τῷ λαῷ τῆς κατατομῆς. Ὁ δὲ ἁμαρτωλὸς διὰ μόνου στόματος ἀναλαμβάνει τὴν διαθήκην τοῦ θεοῦ· μισεῖ γοῦν παιδείαν, καὶ τὰ ἐπιφερόμενα ἁμαρτάνων. Ἢ ἐπεὶ „ὁ[6]) λαὸς οὗτος, φησὶ, τοῖς χείλεσί με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόῤῥω ἀπέχει ἀπ᾽ ἐμοῦ.“ Οἱ ἐκ περιτομῆς ἐμίσησαν παιδείαν ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ Χριστοῦ, καὶ ἐκβεβλήκασιν εἰς τὰ ὀπίσω τοὺς διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ λόγους τοῦ θεοῦ· συνέδραμον δὲ τῷ κλέπτῃ καὶ προδότῃ Ἰούδᾳ, καὶ μετὰ τῶν μοιχευόντων ξύλα καὶ λίθους ἔθηκαν ἑαυτῶν τὴν μερίδα, καὶ πρὸς ἄλλους καταλαλοῦσι τοῦ ἐξ ἐθνῶν ἀδελφοῦ αὐτῶν λαοῦ, ἀλλὰ καὶ κατ᾽ αὐτῶν τῶν ὁμομητρίων, καὶ ἐκ περιτομῆς πιστευόντων, σκάνδαλα τιθέασι, βουλόμενοι διαστρέφειν αὐτούς· διὰ ταῦτα ἐσίγησεν αὐτοῖς ὁ θεός. Δέον δὲ αὐτοὺς εἶναι πρὸ ὀφθαλμῶν, ὁ δὲ ἐκβάλλει αὐτοὺς εἰς τὰ ὀπίσω.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ὅτι[7]) οὐ δεῖ ἁμαρτάνοντά τινα ἐν διδασκάλου προκαθέζεσθαι τάξει.

„Σὺ[8]) δὲ ἐμίσησας παιδείαν,“ κ. τ. ε. Παιδεία[9]) ἐστὶ μετριοπάθεια παθῶν.

---

1) Psalm. L, 13. (XLIX.)
2) R. in notis: Cod. Coislinianus, et schedae Grabii
3) Psalm. LI, 17. (L.) 4) Psalm. L, 16. (XLIX.)
5) R. in notis: Catena Corderii.
6) Cfr. Matth. XV, 8. coll. Jesai. XXIX, 13.
7) R. in notis: Cod. Coislinianus, et schedae Grabii
8) Psalm. L, 17. (XLIX.)
9) R. in notis: Cod. Coislinianus, et schedae Grabii

„Καὶ[1]) μετὰ μοιχῶν τὴν μερίδα σου ἐτίθεις,“ κ. τ. ε. Ἡ[2]) μερὶς ἡμῶν ἐστιν ἡ γνῶσις τοῦ θεοῦ. Ταύτην δὲ τίθεμεν μετὰ μοιχῶν, τὴν ἐκείνων ἀναλαμβάνοντες. Μοιχὸν ἐνταῦθα τὸν πόρνον καλεῖ, καὶ παντοῖον ἀκόλαστον.

„Ὑπέλαβες[3]) ἀνομίαν, ὅτι ἔσομαί σοι ὅμοιος,“ κ. τ. ε. Ὁμοίωσίς[4]) ἐστιν ἡ διὰ τῶν ἀγαθῶν πράξεων μίμησις. Διόπερ οὐ τοῖς ἁμαρτάνουσιν, ἀλλὰ τοῖς κατορθοῦσιν ἐξομοιοῦται ὁ κύριος.

„Μήποτε[5]) ἁρπάσῃ, καὶ οὐ μὴ ᾖ ὁ ῥυόμενος,“ κ. τ. ε. Ἁρπάζεται[6]) ψυχὴ παντελῶς ἐκπεσοῦσα θεοῦ.

„Θυσία[7]) αἰνέσεως δοξάσει με,“ κ. τ. ε. Ἐν[8]) τῇ θυσίᾳ, φησὶ, τῆς αἰνέσεως ὁδός ἐστι τῆς παρὰ θεῷ σωτηρίας. Θυσία δὲ αἰνέσεως δοξάσει ἡμῶν τὸν θεὸν, ὅτι οἱ βλέποντες[9]) τὰ καλὰ ἡμῶν ἔργα, δοξάσουσι τὸν πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἐν δὲ τούτοις ὄντων ἡμῶν, ἐστὶν ἡ ὁδὸς, ἐν ᾗ δείξει ἡμῖν ὁ θεὸς τὸ σωτήριον ἑαυτοῦ.

---

[1]) Psalm. L, 18. (XLIX.)
[2]) R. in notis: Cod. Coislinianus, et schedae Grabii.
[3]) Psalm. L, 21. (XLIX.)
[4]) R. in notis: Cod. Coislinianus, et schedae Grabii.
[5]) Psalm. L, 22. (XLIX.)
[6]) R. in notis: Cod. Coislinianus, et schedae Grabii.
[7]) Psalm. L, 23. (XLIX.)
[8]) R. in notis: Catena Corderii.
[9]) Cfr. Matth. V, 16.

Ψαλμὸς πεντηκοστός.

Ἐκ[1]) τῶν εἰς τὸν πεντηκοστὸν ψαλμὸν ἐξηγητικῶν. Ἐν μέρει τῆς κατὰ τὸν Οὐρίαν ἱστορίας τὴν ἀρχὴν ἀλληγορήσας, ἐπιφέρει.

Εἰ δέ τῳ βίαιον εἶναι δοκεῖ τὸ ἐκ μέρους μὲν ἱστορίαν ἀλληγορῆσαι, μὴ ἐξομαλίσαι δὲ αὐτὴν, δῆλον, ὅτι ταῦτα μὲν μάτην λελέξεται, ἄλλα δὲ εἰς τὸν τόπον ζητητέον· εἰ μὴ ἄρα ἐπὶ πλέον τις βασανίσας τὰ κατὰ τὸν τόπον, εὕροι πάντα ἀποκαταστῆσαι, καὶ τὰ περὶ τὸν ἀναιρεθέντα ἄνδρα, καὶ τὴν δοκοῦσαν αὐτοῦ χρηστότητα· μὴ βουλομένου[2]) εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ γενέσθαι καὶ ἀναπαύεσθαι, τοῦ λαοῦ ἐν στρατοπέδῳ τυγχάνοντος καὶ ἀγωνιῶντος. Οὐκ οἶδα δὲ, πῶς οἱ φεύγοντες τὴν ἐν τούτοις ἀλληγορίαν, καὶ τὴν λέξιν δι᾽ ἑαυτὴν ἀναγεγράφθαι νομίζοντες, παραστήσονται τῷ βουλήματι τοῦ ἁγίου πνεύματος πράγματα ἀναγραφῆς ἀξιώσαντος· ἐφ᾽ οἷς οὐ μόνον ἀκολασία, ἀλλὰ καὶ ὠμότης καὶ ἀπανθρωπία κατηγορεῖται τοῦ Δαυὶδ, τολμήσαντος εἰς τὸν Οὐρίαν πρᾶγμα ἀλλότριον, καὶ τοῦ τυχόντος ἤθους μετρίως βελτιωθέντος. Ἐγὼ δὲ εἴποιμι ἂν, ὅτι ὥσπερ αἱ κρίσεις τοῦ θεοῦ μεγάλαι καὶ δυσδιήγητοί εἰσι, δοκοῦσαι αἴτιαι τυγχάνειν τοῦ τὰς ἀπαιδεύτους πλανᾶσθαι ψυχάς· οὕτω καὶ αἱ γραφαὶ αὐτοῦ μεγάλαι μὲν καὶ πεπληρωμέναι νοημάτων εἰσὶν ἀποῤῥήτων καὶ μυστικῶν καὶ δυσθεωρήτων· σφόδρα δὲ καὶ δυσδιήγητοί εἰσι, καὶ αἴτιαι δοκοῦσι τοῦ τὰς[3]) ἀπαιδεύτους πλανᾶσθαι τῶν ἑτεροδόξων ψυχὰς, ἀπερισκέπτως καὶ μετὰ προπετείας κατηγορούντων τοῦ θεοῦ ἐξ ὧν οὐ νοοῦσι γραφῶν,

---

[1]) R. in notis: Exstat hoc fragmentum Philocaliae cap. I. — Cfr. Philocal. ex ed. Tarini pag. 52—54., ex ed. vero Spenceri pag. 20. coll. edd. Huet. Tom. I. pag. 50.

[2]) Edd. Philocal., itemque edd. Huetii: βουλόμενον.

[3]) Ed. Ruaei, itemque edd. Philocal. hoc loco: τούς.

καὶ διὰ τοῦτο ἐκπιπτόντων ἐπὶ ἀναπλασμὸν ἄλλου θεοῦ. Ἀσφαλὲς οὖν τὸ περιμένειν τὴν ἑρμηνείαν τοῦ σαφηνιστοῦ λόγου, καὶ τῆς ἐν μυστηρίῳ σοφίας ἀποκεκρυμμένης, ἣν [1]) „οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκε," κατὰ [2]) „ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος" τοῖς ἀποστόλοις καὶ τοῖς ἐκείνοις παραπλησίοις „διά τε γραφῶν προφητικῶν" καὶ τῆς γενομένης εἰς αὐτοὺς ἐπιφανείας τοῦ σωτῆρος ἡμῶν λόγου τοῦ ἐν [3]) ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν.

„Ἐλέησόν [4]) με ὁ θεός," κ. τ. ε. Ἐλεεῖ [5]) δὲ τὴν φύσιν, ὁ πλάσας αὐτὴν πολυνοσοῦσαν τὸ ἀδρανές· κατασείει γὰρ τὸν νοῦν ὁ τῆς ἁμαρτίας εὑρετὴς, συνεργὸν ἔχων τὸν ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἀγριαίνοντα νόμον. Προσιτέον οὖν θεῷ· πᾶσα γὰρ ἰσχὺς παρ' αὐτοῦ. Τάχα δὲ καὶ προγνοὺς, ὅτι κατὰ καιροὺς ἐπιλάμψει τοῖς ἐπὶ γῆς ὁ Χριστὸς, ἐξαλείφων πᾶσαν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἔλεος μέγα τὴν οὕτω λαμπρὰν εἰκότως χάριν καλεῖ· γέγραπται γὰρ, ὅτι „πᾶσα [6]) ἁμαρτία ἐμφράξει τὸ στόμα αὐτῆς." Κατὰ γὰρ τὸν ἀπόστολον, θεὸς „ὁ [7]) δικαιῶν· τίς ὁ κατακρίνων;"

„Ἐπὶ [8]) πλεῖον πλῦνόν με," κ. τ. ε. Τοῦ [9]) μηκέτι ἀνομοῦντος ἐξαλείφεται τὸ ἀνόμημα· ὁ δὲ ἐπὶ πλεῖον πλυθεὶς καθαρίζεται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας αὐτοῦ. Κατὰ μιᾶς τοίνυν ἐνεργείας ἐπίνοια διάφορος. Ἡ μὲν γὰρ χωρὶς νόμου, ἡ δὲ κατὰ νόμου παράβασιν δηλοῖ. Αἰτεῖ δὲ ταύτην ἐκπλῦναι τὸν καθάραι δυνάμενον ἀπὸ τῆς χείρονος ἕξεως. Ὅρα δὲ τοῦ Χριστοῦ πάλιν τὸ

---

[1]) Cfr. I Cor. II, 7. 8.
[2]) Cfr. Rom. XVI, 25. 26.
[3]) Cfr. ev. Joann. I, 1. [4]) Psalm. LI, 1. (L.)
[5]) R. in notis: Catena Corderii, et Catena Barbari.
[6]) Psalm. CVII, 42. (CVI.)
[7]) Rom. VIII, 33. 34. [8]) Psalm. LI, 2. (L.)
[9]) R. in notis: Catena Corderii.

μυστήριον· τὴν γὰρ ἐν νόμῳ κάθαρσιν ἡ τοῦ βαπτίσματος ὑπερβαίνουσα δύναμις, καὶ ταύτης τῆς ψυχῆς ἐργάζεται κάθαρσιν.

„Σοὶ[1]) μόνῳ ἥμαρτον.“ κ. τ. ε. Οὐκ[2]) αἰτιατικόν ἐστι τοῦτο τό· „ὅπως·“[3]) οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἡμάρτανον, ὅπως ἂν δικαιωθῇ ὁ Θεὸς ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ. Ἐδικαιοῦτο δὲ ὁ Θεὸς εἰκότως ἀφ' ὧν ἐκεῖνοι εὐεργετούμενοι ἠγνωμόνουν. Ὅτι πολλὴν τοῦ Θεοῦ τὸν περὶ μετανοίας λόγον ποιησαμένου, ἐν τῷ λέγειν μὴ βούλεσθαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέφειν, καὶ ζῆν αὐτὸν, σοφῶς τῶν προκειμένων ἐμνημόνευσε ῥημάτων κατασκευάζων· ὅτι ἐὰν ἐμοὶ μετανοοῦντι συγχωρήσῃς, καὶ ἐπιστρέφοντι ἱλασθήσῃ, δικαιωθήσῃ ἐν τοῖς λόγοις σου, ὡς ἀληθὴς ἀναδειχθεὶς ταῖς σαῖς ὑποσχέσεσι· καὶ ἐν καιρῷ τῆς ἀνταποδόσεως ἐμὲ τὸν ἐκ μετανοίας ἐλεηθέντα εἰς μέσον παραγαγὼν, δικαίως κρινεῖς τοὺς μὴ μετανοήσαντας.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Κατ'[4]) ἐνέργειαν ἁμαρτάνοντες, καὶ ἀνθρώποις καὶ Θεῷ ἁμαρτάνομεν· κατὰ δὲ διάνοιαν πλημμελοῦντες, Θεῷ μόνῳ ἐξαμαρτάνομεν. Ἢ ἀντὶ τοῦ· σοὶ μόνῳ ἔγνωσται τὸ ἡμαρτημένον.

„Ἀπόδος[5]) μοι τὴν ἀγαλλίασιν,“ κ. τ. ε. Ὧι[6]) ὀφείλεταί τι, ἀποδίδοται· ἀποδίδοται οὖν τῇ λογικῇ φύσει ἀγαλλίασις σωτηρίου Θεοῦ· καὶ ὁ τῷ ἡγεμονικῷ στηριζόμενος πνεύματι, οὐ δουλεύσει τῇ ἁμαρτίᾳ. Ὥσπερ „ἐὰν[7]) μὴ κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες αὐτόν·“ οὕτως ἐὰν μὴ ὁ Θεὸς

---

[1]) Psalm. LI, 4. (L.)

[2]) R. in notis: Catena Corderii.

[3]) Psalm. LI, 4. (L.)

[4]) R. in notis: Schedae Grabii, Cod. Coislinianus, et Catena Barbari. — Cfr. Psalm. LI, 4. (L.)

[5]) Psalm. LI, 12. (L.)

[6]) R. in notis: Catena Corderii.

[7]) Psalm. CXXVII, 1. (CXXVI.)

κτίση καρδίαν καθαρὰν ἔν τινι, οὐκ αὐτάρκης πρὸς τοῦτο προαίρεσις καὶ δύναμις ἀνθρωπίνη. Πρῶτον δὲ καρδία κτίζεται καθαρὰ, εἶτα ἐπὶ ταύτῃ εὐθὲς πνεῦμα ἐγκαινίζεται τοῖς ἐγκάτοις, καὶ ταῦτα μὴ ἀνταναιρεθέντος τοῦ ἁγίου πνεύματος. Εἶτα μετὰ δύο πνεύματα, πνεύματι ἡγεμονικῷ τις ὑπὸ θεοῦ στηρίζεται, ἵνα ἑδραῖός τις καὶ ἄσειστος ᾖ.

Ψαλμὸς πεντηκοστὸς πρῶτος.

„Τί[1]) ἐγκαυχᾷ ἐν κακίᾳ ὁ δυνατὸς ἀνομίαν;" κ. τ. ε. „Ὁ[2]) καυχώμενος, φησὶν ἀπόστολος, ἐν κυρίῳ καυχάσθω."

„Τοῦ αὐτοῦ." Οὐκ[3]) εἶπεν ὄνομα μέσον, ἐμφαῖνον τὸ φαῦλον. Οὐ γὰρ εἶπε· τί καυχᾷ, ἀλλά· „τί[4]) ἐγκαυχᾷ;" Οὐδέποτε δὲ ἐν ἀγαθῷ λέγεται τὸ ἐγκαυχᾶσθαι· ἀλλ' εἴ τις ἁμαρτάνει, ἐγκαυχᾶται. Δύναται δὲ καὶ πρὸς τὸν Σαοὺλ ὁ λόγος εἰρῆσθαι.

„Τοῦ αὐτοῦ." Εἰ[5]) ἔστι δυνατὸς ἐν ἀνομίᾳ, ἐστὶ καὶ ἀδύνατος ἐν ἀνομίᾳ. Καὶ ὁ μὲν δυνατὸς ἐν ἀνομίᾳ, ἀδύνατος ἐν δικαιοσύνῃ· ὁ δὲ ἀδύνατος ἐν ἀνομίᾳ, δυνατὸς ἐν δικαιοσύνῃ.

„Τοῦ αὐτοῦ." Φαῦλον[6]) μὲν τὸ ἐγκαυχᾶσθαι, μέσον δὲ τὸ καυχᾶσθαι. Ὁ μὲν ἀδύνατος καὶ ἄτονος, καὶ ὀλίγος ἐν κακίᾳ, πλεονάζοντος αὐτῷ τοῦ κρείττονος τρόπου, ὡς ἀσθενέστερος ἐν κακίᾳ, ἐγκαλύψαιτο ἁμαρ-

---

[1]) Psalm. LII, 1. (LI.)

[2]) R. in notis: Cod. primus Coislinianus. — Cfr. I Cor. I, 31. coll. Jerem. IX, 23. 24.

[3]) R. in notis: Catena Corderii.

[4]) Psalm. LII, 1. (LI.)

[5]) R. in notis: Cod. Coislinianus primus.

[6]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus — Cfr. Psalm. LII, 1. (LI.)

τάνων, καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως κεντούμενος, μετανοήσειεν ἄν· ὁ δὲ δυνατὸς ἐν κακίᾳ, τυφοῦται ἐπ' αὐτῇ, καὶ ἐγκαυχᾶται, ὡς ἐπὶ μεγάλῳ κατορθώματι σεμνυνόμενος. Ἐν πάσῃ δὲ ἡμέρᾳ διδασκόμενός τις τὸν θεῖον λόγον, ἐὰν ἁμαρτάνῃ, καὶ λογίζεται ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἢ τό· „ἡμέραν·"[1]) φανέρωσιν δηλοῖ, ἢ ὅλον τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἀνομεῖ.

„Ὅλην[2]) τὴν ἡμέραν ἀδικίαν ἐλογίσατο ἡ γλῶσσά σου· ὡσεὶ ξυρὸν ἠκονημένον ἐποίησας δόλον," κ. τ. ε. Τὸ[3]) λογιζόμενον, τὸ ἡγεμονικὸν, καὶ ἡ καρδία, οὐχ ἡ γλῶσσα τοῦ Δωὴκ ἀδικίαν ἐλογίσατο. Τὸ δὲ „ἐλογίσατο,"[4]) ἤγουν[5]) ἀδίκους λογισμοὺς, ἐπεὶ „ἐν[6]) στόματι μωρῶν ἡ καρδία αὐτῶν," διὰ τοῦτο ἡ γλῶσσα τοῦ Δωὴκ ἐφθέγξατο· οὐ γὰρ αὐτὴ ἡ λογιζομένη, ἀλλ' ἡ τοῖς λογισμοῖς ἐξυπηρετουμένη.

„Ἠγάπησας[7]) κακίαν ὑπὲρ ἀγαθωσύνην," κ. τ. ε. Εἰσὶν[8]) οἱ ὡσπερεὶ τὰ ἐναντία ἀγαπῶντες· τῷ μήποτε πάντη ἀνακεῖσθαι ἀρετῇ, μήτε ὅλῃ κακίᾳ προσέχειν ἐθέλειν· τούτων οἱ μὲν φαυλότεροι, κακίαν μᾶλλον ἀγαπῶσιν ἢ ἀρετήν· οἱ δὲ ἀνάπαλιν.

„Ἠγάπησας[9]) πάντα ῥήματα καταποντισμοῦ," κ. τ. ε. Ῥήματα[10]) καταποντισμοῦ, διαβάλλων τὸν Δαυὶδ, ἠγάπησεν ὁ Δωήκ.

„Διὰ[11]) τοῦτο ὁ θεὸς καθέλοι σε εἰς τέλος, ἐκτίλαι σε καὶ μεταναστεύσαι σε ἀπὸ σκηνώματος, καὶ τὸ ῥί-

---

1) Cfr. Psalm. LII, 1. (LI.)
2) Psalm. LII, 1. 2. (LI.)
3) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
4) Psalm LII, 2. (LI.) 5) Ed. Ruaei: ἤτουν.
6) Sap. Sirac. XXI, 26. (Ecclesiastic.)
7) Psalm. LII, 3. (LI.)
8) R. in notis: Catena Corderii.
9) Psalm. LII, 4. (LI.)
10) R. in notis: Catena Corderii.
11) Psalm. LII, 5. (LI.)

ζωμά σου ἐκ γῆς ζώντων," κ. τ. ε. Ὁ[1]) καθαιρῶν τὰ μοχθηρὰ οἰκοδομήματα θεὸς, καθαιρεῖ τὸν Δωὴκ, ἤτοι τῷ μηδὲ τὸ τοῖχον τῆς οἰκοδομίας αὐτοῦ καταλιπεῖν τὸ πᾶν καὶ ἐξ ὅλων οἰκοδομεῖσθαι κακῶς, ἢ ἐπεὶ οἱ χείρους τελευταῖοι οἰκοδομοῦνται, κάκιστος δέ ἐστιν ὁ Δωὴκ, ἐγγὺς τοῦ τὸν ἔσχατον ἐχθρὸν καταργεῖσθαι τὸν θάνατον, ἐπὶ τῷ τέλει καθαιρεθήσεται. Εἰ δὲ τὸ ῥίζωμα Ἰδουμαίου Δωὴκ ἐκτίλλεται ἐκ γῆς ζώντων, ἐκεῖ πεφύτευτο.

„Ἰδοὺ[2]) ἄνθρωπος, ὃς οὐκ ἔθετο τὸν θεὸν βοηθὸν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπήλπισεν ἐπὶ τὸ πλῆθος τοῦ πλούτου αὐτοῦ," κ. τ. ε. Μήποτε[3]) ἀπὸ τῶν ἡμιόνων, νόθου ζώου, ἐπλούτει, ἐφ' ὧν ἦν ὑπὸ Σαοὺλ καταστάς.

„Ἐγὼ[4]) δὲ ὡσεὶ ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ," κ. τ. ε. „Ὁ[5]) καρπὸς τοῦ πνεύματός ἐστι χαρὰ, εἰρήνη, ἀγάπη, μακροθυμία," κ. τ. ε. Τοῦτον τοίνυν τὸν καρπὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ ὁ ἅγιος ἔλεγεν· „ἐγὼ[6]) δὲ ὡσεὶ ἐλαία κατάκαρπος." Ἐλαίᾳ δὲ κατακάρπῳ ὁμοιοῖ ἑαυτὸν, ἐπειδὴ ἐλεημοσύνης ἐπικρατούσης ἐν αὐτῷ, ἀκολούθως εἵποντο αἱ λοιπαὶ ἀρεταί. Οὕτω τὸν Ἰὼβ ἀνδρεῖόν φαμεν, καὶ τὸν Ἰωσὴφ σώφρονα, καὶ τοὺς λοιποὺς ἀπὸ τῆς ἐπικρατούσης ἀρετῆς ὀνομάζοντες αὐτούς.

„Ὑπομενῶ[7]) τὸ ὄνομά σου, ὅτι χρηστὸν ἐναντίον τῶν ὁσίων σου," κ. τ. ε. Ὥσπερ[8]) τὸ φύσει χρηστὸν, ὁποῖόν ἐστι, τοιοῦτον ἐπὶ τῇ ὑγιαινούσῃ φύσει φαίνεται, οὕτω καὶ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ τοῖς ὁσίοις.

---

[1]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
[2]) Psalm. LII, 7. (LI.)
[3]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
[4]) Psalm. LII, 8. (LI.)
[5]) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Galat. V, 22.
[6]) Psalm. LII, 8. (LI.) [7]) Psalm. LII, 9. (LI.)
[8]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.

Ψαλμὸς πεντηκοστὸς δεύτερος.

„Εἶπεν[1]) ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ," κ. τ. ε. Φρονεῖ[2]) μὲν ὁ ἄφρων, ὅτι οὐκ ἔστι θεὸς, διὰ τοῦτο ἐν καρδίᾳ εἶπεν· οὐχ ὁμολογεῖ δὲ τῷ στόματι, διὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων φόβον. Ἢ ἄφρων ὁ λαὸς, ὃς ἀρνεῖται Χριστὸν εἶναι θεὸν, ὡς πρὸς τὴν προτέραν ἐκδοχὴν περὶ ἄφρονος, οὐ στόματι, ἀλλὰ καρδίᾳ λέγεσθαι, μὴ εἶναι θεὸν, φέρεται.

„Οὐκ[3]) ἔστι ποιῶν ἀγαθόν," κ. τ. ε. Καὶ[4]) ὁ σωτὴρ τὸν εἰπόντα· „τί[5]) ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω;" νουθετῶν φησι· „τί[6]) με λέγεις ἀγαθόν;" Ἤιδει γάρ, ὅτι οὐκ ἔστι ποιῶν ἀγαθόν. Τάχα δὲ ἐπεὶ ὁ νόμος σκιὰν ἔχει τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ ἔστιν ἐν τῷ βίῳ ποιῶν ἀγαθὸν, ἀλλ' ἢ ἄρα σκιὰν ἀγαθοῦ. Καὶ ἐπεὶ οὐκ ἔστι ποιῶν ἀγαθὸν ἐπιτιμᾶται ὁ εἰπών· „τί[7]) με λέγεις ἀγαθόν;"

„Οἱ[8]) κατεσθίοντες τὸν λαόν μου βρώσει ἄρτου, τὸν θεὸν οὐκ ἐπεκαλέσαντο," κ. τ. ε. Εἴ[9]) τις ἐσθίει τινὰ τῶν ἀπὸ τοῦ λαοῦ τοῦ θεοῦ, ἐκεῖνος κἂν λέγῃ ἐπικαλεῖσθαι τὸν θεὸν, ἐλέγχεται μὴ ἐπικαλούμενος αὐτόν. „Πᾶς[10]) γὰρ ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα κυρίου, σωθήσεται."

„Ὅτι[11]) ὁ θεὸς διεσκόρπισεν ὀστᾶ ἀνθρωπαρέσκων," κ. τ. ε. Οὐκ[12]) εἴ τις ἀνθρώποις ἀρέσκει, ἀνθρωπάρε-

---

[1]) Psalm. LIII, 1. (LII.)
[2]) R. in notis: Catena Corderii.
[3]) Psalm. LIII, 1. (LII.)
[4]) R. in notis: Catena Corderii.
[5]) Luc. XVIII, 18. [6]) Luc. XVIII, 19.
[7]) Luc. XVIII, 19. [8]) Psalm. LIII, 5. (LII.)
[9]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
[10]) Rom. X, 13. coll. Joel. II, 32.
[11]) Psalm. LIII, 5. (LII.)
[12]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus. Porro

σκός ἐστιν· ἀλλὰ καὶ προθέμενός τις ἀνθρώποις ἐσθ' ὅτε ἀρέσκειν, καθηκόντως αὐτὸ ποιήσει, καὶ οὐκ ἀνθρωπάρεσκος ἔσται. Ὁ γοῦν Παῦλός φησιν· „ἀπρόσκοποι[1]) καὶ Ἰουδαίοις γίνεσθε καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ, καθὼς κἀγὼ πάντα πᾶσιν ἀρέσκω, μὴ ζητῶν τὸ ἐμαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσιν.“ Ἀλλ' εἴ τις προτίθεται οὐδὲ ἄλλο, ἢ ἀνθρώποις ἀρέσκειν, ἢ μᾶλλον ἀνθρώποις ἢ θεῷ· καὶ ἐπίσης ἀνθρώποις καὶ θεῷ, δέον μόνον θεῷ· ὥστε δι' ἐκεῖνον γίνεσθαι καὶ τὸ „ἀνθρώποις·“ ὅτε τοῦτο ποιεῖν αἱρεῖ λόγος, ἐκεῖνος ἀνθρωπάρεσκος ἔσται. Δεῖ δὲ ἐπί τινων σκοπήσαντα, ὅτι οὐχ οἷόντε τόδε τι διαπράξαντα ἢ εἰπόντα, καὶ θεῷ καὶ ἀνθρώποις ἀρέσαι, καταφρονῆσαι μὲν τοῦ ἀρέσαι τοῖς ἀνθρώποις, ἑλέσθαι δὲ τὸ ἀρέσαι τῷ θεῷ.

„Τίς[2]) δώσει ἐκ Σιὼν τὸ σωτήριον τοῦ Ἰσραήλ;“ κ. τ. ε. „Ἥξει[3]) ἐκ Σιὼν ὁ ῥυόμενος, καὶ ἀποστρέψει ἀσεβείας ἀπὸ Ἰακώβ.“ Ἀλλὰ καὶ ταῖς ἤδη αἰχμαλωτισθείσαις δέκα φυλαῖς δώσει σωτηρίαν καὶ ἐπάνοδον. Ἀλλὰ τίς δώσει τὸν Χριστὸν ἰδεῖν τὸ τοῦ νοητοῦ Ἰσραὴλ σωτήριον;

Ψαλμὸς πεντηκοστὸς τρίτος.

„Ὁ[4]) θεὸς ἐν τῷ ὀνόματί σου σῶσόν με,“ κ. τ. ε. Εὔχεται[5]) ἕως τοῦ· „ἐνώπιον[6]) αὐτῶν.“ Εἶτα ἐνεστη-

---

hunc locum si non ad verbum, certe ad sensum transtulit Hilarius tractat. in Psalm. LII.

[1]) Cfr. I Cor. X, 32. 33.

[2]) Psalm. LIII, 6. (LII.)

[3]) R. in notis: Cod. Coislinianus. — Cfr. Rom. XI, 26. coll. Jesai. LIX, 20.

[4]) Psalm. LIV, 1. (LIII.)

[5]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.

[6]) Psalm. LIV, 3. (LIII.)

κυίας αὐτῷ βοηθείας αἰσθόμενος, οἱονεὶ δείκνυσιν αὐτὴν ἐν τῷ· „ἰδοὺ[1]) ὁ θεὸς βοηθεῖ μοι·“ καὶ τῷ ἑξῆς καὶ τῷ μετ᾽ αὐτόν. Εἶτα περί τινων εὔχεται ἐντυγχάνειν, ἐπαγγελλόμενος ἑκούσιον ἐπὶ τούτῳ θυσίαν. Εἶτ᾽ εὐχαριστεῖ ἀνταποδοτικῶς τῶν εἰρημένων ἐν τῇ εὐχῇ καὶ ἐντεύξει· καὶ πρὸς τό· „ἐν[2]) τῇ ἀληθείᾳ σου ἐξολόθρευσον αὐτούς·“ ἀνταποδίδωσιν· „ἐν[3]) τοῖς ἐχθροῖς μου ἐπεῖδεν ὁ ὀφθαλμός μου.“

„Ἰδοὺ[4]) γὰρ ὁ θεὸς βοηθεῖ μοι,“ κ. τ. ε. Αἴσθεται[5]) εἰσακουσθεὶς, καὶ λέγει ταῦτα διὰ μέσου τῶν πρὸς θεὸν συναφθέντων· ἂν οὕτως „κραταιοὶ[6]) ἐζήτησαν τὴν ψυχήν μου, καὶ οὐ προέθεντο τὸν θεὸν ἐνώπιον αὐτῶν, ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου ἐξολόθρευσον αὐτούς.“ Βοηθὸν δὲ ἔχειν ὁμολογεῖ τάχα τὸν πατέρα καὶ κύριον ἀντιλαμβανόμενον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἵνα εἴπῃ τὸν υἱὸν, ὃς ἀποστρέψει τὰ κακὰ τοῖς ἐχθροῖς μου. Ἃ γὰρ ἐπάγειν μοι βεβούληνται κακωτικὰ, ταῦτα πρὸς αὐτοὺς ἀναστρέψει, οὕτω τοῦ θεοῦ κρίνοντος. Τούτῳ συνᾴδει τό· ποιήσατε αὐτὴν, ὃν τρόπον ἐποιήσατε τὸν πλούσιον. Καὶ τούτων, φησὶ, συμβεβηκότων, αὐθαιρέτῳ γνώμῃ ἐπ᾽ εὐχαριστίαν ἐρχόμενος ἑκουσίως θύσω σοι.

„Ἐξομολογήσομαι[7]) τῷ ὀνόματί σου κύριε,“ κ. τ. ε. Εὐχαριστεῖ,[8]) πρὸς τό· „ἐν[9]) τῷ ὀνόματί σου σῶσόν με·“ ἀποδιδοὺς τό· „ἐξομολογήσομαι[10]) τῷ ὀνόματί σου.“ Καὶ πρὸς τό· „ἀλλότριοι[11]) ἐπανέστησαν ἐπ᾽ ἐμέ· τό· „ἐκ[12]) πάσης θλίψεως ἐῤῥύσω με, καὶ ἐν τοῖς ἐχθροῖς

---

[1]) Psalm. LIV, 4. (LIII.) [2]) Psalm. LIV, 5. (LIII.)
[3]) Psalm. LIV, 7. (LIII.) [4]) Psalm. LIV, 4. (LIII.)
[5]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
[6]) Psalm. LIV, 3. 5. (LIII.)
[7]) Psalm. LIV, 6. (LIII.)
[8]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
[9]) Psalm. LIV, 1. (LIII.) [10]) Psalm. LIV, 6. (LIII.)
[11]) Psalm. LIV, 3. (LIII.) [12]) Psalm. LIV, 7. (LIII.)

μου ἐπεῖδεν ὁ ὀφθαλμός μου." Ἀγαθὸν τὸ τὰ τέως μὴ ὁρώμενα ἐχθρὰ ἡμῶν, ἂν ἔτι λανθάνωνται ἡμᾶς, ἤδη ποτὲ θεωρηθῆναι, καθὸ ἐχθρά ἐστι. Ποίου δὲ ὀφθαλμοῦ καὶ τοῦτο ἔργον ἐστὶν, ἢ τοῦ διορατικοῦ καὶ ἱκανοῦ βλέπειν τὸ φίλον; Ὁ δὲ μὴ διορατικὸς ὀφθαλμὸς, ἀπατώμενος καὶ παρορῶν, τὸ ἐχθρὸν ὡς φίλον βλέψεται, καὶ τὸ φίλον ὡς ἐχθρόν.

Ψαλμὸς πεντηκοστὸς τέταρτος.

„Ἐνώτισαι[1]) ὁ θεὸς τὴν προσευχήν μου," κ. τ. ε. Οὐδεὶς[2]) τῶν ἁμαρτανόντων, μάλιστα παρὰ τὸν τῆς ἁμαρτίας καιρὸν, θέλοι ἂν ἵνα προσέχῃ αὐτῷ ἀνὴρ σεβάσμιος, πόσῳ ἧττον θεός. Εἴπερ συνιεῖς τό· „ἐνωτίσασθε[3]) πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην·" τὰ ἔρημα τοῦ λόγου τῆς κακίας χωρία καταλιπὼν, ἐλήλυθας ἐπὶ τὴν οἰκουμένην, καὶ ἐλθὼν κατῴκισας ἐν αὐτῇ. Καὶ ἐνωτίσας τὰ λόγια τοῦ θεοῦ λέγε· „ἐνώτισαι[4]) ὁ θεὸς τὴν προσευχήν μου·" καὶ ἐνωτίσεται, ἀλλὰ καὶ μὴ ὑπεριδὼν δεομένου σου. Θάῤῥει ὡς οὐχ ὑπεροφθησόμενος εἰπεῖν· „καὶ[5]) μὴ ὑπερίδῃς τὴν δέησίν μου." Ἀλλὰ καὶ εἰ προσέχεις θεῷ, πεποιθὼς αὐτῷ, λέγε τό· „πρόσχες[6]) μοι·" ἔτι δὲ εἰ ἤκουσας αὐτοῦ, εἰσακούσεταί σου. Ἀλλὰ εἰ καὶ ὡς ὁ ἀπόστολος[7]) διὰ φιλανθρωπίαν λυπούμενος κλαίεις μετὰ κλαιόντων, καὶ στενάζεις ἐν τῷ σκήνει βαρούμενος, εἰπὲ τό· „ἐλυπήθην,"[8]) καὶ τὰ ἑξῆς.

---

[1]) Psalm. LV, 1. (LIV.)
[2]) R. in notis: Catena Corderii.
[3]) Psalm. XLIX, 1. (XLVIII.)
[4]) Psalm. LV, 1. (LIV.) [5]) Psalm. LV, 1. (LIV.)
[6]) Psalm. LV, 2. (LIV.) [7]) Cfr. Rom. XII, 15.
[8]) Psalm. LV, 2. (LIV.)

„Ἐλυπήθην[1]) ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ μου,“ κ. τ. ε. Ἢ[2]) ἀδολεσχίαν ἐνταῦθα τὴν εὐχὴν σημαίνει, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς Ἄννης· „ἐκ[3]) πλήθους ἀδολεσχίας μου ἐκτέτηκα.“ Καὶ ὅσα δὲ πράττομεν ἢ λέγομεν παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ἀδολεσχία ἐστὶ, ὡς καὶ ὅσα εἰκῇ λαλοῦμεν. Κατέγνω οὖν ἑαυτοῦ ἐπὶ τῷ τεταράχθαι, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἀπολωλεκέναι γαλήνην ἐπὶ τῇ[4]) φωνῇ „τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἀπὸ θλίψεως ἁμαρτωλοῦ.“ Ἐξομολογεῖται οὖν, διδάσκων ἡμᾶς ὁ προφήτης ἐξομολογεῖσθαι, τὸ πρόσωπον ἡμῶν ἀναλαβών.

„Καὶ[5]) ἐταράχθην ἀπὸ φωνῆς ἐχθροῦ, καὶ ἀπὸ θλίψεως ἁμαρτωλοῦ· ὅτι ἐξέκλιναν ἐπ' ἐμὲ ἀνομίαν, καὶ ἐν ὀργῇ ἐνεκότουν μοι,“ κ. τ. ε. Χριστοῦ[6]) ἀποσπῶντος ἀνθρώπους ἀπὸ τῶν ἀντικειμένων ἐνεργειῶν, ἡ φωνὴ τοῦ ἁμαρτωλοῦ διαβόλου παρορμῶντος τὰς ὑπ' αὐτὸν δυνάμεις κατὰ τοῦ σωτῆρος, αἰτία ἐγίνετο τοῦ ἐκείνας ἐκκλίνειν ἐπ' αὐτὸν τὴν ἀνομίαν, καὶ ἐν ὀργῇ ἐγκοτεῖν αὐτῷ, ὡς τοῦ Ἰησοῦ ταράττεσθαι τὴν καρδίαν ἐν αὐτῷ, καὶ δειλίαν θανάτου ἐμπίπτειν αὐτῷ, φόβου καὶ τρόμου ἐρχομένων ἐπ' αὐτὸν, καὶ σκότου καλύπτοντος αὐτόν.

„Ἡ[7]) καρδία μου ἐταράχθη ἐν ἐμοί,“ κ. τ. ε. Ἔχει[8]) τι ὅμοιον τό· „ἡ[9]) καρδία μου ἐταράχθη ἐν ἐμοί·“ τῷ· „πρὸς[10]) ἐμαυτὸν ἡ ψυχή μου ἐταράχθη.“ Ἀλλὰ

---

[1]) Psalm. LV, 2. (LIV.)
[2]) R. in notis: Catena Corderii.
[3]) Cfr. I Sam. I, 16. (I Regg.)
[4]) Cfr. Psalm. LV, 3. (LIV.)
[5]) Psalm. LV, 2. 3. (LIV.)
[6]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
[7]) Psalm. LV, 4. (LIV.)
[8]) R. in notis: Catena Corderii, et Cod. Coislinianus.
[9]) Psalm LV, 4. (LIV.)
[10]) Psalm. XLII, 6. (XLI.)

καὶ ἐπὶ θανάτῳ προσδοκωμένῳ δειλία ἀπό τινος πονηρᾶς ἐνεργείας γίνεται, ἥτις βουλομένη ἐνεργῆσαι εἰς τὸν λέγοντα τὸν ψαλμὸν, ἐπέπεσεν αὐτῷ, οὐ πάντως δὲ καὶ ἐνήργησεν ὃ ἐβουλήθη. Τὸ δὲ ὅμοιον ἐρεῖς καὶ ἐπὶ τοῦ ἐλθόντος ἐπ' αὐτὸν φόβου καὶ τρόμου· ἅτινα ἐπεὶ εὗρεν αὐτὸν ἐγρηγορότα, οὐκ ἐνήργησεν. „Ἐκάλυψέ[1]) με δὲ σκότος·“ εἶπε, διὰ τὸ σῶμα σκοτοῦν τὴν ψυχὴν, ὅτε ἁμαρτωλὸς καὶ ἐχθρὸς ἐκκλίνουσιν ἐπ' ἐμὲ ἀνόμιον ποίησιν. Ἁμαρτία γὰρ ἁμαρτίαν ἐρεθίζει· δίκαιος δὲ δικαίῳ συνὼν δικαιότερος γίνεται. „Καὶ[2]) ἐν ὀργῇ ἐνεκότουν μοι.“ Καὶ τοῦτο τῶν ἁμαρτωλῶν, οἳ καὶ τὴν ἔχθραν οὐχ ἁπλῶς ἐργάζονται, ἀλλὰ καὶ ἐν σκότῳ. Ἐγκοτεῖν δέ ἐστιν, ἐναποκειμένην ἔχειν τὴν ὀργήν. Ἐπισταται σπουδαῖος ἅπας ἕτερον εἶναι, τὸ ἐν λογισμοῖς ἁμαρτάνειν, — ὃ καὶ ἀνεκτόν ἐστι —, καὶ ἕτερον, ἐν πράξει καὶ λόγοις, ὃ καὶ ἐπικίνδυνον καὶ βαρύ. Διὸ καὶ εἴ ποτε ἐν λογισμοῖς συμβαίῃ κλόνον καὶ βλάβην γίνεσθαι, ἐν ἑαυτῷ φυλάττει αὐτὰ, οὐδὲ προφέρει λόγον, κατὰ τὸ ἐν κρυπτῷ ἁμάρτημα, οὐδὲ πράττει ἀποτελεσματικῶς, εἰδὼς ἰάσιμον εἶναι τὸ ἐνθύμημα. Τὸ δὲ ἐν πράξει καὶ λόγοις, δυσίατον ἔσθ' ὅτε καὶ ἀνίατον. Διό φησιν· „ἡ[3]) καρδία μου ἐταράχθη ἐν ἐμοί.“ Οὐ γὰρ ἡρμήνευσα τὴν ταραχὴν, ἢ ἔπραξά τι κατ' αὐτόν. Ἀλλὰ καὶ δειλίας ἐπιπεσούσης θανάτου ἀκολοθοῦντος τῇ ἁμαρτίᾳ, ἐν ἐμαυτῷ αὐτὴν κατέσχον. Συμβαίνει γὰρ ἐκ τῶν ἔξω τὴν δειλίαν φανῆναι, καὶ ἑτέρων πρόσκομμα γενέσθαι τὸν δηλωθέντα. Τὸ δέ· „φόβος[4]) καὶ τρόμος ἦλθεν ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐκάλυψέ με σκότος·“ τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρχει, ἐχούσης τὸ παθητικὸν καὶ θυμικὸν, καὶ ἐπιθυμητικόν. Κἂν κατ' ἀρετήν τις προκόπτῃ, οὐκ ἀφανιζομένου τοῦ παθητικοῦ, συμβαίνει ἐν τῇ λεγομένῃ συμπαθείᾳ γενέσθαι. Ἀμέλει

---

[1]) Psalm. LV, 5. (LIV.) [2]) Psalm. LV, 3. (LIV.)
[3]) Psalm. LV, 4. (LIV.) [4]) Psalm. LV, 5. (LIV.)

γοῦν καὶ τὸ προκείμενον πρόσωπον, ὠθούμενον ὑπὸ φωνῶν ἐχθρῶν καὶ θλίψεως ἁμαρτωλοῦ, ἀναῤῥιπιζόμενον ἔσχε τὸ ἐνυπάρχον παθητικὸν, ὡς φοβηθῆναι, καὶ τρόμῳ ὑποπεσεῖν ὑπὸ τοῦ τῆς ἀπορίας σκότους· τὴν γὰρ σκοτοδινίασιν σκότος ἐκάλεσεν.

„Καὶ[1]) εἶπα· τίς δώσει μοι πτέρυγας ὡσεὶ περιστερᾶς;“ κ. τ. ε. Πτέρυγές[2]) εἰσι τῆς ἁγίας περιστερᾶς ἡ θεωρία σωμάτων καὶ ἀσωμάτων, δι᾽ ἧς ὑψωθεὶς ὁ νοῦς καταπαύει εἰς γνῶσιν τῆς ἁγίας τριάδος.

„Ἰδοὺ,[3]) ἐμάκρυνα φυγαδεύων, καὶ ηὐλίσθην ἐν τῇ ἐρήμῳ,“ κ. τ. ε. Ἡ[4]) τοῦ φυγαδεύειν λέξις, τὸ διώκειν καὶ εἰς φυγὴν τρέπειν τοὺς ἐλαυνομένους δηλοῖ. Φησὶ γοῦν ὁ τὸν ψαλμὸν λέγων· „ἰδοὺ,[5]) ἐμάκρυνα,“ τουτέστιν ἐπὶ πολὺ φυγαδεύων τὸν ἐχθρὸν καὶ τὸν ἁμαρτωλὸν, ὡς ἐκείνων ἐληλασμένων αὐλισθῆναί με „ἐν τῇ ἐρήμῳ,“ τουτέστιν διαναπαύσασθαι ἐν καταστάσει εἰρηνικῇ. Εἰ δὲ τὸ φυγαδεύειν ἰδίως ἐνταῦθα φυγεῖν σημαίνει, ἐρεῖ ὁ δίκαιος τοὺς ἐκ περιτομῆς φεύγων, καὶ μακρυνόμενος διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀλαζονείαν· „ηὐλίσθην ἐν τῇ ἐρήμῳ“ νόμου καὶ προφητῶν ἐκκλησίᾳ. Ἁρμόζει δὲ καὶ τῷ κατ᾽ οἰκονομίαν Χριστῷ.

„Προσεδεχόμην[6]) τὸν σώζοντά με ἀπὸ ὀλιγοψυχίας καὶ καταιγίδος,“ κ. τ. ε. Καταιγὶς[7]) ὁ μέγας πειρασμὸς καὶ πολὺς κατὰ τῆς ψυχῆς πνέων, ὥστ᾽ ἂν καὶ ναυαγῆσαι τὴν μὴ προσέχουσαν ἑαυτῇ.

„Καταπόντισον,[8]) κύριε, καὶ καταδίελε τὰς γλώσσας αὐτῶν, ὅτι εἶδον ἀνομίαν καὶ ἀντιλογίαν ἐν τῇ

---

1) Psalm. LV, 6. (LIV.)
2) R. in notis: Schedae Grabii.
3) Psalm. LV, 7. (LIV.)
4) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
5) Psalm. LV, 7. (LIV.) 6) Psalm. LV, 8. (LIV.)
7) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
8) Psalm. LV, 9. (LIV.)

πόλει," κ. τ. ε. Τοῖς [1]) ἀπὸ κακίας καὶ ψευδῶν δογμάτων πόλιν οἰκοδομοῦσιν ἀγνωσία ἐπισυμβαίνει, καὶ σύγχυσις γλωσσῶν παύουσα αὐτοὺς τῆς κακῆς ἐνεργείας, καθάπερ καὶ τοῖς ἐν Χαλάνῃ τὸν πύργον κατασκευάσασι. Ὁ καταποντισμὸς τὸν ἀφανισμὸν δηλοῖ, διότι πᾶν τὸ ἐν βυθῷ γεγονὸς ἀφανίζεται. Βυθὸς οὖν ἁμαρτία ἐστὶ καὶ ἀπώλεια ἡ τοῦ συνεστῶτος τῆς κακίας διάλυσις. Διὰ τοῦτό φησι καταποντίζεσθαι παρὰ θεοῦ τὸ κακὸν ἐν τῷ καταδιαιρεῖσθαι τὰς γλώσσας αὐτῶν ἐπὶ κακῷ συμφωνούντων.

„Τοῦ αὐτοῦ." „Καταπόντισον [2]) κύριε." Τίνων „αὐτῶν," ἢ ἐχθροῦ καὶ ἁμαρτωλοῦ; Ἡ ὡς ἄβυσσος σοφία, ἐν ᾗ ἐστι τὰ βάθη τοῦ θεοῦ, καταποντίζει ἐπικλύζουσα γλώσσας καὶ φωνὰς ἐχθροῦ τῇ ἀληθείᾳ τοῦ λόγου, καὶ τῶν πρεσβευόντων αὐτὸν, καὶ καταδιαιρεῖ αὐτὰς, διελέγχουσα τὸ ἀσύμφωνον καὶ τὸ διεσπασμένον αὐτῶν. Ἡ δὲ αἰτία, τοῦ ταῦτα λέγεσθαι, ἐπιφέρεται. Ἔστι γὰρ καὶ ἀντιλογία ἡ πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῶν λογομαχούντων, εἰς οὐδὲν χρήσιμον εἰ μὴ ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκουόντων. Χριστὸς δὲ λέγοι ἂν τὰ ἑξῆς περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ πόλεως, ἰδὼν τὴν ἐν αὐτῇ ἀνομίαν, καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ ἀντιλογίαν, τῶν διάφορα περὶ αὐτοῦ λεγόντων. „Καὶ [3]) οὐκ ἐξέλιπεν ἐκ τῶν πλατειῶν αὐτῆς." Εἰς πρόσωπον τοῦ προδότου ἀνεφέρετο ἂν δικαίως.

„Ἐλθέτω [4]) θάνατος ἐπ' αὐτοὺς, καὶ καταβήτωσαν εἰς ᾅδου ζῶντες· ὅτι πονηρία ἐν ταῖς παροικίαις αὐτῶν ἐν μέσῳ αὐτῶν," κ. τ. ε. Ἐλθέτω [5]) δὴ θάνατος ἐπ' αὐτοὺς, θάνατος ὁ διαιρῶν ψυχὴν ἀπὸ κακίας.

---

[1]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.

[2]) R. in notis: Catena Corderii. — Cfr. Psalm. LV, 9. (LIV.)

[3]) Psalm. LV, 11. (LIV.)

[4]) Psalm. LV, 15. (LIV.)

[5]) R. in notis: Schedae Grabii.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἐκεῖνοι [1]) εἰς ᾅδου ζῶντες κατέρχονται, οὐ κατήχησιν τῶν θείων παιδευμάτων ἔχοντες. Ὁ γὰρ ἄγευστος τῶν τῆς ζωῆς λόγων νεκρός ἐστιν· οὐ γὰρ οἷόν τε ζῶντά τινα τὴν κοινὴν ζωὴν, εἰς ᾅδην κατέρχεσθαι. Ἐπεὶ οὖν Ἰούδας καὶ ὁ λαὸς Ἰουδαίων κατήχησιν εἶχον τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, θανάτου ἐπ' αὐτοὺς ἐρχομένου τοῦ ἑπομένου τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντες εἰς ᾅδην κατέρχονται. Ἀκολούθως καὶ ὁ ἐπιφερόμενος λέγεται στίχος· „ὅτι [2]) πονηρία ἐν ταῖς παροικίαις αὐτῶν ἐν μέσῳ αὐτῶν.“ Εἰ γὰρ καὶ πεῖραν εἶχον τῶν ζωοποιῶν γραφῶν, οὐ κατῴκησαν, ἀλλὰ παρῴκησαν, ἐν αὐταῖς. Τό· „πονηρία [3]) ἐν μέσῳ αὐτῶν·“ τουτέστι τῷ ἡγεμονικῷ. Ἐν μέσῳ γὰρ εἶναι λέγεται τοῦ ὅλου ζώου. Ἢ καὶ τό· „εἰς [4]) ᾅδου ζῶντες·“ αἰφνιδίως ἀποθάνειεν. Παροικίας δὲ καλεῖ τὸν ἑκάστου βίον, διὰ τὸ ὀλιγοχρόνιον. Φησὶν οὖν, ὅτι καὶ ὁ βίος αὐτῶν καὶ ἡ ζωὴ πάσης πεπλήρωται πονηρίας καὶ κακίας, οὐκ ἐννοούντων τὸ ὀλιγοχρόνιον.

„Ἑσπέρας [5]) καὶ πρωῒ καὶ μεσημβρίας διηγήσομαι, καὶ ἀπαγγελῶ, καὶ εἰσακούσεται τῆς φωνῆς μου,“ κ. τ. ε. Ἐν [6]) μέσῳ τοῦ πρωῒ καὶ τῆς ἑσπέρας ἐστὶν ἡ μεσημβρία. Καὶ ὁ μὲν Ἰακὼβ ὀρθρίσας ἐπάλαιε μετὰ ἀγγέλου, Ἀβραὰμ δὲ ἐν μεσημβρίᾳ ἑώρα τοὺς ἀγγέλους, Λὼτ δὲ ἐν ἑσπέρᾳ.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ „Ἑσπέρας,“ [7]) κατὰ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν, περὶ τὴν τελευτὴν τοῦ κόσμου, ὅτε ἔπαθεν ὁ

---

[1]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
[2]) Psalm. LV, 15. (LIV.)
[3]) Cfr. Psalm. LV, 15. (LIV.)
[4]) Psalm. LV, 15. (LIV.)
[5]) Psalm. LV, 17. (LIV.)
[6]) R. in notis: Schedae Grabii.
[7]) R. in notis: Catena Corderii, et Cod. Coislinianus secundus. — Cfr. Psalm. LV, 17. (LIV.)

σωτήρ. „Πρωῒ,“[1]) ὅτε ἀνέστη. „Μεσημβρίας,“[2]) ὅτε ἰσχυρότερον πεισθέντες ἐπίστευσαν. Ἢ ἄρχεται τῆς διηγήσεως ἑσπέρας, καὶ ἀκμάζει ἐν αὐτῷ πρωῒ· Καὶ τελειοῖ ἀκμαζούσης ἡμέρας ἐν μεσημβρίᾳ.

„Εἰσακούσεται[3]) ὁ θεὸς, καὶ ταπεινώσει αὐτοὺς, ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων· οὐ γάρ ἐστιν αὐτοῖς ἀντάλλαγμα, καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν τὸν θεόν,“ κ. τ. ε. Εἰ[4]) πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καλῶς λέγεται ὑπάρχειν πρὸ τῶν αἰώνων. Καὶ ἐντεῦθεν γινώσκομεν, ὅτι αἰῶνες ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι γεγόνασιν.

„Ἐπίῤῥιψον[5]) ἐπὶ κύριον τὴν μέριμνάν σου, καὶ αὐτός σε διαθρέψει,“ κ. τ. ε. Ὡς[6]) διέθρεψε τὸν εἰπόντα Ἰακώβ· „ὁ[7]) θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητός μου.“

Ψαλμὸς πεντηκοστὸς πέμπτος.

„Ἐλέησόν[8]) με ὁ θεὸς, ὅτι κατεπάτησέ με ἄνθρωπος, ὅλην τὴν ἡμέραν πολεμῶν ἔθλιψέ με,“ κ. τ. ε. Ὁ[9]) Χριστὸς λέγει πρὸς τὸν πατέρα· ἐλέησόν με. Θεὸν γάρ με ὄντα ἄνθρωπος κατεπάτησε. Καὶ, οἶμαι, ἐντεῦθεν ἐλήφθη· „ὁ[10]) τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καταπατήσας.“

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Οἱ[11]) μὲν ἐπίγειοι δαίμονες καταπατοῦσιν ἡμᾶς· οἱ δὲ καταχθόνιοι ἐὰν ἀναβῶσι, κα-

---

1) Psalm. LV, 17. (LIV.)
2) Psalm. LV, 17. (LIV.)
3) Psalm. LV, 19. (LIV.)
4) R. in notis: Schedae Grabii.
5) Psalm. LV, 22. (LIV.)
6) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
7) Cfr. Genes. XLVIII, 15. 8) Psalm. LVI, 1. (LV.)
9) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
10) Hebr. X, 29.
11) R. in notis: Schedae Grabii.

λύπτουσιν ἡμᾶς. Διὸ εἴρηται· „ὅριον[1]) ἔθου ὃ οὐ παρελεύσεται, οὐδὲ ἐπιστρέψουσι καλύψαι τὴν γῆν.“

„Οὐ[2]) φοβηθήσομαι, τί ποιήσει μοι σάρξ,“ κ. τ. ε. Ὁ[3]) τὴν τοῦ δούλου μορφὴν λαβὼν, καὶ ἐν ὁμοιώματι γενόμενος σαρκὸς ἁμαρτίας, ὁ μὴ γνοὺς ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἑαυτὸν ἐποίησε σάρκα ἀναλαμβάνων, καὶ μηδὲν μόνος τῶν ἐν σαρκὶ ζησάντων ἁμαρτὼν, θαῤῥούντως λέγοι τό· „τί[4]) ποιήσει μοι σάρξ;“

„Παροικήσουσι[5]) καὶ κατακρύψουσιν, αὐτοὶ τὴν πτέρναν μου φυλάξουσι,“ κ. τ. ε. Δι'[6]) ὧν ἐνεργοῦμεν ἐπιτηροῦντες μαθεῖν· καρδιογνῶσται γὰρ οὐκ εἰσὶν οἱ δαίμονες.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ὁμοίως[7]) τῷ ὄφει οἱ πονηροὶ, ὡς εἴρηται· „καὶ[8]) σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν“ τὴν πτέρναν Χριστοῦ ἢ τοῦ δικαίου φυλάξουσι.

„Τοῦ[9]) εὐαρεστῆσαι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ ἐν φωτὶ ζώντων,“ κ. τ. ε. Φῶς[10]) ζώντων ἐστὶν ἡ γνῶσις ἡ τῶν ἀγγέλων.

Ψαλμὸς πεντηκοστὸς ἕκτος.

„Καὶ[11]) ἐν σκιᾷ τῶν πτερύγων σου ἐλπιῶ, ἕως οὗ παρέλθῃ ἡ ἀνομία,“ κ. τ. ε. Πρὸς[12]) τὸ πνεῦμα λέγει τὸ ἅγιον· τοῦτο γὰρ ἐν εἴδει ὤφθη περιστερᾶς.

---

1) Psalm. CIV, 9. (CIII.)
2) Psalm. LVI, 4. (LV.)
3) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
4) Psalm. LVI, 4. (LV.) 5) Psalm. LVI, 6. (LV.)
6) R. in notis: Schedae Grabii.
7) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
8) Genes. III, 15. 9) Psalm. LVI, 13. (LV.)
10) R. in notis: Schedae Grabii.
11) Psalm. LVII, 1. (LVI.)
12) R. in notis: Schedae Grabii.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἕως [1]) μὲν παρέλθοι ἡ ἀνομία, ἐλπίζει ὁ δίκαιος ἐν τῇ σκιᾷ τῶν πτερύγων τοῦ θεοῦ. Ἐπὰν δὲ παρέλθοι, καὶ ἀνύπαρκτος γένηται, οὐκέτι ἐλπίσει ἐν σκιᾷ, ἀλλ' ἐν αὐτῷ. Δύναται δὲ καὶ οὕτω νομεῖσθαι ταῦτα· ἐλπιῶ [2]) μὲν ἐν σκιᾷ τῶν πτερύγων σου· ἕως δὲ παρέλθοι ἡ ἀνομία, κεκράξομαι πρὸς τὸν θεὸν τὸν ὕψιστον.

„Ἐξαπέστειλεν [3]) ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἔσωσέ με,“ κ. τ. ε. Ἐξ [4]) οὐρανοῦ ἤτοι τὸν σωτῆρα ἐξαπέστειλεν, ἢ ἄγγελον σώζοντα.

„Ἐξαπέστειλεν [5]) ὁ θεὸς τὸ ἔλεος αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ,“ κ. τ. ε. Μήποτε [6]) ὁ εἰπών· „ἐγώ [7]) εἰμι ἡ ἀλήθεια·“ ἐστὶ καὶ αὐτὸ ἔλεος, ἵνα μὴ ἄλλο ζητῶμεν ἢ τὸν αὐτὸν ἔλεον.

„Ἐκοιμήθην [8]) τεταραγμένος,“ κ. τ. ε. Εἰπὼν [9]) γάρ· „ἡ [10]) ψυχή μου τετάρακται·“ μετ' οὐ πολὺ κεκοίμηται.

„Υἱοὶ [11]) ἀνθρώπων, οἱ ὀδόντες αὐτῶν ὅπλα καὶ βέλη, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν μάχαιρα ὀξεῖα,“ κ. τ. ε. Ὀδόντες [12]) εἰσὶ τῶν δαιμόνων οἱ πονηροὶ λογισμοὶ, δι' ὧν κατεσθίουσιν ἡμῶν τὴν ψυχήν.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Τῶν [13]) διαβαλλόντων ἡ γλῶσσα,

---

[1]) R. in notis: Catena Corderii.
[2]) Cfr. Psalm. LVII, 1. 2. (LVI.)
[3]) Psalm. LVII, 3. (LVI.)
[4]) R. in notis: Catena Corderii.
[5]) Psalm. LVII, 3. (LVI.)
[6]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
[7]) Ev. Joann. XIV, 6.
[8]) Psalm. LVII, 4. (LVI.)
[9]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
[10]) Ev. Joann. XII, 27.
[11]) Psalm. LVII, 4. (LVI.)
[12]) R. in notis: Schedae Grabii.
[13]) R. in notis: Schedae Grabii.

μάχαιρα ὀξεῖα, καὶ τῶν διδασκόντων τὰ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως.

„Ὑψώθητι[1]) ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ὁ θεός," κ. τ. ε. „Ἐὰν[2]) ὑψωθῶ, φησὶν ὁ σωτὴρ, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν."

„Ἐξεγέρθητι[3]) ἡ δόξα μου, ἐξεγέρθητι ψαλτήριον καὶ κιθάρα," κ. τ. ε. Δόξαν[4]) λέγει τὸ χάρισμα τοῦ νοῦ. Αὐτὸς ὁ νοῦς ψαλτήριόν ἐστι, τὸ δὲ περικείμενον τῷ νῷ, ὅπερ ἐστὶν ἡ ψυχὴ, κιθάρα.

„Ἐξομολογήσομαί[5]) σοι ἐν λαοῖς κύριε, ψαλῶ σοι ἐν ἔθνεσι," κ. τ. ε. Δύναται[6]) τοῦτο προτρεπτικὸν εἶναι πρὸς τὸ ἐξομολογεῖσθαι περὶ ἁμαρτιῶν ἐν ἐκκλησίᾳ.

„Ὅτι[7]) ἐμεγαλύνθη ἕως τῶν οὐρανῶν τὸ ἔλεός σου, καὶ ἕως τῶν νεφελῶν ἡ ἀλήθειά σου," κ. τ. ε. Ἐπεὶ[8]) ὁ ἐλεούμενος μέχρι βασιλείας ἀναβαίνει τῶν οὐρανῶν, ἐμεγαλύνθη ὁ ἔλεος τοῦ θεοῦ ἕως τῶν οὐρανῶν.

„Ὑψώθητι[9]) ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ὁ θεὸς, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου," κ. τ. ε. Δὶς[10]) ἐν τῷ ψαλμῷ τούτῳ εἴρηνται οἱ δύο οὗτοι στίχοι.

---

[1]) Psalm. LVII, 5. (LVI.)

[2]) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. ev. Joann. XII, 32.

[3]) Psalm. LVII, 8. (LVI.)

[4]) R. in notis: Cod. Coislinianus primus.

[5]) Psalm. LVII, 9. (LVI.)

[6]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.

[7]) Psalm. LVII, 10. (LVI.)

[8]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.

[9]) Psalm. LVII, 11. (LVI.)

[10]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.

Ψαλμὸς πεντηκοστὸς ἕβδομος.

„Εἰ[1]) ἀληθῶς ἄρα δικαιοσύνην λαλεῖτε,“ κ. τ. ε. Ἴδωμεν[2]) τί ἐστιν ἀληθῶς δικαιοσύνην λαλεῖν, καὶ ὁσαχῶς ἐνδέχεται τὸ τοιοῦτον γίνεσθαι. Καὶ καθ᾽ ἕνα μὲν τρόπον δικαιοσύνην ἔστι λαλεῖν, ὅτε ὑγιῆ περὶ δικαιοσύνης ἔχων τις δόγματα, περὶ τούτων διαλέγεται. Κατὰ δεύτερον δὲ τρόπον δικαιοσύνην τις λαλεῖ, ὁ ἀπὸ δικαιοσύνης ἐνυπαρχούσης τῇ ψυχῇ πάντα λέγων. Συναγαγὼν δέ τις ἀμφότερα, εὕροι ἂν τὸν ἀληθῶς δικαιοσύνην λαλοῦντα. Οἱ γὰρ ἔξωθεν[3]) φαινόμενοι τοῖς ἀνθρώποις δίκαιοι, ἔσωθεν δὲ μεστοὶ ὑποκρίσεως καὶ ἀνομίας τυγχάνοντες· κἂν λαλῶσι δικαιοσύνην, οὐκ ἀληθῶς αὐτὴν λαλοῦσιν. Ἡγοῦμαι δὲ, ὅτι οὐδεὶς δύναται δικαιοσύνην λαλῆσαι, μὴ μετέχων Χριστοῦ, ὃς[4]) „ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμὸς, καὶ ἀπολύτρωσις.“ Ἀκολουθεῖ δὲ τὸ ἀληθῶς λαλεῖν δικαιοσύνην τῷ εὐθέα κρίνειν, ὥστε μηδὲν εἶναι σκολιὸν ἐν τοῖς κρίμασι καὶ τοῖς λογισμοῖς τοῦ ἀληθῶς δικαιοσύνην λαλοῦντος.

„Καὶ[5]) γὰρ ἐν καρδίᾳ ἀνομίας,“ κ. τ. ε. Ἵνα[6]) δηλώσῃ ὁ λόγος πηγὴν μὲν καὶ ἀρχὴν πάσης ἁμαρτίας τὸ τοῦ φαύλου ἡγεμονικὸν, ἀνομιῶν πεπληρωμένον, ὥς τι ῥεῦμα ἀπὸ τῆς γῆς· τὴν δὲ πρᾶξιν, ἧς σύμβολον αἱ χεῖρες, τὴν ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ προαχθεῖσαν μελέτην· πρότερον μὲν τὸ κατὰ τὴν καρδίαν ὠνόμασε, δεύτερον δὲ τὸ κατὰ τὰς χεῖρας. Καὶ ἡ μὲν τῆς ἁμαρτίας ἀρχή ἐστιν ἀπὸ καρδίας, καὶ τὸ τέλος ἐν ταῖς πράξεσιν. Ἐπὶ δὲ τῶν ἐπιστρεφόντων πρὸς θεὸν, ἡ ἀρχὴ μὲν ἀπὸ

---

1) Psalm. LVIII, 1. (LVII.)
2) R. in notis: Catena Corderii.
3) Cfr. Matth. XXIII, 28. 4) I Cor. I, 30.
5) Psalm. LVIII, 2. (LVII.)
6) R. in notis: Catena Corderii.

τῆς ἀποχῆς τῶν κακῶν πράξεων· τέλος δὲ ἡ καθαρότης τῆς καρδίας. Διόπερ ἐνταῦθα μὲν ὅτε ἐλέγχονται οἱ ψεκτοὶ, τὰ τῆς καρδίας ἀνομήματα πρότερον, καὶ τότε τὰ συμπλεκόμενα ἀδικήματα ταῖς χερσὶν ὠνόμασται. Ἀντὶ δὲ τοῦ „συμπλέκουσι“ [1]) Θεοδοτίων καὶ ἡ πέμπτη ἔκδοσις· „διασταθμίζουσιν·“ Ἀκύλας δὲ „διασταθμίζεται“ περιέχει. Οὐχ ὡς ἔτυχε, φησὶ, συμπλέκουσι τὴν ἀδικίαν, ἀλλὰ διὰ ταύτας τὰς κακίας, ἐπελθόντος αὐτῇ στρατοπέδου, ἔφθασεν ἡ ἀνομία καὶ ἡ ἀντιλογία, καὶ ἐπὶ τὰ τείχη αὐτῆς, τοὺς φρουροῦντας αὐτὴν ἱεροὺς ἀγγέλους· καὶ γὰρ οὗτοι ἐγκατέλιπον αὐτὴν ἀνομοῦσαν, καὶ ἀντιλέγουσαν ἑωρακότες. Διότι ἀνομία [2]) καὶ πόνος, ἐναντίος τῇ ἐπαινετῇ ἡδονῇ, ἐν μέσῳ αὐτῆς σὺν ἀδικίᾳ γεγένηται, ὡς μὴ ἐκλείπειν ἐκ τῶν πλατειῶν αὐτῆς τόκον καὶ δόλον, δολιευομένων τῶν οἰκούντων αὐτὴν δι᾽ ὧν φρονοῦσι πονηρῶς· κοπιώντων δὲ τῷ αἴρειν ἐφ᾽ ἑαυτοῖς τὸ τῆς κακίας ἄχθος, μολίβδῳ παραβαλλομένης. Καὶ πλατείας αὐτῆς ἡγητέον εἶναι τὰς διὰ τὸ φιλήδονον πλατυνούσας ἑαυτὰς, τῷ τὴν πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον ὁδεύειν ὁδὸν, τουτέστι, τὸ ἡδονικὸν καὶ παθητικὸν βίον. Ἐν αὐταῖς γὰρ ἀεὶ μένων ὁ περὶ τὰ κακὰ κόπος, καὶ ὁ περὶ τὰς ἀπάτας δόλος, πληροῦσθαι ποιεῖ τό· „οὐκ [3]) ἐξέλιπεν ἐκ τῶν πλατειῶν αὐτῆς τόκος καὶ δόλος.“ Καὶ γὰρ διασταθμίζοντες ἕκαστα τῶν ἀδικημάτων εἰς τὴν συμπλοκὴν τῆς κακίας, οἱ πρὸς τὴν ἀδικίαν εὐχερεῖς, ἀδιαστάτως ἐνεργοῦσι τὰ αἱρετὰ, εἰς ἀνεξάλειπτον στήλην παραλαμβανομένων τῶν πράξεω τῆς ἀδικίας αὐτῶν.

„Ἀπηλλοτριώθησαν [4]) οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτ ἐπλανήθησαν ἀπὸ γαστρὸς, ἐλάλησαν ψευδῆ,“ κ.

---

[1]) Psalm. LVIII, 2. (LVII.)
[2]) Cfr. Psalm. LV, 10. 11. (LIV.)
[3]) Psalm. LV, 11. (LIV.)
[4]) Psalm. LVIII, 3. (LVII.)

Ἀλλοτριοῦνται[1]) ἀπὸ μήτρας, καὶ πλανῶνται ἀπὸ γαστρὸς οἱ ἐκ παιδὸς οὐκ ἐπὶ τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ἐπὶ τὴν κακίαν ὁδεύοντες.

„Θυμὸς[2]) αὐτοῖς κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφεως, ὡσεὶ ἀσπίδος κωφῆς, καὶ βυούσης τὰ ὦτα αὐτῆς,“ κ. τ. ε. Πᾶσα[3]) ψυχὴ μὴ ἀκούσασα λόγων σωζόντων αὐτὴν, ἀσπίς ἐστι βύουσα τὰ ὦτα αὐτῆς.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Διὰ[4]) τὸν ὡς ὄφεως τῶν ἁμαρτανόντων θυμὸν λέγεταί αὐτοῖς· „ὄφεις,[5]) γεννήματα ἐχιδνῶν·“ μὴ ἀνειληφόσι τὸ καθ' ὁμοιότητα τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τοῦ ὄφεως. Καὶ ὁ μὲν ἅγιος βύει τὰ ὦτα, ἵνα μὴ ἀκούσῃ κρίσιν αἵματος, καὶ ὡσεὶ κωφὸς οὐκ ἀκούει τῶν χειρόνων· ὁ δὲ ἁμαρτωλὸς οὐκ ἀκούει τῶν καλῶν, ὁμοίως ἀσπίδι κωφῇ βυούσῃ τὰ ὦτα αὐτῆς, ἵνα μὴ ἀκούσῃ φωνὴν ἐπᾳδόντων. Βύουσι δὲ καὶ οὗτοι τὰ ὦτα, περὶ ὧν ὁ λόγος, οὐ τὰ τῆς αἰσθήσεως, ἀλλὰ τῆς νοήσεως, ὅπως μὴ ἀκούσωσι τῶν τὰς σοφὰς ἐπῳδὰς προφητικὰς καὶ ἀποστολικὰς προσφερόντων. Τούτων γὰρ ἕκαστος σοφός ἐστι φαρμακεύων, τουτέστι σκευάζων φάρμακον λογικὸν, ἀλεξοῦν τὴν τῆς ἀσπίδος ὁρμήν.

„Ὁ[6]) θεὸς συντρίψει τοὺς ὀδόντας,“ κ. τ. ε. Τὸ[7]) „συνέθλασεν“ ἀντὶ τοῦ „συνθλάσει“ κατ' ἀλλαγὴν χρόνου. Τοῦτο δὲ αὐτοῖς ὁ θεὸς ποιεῖ εὐεργετῶν, ἵνα μὴ κατεσθίοντες τοὺς ὑπὸ σφῶν ἀπατωμένους ἀνθρώπους ὑπερβαλλούσῃ τιμωρίᾳ ὑπεύθυνοι γένωνται. Καὶ

---

[1]) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus
nus.

[2]) Psalm. LVIII, 4. (LVII.)

[3]) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus
us.

[4]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.

[5]) Matth. XXIII, 33.

[6]) Cfr. Psalm. LVIII, 6. (LVII.)

[7]) R. in notis: Cod. Coislinian. secundus, et Catena Corderii. — Cfr. Psalm. LVIII, 6. (LVII.)

τὰς μύλας δὲ αὐτῶν συνέθλασεν, ὅπως μὴ δάκνωσι, μηδὲ κατεσθίωσι. Σημειωτέον δὲ, ὅτι κατὰ τὴν γραφὴν διαφέρουσι μύλαι ὀδόντων· οἱ γὰρ τομεύουσι καὶ διαιροῦσι τὴν τροφὴν ὀδόντες, αἱ δὲ μασσώμεναι καὶ λεαίνουσαι μύλαι. Ὥσπερ δὲ τὸ διαπορευόμενον διά τινος πόρου ὕδωρ οὐ παραμένον, ἀλλὰ σκεδαννύμενον ἐξουδενεῖται· οὕτω καὶ οὗτοι ἐξευτελισθήσονται, οὐδὲν βέβαιον καὶ παράμονον ἔχοντες. Ὅθεν ἐπιφέρει· „ἐντενεῖ[1]) τὸ τόξον αὐτοῦ.“ Ἐσχημάτισε τὴν τοῦ θεοῦ τιμωρίαν, ὡς ἐπὶ τόξου, συνεχῶς πέμποντος τὰ βέλη, καὶ πάντας ἀναιροῦντος. Μέχρι γὰρ τοσούτου, φησὶ, ταῖς ἀφέσεσι χρῆται τῶν βελῶν, μέχρις ἂν πάντας κατατοξεύων ἀσθενεῖς ἐργάσηται.

„Ὡσεὶ[2]) κηρὸς τακεὶς ἀνταναιρεθήσονται, ἔπεσε πῦρ ἐπ᾽ αὐτοὺς, καὶ οὐκ εἶδον τὸν ἥλιον,“ κ. τ. ε. Ὥσπερ[3]) τῷ μέλιτι ἐπισυμβαίνει κηρὸς, οὕτως κακία ψυχῇ λογικῇ.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ὃν[4]) ὡς ἥλιον οὐκ εἶδον, ὡς πυρὸς πειραθήσονται.

„Εὐφρανθήσεται[5]) δίκαιος, ὅταν ἴδῃ ἐκδίκησιν,“ κ. τ. ε. Ἡ[6]) κόλασις τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀσφαλέστερον καὶ καθαρώτερον τὸν δίκαιον ἀπεργάζεται.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ὁ[7]) δίκαιος ὁρῶν τὸ σοφὸν τῆς εἰς τὸ κολάζεσθαι τοὺς ἀδίκους θείας κρίσεως, εὐφρανθήσεται.

---

[1]) Psalm. LVIII, 7. (LVII.)

[2]) Psalm. LVIII, 8. (LVII.)

[3]) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus primus.

[4]) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus primus.

[5]) Psalm. LVIII, 10 (LVII.)

[6]) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus primus.

[7]) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus primus.

Ψαλμὸς πεντηκοστὸς ὄγδοος.

„Ἐξελοῦ [1]) με ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου ὁ θεός μου,“ κ. τ. ε. Διὰ [2]) τό· „ἄνευ [3]) ἀνομίας ἔδραμον καὶ κατεύθυνα·“ καὶ διὰ τό· „τὸ [4]) κράτος μου πρὸς σὲ φυλάξω·“ ὁ σωτὴρ λέγει τὸν ψαλμόν· καὶ διὰ τό· „πρόσχες [5]) τοῦ ἐπισκέψασθαι πάντα τὰ ἔθνη.“

„Ὅτι [6]) ἰδοὺ ἐθήρευσαν τὴν ψυχήν μου,“ κ. τ. ε. Ἐθήρευσαν [7]) τὴν ψυχήν μου οἱ κραταιοὶ, καὶ ἐπέθεντό μοι. Οὐκ ἐκ παρέργου, φησὶ, τὴν πρὸς ἐμὲ μάχην ἐνίστανται, ἀλλ' ἐπίκεινται, μὴ βραχὺν ἐκδιδόντες καιρὸν, παντὶ δὲ τρόπῳ πολεμοῦντες ἡμᾶς. Κραταιοὺς δὲ εἶπεν, ὥστε καὶ ἀπὸ τῆς προσούσης αὐτοῖς ἰσχύος, μείζονα δεῖξαι τὴν κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλήν.

„Ἄνευ [8]) ἀνομίας ἔδραμον καὶ κατεύθυνα,“ κ. τ. ε. Ὁ [9]) λέγων· „τὸν [10]) ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα·“ φήσει τό· „ἄνευ [11]) ἀνομίας ἔδραμον καὶ κατεύθυνα·“ ἢ ὁ σωτὴρ μᾶλλον ταῦτα φήσει.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Οὐκ [12]) ἔστι κατευθῦναι τὴν ὁδὸν τὴν εἰποῦσαν· „ἐγώ [13]) εἰμι ἡ ὁδός·“ μὴ ἄνευ ἀνομίας δραμόντα.

---

1) Psalm. LIX, 1. (LVIII.)
2) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
3) Psalm. LIX, 4. (LVIII.)
4) Psalm. LIX, 9. (LVIII.)
5) Psalm. LIX, 5. (LVIII.)
6) Psalm. LIX, 3. (LVIII.)
7) R. in notis: Catena Corderii, et Cod. Coislinianus secundus.
8) Psalm. LIX, 4. (LVIII.)
9) R. in notis: Cod. Coislinianus.
10) II Tim. IV, 7. 11) Psalm. LIX, 4. (LVIII.)
12) R. in notis: Schedae Grabii.
13) Ev. Joann. XIV, 6.

„Ἐξεγέρθητι[1]) εἰς συνάντησίν μου, καὶ ἴδε," κ. τ. ε. Τίς[2]) ἄρα ἱκανὸς εἰπεῖν τῷ θεῷ· „ἐξεγέρθητι[3]) εἰς συνάντησίν μου, καὶ ἴδε;"

„Τοῦ αὐτοῦ." Τῷ[4]) γὰρ ἀναβαίνοντι δι' ὑγιοῦς[5]) βίου πρὸς θεὸν, ἐξεγείρεται εἰς συνάντησιν ὁ θεός. Καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ δὲ ὁ πατὴρ ἀπαντᾷ τῷ ἐπανερχομένῳ πρὸς αὐτὸν υἱῷ.

„Καὶ[6]) ῥομφαία ἐν τοῖς χείλεσιν αὐτῶν," κ. τ. ε. Ῥομφαία[7]) ἐν τοῖς χείλεσι τῶν δύσφημα καὶ ἀσεβῆ διδασκόντων ἑτεροδόξων.

„Μὴ[8]) ἀποκτείνῃς αὐτοὺς, μήποτε ἐπιλάθωνται τοῦ νόμου σου," κ. τ. ε. Ἀποκτείνει[9]) τούτους ὁ κύριος, οὓς συγχωρεῖ ἐπὶ πολὺ ἁμαρτάνειν· ἐκ γὰρ τούτου συμβαίνει λήθην γενέσθαι θεοῦ· „ἐν[10]) γὰρ τῷ ᾅδῃ τις ἐξομολογήσεταί σοι;"

„Καὶ[11]) ἐξ ἀρᾶς καὶ ψεύδους διαγγελήσονται συντέλειαι, ἐν ὀργῇ συντελείας, καὶ οὐ μὴ ὑπάρξουσι," κ. τ. ε. Ἀρὰ[12]) καὶ ψεῦδος, αἰτία τῆς συντελείας· ὡς, εἰ μὴ ταῦτα ἦν, οὔτε ὀργὴ, οὔτε συντέλεια ἦν.

---

1) Psalm. LIX, 4. (LVIII.)
2) R. in notis: Schedae Grabii.
3) Psalm. LIX, 4. (LVIII.)
4) R. in notis: Schedae Grabii.
5) Ed. Ruaei: εὐγιοῦς.
6) Psalm. LIX, 7. (LVIII.)
7) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
8) Psalm. LIX, 11. (LVIII.)
9) R. in notis: Schedae Grabii.
10) Psalm. VI, 5.
11) Psalm. LIX, 12. 13. (LVIII.)
12) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.

Ψαλμὸς πεντηκοστὸς ἔννατος.

„Ὁ[1]) θεὸς ἀπώσω ἡμᾶς," κ. τ. ε. Ὡς[2]) ἐκ προσώπου τῶν Ἰουδαίων σφῶν ἀποβολὴν αὐτῶν δηλοῖ διὰ τοῦ εἰπεῖν· „ὁ[3]) θεὸς ἀπώσω ἡμᾶς, καὶ καθεῖλες ἡμᾶς·" ἢ κατὰ Σύμμαχον· „ἀπεβάλου ἡμᾶς, καὶ διέκοψας ἡμᾶς·" ὅπερ δηλοῖ αὐτῶν τὴν ἀποκοπήν. Εἶτ' ἐπιλέγει· „ὠργίσθης,[4]) καὶ ᾠκτείρησας ἡμᾶς·" κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν „θυμωθεὶς μετέστρεψας ἡμᾶς." Τοῦτον δὲ μᾶλλον τὸν λόγον ἡ τῶν πραγμάτων ἔκβασις παρίστησι· μετὰ γοῦν τὴν τοῦ σωτῆρος παρουσίαν ταῦτα πεπόνθασι. Ὅτε γὰρ ἔφθασεν ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ, εἰς τέλος ἀπώσθησαν καὶ καθῃρέθησαν, καὶ ἀπεβλήθησαν, διεκόπησάν τε, καὶ περιήχθησαν, διασκορπισθέντες εἰς πάντα τὰ ἔθνη.

„Ἴασαι[5]) τὰ συντρίμματα αὐτῆς," κ. τ. ε. Κινηθεῖσα[6]) γὰρ, καὶ σαλευθεῖσα τῆς οἰκείας μονῆς καὶ στάσεως, ἡ προλεχθεῖσα γῆ συντρίμματα καὶ τραύματα ἐκτήσατο· διόπερ ἑξῆς λέγεται· „ἔδειξας[7]) τῷ λαῷ σου σκληρά."

„Ἔδειξας[8]) τῷ λαῷ σου σκληρά," κ. τ. ε. Δείκνυταί[9]) τινι σκληρὰ, ὅταν ἐπιπόνοις περιπέσῃ· ἅπερ ἄν τις δέξηται ἐπὶ μετάγνωσιν προτέρων ἁμαρτημάτων, οἶνον κατανύξεως πίνει, αἰτίαν τοῦ κατανύττεσθαι ἐπὶ μετανοίᾳ λαμβάνων. Πολλαχοῦ δὲ τῆς γραφῆς ἀκράτῳ ὁμωνυμεῖ τὰ σκληρὰ τὰ περιστατικά· ὡς ἐν τῷ· „ποτήριον[10]) ἐν χειρὶ κυρίου οἶνου ἀκράτου." Ὁμωνυμεῖ

---

[1]) Psalm. LX, 1. (LIX.)
[2]) R. in notis: Catena Corderii.
[3]) Psalm. LX, 1. (LIX.) [4]) Psalm. LX, 1. (LIX.)
[5]) Psalm. LX, 2. (LIX.)
[6]) R. in notis: Catena Corderii.
[7]) Psalm. LX, 3. (LIX.) [8]) Psalm. LX, 3. (LIX.)
[9]) R. in notis: Catena Corderii.
[10]) Psalm. LXXV, 8. (LXXIV.)

δὲ τὰ σκληρὰ ταῖς εἰρημέναις σκληραῖς ὁδοῖς ἐν ἓξ καὶ δεκάτῳ ψαλμῷ, οὕτως· „διὰ[1]) τοὺς λόγους τῶν χειλέων σου ἐγὼ ἐφύλαξα ὁδοὺς σκληράς.“ Ἐκεῖ μὲν γὰρ ὁδοὶ σκληραὶ εἴρηνται αἱ ἀρεταὶ, διὰ τὸ σὺν ἱδρῶτι πολλῷ καὶ πόνῳ κατορθοῦσθαι αὐτάς. Ἐνταῦθα δὲ εἶδεν ὁ λαὸς σκληρὰ, πειρασθεὶς κακωτικῶν.

„Ἔδωκας[2]) τοῖς φοβουμένοις σε σημείωσιν,“ κ. τ. ε. Ἡμεῖς[3]) μὲν, φησὶ, δι' ἣν ἐπράξαμεν δυσσέβειαν, τετιμωρήμεθα· οἱ δὲ φοβούμενοί σε, σημεῖον ἐδέξαντο, — δῆλον δὲ, ὅτι ἐν ᾧ ἐσφραγίσθημεν —, ὅπως πάσης κολαστικῆς τιμωρίας ἔξω γένοιντο. Τούτου δὲ τοῦ σημείου τύπος ἦν τὸ ἐν ταῖς φλιαῖς τῶν προβάτων ἐν Αἰγύπτῳ χριόμενον αἷμα.

Ψαλμὸς ἑξηκοστός.

„Ἀπὸ[4]) τῶν περάτων τῆς γῆς πρὸς σὲ ἐκέκραξα,“ κ. τ. ε. Ὁ[5]) αἰσθανόμενος ἑαυτοῦ ἐν ὅσοις λείπεται τῆς τελειότητος, ἐν τῷ νοεῖν, τίς ὁ τέλειος, καὶ ἀναφέρων ἐν ταῖς εὐχαῖς, περὶ τούτου λέγει τό· „εἰσάκουσον[6]) ὁ θεὸς τῆς δεήσεώς μου·“ εἰσακουσθήσεται. Ὅταν δὲ ὁ ἀτελὴς ἀναισθητεῖ ὧν ἐστιν ἐνδεὴς, σιωπᾷ αὐτοῦ ἡ δέησις· τοῦ αἰσθανομένου, καὶ ἐμπαρέχοντος ἑαυτὸν τῷ θεῷ εἰς τὸ τελειωθῆναι, βοήσαντος.

„Ἐν[7]) τῷ ἀκηδιάσαι τὴν καρδίαν μου,“ κ. τ. ε. Ἀκηδιᾷ[8]) γὰρ ὡς ἀληθῶς, καὶ ἀδημονεῖ πᾶσα θεοφιλὴς

---

[1]) Psalm. XVII, 4. (XVI.)
[2]) Psalm. LX, 4. (LIX.)
[3]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
[4]) Psalm. LXI, 2. (LX.)
[5]) R. in notis: Catena Corderii.
[6]) Psalm. LXI, 1. (LX.) [7]) Psalm. LXI, 2. (LX.)
[8]) R. in notis: Catena Corderii.

ψυχὴ, τῷ θνητῷ ἐνδιατρίβουσα βίῳ. Ἀκηδιᾷ δὲ καὶ ἀδημονεῖ καὶ διὰ φιλανθρωπίαν, τὸ πλῆθος τῶν ἀπολλυμένων θεωρῶν. Πενθεῖ δὲ καὶ πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων, καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ ἀνομίᾳ, καὶ ἀσεβείᾳ, ᾗ ἔπραξαν, ὥσπερ οὖν καὶ ὁ Δαυίδ· διὸ αὐτὸς μὲν ἔφυγε τὰ μέσα τῆς γῆς, καὶ ἐν ἄκροις αὐτῶν γενόμενος ἐβόα πρὸς τὸν Θεόν· ἐπὶ δὲ τῇ τῶν πολλῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Σαοὺλ ἀπωλείᾳ, τὴν ψυχὴν ἀλγῶν, ἀπεκλαίετο.

„Ἐν¹) πέτρᾳ ὕψωσάς με," κ. τ. ε. Πέτραν²) σημαίνεσθαι ἐκδεξόμεθα ῥέουσαν πνευματικὸν πόμα, τὸν Χριστόν φημι. Ὁ ἐν ταύτῃ τῇ πέτρᾳ γενόμενος, τῷ μετέχειν αὐτῆς· — ὑπάρχει γὰρ σοφία,³) καὶ δικαιοσύνη, καὶ ἁγιασμός· — μετεωρίζεται κατὰ τὸν νοῦν, ὑψούμενος ὑπὸ τοῦ θεοῦ. Καὶ οἱ ἕπεσθαι δὲ τῷ σωτῆρι προθέμενοι, κατὰ τὰς αὐτοῦ προτροπὰς λέγοντος· „δεῦτε⁴) ὀπίσω μου·" ὁδηγῷ αὐτῷ χρώμενοι, τῆς αὐτῆς ἐπάρσεως κοινωνοῦσι, οὐκ ἄλλον ἐλπίσαντες ἡγεμόνα εὑρήσειν τῆς ἀγούσης πρὸς τὸν πάντων αἴτιον ὁδοῦ. Ταύτης τῆς δωρεᾶς τυχὼν καὶ Δαυὶδ, μεθ' ὕμνου λέγει τῷ κυρίῳ· „ὡδήγησάς⁵) με, ὅτι ἐγενήθης ἐλπίς μου·" οὐ μόνον δὲ ὁδηγὸς, ἀλλὰ καὶ πύργος⁶) γέγονάς μοι ἀπὸ προσώπου ἐχθροῦ. Σὲ γὰρ ἰσχὺν ἔχων, καὶ ἰσχύος πύργον, ἀβλαβὴς διέμεινα· καίτοι τοῦ ἐχθροῦ τυγχάνοντος ἀντιπροσώπου, καὶ πολεμεῖν θέλοντος. Δύναται ἀναφορὰν ἔχειν εἰς τό· „ἀπὸ⁷) προσώπου ἐχθροῦ·" καὶ τό· „ὡδήγησάς⁸) με·" εἱρμῷ τοιούτῳ· ὡδήγησάς με ἀπὸ προσώπου ἐχθροῦ, ἐλπίς μου γεγενημένος·

¹) Psalm. LXI, 2. (LX.)
²) R. in notis: Catena Corderii.
³) Cfr. I Cor. I, 30. ⁴) Matth. VII, 19.
⁵) Psalm. LXI, 2. 3. (LX.).
⁶) Cfr. Psalm. LXI, 3. (LX.)
⁷) Psalm. LXI, 3. (LX.) ⁸) Psalm. LXI, 2. (LX.)

ἀλλὰ καὶ πύργος ἰσχύος πρὸς τὸ ὡδηγηκέναι με, ἀπὸ προσώπου ἐχθροῦ γέγονάς μοι. Ἐλπὶς τῶν ἁγίων ἀληθινὴ καὶ ἀδιάπτωτος ὁ σωτήρ· περὶ οὗ φησι Παῦλος· „καὶ[1]) Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν·“ καὶ ἡ προφητεία· „ἐπ᾽[2]) αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσιν.“ Αὐτὸς γὰρ ὁ προαναφωνηθεὶς ἔσεσθαι ἐθνῶν προσδοκία. Παροικεῖ δέ τις τελειωθεὶς ἐν ἁγιότητι εἰς τοὺς αἰῶνας ἐν ἐκείνῳ τῷ σκηνώματι· ὃ δηλοῖ τό· „τίς[3]) κατασκηνώσει ἐν ὄρει ἁγίῳ σου;“ Αἰώνιον γὰρ τοῦτο ταὐτὸν ὂν τῇ σκηνῇ, ἣν ἔπηξεν ὁ κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. Πλὴν εἰ καὶ οὕτω τελειότητος ἔχει ἡ τοιαύτη σκηνὴ, ὡς καὶ ἅγια ἁγίων εἶναι, ἀλλ᾽ οὖν ἐστι μετ᾽ αὐτὴν κατάστασις ὑπερέχουσα τῶν λογικῶν, καθ᾽ ἣν ἔσονται ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ, μᾶλλον δὲ τῇ τριάδι· διὸ παροικεῖν[4]) εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀλλ᾽ οὐ κατοικεῖν ἐν τῷ σκηνώματι εἴρηται. Ὁ ἐν τούτῳ τῷ οἴκῳ γεγονὼς, σκεπασθήσεται[5]) ἐν τῇ τῶν πτερύγων τοῦ θεοῦ σκέπῃ.

„Ἔδωκας[6]) κληρονομίαν τοῖς φοβουμένοις,“ κ. τ. ἑ. Πλούσιος[7]) γὰρ ὢν, φησὶ, καὶ μεγάλας δωρεὰς παρέχεις· μᾶλλον δὲ χαριζόμενος τοῖς τελείοις ἀνθρώποις τὸ γενέσθαι σου υἱοὺς, κληρονομίαν αὐτοῖς δέδωκας. Εἰ γὰρ καὶ προσδοκᾶται δοθησομένη μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι· ἀλλά γε τῷ ἤδη ηὐπρεπίσθαι, δέδοται τοῖς εἰς αὐτὴν κατὰ καιρὸν τὸν δέοντα ἀχθησομένοις. Καὶ ἔτι τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὁ θεὸς κληρονομίαν ἔδωκεν. Ἐάν τις ἡ διαφορὰ φοβουμένων τὸν θεὸν καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, πιστευόντων αὐτῷ καὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, ἐπεὶ πολλάκις εἴρηται, ὑπο-

---

1) I Tim. I, 1. 2) Cfr. Genes. XLIX, 10.
3) Psalm. XV, 1. (XIV.)
4) Cfr. Psalm. LXI, 4. (LX.)
5) Cfr. Psalm. LXI, 4. (LX.)
6) Psalm. LXI, 5. (LX.)
7) R. in notis: Catena Corderii.

δεεστέρους εἶναι τοὺς οἰκειωθέντας τῇ τοῦ θεοῦ προσηγορίᾳ, τῶν ἑνωθέντων αὐτῷ τῷ θεῷ· ὅρα, ὡς καὶ τοῖς φοβουμένοις τὸν θεὸν δέδοται ἡ κληρονομία. Εἰ γὰρ τοῖς ὑποδεεστέροις ὑπῆρκται ἡ χάρις αὕτη, πολλῷ πλέον τοῖς ὑπεραναβεβηκόσιν.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Τάχα [1]) κληρονομίαν τὴν ἀνάλογον τῷ Ἰσραὴλ ἔδωκε τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν ὁ κύριος, τὴν δὲ ἀνάλογον τοῖς Λευίταις ἔδωκε τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.

„Οὕτως [2]) ψαλῶ τῷ ὀνόματί σου,“ κ. τ. ε. Ἐπεὶ [3]) ὧν ἠξίωσα παρὰ σοῦ τέτυχα, εὐχάριστος οὕτω γεγονὼς „ψαλῶ [4]) τῷ ὀνόματί σου,“ ὑμνῶν δι' ἔργων, νοημάτων τε καὶ λόγων ἀγαθῶν τὴν ἐπ' ἐμοὶ κληρωθεῖσαν προσηγορίαν σου. Καὶ πρὸς τούτῳ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἃ ηὐξάμην ἀποδώσω· ὥσπερ ὁ Ἰακὼβ φησιν· „ἐὰν [5]) δῷ μοι ὁ θεὸς ἄρτον φαγεῖν,“ καὶ τὰ ἑξῆς· „πάντων [6]) ὧν ἐάν μοι δῷς, δεκάτην ἀποδεκατώσω σοι αὐτά.“ Πρὸ γὰρ τούτων τῶν λόγων φέρεται τό· „ηὔξατο [7]) ὁ Ἰακὼβ, λέγων τό· ἐὰν ᾖ κύριος μετ' ἐμοῦ·“ ἕως τοῦ· „δεκάτην [8]) ἀποδεκατώσω σοι αὐτά.“ Εὖ δὲ καὶ τὸ εἰπεῖν, ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὰς εὐχὰς ἀποδοῦναι, ψάλλειν τε τῷ ὀνόματι τοῦ θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· τῷ τὸ μὲν ψάλλειν τῷ ὀνόματι τοῦ ὑμνουμένου παρεκτείνειν ἕως τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· τὸ δὲ τὰς εὐχὰς ἀποδοῦναι πληροῦσθαι, ἕως ἔτι ὁ ἐξ ἡμερῶν συμπληρούμενος χρόνος ἐστίν· οὗτος δέ ἐστιν ὁ παραμετρούμενος τῇ ἑκάστου ζωῇ. Ἕως οὖν ἐν βίῳ ἐσμὲν, τὰς εὐχὰς

---

1) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
2) Psalm. LXI, 8. (LX.)
3) R. in notis: Schedae Grabii.
4) Psalm. LXI, 8. (LX.)
5) Cfr. Gen. XXVIII, 20.
6) Cfr. Gen. XXVIII, 22.
7) Cfr. Gen. XXVIII, 20.
8) Cfr. Gen. XXVIII, 20.

ἀποδώσωμεν, ἵνα καὶ μέλλειν εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, τῷ ὀνόματι τοῦ θεοῦ δυνηθῶμεν.

Ψαλμὸς ἑξηκοστὸς πρῶτος.

„Εἰς[1]) τὸ τέλος, ὑπὲρ Ἰδιθοὺμ[2]) ψαλμὸς τῷ Δαυίδ," κ. τ. ε. Ἰδιθοὺμ[3]) κριτοῦ ἐρχομένου Δαυίδ, ἱκανοῦ χειρί. Ἔστι δὲ ὁ ψαλμὸς περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τοῦ αἰωνίου κριτοῦ ἐρχομένου, τοῦ ὄντος ἱκανοῦ χειρί.

„Οὐχὶ[4]) τῷ θεῷ ὑποταγήσεται ἡ ψυχή μου;" κ. τ. ε. Πᾶς[5]) ὁ ὑποτασσόμενός τινι, τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ φρονεῖ. Καὶ εἰ κατὰ τὸν Παῦλον πάντες ὑποταγησόμεθα τῷ Χριστῷ, πάντες τὰ αὐτὰ Χριστῷ φρονήσωμεν.

„Τοῦ αὐτοῦ." Τὸ[6]) „ὑποταγήσεται," ἐπεὶ ὁ σωτὴρ λέγει, ἀναφέρεται εἰς τό· „τότε[7]) υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα." Ὅτι δὲ τὸν πατέρα λέγει, δῆλον ἐκ τοῦ· „πλὴν[8]) τὴν τιμήν μου ἐβουλεύσαντο ἀπώσασθαι, ἔδραμον ἐν δίψει." Ἅμα δὲ μανθάνομεν, ὅτι τὸ ὑποταγησόμενον ψυχή ἐστιν· ὅτι τὸ σωτήριον τῆς ψυχῆς ἡ αὐτοσωτηρία παρὰ θεοῦ ἐστι, διὸ αὐτὸς ὁ σωτήρ ἐστι τοῦ ταῦτα λέγοντος· καὶ οὐκ ἐστι σωτήριον ἀπό τινος λαβεῖν ὑποταγέντα ἢ ἀπὸ θεοῦ. Διὸ θεῷ ὑποτασσώμεθα, τῷ ἀντιλαμβανομένῳ τῶν αὐτῷ μόνῳ ὑποτασσομένων, καὶ σώζοντι αὐτοὺς, ὥστε διὰ τὴν πρὸς τὸν θεὸν αὐτῶν ὑποταγὴν ἐπὶ πλεῖον ἑστακέναι αὐτοὺς ὑπὸ μηδενὸς σαλευομένους. „Ἀντι-

---

1) Psalm. LXII. (LXI.)

2) Ed. Ruaei constanter: Ἰδιθούμ.

3) R. in notis: Schedae Grabii.

4) Psalm. LXII, 1. (LXI.)

5) R. in notis: Schedae Grabii.

6) R. in notis: Catena Corderii. — Cfr. Psalm. LXII, 1. (LXI.)

7) I Cor. XV, 28. 8) Psalm. LXII, 4. (LXI.)

λήπτωρ [1]) μου, οὐ μὴ σαλευθῶ ἐπὶ πλεῖον.“ Ἤτοι ὅτι ἐσαλεύθη, ἐξ οὗ ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ταῦτά φησιν, ὡς ὀλίγον σαλευθεὶς, διὰ τὸν ὀλίγον ἐν σώματι χρόνον· εἶτ᾽ οὖν περίλυπος γενόμενος τὴν ψυχὴν, ἤρξατο μόνον λυπεῖσθαι, καὶ τεταράχθαι ὀλίγον, λέγει τό· „οὐ [2]) μὴ σαλευθῶ ἐπὶ πλεῖον.“ Ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, ὡς οἱ ἐπὶ πλεῖον σαλευόμενοι.

„Ἕως [3]) πότε ἐπιτίθεσθε εἰς ἄνθρωπον,“ κ. τ. ε. Τοῦτο [4]) ὅμοιόν ἐστι τῷ· „νῦν [5]) ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι.“ Ἄνθρωπον ζητοῦσιν ἀποκτεῖναι· καὶ οἱ ἐπιτιθέμενοι, ἀνθρώπῳ ἐπιτίθενται.

„Πλὴν [6]) τὴν τιμήν μου ἐβουλεύσαντο ἀπώσασθαι,“ κ. τ. ε. Τιμὴ [7]) τῆς λογικῆς ψυχῆς, ἀρετὴ καὶ γνῶσις.

„Πλὴν [8]) τῷ θεῷ ὑποτάγηθι ἡ ψυχή μου,“ κ. τ. ε. Ἐπὶ [9]) μὲν τῇ προτέρᾳ ὑποταγῇ σωτήριον, ἐπὶ δὲ τῇ δευτέρᾳ ὑπομονὴ παρὰ θεοῦ. Καὶ γὰρ, φησὶ, πολλὰ τὰ παρὰ τούτων ἐπαγόμενα κακά· ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν βλέπω τὸν θεὸν, αὐτὸν ἔχων προσδοκίαν καὶ ἐλπίδα. Διὸ καὶ ὑπομένω τὰ γενόμενα· εἰωθὼς γάρ μοι βοηθεῖν, βοηθήσει καὶ νῦν, καὶ οὐ συγχωρήσει τούτοις τὸ οἰκεῖον ἐξανύσαι σκοπὸν, ὥστε περιγενέσθαι μὲν ἡμῶν, ἀναστῆσαι δὲ καὶ ἀποδιῶξαι τῶν ἡμετέρων, καὶ ἐν φυγῇ καταστῆσαι.

„Ἐλπίσατε [10]) ἐπ᾽ αὐτὸν πᾶσα συναγωγὴ λαοῦ,“ κ. τ. ε. Ὡσεὶ [11]) ἔλεγε· μὴ μόνον τὸ κατ᾽ ἐκλογὴν γά-

---

[1]) Psalm. LXII, 2. (LXI.)
[2]) Psalm. LXII, 2. (LXI.)
[3]) Psalm. LXII, 3. (LXI.)
[4]) R. in notis: Catena Corderii.
[5]) Ev. Joann. VIII, 40. [6]) Psalm. LXII, 4. (LXI.)
[7]) R. in notis: Schedae Grabii.
[8]) Psalm. LXII, 5. (LXI.)
[9]) R. in notis: Catena Corderii.
[10]) Psalm. LXII, 8. (LXI.)
[11]) R. in notis: Catena Corderii.

ριτος τὸ λεῖμμα· ὅπερ ἔσται, ὅτε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται. „Ἐκχέατε[1]) ἐνώπιον αὐτοῦ τὰς καρδίας ὑμῶν.“ Ὁ πάντα τὸν φαῦλον ἀποθέμενος διαλογισμὸν, καὶ ἄκρως μετανοήσας, ὡς μηδὲ μεμνῆσθαι τῶν χειρόνων, ἐξέχεεν ἐνώπιον αὐτοῦ τὴν καρδίαν ἑαυτοῦ. „Ὅτι[2]) σὺ ἀποδώσεις ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.“ Ἑκάστῳ ἀποδώσει ὁ θεὸς κατὰ τὰ ἔργα, ἢ τὰ ἀγαθὰ, ἢ τὰ κακὰ, ἢ τὰ πολλὰ, ἢ τὰ ὀλίγα· κατὰ ὁποίων δήποτε μέτρων ποιότητα ἢ ποσότητα, ὧν ἀποδίδωσι.

„Πλὴν[3]) μάταιοι οἱ υἱοὶ ἀνθρώπων, ψευδεῖς οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν ζυγοῖς τοῦ ἀδικῆσαι, αὐτοὶ ἐκ ματαιότητος ἐπὶ τὸ αὐτό,“ κ. τ. ε. Μάταιοί[4]) εἰσιν οἱ τοῖς ματαίοις καὶ φθαρτοῖς τοῦ αἰῶνος τούτου προσκαθεζόμενοι πράγμασι. Μάταια τὰ ἀνθρώπινα πάντα καὶ μεταβολὴν ὀξεῖαν δεχόμενα.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Οὐ[5]) ψεύδομαι περὶ τὴν δικαιοσύνην· αὐτὴ γὰρ ζυγός ἐστι τῶν ἀρετῶν. Ψευδεῖς εἰσιν υἱοὶ, ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου γεγεννημένοι. Ἀμελοῦσι γὰρ, φησὶ, τῆς ἰσότητος· ἀνίσως δὲ κατέχουσι τὰ τῆς διανοίας ζυγὰ, καὶ τοῦ μὲν δικαίου καταφρονοῦσι, ἀδικίᾳ δὲ χαίρουσι.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Οἱ[6]) κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα οὕτω· κατὰ δὲ Θεοδοτίωνα· „ἀτμὶς υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, ψευδεῖς υἱοὶ ἀνδρὸς ὡς ῥοπὴ ζυγοῦ.“ Οὐδὲν, φησὶ, μόνιμον τῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλ' ἀτμῷ ἔοικε ἀναπεμπομένῳ καὶ παραυτίκα σκεδαννυμένῳ, καὶ ῥοπῇ ζυγοῦ ποτὲ μὲν καθιεμένῃ, ποτὲ δὲ ἀνανευούσῃ. Ζητεῖται δὲ, εἰ οἱ

---

1) Psalm. LXII, 8. (LXI.)
2) Psalm. LXII, 12. (LXI.)
3) Psalm. LXII, 9. (LXI.)
4) R. in notis: Schedae Grabii.
5) R. in notis: Schedae Grabii.
6) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Psalm. LXII, 9. (LXI.)

ἅγιοι οὐ μάταιοι. Οὐχ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ ἅγιοι. Κατηργήθη γὰρ αὐτῶν ἡ κατὰ ἄνθρωπον γένεσις.

„Ἅπαξ[1]) ἐλάλησεν ὁ Θεὸς, δύο ταῦτα ἤκουσα,“ κ. τ. ε. Τὸν[2]) λόγον ἅπαξ ἐλάλησεν ὁ Θεὸς, τὸν περὶ προνοίας καὶ κρίσεως ἔχοντα λόγον· τοῦτο γὰρ δηλοῦται ἐκ τῶν ἐπιφερομένων ῥητῶν.

Ψαλμὸς ἑξηκοστὸς δεύτερος.

„Ὁ[3]) Θεὸς, ὁ Θεός μου πρὸς σὲ ὀρθρίζω. Ἐδίψησέ σοι ἡ ψυχή μου, ποσαπλῶς σοι ἡ σάρξ μου, ἐν γῇ ἐρήμῳ καὶ ἀβάτῳ καὶ ἀνύδρῳ· οὕτως ἐν τῷ ἁγίῳ ὤφθην σοι, τοῦ ἰδεῖν τὴν δύναμίν σου καὶ τὴν δόξαν σου,“ κ. τ. ε. Πᾶς[4]) ὁ ἀποθέμενος τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσάμενος τὰ ὅπλα τοῦ φωτὸς, ὀρθρίζει πρὸς τὸν Θεόν.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Τῷ[5]) Θεῷ μὲν διψᾷ ὁ τοῦ καλοῦ διψῶν, διαβόλῳ δὲ, ὁ τοῦ αἰσχροῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ ὀφθῆναι δεῖ τῷ Θεῷ τὸν ὀψόμενον τὴν δύναμιν καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ. Χριστὸς δὲ Θεοῦ δύναμις καὶ ἀπαύγασμα[6]) τῆς δόξης αὐτοῦ. Καὶ ὁ μὲν ἄγαμος[7]) μεριμνῶν τὰ τοῦ κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Θεῷ, ἵνα ᾖ ἅγιος τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι, εἴποι ἂν περὶ τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς τῷ κυρίῳ· „σοὶ[8]) ἡ σάρξ μου.“ Ὁ δὲ πορνεύων εἴποι ἂν τῷ διαβόλῳ· „σοὶ ἡ σάρξ μου.“ Ὁ

---

[1]) Psalm. LXII, 10. (LXI.)

[2]) R. in notis: Schedae Grabii.

[3]) Psalm. LXIII, 1. 2. (LXII.)

[4]) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus primus.

[5]) R. in notis: Catena Corderii.

[6]) Cfr. Hebr. I, 3. [7]) Cfr. I Cor. VII, 32. 34.

[8]) Psalm. LXIII, 1. (LXII.)

ἐν ἁγνείᾳ δ' ὤν, λέγοι ἂν τὴν ἑαυτοῦ σάρκα „ἐν[1]) τῇ ἐρήμῳ·“ ἐπείπερ ἐν ἐρημίᾳ ἐστὶν ἡ σὰρξ αὐτοῦ, καὶ „ἐν[2]) ἀβάτῳ,“ οὐδὲ πονηροῦ λογισμοῦ ἐπιβαίνοντος αὐτῷ. Καὶ „ἐν[3]) ἀνύδρῳ·“ ὑγρὸν μὲν γὰρ τὸ σῶμα τοῦ καταφεροῦς· ξηρὸν δὲ τὸ τοῦ καθαρεύοντος. Ὅθεν ὁ εὐνοῦχος λέγει „ὅτι[4]) ἐγώ εἰμι ξύλον ξηρόν.“ Πλὴν ὁ λέγων οὕτως· „ἐν[5]) τῷ ἁγίῳ ὤφθην σοι·“ ὀρθρίζει πρὸς θεόν, καὶ διψᾷ ἑαυτῷ τῇ ψυχῇ ἑαυτοῦ πολλαπλῶς, καὶ ἡ σὰρξ αὐτοῦ ἐν γῇ ἐστιν ἐρήμῳ, ἀβάτῳ καὶ ἀνύδρῳ.

„Ὅτι[6]) κρεῖσσον τὸ ἔλεός σου ὑπὲρ ζωάς, τὰ χείλη μου ἐπαινέσουσί σε,“ κ. τ. ε. Ἡ[7]) μὲν τοῦ ἀνθρώπου ζωή, ἡ ἁγία γνῶσις ὑπάρχει· τὸ δὲ ἔλεος κυρίου, ἡ τῶν γεγονότων θεωρία ἐστί. Πολλοὶ δὲ ἡμῖν τοῦ αἰῶνος τούτου καθυπέσχοντο γνώσεις· ἀλλὰ κρεῖσσον τὸ ἔλεος κυρίου ὑπὲρ ζωάς.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Τὰ[8]) χείλη μου, φησὶν, ἐπαινεῖ, ψυχὴ δὲ αἰνεῖ, πνεῦμα δὲ καὶ νοῦς ψάλλουσι.

„Οὕτως[9]) εὐλογήσω σε ἐν τῇ ζωῇ μου, ἐν τῷ ὀνόματί σου ἀρῶ τὰς χεῖράς μου,“ κ. τ. ε. Αἴρει[10]) καὶ ἐπαίρει τὰς χεῖρας ἑαυτοῦ ὁ ἅγιος, οὐράνια πράττων. Αἴρει δὲ καὶ τὰς χεῖρας ὁ δίκαιος ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου, ὅτε ἀπὸ ὑγιῶν δογμάτων περὶ θεοῦ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν εὐσεβείας ἐπαίρει ἀπὸ τῶν γηΐνων τὸ πρακτικὸν ἑαυτοῦ· ὅτε δὲ ἐξ ἀλλοφύλου τινὸς διδασκαλίας, αἴρει μὲν τὰς χεῖρας ἑαυτοῦ, οὐ μὲν δὴ ἐν ὀνόματι κυρίου.

---

1) Psalm. LXIII, 1. (LXII.) — Ed. Ruaei hoc loco, cfr. pag. 383. not. 3. „ἐν τῇ ἐρήμῳ.“

2) Psalm. LXIII, 1. (LXII.)

3) Psalm. LXIII, 1. (LXII.)

4) Jesai. LVI, 3. 5) Psalm. LXIII, 2. (LXII.)

6) Psalm. LXIII, 3. (LXII.)

7) R. in notis: Schedae Grabii.

8) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.

9) Psalm. LXIII, 4. (LXII.)

10) R. in notis: Schedae Grabii.

„Ὡσεὶ[1]) στέατος καὶ πιότητος ἐμπλησθείη ἡ ψυχή μου,“ κ. τ. ε. Λιπαρὰ[2]) καὶ εὐτραφὴς ψυχή. Τό· „ἔφαγον[3]) καὶ προσεκύνησαν πάντες οἱ πίονες τῆς γῆς·“ χρήσιμον εἰς τὸ ῥητόν. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν σωματικῶν βρωμάτων δοκεῖ τὰ πίονα καὶ εὐτραφῆ τῶν ζώων κρείττω τυγχάνειν πρὸς ἡδονὴν, τῶν οὐχ οὕτως ἐχόντων· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πνευματικῶν ἀνάλογόν ἐστιν ἑκατέροις. Τῆς ψυχῆς γὰρ τὴν ὑπερέχουσαν τροφὴν εἰδὼς ὁ προφήτης, ταῦτά φησι. Τοιαῦτα γὰρ ἦν τάχα καὶ τὰ κατὰ τὴν παραβολὴν ἐν εὐαγγελίοις τοῦ μόσχου τοῦ σιτευτοῦ. „Καὶ[4]) χείλη ἀγαλλιάσεως αἰνέσει τὸ στόμα μου.“ Ἀμφίβολος ἡ λέξις· ἤτοι γὰρ αἰνεθήσεται τὸ στόμα μου ὑπὸ χειλέων ἀγαλλιάσεως, ἢ αἰνεθήσεται τὰ χείλη ἀγαλλιάσεως ὑπὸ τοῦ στόματός μου. Ὅταν, φησὶ, τοῦ σοῦ ὀνόματος ἐν μνήμῃ γένωμαι, τότε δὴ τότε χαρᾶς πληροῦται τὰ χείλη μου.

„Εἰ[5]) ἐμνημόνευόν σου ἐπὶ τῆς στρωμνῆς μου,“ κ. τ. ε. Πιθανὸν[6]) εἰς ἁγνείαν προτρεπτικόν· ὡς τοῦ ἐπὶ τῆς στρωμνῆς μνημονεύοντος τῶν κατὰ θεὸν, πάντως καθαρεύοντος. Ὁμοίως καὶ τό· „ἐν[7]) δάκρυσί μου τὴν στρωμνήν μου βρέξω.“ Καὶ γὰρ ἀποστεροῦσιν ἀλλήλους οἱ σχολάζοντες τῇ προσευχῇ.

„Ἐκολλήθη[8]) ἡ ψυχή μου ὀπίσω σου,“ κ. τ. ε. Εἰ[9]) „ὁ κολλώμενος τῷ κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστιν,“ ἐκολλήθη δὲ ὁ Δαυὶδ τῷ κυρίῳ, ἄρα ἓν γέγονε πνεῦμα. Πνεῦμα δὲ τὸν πνευματικὸν ὀνομάζει, ὡς καὶ ἡ μὴ

---

[1]) Psalm. LXIII, 5. (LXII.)

[2]) R. in notis: Catena Corderii.

[3]) Psalm. XXII, 29. (XXI.)

[4]) Cfr. Psalm. LXIII, 5. (LXII.) coll. LXX. virorum versionibus.

[5]) Psalm. LXIII, 6. (LXII.)

[6]) R. in notis: Catena Corderii.

[7]) Psalm. VI, 6. [8]) Psalm. LXIII, 8. (LXII.)

[9]) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. I Cor. VI, 17.

περπερευομένη ἀγάπη τὸν ἔχοντα τὴν ἀγάπην δηλοῖ. Καὶ Μωσῆς ὅτε τὰ ὀπίσθια εἶδε τοῦ θεοῦ, τότε ἐκολλήθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ὀπίσω τοῦ θεοῦ.

„Εἰσελεύσονται [1]) εἰς τὰ κατώτατα," κ. τ. ε. Ὅσῳ [2]) χεῖται ἡ κακία τινὸς, τοσούτῳ κατωτέρω γινόμενος, εἰσέρχεται εἰς τὰ κατώτερα τῆς γῆς. Τροπικῶς δὲ χεῖρες [3]) ῥομφαίας, ὡς χεῖρες γλώσσης. „Μερίδες [4]) ἀλωπέκων ἔσονται." Φασὶ, τοὺς λέοντας, ἐπειδὰν τινος ἐπιλάβωνται ζώου, ῥοφεῖν τε τὸ αἷμα, καὶ ἁρπακτικῶς ἐσθίειν τὸ προσπεσὸν, καὶ μάλιστα τὰ κυριώτερα τῶν μελῶν, τὰ δὲ περιττὰ καταλιμπάνειν· ταῦτα δὲ τὰς ἀλώπεκας εὑρούσας ἐσθίειν· ἐπεὶ οὖν ἐσθίουσιν αὗται τὰ παρ' ἐκείνοις ἤδη ἀναιρεθέντα, τοῦτό φησιν, ὅτι τιμωρίαι αὐτοὺς διάφοροι διαδέξονται, καὶ ἀπὸ τούτων εἰς ἑτέρους ἐμπεσόντες, διαφόρῳ τῇ τιμωρίᾳ περιβληθήσονται.

„Τοῦ αὐτοῦ." Ἵνα [5]) πιστεύσαντες σωθῶσιν τῷ κατελθόντι εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς.

„Τοῦ αὐτοῦ." Τοὺς [6]) καταχθονίους δαίμονας νῦν ἀλώπεκας ὀνομάζει, οἷς καὶ παραδίδονται πρὸς κόλασιν οἱ ἐπίγειοι δαίμονες.

Ψαλμὸς ἑξηκοστὸς τρίτος.

„Εἰσάκουσον [7]) ὁ θεὸς τῆς φωνῆς μου," κ. τ. ε. Ἔστι [8]) τις φωνὴ καρδίας ἀκουστὴ μόνῳ θεῷ. „Ἀπὸ [9])

[1]) Psalm. LXIII, 9. (LXII.)
[2]) R. in notis: Catena Corderii.
[3]) Cfr. Psalm. LXIII, 10. (LXII.)
[4]) Psalm. LXIII, 10. (LXII.)
[5]) R. in notis: Cod. Coislinianus primus.
[6]) R. in notis: Cod. Coislinianus primus.
[7]) Psalm. LXIV, 1. (LXIII.)
[8]) R. in notis: Catena Corderii.
[9]) Psalm. LXIV, 1. (LXIII.)

φόβου ἐχθροῦ,“ ἤτοι ἀπὸ τοῦ φοβεῖσθαι τὸν ἐχθρὸν, ἐξελοῦ „τὴν ψυχήν μου,“ ἢ ἀπὸ φόβου, ὃς φόβος οὐ φίλος, ἀλλ᾽ ἐχθρός ἐστι. Φίλος μὲν ὁ τοῦ θεοῦ ἐπιστημονικὸς φόβος· ἐχθρὸς δὲ, ὁ μὴ τοιοῦτος φόβος· ὁποῖος ὁ τῶν ἑτεροδόξων, ἢ ὁ τῶν ὁποῖον δήποτ᾽ οὖν, ἀλλὰ παρὰ τὸν θεὸν φοβουμένων· περὶ ὧν δύναται τὸ ἐν Ἠσαΐᾳ πνεῦμα παραστατικῶς εἰρηκέναι· „τὸν[1]) δὲ φόβον αὐτῶν οὐ μὴ φοβηθῆτε, οὐδ᾽ οὐ μὴ ταραχθῆτε.“ „Ἀπὸ[2]) συστροφῆς πονηρευομένων“ τῶν ἑτεροδόξων ἐν πίστει. Ἀντί· „συστροφῆς·“ „ἀποῤῥήτου“ Ἀκύλας εἴρηκεν· ὁ δὲ Σύμμαχος· „σκέψεως.“ „Ἀπὸ[3]) πλήθους ἐργαζομένων ἀδικίαν,“ τῶν τὴν πλατεῖαν καὶ εὔχωρον ὁδευόντων.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἐχθρὸς[4]) φόβος ἐστὶν ἤτοι ὁ παρὰ τοῦ ἐχθροῦ ἡμῖν ἐγγινόμενος· ἢ ὁ ἐναντίος τῷ τοῦ Χριστοῦ θάρσει. „Θαρσεῖτε[5]) γὰρ, φησὶν, ἐγώ εἰμι· μὴ φοβεῖσθε.“

„Οἵτινες[6]) ἠκόνησαν ὡς ῥομφαίαν,“ κ. τ. ε. Οἱ[7]) ἱκανοὶ ὑπὲρ τῶν ψευδῶν δογμάτων „ἐνέτειναν[8]) τόξον πρᾶγμα πικρόν·“ γλυκὺ δὲ, τὸ τῶν προϊσταμένων τῆς ἀληθείας. Ἀντὶ τοῦ· „πρᾶγμα·“ „ῥῆμα“ Ἀκύλας εἶπε. „Τοῦ[9]) κατατοξεῦσαι ἐν ἀποκρύφοις ἄμωμον·“ Ἀκύλας· „ἁπλοῦν.“ Τὰ βέλη μέντοι γε, ἐν οἷς τὸν ἄμωμον ἢ ἁπλοῦν κατατοξεύουσιν οἱ ἀκονήσαντες ὡς ῥομφαίαν τὰς γλώσσας αὐτῶν, οἱ ἀπόκρυφοί εἰσι καὶ μυστηριώδεις αὐτῶν λόγοι.

---

1) Cfr. Jesai. VIII, 12.
2) Psalm. LXIV, 2. (LXIII.)
3) Psalm. LXIV, 2. (LXIII.)
4) R. in notis: Schedae Grabii.
5) Cfr. Marc. VI, 50. 6) Psalm. LXIV, 3. (LXIII.)
7) R. in notis: Catena Corderii.
8) Psalm. LXIV, 3. (LXIII.)
9) Psalm. LXIV, 4. (LXIII.)

„Ἐκραταίωσαν[1]) ἑαυτοῖς λόγον πονηρόν,“ κ. τ. ε. Θεὸς[2]) μὲν ἀγαθὸν κραταιοῖ λόγον, ἄνθρωπος δὲ πονηρόν. Διόπερ ὁ μὲν θεὸς ἐκραταίωσε θείᾳ δυνάμει τὸν ἑαυτοῦ λόγον· ἄνθρωποι δὲ ἑαυτοῖς τῇ καλουμένῃ διαλεκτικῇ φιλοσοφίᾳ, καὶ κενῇ ἀπάτῃ διηγήσαντο τοῦ κρύψαι παγίδα, οἱ πιθανοῖς σοφίσμασι καὶ λόγοις ἀπατηλοῖς ἀπατῶντες, ἐν οἷς λανθάνον κεκρυμμένον ἐστὶ τὸ παγιδεύειν. „Εἶπαν·[3]) τίς ὄψεται αὐτούς;“ Μεγαφρονοῦντες ὡς ἐπὶ δυσθεωρήτοις οἷς εὑρίσκειν νομίζουσι, κραταιοῦντες ἑαυτοῖς λόγον πονηρὸν, ἐξηρεύνησαν ἀνομίαν. Δέον τὸν νόμον ἐρευνᾷν, ἵνα ὁ ἐν αὐτῷ εὑρεθῇ πνευματικὸς νοῦς· οἱ δὲ ἔξω νόμου ζητοῦντες, ἐξηρεύνησαν ἀνομίαν.

„Ἐξηρεύνησαν[4]) ἀνομίαν, ἐξέλιπον ἐξερευνῶντες ἐξερευνήσει,“ κ. τ. ε. Τοῦτο[5]) καὶ οἱ τῆς ἀληθείας παραχαράκται ποιοῦσι. Δέον τὸν νόμον ἐρευνᾷν, ἵνα ἐν αὐτοῖς εὑρεθῇ πνευματικὸς νοῦς, οἱ δὲ ἔξω νόμου ζητοῦντες ἐξηρεύνησαν. Τὴν ἐπίτασιν ἐνταῦθα τῆς κακίας σημαίνει.

„Προσελεύσεται[6]) ἄνθρωπος, καὶ καρδία βαθεῖα,“ κ. τ. ε. Καρδία[7]) βαθεῖά ἐστιν ἡ θεωρήσασα τὸ βάθος τοῦ πλούτου καὶ γνώσεως τοῦ θεοῦ.

„Βέλος[8]) νηπίων ἐγενήθησαν,“ κ. τ. ε. Καὶ[9]) πάντες ἀπήγγελλον, ὅτι σὸν ἔργον τοῦτο, καὶ σοὶ τὰ γιγνόμενα ἐπέγραψαν, γνωρίσαντες ὡς οὐκ ἦν ἄλλου.

---

1) Psalm. LXIV, 5. (LXIII.)
2) R. in notis: Catena Corderii.
3) Psalm. LXIV, 5. (LXIII.)
4) Psalm. LXIV, 6. (LXIII.)
5) R. in notis: Schedae Grabii.
6) Psalm. LXIV, 6. (LXIII.)
7) R. in notis: Cod. Coislinianus.
8) Psalm. LXIV, 7. (LXIII.)
9) R. in notis: Catena Corderii.

Οὕτως αὐτοῖς πᾶσαν τὴν σπουδὴν εἰς τὸ μηδὲν περιτρέψαι ὁ θεῖος ἠθέλησεν ὀφθαλμός· τοὐναντίον δὲ καὶ τιμωρήσασθαι ᾑρετίσατο.

„Εὐφρανθήσεται[1]) δίκαιος ἐν τῷ κυρίῳ, καὶ ἐλπιεῖ ἐπ᾽ αὐτόν· καὶ ἐπαινεθήσονται πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ," κ. τ. ε. Εὐφραίνει[2]) ἄδικον πλοῦτος φθαρτός· τὸν δὲ δίκαιον γνῶσις θεοῦ.

„Τοῦ αὐτοῦ." Καρδίαν[3]) εὐθεῖαν ἐπαινεῖ κύριος· διεστραμμένην δὲ ψυχὴν ἀπώσεται ἀπ᾽ αὐτοῦ.

„Τοῦ αὐτοῦ." Εὐθεῖς[4]) τῇ καρδίᾳ οἱ ἐξ ἐθνῶν πιστεύσαντες· οἱ δὲ αὐτοὶ καὶ δίκαιοι, ὡς τῇ πίστει δικαιωθέντες· εὐθεῖς δὲ, ὡς μηδέποτε τῇ παρὰ τοῦ θεοῦ διδασκαλίᾳ τὴν πλάνην τῶν εἰδώλων προσμίξαντες, ὅπερ πολλάκις οἱ παῖδες τῶν Ἰουδαίων πεποιηκότες φαίνονται. Οὗτοι τοίνυν εὐφρανθήσονται ὡς νήψαντες, καὶ τὴν τῶν ῥαθυμησάντων κληρονομίαν κερδάναντες.

Ψαλμὸς ἑξηκοστὸς τέταρτος.

„Σοὶ[5]) πρέπει ὕμνος ὁ θεὸς ἐν Σιών," κ. τ. ε: „Ἐν[6]) Σιὼν," τῇ ἐπουρανίῳ δηλαδὴ, τουτέστι, τῷ νοητῷ σκοπευτηρίῳ· ἐν γὰρ αἰσθητοῖς.οὐ πρέπει ὕμνος τῷ θεῷ. Διὸ οὐ ψάλλουμεν σώματι ἢ γράμματι, ἀλλὰ πνεύματι, καὶ οὐκ αἰσθήσει, ἀλλὰ νοΐ. „Καὶ[7]) σοὶ ἀποδοθήσεται εὐχὴ ἐν Ἱερουσαλήμ·" ἀπὸ κοινοῦ· „ἐν Σιών." Εὐχὴ δὲ ὁποία ἐστὶν ἡ τοῦ Ναζωραίου.

---

1) Psalm. LXIV, 10. (LXIII.)
2) R. in notis: Cod. Coislinianus.
3) R. in notis: Cod. Coislinianus.
4) R. in notis: Catena Corderii.
5) Psalm. LXV, 1. (LXIV.)
6) R. in notis: Catena Corderii.
7) Psalm. LXV, 1. (LXIV.)

„Εἰσάκουσον[1]) προσευχῆς μου," κ. τ. ε. „Εἰσάκουσον[2]) προσευχῆς μου" ἐν Σιών· „πρὸς σὲ" δὲ τὸν θεὸν, ὃς πνεῦμα ποιεῖς, πᾶσα „σὰρξ ἥξει." Μεταβαλεῖ γὰρ ἡ γενομένη σὰρξ δι' ἁμαρτίαν ψυχὴ, καὶ ἔσται πνεῦμα.

„Λόγοι[3]) ἀνόμων ὑπερεδυνάμωσαν," κ. τ. ε. Λόγοι[4]) ἀνόμων ἐγγενόμενοι ἡμῖν ὑπερεδυνάμωσαν ἡμᾶς, δι' οὓς γεγόναμεν σάρκες. „Καὶ[5]) ταῖς ἀσεβείαις ἡμῶν σὺ ἱλάσῃ." Σοῦ ἱλασκομένου ταῖς ἀσεβείαις ἡμῶν, τῶν ὑπὸ λόγων ἀνόμων ὑπερδυναμωθέντων, καὶ γενομένων σαρκῶν, ὡς ἥκειν ἡμᾶς πρὸς σὲ τοὺς γενομένους σάρκας, πιστεύομεν, ὅτι „πρὸς[6]) σὲ πᾶσα σὰρξ ἥξει."

„Μακάριος,[7]) ὃν ἐξελέξω," κ. τ. ε. Εἰ[8]) μακάριος, ὃν ἐξελέξω, καὶ προσελάβου· μακάριοι οὖν ὀλίγοι[9]) οἱ ἐκλεκτοὶ, ἀλλ' οὐχ οἱ πολλοὶ μόνον κλητοί. Οἱ μὲν γὰρ ὀλίγοι ἐκλεκτοὶ εὑρήσουσι τὴν αἰώνιον ζωὴν, ὁδεύσαντες στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν, ἀπάγουσαν ἐπ' αὐτήν. Οἱ δὲ πολλοὶ μόνον κλητοὶ, τὴν ἀπάγουσαν ἐπὶ τὴν ἀπώλειαν καὶ εὐρύχωρον ὁδὸν διοδεύσαντες, οὐ κατασκηνώσουσιν[10]) ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ἐν σοὶ, οὐδὲ πεφυτευμένοι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ κυρίου ἐξανθήσουσιν. Αὗται δὲ αἱ πύλαι, εἰσὶν αἱ πολλαὶ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς μοναί.[11]) „Πλησθησόμεθα[12]) ἐν τοῖς ἀγαθοῖς

---

[1]) Psalm. LXV, 2. (LXIV.)

[2]) R. in notis: Catena Corderii. — Cfr. Psalm. LXV, 2. (LXIV.)

[3]) Psalm. LXV, 3. (LXIV.)

[4]) R. in notis: Catena Corderii.

[5]) Cfr. Psalm. LXV, 3. (LXIV.)

[6]) Psalm. LXV, 2. (LXIV.)

[7]) Psalm. LXV, 4. (LXIV.)

[8]) R. in notis: Catena Corderii.

[9]) Cfr. Matth. XX, 16.

[10]) Cfr. Psalm. XCII, 13. (XCI.)

[11]) Cfr. ev. Joann. XIV, 2.

[12]) Psalm. LXV, 4. (LXIV.)

τοῦ οἴκου σου.“ Οἱ πεφυτευμένοι [1]) ἐν τῷ οἴκῳ κυρίου, πλησθέντες ἐν τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῦ, ἐξανθήσουσιν ἐν αἷς κατοικήσουσιν αὐλαῖς. „Ἅγιος [2]) ὁ ναός σου, θαυμαστὸς ἐν δικαιοσύνῃ.“ Ὁ Χριστὸς ναὸς ὢν τοῦ πατρὸς τοῦ ἐν αὐτῷ, καὶ ἅγιός ἐστι καὶ θαυμαστὸς ἐν δικαιοσύνῃ. Οὐχ ἁρμόζει δὲ τὸ δεύτερον ἐπὶ τοῦ αἰσθητοῦ λέγεσθαι ναοῦ. „Ἡ [3]) ἐλπὶς πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Ὁ λέγων, μακρὰν τῆς θαλάσσης ὤν, προφητεύει περὶ τῶν ἐν θαλάσσῃ μακρὰν αὐτοῦ κυματουμένων, ἢ περὶ τῶν ἐν βαθυτάταις ὄντων περιστάσεσι, καὶ λεγόντων· „ἦλθον [4]) εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης.“

„Κατασκηνώσει [5]) ἐν ταῖς αὐλαῖς αὐτοῦ,“ κ. τ. ἑ. Αὐλὴ [6]) κυρίου γνῶσις θεοῦ. Ὁ δὲ κατοικῶν ἐν αὐτῇ πλησθήσεται ἀγαθῶν.

„Ἐπάκουσον [7]) ἡμῶν ὁ θεὸς ὁ σωτήρ,“ κ. τ. ἑ. Πάλιν [8]) ἐνταῦθα τὴν τῆς οἰκουμένης σωτηρίαν προλέγων, τῆς Ἰακὼβ ἀναμιμνήσκει προῤῥήσεως, εἰπόντος· „οὐκ [9]) ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν·“ ὃν νῦν ἐλπίδα [10]) καλεῖ τῶν περάτων τῆς γῆς. Εἶτα δηλοῖ καὶ τὰς νήσους καὶ τὰ ἐν θαλάσσῃ. Ἐπάκουσον οὖν ἡμῶν, φησὶν, ὁ μικρὸν ὕστερον πᾶσαν ἀνθρώπων τὴν φύσιν τῷ τῆς δικαιοσύνης καταυγάσων φωτί. Εἶτα τὴν δύναμιν ὡς ἔνεστι τοῦ θεοῦ διηγεῖται.

---

[1]) Cfr. Psalm. XCII, 13. (XCI.)
[2]) Psalm. LXV, 4. 5. (LXIV.)
[3]) Psalm. LXV, 5. (LXIV.)
[4]) Psalm. LXIX, 2, (LXVIII.)
[5]) Psalm. LXV, 4. (LXIV.)
[6]) R. in notis: Cod. Coislinianus primus.
[7]) Psalm. LXV, 5. (LXIV.)
[8]) R. in notis: Catena Corderii.
[9]) Gen. XLIX, 10.
[10]) Cfr. Psalm. LXV, 5. (LXIV.)

„Ἑτοιμάζων[1]) ὄρη ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ," κ. τ. ε. „Ἑτοιμάζων[2]) ὄρη," ἀντὶ τοῦ· τοὺς μεγίστους τῶν ἐπὶ γῆς ἐν εὐσεβείᾳ, ὁ Θεὸς, μεταδιδοὺς αὐτοῖς τῆς θείας ἰσχύος.

„Ὁ[3]) συνταράσσων τὸ κύτος τῆς θαλάσσης," κ. τ. ε. Ἐπιτιμᾷ[4]) κύριος τῷ ἀνέμῳ καὶ τῇ θαλάσσῃ, καὶ ποιεῖ γαλήνην μεγάλην.

„Τοῦ αὐτοῦ." „Κύτος"[5]) φησὶν ἀντὶ τοῦ „κοίλωμα" ἢ „βάθος."

„Ταραχθήσονται[6]) τὰ ἔθνη," κ. τ. ε. Ἐπὶ[7]) τοῖς Ἰησοῦ Χριστοῦ σημείοις ἐφοβήθησαν, καὶ οἱ ἐν τοῖς πέρασι, μᾶλλον Ἰουδαῖοι, καὶ τοῦτο ἀκούσαντες, μᾶλλον δὲ καὶ ἰδόντες.

„Ἐπλήθυνας[8]) τοῦ πλουτίσαι αὐτήν;" κ. τ. ε. Πλοῦτον[9]) τὴν γνῶσιν λέγει· „ἐν[10]) παντὶ γὰρ ἐπλουτίσθητε, ἐν πάσῃ γνώσει," φησὶν ὁ ἀπόστολος.

„Ἡτοίμασας[11]) τὴν τροφὴν αὐτῶν," κ. τ. ε. Τροφὴν[12]) μὲν τὴν πνευματικήν φησιν· ἡτοιμάσθαι δὲ αὐτὴν λέγει· διότι πρὸ καταβολῆς τοῦ κόσμου ὥρισται τὸ περὶ Χριστοῦ μυστήριον, ὅς ἐστιν ἄρτος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ. Καὶ τῇ

---

1) Psalm. LXV, 6. (LXIV.)

2) R. in notis: Catena Corderii. — Cfr. Psalm. LXV, 6. (LXIV.)

3) Psalm. LXV, 7. (LXIV.)

4) R. in notis: Cod. Coislinianus.

5) R. in notis: Catena Corderii. — Cfr. Psalm LXV, 7. (LXIV.)

6) Psalm. LXV, 8. (LXIV.)

7) R. in notis: Catena Corderii.

8) Psalm. LXV, 9. (LXIV.)

9) R. in notis; Cod. Coislinianus.

10) Cfr. I Cor. 1, 5.

11) Psalm. LXV, 9. (LXIV.)

12) R. in notis: Catena Corderii.

παρὰ σοῦ προνοίᾳ ἑτοίμην αὐτοῖς παρέξεις τὴν τροφὴν, ὥστε μηδενὸς δεῖσθαι. Τὸ δέ· „οὕτως[1]) ἡ ἑτοιμασία σου·“ τουτέστιν· ἐπειδὴ ἔργον σοι, τὰ τοιαῦτα εὐπρεπίζειν καὶ ἑτοιμάζειν τοῖς ἀνθρώποις, ἀφ᾽ ὧν ἁπάντων αὐτοῖς χορηγεῖς τὴν ἀφθονίαν. Ὥσπερ γὰρ τὸ ἑτοιμάζειν τὸ ἑδράζειν λέγει, ἀπὸ τοῦ τὰ παρεσκευασμένα ἕτοιμα εἶναι καὶ βέβαια πρὸς τὴν χρείαν· οὕτω καὶ ἑτοιμασίαν αὐτὴν καλεῖ τὴν παρασκευήν· ὡς ἐνταῦθα, ἵνα εἴπῃ· ὅτι οὐδενὸς ἐνδεηθήσονται, ἕτοιμα γὰρ αὐτοῖς πάντα καὶ παρεσκευασμένα, ὡς μηδὲν δεῖν αὐτοῖς φροντίδος· τὸ δὲ τοιοῦτον καὶ βέβαιον.

„Ἐν[2]) ταῖς σταγόσιν αὐτῆς,“ κ. τ. ε. Κατὰ[3]) μικρὰ, φησὶ, τῶν θείων χαρισμάτων διδομένων αὐτῇ, εὐφραίνειν καὶ ἀνατέλλειν παρασκευάζει, τὸν νοητὸν δηλονότι καρπόν. Νοήσεις δὲ τὰς σταγόνας αὐτῆς ἀπὸ τοῦ εἰρημένου περὶ Χριστοῦ· „καταβήσεται[4]) ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον,[5]) καὶ ὡσεὶ σταγὼν ἡ στάζουσα ἐπὶ τὴν γῆν.“

„Εὐλογήσεις[6]) τὸν στέφανον τοῦ ἐνιαυτοῦ,“ κ. τ. ε. Ἐν[7]) Ἡσαΐᾳ φησί· „πνεῦμα[8]) κυρίου ἐπ᾽ ἐμὲ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, καὶ καλέσαι ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτόν.“ Ἐνιαυτὸν τοίνυν χρηστότητος τὸν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ σωτῆρος ὀνομάζει χρόνον, ὡς μίαν αὐτῷ καρποφορίαν προσάγοντα. Τούτῳ τὴν εὐλογίαν ὁ προφήτης ἐπηύξατο.

---

1) Psalm. LXV, 9. (LXIV.)
2) Psalm. LXV, 10. (LXIV.)
3) R. in notis: Catena Corderii.
4) Cfr. Psalm. LXXII, 6. (LXXI.)
5) Ed. Ruaei perperam: τόκον.
6) Psalm. LXV, 11. (LXIV.)
7) R. in notis: Catena Corderii.
8) Jesai. LXI, 1. 2.

„Ἀνθήσονται[1]) τὰ ὡραῖα τῆς ἐρήμου,“ κ. τ. ε. Ἐπιφανείσης[2]) τῆς χρηστότητος, ἔρημος δώσει καρπὸν, καὶ οἱ βουνοὶ, ἐφ' ὧν ἔθυον δαίμοσι, τοὺς εὐαγγελικὸν μετιόντας ὑποδέξονται βίον, περίβλεπτοι διὰ τούτους γενόμενοι. Καὶ νῦν δὲ ἅπαντες πρὸς τοὺς τὰς ἀκρωρείας κατειληφότας τρέχουσι.

„Καὶ[3]) αἱ κοιλάδες πληθυνοῦσι,“ κ. τ. ε. Ἐπὶ[4]) τὸ βέλτιον, φησὶ, μεταβαλοῦσαι αἱ κοιλάδες, καὶ πληθυνθεῖσαι νοητῶν καρπῶν, ἐκτενῶς σοι τοὺς ὕμνους ἀναπέμψουσι.

Ψαλμὸς ἑξηκοστὸς πέμπτος.

„Ἀλαλάξατε[5]) τῷ θεῷ,“ κ. τ. ε. Ἀλλὰ[6]) καὶ τῆς μετὰ μετάνοιαν ἀναστάσεως πᾶσι προκειμένης πάντες ἀλαλαζέτωσαν· πρὸς ἕκαστον γὰρ λέγεται· „μή[7]) τι ὁ πεσὼν οὐκ ἀνίσταται;“ Καὶ πρὸς ἅπασαν τὴν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐκκλησίαν ὁ κύριος λέγει· „ἀνάστα,[8]) ἐλθὲ ἡ πλησίον μου.“ Ὁ γὰρ ἀναστὰς διὰ μετανοίας, οὐκ ἔστι πόῤῥω Χριστοῦ. Γενομένης δὲ τῆς ἐν ἀλαλαγμῷ κατὰ τῶν ἡττωμένων φωνῆς, οἱ ἐλευθερωθέντες προστάττονται τῷ τῆς νίκης αἰτίῳ ψάλλει θεῷ. Δόξαν δὲ δίδωσιν αἰνέσει αὐτοῦ, ὁ ἔχων τῇ αἰνέσει πρᾶξιν κατάλληλον· „τοῖς[9]) γὰρ εὐθέσι πρέπει αἴνεσις.“ Διὸ

---

1) Cfr. Psalm. LXV, 12. (LXIV.)
2) R. in notis: Catena Corderii.
3) Psalm. LXV, 13. (LXIV.)
4) R. in notis: Catena Corderii.
5) Psalm. LXVI, 1. (LXV.)
6) R. in notis: Catena Corderii.
7) Cfr. Psalm. XLI, 8. (XL.)
8) Cantic. Canticor. II, 10.
9) Psalm. XXXIII, 1. (XXXII.)

κωλύεται ὁ φαῦλος τοῦτο ποιεῖν· οὐκ ὄντος ὡραίου[1]) αἴνου ἐν στόματι ἁμαρτωλοῦ.

„Εἴπατε[2]) τῷ Θεῷ· ὡς φοβερά,“ κ. τ. ε. Ὁ[3]) ἰδὼν διαφορὰν τοῦ ἀναγγείλαντος τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ πρὸς τό· „καὶ[4]) τὰ ποιήματα αὐτοῦ συνῆκαν·“ εἰρημένον ἐν ἑξηκοστῷ τρίτῳ ψαλμῷ· καὶ πῶς εἴρηται ἐν ἑκατοστῷ ἕκτῳ· „οἱ[5]) καταβαίνοντες εἰς θάλασσαν ἐν πλοίοις, ποιοῦντες ἐργασίαν ἐν ὕδασι πολλοῖς, αὐτοὶ εἶδον τὰ ἔργα κυρίου, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ ἐν τῷ βυθῷ·“ ὄψεται πῶς δεῖ λέγειν τῷ Θεῷ· „ὡς[6]) φοβερὰ τὰ ἔργα σου·“ οὐχὶ δὲ „φοβερὰ τὰ ποιήματά σου.“ Καὶ γὰρ τὰ ἔργα κυρίου εἴδοσαν, οἱ καταβαίνοντες εἰς θάλασσαν ἐν πλοίοις, ἐπιτήδειοι κατὰ τοῦτο ὄντες ἰδεῖν τὰ φοβερὰ ἔργα κυρίου· τὰ γὰρ ἀνάλογα τοῖς ποιήμασι κυρίου θαυμάσια αὐτοῦ ἐν τῷ βυθῷ οὐκ ἔστι φοβερά.

„Πᾶσα[7]) ἡ γῆ προσκυνησάτωσαν,“ κ. τ. ε. Καὶ[8]) παρὰ τῷ ἀποστόλῳ[9]) πρῶτον „προσεύξομαι,“ δεύτερον „ψαλῶ.“ Ἐπιστήσεις δὲ, εἰ ἕτερόν ἐστι τό· „ψαλάτωσάν σοι·“ καὶ ἕτερον τό· „ψαλάτωσαν[10]) τῷ ὀνόματί σου.“ Ὁ δὲ Σύμμαχος ἐξέδωκε· „πάντες ἐπὶ γῆς προσκυνήσουσί σοι, μελῳδοῦντες ᾄσωσι τῷ ὀνόματί σου.“ Ὑμνήσατε, φησὶν, ὡς ὑψηλοῦ μνημονεύοντες.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ „Εὐθυμεῖ[11]) τις ἐν ὑμῖν, ψαλλέτω·“ φησὶν ὁ ἀπόστολος.

---

1) Cfr. Sap. Sirac. XV, 9. (Ecclesiastic.)
2) Psalm. LXVI, 3. (LXV.)
3) R. in notis: Catena Corderii.
4) Psalm. LXIV, 9. (LXIII.)
5) Psalm. CVII, 23. 24. (CVI.)
6) Psalm. LXVI, 3. (LXV.)
7) Psalm. LXVI, 4. (LXV.)
8) R. in notis: Catena Corderii.
9) Cfr. I Cor. XIV, 15. 10) Psalm. LXVI, 4. (LXV.)
11) R. in notis: Cod. Coislinianus. — Cfr. Jacob. V, 13

„Δεῦτε,[1]) καὶ ἴδετε τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ," κ. τ. ε. Βλέπει[2]) τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ὁ συνιεὶς πῶς καλά ἐστι· καὶ ὁ ἐλθὼν πρὸς τὸ λέγον πνεῦμα· „δεῦτε·"[3]) συνίησιν. Ὅσα δὲ ἂν βουλευσάμενος ἄνθρωπος λέγῃ τὰ περὶ τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ, τούτων πολλῷ μείζονά ἐστι τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ὥστε φοβηθῆναι ἂν ἐκπλαγέντα τὸν ἰδόντα, πῶς φοβερός ἐστιν ἐν βουλαῖς ὁ Θεὸς ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων.

„Ὁ[4]) μεταστρέφων τὴν θάλασσαν," κ. τ. ε. Πρῶτον[5]) διὰ Μωσέως θάλασσα ξηραίνεται· εἶτα διὰ Ἰησοῦ ἐν ποταμῷ διελεύσονται ποδί.

„Τοῦ αὐτοῦ." Οὐκ[6]) εἶπε· „μεταστρέψας·" ἀλλά· „μεταστρέφων." Κατὰ μὲν γὰρ τὴν ἱστορίαν ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν ἅπαξ ἐγένετο· κατὰ δὲ διάνοιαν ἀεὶ τοῦτο συμβαίνει, ψυχὰς τεταραγμένας ὑπὸ τῶν ἁλμυρῶν τοῦ βίου κυμάτων καὶ περιφερομένας παντὶ ἀνέμῳ, τῇ διδασκαλίᾳ ἐπ᾽ ἀρετὴν καὶ γνῶσιν μεταφέροντος Θεοῦ. Ὁ Σύμμαχος οὕτως· „μετέβαλε[7]) τὴν θάλασσαν εἰς ξηράν, ποταμὸν διέβησαν ποδί.

„Ἐκεῖ[8]) εὐφρανθησόμεθα ἐν αὐτῷ," κ. τ. ε. „Ἐκεῖ,"[9]) δηλονότι ἐν ποταμῷ, ἔνθα εὐφρανθησόμεθα ἐπὶ τῷ κυρίῳ, διελθόντες τῷ ποδὶ ἐν ποταμῷ· ὅτε γεγένηται ταῦτα, ὧν τύπος ἦν τὸ ἐν τῷ Ἰησοῦ θαῦμα, ὅτε ἔστη τὰ ὕδατα καταβαίνοντα ἄνωθεν.

---

[1]) Psalm. LXVI, 5. (LXV.)

[2]) R. in notis: Catena Corderii.

[3]) Psalm. LXVI, 5. (LXV.)

[4]) Psalm. LXVI, 6. (LXV.)

[5]) R. in notis: Catena Corderii.

[6]) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Psalm. LXVI, 6. (LXV.)

[7]) Cfr. Psalm. LXVI, 6. (LXV.)

[8]) Psalm. LXVI, 6. (LXV.)

[9]) R. in notis: Catena Corderii.

„Οἱ [1]) ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἐπὶ τὰ ἔθνη," κ. τ. ε. Οἱ [2]) ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ τῷ παραπτώματι τοῦ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἐπιβλέπουσιν.

„Οἱ [3]) πικραίνοντες μὴ ὑψούσθωσαν," κ. τ. ε. Οἱ [4]) παραπικραίνοντες οἱ ἐξ Ἰσραήλ εἰσιν· οὗτοι οὖν μὴ ὑψούσθωσαν ἑαυτοῖς, γινώσκοντες ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ θεοῦ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἐπιβλέπουσι.

„Τοῦ αὐτοῦ." Παραπικραίνοντές [5]) εἰσιν οἱ δεδωκότες εἰς τὸ βρῶμα αὐτοῦ χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν ποτίσαντες ὄξος. Τούτους ὁ μὲν Θεοδοτίων „ἐκκλίναντας" εἶπεν· „ἀφισταμένους" δὲ ὁ Ἀκύλας· σαφέστερον δὲ ὁ Σύμμαχος εἴρηκεν· „οἱ ἀπειθεῖς μὴ ὑψούτωσαν ἑαυτούς." Μὴ τοίνυν μέγα φρονείτω ὁ ὑπέροπτος λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ, μηδὲ κατὰ τῆς τῶν ἐθνῶν πληθύος ὑψηλὴν ἐπαιρέτω τὴν ὀφρὺν, μηδὲ λεγέτω καθ' ἑαυτόν· ἐγὼ πρωτότοκός εἰμι ἐν τέκνοις θεοῦ.

„Τοῦ [6]) θεμένου τὴν ψυχήν μου εἰς ζωήν," κ. τ. ε. Τοῦ [7]) θεμένου εἰς ζωὴν τὸν εἰπόντα· „ἐγώ [8]) εἰμι ἡ ζωή." Εἰς σάλον ἐδόθησαν οἱ πόδες Κάϊν, ὅτε ἐξελθὼν [9]) ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ, ᾤκησεν ἐν γῇ Ναὴδ, ὅ ἐστι σάλος· ἀλλ' οὐχ οἱ Μωσέως, ᾧ εἴρηται· „σὺ δὲ στῆθι μετ' ἐμοῦ·" οὗ αἱ κνῆμαι [10]) στύλοι ἦσαν μαρμάρινοι, τεθεμελιωμένοι ἐπὶ βάσεις χρυσᾶς, ὡς ἐν τῷ ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων εἴρηται.

---

[1]) Psalm. LXVI, 7. (LXV.)
[2]) R. in notis: Catena Corderii.
[3]) Psalm. LXVI, 7. (LXV.)
[4]) R. in notis: Catena Corderii.
[5]) R. in notis: Schedae Grabii.
[6]) Psalm. LXVI, 9. (LXV.)
[7]) R. in notis: Catena Corderii. — Cfr. Psalm. LXVI, 9. (LXV.)
[8]) Ev. Joann. XIV, 6.
[9]) Cfr. Gen. IV, 16.
[10]) Cfr. Cant. V, 13.

„Ὅτι [1]) ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ θεός," κ. τ. ε. Σαφῶς [2]) τοῦτο ὄψει ἀπὸ τοῦ Ἰεζεκιὴλ, ἔνθα γέγραπται· „καὶ [3]) ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς μὲ, λέγων· υἱὲ ἀνθρώπου, ἰδοὺ, γεγόνασί μοι οἶκος Ἰσραὴλ, ἀναμεμιγμένοι πάντες χαλκῷ, καὶ κασσιτέρῳ, καὶ μολίβδῳ, καὶ σιδήρῳ, ἐν μέσῳ καμίνου ἀργυρίου ἀναμεμιγμένος ἐστί."

„Εἰσήγαγες [4]) ἡμᾶς εἰς τὴν παγίδα," κ. τ. ε. Διὰ [5]) γὰρ πολλῶν θλίψεων εἰσελθεῖν δεῖ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἀλλ' εἰ καὶ ἐπεβίβασας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, ἀλλ' οὖν θαῤῥοῦμεν διὰ ὑπομονῆς μετεωρίσαι αὐτὰς, κατασπωμένων ἀπ' αὐτῶν τῶν ἐπικειμένων πολεμίων ἀνθρώπων.

„Εἰσελεύσομαι [6]) εἰς τὸν οἶκόν σου," κ. τ. ε. Ἃ [7]) ηὐξάμην, φησὶ, θλιβόμενος ἀποδώσω σοι. Ηὐξάμην δὲ ὡς τῆς θλίψεως τῆς παρούσης ῥυσθεὶς διαπαντὸς ἀναπέμψω σοι τὰς αἰνέσεις· ἤτοι τὰς κατὰ νόμον θυσίας πρὸ τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίας· ἢ τὰς πνευματικὰς εἰσερχόμενος εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, τὴν ἐκκλησίαν, ἐν ὁλοκαυτώμασι, τελείας τε καὶ ὁλοκλήρους ἀρετὰς ἐξ ὅλων ἱερουργῶν, καὶ τὰς καταλλήλους αὐτοῖς ἐκτινύων [8]) εὐχάς.

„Ὁλοκαυτώματα [9]) μεμυελωμένα," κ. τ. ε. Εἰ [10]) εὐχὴ, τὸ ὁλοκαύτωμά σου πιανάτω· ἀκολούθως αὐτῇ ἐροῦμεν τό· „ὁλοκαυτώματα [11]) μεμυελωμένα·" ὃ τυγ-

---

[1]) Psalm. LXVI, 10. (LXV.)
[2]) R. in notis: Catena Corderii.
[3]) Ezech. XXII, 17. 18.
[4]) Psalm. LXVI, 11. (LXV.)
[5]) R. in notis: Catena Corderii.
[6]) Psalm. LXVI, 13. (LXV.)
[7]) R. in notis: Catena Corderii.
[8]) Ed. Ruaei: *ἐκτιννύων*.
[9]) Psalm. LXVI, 14. (LXV.)
[10]) R. in notis: Catena Corderii.
[11]) Psalm. LXVI, 15. (LXV.)

χάνει, ὅτε μὴ ἄλλου τυγχάνει, ἀλλὰ τῷ Θεῷ ἀναφέρεται, καθ' ὃν τρόπον δεῖ, τὸ θυμίαμα ἐνώπιον αὐτοῦ. Καὶ μετὰ κριῶν δὲ ἡ προσευχὴ γίνεται ἤτοι ἡ προσφορά. Εἰσὶ δὲ κριοὶ κινήσεις καὶ ὁρμαὶ, ἀπὸ τοῦ θυμικοῦ τῆς ψυχῆς τὴν ἀρχὴν ἔχουσαι. Μετὰ δὲ τῶν εἰρημένων καὶ βόας, φησὶ, μετὰ χιμάρων [1]) ἀνοίσω· ἱερουργοῦντος τάχα γοῦν τοῦ προσάγοντος θυσίαν ζῶσαν τῷ Θεῷ τὸ ἴδιον σῶμα. Ἀναλογεῖ γὰρ τῷ σώματι γεωπόνον ὑπάρχον τὸ ζῶον, ἔχον τὴν πλάσιν ἐκ γῆς. Χίμαροι [2]) δὲ μετανοίας ἔργα· περὶ γὰρ ἁμαρτίας προσεφέροντο.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Πᾶς [3]) ὁ ἔχων τὸ ἡγεμονικὸν καθαρὸν, καὶ προσευχόμενος τῷ Θεῷ, οὗτος θυμίαμα μετὰ κριῶν προσφέρει Θεῷ.

„Δεῦτε [4]) ἀκούσατε, καὶ διηγήσομαι,“ κ. τ. ε. Οὐκ [5]) ἀρχαίων διηγημάτων ποιεῖται μνήμην, ἀλλ' οὐδὲ τίνα τρόπον ἐξ Αἰγύπτου λελύτρωται κατὰ καιροὺς ὁ Ἰσραήλ. Διδάσκει δὲ οὐ κατὰ, φησὶ, τὸ γράμμα τὸ νομικὸν, ἀλλ' ὡς νέας διαθήκης κῆρυξ, τὰ νέα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θαυμάζει κατορθώματα, ὅσα ταῖς ἁπάντων ἡμῶν ἐχαρίσατο ψυχαῖς.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Μόνοι [6]) οἱ φοβούμενοι τὸν Θεὸν ἀκούειν δύνανται διηγημάτων πνευματικῶν.

„Ἀδικίαν [7]) εἰ ἐθεώρουν ἐν καρδίᾳ μου,“ κ. τ. ε. Τὸ [8]) μὴ θεωρεῖν ἀδικίαν ἐν τῇ καρδίᾳ σύμφωνον τῷ· „οὐδὲν [9]) ἐμαυτῷ σύνοιδα, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι·“ καθὰ Παῦλος ὁ μέγας φησί· τῷ δύνασθαι τὸν

[1]) Ed. Ruaei: χιμάῤῥων.
[2]) Ed. Ruaei: Χίμαῤῥοι. — Cfr. pag. huj. not. 1.
[3]) R. in notis: Cod. Coislinianus.
[4]) Psalm. LXVI, 16. (LXV.)
[5]) R. in notis: Catena Corderii.
[6]) R. in notis: Cod. Coislinianus.
[7]) Psalm. LXVI, 18. (LXV.)
[8]) R., in notis: Catena Corderii.
[9]) I Cor. IV, 4.

θεὸν ὁρᾷν, ἅπερ ἡμεῖς οὐχ ὁρῶμεν. Ὅμοιον καὶ τό· „παραπτώματα[1]) τίς συνήσει; Ἀπὸ τῶν κρυφίων μου καθάρισόν με.“

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Οὐκ[2]) εἶπεν· „εἰ ἐθεώρησα·“ ἀλλ᾽· „εἰ ἐθεώρουν.“ Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον ὀλιγοχρόνιον σημαίνει τὸν πονηρὸν λογισμόν· τὸ δὲ δεύτερον πολυχρονιώτερον.

„Εὐλογητὸς[3]) ὁ θεὸς, ὃς οὐκ ἀπέστησε τὴν προσευχήν μου, καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἀπ᾽ ἐμοῦ.“ Τοῦ[4]) μὴ καθαρὰν ἔχοντος τὴν καρδίαν ἀφίσταται ἡ καθαρὰ προσευχή· εἰ δὲ ἡ προσευχὴ, καὶ τὸ ἔλεος δηλονότι· διὰ γὰρ τῆς προσευχῆς τὸν ἔλεον αἰτοῦμεν παρὰ θεοῦ.

Ψαλμὸς ἑξηκοστὸς ἕκτος.

„Ὁ[5]) θεὸς οἰκτειρήσαι ἡμᾶς,“ κ. τ. ε. Προκηρύττει[6]) τοῦ θεοῦ λόγου τὴν ἐπιφάνειαν καὶ τῶν ἐθνῶν ἁπάντων τὴν σωτηρίαν· ὅθεν „εἰς τὸ τέλος ἐπιγέγραπται.“ Καὶ ἐπεὶ μὴ ἀνθρώπινα τὰ κατορθωθέντα, οὐκ ἐν ἐγκωμίοις ἢ ἐπαίνοις, ἀλλ᾽ ἐν ὕμνοις ἐπιγέγραπται ὁ ψαλμός. Θεῖος οὖν ὁ ὕμνος τυγχάνων, τῷ δὲ καὶ πράξεις δηλοῦν τοῦ σωτῆρος καὶ θεωρίαν αὐτῶν μεγίστην, ἐν ἑξηκοστῷ ἕκτῳ τέτακται ἀριθμῷ, τελείῳ τυγχάνοντι καὶ ἐν μονάσι καὶ ἐν δεκάσι.

„Τοῦ[7]) γνῶναι ἐν τῇ γῇ τὴν ὁδόν σου,“ κ. τ. ε.

---

[1]) Psalm. XIX, 12. (XVIII.)

[2]) R. in notis: Schedae Grabii. — Cfr. Psalm. LXVI, 18. (LXV.)

[3]) Psalm. LXVI, 20. (LXV.)

[4]) R. in notis: Cod. Coislinianus.

[5]) Psalm. LXVII, 1. (LXVI.)

[6]) R. in notis: Catena Corderii.

[7]) Psalm. LXVII, 1. (LXVI.)

Ἐν[1]) τῇ γῇ ὄντες ἔγνωμεν τὴν ὁδὸν τὴν εἰποῦσαν· „ἐγώ[2]) εἰμι ἡ ὁδός.“

„Καὶ[3]) ἔθνη ἐν τῇ γῇ ὁδηγήσεις,“ κ. τ. ε. Ὁδηγεῖ[4]) ἡμᾶς διὰ τῆς πρακτικῆς καὶ τῶν ἀληθῶν δογμάτων.

„Γῆ[5]) ἔδωκε τὸν καρπὸν αὐτῆς,“ κ. τ. ε. Ὅσοι[6]) γήϊνοι ὄντες ἐγένοντο ἐπουράνιοι, δηλονότι διὰ μετανοίας· „ὁ[7]) δὲ καρπὸς τοῦ πνεύματός ἐστι χαρὰ, ἀγάπη, εἰρήνη, μακροθυμία,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Ὥσπερ δὶς τὰ ἔθνη πρὸς ὑμνῳδίαν διήγειρεν, οὕτω δὶς αὐτοῖς τὴν εὐλογίαν ἐξήτησεν. Οἱ εὐλογοῦντες δὲ τὸν θεὸν λόγους αὐτῷ προσφέρουσι μόνους, ἔργῳ δὲ αὐτὸν εὐεργετῆσαι οὐ δύνανται· ὁ δὲ θεὸς εὐλογῶν βεβαιοῖ τοὺς λόγους τῷ ἔργῳ, καὶ παντοδαπῶν καρπῶν ἀγαθῶν παρέχει τοῖς εὐλογουμένοις φοράν. Εἶτα διδάσκει, πῶς δυνατὸν τῆς θείας εὐλογίας τυχεῖν.

Ψαλμὸς ἑξηκοστὸς ἕβδομος.

„Ἀναστήτω[8]) ὁ θεός,“ κ. τ. ε. Ὁ[9]) Μωσῆς φησιν· „ἐξεγέρθητι[10]) κύριε, διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροί σου, καὶ φυγέτωσαν οἱ μισοῦντές σε.“

„Καὶ[11]) φυγέτωσαν οἱ μισοῦντες αὐτὸν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ,“ κ. τ. ε. Μισοῦσι[12]) τὸν κτίσαντα, οἱ κακο-

---

1) R. in notis: Schedae Grabii.
2) Ev. Joann. XIV, 6.
3) Psalm. LXVII, 4. (LXVI.)
4) R. in notis: Schedae Grabii.
5) Psalm. LXVII, 6. (LXVI.)
6) R. in notis: Schedae Grabii.
7) Cfr. Galat. V, 22.
8) Psalm. LXVIII, 1. (LXVII.)
9) R. in notis: Cod. Coislinianus primus.
10) Num. X, 35. 11) Psalm. LXVIII, 1. (LXVII.)
12) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.

λογοῦντες τὴν πρόνοιαν, ἢ τὰς παλαιὰς γραφὰς, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐχθρὰ τῇ ἀγάπῃ πράττοντες. „Ὁ[1]) *γὰρ θεὸς ἀγάπη ἐστίν.“ Ἢ μισοῦντας θεὸν καταφεύγοντας ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ λέγει τοὺς περὶ πρακτικὴν κακίαν ἔχοντας. Εἰ γὰρ ὁ ἀγαπῶν αὐτὸν τηρεῖ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ὁ μὴ τηρῶν αὐτὰς, οὐκ ἀγαπᾷ αὐτόν. Οὗτοι δέ εἰσιν οἱ μισοῦντες τὸν θεὸν, οἱ τὰ μεμισημένα αὐτῷ πράττοντες.*

„Ὡς[2]) *ἐκλείπει καπνός,“ κ. τ. ε. Ταῖς*[3]) *παραβολαῖς ἐμφαντικωτέραν τῶν ἐναντίων τὴν ἀπώλειαν ἐργάσασθαι βουλόμενος, ἐμνημόνευσε καὶ καπνοῦ καὶ κηροῦ· αὕτη γὰρ ἡ κηροῦ φύσις πυρὶ πλησιάζοντος τήκεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαι. Οὕτως οὖν, φησὶν, ἅπαντας αὐτοὺς ἀναλώσεις, ὥσπερ τὸ πῦρ τὸν κηρόν.*

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Οὐ[4]) *πῦρ ὡς ἄγγελοι, οὐδὲ φῶς ὡς οἱ δίκαιοι, ἀλλ' ὡς καπνός εἰσιν οἱ μισοῦντες, καπνὸς ὁ βλαβερὸς ὄμμασιν. „Ὡς*[5]) *τήκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρός,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Ὥσπερ σῖτος μὲν οἱ δίκαιοι, ἄχυρον δὲ οἱ ἄδικοι· οὕτω μέλι μὲν οἱ σοφοὶ, κηρὸς δὲ οἱ ἑτερόδοξοι, ὃς καὶ τήκεται ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ δικαίῳ πυρὸς, καθαιροῦντος τὸ σύστημα τῶν ἐναντίων τῷ ἀληθεῖ λόγῳ. Τὸ δὲ πῦρ τοῦτο, ὁ θεός ἐστι· τὸ δὲ αὐτὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ, τήκει μὲν ἁμαρτωλοὺς, δικαίους δὲ εὐφραίνει.*

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Τοῦτον[6]) *τὸν καπνὸν ἀποδιώκει τὸ πῦρ, ὃ ἦλθεν ὁ κύριος βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν.*

„Καὶ[7]) *οἱ δίκαιοι εὐφρανθήτωσαν· ἀγαλλιάσθωσαν*

---

[1]) I Joann. IV, 16.
[2]) Psalm. LXVIII, 2. (LXVII.)
[3]) R. in notis: Catena Corderii.
[4]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
[5]) Psalm. LXVIII, 2. (LXVII.)
[6]) R. in notis: Cod. Coislinianus primus.
[7]) Psalm. LXVIII, 3. (LXVII.)

ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, τερφθήτωσαν ἐν εὐφροσύνῃ," κ. τ. ε. Ἡ[1]) τῶν δικαίων ἐνώπιον τοῦ θεοῦ ἀγαλλίασις χαρά τις οὖσα, καρπός ἐστι τοῦ πνεύματος· καρπὸς γάρ ἐστι τοῦ πνεύματος, χαρὰ, εἰρήνη. Εὐφροσύνη δὲ, ἡ διαχέουσα τῆς ψυχῆς τὸ φρονοῦν, εὐπάθεια.

„Ἄισατε[2]) τῷ θεῷ, ψάλατε τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, ὁδοποιήσατε τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ δυσμῶν· κύριος ὄνομα αὐτῷ," κ. τ. ε. Ψάλλει[3]) τῷ τοῦ θεοῦ ὀνόματι, ὁ διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Εἰ καὶ τῆς ἡμετέρας δὲ πτωχείας ἐπέβη, καὶ τὴν οἰκείαν συνεσκίασε δόξαν, ὡς ἐκ δυσμῶν ἀνατέλλων, ἀλλ' οὖν κύριος ὄνομα αὐτῷ. Καὶ γὰρ ἄνθρωπος γεγονὼς, οὐκ ἀπέβαλε τὸ εἶναι κύριος ὁ θεός.

„Ταραχθήσονται[4]) ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, τοῦ πατρὸς τῶν ὀρφανῶν καὶ κριτοῦ τῶν χηρῶν," κ. τ. ε. Ὀρφανός[5]) ἐστιν ὁ στερηθεὶς διὰ κακίαν τοῦ ἐπουρανίου πατρὸς, ὃν αὐτὸς ἑκὼν ἐπεσπάσατο. „Ὁ[6]) θεὸς ἐν τόπῳ ἁγίῳ αὐτοῦ." Τόπος θεοῦ, ψυχὴ καθαρά. Διὸ καὶ ἐπιφέρει· „ὁ[7]) θεὸς κατοικίζει μονοτρόπους ἐν οἴκῳ." Μονοτρόπους φησὶ τοὺς αὐτῷ καὶ μόνῳ ἀναθέντας τὴν ἰδίαν ζωὴν, πάσης διχοψυχίας καὶ κοσμικῆς ἐπιθυμίας αὐτὴν ἀλλοτριώσαντας. Τούτους δὴ οὖν καὶ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, τουτέστι τῇ ἐπουρανίῳ πόλει κατοικίζεσθαι ἐπαγγέλλεται. Οἶδε δὲ ἡ γραφὴ καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα, τόπον καλεῖν. Ἐν[8]) τόπῳ οὖν ἁγίῳ, οἱονεὶ ἐν τοῖς ἐξῃρημένοις καὶ ἁγνοτάτοις αὐτοῦ ἐπιτηδεύμασιν. „Ἐξάγων[9]) πεπεδημένους ἐν ἀνδρείᾳ· ὁμοίως τοὺς παρα-

---

[1]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
[2]) Psalm. LXVIII, 4. (LXVII.)
[3]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
[4]) Psalm. LXVIII, 4. 5. (LXVII.)
[5]) R. in notis: Schedae Grabii.
[6]) Psalm. LXVIII, 5. (LXVII.)
[7]) Psalm. LXVIII, 6. (LXVII.)
[8]) Cfr. Psalm. LXVIII, 5. (LXVII.)
[9]) Psalm. LXVIII, 6. (LXVII.)

πικραίνοντας, τοὺς κατοικοῦντας ἐν τάφοις.“ Ὥσπερ τοὺς πεπεδημένους ἐξάγει ἐν ἀνδρείᾳ, οὕτως καὶ τοὺς ἀδίκους ἐξάγει ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς ἄφρονας ἐν φρονήσει.

„Ὁ[1]) θεὸς, ἐν τῷ ἐκπορεύεσθαί σε ἐνώπιον τοῦ λαοῦ σου, ἐν τῷ διαβαίνειν σε τὴν ἔρημον,“ κ. τ. ε. Δοκεῖ[2]) μὲν ἁρμόζειν ταῦτα τοῖς κατὰ τὴν ἔρημον, ἀεὶ δὲ γίνεται. Ὅπου μὲν ἕστηκεν, ὅπου δὲ διαβαίνει. Εἱστήκει μὲν ἐν τόπῳ ἁγίῳ αὐτοῦ, διαβαίνει δὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ. „Γῆ[3]) ἐσείσθη, καὶ γὰρ οἱ οὐρανοὶ ἔσταξαν ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ τοῦ Σινά,“ τουτέστι τοῦ ἐν τῷ Σινᾷ φανέντος.

„Βροχὴν[4]) ἑκούσιον ἀφοριεῖς ὁ θεὸς τῇ κληρονομίᾳ σου,“ κ. τ. ε. Ὁ[5]) μὴ τυχὼν τῆς ἑκουσίου βροχῆς, ἐν ἀβροχίᾳ ἐστί. Βροχὴ δὲ ἑκούσιός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὥς φησιν· „ἐγώ[6]) εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν.“

„Τὰ[7]) ζῶά σου κατοικοῦσιν ἐν αὐτῇ· ἡτοίμασας ἐν τῇ χρηστότητί σου τῷ πτωχῷ,“ κ. τ. ε. Ζῶα[8]) τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφὶμ κατοικοῦσιν ἐν τῇ κληρονομίᾳ τοῦ θεοῦ, περὶ ὧν, οἶμαι, εἴρηται τό· „ἐν[9]) μέσῳ δύο ζώων γνωσθήσῃ.“

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ζῶα[10]) λέγει φύσεις λογικὰς, ἀλογωτέρας οὔσης καταστάσεως.

---

1) Psalm. LXVIII, 7. (LXVII.)
2) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
3) Psalm. LXVIII, 8. (LXVII.)
4) Psalm. LXVIII, 9. (LXVII.)
5) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
6) Ev. Joann. VI, 51.
7) Psalm. LXVIII, 10. (LXVII.)
8) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
9) Habac. III, 2.
10) R. in notis: Cod. Coislinianus primus.

„Ἐὰν[1]) κοιμηθῆτε ἀνάμεσον τῶν κλήρων, πτέρυγες περιστερᾶς περιηργυρωμέναι, καὶ τὰ μετάφρενα αὐτῆς ἐν χλωρότητι χρυσίου," κ. τ. ε. Τοὺς[2]) κλήρους καὶ τὰς πτέρυγας οἱ μὲν εἰρήκασι παλαιὰν καὶ καινὴν διαθήκην· οἱ δὲ πρᾶξιν καὶ θεωρίαν· ἄλλοι δὲ γνῶσιν σωμάτων καὶ ἀσωμάτων· ἕτεροι δὲ γνῶσιν θεοῦ, καὶ τοῦ ἀποσταλέντος ὑπ' αὐτοῦ Χριστοῦ.

„Ἐν[3]) τῷ διαστέλλειν τὸν ἐπουράνιον βασιλεῖς ἐπ' αὐτῆς," κ. τ. ε. Βασιλεῖς[4]) εἰσιν ἤτοι οἱ ὑποτάξαντες τὰ πάθη, ἢ οἱ τῆς θεωρίας τῶν γεγονότων τετυχηκότες. Λέγονται δὲ βασιλεῖαι καὶ αὐτὰ τὰ χαρίσματα τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, καθ' ἃ βασιλεύειν λέγονται οἱ μέτοχοι αὐτῶν.

„Τὸ[5]) ἅρμα τοῦ θεοῦ μυριοπλάσιον," κ. τ. ε. Ἅρμα[6]) θεοῦ ψυχαὶ καθαραὶ, ἐφ' ἃς ἐπιβαίνει· „ἐπέβη[7]) γὰρ ἐπὶ Χερουβὶμ, καὶ ἐπετάσθη."

„Ἀναβὰς[8]) εἰς ὕψος, ᾐχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν· ἔλαβες δόματα ἐν ἀνθρώπῳ," κ. τ. ε. Αἰχμαλωσία[9]) ἐστὶ Χριστοῦ φύσεως λογικῆς ἀπὸ κακίας καὶ ἀγνωσίας ἐπ' ἀρετὴν καὶ γνῶσιν ἐπάνοδος. Καὶ ἄλλως ὁ Παῦλός φησι περὶ τοῦ Χριστοῦ· „ἀναβὰς[10]) εἰς ὕψος ᾐχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, καὶ ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις·" δόματα λέγων τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου πνεύματος. Οὕτω τὴν κατάβασιν τοῦ σωτῆρος δείξας, καὶ

---

1) Psalm. LXVIII, 13. (LXVII.)
2) R. in notis: Cod. Coislinianus primus.
3) Psalm. LXVIII, 14. (LXVII.)
4) R. in notis: Cod. Coislinianus primus.
5) Psalm. LXVIII, 17. (LXVII.)
6) R. in notis: Cod. Coislinianus primus.
7) Psalm. XVIII, 10. (XVII.)
8) Psalm. LXVIII, 18. (LXVII.)
9) R. in notis: Schedae Grabii, partimque Cod. Coislinianus primus.
10) Ephes. IV, 8.

τὴν τῶν δαιμονίων κατάλυσιν, δείκνυσιν αὐτὸν ἀνιόντα καὶ τοὺς πρὶν αἰχμαλώτους ἐλευθερώσαντα. Ἢ καὶ ὕψος τὸ τοῦ σταυροῦ λέγει, ἐν ᾧ ἀναβὰς, καὶ τοὺς ἐν ἀέρι δαίμονας, τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας, ἀφ᾽ ἧς εἶχον ὑπερηφανίας κατασπάσας, τὰς ὑπ᾽ αὐτῶν αἰχμαλωτισθείσας ψυχὰς διὰ τῶν πονηρῶν πράξεων, καὶ ἀπὸ θεοῦ ἀποστάσας, καθάπερ τινὰ αἰχμαλωσίαν ἀπὸ τῶν τοῦ ᾅδου κευθμώνων ἀνελκύσας ἐλευθέρωσεν.

„Πλὴν [1]) ὁ θεὸς συνθλάσει κεφαλὰς ἐχθρῶν αὐτοῦ, κορυφὴν τριχὸς διαπορευομένων ἐν πλημμελείαις αὐτῶν,“ κ. τ. ε. Κεφαλαὶ [2]) ἐχθρῶν οἱ ἄρχοντες, ἢ τὰ ἡγεμονικά. Οἱ ἐχθροὶ οὗτοι οἱ ὄντες ἐκ τοῦ πλημμελεῖν, διαπορεύονται ἐν πλημμελείαις αὐτῶν. Ἢ ἐχθρῶν κεφαλαὶ, τὰ πρώτως ἐκ τῶν δαιμόνων ἐπισυμβαίνοντα νοήματα τῇ ψυχῇ.

„Εἶπε [3]) κύριος· ἐκ Βασὰν ἐπιστρέψω, ἐπιστρέψω ἐν βυθοῖς θαλάσσης, ὅπως ἂν βαφῇ ὁ πούς σου ἐν αἵματι,“ κ. τ. ε. Βασὰν [4]) ἑρμηνεύεται αἰσχύνη, ἣν δι᾽ ἡμᾶς κατέβη ὁ κύριος, αἰσχύνης καταφρονήσας. Βάπτεται δὲ καὶ ὁ ποὺς αὐτοῦ αἵματι τῷ ἐκ τῆς ἑκάστου κεφαλῆς τῶν ἐχθρῶν ἀποῤῥέοντι. „Κατεπάτησα [5]) γὰρ αὐτοὺς, φησὶν Ἡσαΐας, ἐν θυμῷ μου.“

„Ἐθεωρήθησαν [6]) αἱ πορεῖαί σου ὁ θεός,“ κ. τ. ε. Ἐν [7]) τῇ Χριστοῦ ἐπιδημίᾳ ἐθεωρήθησαν αἱ πορεῖαι τοῦ θεοῦ ὑπὸ τῶν κεκοσμημένων λόγῳ γνώσεως.

„Ἐν [8]) ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν θεὸν, τὸν κύριον

[1]) Psalm. LXVIII, 21. (LXVII.)
[2]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
[3]) Psalm. LXVIII, 22. 23. (LXVII.)
[4]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
[5]) Cfr. Jesai. LXIII, 3.
[6]) Psalm. LXVIII, 24. (LXVII.)
[7]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
[8]) Psalm. LXVIII, 26. (LXVII.)

ἐκ πηγῶν Ἰσραήλ,“ κ. τ. ε. Οὐ[1]) ταὐτόν ἐστι ἐπὶ τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας θεῷ εὐλογεῖν, τῷ ἐν ἐκκλησίᾳ τοῦτο ποιεῖν. Καὶ ἀπὸ μὲν τῶν πηγῶν Ἰσραὴλ εὐλογεῖ τὸν θεὸν ὁ κατὰ τὸν ἐν ταῖς γραφαῖς θησαυρὸν τῆς σοφίας τοῦ θεοῦ εὐλογῶν. Ὁ δὲ μὴ κατὰ τοῦτο, οὐκ ἐκ πηγῶν Ἰσραὴλ εὐλογεῖ τὸν θεόν.

„Ἐκεῖ[2]) Βενιαμὶν νεώτερος,“ κ. τ. ε. Περὶ[3]) Παύλου, φασὶ, τοῦτο προφητεύει.

„Ἀπὸ[4]) τοῦ ναοῦ σου ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ σοὶ οἴσουσι βασιλεῖς δῶρα,“ κ. τ. ε. Ὁ[5]) Παῦλος οὐ μόνον αὐτὸς ἑαυτὸν προσῆγε θεῷ· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἄλλους διὰ τῆς διδασκαλίας προσέφερε τῷ θεῷ.

„Τοῦ[6]) ἐγκλεισθῆναι τοὺς δεδοκιμασμένους τῷ ἀργυρίῳ,“ κ. τ. ε. Τοῦ[7]) χωρισθῆναι τοὺς δεδοκιμασμένους ὡς ἀργύριον.

„Ἥξουσι[8]) πρέσβεις ἐξ Αἰγύπτου, Αἰθιοπία προφθάσει χεῖρα αὐτῆς τῷ θεῷ,“ κ. τ. ε. Τὴν[9]) μὲν διάθεσιν τῆς κακίας διὰ τῶν Αἰγυπτίων ᾐνίξατο· τὴν δὲ ἕξιν διὰ τῶν Αἰθιόπων δεδήλωκεν.

„Ψάλατε[10]) τῷ θεῷ, τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολάς,“ κ. τ. ε. Πρότερον[11]) μὲν „ᾠδοποιήσατε[12]) τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ δυσμῶν“ νῦν

---

[1]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
[2]) Psalm. LXVIII, 27. (LXVII.)
[3]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
[4]) Psalm. LXVIII, 29. (LXVII.)
[5]) R. in notis: Cod. Coislinianus primus.
[6]) Cfr. Psalm. LXVIII, 30. (LXVII.)
[7]) R. in notis: Cod. Coislinianus primus.
[8]) Psalm. LXVIII, 31. (LXVII.)
[9]) R. in notis: Cod. Coislinianus primus.
[10]) Psalm. LXVIII, 33. (LXVII.)
[11]) R. in notis: Cod. Coislinianus primus.
[12]) Cfr. Psalm. LXVIII, 4. (LXVII.)

δὲ „ψάλατε[1]) τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολάς.“ „Ὁ[2]) γὰρ καταβὰς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα.“

„Δότε[3]) δόξαν τῷ θεῷ, ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἡ μεγαλοπρέπεια αὐτοῦ, καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐν νεφέλαις,“ κ. τ. ε. Νεφέλας[4]) λέγει νῦν ἁγίας δυνάμεις· „ἐντελοῦμαι[5]) γὰρ, φησὶ, ταῖς νεφέλαις, τοῦ μὴ βρέξαι ἐπ᾽ αὐτοὺς ὑετόν·“ καὶ ἔσται λιμὸς,[6]) οὐ λιμὸς ἄρτου, οὐδὲ δίψα ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸς τοῦ ἀκοῦσαι λόγον κυρίου. Οἶμαι δὲ αὐτὸν νεφέλας λέγειν τοὺς ἀγγέλους. Αὐτοὶ γάρ εἰσιν οἱ διδάσκοντες ἡμᾶς.

Ψαλμὸς ἑξηκοστὸς ὄγδοος.

„Σῶσόν[7]) με ὁ θεὸς, ὅτι εἰσήλθοσαν ὕδατα ἕως ψυχῆς μου,“ κ. τ. ε. Ὕδατα[8]) λέγει τοὺς λογισμοὺς καὶ τοὺς πειρασμοὺς τοὺς εἰσερχομένους εἰς τὴν ψυχήν.

„Ἐνεπάγην[9]) εἰς ἰλὺν βυθοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ὑπόστασις· ἦλθον εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, καὶ καταιγὶς κατεπόντισέ με,“ κ. τ. ε. Οὐδὲν[10]) τοιοῦτον εὑρίσκομεν παθόντα τὸν Δαυὶδ ἐν ταῖς ἱστορίαις. Εἰ δὲ ἐπὶ τὸν

---

1) Psalm. LXVIII, 33. (LXVII.)
2) Ephes. IV, 10.
3) Psalm. LXVIII, 34. (LXVII.)
4) R. in notis: Cod. Coislinianus primus.
5) Cfr. Jesai. V, 6.
6) Cfr. Amos. VIII, 11.
7) Psalm. LXIX, 1. (LXVIII.)
8) R. in notis: Cod. Coislinianus primus, et schedae Grabii.
9) Psalm. LXIX, 2. (LXVIII.)
10) R. in notis: Cod. Coislinianus primus, et schedae Grabii.

σωτῆρα ἀναφέρεται ὁ ψαλμὸς διὰ τό· „ὁ [1]) ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με·“ οὐδὲ ἐπὶ τοῦ σωτῆρος αὐτοῦ ἔγνωμεν τοιοῦτό τι γεγονός.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Εἰ [2]) ἐν τῷ πρὸ τούτου ψαλμῷ τὸ λέγον πρόσωπον ἐδίδασκε, πῶς εἰς Βασὰν κατῆλθε, καὶ ἔλεγεν· „ἐπιστρέψω [3]) ἐν βυθοῖς θαλάσσης·“ ἕπεται τοίνυν τὸν αὐτὸν εἶναι ἡγεῖσθαι τὸν τὰ προκείμενα λέγοντα. Αὐτὸς τοίνυν ὁ θεὸς λόγος εὐχὴν ἀναπέμπει τῷ πατρὶ, ἰδιοποιούμενος τὰ καθ᾽ ὃν εἴληφεν ἄνθρωπον πάθη. Δηλοῖ δὲ τὰ τοῦ ᾅδου χωρία, ἔνθα μόνος αὐτὸς καταβὰς διεξῆλθεν.

„Ἐκοπίασα [4]) κράζων, ἐβραγχίασεν ἡ λάρυγξ μου, ἐξέλιπον οἱ ὀφθαλμοί μου ἀπὸ τοῦ ἐλπίζειν με ἐπὶ τὸν θεόν μου,“ κ. τ. ε. Τοῦτο [5]) πρὸς τὸ ἀνήκοον τῶν μὴ πειθομένων αὐτοῦ τῇ διδασκαλίᾳ λέγεται. Εἰ δὲ καὶ πρὸς τὸ μὴ δεῖν ἐκκακεῖν προσευχόμενον, ἀλλὰ βοᾷν ἡμέρας καὶ νυκτὸς πρὸς τὸν θεὸν, εἶπε κεκοπιακέναι ἐν τῷ κράζειν, συμφώνως τὸ μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων συνεπισκέψαι.

„Ἐπληθύνθησαν [6]) ὑπὲρ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου οἱ μισοῦντές με δωρεάν· ἐκραταιώθησαν οἱ ἐχθροί μου οἱ ἐκδιώκοντές με ἀδίκως. Ἃ οὐχ ἥρπασα, τότε ἀπετίνυον,“ [7]) κ. τ. ε. Ἐντεῦθεν, [8]) οἶμαι, δυνατὸν γνῶναι τὸ πλῆθος τῶν δαιμόνων.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Εἰ [9]) καὶ ἀπέδωκεν ἃ μὴ ἥρπασεν,

---

[1]) Psalm. LXIX, 9. (LXVIII.)

[2]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.

[3]) Psalm. LXVIII, 22. (LXVII.)

[4]) Psalm. LXIX, 3. (LXVIII.)

[5]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.

[6]) Psalm. LXIX, 4. (LXVIII.)

[7]) Ed. Ruaei: *ἀπετίννυον.*

[8]) R. in notis: Cod. Coislinianus primus, et schedae Grabii.

[9]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.

ἀλλ' οὖν ἡμᾶς ἐλυτρώσατο· — καὶ τοῦτό ἐστιν ἀποτινύναι·[1]) — ἐξαλείφων τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον. "Α ἠναγκάσμεθα ἀποτινύναι ἐπιφερόμενα καθ' ἡμῶν, ἐξήλειπται ταῦτα καὶ ἦρται ἐκ τοῦ μέσου, ἀφέσεως ἁμαρτιῶν δοθείσης.

„Τοῦ αὐτοῦ." Οὐδένα[2]) τῶν ἀνθρώπων ἄκοντα ἁρπάζει ὁ θεός. Εἰ γὰρ ἥρπαζεν, οὐκ ἂν ἔλεγε· „δεῦτε[3]) πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι· κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς·" καί· „ἐὰν[4]) θέλητε, καὶ εἰσακούσησθέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε." Ἡρπάγη δὲ ὁ Παῦλος ἕως τρίτου οὐρανοῦ, ἤδη ἑαυτὸν ἐπιδεδωκὼς τῷ θεῷ.

„Ὁ[5]) θεὸς σὺ ἔγνως τὴν ἀφροσύνην μου, καὶ αἱ πλημμέλειαί μου ἀπὸ σοῦ οὐκ ἐκρύβησαν," κ. τ. ε. Οὐ[6]) πάντων τὴν ἀφροσύνην γινώσκει θεὸς, ἀλλὰ τοῦ γενομένου ἄφρονος διὰ τοὺς ἄφρονας, καὶ τοῦ γενομένου ἀνόμου διὰ τοὺς ἀνόμους, καὶ τοῦ γενομένου ἀσθενοῦς διὰ τοὺς ἀσθενεῖς.

„Τοῦ αὐτοῦ." Ἐπειδὴ[7]) ψευδομάρτυρες ἔστησαν κατ' ἐμοῦ, σὺ οἶδας ὁ θεὸς, εἴ τινά μοι πεπλημμέληται· οὐ γὰρ ἂν ἐκρύβησάν σοι. Καὶ ἄλλως δὲ, ὅτι τὰς ἡμετέρας ἀνεδέξατο ἁμαρτίας, καὶ γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα, καὶ ταύτας, φησὶ, τὰς πλημμελείας, ἃς ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀνεδεξάμην, σὺ ἔγνως.

„Ὅτι[8]) ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με, καὶ οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνειδιζόντων σε ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ,"

---

[1]) Ed. Ruaei hoc loco et sequenti: ἀποτιννύναι.

[2]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.

[3]) Matth. XI, 28. [4]) Jesai. I, 19.

[5]) Psalm. LXIX, 5. (LXVIII.)

[6]) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus primus.

[7]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.

[8]) Psalm. LXIX, 9. (LXVIII.)

κ. τ. ε. Οὗτος[1]) ὁ στίχος τέθειται ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἐπὶ τοῖς ἐκβληθεῖσιν ἐκ τοῦ ἱεροῦ κολλυβισταῖς καὶ τραπεζίταις. Τό· „κατέφαγέ[2]) με·“ ὁ Σύμμαχος· „κατανάλωσεν·“ ἐξέδωκεν.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Εἴποι[3]) δ᾽ ἂν ταῦτα καὶ πᾶς ὑπὲρ τοῦ δημιουργοῦ λέγων πρὸς τοὺς προσκόπτοντας τῇ προνοίᾳ, ἢ πρὸς τοὺς κακολογοῦντας τὸν κτίσαντα ἑτεροδόξους· καὶ μάλιστα ὑπὲρ τοῦ θεοῦ ὀνειδιζόμενος λέγοι ἄν· „οἱ[4]) ὀνειδισμοί,“ καὶ τὰ ἑξῆς.

„Καὶ[5]) συνεκάλυψα ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐγενήθη εἰς ὀνειδισμοὺς ἐμοί,“ κ. τ. ε. Τοῦτο[6]) οἱ μαθηταὶ ἐμνήσθησαν, ὡς ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην γέγραπται. „Καὶ[7]) συνεκάλυψα ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐγενήθη εἰς ὀνειδισμοὺς ἐμοί· Καὶ ἐθέμην τὸ ἔνδυμά μου σάκκον, καὶ ἐγενόμην αὐτοῖς εἰς παραβολήν.“

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Κάλυμμα[8]) τῆς ψυχῆς ἡ νηστεία κρύπτουσα τὰ πάθη αὐτῆς, τουτέστιν ἐπιθυμίαν αἰσχρὰν, καὶ θυμὸν ἄλογον. Ὁ τοίνυν μὴ νηστεύων, γεγύμνωται ἀσχημονῶν.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Οὐδὲν,[9]) φησὶ, ξένον γέγονεν, ἀλλ᾽ οἱ ἐν τῇ παλαιᾷ ὀνειδίσαντες καὶ ὑβρίσαντές σε, θεὲ πάτερ, οὗτοι καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ σου ἐμοῦ ἦλθον.

---

[1]) R. in notis: Cod. Coislinianus primus, et schedae Grabii.

[2]) Psalm. LXIX, 9. (LXVIII.)

[3]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.

[4]) Psalm. LXIX, 9. (LXVIII.)

[5]) Cfr. Psalm. LXIX, 10. (LXVIII.)

[6]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus. — Cfr. ev. Joann. II, 17.

[7]) Psalm. LXIX, 10. 11. (LXVIII.)

[8]) R. in notis: Schedae Grabii, et Cod. Coislinianus secundus.

[9]) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.

„Καὶ[1]) εἰς ἐμὲ ἔψαλλον οἱ πίνοντες τὸν οἶνον,“ κ. τ. ε. Οὗτος[2]) ὁ οἶνος θυμός ἐστι τῶν δρακόντων.

„Σῶσόν[3]) με ἀπὸ πηλοῦ, ἵνα μὴ ἐμπαγῶ· ῥυσθείην ἐκ τῶν μισούντων με, καὶ ἐκ τοῦ βάθους τῶν ὑδάτων,“ κ. τ. ε. Σκοπὸς[4]) οὐχ ὁ τυχὼν ἀλληγορῆσαι τὰ γεγραμμένα ἐπὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν γεγονότα. Οἶμαι δὲ ταῦτα πάντα ἐπὶ τῇ ἐν ᾅδου πορείᾳ λαμβάνεσθαι.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Βάθος[5]) ὑδάτων ἐστὶν, εἰς ὃ γίνονται οἱ μὴ γενναίως τὰ πειρατήρια φέροντες· ἀφ᾽ οὗ θεὸς μόνος ῥύεται τοὺς δυναμένους εἰπεῖν· „ἐκ[6]) βαθέων ἐκέκραξα πρὸς σὲ, κύριε.“ „Ἐκ[7]) τοῦ βάθους δὲ τῶν ὑδάτων“ γράφεται, καὶ οὐχί· „ἐκ τῶν βαθέων τῶν ὑδάτων.“

„Μηδὲ[8]) συσχέτω[9]) ἐπ᾽ ἐμὲ φρέαρ τὸ στόμα αὐτοῦ,“ κ. τ. ε. Ἐνταῦθα[10]) φύσιν τινὰ λογικὴν καταχθόνιον εἴρηκε φρέαρ, ἐν ᾧ πολλαὶ τῶν ψυχῶν ἐμπεπτώκασιν.

„Σὺ[11]) γὰρ γινώσκεις τὸν ὀνειδισμόν μου, καὶ τὴν αἰσχύνην μου, καὶ τὴν ἐντροπήν μου,“ κ. τ. ε. Ἄξιος[12]) τῆς περὶ Θεοῦ γνώσεώς ἐστιν ὁ Χριστοῦ ὀνειδισμὸς, ὃν ὠνειδίζετο διὰ δικαιοσύνην. Οὕτω καὶ ὁ δίκαιος ὀνειδίζοιτο.

---

1) Psalm. LXIX, 12. (LXVIII.)

2) R. in notis: Cod. Coislinianus primus, et schedae Grabii.

3) Psalm. LXIX, 14. (LXVIII.)

4) R. in notis: Cod. Coislinianus primus.

5) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.

6) Psalm. CXXX, 1. (CXXIX.)

7) Psalm. LXIX, 14. (LXVIII.)

8) Psalm. LXIX, 15. (LXVIII.)

9) Ed. Ruaei: *συσχέτω ἐπ᾽ ἐμοῦ.*

10) R. in notis: Cod. Coislinianus primus.

11) Psalm. LXIX, 19. (LXVIII.)

12) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.

„Τοῦ αὐτοῦ." Αἰσχύνεται[1]) δὲ ἐφ' ἡμῖν ὁ ἀρχιερεὺς ἡμῶν, ὅς ἐστι Χριστὸς ὁ διεληλυθὼς τοὺς οὐρανοὺς, ὀνειδιζόμενος ὑπὸ τῶν ἐναντίων πνευμάτων.

„Καὶ[2]) ὑπέμεινα συλλυπούμενον, καὶ οὐχ ὑπῆρξε, καὶ παρακαλοῦντα, καὶ οὐχ εὗρον," κ. τ. ε. Οὐκ[3]) εἴρηται· „συλλυπούμενόν μοι·" ἀλλά· „συλλυπούμενον," τὸν κλαίοντα μετὰ κλαιόντων· οὐδέ· „παρακαλοῦντά με·" ἀλλά· „παρακαλοῦντα" τὸν δυνάμενον εἰπεῖν· „παρακαλοῦμεν[4]) τοὺς ἐν θλίψει." Ἢ τάχα συλλυπεῖται Χριστῷ, καὶ παρακαλεῖ αὐτὸν, ὁ ἑνὶ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταῦτα ποιῶν, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ· „ἐπείνασα·" λέγεται.

„Καὶ[5]) ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος," κ. τ. ε. Ταῦτα[6]) πάντα γέγονε κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ σταυροῦ.

„Τοῦ αὐτοῦ." Οἶνος[7]) τραπεὶς γεννᾷ ὄξος, καὶ ἀρετὴ φθαρεῖσα τίκτει κακίαν.

„Γενηθήτω[8]) ἡ τράπεζα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτῶν εἰς παγίδα, καὶ εἰς ἀνταποδόσεις, καὶ εἰς σκάνδαλον," κ. τ. ε. Τράπεζα[9]) τῶν Ἰουδαίων ἐστὶν ἡ παλαιὰ διαθήκη, ἐν ᾗ σκανδαλίζονται, τὰ περὶ Χριστοῦ μὴ νοοῦντες· αὕτη γὰρ κηρύσσει Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρίαν.

„Τοῦ αὐτοῦ." Μήποτε[10]) τράπεζα, ἀφ' ἧς ἡ λογικὴ τροφὴ τοῦ λαοῦ ἦν, ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται. Αὕτη ἡ τράπεζα, μὴ νοουμένης τῆς γραφῆς, γεγένηται

---

1) R. in notis: Cod. Coislinianus primus.
2) Psalm. LXIX, 20. (LXVIII.)
3) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
4) Cfr. II Cor. I, 4.
5) Psalm. LXIX, 21. (LXVIII.)
6) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.
7) R. in notis: Cod. Coislinianus primus.
8) Psalm. LXIX, 22. (LXVIII.)
9) R. in notis: Cod. Coislinianus primus.
10) R. in notis: Cod. Coislinianus secundus.

τοῖς Ἰουδαίοις „εἰς [1]) παγίδα καὶ εἰς ἀνταπόδοσιν, καὶ εἰς σκάνδαλον." Οὐ πᾶσι δὲ τοιαύτη ἡ τράπεζα δύναται λέγεσθαι. Ὁ κύριος σοφία τυγχάνει ὁ λέγων· „δεῦτε, [2]) φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον" καὶ ὁ ἄρτος ζωῆς ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβὰς, οὗ ἡ σὰρξ ἀληθής ἐστι βρῶσις, καὶ τὸ αἷμα ἀληθής ἐστι πόσις.

„Γενηθήτω [3]) ἡ ἔπαυλις αὐτῶν ἠρημωμένη, καὶ ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν μὴ ἔστω ὁ κατοικῶν," κ. τ. ε. Δυνατὸν [4]) ταῦτα περὶ τοῦ ναοῦ τῶν Ἰουδαίων ἐκλαμβάνειν, καὶ περὶ τῆς πόλεως αὐτῶν προφητευόμενα.

„Τοῦ αὐτοῦ." Ἠρημώθη [5]) μετὰ τὸν σταυρὸν ἡ ἔπαυλις αὐτῶν, ὁ ναὸς καὶ Ἱερουσαλήμ.

„Πρόσθες [6]) ἀνομίαν ἐπὶ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν, καὶ μὴ εἰσελθέτωσαν ἐν δικαιοσύνῃ σου," κ. τ. ε. Ὅτε [7]) οἱ ἀνόμως ἁμαρτήσαντες, ἀνόμως ἀπολοῦνται, προστίθεται τῇ τῶν ἁμαρτησάντων ἀνομίᾳ ἡ κατὰ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν κόλασις· „ᾧ [8]) γὰρ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν."

„Τοῦ αὐτοῦ." Πῶς [9]) γὰρ δύνανται εἰσελθεῖν εἰς τὴν δικαιοσύνην ἐσκοτισμένοι τοὺς ὀφθαλμούς;

„Ἐξαλειφθήτωσαν [10]) ἐκ βίβλου ζώντων, καὶ μετὰ δικαίων μὴ γραφήτωσαν," κ. τ. ε. Βίβλος [11]) ζώντων ἡ γνῶσις ἡ τοῦ θεοῦ, ἐξ ἧς ἐκπίπτουσιν οἱ ἀκαθάρτους

---

[1]) Psalm. LXIX, 22. (LXVIII.)
[2]) Cfr. Prov. IX, 5.
[3]) Psalm. LXIX, 25. (LXVIII.)
[4]) Ruaeus: Cod. Coislinianus primus.
[5]) Ruaeus: Cod. Coislinianus secundus.
[6]) Psalm. LXIX, 27. (LXVIII.)
[7]) Ruaeus: Cod. Coislinianus primus.
[8]) Cfr. Matth. VII, 2.
[9]) Ruaeus: Cod. Coislinianus primus.
[10]) Psalm. LXIX, 28. (LXVIII.)
[11]) Ruaeus: Cod. Coislinianus primus.

ἔχοντες τὰς καρδίας· „μακάριοι[1]) γάρ, φησίν, οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται.“ Τὸ δὲ ἰδεῖν θεόν, τὸ γνώσεως τῆς αὐτοῦ ἐστι καταξιωθῆναι.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἄδικος[2]) μετὰ δικαίου γράφεται, ἐὰν ἀπίσχηται τοῦ εἶναι ἄδικος.

„Ἀρέσει[3]) τῷ θεῷ ὑπὲρ μόσχον νέον κέρατα ἐκφέροντα καὶ ὁπλάς,“ κ. τ. ε. Τουτέστιν[4]) ὑπὲρ τὴν ἄλογον καὶ αἰσθητὴν θυσίαν.

„Ὅτι[5]) εἰσήκουσε τῶν πενήτων ὁ κύριος, καὶ τοὺς πεπηδημένους αὐτοῦ οὐκ ἐξουδένωσεν,“ κ. τ. ε. Γενώμεθα[6]) πένητες, ἵν' ὁ κύριος ἡμῶν ἐπακούσῃ.

„Αἰνεσάτωσαν[7]) αὐτὸν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ, θάλασσα καὶ πάντα τὰ ἕρποντα ἐν αὐτοῖς,“ κ. τ. ε. Τοὺς[8]) ἐπουρανίους καὶ ἐπιγείους λέγει ἐνταῦθα ὁμωνύμως τοῖς αὐτῶν κόσμοις. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τό· „οἱ[9]) οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ.“

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἆρα[10]) τὰ ἑρπυστικὰ ζῶα αἰνέσει, σωζομένης τῆς Σιὼν καὶ οἰκοδομουμένης τῆς Ἰουδαίας; Εἰ δὲ τὰ ἕρποντα νοητῶς ῥητέον, καὶ τὰ οἰκοδομούμενα δηλονότι νοητῶς ἐκληφθήτωσαν.

„Ὅτι[11]) ὁ θεὸς σώσει τὴν Σιών, καὶ οἰκοδομηθήσονται αἱ πόλεις τῆς Ἰουδαίας,“ κ. τ. ε. Ψυχὰς[12]) λογικὰς λέγει πόλεις τῆς Ἰουδαίας.

---

1) Matth. V, 8.
2) Ruaeus: Cod. Coislinianus primus.
3) Psalm. LXIX, 31. (LXVIII.)
4) Ruaeus: Cod. Coislinianus primus. — Ed. Ruaei: ὑπὲρ τὸν — αἰσθητὸν θυσίαν.
5) Psalm. LXIX, 33. (LXVIII.)
6) Ruaeus: Cod. Coislinianus primus.
7) Psalm. LXIX, 34. (LXVIII.)
8) Ruaeus: Cod. Coislinianus primus.
9) Psalm. XIX, 1. (XVIII.)
10) Ruaeus: Cod. Coislinianus primus.
11) Psalm. LXIX, 35. (LXVIII.)
12) Ruaeus: Cod. Coislinianus primus.

Ψαλμὸς ἑξηκοστὸς ἔννατος.

„Αἰσχυνθείησαν[1]) καὶ ἐντραπείησαν οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχήν μου," κ. τ. ε. Οἱ[2]) ἀόρατοι ἡμῶν πολέμιοι ζητοῦσι τὴν ψυχὴν, ὑποχείριον θέλοντες λαβεῖν πρὸς κακίαν αὐτὴν προτρεπόμενοι.

Ψαλμὸς ἑβδομηκοστός.

„Ὅτι[3]) Χριστὸς λέγει τὰ ἐν τῷ ψαλμῷ δῆλον. Εὔχεται τόπον αὐτῷ ὀχυρὸν εἶναι, τὸν θεόν. Ὁ λέγων· „ἐγὼ[4]) ἐν τῷ πατρί·" φησὶ καὶ τό· „ἐπὶ[5]) σὲ ἐπεῤῥίφην ἐκ γαστρός· ἐκ κοιλίας μητρός μου σύ μου εἶ σκεπαστής·" τὸ μὲν εἰς ἅμα γενέσει μόνος συνησθημένος θεοῦ, καὶ ἐπερεισάμενος αὐτῷ· τὸ δὲ διὰ τὴν ἐπὶ τῇ προσκυνήσει τῶν Μάγων ἐπιβουλὴν εἰς Χριστὸν Ἡρώδου, μηδὲν παθόντα τῷ ἐσκεπᾶσθαι ὑπὸ θεοῦ, ὅτε τὰ ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω ἀνῃρεῖτο παιδία ἐν ὁρίοις Βηθλεέμ. Τίς δὲ καὶ ὁ προσθεὶς[6]) ἐπὶ πᾶσαν τὴν αἴνεσιν τοῦ θεοῦ τὴν ἐν νόμῳ καὶ προφήταις, ἢ ὁ υἱός; Οὗτος δὲ ταλανίζων γραμματεῖς, οὐκ ἔγνω τὰς γραμματείας αὐτῶν. Καὶ γὰρ οἶδε, τὸ ἀποκτένον[7]) γράμμα διδάσκειν τὰ τοῦ ζωοποιοῦντος πνεύματος. Οὗτος δὲ ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, οὗτος καὶ ἀπαγγείλας βραχίονα τοῦ

---

[1]) Psalm. LXX, 1. (LXIX.)

[2]) R. in notis: Ita Cod. Coislinianus secundus; sed schedae Grabii, et Cod. Coislinianus primus paulo aliter: *Ζητοῦσι τὴν ψυχὴν οἱ πρὸς κακίαν καὶ ἀγνωσίαν αὐτὴν προτρεπόμενοι.*

[3]) Ruaeus: Cod. Coislinianus secundus.

[4]) Cfr. ev. Joann. X, 38.

[5]) Cfr. Psalm. LXXI, 6. (LXX.) — Ed. Ruaei hoc loco, cfr. pag. 417. not. 7. *ἐπεῤῥίφην.*

[6]) Cfr. Psalm. LXXI, 14. (LXX.)

[7]) Ed. Ruaei: *ἀποκτένον.*

θεοῦ τῇ γενεᾷ πάσῃ, φησὶ τῷ πατρί· „ἐκ[1]) τῶν ἀβύσσων τῆς γῆς πάλιν ἀνήγαγές με.“

„Ἐπὶ[2]) σοὶ, κύριε, ἤλπισα, μὴ καταισχυνθείην εἰς τὸν αἰῶνα,“ κ. τ. ε. Ἐὰν[3]) ἐν ταῖς θλίψεσιν ὑπομένωμεν, οὐκ αἰσχυνθησόμεθα ἐν τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι· „ἡ[4]) γὰρ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται· ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμήν· ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα· ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει.“

„Ὁ[5]) θεός μου ῥῦσαί με ἐκ χειρὸς ἁμαρτωλοῦ, ἐκ χειρὸς παρανομοῦντος καὶ ἀδικοῦντος,“ κ. τ. ε. Τὸν[6]) Σατανᾶν λέγει ἁμαρτωλὸν, καὶ παράνομον καὶ ἄδικον· ἁμαρτωλὸν μὲν διὰ τὴν χειρίστην ἕξιν· παράνομον δὲ διὰ τὸ παραβῆναι τὸν φυσικὸν νόμον αὐτοῦ· ἄδικον δὲ διὰ τὸ αὐτὸν ἀποστερεῖν τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ.

„Ἐπὶ[7]) σὲ ἐπεστηρίχθην ἀπὸ γαστρὸς, ἐκ κοιλίας μητρός μου σύ μου εἶ σκεπαστής,“ κ. τ. ε. Ὁ[8]) εἰδὼς ἀπὸ γαστρὸς μόνος ἐπιστηρίζεσθαι θεῷ Ἰησοῦς, ταῦτά φησι. Σκεπαστὴς δὲ αὐτοῦ ἐγένετο, ὅτε οἱ Μάγοι ἐχρηματίσθησαν δι' ἄλλης ὁδοῦ ἀναχωρῆσαι εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, καὶ Ἰωσὴφ παραλαβὼν τὸ παιδίον ἅμα τῇ μητρὶ αὐτοῦ, εἰς Αἴγυπτον κελευσθεὶς ἀπῆλθεν, ἵνα μὴ ἀναιρεθῇ μετὰ τῶν παίδων ὁ Ἰησοῦς.

„Ὡσεὶ[9]) τέρας ἐγενήθην τοῖς πολλοῖς,“ κ. τ. ε. Τοῖς[10]) τὴν πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον ὁδεύουσι, καὶ ἐπάγουσαν ἐπὶ τὴν ἀπώλειαν πολλούς· — πολλοὶ γὰρ

---

1) Cfr. Psalm. LXXI, 21. (LXX.)

2) Psalm. LXXI, 1. (LXX.)

3) Ruaeus: Schedae Grabii, et Cod. Coislinian. primus.

4) Rom. V, 3. 4. 5. 5) Psalm. LXXI, 4. (LXX.)

6) Ruaeus: Schedae Grabii.

7) Psalm. LXXI, 6. (LXX.) — Ed. Ruaei hoc loco, cfr. pag. 416. not. 5., ut nos in textu.

8) Ruaeus: Cod. Coislinianus secundus.

9) Psalm. LXXI, 7. (LXX.)

10) Ruaeus: Cod. Coislinianus secundus.

οἱ διερχόμενοι δι' αὐτῆς· — ὡσεὶ τέρας ἐγενήθη ὁ Ἰησοῦς· ἀλλ' οὐ τοῖς ὀλίγοις εὑρίσκουσι τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ἀπάγουσαν εἰς ζωήν.

„Πληρωθήτω [1]) τὸ στόμα μου αἰνέσεως, ὅπως ὑμνήσω τὴν δόξαν σου, ὅλην τὴν ἡμέραν τὴν μεγαλοπρέπειάν σου," κ. τ. ε. Ἐὰν [2]) μὴ πληρωθῇ ὁ νοῦς χάριτος θεοῦ, ὑμνῆσαι τὴν δόξαν θεοῦ οὐ δύναται. Στόμα γὰρ τῆς ψυχῆς τὸν νοῦν ὠνόμασε, δόξαν δὲ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ.

„Λέγοντες· [3]) ὁ θεὸς ἐγκατέλιπεν αὐτόν," κ. τ. ε. Ταύτας [4]) τὰς φωνὰς τέθεικεν ὡς ὑπὸ τῶν δαιμόνων λεγομένας.

„Ὁ [5]) θεὸς μὴ μακρύνῃς ἀπ' ἐμοῦ," κ. τ. ε. Τό· [6]) „μὴ μακρύνῃς·" ἀντὶ τοῦ· „μὴ μακρὰν γένῃ ἀπ' ἐμοῦ."

„Τοῦ αὐτοῦ." Μακρὰν [7]) ἀπὸ ἀνθρώπου γίνεται ὁ θεὸς οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν· — πανταχοῦ γὰρ πάρεστι, καὶ τὰ πάντα πληροῖ· — ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς προνοίας καὶ τὴν τῆς βοηθείας ἐνέργειαν. Χωρίζεται δὲ ἡμῶν διὰ τὸ δυσῶδες τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων, καθὼς φησι προφήτης ἕτερος· „αἱ [8]) ἁμαρτίαι ὑμῶν διϊστῶσιν ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ὑμῶν."

„Περιβαλέσθωσαν [9]) αἰσχύνην καὶ ἐντροπὴν οἱ ζητοῦντές μοι κακά," κ. τ. ε. Τό· [10]) „ἄφες [11]) αὐτῷ τὸ ἱμάτιον·" δύναται ἀναφέρεσθαι ἐπὶ τὴν αἰσχύνην καὶ ἐντροπὴν, ἃς περιβάλλεται ὁ τοιόσδε.

---

[1]) Psalm. LXXI, 8. (LXX.)

[2]) Ruaeus: Schedae Grabii, et Cod. Coislinian. primus.

[3]) Psalm. LXXI, 11. (LXX.)

[4]) Ruaeus: Schedae Grabii, et Cod. Coislinian. primus.

[5]) Psalm. LXXI, 12. (LXX.)

[6]) Ruaeus: Cod. Coislinianus primus.

[7]) Ruaeus: Schedae Grabii. — Cfr. Psalm. LXXI, 12. (LXX.)

[8]) Cfr. Jesai. LIX, 2.

[9]) Psalm. LXXI, 13. (LXX.)

[10]) Ruaeus: Cod. Coislinian. secundus, et schedae Grabii.

[11]) Matth. V, 40.

„Ἐγὼ[1]) δὲ διὰ παντὸς ἐλπιῶ, καὶ προσθήσω ἐπὶ πᾶσαν τὴν αἴνεσίν σου," κ. τ. ε. Πολλαὶ[2]) αἰνέσεις εἴρηνται τοῦ θεοῦ ἐν νόμῳ καὶ προφήταις· αἷς προστίθησιν ὁ εἰπών· „οὐκ[3]) ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας, ἀλλὰ πληρῶσαι·" ὡς ἀρέσκει τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐπωνύμῳ ἐκκλησίᾳ.

„Ὅτι[4]) οὐκ ἔγνων γραμματείας," κ. τ. ε. Εἰ[5]) ἔστι γράμμα μὲν ἀποκτένον, πνεῦμα δὲ ζωοποιοῦν· τὸ μὲν παρώνυμον τοῦ γράμματος οὐκ ἔγνω ὁ γινώσκων κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ· τὸ δὲ παρώνυμον τοῦ πνεύματος ἔγνω.

„Κύριε,[6]) μνησθήσομαι τῆς δικαιοσύνης σου μόνου," κ. τ. ε. Τῆς[7]) τοῦ πατρὸς δικαιοσύνης Χριστὸς μνησθήσεται.

„Ἕως[8]) ἂν ἀπαγγείλω τὸν βραχίονά σου πάσῃ τῇ γενεᾷ τῇ ἐρχομένῃ," κ. τ. ε. Βραχίων[9]) τοῦ θεοῦ ὁ Χριστός.

„Ὁ[10]) θεὸς ἕως ὑψίστων, ἃ ἐποίησας μεγαλεῖα," κ. τ. ε. „Εἰρηνοποιήσας[11]) διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ γῆς."

„Ὅσας[12]) ἔδειξάς μοι θλίψεις πολλὰς καὶ κακάς; Καὶ ἐπιστρέψας ἐζωοποίησάς με, καὶ ἐκ τῶν ἀβύσσων

---

1) Psalm. LXXI, 14. (LXX.)

2) Ruaeus: Cod. Coislinianus secundus.

3) Matth. V, 17. 4) Psalm. LXXI, 15. (LXX.)

5) Ruaeus: Cod. Coislinian. secundus. — Ed. Ruaei: ἀποκτένον.

6) Psalm. LXXI, 16. (LXX.)

7) Ruaeus: Cod. Coislinianus secundus.

8) Psalm. LXXI, 18. (LXX.)

9) Ruaeus: Cod. Coislinianus primus.

10) Psalm. LXXI, 19. (LXX.)

11) Ruaeus: Cod. Coislinian. primus, et schedae Grabii. — Cfr. Coloss. I, 20.

12) Psalm. LXXI, 20. (LXX.)

τῆς γῆς πάλιν ἀνήγαγές με,“ κ. τ. ε. Σαφῶς[1]) περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ταῦτα εἴρηται.

„*Τοῦ αὐτοῦ.*“ *Ἄβυσσον[2]) νῦν ὠνόμασε τὸ χωρίον τῶν καταχθονίων δαιμόνων. Εἰσὶ δέ τινες, οἳ καὶ αὐτοὺς τοὺς δαίμονας ἀβύσσους λέγουσι διὰ τὸ ἀπέραντον τῆς κακίας αὐτῶν.*

„*Καὶ[3]) γὰρ ἐγὼ ἐξομολογήσομαί σοι ἐν σκεύει ψαλμοῦ τὴν ἀλήθειάν σου,*“ *κ. τ. ε. Σκεῦος[4]) ψαλμοῦ ψυχὴ καθαρά.*

---

[1]) Ruaeus: Cod. Coislinianus secundus.

[2]) Ruaeus: Schedae Grabii, et Cod. Coislinian. primus.

[3]) Psalm. LXXI, 22. (LXX.) — Ed. Ruaei: *ἐξομολογήσομαι ἐν σκεύει κ. τ. λ.*

[4]) Ruaeus: Schedae Grabii, et Cod. Coislinian. primus.

Typis Fratrum Unger.